

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ BİLİM DALI

MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E
KONYA'DA ŞİRKETLEŞME VE MİLLÎ BANKACILIK
FAALİYETLERİ

Ahmet ATALAY

DOKTORA TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ferudun ATA

KONYA-2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ahmet ATALAY

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmet ATALAY
	Numarası	974102051002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Adabak İlkeleri ve İktisat Bilimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ferudun ATA
Tezin Adı	Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma 28.../01.../2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Meşrutiyetten Cumhuriyet'e
Konya'da Şirketleşme ve Millî
Bankacılık Tezi

Ünvanı, Adı Soyadı Danışman ve Üyeler

Doç. Dr. Ferudun ATA
Prof. Dr. Abdulkadir Bulmuş
Doç. Dr. Yafar Semiz
Prof. Dr. Süleyman Bayoğlu
Prof. Dr. Zekariya Durmuş

İmza
[Signature]
[Signature]
S. Reyhanlı
[Signature]

ÖN SÖZ

Ekonomik faaliyetler devletlerin yaşamlarını sürdürebilmelerinde önemli bir yer tutar. Bu itibarla sosyal ve iktisadi gelişmelerin çeşitli yönlerini ele alan araştırmaların sayısı günden güne artmaktadır. Bununla birlikte bu alanda yapılan çalışmaların genel olarak sayısı yine de azdır.

1876-1923 tarihleri arasındaki dönem içinde, Cumhuriyet'in ilânından geriye doğru gidildikçe, bu alandaki birincil kaynakların araştırmacılar tarafından az işlendiği ortaya çıkar. Halbuki bu verilerin ele alınması durumunda iktisadi açıdan, toplum olarak belli bir deneyimimizin olduğu görülecektir.

Araştırması yapılan Konya'nın sosyo-ekonomik faaliyetlerinden, 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreği yani Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığı ve yeni bir devletin kurulduğu açısından düşünülürse, toplumsal ve iktisadi tarihimizin dikkat çekici bir alanını oluşturur.

Çalışmaya Konya ve çevresindeki mahalli kütüphane ve arşivlerdeki dökümanları toplayarak başladım. Bu çalışmalarım esnasında hiçbir güçlükle karşılaşmadım. Tüm bu bilgiler yöresel basının verdiği haberlerle daha da zenginleşti. Ancak özellikle İstanbul ve Ankara'da bulunan arşivler, çalışmayla ilgili önemli ölçüde kaynağa ulaşılmasını sağladı.

Yapılan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Konya ekonomisinin 1876-1923 yılları arası ele alındı. Elde edilen bilgiler ışığında, tarım ve sanayisindeki gelişmelerin analizi yapıldı. Bu detaylandırma yapılırken şehrin nüfusu ve bu nüfustan üretimde uğraşanların yanı sıra, üretilenleri alıp satma konusunda zaman içinde bir bilinçlenmenin oluştuğu, hatta ülke olağanüstü bir dönemden geçmesine rağmen dönemin siyasi iradesinden bu konuda destek gördükleri ortaya konmuştur.

Araştırmanın ikinci bölümünde, üretimde başarılı olan Konya halkının, pazarlama ve dağıtım açısından şirketler halinde örgütlendiklerini ve ürettiklerini kurmuş oldukları bu kuruluşlar vasıtasıyla pazarlamaları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümünde ise, finansal ihtiyaçlarını, yine kendilerinin oluşturdukları bankalardan temin ettikleri yönündeki faaliyetleri ele alınmıştır. Öte yandan araştırmanın hem ikinci hem de üçüncü bölümünde bu kurumların kurucuları, kuruluş amaçları, sermayeleri ve diğer bilgiler çalışmanın verimli olması açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Konu ile ilgili olanlar bileceklerdir, ancak belirtmekte fayda vardır. Bu şirketler ve bankaların kuruluşları esnasında nizamnameleri (iç tüzük) hemen hemen yaptıkları yazışmaların tümüne eklenmiştir. Dolayısıyla referanslar verilirken, ilk defa olarak, referansla birlikte nizamname olduğu belirtilip sayfa numarası ve madde numaraları verilmişse de daha sonraları belgelerin fon kodu, bulunduğu yer ve nizamname hangi lefe ek yapılmışsa, lef numarası da verildikten sonra, direkt olarak nizamnamedeki madde veya maddelerin numaraları (m:...) olarak verilmiştir.

Çalışmalarım esnasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bizzat yanımda bulunan, her konudaki titizliğini bana da yansıtan ve olağanüstü yardımı olan, yol gösteren danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Ferudun Ata'ya, her zaman her yönden bana katkı sağlayan Doç. Dr. Yaşar Semiz'e, Prof. Dr. Abdülkadir Buluş'a, Doç. Dr. İzzet Sak'a, bana belge temininde yardımcı olan Doç. Dr. Necmi Uyanık'a, Doç. Dr. İbrahim Kunt'a, İstanbul Ticaret Odası'ndan arşiv sorumluları Sayın Tanju Özbay ve Özlem Çetin Günad Hanımefendi'ye, Akşehir Ticaret ve Sanayi Odası Müdür Yardımcısı Osman Çorumlu Beyefendi'ye, evinde Konya ile ilgili çok özel ve güzel arşivi olan Sayın Arif Nusret Turgut'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca yardımlarını görüp ancak isimlerini burada zikredemediğim herkese minnet borçluyum.

KONYA, 2010

Ahmet ATALAY

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmet ATALAY	Numarası: 974102051002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Ferudun ATA	
Tezin Adı		Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri	

ÖZET

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e (1876-1923), Konya sosyo-ekonomik bakımdan hızlı atılım içinde oldu. İstanbul-Bağdat tren yolu güzergâhının buradan geçmesinin, bu gelişme ve değişimde payı büyüktür.

Demiryolu şehirden geçmeden önce, üretilen ürünler ve mallar iç piyasanın yanı sıra, Silifke, Alanya, Antalya, kısmen de İzmir limanlarından yurtdışına gönderilirdi. Demiryolunun yapılmasıyla birlikte adı geçen yollarda büyük çapta kayma olmuş, geniş oranda yol güzergâhı, Konya-İstanbul-Sofya-Budapeşte tren yolu hattından veya İstanbul'dan başlayan Tuna Nehri Deniz Ticaret Yolu'ndan, Avrupalı devletlere başta, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile özellikle de, Prusya İmparatorluğu'na ulaştırılmıştır.

Ulaşımındaki kolaylık, yurt içi, yurt dışı ticaret erbabını bu şehre yönlendirmiş, Konyalılar da, kent ve civarında ekim alanlarını genişleterek, ürün çeşitliliğinin artırılmasının yanı sıra, bol ve kaliteli mahsul elde etmenin gayretine gitmiştir. Bu da insan gücünün beraberinde makineleşme ve fabrikalaşmayı zorunlu kılmıştır. Modern çalışma usulüne geçiş de Avrupalı devletlerin ticaret adamlarının katkısının yanı sıra, Osmanlı Devleti yetkililerinin de Konyalılara olan desteği unutulmamalıdır. 1908'de Meşrutiyet yönetiminin ikinci defa ilânıyla, Türk hükümeti yetkililerinin bu yardımı daha da artmıştır.

Ekonomik konularda desteklenen Konyalı unsur, üretimle birlikte pazarlama noktasında da mesafe katetmiş, kaldırılan ürünler ve malların satışının yanı sıra, yurt dışından eşya getirmek için kurdukları şirketler vasıtasıyla, ticarete önemli yol almışlar, olası finans problemlerini ise, yine kendilerinin kurdukları mali kuruluşlardan temin ederek çözmüşlerdir.

I. Dünya Savaşı öncesinde ticaretin her çeşidine girmişlerse de, harple birlikte ülke alış verişinin yurt dışıyla olan bağlantısı kopmuş, buna karşılık yurt içi talep her yönde artmıştır. Bu durumdan faydalanan Konyalılar, üretim ve dağıtımda kendilerini ön plâna çıkarıp, yurt içinde olduğu kadar gelecekte yurt dışında da etkili kılacak olan, şirketler ve bankaların sayılarını artırmışlardır. Bu 1923'e kadar da devam etmiştir.

Ekim alanlarını daha verimli şekilde kullanma ve kaliteli ürün elde etmede deneyim kazanan Konyalılar ticarete de büyük tecrübe sahibi oldular. Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte savaşların yorgunluğu atılmaya çalışılırken, bu deneyimleri onlara yetmedi. Daha büyük sermayeli şirketler ve bankalar, Konya'da şubelerini açınca bocaladılar. Karşılarında tutunmaya çalışılırsa da, 1925-1930 dünya kıtlığı sonları oldu. Bireysel faaliyet göstermenin adeta faturasını ödediler. Kendilerinden güçlü sermaye grupları karşısında tutunamayıp teker teker kapandılar, yok olup gittiler.

Anahtar Kelimeler: Konya, Tarım, Ticaret, Şirket, Banka

T.R.
SELÇUK UNIVERSITY
DIRECTORATE OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ahmet ATALAY	Numarası: 974102051002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Ferudun ATA	
Tezin İngilizce Adı		National companies and national banking activities in Konya from Ottoman <u>Constitutional Monarchy</u> to Turkish Republic.	

SUMMARY

In the dates from Ottoman Constitutional Monarchy to Turkish Republic, Konya had a quick progress from point of economical and social views. The fact that the route line of the Istanbul Baghdad railway passed through Konya, played a great role in this development and changing.

Before the railway line didn't pass through Konya, the products and goods manufactured here were sent to Silifke, Alanya, Antalya, partially to abroad by ports of İzmir as well as consumed in domestic market. It is by the construction of this railway line that the routes were changed and the transportation route was arrived to European Countries, Ausria-Hungary Empire and Prussia Empire by Konya-Istanbul-Sofia-Budapest railway line or by Maritime Trade Route of Danube River originating from Istanbul.

The transportation facilities enabled the tradesmen to trend to Konya. For this reason, the inhabitants of Konya enlarged the cultivation areas in the city surroundings and increased the product varieties. They tried to obtain products of high quality. This situation required the machinery and factory construction. In this modern transformation of Konya it shouldn't forget the supports of Ottoman State Administrators as well as those of european merchants. In the period of Second Ottoman Constitutional Monarchy, the Turkish authorised persons increased more and more support to Konya.

By different supports, the tradesmen of Konya made headway in the production and marketing. By means of the companies that they founded, they covered a great distance in the trade activities in order to export the harvested crops and manufactured goods and to import different articles from abroad. They resolved probable financial problems by withdraw credits from the financial houses they established.

The tradesmen of Konya were interested in all types of commerces before the Second World War. After this war, the commercial connection was cut off with abroad. Nevertheless, the domestic trade was increased. By benefiting from this situation, they increased the number of the banks and companies in order to be efficient at home and abroad. This continued until 1923's.

The tradesmen of Konya, who gained experience in the more productive use of cultivation areas and the harvesting the crops of high quality, had a great experience in the trade as well. While trying to remove war fatigue with the proclamation of the Republic, these experiences were not sufficient for them. They faltered when the companies and banks having great capital opened their branches in Konya. Their enterprises tried to survive againts their competition. But the famine period worldwidely occured between 1925 to 1930 terminated their activities because they were doing individual activities in the face of the powerful enterprises. These local enterprises were annihilated one after another.

Key words: Konya, Agriculture, Trade, Company and Bank.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
SUMMARY	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	xxii
GİRİŞ.....	1
1. 19. YÜZYIL ORTALARINDA OSMANLI TARIM VE SANAYİSİ İLE KONYA EKONOMİSİNİN GENEL DURUMU	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.1. I. MEŞRUTİYET’TEN II. MEŞRUTİYET’E KONYA EKONOMİSİ.....	7
1.1.1. I. Meşrutiyet’in İlânı ve Konya’daki Genel Durum.....	7
1.1.2. Nüfus, Mesken Ve Meslek Grupları	8
1.1.2.1. Nüfus ve Mesken.....	8
1.1.2.2. Meslek Grupları.....	11
1.1.3. Tarım, Sanayi Ve Ticaret	13
1.1.3.1. Tarım	13
1.1.3.2. Sanayi	17
1.1.3.3. Ticaret ve Gelir Giderleri.....	21
1.1.4. Ulaşım	25
1.1.4.1. Karayolu Ulaşımı	25
1.1.4.2. Demiryolu Ulaşımı	25
1.1.5. Büyük Devletlerin Konya Ekonomisi Üzerinde Etkin Olma İstekleri.....	28
1.1.5.1. İngiltere’nin Etkinlik Çabası.....	29
1.1.5.2. Fransa’nın Etkinlik Çabası.....	30
1.1.5.3. Rusların Etkinlik Çabası.....	30
1.1.5.4. Almanlar’ın Etkinlik Çabası	31
1.1.5.5. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Etkinlik Çabası.....	31
1.1.5.6. Yunanistan’ın Etkinlik Çabası	32
1.1.5.7. Amerika Birleşik Devletleri’nin Etkinlik Çabası.....	32

1.2. II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E KONYA EKONOMİSİ	32
1.2.1. II. Meşrutiyet'in İlânı ve Ticaret Serbestisinin Tanınması.....	32
1.2.2. Tarım ve Tarıma Yönelik Yapılan Faaliyetler.....	33
1.2.2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya Şubesi'nin Açılışı ve İttihatçıların Kent Tarımındaki Etkileri.....	34
1.2.2.1.1. I. Dünya Savaşı ve Hükümet'in Tarımsal Faaliyetler Konusunda Aldığı Tedbirler	36
1.2.3. Sanayi Alanında Meydana Gelen Gelişmeler.....	40
1.2.4. Nüfus, Hane Sayısı ve Meslek Grupları.....	44
1.2.5. Büyük Ülkelerin II. Meşrutiyet Sonrası Konya'daki Faaliyetleri.....	46
1.2.5.1. Yunanlıların Faaliyetleri.....	46
1.2.5.2. Avusturya-Macaristanlıların Faaliyetleri.....	48
1.2.5.3. Almanların Faaliyetleri.....	49
1.2.5.4. İngiliz ve Fransızların Faaliyetleri	51
1.2.6. Konya'da Müslümanlarla Gayr-i Müslimler Arasındaki Ticari Anlaşmazlıklar	51
1.2.7. II. Meşrutiyet Sonrası Konya Çarşısı, Ticareti, Gelir Giderleri ve Pazar Yerleri.....	53
1.2.7.1. Ticareti, Gelir ve Giderleri.....	53
1.2.7.2. Konya Çarşısı	59
1.2.7.3. Pazar Yerleri	60
1.2.7.3.1. Buğday Pazarı	60
1.2.7.3.2. Kadınlar Pazarı.....	61
1.2.7.3.3. İhtisap Pazarı.....	62
1.2.7.3.4. Odun Pazarı.....	62
1.2.7.3.5. Ağaç Pazarı	62
1.2.7.3.6. Saman Pazarı.....	62
1.2.7.3.7. At Pazarı.....	63
1.2.7.3.8. Koyun Pazarı.....	63
1.2.7.3.9. Üzüm Pazarı	63
1.2.7.3.10. Tellâl (Sipahi) Pazarı	63
1.2.7.3.11. Un Kapanı	64

1.2.8. 1917’de Konyalıların Yapılmasını İstedikleri Karayolları.....	64
1.2.8.1. Konya-Antalya, Akdeniz Karayolu	64
1.2.8.2. Konya-Aksaray-Kayseri-Sivas Şarkî Anadolu Yolu.....	67
1.2.8.3. Konya-Karaman-Silifke Yolu	68
1.2.8.4. Konya’da 1917 ve Sonrasında Yapılması Düşünülen Dekovil Hatları .	68
1.2.8.4.1. Konya-Ankara Dekovil Hattı	69
1.2.8.4.2. Konya-Aksaray Dekovil Hattı.....	70
1.2.8.4.3. Konya-Şereflikoçhisar Dekovili.....	71
1.2.8.4.4. Konya-Sille Dekovili.....	71
1.2.8.4.5. Konya-Beyşehir-Seydişehir-Manavgat-Side-Antalya Dekovili...	73
1.2.8.4.6. Çumra-Bozkır-Akseki-Alanya veya Manavgat-Antalya Dekovili.	73
1.2.9. Mütareke Dönemi ve Millî Mücadele’de Konya Ekonomisi	74
1.2.9.1. İşgalci Güçlerin Konya ve Ekonomisi Üzerinde Söz Sahibi Olma	
Düşünceleri	74
1.2.9.2. Hürriyet İtilâf Partisi Hükümeti, Vali Cemal Bey İkilisinin Konya’daki	
Siyasi ve Ekonomik Bazı Uygulamaları.....	76
1.2.9.3. Millî Mücadele Başında Konya’da Tarım ve Sanayi	77
1.2.9.4. Konya Çarşısı, Ticareti ve Esnaf Grupları.....	79
1.2.9.5. Tekalif-i Milliye Emirleri ve Konya.....	81
1.2.9.6. Mustafa Kemal Paşa’nın Konya Ziyaretleri ve Ekonomi.....	83
1.2.9.7. İzmir İktisat Kongresi’ne Katılan Konyalılar ve Etkinlikleri	86

İKİNCİ BÖLÜM

2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ŞİRKETLEŞME FAALİYETLERİ.....	89
2.1. KONYA’DA ŞİRKETLEŞME FAALİYETLERİNİN BAŞLAMASI	90
2.2. KONYA BELEDİYESİ ATLI TRAMVAY ŞİRKETİ	93
2.2.1. Atlı Tramvay Öncesi İstasyon-Şehir Arasındaki Ulaşım	93
2.2.2. Belediye Atlı Tramvay Şirketi’nin Kuruluşu	93
2.2.3. Konya Tramvay İmtiyazının Belediye Adına Yeniden Talep Edilmesi	94
2.2.4. Belediye Atlı Tramvayı Hattı İçin Yapılan Ön Çalışmalar:	96
2.2.5. Konya Belediyesi Atlı Tramvayı’nın Yol Güzergâhı	98
2.2.6. Konya Belediyesi Atlı Tramvay Hattı’nın İnşaatının Başlaması.....	104

2.2.7. Konya Belediyesi Atlı Tramvayının Malzemelerinin İhale Edilmesi.....	110
2.2.8. Konya Belediyesi Atlı Tramvay İnşaatının Tamamlanması ve İşletmesinin İhale Edilmesi	116
2.2.9. Konya Belediyesi Atlı Tramvay'ın I. Dünya Savaşı Öncesindeki Durumu	120
2.2.10. Cumhuriyet'in İlanından Sonra Konya Belediyesi Atlı Tramvay'ın Durumu.....	129
2.3. MEŞRİK-İ İRFAN ŞİRKETİ.....	130
2.3.1. Şirketin İsmi.....	130
2.3.2. Şirketin Merkezi.....	130
2.3.3. Şirketin Kurucuları.....	130
2.3.4. Kuruluş Amacı.....	130
2.3.5. Kuruluş Tarihi.....	130
2.3.6. İdare Meclisi	130
2.3.7. Şirketin Sermayesi	130
2.3.8. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	130
2.4. KONYA OSMANLI ŞİRKET-İ SARRAFİYESİ	133
2.4.1. Şirketin İsmi.....	133
2.4.2. Şirketin Merkezi.....	133
2.4.3. Şirketin Kurucuları.....	133
2.4.4. Kuruluş Amacı.....	133
2.4.5. Kuruluş Tarihi.....	133
2.4.6. İmtiyaz Müddeti.....	133
2.4.7. İdare Meclisi	133
2.4.8. Şirketin Sermayesi	134
2.4.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	134
2.5. KONYA OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ	137
2.5.1. Şirketin İsmi.....	137
2.5.2. Şirketin Merkezi.....	137
2.5.3. Şirketin Kurucuları.....	137
2.5.4. Kuruluş Amacı.....	137
2.5.5. Kuruluş Tarihi.....	137
2.5.6. İmtiyaz Müddeti.....	137

2.5.7. İdare Meclisi	137
2.5.8. Şirketin Sermayesi	137
2.5.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	137
2.6. UYANIK KÖYLÜLER OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ	139
2.6.1. Şirketin İsmi.....	139
2.6.2. Şirketin Merkezi.....	139
2.6.3. Şirketin Kurucuları.....	139
2.6.4. Kuruluş Amacı.....	139
2.6.5. Kuruluş Tarihi.....	139
2.6.6. İmtiyaz Müddeti.....	139
2.6.7. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	139
2.7. KONYA TİCARET-İ UMUMİYE TÜRK ANONİM ŞİRKETİ.....	140
2.7.1. Şirketin İsmi.....	140
2.7.2. Şirketin Merkezi.....	140
2.7.3. Şirketin Kurucuları.....	140
2.7.4. Kuruluş Amacı.....	140
2.7.5. Kuruluş Tarihi.....	140
2.7.6. İmtiyaz Müddeti.....	140
2.7.7. İdare Meclisi	140
2.7.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	141
2.7.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	141
2.7.10. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri.....	144
2.8. KONYA MENSUCAT VE EMTİA YURDU OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	145
2.8.1. Şirketin İsmi.....	145
2.8.2. Şirketin Merkezi.....	145
2.8.3. Şirketin Kurucuları.....	145
2.8.4. Kuruluş Amacı.....	145
2.8.5. Kuruluş Tarihi.....	145
2.8.6. İmtiyaz Müddeti.....	145
2.8.7. İdare Meclisi	145
2.8.8. Şirketin Sermayesi	146
2.8.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	146

2.9. KONYA EMTİA-İ UMUMİYE-İ İKBALİYE OSMANLI ANONİM	
ŞİRKETİ.....	149
2.9.1. Şirketin İsmi.....	149
2.9.2. Şirketin Merkezi.....	149
2.9.3. Şirketin Kurucuları.....	149
2.9.4. Kuruluş Amacı.....	149
2.9.5. Kuruluş Tarihi.....	149
2.9.6. İmtiyaz Müddeti.....	149
2.9.7. İdare Meclisi	149
2.9.8. Şirketin Sermayesi	149
2.9.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	150
2.10. KONYA EMTİA-İ UMUMİYE SAADET OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ	152
2.10.1. Şirketin İsmi.....	152
2.10.2. Şirketin Merkezi.....	152
2.10.3. Şirketin Kurucuları.....	152
2.10.4. Kuruluş Amacı.....	152
2.10.5. Kuruluş Tarihi.....	152
2.10.6. İmtiyaz Müddeti.....	152
2.10.7. İdare Meclisi	152
2.10.8. Şirketin Sermayesi	153
2.10.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler	154
2.11. KONYA OSMANLI İKTİSAT VE TEÂVÜN ŞİRKETİ.....	156
2.11.1. Şirketin İsmi.....	156
2.11.2. Şirketin Merkezi.....	156
2.11.3. Şirketin Kurucuları.....	156
2.11.4. Kuruluş Amacı.....	156
2.11.5. Kuruluş Tarihi.....	156
2.11.6. İmtiyaz Müddeti.....	156
2.11.7. İdare Meclisi	156
2.11.8. Şirketin Sermayesi	159
2.11.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	160
2.12. KONYA KANTARIYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	165
2.12.1. Şirketin İsmi.....	165

2.12.2. Şirketin Merkezi.....	165
2.12.3. Şirketin Kurucuları.....	165
2.12.4. Kuruluş Amacı.....	165
2.12.5. Kuruluş Tarihi.....	165
2.12.6. İmtiyaz Müddeti.....	165
2.12.7. İdare Meclisi	165
2.12.8. Şirketin Sermayesi	166
2.12.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	166
2.13. KONYA SADIRLAR TİCARET ANONİM ŞİRKETİ.....	170
2.13.1. Şirketin İsmi.....	170
2.13.2. Şirketin Merkezi.....	170
2.13.3. Şirketin Kurucuları.....	170
2.13.4. Kuruluş Amacı.....	170
2.13.5. Kuruluş Tarihi.....	170
2.13.6. İmtiyaz Müddeti.....	170
2.13.7. İdare Meclisi	170
2.13.8. Şirketin Genel Kurulu	171
2.13.9. Şirketin Sermayesi	172
2.13.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	172
2.14. KONYA LEVÂZİM-I İRKABİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ	174
2.14.1. Şirketin İsmi.....	174
2.14.2. Şirketin Merkezi.....	174
2.14.3. Şirketin Kurucuları.....	174
2.14.4. Kuruluş Amacı.....	174
2.14.5. Kuruluş Tarihi.....	174
2.14.6. İmtiyaz Müddeti.....	174
2.14.7. İdare Meclisi	174
2.14.8. Şirketin Genel Kurulu	175
2.14.9. Şirketin Sermayesi	175
2.14.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	175

2.15. KONYA RENÇBER TİCARET VE SANAYİ OSMANLI ANONİM	
ŞİRKETİ.....	177
2.15.1. Şirketin İsmi.....	177
2.15.2. Şirketin Merkezi.....	177
2.15.3. Şirketin Kurucuları.....	177
2.15.4. Kuruluş Amacı.....	177
2.15.5. Kuruluş Tarihi.....	177
2.15.6. İmtiyaz Müddeti.....	177
2.15.7. İdare Meclisi	177
2.15.8. Şirketin Genel Kurulu	178
2.15.9. Şirketin Sermayesi	178
2.15.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler	178
2.16. KONYA ÇİFTÇİ CELALİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	181
2.16.1. Şirketin İsmi.....	181
2.16.2. Şirketin Merkezi.....	181
2.16.3. Şirketin Kurucuları.....	181
2.16.4. Kuruluş Amacı.....	182
2.16.5. Kuruluş Tarihi.....	182
2.16.6. İmtiyaz Müddeti.....	182
2.16.7. İdare Meclisi	182
2.16.8. Şirketin Sermayesi	183
2.16.9. Şirketin Genel Kurulu	184
2.16.10. Şirketin Senelik Hesap ve Müfredat Defterleri.....	184
2.16.11. Şirketin Temettüat ve İhtiyat Akçesi.....	184
2.16.12. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler	185
2.17. KONYA TEFEYYÜZ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	195
2.17.1. Şirketin İsmi.....	195
2.17.2. Şirketin Merkezi.....	195
2.17.3. Şirketin Kurucuları.....	195
2.17.4. Kuruluş Amacı.....	195
2.17.5. Kuruluş Tarihi.....	195
2.17.6. İmtiyaz Müddeti.....	195

2.17.7. İdare Meclisi	195
2.17.8. Şirketin Sermayesi ve Hisse Senetleri.....	196
2.17.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	197
2.17.10. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri:.....	198
2.18. KONYA ATTARİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ	200
2.18.1. Şirketin İsmi.....	200
2.18.2. Şirketin Merkezi.....	200
2.18.3. Şirketin Kurucuları.....	200
2.18.4. Kuruluş Amacı.....	200
2.18.5. Kuruluş Tarihi.....	200
2.18.6. İmtiyaz Müddeti.....	200
2.18.7. İdare Meclisi	200
2.18.8. Şirketin Sermayesi ve Hisse Senetleri.....	201
2.17.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	202
2.18.10. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri:.....	203
2.19. KONYA MİLLÎ MENSUCAT VE EŞYA-YI TİCARİYE TEŞEBBÜSAT-I ÜMRANİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	205
2.19.1. Şirketin İsmi.....	205
2.19.2. Şirketin Merkezi.....	205
2.19.3. Şirketin Kurucuları.....	205
2.19.4. Kuruluş Amacı.....	205
2.19.5. Kuruluş Tarihi.....	205
2.19.6. İmtiyaz Müddeti.....	205
2.19.7. İdare Meclisi	205
2.19.8. Senelik Maliyesi ve Tutulacak Defterleri.....	206
2.19.9. Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	206
2.19.10. Şirketin Yıllık Kârının Taksimi	207
2.19.11. Şirketin İhtiyat Akçesi.....	207
2.19.12. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	208
2.20. KONYA KÖYLÜ TİCARET VE SANAYİ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	211
2.20.1. Şirketin İsmi.....	211
2.20.2. Şirketin Merkezi.....	211

2.20.3. Şirketin Kurucuları.....	211
2.20.4. Kuruluş Amacı.....	211
2.20.5. Kuruluş Tarihi.....	211
2.20.6. İmtiyaz Müddeti.....	212
2.20.7. Şirketin İdare Meclisi.....	212
2.20.8. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	213
2.21. KONYA MİLLÎ KÖYLÜ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ.....	214
2.21.1. Şirketin İsmi.....	214
2.21.2. Şirketin Merkezi.....	214
2.21.3. Şirketin Kurucuları.....	214
2.21.4. Kuruluş Amacı.....	214
2.21.5. Kuruluş Tarihi.....	214
2.21.6. İmtiyaz Müddeti.....	214
2.21.7. Şirketin İdare Meclisi.....	214
2.21.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	215
2.21.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	215
2.22. KONYA ELEKTRİK OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	217
2.22.1. Şirketin İsmi.....	217
2.22.2. Şirketin Merkezi.....	217
2.22.3. Şirketin Kurucuları.....	217
2.22.4. Kuruluş Amacı.....	218
2.22.5. Kuruluş Tarihi.....	218
2.22.6. İmtiyaz Müddeti.....	219
2.22.7. İdare Meclisi.....	219
2.22.8. Şirketin Genel Kurulu ve Toplanması.....	220
2.22.9. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	220
2.22.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	221
2.22.11. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri.....	227
2.23. BEYŞEHİR İNKİŞAF-I MİLLÎ TİCARET VE SANAYİ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ.....	229
2.23.1. Şirketin İsmi.....	229
2.23.2. Şirketin Merkezi.....	229

2.23.3. Şirketin Kurucuları.....	229
2.23.4. Kuruluş Amacı.....	229
2.23.5. Kuruluş Tarihi.....	229
2.23.6. İmtiyaz Müddeti.....	229
2.23.7. Şirketin İdare Meclisi	229
2.23.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	230
2.23.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler	231
2.24. AKŞEHİR OSMANLI ELEKTRİK HALI VE ŞAYAK ANONİM	
ŞİRKETİ.....	236
2.24.1. Şirketin İsmi.....	236
2.24.2. Şirketin Merkezi.....	236
2.24.3. Şirketin Kurucuları.....	236
2.24.4. Kuruluş Amacı.....	236
2.24.5. Kuruluş Tarihi.....	236
2.24.6. İmtiyaz Müddeti.....	236
2.24.7. İdare Meclisi	237
2.24.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	237
2.24.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	238
2.25. KONYA DAR'ÜL-FÜNÛN MEKTEBİ ANONİM ŞİRKETİ.....	243
2.25.1. Şirketin İsmi.....	243
2.25.2. Şirketin Merkezi.....	243
2.25.3. Şirketin Kurucuları.....	243
2.25.4. Kuruluş Amacı.....	243
2.25.5. Kuruluş Tarihi.....	243
2.25.6. İmtiyaz Müddeti.....	243
2.25.7. İdare Meclisi	243
2.25.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	244
2.25.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	245
2.26. KONYA ANADOLU ALET-İ ZİRAİYYE VE SİNAİYYE ANONİM	
ŞİRKETİ.....	248
2.26.1. Şirketin İsmi.....	248
2.26.2. Şirketin Merkezi.....	248

2.26.3. Şirketin Kurucuları.....	248
2.26.4. Kuruluş Amacı.....	248
2.26.5. Kuruluş Tarihi.....	248
2.26.6. İdare Meclisi	248
2.26.7. Şirketin Sermayesi	248
2.26.8. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	248
2.27. KONYA’DA KURULAN DİĞER ŞİRKETLER	250
2.27.1. Konya Nafia-i Şirketi Ticariyyesi	250
2.27.2. Konya Kereste Şirketi Ticariyyesi	250
2.27.3. Konya Otomobil Şirketi	250
2.27.4. Konya Kereste Şirketi	250
2.27.5. Konya Muammeriye Osmanlı Anonim Şirketi.....	251
2.27.6. Konya İntibah-ı İslâm Osmanlı Komandit Şirketi	251
2.27.7. Konya Zıvarık Köylüleri Zürra Osmanlı Anonim Şirketi.....	251
2.27.8. Ereğlili Hacı Mavi ve Hüseyin Efendi Kollektif Şirketi	251
2.27.9. Ereğli Ziraat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi	251
2.27.10. Konya Ayakkabıcılar Osmanlı Anonim Şirketi.....	251
2.27.11. Beyşehir Keresteciler Cemiyeti Kollektif Şirketi	251
2.27.12. Konya Anadolu Millî Mahsulât Şirketi.....	251
2.27.13. Hadim Ticaret ve Halıcılık Osmanlı Anonim Şirketi.....	251

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEŞRUTİYET’TEN CUMHURİYET’E BANKACILIK VE KONYA’DA FAALİYET GÖSTEREN MİLLÎ BANKALAR.....	253
3.1. KONYA İLYAS ÇAHA-YUSUF ŞAR BANKASI.....	255
3.1.1. Bankanın İsmi.....	255
3.1.2. Bankanın Kurucuları	255
3.1.3. Kuruluş Amacı.....	255
3.1.4. Kuruluş Tarihi.....	255
3.1.5. İmtiyaz Müddeti.....	255
3.1.6. İdare Meclisi	255
3.1.7. Bankanın Sermayesi.....	255
3.1.8. Banka İle İlgili Değerlendirmeler	255

3.2. KONYA OSMANLI İKTİSADÎ MİLLÎ ANONİM ŞİRKETİ (Konya İktisadî Millî Bankası)	259
3.2.1. Şirketin İsmi.....	259
3.2.2. Şirketin Merkezi.....	259
3.2.3. Şirketin Kurucuları.....	259
3.2.4. Kuruluş Amacı.....	259
3.2.5. Kuruluş Tarihi.....	259
3.2.6. İmtiyaz Müddeti.....	259
3.2.7. İdare Meclisi	260
3.2.8. Şirketin Sermayesi	261
3.2.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	262
3.3. AKŞEHİR OSMANLI İKTİSAT ANONİM ŞİRKETİ (Akşehir Bankası).....	273
3.3.1. Şirketin İsmi.....	273
3.3.2. Şirketin Merkezi.....	273
3.3.3. Şirketin Kurucuları.....	273
3.3.4. Kuruluş Amacı.....	273
3.3.5. Kuruluş Tarihi.....	274
3.3.6. İmtiyaz Müddeti.....	274
3.3.7. İdare Meclisi	274
3.3.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	275
3.3.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler.....	276
3.4. KONYA AHALİ BANKASI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ	284
3.4.1. Bankanın İsmi	284
3.4.2. Bankanın Merkezi	284
3.4.3. Bankanın Kurucuları	284
3.4.4. Kuruluş Amacı.....	285
3.4.5. Kuruluş Tarihi.....	285
3.4.6. İmtiyaz Müddeti.....	285
3.4.7. İdare Meclisi	285
3.4.8. Sermayesi ve Sermaye Artırımı.....	286
3.4.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler	286
3.5. KONYA KÖYLÜ BANKASI.....	289
3.5.1. Bankanın İsmi	289

3.5.2. Bankanın Merkezi	289
3.5.3. Bankanın Kurucuları	289
3.5.4. Kuruluş Amacı	289
3.5.5. Kuruluş Tarihi	289
3.5.6. İmtiyaz Müddeti	289
3.5.7. İdare Meclisi	289
3.5.8. Bankanın Sermayesi	289
3.5.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler	289
3.6. KONYA TÜRK TİCARET BANKASI	295
3.6.1. Bankanın İsmi	295
3.6.2. Bankanın Merkezi	295
3.6.3. Bankanın Kurucuları	295
3.6.4. Kuruluş Amacı	295
3.6.5. Kuruluş Tarihi	295
3.6.6. İmtiyaz Müddeti	295
3.6.7. İdare Meclisi	295
3.6.8. Bankanın Sermayesi ve Sermaye Artırımı	296
3.6.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler	296
3.7. EREĞLİ ÇİFTÇİ BANKASI	301
3.7.1. Bankanın İsmi	301
3.7.2. Bankanın Merkezi	301
3.7.3. Bankanın Kurucuları	301
3.7.4. Kuruluş Amacı	301
3.7.5. Kuruluş Tarihi	301
3.7.6. İmtiyaz Müddeti	301
3.7.7. İdare Meclisi	301
3.7.8. Bankanın Sermayesi ve Sermaye Artırımı	302
3.7.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler	303
3.8. AKŞEHİR ÇİFTÇİ BANKASI	305
3.8.1. Bankanın İsmi	305
3.8.2. Bankanın Merkezi	305
3.8.3. Bankanın Kurucuları	305

3.8.4. Kuruluş Amacı.....	305
3.8.5. Kuruluş Tarihi.....	305
3.8.6. İmtiyaz Müddeti.....	305
3.8.7. İdare Meclisi	305
3.8.8. Bankanın Sermayesi ve Sermaye Artırımı	306
3.8.9. Banka ile İlgili Değerlendirmeler	306
SONUÇ	309
BİBLİYOGRAFYA.....	313
EKLER	333

KISALTMALAR

A. {DVNS MKLT. d.	: Yıldız Divân-ı Hümayûn Kalemi Mukavelât Muharrirliği Kayıt Defteri
A.DVN MKL	: Yıldız Divân-ı Hümayûn Kalemi Mukavele
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
AODC	: Annuaire Oriental Du Commerce
ATSOA	: Akşehir Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH. EUM	: Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye
DH. İ.UM	: Dahiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Müdüriyeti
DH. KMS	: Dahiliye Nezâreti Kalemi Mahsus
DH. MUI	: Dahiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi
DH. UMVM	: Dahiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti
Dn	: Dosya no
İ. MMS	: İrade-i Meclis-i Mahsus
DUİT	: Dosya Usûlü İradeler Tasnifi
KVMZT	: Konya Vilayeti Memurin-i Ziraiyye Talimatnamesi
KVS	: Konya Vilâyet Salnamesi
MMA	: Mevlânâ Müzesi Arşivi
MV	: Meclis-i Vükelâ
nr	: Numara
S	: Sayı
s	: Sayfa
ŞD	: Şura-yı Devlet
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
Y.PRK AZJ	: Yıldız Perakende –Evrakı Arzuhal ve Journaller
YA. HUS	: Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

GİRİŞ

1. 19. YÜZYIL ORTALARINDA OSMANLI TARIM VE SANAYİSİ İLE BU KONUDA KONYA EKONOMİSİNİN GENEL DURUMU

19. Asrın ortalarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa, Afrika, Asya'daki arazilerinde yeraltı yerüstü kaynaklarının bolluğu ve çeşitliliğine, coğrafi konumunun tanıdığı avantajları da eklemek gerekmektedir.

Verimlilik açısından zengin olan bu topraklarda, var olan ürünlerin her türünden yetişir. Bu özelliğinden ve vatandaşlarının ekseriyetinin tarımla uğraşmasından dolayı, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı, ziraat ve ticaret memleketi olma özelliğini korumaktadır¹.

Her ne kadar ziraat memleketi ise de, imparatorluğun geniş topraklarının sınırlı bir bölümünde tarım yapılabilmekteydi. Bunun nedeni, alt yapı eksikliklerinin yanında, tarım sektöründeki işgücü açığı, küçük üretici kesimin sosyal yapı içindeki etken unsur oluşu ve “geçimlik ekonomi” tarzının hakim olmasıydı. Küçük üreticilerin çok olduğu bir sistemde, üretim daha çok hane içi tüketime yönelik olarak düzenlenmekte, bu da ziraat fazla üretme kapasitesinin düşüklüğüne sebep olmaktaydı. Ayrıca taşıma ücretleri ile karayolu, demiryolu ve denizyolu imkânlarının sınırlılığı da üreticiyi “geçimlik üretim” şartlarına itici bir rol oynamaktaydı².

Halbuki her türlü altyapısı tamamlanmış ve ulaşım problemi halledilmiş bölgelerdeki arazilerde, modern teknik dahilinde yetiştirilmiş mahsuller, iç pazarların yanı sıra farklı ülkelerin pazarlarına da kolayca yollanabileceklerdir. Oralarda yapılacak olan sürüm ve mübadelede ise kaliteleri yönüyle itibar da göreceklendir³.

Yolların durumu ve pazaryerlerinin uzaklığından ürettiğini satamayan çiftçi, bu durumda diğer ihtiyaçlarını karşılamak için ya borç yöntemine başvurmakta veya takas yoluna gitmekteydi⁴.

¹ M.A. Ubucını, *Türkiye 1850 “Maliye-Ordu-Millet”*, Çev: Cemal Karaağaçlı, İstanbul (tarihsiz), s. 323.

² Tefik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul 1998, s. 57; Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, İstanbul 1999, s. 42.

³ Ubucını, *Türkiye 1850*, s. 323.

⁴ Ubucını, *Türkiye 1850*, s. 345-346.

Ürünlerini satıp kazanç elde etme noktasında problem yaşayan çiftçiler, mali güçlerinin yetersizliğinden, işin fen yöntemi ve araçlarından da yeteri kadar faydalanamamış⁵ hava şartlarına bağlı ziraat yapmaya, ağaçtan yapılan kara sabanlarla geleneklere göre ürün ekmeğe devam etmiştir. Toprağı gübrelemedeki bilgi yetersizliği ve aynı yere değişik ürün ekme bilgisini düşünemediğinden, iki-üç yıl arka arkaya aynı mahsul tekrar ekilmiş, akabinde toprak nadasa bırakılmıştır. Daha da kötüsü, geniş topraklar karşısında Osmanlı çiftçileri aciz kalmış ve sarfettiği emeğin karşılığını alamamışlardır⁶.

Ekonomik durumları gün geçtikçe her yönüyle bozulan çiftçilere, 19. yüzyılın ikinci yarısında, devletçe çalışma serbestisi verildiyse de bu yeterli olmadı. En büyük darbeyi ise, uluslararası piyasada tahıl fiyatlarının düşüşüyle gördüler. Devletin tahıl ihracatı asgariye düşünce, ürünleri ellerinde kaldı. Getirisi günden güne azalan ziraatte, geçimlerini sağladılarsa da tarım teknolojisine geçemediler. Onların bu hali sanayileşmiş ülkelerin lehine işlerken, Osmanlı Devleti'nin ve çiftçilerinin çok daha zarar etmesine sebep oldu⁷. Tarımdaki bu durum, 19. asrın son çeyreğine kadar devam etti.

Osmanlı tarımı kötüye giderken, sanayisinin hali de iç açıcı değildir. Aynı dönemde devlet giderlerinin karşılanması ve borçlarının tasfiyesi için yeni vergilerin konması, ürkerek girişilen sanayileşme çabalarını engellemiştir. Namık Kemal bu durumu, *“bir tek fabrikamız yok, şirketler kurabilecek durumda da değiliz”*⁸ diyerek eleştirmiştir.

Yeni konulan vergilerin iptali yönünde öneriler ortaya atılırken, buna neden addedilen devlet borçlarının tasfiyesi konusunda Padişah Abdülmecid, *“kumpanyalar oluşturalım da şu borçlardan kurtulalım”* şeklinde bir ifadeyle kendi görüşünü belirterek tartışmalara müdahil olmuştur⁹. Akabinde 11 Cemâziyel-âhir 1272 (28 Şubat 1856)'de ilân ettiği Islahat Fermanı'nda, *“tarım ve ticaret işlerinin yeniden düzenlenmesi, şirketler-bankalar kurma haklarının tanınması”* kararını

⁵ Parvus Efendi, *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı*, Haz: Muammer Sencer, İstanbul 1977, s. 140.

⁶ Ubucını, *Türkiye 1850*, s. 340-342.

⁷ P. Efendi, *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı*, s. 139.

⁸ Kurt Steinhaus, *Atatürk Dönemi Sosyolojisi*, Çev: M.Akkaş, İstanbul 1973, s. 47.

⁹ Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, s. 47.

çıkardı¹⁰. Böylece kurulacak özel teşebbüslere önem verilerek, devlet tarafından destekleneceklerinin sinyalini verdi.

Devletin serbest bırakmadığı Osmanlı sanayicileri ve esnaf kesimi sürekli usül ve kanunlara tabi tutulmuşlar, ülke genelinde bu kesime azami gayret her zaman gösterilmiştir. Esnaflar, kapasiteleri bakımından küçük de olsalar yaşatılmaya çalışılmıştır. Fakat el emeğine dayanan Osmanlı Sanayi Kolu, sanayileşmiş ülkelerin gelişmiş teknolojileri tarafından tehdite maruz kalınca, 19. asrın ikinci yarısında bu kesim çözülmeye başlamıştır¹¹.

Duruma seyirci kalmayan devlet, sanayici ve esnafın yükselen şikayetleri karşısında 1866'da, Reşit Paşa'nın gayretiyle "*Islah-ı Sanayi Encümeni*"ni kurdu. Encümen, Avrupa'da kurulan büyük fabrikalar karşısında el emeğine dayanan sanayinin yaşamasına imkân olmadığı kanaatine vararak, Osmanlı'da da gelişmiş sanayi tesisleri kurulması cihetine gidilmesi konusu üzerinde durdu. Bunun gerçekleştirilmesi için bazı teklifler ortaya koydu. Bu teklifler arasında, aynı işi yapan esnaf zümrelerinin birleşerek aralarında güç birliği oluşturulması, üretilen sanayi mallarının kalite ve fiyat bakımından standartlara bağlanması, sanayi mekteplerinin açılması, sergiler açmak suretiyle, yerli üretim mallarının halka tanıtılması, gümrük vergilerinin artırılması gibi hususlar vardı¹².

Görev yaptığı beş yıl içerisinde "*Islah-ı Sanayi Encümeni*"nin, teklif ve tavsiyeleri kısmen tatbik edilmiş ve gittikçe küçülen sanayi dalları ortaklıklar halinde yeniden yapılandırılmıştır. Özellikle bunlardan dökmeçiler, demirciler, zilciler, debbağhaneciler, kumaşçılar, çatma yastıkçılar şirketleşen gruplardır. Daha sonra bunu diğerlerinin başvuruları izlemiştir¹³.

Esnaflardan birleştirilerek meydana getirilen özel teşebbüslerin şirketleşmeleri gerçekleştirildiyse de, bu grupların sermayeye olan gereksinimleri karşılanamadı. Hükümet'in gayretine rağmen gümrük vergileri de değiştirilemedi¹⁴. Fakat sanayileşme hamlesinden geri adım da atılmadı. 1876 yılına kadar ülkede

¹⁰ Suna Kili-Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri "Sened-i İttifak'tan Günümüze"*, Ankara 1985, s. 16.

¹¹ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara 1994, s. 58.

¹² Eldem, *İmparatorluğun İktisadi Şartları*, s. 59.

¹³ Rifat Önsoy, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Sanayi ve Sanayileşme Politikası*, Ankara 1998, s. 43.

¹⁴ Eldem, *İmparatorluğun İktisadi Şartları*, s. 59; Önsoy, *Sanayi ve Sanayileşme Politikası*, s. 43.

sanayileşmeyi gerçekleştirecek değişik komisyonların yanı sıra, ilgili bakanlıklara bağlı birimler meydana getirildi.

Osmanlı'daki tüm bu uğraşlar, 19. asrın son çeyreğinde sonuç vermeye başladı. El sanatlarından sanayiye geçiş hareketinin ilk hamlesi, yün ve pamuktan üretilen iplikçilik ve dericilik kollarında oldu¹⁵.

Fabrikalaşmaya geçiş çabalarının başladığı bahse konu yıllarda Osmanlı kentlerinin, Anadolu'daki en zengin şehirleri Konya ve Kayseri'dir. Bu merkezlerden Konya, coğrafi konumu, sosyal ve iktisadi durumu itibariyle diğerinden bir adım öndedir.

19. asrın ortalarındaki ticari arenada Konya tahıllarının belli bir yeri vardır. Bu yer, mahsullerinin şehirlerarası ve uluslar arası pazarlarda cins, kalite yönüyle ve bölgeye has özelliklerinden dolayı, tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak ulaşım problemi nedeniyle, üretim fazlası ürünlerin çok azı şehir dışına satılabilmekte, elde kalanlar ise, heba olup gitmekteydi. Bu yüzden Konyalı çiftçiler, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar arazi ekimi yapmaktaydılar¹⁶.

Yetiştirilen tarım ürünleri ise, buğday, arpa, yulaf, çavdar, fındık, fasulye, nohut, fasıl (hayvan yiyeceği), mercimek, burçak, çörekotu, karabakla, kırmızı biber, afyon, haşhaş tohumu, keten, kendir tohumu, divlek (bir çeşit kavun), karpuz, meyvelerden kayısı, kişniş, kuru üzümdür¹⁷.

Sanayide ise, güherçile (barut) ocaklarının yanı sıra devlete ait bir güherçile fabrikası, alaca, seccade, halı, kilim, keçe, keten bezi, harir (ipek), gümüş ve sırmalı hayvan takımları, gem, kahve değirmeni, tüfenk, tabanca, mikras (kesici alet, makas), kalemtıraş, haffâfiye (ayakkabıcılık), serraciye (saraçlık), debbagiyye (dericilik), bezir-susam-haşhaş üretimi ve bunlardan elde edilen yağ imalatçılığı, bal, balmumu, pastırma imalathaneleri, afyon, kök boya, cehri boya, yapağı, beyaz ve sarı tiftik, keçi kılı üretilmektedir. Bunlardan keçe, halı, kilim, afyon, kökboya, cehri boya, işlenmiş deri, güherçile Mersin Antalya, İzmir ve İstanbul üzerinden ihraç edilirken,

¹⁵ Eldem, *İmparatorluğun İktisadi Şartları*, s. 65.

¹⁶ *Babalık*, 3 Haziran 1948, S. 6967, s. 3.

¹⁷ *Konya Vilayet Salnamesi (KVS)*, H.1285, s.101; *KVS*, H.1286, s.86; *KVS*, H.1288, s. 91; *KVS*, H.1290, s. 92; *KVS*, H.1291, s. 91; *KVS*, H.1282, s. 91.

diğerleri yörede tüketilmektedir. Yapağı, tiftik ve keçi kılı ise tüccarlar eliyle Osmanlı'nın her mahalline gönderilmektedir¹⁸.

O dönem Konya'sının tarım ürünleri ve sanayi mamüllerinin hepsinden, çarşısında bulmak mümkündür. Alaaddin Tepesi'nin civarında olan Konya Çarşısı'nın 19. asrın ortalarında, şehrin batı yönünde gelişimini tamamlayan kısmına sûk-i atîk (eski çarşı), alternatif olarak Alaaddin Tepesi'nden Mevlânâ Türbesi'ne, doğuya doğru yayılmış olanına da sûk-i cedîd (yeni çarşı) denmektedir. Sûk-i cedîd kısmında, Kayalı Park civarında üstü kurşunla kaplı, dokuz kubbeli, üç girişli ve giriş kapıları demirden olan kargir bedesten (uzun bedesten) uzun yıllar Konya ticaretinin üssü konumundadır¹⁹. Bedestende bez dokuyanlar çoğunluğu oluşturduklarından "Bezzazistan" veya Bezciler Çarşısı olarak bilinirdi. Bezzazistan'ın bugünkü mevcut kitabesine göre, büyük bir de camisi olup, adına Bezzazistan Mescidi denmekteydi²⁰.

Bedestenle birlikte 900 dükkân, Sipahi Pazarı, Tahtakale, Saraçhane ve şehre gelecek olan tüccarların konaklayabileceği 20'ye yakın han vardı²¹.

Kısa bir süre sonra Yeni Çarşı (sûk-i cedîd) şehrin güneyindeki Larende Caddesi'ne doğru yayıldı. Buraya inşa edilen 192 dükkânın tamamı ahşaptandı. 1868'de çıkan yangınla hepsi kül oldu. Zamanın Konya Valisi Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa'nın²² buraya uygulattığı projeye göre, birbirine paralel 2'şer katlı 55 dükkân. 2 adet bedesten (büyük ve küçük bedesten), 1 sanayihane, 1 kıraathane plânı çizdirdi. Belediye'nin öncülüğünde devrin en modern kanalizasyon şebekesini de yaptırdı, 2 yılda dükkânların inşaatını bitirdi. Sahiplerine dağıttı. Yangına karşı önlem olsun diye dükkânların üst kısımlarını çinkoyla kaplattırdı. Aynı meslekten olanları bir sokakta birleştirip "iç"leri oluşturdu. Attarlar içi, çırkıkçılar içi, demirciler içi, dericiler içi, fırıncılar içi, kaşıkçılar çarşısı, kavâfiyeciler içi, kebabçılar içi, keçeciler içi, kunduracılar içi, marangozlar içi, tenekeçiler sokağı,

¹⁸ *KVS*, H.1285, s. 101; *KVS*, H.1288, s. 91; *KVS*, H.1290, s. 91-92.

¹⁹ Ahmet Sefa Odabaşı, "Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri", *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Haz: Salih Sedat Ersöz, Konya 2003, s. 183.

²⁰ Mehmet Önder, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya 1971, s. 417.

²¹ Önder, *Mevlânâ Şehri*, s. 419.

²² Harp Okulu mezunu olup, ordunun çeşitli kademelerinde çalışarak vezirlik payesi almıştır. 1868'de Konya Valiliği'ne atanarak 4 yıl bu görevde kalmıştır. Zamanında Konya'da ilk matbaa açılmış, Vilayet adına bir gazete çıkarılmıştır. Alaaddin Tepesi'ne bir saat kulesi yaptırdı, saat taktıran Ahmet Tevfik Paşa, Konya'da ilk Rüşdiye Okulunu da açmıştır. (Hanefi Aytakin, *100 Ünlü Konya Valisi*, Konya 1994) s.122.

tuzcular-yağcılar-yorgancılar içi, mutaflar (kılıcılar), nalbantlar, at canbazları, semerciler, sikkeçiler, urgancılar, testiciler, mumcular, mezar taşçıları içi... gibi²³.

Hane sayısı 7480 olan 1874 yılının Konya'sında sanayi sektörüne, 7 bezirhane, 2 buzhane, 6 eczane katılmış olup, debbağhane ve yağhanelerin sayısı 10'ardan 20'ye, fırın sayısı ise 31'e yükselmiştir. İnşaat halinde 1520 dükkânı ve 118 de mağazası vardır²⁴. 1875-1876 senesi ise, Konya tarımı ve sanayisinde gelişmişliğe doğru atılan atılımların hız kazanmaya başladığı yıllardır.

---

²³ Önder, *Mevlânâ Şehri*, s. 43; Ali Özgökmen, *Konya Şer'îye Sicilleri Işığında Müslim Gayr-i Müslim Münasebetleri*, Konya 1996, s. 22; Caner Arabacı, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya 1999, s. 53-54; Odabaşı, *Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri*, s. 184.

²⁴ *KVS*, H.1291, s. 89-90.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. I. MEŞRUTİYET'TEN II. MEŞRUTİYET'E KONYA EKONOMİSİ

1.1.1. I. Meşrutiyet'in İlânı ve Konya'daki Genel Durum

23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet ilân edildiğinde, ülke genelinde olduğu gibi, ahalinin en mühim ve işe yarayan kısmı silah altında tutulmaya mecbur olduğundan, ziraat ve ticaret büyük sekteye uğramıştır¹.

Bu bakımdan Sultan II. Abdülhamit Meclisi açış konuşmasında, ülke genelinde ziraat ve ticarete önem verileceğini belirtmiş, atılımlar başlatmıştır. Bu çerçevede Konya'da uygulamaya konulan ve Konya ticaret hayatını etkileyecek devlet yatırımlarının nedeni, üretilen ürünlerin değerlendirilmesi anlamını taşısrsa da, aynı zamanda Konyalılar'ın önemli sayılabilecek bir hizmetlerinin karşılığıdır. Çünkü kaimenin², kullanımdan kaldırılarak; Halis Sikke'ye³ geçmek için verdiği uğraşta, Padişah'ın yanında yer alan Konya'daki eşraf ve tüccar, valilik makamında şehrin ileri gelenleriyle birlikte bir komisyon kurdu. Komisyon devlete, erkek nüfus başına birer yüzlük kaime verme ve kaimenin kentte kullanılmasının yasaklanması kararını aldı. Hükümet, Konya ahalisinin bu örnek davranışını ülke geneline duyurdu ve şehirlere benzer kararlar almalarını istedi⁴.

Osmanlı'da altın para kullanımında ilk şehir olmanın sevincini Konyalılar ile birlikte yaşayan yeni atanmış Konya Valisi Akif Mehmet Paşa⁵, bu öncülüğün

¹ Kili-Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, s. 46.

² Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kâime Sultan Abdülmecid zamanında çıkarıldı. Karşılıksız basılan kaimeler, İstanbul ve taşrada para gibi kullanılacaktı. Daha sonra 1861'de Sultan Abdülaziz 2.500.000 keselik faizsiz kaime çıkardı. 1862'de bu kaimelerin tamamı piyasadan çekildi.

1876-1877 döneminde Sultan II. Abdülhamit 100, 50, 20, 10 ve 5 kuruş kıymetinde faizsiz kaimeler bastırdı. Para darlığının giderilememesi üzerine buna 1 kuruşluk kaimeler de eklendi. Bu devir kaimeleri kısa zamanda kıymetten düştü ve piyasalar zora girdi. Hele hele altın ile arasındaki fiyat farkı bayağı çoktu. Sultan Mehmet Reşat devrinde, I. Dünya Savaşı'nın başlaması masrafları artırmış, piyasada para darlığı baş göstermişti. Hükümet mecburen kağıt paralar çıkarmak zorunda kaldı. Bu birkaç defa yapıldı. Harp boyunca çıkarılan kaimelerin toplam tutarı 160.000.000 lirayı buldu. Osmanlı Hükümeti bunun sadece 2.000.000 lirasını ödeyip tedavülden kaldırmış, geriye 158.000.000 liralığı karşılıksız olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne kalmıştır. (Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğunda Kağıt Para "Kaime"*, Ankara 1970, s. 1-8-15-27-29-32-33).

³ Sikke-i Halise: Halis altın veya gümüş akçe.

⁴ Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, İstanbul 1996, s. 135; Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu. Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum*, İstanbul 2003, s. 273.

⁵ Arnavutluk Hanedanı'ndan Ragıp Paşa'nın torunudur. Sadaret Kalemî'ne girerek kendisini yetiştirmiş, vezirlik payesine ulaşmıştır. Çeşitli eyaletlerde valilik ve Adliye Nazırlığı yapmış, 1879'da Konya Valiliği'ne tayin edilmiştir. Valiliği sırasında bazı imar işleriyle uğraşmış ve Meram Çayı istinad duvarı ile Aşkan'dan başlayıp Kasım Kalfa (Kalfalar)da biten adi kaldırımları yaptırmıştır. Konya'da bazı okullar da yaptıran Mehmet Akif Paşa, Şura-yı Devlet Reisi olunca Konya'dan ayrılmıştır. Kalkandelenli Akif Paşa olarak da bilinen Mehmet Akif Paşa'nın kabri Fatih Türbesi avlusundadır (H. AYTEKİN, *100 Ünlü Konya Valisi*, s.119).

karşılığını Şura-yı Devlet Reisliği'ne atanarak gördü. Yerine 1881'de Müşir Mehmet Sait Paşa⁶ vali tayin edildi. Vali Bey'in Konya'da yaptığı ilk iş, bugün bile hâlâ varlığını sürdüren Konya Hükümet Binası'nın inşası ile 1880'de yanan baruthanenin (Güherçile Fabrikası)⁷, Hükümet'in emriyle 1883'te yeniden tadilatını yaptırmak oldu.

O'nun zamanında Konya çarşısında sanayi mamulü, gömleklilik ve çamaşırlık bezler, halı, kilim, seccade, heybe, keçe, yünden örülmüş başörtüler, keten peşkir, yün ve tiftikten imal edilen fanilalar, kuşaklar, abalar, çoraplar, Mevlevi sikkeleri üretilip satılmaktaydı. Kuyumculuk, demircilik, ayakkabıcılık, arabacılık o günün geçerli meslekleri olmuş, Güherçile (Barut) Fabrikası'ndan başka, 1 adet kiremit fabrikası ile bezir, haşhaş, susam yağlarının üretildiği imalâthanelerin sayısı artırılmıştır⁸.

Her şeyin normal gittiği Vali Mehmet Sait Paşa döneminde, birden bire tersine gelişmeler oldu. Konya'da kuraklık, sonucunda kıtlık meydana geldi. Bu durum aralıksız üç yıl devam etti. Halk tarlasına ekeceği ürün fazlası tohumluğunu yiyecek olarak harcadı. Konya Ovası'nın tarlaları ekimsiz, ahalisi de aç kaldı. Her şeye rağmen, Valilik bürokratları, Hükümet yetkilileriyle problemin üstesinden gelmede olağanüstü çalıştılar.

1.1.2. Nüfus, Mesken Ve Meslek Grupları

1.1.2.1. Nüfus ve Mesken

Konya Vilayet Salnamesi'ne (H.1292) göre 1875'de Konya merkez nüfusu 20 678 kişi olup 8287 de ev vardır. Bu rakamlar, Konya'nın merkez nahiye ve köyleriyle birlikte nüfusta 51 662'ye, ev sayısında ise 18 024'e ulaşmaktadır⁹.

⁶ İstanbul'da doğan Müşir Mehmet Sait Paşa, Mühendishâne'de tahsil gördü. Mezuniyetinden sonra, Kolağası rütbesiyle İngiltere'nin Edinburg Üniversitesi'nde yüksek tahsil yaptı. Yurda dönünce vezirlik rütbesiyle çeşitli eyalet ve vilayetlerde vali olarak görev yaptı. 1881'de Halep valisi iken Konya Valiliğine atandı. Konya Hükümet Binası'nı inşa ettiren Mehmet Sait Paşa'ya güzel İngilizce konuştuğundan dolayı Konya halkı, İngiliz Sait Paşa adını taktı. Konya Valiliği sırasında 1303-1306 tarihlerindeki kuraklık meydana geldi. Halkın yiyecek ihtiyacını karşılama noktasında üstün gayretleri oldu. Bu yüzden Konyalıların takdirini kazandı. (H. Aytakin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s.118).

⁷ Konya ve çevresinde barut ve barut imalâtı çok eskidir. 1704'de Bozkır, Karaman, Ilgın ilçeleri ile köylerinde güherçile kârhaneleri bulunmaktadır ve İstanbul'a buralardan barut gönderilmektedir. 1834'de Konya Güherçile Fabrikası yapıldı. Zamanla genişletilerek büyütüldü. 1880'de ise, feci şekilde yandı. 1883'de, Padişah II. Abdülhamit'in emriyle yeniden yapıldı. 1918'de bir de siyah barut yapım ünitesi eklenip askeriyeğe bağlandı. Cumhuriyet'in ilânından sonra kapatılan fabrika bugünkü Kızılay Hastanesi'nin bulunduğu yol üzerindedir. (Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s. 420).

⁸ *KVS*, H.1303, s. 49.

⁹ *KVS*, H.1292, s. 171.

1877-1878 yılına ait nüfus verilerine göre, Konya'nın ilçeleriyle birlikte nüfusu 149 280 kişi, bina (ev) sayısı da 50 331 adettir¹⁰. 1881-1882'de ise Konya merkezi nahiye ve köylerinin birlikte nüfusu 98 476 kişidir. Bu nüfusun 4016'sını Rumlar, 1566'sını Ermeniler, 37 kadarını Katolikler, 41'ini Protestanlar, geriye kalanını da Müslümanlar oluşturmaktadır¹¹. 1884 yılına göre Konya 8558 hanedir¹². 1875'e göre hane sayısı 1884'de 271 adet artmıştır.

1890'da Konya merkezde 40 795 oturan, 8794 adet de mesken vardır¹³. Mesken sayısı 1892'de 9400'e ulaşmıştır¹⁴. Rakamlar iki yıl öncesiyle kıyaslanırsa, hane sayısının 606 adet arttığı, buna bağlı olarak da nüfusun önemli bir artış kaydettiği söylenebilir.

Konya'nın 1894 yılına ait nüfusu, Niğde, Burdur, Hamidabad (Isparta) ve Teke (Antalya) sancaklarıyla birlikte verilmiş olup, toplamda 943 654 olan nüfustan, 877 226'sını Müslümanlar, 56 534'ünü Rumlar, 9813'ünü Ermeniler ve 81'ini de Katolikler oluşturmaktadırlar¹⁵. Burada Katolikler diye bahsedilenler Beyrut'tan getirilerek Konya merkeze yerleştirilen, sayıları 80 kişi civarında olan ve Konya Tapu Sicil kayıtlarında Katolik Rumlar diye kayıtlara geçen, ancak Konyalılar'ın Ortadoğu'dan geldikleri için Araplar diye hitap ettikleri Maruniler'dir¹⁶.

1895 nüfus kayıtlarına göre de yine sancaklarla birlikte toplam nüfus 969 875 kişidir. Toplam nüfusun 897 878'ini Müslümanlar, 61 444'ünü Rumlar, 9873'ünü Ermeniler, 82'sini Katolikler, 236'sını Yahudiler, 372'sini Protestanlar temsil ederler¹⁷. Bu nüfus 1894 ile mukayese edilirse, Yahudiler ve Protestanlar ilk defa Konya nüfus kayıtlarında yer alırken, 1895'de toplam nüfusta 26 216 kişi artış kaydedilmiştir. Bu artış Müslümanlarda 21 635 kişi olurken Rumlar'da 4910 kişi, Ermeniler'de 60 kişi, Katolik Rum (Maruniler)larda ise 1 kişi olmuştur.

1896 yılı Konya merkez nüfusu 45 773 kişidir. Bunun 20 681'i erkek, 22 372'si kadın olmak üzere 43 053'ü Türk, 937'si Rum, 1783'ü Ermeni, 80 kadar da

¹⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul 2003, s. 159.

¹¹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 182-183.

¹² *KVS*, H.1303, s. 49.

¹³ *Annuaire Oriental Du Commerce (AODC)*, l'ané: 1890, Paris-France, s. 707.

¹⁴ *KVS*, H.1310, s. 266.

¹⁵ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 191.

¹⁶ Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi, *Kadastro Varakası Dosyası*, Parsel nr. 4, Ada nr. 345, Pafta nr. 16, lef. 10b.

¹⁷ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 194-195.

Maruni vardır. Bu dönemde Konya'nın 147 mahallesi olup¹⁸ şehir genişlemeye ve büyümeye devam etmiştir.

1897 nüfus kayıtları yine beş sancak birlikte verilmiş olup toplam nüfus sayısı 1 022 050 kişidir. Toplam nüfustan 473 816 erkek, 469 116'sı kadın olarak 942 932'sini Müslümanlar, 34 680 erkek, 33 421 kadın olmak üzere 68 101'ini Rumlar, 5467 erkek 5120'si kadın toplam 10 587'sini Ermeniler, 50 erkek 35 kadın 85'ini Katolikler (Maruniler), 129 erkek 129 kadın toplam 258'ini Yahudiler, 53 erkek 44 kadın 97'sini de Protestanlar oluşturmaktadırlar¹⁹.

1899'da Konya Vilayeti'nin sancaklarıyla birlikte verilen nüfusu 1 047 236 kişidir. Bu nüfustan 483 524'ü erkek 484 082'si kadın toplam 967 606'sı Müslüman, 22 769 erkek 35 067'si kadın toplam 67 796'sı Rum, 5499 erkek 5497 kadın toplam 10996 Ermeni, 31 erkek 9 kadın toplam 40 Katolik (Maruni), 30'u erkek 12'si kadın toplam 42'si Protestan, 134 erkek 137 kadın toplam 271'i Yahudi (Musevi), 243 erkek 202 kadın toplam 445'i de Kıpti'dir²⁰. Aynı yılda Konya merkez nüfusu ise 44 852 kişidir. Bunun 41 969'u Türk, 1024'ü Rum, 1822'si Ermeni, 40 Katolik (Maruni) ve 42'si de Protestandır²¹.

1897 ile 1899 yıllarının nüfus kayıtları değerlendirmeye tabi tutulursa, genel toplamda 25 186 kişi artış olmuş. Bu artışın 24 674'ü Müslümanlarda olurken, 409'u da Ermeni nüfusta yaşanmış. Rumlarda 305 kişi, Katoliklerde (Maruniler) 45 kişi, Yahudilerde 13 kişi, Protestanlar'da ise 55 kişi azalma olmuştur. Genel toplamda 445 Kıpti'den bahsedilirse de onlardan Konya'da oturan yoktur. 1900'de ise şehir merkezinde 44 799 kişi ikamet etmektedir²².

1906 yılı nüfus kayıtları oldukça detaylandırılmış olup buna göre Konya, Niğde, Burdur, Isparta, Antalya'nın dahil edildiği genel nüfus icmali ile ayrıca Konya merkez ve ilçelerinin gösterildiği nüfus kayıtları mevcuttur. Verilen bu icmallerde Kemal Karpat'ın verdiği nüfus oranları²³ ile Konya Vilâyet Salnamesi'ndeki, Konya ve ilçelerinin verildiği nüfus oranları²⁴ arasında farklılıklar

¹⁸ KVS, H.1314, s.235-236.

¹⁹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 198-199; Tevfik Güran, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı*, C.5, Ankara 1997, s. 23.

²⁰ KVS, H.1317, s. 60-61.

²¹ KVS, H.1317, s. 62.

²² AODC, l'ané: 1900, s. 1061.

²³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 202-203, bkz. Ek:3-4, Tablo: 3-4.

²⁴ KVS, R.1322, s. 68.

vardır. Tablolar halinde verilen rakamlardan, kanaatimizce Konya yıllığındaki sayılar daha doğrudur. Buradaki rakamlara göre, Konya ve ilçelerinin toplam nüfus kaydı 136.243 kişidir. Konya merkezde oturanların sayısı ise 52.164 kişidir²⁵. Tabloların incelenmesi ve önceki yılların verileri dikkate alınırca bu rakamların doğru olduğu kanaatine varılacaktır. Çünkü Konya ve ilçelerinin nüfusu hiçbir zaman o dönem için Kemal Karpat'ın verdiği rakam kadar olmamıştır.

1907 yılı için verilen nüfus rakamlarına göre, yine Konya, Niğde, Burdur, Isparta ve Antalya'nın birlikte nüfusu 1 249 800 kişidir²⁶.

1.1.2.2. Meslek Grupları

Konyalı esnaflar 1876'dan sonra da faaliyetlerini sürdürdüler. 1884'de ise, Konya'da 1314 dükkânın yanı sıra kumaşçılar ve basmacıların bulunduğu 2 kargir Bezzazistan ile imalâtçıların yer aldığı Sanayihane varlığını sürdürmektedir²⁷.

Vali Sururi Paşa döneminde ise, Konya Çarşısı'nda pasif durumda olan ve sadece şehir merkezinde varlık gösteren küçük esnaf kesimi bir tarafa bırakılacak olursa, şehirde etkili oldukları kadar il dışı ile de büyük çapta ticari münasebetleri olan toplamda 47 büyük ticaret erbabı vardır. Bu esnaf ve mağaza sahiplerinden tüccar olanların yekünü 30 kişi olup, bunlardan 14'ü Müslüman, 16'sı gayri müslimdir. Bu tüccarlardan aynı işi yapanlar varsa da genelde farklı mesleklerde faaliyet göstermektedirler. Ancak bunlar arasında tahıl tüccarları çoğunluğu oluşturmaktaydılar²⁸.

Geriye kalan esnaflardan Tablo 5'de görüleceği üzere, 1 dövizci, 2 saat satıcısı ve 1 otelcinin müslümanlardan, 2 dövizci, 2 kuyumcu, 1 komisyoncu, 2 ayakkabıcı, 1 derici, 3 saat satıcısı ve 2 terzinin de gayr-i müslimlerden olduğu görülür²⁹.

Tablo 5'in genel değerlendirilmesi durumunda, bu esnaf ve tüccarların 18'i müslümanları, 29'u da gayr-i müslimleri temsil etmektedir. Buna göre gayr-i müslimler yaklaşık müslümanların 2 katıdır. Buradan da bu grubun Konya ekonomisinde etkili ve söz sahibi konumunda oldukları ortaya çıkar.

²⁵ KVS, R.1317, s. 68, bkz. Ek:1-2, Tablo:1-2.

²⁶ Tefik Güran, *19.Yüzyıl Tarımı*, İstanbul 1998, s. 65.

²⁷ KVS, H.1303, s. 49.

²⁸ AODC, l'ané: 1890, s. 706

²⁹ AODC, l'ané: 1890, s. 707. Bkz. Ek: 5, Tablo: 5.

Gayr-i müslimlerin Konya iktisadiyatında atılım içinde oldukları 1881’de, Konya’yı ziyaret eden Clémen Huart; Hükümet Binası civarı ile Mevlânâ Türbesi’ne doğru kesme taştan yapılmış olan binaların genelde basık bir görünüm arzettiğini, fakat hepsinin zemin katlarının dükkân ve mağaza olduğunu söyler. Konya Çarşısı’nın Hükümet Binası-Mevlânâ Türbesi paralelinde güneye doğru sarktığını belirtir. Alış veriş merkezlerinin temiz, düzenli, bakımlı ve şehir çarşısının çok hareketli olduğundan bahseder³⁰.

1892’de Konya’da, 1860 dükkân, 118 mağaza, 14 han, 68 fırın, 25 kahvehane, çifte yapılmış 4 hamam vardır³¹. Bu rakamlar iki yıl öncesiyle kıyaslanırsa 118 mağazanın olması, ekonomi ve kazanç açısından büyük düşünülmesi gerektiği izlenimini ortaya koyar. Şehre gelen tacir ve yapılan ticaret açısından düşünüldüğünde 14 hanın varlığı sosyal yaşam ve ticari hayatın canlanarak genişlediğini, ürün açısından çeşitlendiğini gösterir. 68 fırının faaliyette olması ise dikkat çeken diğer bir husustur. Eğlence ve vakit geçirme alanında 25 adet kahvehanenin bulunması, dükkân ve mağaza sahiplerinin müşterilerine yapacakları ikram noktasında duyarlı hale geldiklerini ortaya koymaktadır.

1899 yılında, Konya’lı esnaf grubunun arttığı görülür. Buna göre, dükkân sayısı önceki yıllara göre 218 artarak 2078’e, fırın sayısı 68’den 88’e, han sayısı 4 artarak 18’e çıkmış, bunun yanında 7 aşçı dükkânı (lokanta), 35 gazino meyhane, 4 eczane, 1 kasaphane ve 2 de otel açılmıştır³².

Gayr-i müslimlere ait işletmelerin her alanda baş çektiği 1900’ün Konyası’nda eşraf, esnaf ve tüccarların 1/3’ünü Türkler oluşturmaktadırlar. Bu mesleklerden Türklerin en çok rağbet ettikleri 7 kişiyle tüccarlık, 5 kişiyle fabrikatörlük veya büyük çapta imalathanesi olanlar ve 3 kişiyle de demirciliktir³³.

Buna karşılık gayr-i müslim tüccarlar, fabrika sahipliği veya büyük imalâthaneler grubunda ağırlıklarını oluşturdukları gibi³⁴ kuyumculuk, dövizcilik, kunduracılık, dericilik, camcılık ve hırdavatçılıkta da ön plâdadırlar. Diğer meslek grupları da gayr-i müslimlerin denetimindedir. Ayrıca avukatlık, doktorluk,

³⁰ Ahmet Sefâ Odabaşı, *20. Yüzyıl Başlarında Konya’nın Görünümü*, Konya 1998, s. 13; M.Sait Türkhan, “Osmanlı Döneminde Konya”, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Haz: Salih Sedat Ersöz, Konya 2003, s. 68.

³¹ *KVS*, H.1310, s. 226.

³² *KVS*, H.1317, s. 61.

³³ *AODC*, l’ané: 1900, s. 1062.

³⁴ *AODC*, l’ané: 1900, s. 1062-1063.

eczacılıkta da etkindirler. Tablo 6’da görüleceği üzere, endüstri ve tarım makineleri satımı ve tamirciliği gibi sanayi sektörlerinde de Konya’da söz sahibidirler³⁵.

1906 yılında Konya’da dükkân ve mağaza sayısı 2189’a, otel ve kahvehane sayısı 44’e çıkarken, fırın adedinde düşme yaşanmış ve fırıncıların sayısı 51’e inmiştir³⁶.

1907’de Konya ticaret ve alışveriş merkezleri şehrin batısına doğru yani bugünkü Zafer Meydanı’na doğru kaymaya başladı. Nedeni de o dönemde, Belediye’nin yaptırdığı hafif raylı sistemin bu güzergahtan geçmiş olmasıdır. Aynı yıl içinde Mimar Muzaffer Caddesi ve İstasyon Caddesi’nin yol boylarına modern evler ve yeni dükkânlar inşa edilmiştir³⁷.

1.1.3. Tarım, Sanayi Ve Ticaret

1.1.3.1. Tarım

I. Meşrutiyet’in ilânından sonra Konya tarımında canlılık yaşanmışsa da, bunun kayda değer olduğu söylenemez. Çünkü kazanç açısından yeterli ticari öneme sahip değildir. Durum böyleyken 1305 (M. 1889)’de, meydana gelen kuraklık ve sonucunda oluşan kıtlık 3 yıl devam etti. Bu süreçte çiftçiler tarlasına ekmek için ayırdığı tohumluklarını yiyecek olarak harcamış devlet, tarımcılara bedava tohumluk dağıtmak zorunda kalmıştır.

Kuraklığın bittiği 1892’de hava şartları çiftçilerin lehine olmuş, hububat rekoltesi tekrar yükselmiştir. Zamanın verilerine göre adı geçen yılda, İstanbul kilosuyla 1.329.500 kg buğday, 53.000 kg arpa, 40.000 kg darı, 10.000 kg mısır, 30.000 kg yulaf, 50.000 kg çavdar, 30.000 kg da nohut üretilmiştir³⁸.

Yukarıdaki mahsullerden buğday, her yerde yetişebilen bir üründür. Ancak iklim ve toprak özelliklerinin ayrı bir tat ve kalite kattığı, ticaretinin diğer tahıllara oranla piyasalarda rağbet gördüğü “has buğday (sert buğday)”ın Anadolu’daki merkezi Konya’dır³⁹.

³⁵ AODC, l’ané: 1900, s. 1062, bkz. Ek:6, Tablo:6.

³⁶ KVS, H.1322, s. 67.

³⁷ Odabaşı, *Konya’nın Görünümü*, s. 32.

³⁸ KVS, H. 1310, s. 278-279

³⁹ Bernard Camille Collas, *1864’te Türkiye “Tanzimat Sonrası Düzenlemeler ve Kapitülasyonların Tam Metni”*, Çev: Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005, s. 157.

Demiryolunun, Konya Ovası'ndan geçmesi Konyalı çiftçilerin işine yaradı. Mahalli üretim fazlası mahsulün kolayca başka bölgelere gönderilmesini sağladı. İç pazar güçlendi. Ekim alanları kısa sürede iç pazarlarla bütünleşti ve Osmanlı'da ekonomik düzeyde bütünselliğe doğru önemli adımlar atıldı. Eli para gören insanlar da verimliliklerini artırdılar⁴⁰. Refah seviyesinin artma yoluna girmesiyle birlikte, Konya'nın sosyo-ekonomik durumunda bir değişim söz konusu olduysa da, hâlâ kullanılan tarım tekniğinde, manda ya da öküzün çektiği kara saban en gözde tarım aracıdır⁴¹. Saban kullanmış olsalar da çiftçilerin iktisadi hayat şartları değişmeye başladı. Aralarından yeni zenginler ortaya çıktı. Zenginleşenler sayesinde ekilmeyen araziler ektirildi. Üretim sonucu fazla kaldırılan mahsuller, değerini bulsun diye ambarlarda stoklanmaya başlandı. Mali gücün verdiği rahatlığın neticesinde, insan gücüne dayanan tarımda metot değişikliğine gidildi. Aralarında örgütlenen bazı çiftçiler bu değişikliği gerçekleştirmek üzere "*Konya Tarım Şubesi*"ni kurdular. Bu kurum bölgede, makineli tarıma geçilmesine ve boş arazilerde ekim yapılmasına çalıştı. Yapılan bu faaliyetler sonucunda tarım üretiminde az da olsa artış kaydedilirken, ekilen arazilerin oranı iki katına çıktı. Kıtık ve açlık unutuldu⁴².

Konya Tarım Şubesi'nin olumlu faaliyetleri devam ederken, Konya Ovası'nda, makineleşmeye dayalı tarım usulünün yerleştirilmesi, arazilere hangi ürün ekilirse daha çok verim elde edilebileceğinin araştırılmasının yapılması ve ürün çeşitliliğini artırmak amacıyla devlet tarafından 1889'da şehrin batısındaki Havzan bölgesinde, Konya Numûne Tarlası'nın tesisi gerçekleştirildi⁴³. Böylece tarımda yapılacak ıslah çalışmaları konusu daha da hızlandı. 1899 yılında elde edilen mahsullerden başta buğday olmak üzere şehir dışına, arpa, çavdar, mısır ve nohut ticareti yapıldı⁴⁴.

1900 yılında Konya merkezde, tarım ürünlerinin alım satımıyla uğraşan büyük çapta önemli tahıl merkezleri vardır⁴⁵. Hatta bu sektörde uluslar arası faaliyet gösteren tüccar sayısı da bir hayli kabarıktır. Çünkü tarımda ticarileşme, satışa

⁴⁰ Donald C. Blaisdell, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi "Düyûn-ı Umumiye"*, Çev. Ali İhsan Dalgıç, İstanbul 1979, s. 14; Şevket Pamuk-Zafer Toprak, *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Ankara 1988, s. 20.

⁴¹ Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Avrupa*, Çev. Kasım Yargıcı-Mehmet Ali Yalman, İstanbul 2002, s. 184.

⁴² Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev. Kasım Yargıcı, İstanbul 1972, s. 252.

⁴³ *KVS*, H. 1317, s. 73.

⁴⁴ *KVS*, H. 1317, s. 71.

⁴⁵ *AODC*, l'ané: 1900, s. 106.

yönelik üretimin artmasıyla ilgilidir. Bunu fark eden Konya Valisi Mehmet Ferit Paşa⁴⁶, dönemine göre modern ve kapasite olarak çok geniş olan Buğday Pazarı'nı yaptırmıştır. Bunu gören Konyalı Çiftçiler, kendilerinin ve ürünlerinin önemsendiğini düşünmüş, yerli ve uluslar arası tüketicilere satılmak üzere üretim fazlası tahıl gerçekleştirmek için yoğun çaba sarfetmişlerdir⁴⁷. Böylesi bir duruma sevinen Ferit Paşa, Konya'yı ziyaret eden Lui Lamber'e, "hem hükümet hem de bizim (Konya'nın) gelirimiz hızla artıyor"⁴⁸ diyerek memnuniyetini ifade etmiştir.

Konyalılar adına her şey yoluna girmeye başlamıştı ki, kendilerine huzur ortamını sağlayan ve sürekli desteğini gördükleri Vali Mehmet Ferit Paşa, 11 Teşrîn-i Evvel 1319 (24 Ekim 1903)'te kentten ayrıldı. Yerine Mehmet Tevfik (Biren) Bey, vali olarak tayin edildi. O'nun valiliği döneminde Konya çiftçisi kendisini rant kavgasının içinde buldu.

Mehmet Tevfik Bey⁴⁹ öncelikli olarak kentin tarım, ticaret ve sanayisi hakkında bilgi edindi. Belediye Başkanı Burhanzâde Seyit Rifat Efendi⁵⁰ ve Konya'daki bürokratlarla iyi ilişkiler kurdu. Eşraf ile esnaflardan dostlar edinip, şehrin kalkınması konusunda kolektif bir çalışma sistemi oluşturdu.

İşe Konya Numûne Tarlası'na el atarak başlayan Mehmet Tevfik Bey, ziraatte modernleşirmeyi gerçekleştirmek ve geleneksel tarımdan makineli uygulamalara

⁴⁶ Avlonyalı Vulora ailesinden Mustafa Paşa'nın oğlu olup, ilk tahsilini Yanya'da yaptı. Fransızca ve Rumca öğrendi. Özel bir eğitim aldıktan sonra mutasarrıf (kaymakam) olan babasının maiyetinde devlet memurluğu görevine başladı. Daha sonra Gazi Osman Paşa'nın katipliğini yaparken Danıştay üyeliğine getirildi. Danıştay üyesiyken 1898'de Konya Valiliğine tayin edildi. Konya'ya hizmette rekor kıran Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa, 1 Ocak 1903'te Sadrazamlığa getirildi. II. Meşrutiyet ilân edildiği zaman Meclisi Ayan Azası iken Aydın Valiliğine tayin edildi. Tevfik Paşa Kabinesi'nde bir ara Dahiliye Nazırlığı yapan Ferit Paşa istifa edip 1913'te Mısır'a gitti. Çünkü oğlu Celalettin Hidiv Abbas Paşa'nın kızıyla evliydi. 1914'te İtalya'nın San Remo kentinde öldü. (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 106).

⁴⁷ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul 2005, s. 196.

⁴⁸ Bayram Dalkılıç, "Lui Lamber'in Gizli Notlarında Konya", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı 6*, Ed. Caner Arabacı, Konya 2003, s. 46.

⁴⁹ Maarif Nezâreti Encümen-i Teftiş ve Muayene Reislerinden Ahmet Hamdi ile Sıdika Hanım'ın oğludur. 1862'de İstanbul'da doğmuştur. Mabeyn Katipliği, Mutasarrıflık, Valilik ve Mütareke Dönemi'nde Nazırlık yapmış, devlet idaresinin en üst kademelerinde yıllarca bulunmuş bir Osmanlı devlet adamıdır. Maliye Nazırı olarak Sevr görüşmelerini yürüten heyette yer almış olup, 16 Kasım 1922'de TBMM'si hükümeti tarafından emekliye sevk edilmiştir. 11 Şubat 1956'da da vefat etmiştir. (Mehmet Tevfik (Biren), *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C.2, İstanbul 1993).

⁵⁰ 1897-1905 yılları arasında, Konya Belediye Başkanlığı yapan Seyit Rifat Efendi, Konya'nın tanınmış ailelerinden olan Burhanzadeler'dendir. Vali Avlonyalı Ferit Paşa ile uyumlu bir çalışma sergilemiş, Çayırbağı Suyu'nun getirilişi, Buğday Pazarı'nın ve Konya Zahire Borsası'nın yapımında üstün gayret sarfetmiştir. Ayrıca birçok okulun yapımı konusunda olağanüstü gayret göstermiştir. (H. Aytekin, *2003'ten Kuruluşuna Kadar Konya Belediye Başkanları*, s.193).

geçişini sağlayacak, makinelerin ve teçhizatının kullanımını öğretecek elemanları temin etmek için tarla bünyesinde Konya Ziraat Mektebi'ni açtı⁵¹. Tarlanın her türlü ihtiyacını karşılayıp revize etti. Konya'daki tarım ıslah çalışmalarının uygulamalı yürütülmesi için her türlü gayreti gösterdi.

Mehmet Tevfik Bey, Konya'da uygulamaya konulan ziraat makineleri ve aletlerinin kullanım usulüyle ilgili olarak o dönemde bazı yanlış uygulamalar konusunda, yöre insanı ve çalışma şekli bilinmeden aceleci, bilinçsiz hareket edenlerle, yani boş yere para harcayanlarla zaman zaman ters düştü. Bunları eleştirmekten de geri durmadı. Hatıralarında, *“Konya'daki tarımsal uygulamalarda bazı hatalar da yapılmıştır. Bunların ilki şehre gönderilen tarım makineleridir. Bu makinelerin işleyişi ile ilgili olarak halka hiçbir bilgi verilmeden kullanılmaları istenmiş, hattâ çiftçi buna çabuk razı olup kabul etsin ve kullansın diye teşvik primumu bile verilmiştir. Bazen de zor kullanılmıştır. Buna rağmen istenilen netice alınamamış. Çünkü, vatandaşlarımız alışmış olduğu ekim tarzından ayrılmak istemedi. Kendileriyle konuşulduğu zaman, makinelerin ebat olarak küçük olan tarlalarında kâr değil zarar verdiğini söylediler. Makinelerin kullanılmaları yönündeki ısrar kendilerine dayatıldığı için de, her birini çaktırmadan bozup bir köşeye attılar. Yedek parçaları da olmadığı için bu makinelerin tamiri yapılamayıp heba olup gittiler”*⁵² diye bahseder. Ayrıca makineleri destekleyecek gerekli alet ve edevatın zamanında temin edilemediğini, bu durumun böyle olmasından maksadın bazılarının sırf icraat göstermek telâşından ve gayretinden kaynaklandığını, ehil olup işi bilenlerden, becerikli olanlardan akıl almayıp, kendi duygu ve ihtiraslarını tatminden öteye gidemeyenlerin buna sebep olduklarını belirten Mehmet Tevfik Bey, aynı zihniyet

⁵¹ Tefvik Paşa'nın açtığı bu mektep aslında Konya Numune Çiftliği'nin içerisinde bir birimdir. Buraya alınan ve belli bir eğitimden sonra tecrübe ve deneyim kazanan kişiler bu birikimlerini Konya çiftçisine aktaracaktı. (Mehmet Tefvik (Biren), *II. Abdülhamit Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi Hatıraları*, C.1, s.225-226). 1913'te, Konya Vilayet-i Meclis-i Umumisi toplanmış ve Numune Çiftliği'ndeki bu birimi; “İrva ve İska Ziraat Ameliyat Mektebi” olarak ismini değiştirmiş, daha aktif olarak faaliyete geçmesini sağlamıştır. Çünkü burada yetişecek öğrenciler Beyşehir ve Karaviran Gölü'nden taşınarak sulanacak olan tren yolunun güneyindeki Konya topraklarının sulanmasında görev yapacaklardır. Ayrıca diğer bir görevleri de kamulaştırılacak olan araziler ile ilgili “satın alma raporları” düzenleyeceklerdir. (Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim 1869-1919*, Konya 2010, s. 227).

Bunlardan başka demiryolu güzergâhının kuzeyinde ileride plânlanan Akşehir-Cihanbeyli Karapınar-Ereğli plâtoalarında yapılacak tarımsal faaliyetlerde de, buradan mezun olan öğrencilerden daha çok istifade edilecektir. (Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, *Konya Vilâyeti 1915 Yılı Bütçesi*, s. 494).

⁵² Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. 1, s. 225.

sahiplerinin diğer hatalarını ise; “*Havzan’daki Numûne Çiftliği’ne arazi seçiminde*” ortaya koyar. Tarlanın tarım için deneme yapmaya uygun bir arsa olmadığı bilindiği halde “*iyi ziraat yapmak için değil de, ziraati imkânsız kılmanın yolunu göstermek için*” tercih edilmiştir diye eleştirir. Tarla seçimini “devlete atılmış kazık” olarak nitelendirir. Burada görev yapan müdürü de “*torpilli, oturarak bedavadan maaş alan, tembelin biri, boş işlerin müdürü*”⁵³ olarak görür. Şayet II. Abdülhamid’in bazı engellemeleri olmasaydı Konya, Orta Anadolu’nun İstanbul’u olacaktı diye de serzenişini dile getirir.

1907’de, Konya arazisinin (bin km²) olarak 6.3’ü ekili olup bu rakama dutluk, bahçe, üzüm bağları, çayır ve nadasa ayrılmış topraklar dahil değildir. Ekili arazilerin vilâyet yüzölçümüne oranı % 6.9’dur⁵⁴. Kış mevsiminin çok sert ve soğuk geçtiği aynı yılda, bol ürün olmuş, çiftçilerin yüzü gülmüştür⁵⁵. Tarım ürünlerinin fazlası vilâyet dışı pazarlarda fevkalâde alıcı bulduysa da, yine aynı yılda çiftçilerden çoğunluğu kredi yoluna başvurup iş yaptıklarından kazançları borçlarını ancak karşılamıştır⁵⁶. Buna rağmen Konyalı üretici otlak (yaylak) olarak kullandıkları, işlenmeyen atıl arazileri, ekilebilecek tarlalara, bahçelere, üzüm bağlarına dönüştürdü. İşlenen alanların çoğalışı, emek gücü talebinde de artışı gerektirdi⁵⁷.

1.1.3.2. Sanayi

I. Meşrutiyet’in ilânından sonra Konya Çarşısı’nda sanayi mamülü olarak öncekilere ilâveten, gömleklik ve çamaşırlık bezler, heybe, yünden örülmüş başörtüler, keten peşkir, yün ve tiftikten imâl edilmiş fanilalar, kuşaklar, abalar, çoraplar üretilmektedir. Kuyumculuk, saraçlık, demircilik, ayakkabıcılık, arabacılık günün geçerli meslekleri olmuş ayrıca 1880’de yanan ve yenilenen devlete ait güherçile fabrikası günün şartlarına göre modernize edilip kapasite itibariyle artırılmıştır. 1 kiremit fabrikası kurularak, bezir, haşhaş, susam yağı çıkaran imalâthaneler kendilerini yenilemiş, üretim kapasitelerini artırmışlardır⁵⁸.

⁵³ Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. 1, s. 225.

⁵⁴ Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, s. 65.

⁵⁵ *Babalık*, 21 Aralık 1948, S. 7068, s. 2.

⁵⁶ Grasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, Çev. Devrim Evcı, Ankara 1997, s. 158.

⁵⁷ Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 146-147.

⁵⁸ *KVS*, H. 1303, s. 49.

Kapasitesi artırılan güherçile fabrikasının 1890'da Müdürü Ahmet Akif Efendi, Katibi Mehmet Efendi'dir⁵⁹. Adı geçen yılda fabrika 135.000 kıyye⁶⁰ yıllık üretim gerçekleştirmiştir. Çok kişinin çalıştığı ancak sayıları net olarak bilinmeyen kimya fabrikalarında bu üretim yıl sonu itibariyle kök boyada 197.750 kıyye, cehride 13.771 kıyyedir. Yörenin yıllık katran⁶¹ üretim kapasitesi ise 1000 kıyyedir. 1890'da kayda değer denecek kadar ipek kozası da Meram bölgesinde üretilmiştir⁶².

Adı geçen yılda, büyük oranda başta İzmir, Mersin, Silifke limanlarından olmak üzere Konya'dan yurt dışına, yünlü kumaşlar, keçi kılı, tiftik, afyon, haşhaş, keten tohumu, deri, değişik renkte bitkisel (cehri) boya, kök boya, büyük ve küçük ebatta halı ihraç edilmiştir⁶³.

1892 yılında debbağhaneler⁶⁴, Konya merkezde 10 adet olarak varlıklarını sürdürmekteyseler de kapasite olarak her biri, bir fabrikanın ürettiği değere eş olacak kadar üretim yapabilmekteydiler. Bunun yanında kent ve civarının yağ ihtiyacına cevap veren 3 adet yağ imalâtçısı da adım adım fabrikalaşmaya doğru gitmektedirler. 1 tane olan kiremit ocağı sayısı da 3 olmuştur⁶⁵. Konya inşaat sektöründe tuğla-kiremitçiliğin yanında taş işçiliği de önem kazanmış, iş ve ticaret hayatında yeni bir kazanç kapısı ortaya çıkmıştır. Önem kazanan bir diğer sanayi ürünü de harir (ipek)dir. Harir aynı yıl Osmanlı piyasasının yanında, uluslar arası piyasada da en çok aranan önemli mallardan biridir⁶⁶. O dönem Konya pamuğu ise, Alman sanayicilerinin dikkatini çeken diğer bir sanayi ürünüdür⁶⁷.

⁵⁹ *KVS*, H. 1305, s. 68.

⁶⁰ Kıyye: Okka, 400 dirhem; Kıyye-i âşâri: kilo, 1000 gram olan ağırlık ölçüsü. Kıyye-i atika (eski okka): okka (eskiden) 400 dirhem olan bir ağırlık ölçüsü olup 1282 gramı karşılırdı. Kıyye-i Cedide ise (yeni okka): kilo, 1000 gram olan ağırlık ölçüsü olup okkanın %78'ini karşılırdı. Aslı "ûkiyye" ve "vukiyya"dir. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 621).

⁶¹ Katranlar çam ağacından üretilirdi Kara renkte, ağır kokulu, yapışkan koyu bir sıvıdır. Genelde insanlar katranı çalışırken çatlamış olan ellerine ve ayak parmaklarına yapıştırırlardı.

⁶² *Yurt Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1982, s. 5133.

⁶³ *AODC*, l'ané: 1890, s. 706.

⁶⁴ O dönemde Konya'nın Sırçalı Mahallesi debbağhanelerin en çok bulunduğu yerdir. Aynı mahallede bir de "Debbağhane Tekkesi" vardır ki, cilt hastalığına yakalananlar tekkeye gelerek buradaki çamurları yaralarına sürerler ve şifa bulurlardı. Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, s. 419. Konya'daki bu debbağhanelerin yanı sıra 1892'de 3 adet Seydişehir'de, 1 adet Beyşehir'de, 10 adet Karaman'da, 120 adet Bozkır ve köylerinde olmak üzere toplam 154 tane debbağhane vardır. (*KVS*, H. 1310, s. 266-267).

⁶⁵ *KVS*, H. 1310, s. 266.

⁶⁶ *KVS*, H. 1310, s. 258.

⁶⁷ Ali Akyıldız, *Anka'nın Son Baharı Osmanlı'da İktisadi Modernleşme ve Uluslar arası Sermaye*, İstanbul 2005, s. 44.

1899'da su değirmenlerinin sayısı 29'a, buzhanelerinki de 3'e çıkmıştır. 2 adet de petrol tesisi vardır. Gömleklik yün kaban, yün başörtüsü, tiftikten mamül her nevi fanila, kuşak, aba, deri, toprak testi ve çömlek üretimi ile daha önceden isimleri verilen imalâthane ve kuruluşlar faaliyetlerini sürdürmektedirler⁶⁸. Bu ürün ve mamüllerden yapağı, tiftik, deri, afyon, güherçile, canlı sığır, manda, koyun, keçi, süt ve et ürünleri, tilki, sansar, tavşan, tiyin (bir tür sincap), çakal, derileri, kurutulmuş kalın bağırsak en çok ihraç edilenlerdir⁶⁹. 1900'de ise, Konya'dan ABD'ye, halı, deri, yün, yapağı, tiftik, fenek (beyaz tilki derisi), kurt, çakal, sansar derileri, değişik renkte sahtiyan, kök boya, cehri, renk renk kaba manifatura ve keten ihraç edilmiştir⁷⁰.

Hane ve atölye tarzı üretim 1901'e doğru Konya'da gelişmiştir⁷¹. Çünkü sanayi mamülü ürünlerin üretiminde Konyalı kadın üreticiler de vardır. Konyalı kadınlar 200'ü aşkın el tezgâhında, halı-kilim, alaca kumaş, battaniye, beyaz pamuklu kumaş (kaput) dokumakta, boyamakta ve bu mamüller için ipler eğirmektedirler. Ayrıca seccade, çarşaf ve sofrta takımları, keten peşkirler, değişik renk ve desende bezler, gömleklik kumaşlar ek olarak da heybe dokumaktadırlar. Bu iş kolları merkezden ilçelere doğru yayılmış olup, özellikle köylerde dokunan halılar-kilimler “*metanet ve rengini zayi etmeme*” konusunda şöhrete ulaşmışlardır. Bu konuda Akşehir, Karaman, Kavak Köyü, Kiçimuhsine, Ladik, Obruk, Sille önemli merkezlerdir⁷². Bu konuda Vali Ferit Paşa, 5 Mayıs 1901'de düzenlediği halı-kilim sergisiyle bu sektör çalışanlarını teşvik etmiştir. O gün yapılan halı sergisinin hatırası olan “*Halı Gazete*” bugün Mevlânâ Müzesi'nde sergilenmektedir⁷³.

⁶⁸ KVS, H. 1317, s. 61-71.

⁶⁹ KVS, H. 1317, s. 71.

⁷⁰ *Yeni Meram*, 14 Kasım, 1952, S. 809, s. 1; Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD ile Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, Konya (tarihsiz), s. 32-43.

⁷¹ Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, s. 63; Donald Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 1999, s. 15.

⁷² Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında*, s. 270.

⁷³ Mehmet Önder, “Konya Halıcılığı Üzerine İki Vesika”, *Anıt Dergisi*, S. 31, s. 12-13; Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında*, s. 109-270; Arabacı, *Konya Ticaret Odası* s. 48.

1901 yılının sanayi anlamında diğer bir önemli özelliği de, sanayiye öncülük edecek olan Konya Sanayi Mektebi'nin açılışı olmuştur⁷⁴. Çeşitli branşlarda eğitim veren okulda; tarım ve sanayiye yönelik alet, edevat üretimi yapılmış, tüketicilere ucuz, vadeli fiyattan satılmıştır.

1906'da diğer sektörlere ilaveten ön plâna çıkan sanayi kolu, kumaş üretimi ve manufakturacıdır. Manifaturanın tür olarak her çeşidinin üretimi yapılabilmektedir. Aynı yılda, tuzculuk ve kireçcilik atılım yapan diğer kollardır. Tuz imalâtı ve sevki konusunda çalışan bir hayli işletme vardır. Bunların dışında kereste ve kereste yan sanayisi ile ilgilenen yol katetmiş tüccarlar da çoktur⁷⁵. Önceden üretimi yapılıyorsa da 1906'da şehir dışına satılabilecek noktada rakı imali ve satımı, tütün, kayısı çekirdeği, süt ve süttten üretilen mamüllerin tesisleri de Konya sanayinde boy göstermeye başlayan kuruluşlardır⁷⁶.

Şu ana kadar bahsedilen sanayi dallarında 1908'de kadar geriye gidiş olmamış, üretim ve dağıtım noktasında ilerleme görülmüştür. Her üründen üretim fazlası, Osmanlı pazarlarına sunulduğu gibi, uluslar arası pazarlara da yapılabildiği kadarıyla gönderilmiştir. Ancak gönderilenlerden daha fazlası gelişmiş teknoloji ürünü olarak daha ucuz bir fiyata Konya piyasasına geri dönmüştür. Bu durum şehirde yaşayan gayr-i müslim ticaret erbabının ekonomik güç ve uluslararası piyasanın Konya bölümündeki fonksiyonlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca yabancı devletlerin tüccarlarının ekonomik faaliyetleri de unutulmamalıdır.

⁷⁴ Konya Valisi Ferit Paşa, bugünkü Konya İl Özel İdaresi Binası'nı, Konya Sanayi Mektebi olarak orada bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın inşa ettirdiği "Uzun Bedesten" diye bilinen binayı yıkarak yerine inşa ettirdi. "1898'de inşasına başlandı, 1901'de bitirilen binayı Vali Avlonyalı Ferit Paşa açtı. 1901'de okul eğitime başladığı an müdür Çumralı Mehmet Emin Bey'dir. Yerine 1902'de Tevfik Bey atandı. O dönem okulda, tornacılık, marangozluk ve demircilik bölümleri vardı. Okulun açılış amaçlarından biri de yöredeki kimsesiz, yetim ve fakir çocuklara eğitim vererek faydalı, meslek sahibi kimseler olarak yetiştirmektir. 1907'de var olan bölümlere ek olarak, halıcılık, ip boyamacılığı, tesviyecilik, kunduracılık, dökümcülük, terzilik, oymacılık, mobilyacılık şubeleri açıldı.

Cuma günleri öğretmenleri ve ustaları ile birlikte şehir dahilindeki fabrikalar ve atölyeler gezilerek okulda üretilen alet ve edevat-ı snaiyye tanıtılırdı.

1915'te ordunun ihtiyaçlarına yönelik olarak fanila ve çorapçılık bölümleri de açıldı. O yıl okul müdürü Ferit Bey'dir..." (Yaşar Semiz-Recai Kuş; "Konya Sanayi Mektebi 1901-1960" *Yeni İpek Yolu Dergisi Konya Kitabı-5*, s. 105-106).

⁷⁵ *KVS*, R. 1322, s. 70-71.

⁷⁶ *KVS*, R. 1322, s. 73-74.

1.1.3.3. Ticaret ve Gelir Giderleri

Osmanlı'da kervanlarla yapılan ticaret usulü, I. Meşrutiyet'in ilânından sonra da devam etmiştir. Karayolundan yapılan bu ticarete, kâr marjı düşük olduğu kadar yorucu ve zahmetlidir. Demiryollarının yapılmasına kadar bu böyle devam etmiştir.

60-70 kilometrelik mesafenin, 2-3 günde binbir zahmet ve meşakkatle katedildiği 1890'ların Konya'sında da durum aynıdır. Şehirlerarası nakliye sadece deve ve katırlarla yapılmaktaydı. Bu tür taşıma şeklinin ekonomik etkisi düşüktür. Çünkü, bir deve 230-250 kg yük taşır ve saatte 2-3 km, günde ise 20-30 km yol gider. Taşıma bedeli ise; zaman, yol koşulları, bölgelere göre değişen usul ve adetler, arz ve talebe bağlı olarak kilometre/ton üzerinden (1 ton yükün 1 km'ye nakli) yapılır, ücreti de 6.6 ile 20 kuruş arasında değişirdi⁷⁷. Halbuki Konya'dan kıyı şehirlerine yapılan taşımacılıkta kervan sahipleri genelde para yerine ayniyat alırlardı ki, bu oran Konya'dan sahil iskelesine kadar 1000 kile buğday için deve sürücüsüne 40 kile buğday ödenirdi⁷⁸. Deveciler ise, bir şehirden diğer şehre girişte %02 ayak bastı parası öder, buna karşılık hanlarda 2 gün ücretsiz kalırdı. Aynı handa kalma süresi aşırsa, kendilerine bekleme ücreti tahakkuk ettirilirdi.

Taşıma şartlarının ağırlığı ve zahmetli olmasından dolayı, Konya'da üretim fazlası hububat ve sanayi ürünü tamamen ihraç edilemezdi. Bundan dolayı fiyatlar düşer hattâ elde kalan zahireler çürürdü. Bu tarihte Konya merkezde, 120 kıyyeden ibaret bir Konya kilesi buğdayın fiyatı 30 gümüş kuruştı. Şayet mahsul bol olmuşsa bu fiyat daha da aşağıya düşerdi⁷⁹. Yine de 1890'da Konya'dan, büyük oranda İzmir, Mersin ve Silifke limanları başta olmak üzere dış ülkelere tarım ürünlerinden buğday, arpa, kuru üzüm, sanayi ürünlerinden yünlü kumaş, keçi kılı, tiftik, afyon, haşhaş, keten tohumu, deri, değişik renk bitkisel (cehri) boya, kök boya, büyük ve küçük ebatta halı ihraç edilmiştir⁸⁰.

Ne kadarı iç piyasada tüketildi, ne kadarı dış piyasaya sürüldü bilinmese de, 1892 yılı hububat üretimi olarak Konya'da, İstanbul kilosuyla 1.329.500 kg buğday, 53.000 kg arpa, 40.000 kg darı, 10.000 kg mısır, 30.000 kg yulaf, 50.000 kg çavdar,

⁷⁷ A.D.Noviçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Çev: Nabi Dinçer, Ankara 1979, s. 13; Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, s. 71.

⁷⁸ Hüseyin Avni Şanda, *Reaya ve Köylü*, İstanbul 1975, s. 3.

⁷⁹ *Ekekon*, 21 Aralık 1942, S. 2196, s. 2; Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, s. 69.

⁸⁰ *AOCD*, l'ané: 1890, s. 706.

30.000 kg da nohut üretildi⁸¹. Aynı yıl vilâyetin toplam geliri ise, Düyûn-ı Umumiye İdaresi geliri dahil, tuz, müskirat (içki), pul, harir (ipek), hayvanat ve balıkçılıktan olmak üzere toplam 8.495.837 kuruş olmuştur⁸².

Yukarıdaki veriler Konya için küçümsenmeyecek rakamlar ise de, esas problem satışı yapılacak ürünlerin ve mamul eşyanın Osmanlı'nın diğer kentlerine ulaştırılmamasıdır. Bu o dönemin başkenti İstanbul için de geçerlidir. İstanbul'un gıda ihtiyaçlarının çoğunluğu Anadolu şehirleri yerine Balkan, Kafkas ve Karadeniz'in kuzeyindeki ülkelerden karşılanmaktadır. Bu bakımdan Osmanlı'da üretim ve tüketim noktasında kentler arasında bir denge yoktur.

Her şeye rağmen 19. yüzyıl sonlarında, Konya'daki ticaretin Anadolu şehirleri arasında tamamen olmadığını da söylemek doğru değildir. Belki zamana göre ticaret hacminin azaldığı düşünülebilir. Ama gerek Uzakdoğu'dan ve gerekse Ortadoğu'dan genelde Anadolu'ya, özelde de Konya'ya çeşitli malların gelmekte ve gitmekte olduğu bilinmektedir⁸³. Değişik alanlarda ticaretle uğraşan tüccarların şehire geldiğini, Konya'daki müslim ve gayr-i müslim tüccarlarla alışveriş yaptıklarını, hanlarda kaldıklarını, atlarının bakım ve muhafazasının yine han görevlilerince yapıldığını, Konya Şer'iyye Sicil kayıtlarında, ticari hayatın gereği olarak vuku bulan, borç para almak, tazminat ödemek, senet vermek, iflas etmek, faiz almak, kefil olmak, icara mal vermek, zimmetine para geçirmek gibi hususları görmekteyiz⁸⁴.

Ortadoğu'dan veya Osmanlı'nın diğer kentlerinden tüccarlar gelerek Konya'da alışveriş yapsalar da bu ürünlerin tamamının alındığı veya gelenlerin mallarının satıldığı anlamına gelmez. Çünkü şehrin tüccarları ürünlerinin heba olmasına yol, özellikle de demiryolunun yokluğundan kaynaklandığını düşünmektedirler⁸⁵. Nedeni de şehir merkezinde bir at torbası dolusu kuru üzümün birkaç paraya verilmesi, zahirenin kıymet arzetmeyecek derecede düşük bir fiyattan alınıp satılması ve vatandaştaki mevcut sermayenin, hiçbir kıymetinin olmayışıdır⁸⁶.

⁸¹ KVS, H.1310, s. 278-279.

⁸² KVS, H.1310, s. 258.

⁸³ Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*, Konya 2001, s. 204.

⁸⁴ Ali Özgökmen, *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Müslim-Gayri Müslim Münasebetleri*, s. 57.

⁸⁵ BOA., Y.PRK.AZİ, 23/102

⁸⁶ *Babalık*, 3 Haziran 1948, S. 6967, s. 3.

Konyalıların istedikleri gerçekleşmiş, 1896'da demiryolu şehirden geçmiştir. 1 yıldır Konya-İstanbul arasında işlemektedir. Ancak kent ticaretine olan katkısı net olarak bilinemese de Vilâyetin 1897 yılı toplam geliri, çeşitli içkilerden 30.265 kuruş, maden ve tuz (memleha)dan 8.834.178 kuruş, harir (ipek)'ten 795 kuruş, tütünden ise 78.232 kuruştur. Düyûn-ı Umumiye net hasılatı 8.291.546 kuruş, ormanlardan elde edilen net gelir de 3.122.102 kuruştur⁸⁷. Kıyaslama açısından düşünülürse aynı yıl demiryolu şirketinin hasılatı net 36.564.261 kuruş 95 santimdir⁸⁸.

Vilayetin 1899 yılı gelir ve masrafı tablo 7'de görüldüğü üzere yıllık net gelir 92.772.000 kuruş, masrafı da 13.279.579 kuruştur. Aynı yıl için ihracatı 85.000.000 kuruş, ithalatı ise 46.000.000 kuruştur⁸⁹.

Ticaret açısından 1900'lerde Konya, sadece doğulu ve batılı tüccarların uğrak yeri değil, Amerikalı tüccarların da alışveriş yaptığı bir şehirdir. Çünkü, Amerikalı coğrafyacılar Konya'ya gelmiş ve ülkelerinde yayınladıkları haber bültenlerinde, *“tren yolunun geçmesiyle önem kazanan Konya, bilhassa halıcılık ve dericilikte meşhurdur. Yün ve yapağuları da gözardı edilemez”*⁹⁰ haberini geçerek, tüccarlarını Konya'ya yönlendirmişlerdir. Söz konusu yılda Konya'dan ABD'ye tablo 8'de görüldüğü gibi yapağı, tiftik, fenek (beyaz tilki derisi), kurt, çakal, sansar derileri, değişik renklerde sahtiyan, kök boya, cehri boya, renk renk kaba manifatura (kaput), böğrülce, keten, buğday, arpa, çavdar ihraç edilmiştir⁹¹.

Diğer zenginlik kaynakları bakımından 1900'ün Konyası'nda: 1/4 kömür, 2/4 krom, geri kalanı ise altın, simli kurşun, kehribar, bakır, civa, arsenik, antimuan, zımpara taşı ve demir madeni çıkarılmaktadır. Bu madenlerde toplam 7378 işçi çalışmakta olup, 1.500.000 kuruş değerinde maden çıkarılmaktaydı. Madenlerden yıllık alınan temettü vergisi ise 400.000 kuruştur. Ayrıca, Koçhisar'daki Tuz Gölü'nden de yıllık 1.500.000 kıyye tuz çıkarılarak iç piyasada tüketilmekteydi.

Adı geçen yılda, Konya merkezinin yıllık ihracat değeri 25.000.000 Frank, yıllık ithalat değeri ise yaklaşık 12.000.000 Frank'tır. Sabun, kahve, konfeksiyon

⁸⁷ Güran, *İlk İstatistik Yıllığı*, s. 225-235.

⁸⁸ Güran, *İlk İstatistik Yıllığı*, s. 289.

⁸⁹ *KVS*, H. 1317, s. 72, bkz. Ek: 7, Tablo: 7.

⁹⁰ *Yeni Meram*, 14 Kasım 1952, S. 809, s. 1.

⁹¹ Erol, *Osmanlı imparatorluğu'nun ABD ile Yaptığı Antlaşmalar*, s. 32-43, bkz. Ek: 8, Tablo: 8.

ürünleri ve petrol ithal ettiği ürünler olup, %46 oranında tahıl, %20 oranında susam ve %17 oranında da kereste ihraç ettiği ürünlerdir. Satımlar, liman kentlerinden genelde Avrupa ülkelerine olmuştur⁹².

1902'de Konya'ya vali tayin edilen Tevfik Bey, bölgenin ticaretiyle yakından ilgilendi. Demiryolunun şehre gelmesinin, yöre ticaretine ne kazandırdığının cevabını aradı. Demiryolunun gelmesinden evvelki 1894 yılı ağnam, aşar ve diğer gelirleriyle, 1902'ye ait gelirleri karşılaştırdı. Bunu yaparken de demiryolunun geçtiği ilçeleri 1'inci mıntıka, uğramadığı ilçeleri de ayrı değerlendirip, onları da 2'inci mıntıka diye adlandırdı. Bu sınıflandırmaya göre, Akşehir, Ilgın, Konya merkez, Çumra, Karaman, Ereğli kazaları 1'inci mıntıkada, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir, Karapınar, Koçhisar ilçeleri de 2'inci mıntıkadaydı.

Tablo 9'da görüldüğü gibi, her iki mıntıkada da demiryolunun tesisinden sonra önemli artışlar vardır. Tevfik Bey'in istatistiki verilerine göre, demiryolunun uğradığı bölgelerdeki artış, 12.766.314 kuruş çoğalışı ise 47.8'dir. Bu 2'inci mıntıkada 11.562.647 kuruş olup çoğalışı ise 21.8 olmuştur. Buradan da demiryolunun Konya güzergâhından geçmesiyle birlikte, Konya ve civarında küçümsenmeyecek bir ticari canlılık olmuştur. Ancak Tevfik Bey yaptığı istatistikte vilâyetin diğer gelirlerindeki düşüşü, demiryolu yapılırken vatandaşlardan alınan temettü vergisinin kaldırılmasına bağlamaktadır⁹³.

Ticari hayatın Konya ve civarında canlanmasıyla birlikte, hem ziraî ürünlerde hem de sanayi hammaddesi denilen ürünlerde üretim arttığı gibi şehir dışına yapılan satışlar da yüksek olmuştur. 1904 verilerine göre Konya'dan sevk ve ihraç edilen mal ve eşyanın toplam tonajı 49.986 tondur⁹⁴.

1906'da satılan ürünlerden elde edilen yıllık hasılat toplamda 70.251.964 kuruş olmuşken⁹⁵, aynı yıl vergi gelirleri ise toplamda 9.026.539 kuruş olmuştur⁹⁶. Üretim ve satımda belli bir trend yakalanmışken 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908)'de II. Meşrutiyet ilân edilmiş, her sahada olduğu gibi ticari alanda da Konya'da yeni bir dönem başlamıştır.

⁹² *Yurt Ansiklopedisi*, C. 7, s. 5134.

⁹³ Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C.1, s. 223, bkz. Ek:9, Tablo: 9.

⁹⁴ *KVS*, R. 1322, s. 70-71

⁹⁵ *KVS*, R. 1322, s. 73-74.

⁹⁶ *KVS*, R.1322, s. 69.

1.1.4. Ulaşım

1.1.4.1. Karayolu Ulaşımı

Eskiden beri kentin kazaları-köyleri arasında karayolları bağlantısı vardı. Ancak stabilize olan bu yolların düzgün ve ticari ulaşımaya yeterince elverişli olduğu söylenemez. Geliş-gidişler deve, eşek, at, katırlar ile onların çektiği araba veya kağnılarla yapılmaktaydı. Kentler arası karayolları bağlantıları da ilçeler arası yollardan farklı değildir. Sadece biraz daha iyi durumdadırlar.

I. Meşrutiyet'in ilânından sonra ülke ekonomisinin durumuyla yakından ilgilenen II. Abdülhamit, ulaşım problemini çözmek için uğraşmaktaydı. *“Her türlü zorluğa rağmen karayolu yapımında önemli mesafe katettik”*⁹⁷ diyen Sultan'ın gerçekten de yolların modernize edilmesi hususunda epey mesafe aldığı görülür. 1898'lerde özellikle Konya'nın liman kentlerine bağlandığı Konya-Mersin, Konya-Silifke, Konya-Alanya ve Antalya yolları revize edilmiş, Orta Anadolu tüccarlar bu limanlardan İtalyalı tüccarlar ile daha sıkı ticari ilişkiler kurmuşlardır.

Araştırmacı Ramsey, Konya Valisi Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa zamanında, *“II. Abdülhamit tüccarlar için öyle geniş öyle güzel yollar yaptırmış ki, ancak üzerlerinde otlar bitmiş kullanılmamaktadırlar. Çünkü yollara dökülmüş mucur taşlarından dolayı yük taşıyan atlar ve develer gidemiyorlar. Bu yüzden kervanlar, iyice sıkışmış olan yolların kenarlarından gitmeyi tercih etmektedirler.”*⁹⁸ diyerek yapılan yol imar ve tanziminin işe yaramadığını belirtmektedir.

1900'den sonra, Konya ve civarında ticari hayatın canlanmasıyla birlikte nakliyecilik önem kazandıysa da, bu demiryolları lehinde olmuştur. Karayolları ve deve kervanları, tren yolu nakliyesi karşısında önemini kaybetmiştir.

1.1.4.2. Demiryolu Ulaşımı

Mahsüllerini, Osmanlı'nın diğer kentleri ve dış ülkelerin pazarlarına karayolu vasıtasıyla ulaştıramayan Konyalılar, ellerinde kalan ürünlerinin heba olup gitmesini demiryolunun olmayışına bağladılar.

Bu konudaki düşüncelerini Valilik aracılığıyla 28 Şaban 1310 (17 Mart 1893)'da Nafia Nezâreti'ne bildirdiler. Demiryolu yapılmasını istediler. Ancak

⁹⁷ Kili-Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, s. 46.

⁹⁸ W.M. Ramsey, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 85.

dilekçelerinde; İstanbul'dan Konya'ya kadar döşenecek yeni bir tren hattı değil de, İzmir'den Ankara'ya kadar yapılmış olan hat oradan da Konya'ya kadar uzatılabilirse bu bile kafidir. Böylece üretilen ürünler ulaşım yetersizliği ve taşımacılıktaki sıkıntıdan dolayı satılamayıp ziyan olup gitmeyecek, hem ülke genelinin istifadesine sunulacak, hem de yurt dışına satılabilecektir. Hatta farklı ürünler ekilebileceği gibi bu durumda Konya'da hayat standardının değişebileceğini ileri sürdüler⁹⁹.

Konyalıların isteklerini önemseyen II. Abdülhamit 15 Şubat 1893'te 444 kilometrelik Eskişehir-Konya demiryolunun döşeme ve işletme imtiyazını Almanlara verdi¹⁰⁰. İhalenin verildiğine ait tezkere, 13 Ramazan 1310 (31 Mart 1893) tarihli gazete ilânıyla kamuoyuna duyuruldu¹⁰¹. Böylece Konya şehri demiryoluyla hem başkent İstanbul'a hem de İzmir'e bağlanacaktı.

Demiryolunun yapımı için devlet, gerekli olan girişimi kesinleştirdiyse de ürettiği her türlü malın para edeceğinin hesabını aklından bile geçirmeyen bazı Konyalılar, şehre gelecek trenin kent ve ahalisine fayda değil zarar vereceğini, çoluk-çocuklarının kazalara kurban gideceğini, yol güzergâhındaki tarla ve bahçelerinin boşu boşuna ellerinden ucuza alınıp, telef edileceğini, şehrin yabancıların istilasına uğrayarak, ne var ne yoksa her türlü ürünün bunlar tarafından toplanarak halkın aç bırakılacağı, hepsinden de öte, şehirde ahlâki bir çöküntünün başlayabileceği dilden dile dolaştı. Bu türden propagandaları ise şehirdeki bazı büyük arazi sahipleri ile han ve kervan sahipleri yaptı. Çünkü Konya'daki ticarete, o ana kadar ekonomik nüfuz onların tekellerindeydi ve bu durumları bozulacaktı. Yeni ekonomik gelişmeler olunca, ticarete söz sahibi olacak, yeni kişiler ve yeni kurumlar etkili hale geleceklerdi. Yani Konya, ticaret sermayedarlığına açılan yeni bir pazar olacaktı. Geleneksel ulaşım taşımacılığı yapan katırcılar ve kervan sahipleri, daha da ileri giderek, “*demiryolunun geçtiği yerlerde bereketsizliğin meydana geldiğini, Konya'da da aynısının olacağını*” iddia ettiler¹⁰². Her plâformdaki konuşmalarının tamamında, kervanla taşınan yük ücreti ile trenle taşınacak olan yük ücreti arasında, kilometre/ton başına sadece 4 kuruş daha ucuz olacağını söylediler¹⁰³.

⁹⁹ BOA., Y.PRK.AZJ, 23/102, lef.1 ve lef. 2.

¹⁰⁰ Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 23; Rifat Önsoy, *Türk-Alman Münasebetleri 1871-1914*, İstanbul 1982, s. 54.

¹⁰¹ BOA., YA.HUS, 272/67.

¹⁰² Şanda, *Reaya ve Köylü*, s.120.

¹⁰³ Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 13.

Bu türden propagandalara inanan Konyalılar'dan bazıları, istimlâk edilen tarlalarının bedellerini almamakta direndiler. Adreslerini istimlâk komisyonuna bildirmeyerek, istimlâk ücretini, ne kadar geç alırlarsa, trenin de o kadar geç geleceğinin hesabını yapıp, kârlı çıkacaklarını düşündüler. Hattâ İstanbul'a dilekçe üzerine dilekçe gönderip, arabalar ve hayvanlarla nakliyat yapanların ekmezsiz kalmamaları için tren yolu yapılmamalıdır dediler¹⁰⁴. İstimlâk bedellerini protesto edip almayanlar olduğu gibi, trenin Konya'ya gelişinden çok sonra alanlar, hattâ Konya Mebusu Zeynel Abidin Efendi¹⁰⁵ gibi, adresleri Vilayet'çe Dahiliye Nezâreti'nden istenip, banka hesaplarına 15 yıl sonra istimlâk paraları yatırılan eşraftan Konyalılar oldu¹⁰⁶.

Konya'ya tren yolu yapılsın mı, yapılmasın mı? Faydalı mı? Zararlı mı? diye kamu oyunda tartışmalar yapılırken, geçen zaman içinde tüm engelleme çalışmaları ve yaşanan olumsuzluklara rağmen, Vali Erzurumlu Ali Kemal Paşa¹⁰⁷ zamanında ilk tren, yapılan büyük bir törenle 1896'de Konya Tren Garı'na geldi.

Trenin Konya seferlerinin başlamasıyla birlikte, yolcu ve yük taşımada yeni bir döneme girildi. Ticaret canlandı. İnsanlar eşya taşıma ve yolculukta treni tercih ettiler. Bu yoğun talep karşısında Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi, zamanla nakliye konusunda devlete verdiği teminâta uymayarak keyfi davrandı.

¹⁰⁴ Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, s. 220.

¹⁰⁵ Şeyh Muhammed Bahaüddin Efendi'nin oğlu olup, 1866'da Konya'da doğdu. Tahsilini Konya ve İstanbul'da yaptı. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Konya'dan milletvekili seçildi. Aynı zamanda Edirne Valiliği ve Ayan üyeliği de yaptı.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası liderlerinden olup, ömrü boyunca İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı mücadele etti. Kurtuluş Savaşı sırasında, Padişahın yanında yer alan Muhammed Zeynel Abidin Efendi, 150'likler listesinden olup, yurt dışına sürgün edildi. 1939 yılında vefat etmiş, mezarı Baki Mezarlığı'nda Hz. Osman'ın kabri civarındadır. (Mehmet Zeynel Abidin Efendi, *İslamiyet ve Meşrutiyet*, s.9-14).

¹⁰⁶ Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Osmanlı Arşiv Vesikaları Ders Notu*, Kırıkkale 2000, b. 13.

¹⁰⁷ Erzurumlu Söylemezoğlu şair Timur Fenni Efendi'nin oğludur. Eğitiminden sonra Damat Halil Paşa'ya divan katibi olmuştur. Çeşitli mutasarrıflık görevinden sonra, Erzurum İdare-i Askeriyye Reisi oldu. Değişik eyalet ve vilayetlerde valilik yaptıktan sonra tekrar Saray'a dönüp Zekiye ve Esmâ Sultanlara kethüda oldu. 1894'de ise Konya Valiliğine tayin edildi. Konyalıların çok sevdiği Ali Kemalî Paşa, zamanında ilk tren Konya istasyonuna geldi. Konya'da vefat eden Paşa'nın mezarı Mevlânâ Türbesi Avlusu'nda Kışla Caddesi'ne bakan taraftadır. Mezar taşı kitabesi şöyledir: "Söylemezzâde Hanedanı'ndan Erzurumî Timur Fenni Efendi'nin büyük oğlu olup, Konya Valisi iken irtihalden Rumeli Beylerbeyi payelilerinden El-Hac Derviş Ali Kemalî Paşa'nın ruhuna fatiha. Doğum.1234 (m.1818), Ölüm.22 Rebiülevvel 1315 (21 Ağustos 1897). (H.Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s.117).

Şirketin bu keyfi tutumunun “Konya’da yapılan ihracatı etkilediğini” düşünen Vali Ferit Paşa, bu konudaki, Konya Ticaret ve Sanayi Odası’nın şikayetini de eklediği bir yazıyla durumu Ticaret Nezâreti’ne bildirdi. 4 Eylül 1315 (16 Eylül 1899) tarihli *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*’nin birinci sayfadan geçtiği habere göre, daha önce araba ve develerle nakliyecilik yapan Konyalı tacirlerin demiryolu taşımacılığına yöneldiklerini belirten Ferit Paşa, hal böyle iken ilgili şirketin hazineyle yaptığı anlaşma şartlarına göre değil de, keyfi davrandığını belirtir ve Ticaret Nezâreti’nden, Maliye Nezâreti nezdinden “yapılan ihlâlden dolayı” şirketle yeniden fiyat ayarlamasına gidilmesi gerektiğini söyler. Çünkü Konya’da buğdayın bir kilesi 20 kuruştur. Buna yapılacak bir takım masrafların da ilâve edileceği düşünülürse, demiryolu şirketi İstanbul’a kadar, Konya tahılını bedava bile taşısa, İstanbul’da diğer ülkelerin buğdaylarıyla rekabet edip asla müşteri bulamayacaktır. Nedeni de bu ülkelerin buğdaylarının İstanbul’da 20 kuruştan satılıyor olmasıdır¹⁰⁸. Bu diğer eşya nakli konusunda da böyledir.

Yapılan görüşmeler konusunda şirket yönetimi fiyatlarda düzenlemeye gittiyse de bu durumun genel seyrinde bir farklılık hissettirmedi. Bu arada Vali Ferit Paşa, Konya’dan ayrılmış yerine Mehmet Tefik (Biren) Bey atanmıştır. Aynı problem Tefik Bey’in de gözünden kaçmaz. Daha Konya’ya adımını atar atmaz Tren İstasyonu’nun şehre uzak olduğunu, bu durumda tren ulaşımından, Konyalıların lâyıkıyla istifade edemediğini düşünür ve “yaptığım tahkikatta, İstanbul’dan gelen eşyanın istasyondan şehre kadar nakil ücretinin, Haydarpaşa’dan trenle Konya’ya kadar ödenen nakil ücretinden fazla olduğunu gördüm” der. İstasyonun neden bu kadar şehir merkezine uzak yapıldığını sorduğunda da, Konyalılar adına Çelebi Efendi, “Buna sebep biziz efendim! Şimdi aklımız başımıza geldi ama ne çare ki iş iştin geçti”¹⁰⁹ cevabını verir.

1.1.5. Büyük Devletlerin Konya Ekonomisi Üzerinde Etkin Olma İstekleri

Ulaşım problemi yüzünden Osmanlı kentleri arasında ticaret zayıftı. Yer altı, yerüstü kaynakları bakımından zengin olan ülkenin kaynakları yeterince kullanılamıyordu. İstanbul’da bile yol ve taşıma şartlarından dolayı ürün fiyatlarına ilave edilen ek masraflar, Anadolu’da yetişen mal ve eşya fiyatlarını pahalı hale

¹⁰⁸ *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 4 Eylül 1315 (16 Eylül 1899), nr. 767, s. 286.

¹⁰⁹ Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. 1, s. 220.

getirdiğinden yeterince alıcı bulmuyordu. Başkentin özellikle gıda ihtiyaçları Kafkas ve Balkan ülkelerinden karşılanıyordu.

Osmanlı'daki tarım ürünleri, boya, tekstil için pamuk, yün, tiftik, derinin yanında diğer zenginlik kaynakları¹¹⁰ dünya ekonomik bunalımını atlaman ve gelişen batılı ülkelerin dikkatini çekmekteydi.

1.1.5.1. İngiltere'nin Etkinlik Çabası

Ticari amaçla İngiltere'den bazı şirketler Osmanlı'nın büyük şehirlerinden olan İstanbul ve İzmir'de şubeler açmaya başladılar. Şube açan bu şirketlerden biri de W. Whital Şirketi'dir.

Şirket, İstanbul'da pahalılığın dolaylı olarak satılmayan Anadolu ürünlerinin ulaşım problemini halletti. Şehirlerde temsilcilikler, ilçelerinde ise komisyoncular görevlendirdi¹¹¹. Komisyoncular, Türk köylüsünün parçalar halinde bulunan kokacak, çürüyecek, elinde kalarak heba olup gidecek her çeşit ürününü düşük fiyattan toplayarak, yaptıkları ek masraflar da dahil, İstanbul'a getirip çok ucuza satmayı başardı. Hattâ İstanbul'un gıda ihtiyacını karşılama noktasında, Hükümet'e yaptığı pazarlamada, Anadolu köylüsü-Osmanlı Hükümeti arasında yaptığı aracılık rolünden büyük kazanç elde etti. Aynı şirket gıdada, Osmanlı Hükümeti ile, diğer devlet kurumlarının yiyecek hizmetlerini sağlamaya yönelik uzun vadeli anlaşılması durumunda, yol yapımı ve iletişim araçlarının geliştirilerek, tarımsal bölgeler arasında, yöre halkını da iş gücü olarak kullanıp, ana ve yan (tali) yolların bile yapılabileceğini tasarlıyordu¹¹². Şayet bunda başarılı olunursa, İstanbul'un gıda sorunu çözülecek, hattâ Avrupa'da bile söz sahibi olunabilecektir.

İngiliz şirketinin başarılı çalışmaları ve Konya'daki ekonomik potansiyel, İngiltere'nin dikkatini çekince 1896'da, 2 personelle hizmet verdiği "*Konya Konsolosluğu*"nu açtı¹¹³. Orta Anadolu'daki tüm faaliyetlerini buradan yürütmeye başladı.

Osmanlı yöneticilerinin faaliyetlerini yakından takip eden İngiliz Konsolosluk yetkilileri, Ziraat Nezâreti'nin Orta Anadolu ve Konya'da uygulamaya koyduğu "*tarımda yeni makine kullanma*" programı çerçevesinde, İngiliz mamülü Ruston Proctor Lincoln Firması'nın buharlı tarım makinelerini önerdiler.

¹¹⁰ Rifat Önsoy, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Sanayi ve Sanayileşme Politikası*, s. 57-58.

¹¹¹ Şanda, *Reaya ve Köylü*, s. 143.

¹¹² Nezih Varcan, *Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları 1861-1914*, Ankara 2000, s. 91.

¹¹³ *KVS*, H. 1314, s. 109-110.

1904-1905 yılı hasat mevsiminde, Konya’da denenilen makinelerden olumlu sonuç alındı. Bunun üzerine Hükümet, 1905 yılı sonunda 4 tane daha aynı makineden Konya’ya gönderilmesi kararını aldı¹¹⁴.

Tarımsal uygulama çalışmalarına kayıtsız kalmayan İngilizler, şehrin ticaretiyle de yakından ilgilendiler. İngiliz tüccarları mal sevkiyatında Konya-İzmir demiryolu hattını kullandılar. Fakat ortaya çıkan İngiliz-Alman ekonomik mücadelesi, demiryolu avantajına sahip Almanların lehine geliştirdi.

Bu durumu iyi değerlendiren Almanlar, II. Meşrutiyet’in ilânıyla birlikte Konya’daki söz sahipliğini her alana yaydılar.

1.1.5.2. Fransa’nın Etkinlik Çabası

İngiltere ile aynı safta bulunan Fransa, Osmanlı yöneticileriyle temaslarını hiçbir zaman eksik etmediler. Ülkenin zenginlik kaynakları üzerinde söz sahibi olma ve kendilerine düşen payı sahiplenmede geri kalmak istemiyorlardı. Hattâ bazı tren yolu yapımı ve işletme imtiyazlarını çoktan almışlardı¹¹⁵.

Konya Çarşısı’nda Fransız mallarını bulmak mümkünse de, 1899’da Konya’da Konsolosluk açmalarıyla birlikte¹¹⁶ bu daha da arttı.

Fransız tüccarları önceleri Konya ile temaslarını, Konya-Mersin, Konya-Silifke limanlarından yürütürlerken, demiryolunun yapımından sonra bu, Konya-İzmir hattına kaydı. Fakat Konya’da, Alman faaliyetleri karşısında zayıf kaldılar.

1.1.5.3. Rusların Etkinlik Çabası

İç Anadolu bölgesinde olduğu gibi Konya’da da, Avrupa mamul mallarına talep artınca¹¹⁷ bu sömürgeci ülkeler için, Konya’da etkin olma rekabetini hızlandırdı. Bu mânâda Konya’da 1896’da ilk olarak Ruslar konsolosluk açtılar. Rus Konsoloslugu 7 personelle faaliyetlerini yürütmekteydi¹¹⁸.

Ruslara göre, İstanbul-Konya-Bağdat demiryolunun yapımı, diğer demiryollarının yapımı gibi, Türkiye’nin mali bakımdan sömürülmesi, Türk halkı

¹¹⁴ Quataert, *Osmanlı Reformu ve Tarım*, s. 155.

¹¹⁵ Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 48-49; Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 14.

¹¹⁶ *KVS*, H. 1317, s. 48.

¹¹⁷ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1930*, İstanbul 2005, s. 78-80.

¹¹⁸ *KVS*, H. 1314, s. 109-110.

üzerinde ağır bir sıkıntının kaynağı, Türk köylüsünün vergi yükünün artırılması ve Osmanlı'nın köleleştirilmesinin hileli bir aracı olarak¹¹⁹ değerlendirilmektedir.

Her ne kadar Ruslar böyle düşünseler de Konya'dan başlayarak Kayseri-Sivas-Erzurum'dan Rusya'ya ulaşacak bir demiryolu yapımını her zaman savunmuşlardır. Hattâ bu projenin hayata geçirilmesi için II. Meşrutiyet'in ilânından sonra da gayret göstermişlerdir.

1.1.5.4. Almanlar'ın Etkinlik Çabası

Ülkelerinin alt yapı tesislerini tamamlayan Almanya da gözünü Osmanlı ülkesine çevirdi. Alman kapitalistlerini, Anadolu'ya çeken güç, sanayileri için gerekli yer altı, yer üstü zenginliklerinin yanı sıra, ürettiği mamul mallar için de iyi bir pazar olması keyfiyetiydi. Bundan dolayı, Osmanlı ülkesine coğrafyacılar göndererek incelettiren Almanya; Anadolu'nun özellikle de Konya'nın ziraat ve doğal kaynaklarının durumunu araştırttı. Gelen araştırmacılar, Alman çıkarları için çok müsait bir yer sonucuna varır varmaz, yatırımlar konusunda acele etmeliydiler ki, meydan diğer ülkelere kalmasın. Böylece Almanya, Anadolu'nun (Konya'nın) tahılının yanı sıra tekstil sanayi için pamuk ile diğer Alman sanayi kolları için lazım olan malzemeyi bu bölgeden temin edecekti¹²⁰.

Durumu iyi değerlendiren Alman tüccarları ise, İstanbul ve Anadolu'da en etkin tüccar gruplarını oluşturdular. Yüzlerce Alman tüccar Türkiye içlerine dağıldı. Özellikle de Konya'da kümelendiler. Bir yandan mallarını tanıtıp satmaya çalıştılar, bir yandan da yöre halkının ihtiyaç ve isteklerini inceleyip ona göre kendilerine yön tayini ve kazanç kapısı buldular¹²¹.

Zamanla her alanda söz sahibi olan Alman ticaret adamları, halkla düzenli ve samimi ilişkiler kurdular. Bu durum II. Meşrutiyet'in ilânından sonra daha da artarak devam etti.

1.1.5.5. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Etkinlik Çabası

Sürekli Almanlarla işbirliği yapan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da boş durmayıp etkin olmak için çalıştı. Onlardan gördükleri yardımlar sayesinde, Osmanlı

¹¹⁹ Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 10-37.

¹²⁰ Akyıldız, *Anka'nın Son Baharı*, s. 44.

¹²¹ Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 49.

kentlerinde ticari faaliyette bulundular. Osmanlı'yı Orta Avrupa'nın siyâsi ve iktisadi yörüngesine sokmaya çalıştılar¹²².

Özellikle II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun malları, Konya Çarşısı'nda bol miktarda bulunmaktaydı.

1.1.5.6. Yunanistan'ın Etkinlik Çabası

Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlığını kazansa da, Konya'da Konsolosluk açtı. Yörede yaşayan Rumları siyasi baskı altında tutmak için çalıştı El altından her türlü faaliyetlerini destekledi. Bu türden çalışmalarını II. Meşrutiyet'ten sonra da devam ettirdi.

1.1.5.7. Amerika Birleşik Devletleri'nin Etkinlik Çabası

Osmanlı Devleti ile ticari antlaşmalar imzalayan Amerika Birleşik Devletleri'ne ait tüccarlar Konya'ya da geldiler.

Özellikle 1900 ve sonrasındaki yıllarda Amerikalılar, yün, yapağı, halı ve dericilik alanlarında alışveriş yaptılar¹²³. Ayrıca boya, manifatura ve tahıl ürünleri de talep ettikleri mallardı¹²⁴.

1.2. II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E KONYA EKONOMİSİ

1.2.1. II. Meşrutiyet'in İlânı ve Ticaret Serbestisinin Tanınması

II. Meşrutiyet ilân edildiğinde Konya Valisi Nazım Paşa idi. Nazım Paşa¹²⁵ zamanında Konya basını vatandaşların, *“hükümetin nasıl olacağı konusunda tartışma yapmak yerine”* iktisadi alanda gözlerini dört açıp neler yapmaları gerektiği konusunu gündemde tuttu. Selânik ve İstanbul'dan sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Konya'da da şubesinin açılmasını savundu. Bu konuda *Anadolu* gazetesinin başyazısında; *“Biz şimdi Hükümeti kendi haline bırakalım. İşlerimiz, geçimlerimizle meşgul olalım. Cemiyetler teşkil edelim. Bu cemiyetler, sanat, ziraat, ticaretin her alanında faaliyet gösterebilir. Sermayelerimizi birleştirelim, şirketler kuralım ve sanatın her dalında varlığımızı ortaya koyup gösterebiliriz ki, maksadımızı gerçekleştirmiş olalım. Birtakım kişiler ziraatle meşgul olmamızı tavsiye etseler de,*

¹²² Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 23.

¹²³ *Yeni Meram*, 14 Kasım 1952, S: 809, s. 1.

¹²⁴ Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD ile Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, s. 32-43.

¹²⁵ Çeşitli illerde vali mektupçuluğu yapan Nazım Paşa, 1886 yılında Konya'ya da mektupçu olarak geldi. Başarıları onu 1908'de Konya'da Valiliğe taşıdı. Valiliği döneminde “Ahdîşehriyari” isimli bir risale bastırıldı. Bu olay Konya basınının başlangıcı kabul edilir. Sanat ve edebiyatı seven Nazım Paşa, bu sırada Konya Gazetesi'nde bir edebiyat sütunu açtırıp, burada şiir, gazel ve mülhakattan nazireler yayınlamıştır. (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 104).

bunun tek kaderimiz olmadığını gösterelim. Bu konuda yapılacak çalışmaların Maliye Nezâreti'nce de destek göreceği Vilâyete telgrafla bildirildi"¹²⁶ deniliyordu. Çünkü 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) tarihinde ilân edilen Kanun-i Esasi'nin 13.ncü maddesinde; "Tebaa-i Osmaniye nizam ve kanun dairesinde ticaret ve sanat için her nevi şirketler teşkiline mezundur"¹²⁷ denilerek ticaret serbestisini kabul ediyor ve bu konuda her türlü şirketin kurulabileceğini beyan ediyordu.

Yatırımlar konusunda ise, Osmanlı vatandaşlarının gruplaşmalarını öngören Kanun-i Esasi'nin 6.ncı maddesinde; "Efrad-ı tebaamızın gerek ticaret ve gerek seyahat maksadı ile istediği ülkeye gitmeye ve istediği kimselerle içtima ve ihtilât etmeye hakkı vardır"¹²⁸ denilerek Osmanlı tüccar ve esnafının liberal havadan etkilenerek, iktisaden fevkalâde güçlenmelerini sağlayacak seyahat özgürlüğünü de tanımıştır.

1.2.2. Tarım ve Tarıma Yönelik Yapılan Faaliyetler

1907-1908 hasat mevsiminde, kar ve yağmurun çokluğu bereket getirmiş ve mahsul bol olmuştur. Elde edilen ürünlerin fazlası, uzak pazarlarda fevkalâde alıcı bulmuştur.

Tarım ürünlerinin pazarlarda yer bulması ve giderek artan talebi karşılamak için Hükümet, 16 Eylül 1907'de Konya Ovası'nın 5 senede kurutulması, Beyşehir Gölü'nden sulanması imtiyazını Deutsche Bank ile Osmanlı Anadolu-Bağdat Demiryolu Şirketi'ne ait Philipp Nolzman C.O.; Frankfurt A.M. Şirketi'ne vermiştir¹²⁹. Bu projeye göre; Konya Ovası'nda yaklaşık 50.000 hektarlık arazi sulanabilecek ve ovanın tahıl üretimi on misli bir artışla 20.000 vagona ulaşacaktır. Böylece Konyalı çiftçilerin geliri, dolayısıyla alım gücü artacak, demiryollarıyla Anadolu'nun içlerine kadar kolaylıkla taşınan Alman mallarının satışı da hızlanacaktır. Ayrıca Almanya, ihtiyacı olan hububatın kahir ekseriyetini Anadolu, özellikle de Konya'dan temin edecektir¹³⁰. Çünkü bu konuda Konya, hissesine düşen vazifeyi henüz başarma kudretini tam olarak kazanmış değildir¹³¹.

¹²⁶ *Anadolu*, 20 Ağustos 1324 (2 Eylül 1908), nr. 2, s. 1.

¹²⁷ Kili- Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, s. 32.

¹²⁸ Kili- Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri* s. 68.

¹²⁹ Mehmet Önder, *Mevlânâ Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 45; Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 110; Süleyman Kâni İrtem, *Şark Meselesi Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 1999, s. 183.

¹³⁰ Önsoy, *Türk-Alman İktisadi Münasebetleri*, s. 55.

¹³¹ *Babalık*, 3 Haziran 1948, S. 6967, s. 3.

1.2.2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya Şubesi'nin Açılışı ve İttihatçıların Kent Tarımındaki Etkileri

Kanun-i Esasi'nin ilânıyla birlikte Konya'da da bir hareketlilik başlamıştır. Yönetici ve halkdaki oluşmaya başlayan yeni düşünce, her şeyi hükümetten beklemenin bir lüzumu yoktur. Herkes parasını pulunu sermayesini kullanmakta serbesttir. Fakat kent için müşterek yapılacak çok şey vardır. Birlikte yapılacak bu çalışmalar fedâkârlığa bağlıdır. Bu yapılmalıdır ki Konya hem ziraat hem de sanayide söz sahibi olabilsin¹³².

Bu söz sahipliğinde, plânlı ve kontrollü yapılacak çalışmaların verimlilik açısından daha iyi sonuçlar getireceğini düşünen kent idarecileri, işleri ve işletmeleri takip etme konusunda İl Encümeni'ni toplamış, şehirde yapılmış ve yapılmakta olan devlet yatırımlarını denetleyecek 4 komisyon oluşturmuştur. I.nci komisyon, Konya Zahire Borsası'nın çalışmalarını ve daha iyi tanzimini, II.nci komisyon, döşenmekte olan Atlı Tramvay ile ilgili yapılan çalışmaları, III.ncü komisyon, Mekteb-i Sanayi ve çalışmalarını düzenlemek, IV.ncü komisyon ise, Konya'da sağlık işleri ve Gureba Hastanesi'nin hesaplarını takip edecektir¹³³.

Vilâyet yöneticilerinin bu olumlu faaliyetlerinin yanı sıra vatandaşların yapacağı ekonomik çalışmaların Hükümet'in desteğiyle daha kolay ve daha büyük olacağını farkına varan Konyalılardan bazıları 29 Nisan 1325 (12 Mayıs 1909) Çarşamba günü, İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya Şubesi'nin açılışını gerçekleştirdiler. Yapılan ilk toplantıda, il başkanlığına Cemal Bey'i seçtiler¹³⁴.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya Şubesi'nin açılmasından sonra, şehir önemli siyasi gelişmelere sahne olmuştur. 7 Teşrîn-i Evvel 1325 (20 Ekim 1909) sabahı Dahiliye Nazırı Talat Bey ile Maliye Nazırı Cavit Bey Konya'ya gelmişlerdir.

Konya'daki bürokratların karşıladığı bakanlar, Hükümet Binası'nda dinlendikten sonra hapisane, Hz. Şems Türbesi, Mevlâna ve diğer tarihi mekânları ziyaret ettiler. Öğle yemeğini Çelebi Efendi'nin evinde yediler. Öğle üzeri Hükümet Meydanı'nda toplanan halka hitap eden Cavit Bey özetle; “*millî iktisada önem*

¹³² *Anadolu*, 29 Teşrîn-i Evvel 1324 (5 Kasım 1908), nr. 18, s. 3.

¹³³ *Anadolu*, 20 Ağustos 1324 (2 Eylül 1908), nr. 12, s. 2.

¹³⁴ *Hakem*, 29 Nisan 1325 (12 Mayıs 1909), nr. 1, s. 1.

vereceklerini bundan dolayı varlıklı olanların birleşerek güç birliğine gitmeleri gerektiğini ve şirketler tesis etmelerini”¹³⁵ belirtmiştir.

Cavit Bey’in bu konuşmasından sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya Şubesi ziyaret edildi. Cemiyetin girişinde bakanları, Konya milletvekillerinden Hadimli Mehmet Vehbi Efendi ile Şeyh Zeynelabidin Efendi karşıladı. Kısa süren sohbetten sonra Bakanlar ve milletvekilleri akşam yemeği için Konyalı tüccarların istasyondaki Büyük Otel’de onurlarına verdikleri yemeğe katıldılar. Ziyafette Konya’nın saygın tüccarlarından, Tenekeci-zâde Hacı Mehmet Emin Efendi’nin liderliğini yaptığı 40 kişilik eşraf ile Konya’daki görevli memurlar vardı. Hacı Mehmet Emin Efendi, yenilen yemekten sonra söz aldı, “vatan, millet için mesai harcayan bakanlarımıza, şehrimize gelerek bize güç verdiklerinden dolayı minnettarız” dedi. Cavit Bey ise, Hükümet’in öncelikli işinin maliyeye önem vermek olduğunu, gerekirse bunun için borç alınabileceğini ve bunun da ekonomiyi millileştirmek için harcanacağını, iktisadiyata önem vereceklerini belirtti. Ancak her şeyin Hükümet’ten beklenemeyeceğini, vatandaşların da gayret etmelerini, cemiyetler, şirketler teşekkül ettirmeleri gerektiğini söyledi¹³⁶.

İki bakanın ziyaretinden sonra, Konya tarımında önemli gelişmeler oldu. Yapılan çalışmalarını yakından takip etmekte olan Maliye Nazırı Cavit Bey, Haziran 1913’te tekrar Konya’ya gelmiş ve denetlemelerde bulunmuştur.

Ziyaretin ardından Ticaret ve Ziraat Nezâreti, Konya tarım ve ziraatinde yeniden düzenlemeye gitmiş, ziraat müfettişleri, müdür ve muallimlerinin vazifelerini tekrar düzenlemiştir. On genel madde ve bir de ziraat memurlarını ilgilendiren özel maddeden oluşan yeni düzenlemenin, birinci genel maddesinin, yirmidört adet de açıklayıcı (fikra) maddesi bulunmaktadır¹³⁷.

Ticaret ve Ziraat Nezâreti’nden gelen talimnameyi, Konya Vilâyet Encümeni, 1 Kânûn-ı Sâni 1329 (14 Ocak 1914) tarihinde görüştü ve 20 madde haline getirip Vilâyet genelinde uygulamaya koydu. Ayrıca 19.ncu maddeye ek olarak da, “görevini suistimal edenler” için, o zamanki İl Genel İdaresi Kanunu’nun 74.ncü maddesi ile Ceza Kanunu’nun 37.nci maddesini açıklayıcı ve uyarıcı olsun diye ilave

¹³⁵ *Meşrik-i İrfan*, 7 Teşrin-i Evvel 1325 (20 Ekim 1909), nr. 62, s. 1-2.

¹³⁶ *Meşrik-i İrfan*, 7 Teşrin-i Evvel 1325 (20 Ekim 1909), nr. 62, s. 2-3.

¹³⁷ *Konya Vilayeti Memurin-i Ziraiyye Talimatnamesi (KVMZT)*, Sene: 1329 (m.1913). Bkz. Ek:10.

etti. Çünkü 74.ncü maddeye göre ceza alanların temyiz hakkı bulunmayıp, 37.nci maddeye göre de hemen mahkum edilmeleri gerekmektedir.

Uygulamaya konan talimata göre: Konya'nın merkezi, ilçeleri ve köyleri dahil her yerde 10 dönümden yukarı olan tarlalar sahipleriyle görüşülerek “*Mahal Numune Tarlası*” na dönüştürülecek ve bu tarlaların yarısı eski tarz, yarısı yeni tarz usulde, hangi ürün orada yetişiyorsa, kalbur makinesiyle temizlendikten, göktaş ve kireçle alacalandıktan sonra mibzer makinesiyle ekilecek ve köylerde modern ziraate geçilmiş olacaktır. Verim alınamayan arazilerin toprakları tekrar tahlilden geçirilecek, tarla hangi ürünün yetişmesine elverişliyse, orada o ürünün ekimi sağlanacak ve topraklar mutlak surette değerlendirilecektir¹³⁸.

Yapılan bu çalışmalar Ziraat Muallimleri, Ziraat Müdürleri, Vilâyet Ziraat Müdürü'nün denetiminde yürütülecek ve alınan sonuçlar, merkez, ilçe ve köylerin uygun mekânlarında halka ilân edilecektir¹³⁹.

Ticaret ve Ziraat Nezâreti ile Konya Valiliği Ziraat Müdürlüğü'nün birlikte yürüttüğü bu çalışma programının nedeni, hava şartlarına bağlı olmaktan kurtarılarak sulanabilir duruma getirilmiş olan, Konya ve civarındaki arazilerin modern tarım teknikleri de kullanılarak daha verimli hale getirilmesi ve daha çok ürün kaldırmaya yöneliktir.

1.2.2.1.1. I. Dünya Savaşı ve Hükümet'in Tarımsal Faaliyetler Konusunda Aldığı Tedbirler

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı, Almanya safında savaşa girdi. Bu durum Konya ve çevresindeki ziraat gelişmeleri sekteye uğrattı. Nedeni de çiftçilikle uğraşanlardan bazılarının gönüllü, bazılarının da seferberlik çerçevesinde askere alınmalarıydı.

1915'te erkeklerin cepheye gitmeleriyle birlikte her alanda kadın işçiler kullanımı yaygınlaştı. Bu tarımda da oldu. Ev sahibi erkek tarımcının yerini ev kadını aldı. Genelde kadın işçilerden memnun olursa da¹⁴⁰, tarımda insan gücüne dayalı çiftçilik yapılamaz hale geldiğinden kadınlar ve diğer çalışan ihtiyarlar fazla verimli olamadılar. Hububat olgunlaşmış, şayet kaldırılmaz tarlada kalırsa halk ekmeksiz, hayvanlar arpasız kalacaktır. Bu durumun farkına varan Konya Vilâyeti

¹³⁸ KVMZT, s. 5-6, m. 5-6, bkz. Ek: 10.

¹³⁹ KVMZT, s. 5, m. 3, s. 7, m. 11-12, bkz. Ek: 10.

¹⁴⁰ A. Gündüz Ökçün, *Osmanlı Sanayi 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistikleri*, Ankara 1997, s. 20.

Meclis-i Umumisi aldığı kararla, memur ve cephe gerisindeki askerlerin bu durumdaki ahaliye yardım etme kararını aldı. Ayrıca Meclis, 1916 yılı için yapılacak hububat ekimiyle ilgili olarak, herkesin kendi tarlası dışında ekilmeyen arazilerin de ekimini temin için “*İmece Usulü*”yle her hanenin iki dönüm tarım yapmalarını emretti. Muhtarları da bu işin takibiyle görevlendirdi. Alınan karara göre ekim yapamayan mükellefler 35 kuruş vererek bu mükellefiyetlerini yerine getirmiş sayılacaklardı. Buna karşılık da muhtarlar kendilerine bir vesika örneği verecekler, böylece, vesikası olanların devletle olan diğer ilişkilerinde problem olmayacaktı. 9 Ağustos 1331 (22 Ağustos 1915) Konya Sungur Mahallesi Muhtarı'nın 1067 numaralı vesika örneğinde; “*Meclis-i Umumi Vilâyet kararıyla imece usulüne iştirak etmeyen Tahir Efendi mükellefiyetini nakden 35 kuruş ödeyerek yerine getirmiştir.*”¹⁴¹ denilmektedir.

Savaşla beraber gelişmiş güzel askeri celbler yapıldığından, Konya'daki işletmeler kadın ve çocukların elinde kaldığı için, 5 Eylül 1332 (18 Eylül 1916)de kabul edilen “*Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu*”yla çiftçi olup askeri hizmet dışında kalan erkekler, ziraatte çalışmakla mükellef tutuldular. Çiftçi olmayıp askeri hizmet dışında kalanları da mükellefiyete tabi tutmaya Hükümet yetkili kılındı. Ayrıca bu kanuna göre çıkarılan bir nizamname ile çiftçiler, sahip oldukları hayvanların her çifti için en az 45 dönüm (41 hektar) ve bu hayvanların dişilerinin her çifti için 35 dönüm (32 hektar) ziraat yapmaya mecbur tutuldular¹⁴².

Bununla da kalınmadı, kanun çerçevesinde 1917 yılı hasat ekim mevsiminde, her köy ve mahalde askerlik yaşı dışında kalanlara, tarımsal yükümlülükler getirildi. Köy ve mahalle muhtar heyetlerine, köy ve mahalle imamı ile köy ve mahallenin öğretmenleri de dahil edilerek bir komisyon oluşturuldu. Yerleşim birimlerinin tamamı, nahiye müdürleri, kaymakamlar ve vali tarafından sürekli denetlendi.

Köy ve mahallede oluşturulan komisyonlar, görevleri icabı, bir hafta içinde, kendi mahallerinde bulunan çift sürmeye elverişli çekim hayvanlarını, çift sürebilecek erkek ile bayan nüfusu, bölgelerinde nadasa bırakılmış tarlaları ve

¹⁴¹ Belge; Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edildi.

¹⁴² Zafer Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi “Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik 1914-1918”* İstanbul 2003, s.35.

ekilmiş arazileri kaydederek bölgeden sorumlu ziraat memuruna verdiler. Ayrıca Hükümet 100 tane ziraat memurunu bu görevle yükümlü kılarak Konya bölgesine gönderdi. Ziraat memurları görev alanlarındaki köy, mahalle ve arazileri sürekli denetleyerek, kusuru ve ihmali görülen çiftçiler ile ihtiyar heyetleri hakkında zabıt düzenleyerek, yetkili Nahiye Müdürü'ne teslim edecektir. Nahiye Müdürü, ilgili raporu 48 saat içinde bağlı olduğu kazaya gönderecek, Kaza İdare Meclisi de toplanarak, İdare-i Vilâyet Kanunu'nun 74. maddesine göre, çalışmaktan kaçanları, “*Hükümet emrine karşı gelmekten*” dolayı mahkum edeceklerdir¹⁴³.

Devlet bölgede önlem almada bununla da yetinmedi, Konya Ziraat Mektepleri'nin öğrencileri ile tarım çiftliklerinde görevli memurları da, yöre ziraatçisine yardım etmeleri için görevlendirdi. Hattâ bunlar da yetersiz kalınca, 2 yıllık eğitim veren, İstanbul Halkalı Ziraat Mektebi'nin çok sayıda öğrencisini de ekim ve hasat mevsimlerinde Konya'ya getirerek vatandaşlara, makineleri çalıştırma konusunda yardım etmelerini sağladı. Dahası Devlet, kendine ait arazileri 40 yılda ödemek kaydıyla emeklilere ve isteklilere sattı. Hattâ bu toprakları alanlara Ziraat Bankası'ndan işletme kredileri verdi. Cepheye sevk yaşı geçmiş olanları üretken hale getirdi. Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu'na göre, tarım uğraşısı olmayan ve askere alınmayanlar buldukları yörede en çok ekilen ürünleri yetiştirmekle yükümlü kılındılar. Kanuna ek olarak çıkarılan nizamnameyle de, kendi toprakları dışında, her çeşit erkek ve dişi hayvanları için ek araziler sürme zorunda bırakıldılar. Bu kanun bazı Devlet kurumları (Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Donanma Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti) ile imtiyazlı ve imtiyazsız cemiyet ve şirketleri de kapsadı. Köylüye tohumluğun yanı sıra, çift hayvanı olmayanlara hayvanları temin edildi. Amele taburlarından tarım kesimine istihdam sağlandı. Geniş arazisi olup da, sürdüreceği gücü olmayan arazi ve çiftlik sahiplerine yardım etmek üzere, ihtiyaçları oranında “*esir efrâd*” ya da savaş tutsağı, iaşe ve iskânları çiftlik sahiplerine ait olmak kaydıyla verildi¹⁴⁴. Üzüm bağları için ise, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan göz taşı ve kükürt getirilerek, Ziraat Bankası Konya Şubesi aracılığıyla dağıtıldı.

¹⁴³ Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 88-89.

¹⁴⁴ Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 86-89.

Ancak savaş bitecekmiş gibi görünmüyordu. Harp devam ettikçe ihtiyaçlar artıyor ve Hükümet'in doğrudan işe el koyması kaçınılmaz oluyordu. Özellikle 1916-1917 yılı Redd-i Bedel Kanunu'nun da söz konusu olması, esaslı bir örgütlenmeyi, var olan imkânları tümüyle seferber etmeyi gerekli kılıyordu. Savaşla beraber köylü daha da üretken hale getirilmeli, bunun için ülkede seferber edilebilecek tüm güçlerden yararlanılmalıydı. Savaş ilerledikçe erkek nüfusun cepheye sevki nedeniyle emek arzı sınırlı kaldı. Kentlerde ve kırsal alanlarda erkek işgücü bulunamaması sonucu Osmanlı kadını çalışma yaşamına çekildi. Fabrikalardan, atölyelere, yol yapımından, sokak temizliğine kadar, savaş yıllarında Enver Paşa'nın girişimiyle kurulan, "*Osmanlı Kadınlarını Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi*" işe yerleştirmede önemli rol oynadı. Hatta Devlet, bununla da yetinmeyip 1333 (1917) senesi Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu'na göre, Konya ve çevresindeki şirketlere, sermayeleri oranında ekim yapacaklarını, yaptığı düzenlemeyle birlikte, ekecekleri arazi miktarlarını da belirleyip zorunlu kıldı. Bu düzenlemeye göre mevcut şirketlerden; Tablo 10'da görülenler sermayeleri oranında belirtilen dönümde arazi ekeceklerdir¹⁴⁵.

Konya'da 1917'de, "*Ziraatle mükellef tutulan şirket ve müesseseler bunlardan ibaret olmayıp, belirtilen cetvelde ismi bulunmayanlarla ilgili olarak Nezâretler'den isimleri geldikçe onlar da mükellef tutulacaklardır. Bunların dışında 1000 lira sermayesi olan tüccarlar da kendilerine bildirilecek ve sermayeleri oranında tarla ekeceklerdir. Bunlardan başka sanayici, ticaret sahibi, mağaza, dükkân ve imalâthaneleri olanlar ile 8 saat iş başında bulunanların da askerlikleri tecil edilecek ve bunlar da en az 50, en çok 300 dönüm tarla ekeceklerdir. Mükellefiyetlerini yerine getirmeyenler ise hemen askere gideceklerdir*"¹⁴⁶.

Savaştan dolayı olağanüstü bir durum söz konusudur. Hükümet olarak İttihat ve Terakki Fırkası, gayret göstermiş, gerekli harcamayı yapmış ve millete, bütün yiyeceğini hattâ giyeceğinin bir kısmını içeriden tedarik etmek zorunda olduğu için geçmişle birlikte geleceği de düşünmeye mecbur olmuştur. Vatandaşlara yetecek kadar tohumluk, usulü çerçevesinde ziraat alet ve edevâtı verildiği gibi, doğal afetlerin önünü almak için yüzbinlerce lira da sarfedilmiştir. Kadınlar, çocuklar çalıştırılmış, kanunlar, nizamlar tanzim edilmiştir. Ziraat Bankası'nın kredi muslukları halka açılmış ve netice olarak Hükümet rençberlere karşı olan vazifesini

¹⁴⁵ Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 442-443-444, bkz. Ek: 11, Tablo: 10.

¹⁴⁶ Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 445.

hiç olmazsa kısmen ifa etmiş¹⁴⁷ olup Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu Muvakkatı Konya’da tesirini göstermiştir. 1917’de Konya merkezinde 7.843.315¹⁴⁸, Ereğli’de 124.145, Akşehir’de 341.125, Ilgın’da 156.667, Beyşehir’de 168.534, Bozkır’da 132.241, Kadınhanı’nda 348.185, Sultaniye (Karapınar)’de 179.884, Seydişehir’de 172.953, Karaman’da 422.036 çiftçi dönümü arazi ekilmiştir¹⁴⁹.

1916-1917 yılında mevsim şartları iyi geçmiş, bol yağmur yağmıştır. Konya Ovası’nın sulanan kesiminden 1’e 40, sulanmayan kıraç tarlalarından ise 1’e 20-25 nisbetinde mahsul kaldırılmıştır. Bu verim oranı buğdayda 304.225.660 kile, çavdarda 15.928.220 kile ve arpada ise 93.500.000 kile olmuş, kaldırılan buğdayın 15.908.195 kilesi oşür ve bir mislisi de “iaşe için” yöre halkı tarafından ayrılmıştır. Geriye kalan buğdayın 147.825.000 kilesi, Vilâyet halkına günlük 500 gramdan olmak üzere ekmeklik için ayrılmıştır. Arta kalan 90.000.000 kile buğday ise gelecek yıla devredilmiştir. Keza arpadan 43.100.000 kilesi hayvan yemi olarak ayrılmış olup, 30.400.000 kilesi de gelecek seneye devredilmiştir¹⁵⁰.

1.2.3. Sanayi Alanında Meydana Gelen Gelişmeler

II. Meşrutiyet’in ilânıyla birlikte, Konya sanayisinin mutlak olarak ıslah edilmesi yoluna gidilmesi ve aynı mesleği icra edenlerin servetleri ve mevcut mal birikimleriyle birleşmeleri, devasa tesisler vücuda getirmeleri görüşü ağırlık kazanmıştır¹⁵¹. Bunun yanında Konyalı gençlerin sanat ve ticarete yönlendirilmeleri konusu tartışmaya açılmış, “gençler neden sanat ve ticaretle uğraşmazlar?” sorusunun cevabı aranmıştır. Neden olarak ortaya, Konya’da devlet memurluğunun şerefli meslek sayıldığı, servet birikiminin de belirli ellerde toplandığı ortaya çıkmıştır¹⁵².

Konya’nın modern sanayiye intibakı ve yöresel sanayinin güçlendirilmesi, Konyalıların ileri iktisadın icaplarıyla donanmaları, memleketlerinin ilerlemesini istiyorlarsa kendilerini bugünkü iktisadi bilgilerin azamisiyle techiz etmelerine

¹⁴⁷ *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 2, Eylül 1333 (Eylül 1917), S. 64, s. 2.

¹⁴⁸ 1332 (m.1916)-1333 (m.1917) senesi ziraat mevsiminde, Konya merkezindeki arazi miktarı 3.780.840 dönüm olup, bunun sadece 2.844.692 dönümü ekilmiştir. Zafer Toprak, *İttihat terakki ve Cihan Harbi*, s.450-451.

¹⁴⁹ *Babalık*, 4 Ocak 1949, S. 7052, s. 1.

¹⁵⁰ *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 33 Sene, 25 Ağustos 1333 (25 Ağustos 1917), nr. 1703, s. 196.

¹⁵¹ *Anadolu*, 29 Teşrin-i Evvel 1324 (11 Kasım 1908), nr. 18, s. 3.

¹⁵² *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-i Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 2-3.

bağlıdır¹⁵³. Devlet himayesi ve yardımı ne kadar az olursa olsun, bir şehrin kendi gayretiyle kalkınması imkânsız değildir. İktisadi nizamın oluşması ve gelişmesinde vazife gören müteşebbis kimseler varsa o, sermayeyi de bulur, çalışanlarının işlerini de düzenler. Kullanacağı malzemeyi de ucuza alır. Her şeyi iyi yapar. Bu mânâda ticari itimatsızlığın en büyük tesiri, büyük iktisadi ve ticari tesislerin, şirketlerin kurulmasını engeller. Halbuki bir sermayenin başaramadığını binlerce sermaye bir araya gelerek halleder. Bugün ticarete atılacak gençler, en azından bu müesseselerde kurs görür sonra ticaret hayatına belli bir tecrübeyle atılırlarsa¹⁵⁴ bu hem Konya'nın hem ülkenin hayrına olacaktır.

Bölgenin tiftik kaynağı olması itibariyle 1912'de, el sanatları gelişmiş ve el tezgâhlarının sayıları artmıştır. Bu mânâda ovanın davarcılığında, şehir ve kasabalarda oturan bazı sermayedarların ortaklaşa koyun sürüleri oluşturdukları görülmektedir. Çünkü o dönemde koyunculuk emniyetli ve çok kârlı bir iştir. Ayrıca Konyalı kadınlar koyun yününden veya tiftikten ip bükmesini ve el tezgâhlarında bunlardan çeşitli malzemeler dokumasını bilmektedirler¹⁵⁵.

Aynı dönemde her ne kadar kumaş ve hazır giyim sektöründe İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Konya imali mensucatlar arasında toptan ve perakende satışlarda şehir pazarlarında kıyasıya bir rekabet görülmekteyse de¹⁵⁶ çulha işi bezler ve kıldan elbise dikilebilecek Konya mamülü mensucatlara daha çok rağbet edilmektedir¹⁵⁷. O dönemde dokumacılık Konya ahalisinin geleneksel ev ekonomisinin bir uygulama şekli olduğundan her evde kumaş dokuma tezgâhları vardır. Özellikle dağ köylerindeki halk kendi hayvanlarının yünü, tiftiğini ve kılını ipe dönüştürüp dokumaktadırlar. Bu dokumalardan Bozkır ilçesi ve civarında dokunmuş olan depmeler, şayaklar ve bezler çok tutulmakta, Konya pazarlarında alınıp satılmaktadır¹⁵⁸. Hatta dokumacılıkta Konya merkezinde fabrikasyona dönüşmeye çalışanlar da mevcuttur.

Trablusgarp Savaşı'ndan sonra, Konya sanayisinin önemli bir kolu olan kumaşçılık daha da yaygın bir hal almıştır. Dokunmakta olan pamuklu, yünlü, ipekli

¹⁵³ *Öğüt* 21 Aralık 1950, S. 93, s. 1-2-3.

¹⁵⁴ *Öğüt*, 25 Aralık 1950, S. 96, s. 1.

¹⁵⁵ Tefik Dünder, *Konya'nın Ziraî Durumu ve Gelişme İmkânları*, Konya 1949, s. 195-197.

¹⁵⁶ *Meşrik-i İrfan*, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910), nr. 84, s. 4.

¹⁵⁷ *KVS.*, R. 1330, s. 474.

¹⁵⁸ Ahmet Sefâ Odabaşı, "Konya'da farklı Tarihlerde Kurulmuş İki Osmanlı Mensucat Anonim Şirketi", *İpek Yolu Dergisi Konya Özel Sayısı II*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 1995, s. 31.

kumaşların birbirinden nefis örnekleri çarşı, pazar ve bedestendeki dükkânlarda müşterilerine sunulmaktadır. Gerek yurt içi ve gerekse yurt dışı pazarlarda aranan kaliteye sahip olan bu kumaşların bilhassa ipekten olanları, ustalarına bol kazanç sağlamaktadır. Çünkü ipek işçiliği uzman kuruluşların rehberlik ve denetiminde, çok sayıdaki dokuma tezgâhlarında teşkil edilen olağanüstü desen ve motiflerle dikkat çeken bir seviyede idi. Bu varlık Konya’da, “*Gazeler Tekkesi*” adıyla varlığını sürdüren, İpekçiler Kulübü tarafından destek ve himaye edilerek üstün kalitenin devamı sağlanırdı. Konya tezgâhlarında dokunan ipekli kumaşlar, Anadolu’daki dokumacılık sanatının en güzel örnekleri diye bilinirdi. Konya ipekli kumaşlarının o dönem dikkat çeken diğer bir özelliği de, figürlü desenlere geniş yer vermesidir. Bitki renklerinden yapılmış geometrik şekillerle süslenmiş motifler yaygındır. Motifler ve figürler kendi aralarında son derece güzel bir ahenk göstermektedirler¹⁵⁹.

Halicilik alanında ise 1912’de, Konya ticaret sermayesi üretim sektörüne hakim olmuştur. Bu alanda faaliyet gösteren İzmir’de kurulmuş olan ve yabancı bir şirket olan Şark Halı Kumpanyası (Oriental Carpet LTD), Konya ve civarındaki mahalli halı üreticilerine halı imâl ettirmiştir. Bu bir tür parça başına iş gördürme sistemidir¹⁶⁰. Şirketin Konya’yı tercihinin nedeni ise, halıcılığın Konya’nın en eski sanayisi olması ve asırlardır yöreye has özellikleriyle şöhret kazanmasıdır¹⁶¹.

Şark Halı Şirketi gelişmiş olan Konya halıcılığının daha da modernizasyonunu sağlamıştır. Merkez ile birlikte Akşehir ve Sille’ye acentalık kurmuş olan şirket, Konya’nın her ilçesine de temsilcilik açmıştır. Bu çerçevede 1912’de Konya Vilâyeti’ndeki, 4.000 el tezgâhında 20.000 Konyalı halı dokumaktadır. Bu rakam birkaç yıl öncesine göre üç kat artmıştır ve Konya’da bu dönemde, İstanbullu halı tüccarlarının etkisi hemen hemen hiç kalmamış tamamen silinmişlerdir¹⁶².

Halicilikteki gelişmeler ve Konyalı halıcıların çok para kazanması Şark Halı Kumpanyası’nda iş plânı değişikliğine yol açmıştır. Halıcılık çok kâr getiren bir meslek haline geldiği için şirket, daha düşük ücretle işçi çalıştırabileceği yerler aramıştır. Çünkü o dönemde Anadolu’da daha az parayla işçilerin çalıştırılabileceği çok yer vardır¹⁶³.

¹⁵⁹ Hasan Özönder, “Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde Konya’da Sanat Hayatı”, *Dünden Bugüne Konya’nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Haz. Haşim Karpuz, Konya 1999, s. 171-172.

¹⁶⁰ Ökçün, *Osmanlı Sanayi 1913-1915 İstatistikleri*, s. 10.

¹⁶¹ *Babalık*, 22 Haziran 1950, S. 7419, s. 1.

¹⁶² Quataert, *Osmanlı İmalât Sektörü*, s. 273.

¹⁶³ Quataert, *Osmanlı İmalât Sektörü*, s. 274.

1914'te halıcılar birleşme yoluna gitmiş ve şehirde 900 işçinin çalıştığı 330 (Konya Vilâyet Salnamesi'ne göre 203 adet) tane büyük çapta halı imâlâthanesi vardır. Bu imalâthanelerde 25.000 m² halı dokunmuş olup, toplam değeri 2.400.000 kuruştur¹⁶⁴. Bu halıların en kayda değer ve kıymetlileri Ladik, Hatunsaray, Saideli (Kadınhanı), Sille ve merkez Kavak Köyü'nde dokunmaktadır¹⁶⁵.

Halının yanı sıra dokunan Konya Kilimleri, çok güzel keçe imâli ve Mevlevi Sikkeleri de Konya sanayisinin vazgeçilmez mamül mallarındandır.

Trablusgarp Savaşı ile I. Dünya Savaşı arasında atılım yapan diğer bir sanayi kolu da su kenarlarında bulunan debbağhanelerdir. Debbağhanelerde üretilen deriler, Anadolu'nun ihtiyacını karşıladığı gibi ihraç da ediliyordu. Bu atölyeler genelde koyun ve keçi derileri üzerine çalışırlar ham, yarı işlenmiş ve işlenmiş şekilde ihraç edilirdi. O dönemde yabancı ülkelerin köseleleri karşısında zayıflamaya başladılarsa da, yine de Konya köylerinde üretilen gönler büyük yekün teşkil etmekteydi. Her şeye rağmen adı geçen yıllarda, şehirde su kuvvetiyle çalışan sayısız debbağhaneler vardır. Fakat bu debbağhanelerin en meşhurları Bozkır ilçesi havalisi ve Beyşehir'in Doğanbey Nahiyesi'ndedir. Bu sanat dalı bu bölgelerde revaçta olduğundan en iyi meşin ve sahtiyân da oralarda imâl edilmekteydi. Bu yüzden kunduracılık ve saraçlık o bölgelerde en önemli meslek gruplarındandı¹⁶⁶.

Deri ve tekstil sanayine paralel olarak kimya sanayi de önemini muhafaza etmektedir. Gök rengi (turkuaz), gül rengi, şeftali rengi, sarı, turuncu, kırmızı, beyaz, siyah renkler çok üretilen renkler olup, bu renklere üretilen deriler daha çok tercih edilmekteydi¹⁶⁷.

At arabası imali, saraçlık, saban imali, pulluk, orak, kürek misali ziraat aletlerinin her türlü ile kuyumculuk, kaşıkçılık, demircilik, marangozluk, doğramacılık, mobilyacılık kazanç getiren sanayi dallarıdır. Un fabrikaları ve değirmenler, 2 adet büyük yağ imalâthanesi ile Avrupa tarzı boyalı ve sırlı tuğla imal eden tuğla ocakları da mevcuttu¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisâdi Şartları Hakkında bir Tetkik*, s. 86.

¹⁶⁵ *KVS*, R. 1330, s. 474.

¹⁶⁶ Ökçün, *Osmanlı Sanayi 1913-1915 İstatistikleri*, s. 97; Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1986, s. 43.

¹⁶⁷ *Babalık*, 21 Haziran 1950, S. 7418, s. 1; Ekrem Yalçınkaya, *Coğrafyada Tarihte ve Bugünkü Konya "İktisadi ve Turistik"*, Konya 1943, s. 106.

¹⁶⁸ *KVS*, R. 1330, s. 474.

1.2.4. Nüfus, Hane Sayısı ve Meslek Grupları

1909'daki verilere göre, Konya, Isparta, Burdur, Antalya, Niğde'nin birlikte nüfusları 1.047.236 kişidir. Bu nüfustan 168.678'i tarımla uğraşmaktadır. Aynı yıl Konya'da 191.064 hane olup bu evlerden 23.017'si çiftçilere aittir¹⁶⁹.

Yine aynı şehirlerin nüfusu 1910'da, 5.764 kişi artarak 1.054.000 kişiye ulaşmıştır. Bu kayıttan 69.800 kişisi Konya merkezine aittir¹⁷⁰. İsmi verilen beş ilin 1912'deki birlikte nüfus kaydı ise 1.069.000 kişidir¹⁷¹. Buna göre illerin nüfusu 1909'a göre 21.764 kişi, 1910'a göre de 15.000 kişi artış göstermiştir. 1912'de Konya merkez nüfusu 74.308 kişi olup bunlardan 4.822'si gayr-i müslimdir. Bu da merkez nüfusunun % 6.5'ini oluşturmaktadır¹⁷². Vilâyet toplam nüfusuna göre % 91.24 oran ve 920.943 kişiyle Türkler birinci sırayı, % 7.21 oran ve 121.812 kişiyle Rumlar ikinci sırayı, % 1.47 oran ve 24.858 kişiyle Ermeniler üçüncülüğü, % 00.02 oran ve 323 kişiyle Yahudiler dördüncülüğü ve beşinci sırayı ise 1.064 kişi ve % 0006 oranla Süryani, Keldani, Nasturi ve diğerleri oluşturmaktadır¹⁷³.

1913'te Konya merkez nüfusu 60.000 kişiye düşmüş¹⁷⁴ ve 1912'ye göre 24.308 kişi azalmıştır. Bunun nedeni Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına Konya'dan asker sevkiyatının yapılmış olmasıdır.

Bir yıl sonra 1914'te, Konya'nın nahiye ve merkez köyleriyle birlikte nüfusu 146.181 kişidir¹⁷⁵. Konya ilçelerinin 1914 nüfus sayımlarını ayrı ayrı tek tek veren H. Kemal Karpat'a göre ise, 1914'te Konya'nın nahiyeleri ve merkez köyleriyle birlikte nüfusu 101.880 Türk, 6.542 Rum, 3.235 Ermeni, 77 Katolik Rum, 200 Protestan ve 4 kişi de Jakobi olmak üzere toplam 111.938 kişidir¹⁷⁶.

¹⁶⁹ Güran, *İlk İstatistik Yıllığı*, C. 5, s. 27-29; AODC, l'ané: 1909, s. 1986.

¹⁷⁰ Eldem, *İktisadi Şartlar Hakkında Bir Tetkik*, s. 29.

¹⁷¹ *Babalık*, 3 Kasım 1949, S: 7231, s. 2.

¹⁷² Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni*, Çev. İbrahim Onsunoglu, İstanbul 2005, s. 158.

¹⁷³ Arabacı, *Konya Ticaret Odası*, s. 8.

¹⁷⁴ Béla Horváth, *Anadolu 1913*, Çev. Tarık Demirkan, İstanbul 1996, s. 10; *Annuarie Oriental Du Commerce*, l'âne: 1913'e göre, Konya merkez nüfusu 44.832 kişi olup, 10 adet ilçesi, 13 nahiyesi ve 793 tane köyü vardır.

¹⁷⁵ *KVS*, R. 1330, s. 330.

¹⁷⁶ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 218-219...

Muammer Bey'in, ikinci valilik dönemi olan 1916'da, Konya kent merkezinde Nakracas'a göre, bazıları Türkçe bazıları Rumca konuşan toplam 1024 Rum, 1822 Ermeni ve cepheye gidenlerin sayılmadığı 41.969 da Türk nüfus vardır¹⁷⁷.

1909 yılı esnaf ve tüccar gruplarına bakılacak olursa, Konya merkezde büyüklü küçüklü toplam 2.365 işyeri vardır. Fransız yıllığına göre bu esnaf ve tüccarların ancak 175 adedi Konya Ticaret Odası'nın kayıtlı üyesidir. Bu üyelere 47 tanesi müslüman, 128 adedi de gayr-i müslimdir.

Tablo 11'de isimleri verilen bu hatırı sayılır esnaf ve tüccarlardan kayda göre müslüman olanlar, dişçilik, bankerlik, mücevhercilik, kuyumculuk, dövizcilik, kunduracılık, konfeksiyonculuk (manifaturacılık), saat satıcılığı, hırdavatçılık ve camcılık, fener (lamba) satıcılığı, komisyonculuk, otelcilik, tarım makineleri satıcılığı, 2. el eşya satıcılığı, haşhaş, keten tohumu ve boya satıcılığı, şarapçılık, fotoğrafçılık sektörlerinde faaliyet göstermezlerken, gayr-i müslim esnaflar sadece inşaat malzemesi satıcılığı, dülgercilik, kavaslık, halı ihracatçılığı alanlarında faaliyette bulunmamaktadırlar¹⁷⁸.

Verilen tabloya göre, gayr-i müslim tüccarlar, müslüman tüccarların yaklaşık üç katıdır. Bundan da Konya ticaretinde gayr-i müslimlerin söz sahibi oldukları ortaya çıkar. Gayr-i müslimlerin Konya'ya ister yatırım, ister alışveriş için gelen yabancı tüccarlarla olan ortak girişimleri de düşünülürse sonuçta, Konya ticaret hayatında en büyük payın gayr-i müslim ve yabancılara gittiği görülür. Dolayısıyla Konya'da yapılmış yatırım veya yapılacak olan herhangi bir girişim alanında hakim unsur gayr-i müslimlerdir.

Yukarıdaki oranlamadan hareket edilirse Konya'da geri kalan 2177 mağazadan 1/3'ünün Müslüman esnaf olduğu varsayılırsa bu rakama 726 dükkân isabet eder, demek ki geri kalan 1452 işletme Konya'daki gayr-i müslimlere aittir.

Annuaire'ye göre 1913 yılında Konyalı esnaf ve tüccarların toplam sayısı 135 kişidir. Bu rakama küçük esnaf grupları ve birçok iş kolu dahil edilmemiştir.

Tablo 12'ye göre, müslüman esnafların çoğunluğu ticaretle uğraşmaktadır. Bunun nedeni de iktidar partisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şehirdeki

¹⁷⁷ Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, s. 158.

¹⁷⁸ AODC, l'ané: 1909, s. 1989-1990-1991, bkz. Ek: 12 Tablo: 11.

faaliyetleridir. Cemiyet, İslâm unsura önem vermiş ve onları ticaretin her alanında desteklemiştir. 1 Kânûn-ı Evvel 1329 (14 Aralık 1913)'da çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yayımlandığı günlerde, Konyalı Müslüman girişimcilerin buluşabileceği, fikir alışverişinde bulunacakları, Konya İttihat ve Terakki Kulübü görkemli bir törenle açılmıştır.

Tabloda gayr-i müslimler ticaretin her alanında yine çoğunluğu temsil etmekte ve en çok da sıcak paranın döndüğü, sarraflık, bankerlik, dövizcilik ve tüccarlıkla iştigal etmektedirler¹⁷⁹.

Savaş ortamına girildiği 1914'te Konya'da 3.320 dükkân, 564 mağaza, 18 lokanta, 29 aşçı dükkânı, 9 dakik (un) fabrikası¹⁸⁰ ile 30'a yakın değirmen bulunmaktadır¹⁸¹.

1.2.5. Büyük Ülkelerin II. Meşrutiyet Sonrası Konya'daki Faaliyetleri

I.Meşrutiyet'in ilânından sonra ekonomik manâda Konya'da ticari faaliyette bulunan batılı ülkeler bu faaliyetlerini II. Meşrutiyet'ten sonra da devam ettirmişlerdir. Ancak bu ülkelerin bazılarının çalışmaları güçlenerek artarken, bazılarınınki de güç kaybederek zayıflamıştır.

1.2.5.1. Yunanlıların Faaliyetleri

II. Meşrutiyet'ten önce genelde siyasi faaliyette bulunan Yunanlılar, Meşrutiyet'ten sonra; Anadolu'nun iç bölgelerindeki (Konya'daki) Rum tüccarların ekonomik çıkar ve kişisel ilişkiler açısından bir adım öne geçmeleriyle birlikte¹⁸² ticaretin etnik ayrımcılığı yönünde Rum kökenliler adına çalıştılar¹⁸³. Çünkü Konyalı müslüman tüccarlar ticari önem ve nüfuz açısından gerilemekteydiler.

Bu durumdan Konya'daki Yunan konsolosu da memnundur. Ülkesine gönderdiği raporda; *“Konya'nın belki de en mutlu insanları Rumlardır. Zira bu uçsuz bucaksız ildeki Türklerin saflıklarından yararlanarak, olağüstü faaliyet ve marifetleri sayesinde onların kaldırdıkları ürünlerini tefecilik yöntemiyle önceden satın almakta ve onları maddi ve manevi boyunduruk altında tutmaktadırlar”*¹⁸⁴ diyordu.

¹⁷⁹ AODC, l'ané: 1913, s. 1602-1603-1604, bkz. Ek: 13 Tablo: 12.

¹⁸⁰ 1927-1928 yılı Devlet Salnamesi, s.1101.

¹⁸¹ KVS, R. 1330, s. 644.

¹⁸² Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 158.

¹⁸³ Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 172.

¹⁸⁴ Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, s. 158; Önsoy, *Osmanlı Sanayi ve Sanayileşme Politikası*, s. 40.

Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında hasım devletler lehine alenen politik bir tutum içerisinde olan Konya Rumları, ülkeler arası yeni bir savaşın başlayabileceği söylentileri telâşlandırdı. Çünkü, yerli Rumların, ticari açıdan, Konyalılar üzerindeki hem bireysel hem de diğer ülkelerin ticaret adamlarıyla ortaklaşa kurdukları müesseseler aracılığıyla oluşturdukları haksız kazanç ve ekonomik baskı bardağı taşımak üzeredir. Bu yönde Konyalıların ilgili makamlara şikayetleri de söz konusudur. Bu durumda, Konya'daki Yunan Konsolosu'nun her durumda yerli Rumlarla olan diyalogu ve onları yönlendirmesi de işin cabasıdır.

Durumun farkında olan ve sürekli Yunan Konsolosu'nu takip eden Konya Valisi, bu konuda Konsolosu uyarmış, yapacağı çalışmalarını yakın takibe almıştır. Birçok konudaki olumsuz faaliyetlerini de engellemiştir.

Yunan Konsolosu, Konya Valisi'nin tepkisini ve çalışmalarına uyguladığı ambargoyu, İstanbul'daki Yunan Sefiri'ne bildirerek, Hükümet nezdinde bunun önüne geçilmesini istemiştir. Yunan Sefiri durumu bir yazıyla Hariciye Nezâreti'ne bildirerek, Konya Valisi'nin bu tür uygulamalardan vazgeçirilmesini, bunun iki ülke arasındaki antlaşma hükümleriyle bağdaşmadığını belirtip uyarılmasını talep etmiştir.

Hariciye Nezâreti; *“Konya Yunan Konsolosluğu çalışanları ile mahalli idareciler arasındaki gelişmelerin düzgün gitmediği hattâ Vali ve Vilâyet çalışanlarının bizzat Konsolos'un şahsına karşı da hasmahane davrandığından, çalışma imkânlarının kalmadığı bildirilmektedir. İki devlet arasındaki anlaşmalara göre ahenkli bir çalışma ortamı öngörüldüğünden, bu konuda mahalline gerekli talimâtın verilmesi Yunan Sefirliği'nden istenmektedir. Konya'daki, Yunan Konsolosu'nun antlaşma şartlarını ihlâl etmeyecek şekilde çalışmalarına müsaade edilmesi ve durumun Konya Vilâyet yetkililerine bildirilmesine”*¹⁸⁵ diyerek durumun telâfisini 18 Haziran 1330 (1 Temmuz 1914)'da Dahiliye Nezâreti'ne bildirmiştir.

Dahiliye Nezâreti, 21 Haziran 1330 (4 Temmuz 1914)'da Konya Vilayeti'ne, Hariciye Nezâreti'nin yazısına binaen, *“şikayete konu olan durumun giderilerek, sıhhatli ve iyi bir çalışma ortamının sağlanmasını”*¹⁸⁶ istediğinde, Konya Valisi Azmi Bey, Konya Yunan Konsolosu'nun şehri terk etmesi emrini çoktan vermiştir.

Hariciye Nezâreti bu sefer, Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği 18 Haziran 1330 (1 Temmuz 1914) tarihli yazısına ek olarak, 1 Temmuz 1330 (14 Temmuz 1914)'da

¹⁸⁵ BOA., DH. KMS, 25/46, lef.2

¹⁸⁶ BOA., DH. KMS, 25/46, lef.1

ikinci bir yazı daha gönderip, “Konya’daki Yunan Konsolosu’nun bozgunculuk yaptığı gerekçesiyle Vilâyet’ten çıkarılması kararının durdurularak görevine geri dönmesinin sağlanmasını” istedi. Dahiliye Nezâreti de 21 Haziran 1330 (4 Temmuz 1914) tarihli yazısına ek olarak, Konya Vilayeti’ne, 3 Temmuz 1330 (16 Temmuz 1914)’de, ikinci bir yazı gönderip, “Konsolosun şehri terk emrinin durdurularak, görevine iade edilmesi”¹⁸⁷ emrini vermiştir. Bunun üzerine Konya Valisi Azmi Bey, 6 Temmuz 1330 (19 Temmuz 1914) tarihinde, Dahiliye Nezâreti’ne verdiği cevapta; “Düzgün çalıştıkları müddet içerisinde rencide olacakları hiçbir muameleye maruz kalmayacaklarını”¹⁸⁸ bildirmiştir.

Konya Yunan Konsolosu’nun Konyalı Rumlara olan açık desteği sürerken, Yunan Hükümeti’nin I. Dünya Savaşı’nda karşı blokta yer alması ister istemez şehirdeki Türkler ile Rumlar arasındaki gerginliği had safhaya taşımıştır.

1.2.5.2. Avusturya-Macaristanlıların Faaliyetleri

1906’dan itibaren Konya’ya gelen ithal mallar sayısında vagon yükü itibariyle düşünülürse büyük bir artış olmuş, 1908 yılı itibariyle bu rakam senelik 6.000 vagon yüküne ulaşmıştır.

Bu yüklerden büyük bir kısmı, Avusturya-Macaristan’dan yüklenmiş olup, Bulgaristan üzerinden Haydarpaşa’ya, oradan da Konya’ya gelmiştir. Bunlardan 50 vagon kilesi şeker olup, toplamda kıymet tutarı 10.500 liradır. Bunun dışında Konya’ya gelen 15-16 bin lira tutarındaki manifaturanın da %25’i Avusturya-Macaristan malıdır. Keza Konya’ya senelik gelen 500 liralık lastiğin de tahminen %70’i (350 liralık kısmı) Avusturya-Macaristan malıdır. Kunduracılık sektöründe de, Konya’ya getirilen senelik dış ülke mal ve malzemesinin toplam değeri 8.000 lira olup, bunun 900 liralık kısmı Avusturya-Macaristan malıdır. Bunlardan başka Konya pazarlarında satılan lamialar (parlayan sırlı tabaklar), bardaklar, yünler ve binlerce eşyanın da menşei Avusturya-Macaristan’dır ki, toplamda bunların parasal değeri 4.000 lirayı bulmaktadır¹⁸⁹. Bu da bize şunu gösterir, Konya pazarlarını adı geçen yılda, Avusturya-Macaristan ve ortağı Alman malları işgal etmişlerdir. *Meşrik-i İrfan* gazetesine göre, Konya çarşılarını istilâ eden bu ülkelerin mal ve eşyalarını, Fransız,

¹⁸⁷ BOA., DH. KMS, 25/46, lef.3-4

¹⁸⁸ BOA., DH. KMS, 25/46, lef.5

¹⁸⁹ *Anadolu*, 5 Teşrin-i Evvel 1324 (18 Ekim 1908), nr. 12,s. 2.

İngiliz, İtalya malıdır diye satan kalpazanlar da yok değildir. Hazır giyim sektöründeki, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kumaşı satanlar ile İngiliz-Fransız kumaşı satanlar arasındaki rekabet 1910'da iyiden iyiye kızışmıştır¹⁹⁰.

1913 yılında Konya'yı ziyaret eden Macar Gezgin Béla Horváth'a göre, Konyalı manifatura satıcılarında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çek Devleti'ne ait kumaşlardan istediğiniz kadar edinebilmek mümkündür¹⁹¹.

1.2.5.3. Almanların Faaliyetleri

Ekonomik konularda, I. Meşrutiyet'ten sonra Konya'da faaliyette bulunan Almanlar, II. Meşrutiyet'le birlikte bu çalışmalarını daha da yoğun devam ettirdiler.

Demiryolunun tesisinin ardından, yolun güney ve kuzeyindeki Konya plâtolarında ıslah projeleri yürüten Almanlar, özellikle tarım ve tarım makinelerine yönelik faaliyette bulundular. Zaman zaman bu faaliyetlerinde Osmanlı Hükümeti'nin nüfuzundan da faydalandılar. İşlerini sorunsuz, seri ve kolay yoldan halletmesini bildiler. Konyalılar ile uyum içerisinde çalışmayı yeğleyerek, aleyhlerine olabilecek faaliyetlerden kaçındılar.

Konya'ya gelen Alman şirketler, çiftçilere uzun vadede ödeyecekleri tarım makineleri verip, makineler için tamir atölyeleri açtılar. Almanlar adına çalışan Konyalı iş çevrelerini desteklediler. Halkı bilinçlendirecek Türkçe broşürler yayınladılar. Bu işbirliği sayesinde Konya ve Orta Anadolu'daki yatırımlarını güçlendirip, ticaretlerini artırdılar¹⁹².

1913 yılında bu manâda Konya'ya gelen Alman şirketlerinden birinin yetkilisi olan Emil Karayif Efendi, şehirde yıllarca kalacaklarını hesap edip faaliyet gösterebilecekleri çarşıda, Celaliye Vakfı'na ait olan 25 adet dükkânı kiraladı. Yıllık kira bedeli olarak 4.104 lira ödedi¹⁹³.

Almanlar aynı yıl içinde sadece tarımsal faaliyet yapmakla kalmadılar, konserveleri ve bifteklerine kadar her türlü eşya ve mallarından Konya'ya getirip pazarladılar¹⁹⁴. Sonuçta Konya, Almanlar için vazgeçilemez bir yer oldu. Çünkü

¹⁹⁰ *Meşrik-i İrfan*, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910), nr. 105, s. 4.

¹⁹¹ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 17.

¹⁹² Önsoy, *Türk Alman Münasebetleri*, s. 56.

¹⁹³ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 93.

¹⁹⁴ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 16.

Alman tekstil sanayi için pamuk ve sınırsız tahıl bölgesi olması, onlar adına yöreyi cazip kılmaktaydı¹⁹⁵.

I. Dünya Savaşı ile birlikte tarımda daralma meydana geldi. Bu durum 1916 yılına kadar sürünce Almanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ziraat ekonomisine müdahale ettiler. Her Nezâret'te görevlendirdikleri müşahit ve müşavirleri marifetiyle bazı ıslah ve teşvik projelerini ilgili mercilere kabul ettirerek memleketimizde bir nevi istismar ve sömürge politikasına yöneldiler. Oluşturdukları, “*Merkez Mübayaâ Şirketi*” vasıtasıyla, ülke olarak biz sıkıntıdayken, piyasadaki her çeşit ürünü satın alıp memleketlerine sevk ettiler. Almanya'ya gönderdikleri ürünler zahire, bakliyat, yumurta ve zeytinyağı gibi dahilde de ihtiyaç duyulan maddelerdi. Böyle bir davranışın kendi aleyhlerine döneceğinin hesabını yapan Almanlar, bu defa siyaset değiştirip, Osmanlı ziraatini kalkındırmak için yeni bir proje geliştirdiler. Ordunun müdahalesi ve Almanların isteğiyle, Ticaret ve Ziraat Nezâretleri ile Harbiye Nezâreti müştereken, Ziraat Nezâreti bünyesinde, istihali teşvik için “*Ziraat İdaresi Komisyonu*”nu kurarak, başına da, Alman Hahl'ı getirdiler¹⁹⁶.

Albert Hahl Konya'ya gelerek, yanında getirdiği ziraat mühendisleri ile ziraat memurlarını vatandaşlara yardım için görevlendirdi. Zirai kurslar düzenledi. Ziraat İdaresi Komisyonu'nca temin edilen tohumluklar, buharlı makine ve çift hayvanları gibi değişik türde ziraat aletlerini dağıttı. Türk çiftçisini daha da bilinçlendirmek için uğraştı. Sulama işleminin yapıldığı yerlerde bulunan atıl arazilerden 6.000 hektarlık bir tarla, Almanların yardımıyla yeniden ziraate açıldı. Bu çabaya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile Alman Rihter Şirketi ortak edildi. Bu sayede Konya'da pirinç ekimine başlandı. Pirinci çeltiğinden ayıracak son model makineler getirildi. Patates, mısır, ak darı ekimi özendirildi. Verim ise o yıl hektar başına 800 kilodan 2000 kiloya yükseldi¹⁹⁷. Vatandaşlar fazla ürünlerini satıp bol kazanç elde ettilerse de, Almanların savaştan yenik çıkmalarıyla birlikte Konya'daki tüm faaliyetleri durdu.

¹⁹⁵ Tefik Çavdar, “Cumhuriyet Dönemi Başlarken”, s. 77.

¹⁹⁶ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara 1994, s. 34.

¹⁹⁷ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında* s. 34; Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 97.

1.2.5.4. İngiliz ve Fransızların Faaliyetleri

II. Meşrutiyet sonrası, Konya-Eskişehir-İzmir tren yolu güzergâhından ticari faaliyetlerini sürdüren İngiliz ve Fransız tüccarların ekonomik faaliyetleri zayıfladı. Bunda en büyük etken Almanlara ait Anadolu Demiryolları Şirketi'nin yük taşıma bedellerindeki olumsuz tavırlarıydı.

Fakat yine de ucuza satılan İngiliz ve Fransız kumaşları Konya'da alıcı bulmaktaydı. Konya Hükümet Meydanı'nda askeri ve mülki memurlara elbise diken Agop Boyacıyan Efendi, tüm Konyalılar alsınlar diye doğrudan Fransa ve İngiltere'den ithal ettiği kumaşları herkesten daha ucuza toptan ve perakende satmakta, hatta isteğe göre bu kumaşlardan elbise de dikmektedir¹⁹⁸.

1.2.6. Konya'da Müslümanlarla Gayr-i Müslimler Arasındaki Ticari Anlaşmazlıklar

II. Meşrutiyet öncesinde Konya ticaretinin önde gelen simaları gayr-i müslimlerdir¹⁹⁹. Konyalı gayr-i müslimlerden Ermeniler; Vali İzzetbey Caddesi'nin sağ ve solunda bulunan Çifte Merdiven, Şems ve Akıncılar Mahallelerinde oturmaktaydılar. Rumlar Sırçalı Medrese Caddesi'nin sağ ve sol kısımlarını teşkil eden Gazi Alemşah, Altun Çeşme ve kısmen de Arapoğlu Makası ile Sille'de oturuyorlardı. Maruniler²⁰⁰ ise, serpilmiş olarak Mimar Muzaffer Caddesi ve İstasyon Caddesi'nin sağlı sollu kenarlarında otururlardı. müslümanlar ise, Konya merkezindeki her mahallede çoğunluktaydılar²⁰¹.

Ticaretin her alanında söz sahibi olan yerli gayr-i müslimlerin zamanla yabancı tüccarlar ve şirketlerle olan ilişkileri ve kurdukları bu münasebetler sonucunda müslümanlar aleyhine olan resmi veya gayri resmi olumsuz davranışları ile Hükümet'in lehlerine olan tavizkâr tutumu ortamı germekteydi. Özellikle yerel ekonomideki yabancı denetimi arttıkça yerel kızgınlık da artmaktaydı. Müslüman

¹⁹⁸ *Meşrik-i İrfan*, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910), nr 105, s. 4.

¹⁹⁹ *AODC*, l'ane: 1890, s. 706-707; *AODC*, l'ané: 1900, s. 1061-1062-1063

²⁰⁰ Konya'da, Maruniler diye bilinenler, Beyrut'tan getirilerek yerleştirildiler. Konyalılar onlara daima Araplar diye hitap etti. En ünlüleri, İlyas Çaha, Arapoğlu Kosti ve Yusuf Şar'dır. Kısa zamanda Konya'ya uyum sağlayan Maruniler, çok zengin oldular ve Konya ekonomisinde zamanla söz sahibi oldular. Maruniler, Konya Tapu Sicil kayıtlarında "Katolik Rumlar" diye geçmektedirler. I. Dünya Savaşı boyunca düşmanla işbirliği yapmak ve Konya ekonomisine zarar vermektense dolayı Suriye'ye nakledildiler. Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi, *Kadastro Varakası Dosyası*, Parsel nr. 4, Ada nr. 345, Pafta nr. 16, lef.10b.

²⁰¹ Ahmet Atalay, "Millî Mücadele'de Türk'ü Türk'e Kırdıran Adam, İngiliz Rahib Dr. Robert Rew Frew'nun Anadolu ve Konya Delibaşı Mehmet İsyanı'ndaki Rolü", *S.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, C. 8, Konya 1999, s. 180-181.

mültezim, esnaf ve tüccarlarının ellerinde bir miktar servet birikmişse de, üretim ve ticaretten gelen kazancın büyük çoğunluğu yabancılara ve denetimlerindeki gayr-i müslim tüccarlara gidiyordu²⁰².

Böyle bir ortamda en büyük tepkiyi kısa zamanda çok büyük parasal birikimlerin sahibi olan yerli Rumlar ve Ermeniler çektiler. Onlara bu üstünlüğü sağlayan sebepler az sayıda olmakla birlikte önemliydi. Tahmin edileceği üzere, Hıristiyan tüccarlar yerel ticari uygulamalar konusunda hiçbir ayrıcalık çekmiyorlardı. Pek çok durumda bu tüccarlar, yerel nüfusun ihtiyaçlarını mamül mallarla karşılıyorlar ancak iç piyasaya doğrudan giremiyorlardı. Bu yüzdendir ki, o yöredeki Rum ve Ermenilerle ticaret ve menfaat ilişkileri noktasında, onları kendilerine daha yakın buluyorlardı²⁰³.

Bu iki grubun işbirliği II. Meşrutiyet'in ilânından sonra daha da ileriye gitti. Yabancı tüccarlar ile yerli gayr-i müslimler karşılıklı çıkarlara dayalı sözleşmeler dahilinde birbirlerini çok iyi şekilde tamamladılar. Bu da Konya'da ticaretin etnik ayrımcılığına sebep oldu²⁰⁴. Galip gelen ise yabancı tüccarlar ile yerli gayr-i müslimlerdi. Sonuçta Konya ticaret hayatındaki en büyük payın bu ikiliye gittiği görülmektedir

Konya ticaretindeki bu ayrıcalık Avrupalıların, Osmanlı'yı rakipsiz bir piyasa, müslüman halkı da kendi mallarına muhtaç bir müşteri haline getirmeye çalıştığı Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında, Konyalı gayr-i müslimlerin düşman tarafına olan açık destekleri, Konyalı müslümanlarda tepkiye neden oldu. Konyalılar ilk tepki olarak alışverişlerini Türk olan dükkân ve mağazalardan yapmaya başladılar. Sonra iş ve ticaret hayatına girerek gayr-i müslimlerin etken oldukları toptancılık, ithalâtçılık, komisyonculuk, bankerlik, bankacılık alanlarına atıldılar²⁰⁵. Onları bu girişimlerinde dönemin iktidarı İttihat ve Terakki Hükümeti, “*millî ekonomi*” düşüncesi çerçevesinde destekledi²⁰⁶.

²⁰² Emine Kıray, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İstanbul 1993, s. 176.

²⁰³ Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 157.

²⁰⁴ Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 172.

²⁰⁵ Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, s. 205.

²⁰⁶ Haydar Kazgan, *Tarih Boyunca İstanbul Borsası*, İstanbul 1995, s. 101.

Avrupalı tacirler 1913'ten sonra, Konyalı gayr-i müslimlerden Rum ve Ermenilerle muhataplıklarını sürdürdülerse de onlar, her konuda Avrupalı tüccarları kandırdılar. Malî konularda ise istismar ettiler²⁰⁷.

I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı'nın karşısındaki Avrupalı düşman ülkelere desteklerini sürdüren Konyalı gayr-i müslimlerin bu tavırları aleyhlerine oldu ve 1916'da en çok yerli Ermenilerden ve Marunilerden olmak üzere birçoğu tehcire tabi tutuldular²⁰⁸.

1.2.7. II. Meşrutiyet Sonrası Konya Çarşısı, Ticareti, Gelir Giderleri ve Pazar Yerleri

II. Meşrutiyet'ten sonra büyüyen Konya'da ticaret hacmi ve şehir bütçesi artış göstermiştir. Gelir gider, ihracat ithalât tablosu sürekli değişmiş buna paralel olarak çarşısında yeniden düzenlemelere gidilmiştir. Kentin Pazar yerleri ise, her zamankinden daha canlı daha hareketli bir durum almıştır.

1.2.7.1. Ticareti, Gelir ve Giderleri

II. Meşrutiyet sonrasında Konya'da her türlü yerli ve yabancı malları bulmak mümkündür. 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909) tarihinde, tablo 13'te de görüldüğü üzere alınıp satılan bu mal ve eşya ücretlerinden en pahalısı 195 kuruşla 1'inci sınıf sert buğday, en ucuzu da 1 okka fasulye olup 1 kuruş 10 santimdir²⁰⁹. Alışverişlerde peşin paranın yanı sıra daha çok vadeli ve kredi yöntemiyle iş görme ön plândadır. Bu durumda ödemelerde vade farkı da gözetilmelidir. Çünkü genişleyen ticari faaliyette o dönem Konya ekonomik hayatında, "*kredisiz iş yapmak barutsuz, kurşunsuz silah kullanmak gibidir*"²¹⁰

Konya ekonomisinde yaşanan ticari canlılık üretim artışına yansımıştır. Bu bağlamda Novıçev'e göre 1910'da kentten 722 ton yapağı, 7.288 ton meyve, 151.306 ton buğday ve 4201 ton tütün ihracatı yapıldıysa da şehirdeki bu gelişmelerden büyük toprak sahipleri, tefeciler, tüccarlar, bankalar, demiryolu sahipleri kârlı, Türk köylüsü ise felâketi yaşamıştır. Nedeni de köy ve el sanatları yıkılmış, köylüler kente amelelik yapmaya gelmişlerdir²¹¹.

²⁰⁷ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 18-19.

²⁰⁸ Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi, *Kadastro Varakası Dosyası*, Parsel nr.2-5-4, ada nr. 345, pafta nr. -, lef.1a; Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi, *Kadastro Varakası Dosyası*, Parsel nr.1, ada nr. 345, pafta nr. 16, lef.1b.

²⁰⁹ Tablo, Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edildi. Bkz. Ek: 14 Tablo: 13.

²¹⁰ *Anadolu*, 6 Teşrin-i Sâni 1324 (19 Kasım 1908), nr. 20, s. 2-3.

²¹¹ Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 50-51.

Yine Noviçev'e göre 1911'de Konya'dan 1209 ton yapağı, 5444 ton meyve, 3250 ton tütün ve 262.146 ton da buğday ihracatı yapılmıştır²¹². Aynı yıl için şehrin âşâr ve ağnam geliri ise 162.000.000 kuruştur²¹³.

Ticaret hacminin günden güne genişlediği Konya'da 1913 Balkan Savaşları sonucunda, varolmak için çalışmak ve kazanmak gerektiğini, dünyadaki iktisadî mücadelenin bunun için yapıldığının farkına varan Konyalılar, Avrupalıların şehre mallarını getirerek pahalıya sattıklarını, karşılığında çok ucuza mal toplayıp paralarına para kazandırdıklarını, kendilerinin de zarara uğratıldıklarının farkına vardılar²¹⁴. Ahalisinin fikren ve bedenen genç olanlarını ticarete yönlendirdiler. Müdürlüğünü Yorgi Vasilaki'nin yaptığı, *Konya Rehberi*'nin yazarlarından M.Yaşar'a göre; “Önceden Konyalılar yeni doğan bebeklerini ‘Paşa olacak çocuğum, katip olacak oğlum’ diye memur yapmak isterlerken bugün çocukluktan çalışarak servet edinip zengin olmuş ve Konya’mıza hizmet eden delikanlılar olarak yetiştirmektedirler. Bu türden gençlerin sayıları da günden güne artmaktadır. Cesaretli gençlerimiz bundan böyle memur olmak hevesinde değil, Konya’nın her köşe başında büyük müesseseler kurmakla meşguldürler. İşte vatana hizmet budur. Böyle olmalıdır ki, Konya’mızda bunca tesis iç içe zuhur etsin”²¹⁵. Derginin diğer yazarı Tefik Tozan ise; “bugün Konya’nın her mahallesi, her ilçesi, her köyü birbirleriyle ticaret konusunda yarışmaktadır. Herkes tüccar olmak peşindedir. Hattâ itiraf edeyim ki, ben de yeni doğan oğlumun kulağına ezan okuduktan sonra, tüccar ol!.. tüccar ol!.. tüccar ol!.. diye üç defa yüksek sesle bağırdım” der²¹⁶.

Konya basınının Konyalıları tüccarlığa yönlendirmeye çalıştığı 1913'te Maliye Nezâreti'nin yıllık istatistik verilerine göre, Konya'nın toplam yıllık geliri 1.071.000 lira, harcaması 381.200 liradır. Bu rakama göre şehirde km²'ye düşen gelir 11.15 lira, km²'ye yapılan harcama ise 3.97 liradır. Kişi başına düşen yıllık gelir 0.85 lira, kişi başına yapılan harcama da 0.30 liradır. Kamu gelir ve harcamaları ise km²'ye düşen kamu geliri 13.000 lira, km²'ye yapılan harcama ise 9.000 lira olmuştur²¹⁷. Aynı yıl

²¹² Noviçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 50.

²¹³ Eldem, *İktisadi Şartlar Hakkında Bir Tetkik*, s. 39.

²¹⁴ *Konya Rehberi*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 1.

²¹⁵ *Konya Rehberi*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 2-3-4.

²¹⁶ *Konya Rehberi*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 5-6.

²¹⁷ Tefik Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla “...Vaziyet ve Manzara-i Umumiye”*, İstanbul 1971, s. 93-96.

Konya'nın gezgin Horváth'a göre, yıllık ihracatı 18.000.000 Frank, ithalâtı ise, 13.000.000 Franktır²¹⁸. Fikir edinmek bakımından verilirse 1913'te Konya'da, toprak ve hayvan mahsullerinden 466.000.000 kuruş hasılat elde edilmiştir²¹⁹.

Ticarete yönelik altyapının tesis edilmeye çalışıldığı Mayıs 1914'te Konya ticari olarak çok hareketlidir. Seyyah André Gide, Konya Tren İstasyonu'ndaki lokantada tıklım tıklım dolmuş akşam yemeği yemekte olan yabancı uyruklular için; *“çeşitli milletlerden bu insanlar iş için buradalar. Boş yere Konya'ya gelmedikleri her hallerinden belli”* der²²⁰.

Sultan Reşat cihad ilân ettiği zaman 1914 yıl sonu itibariyle Konya'nın geliri 12.652.610 kuruş, yıllık gideri de 10.498.775 kuruş olarak gerçekleşmiştir²²¹. Savaştan dolayı ülke ekonomisi dışa kapanmıştır. Ancak ihtiyaçlar noktasında yurt genelinde olduğu gibi Konya'da da bir problem yoktur. Sadece oluşan daralmadan dolayı % 15 oranında un fiyatları artmış, buğdayda ise talep patlaması yaşanmıştır.

Vilayet 1915 yılı toplam bütçesine göre, A cetvelinde 13.463.975 kuruş olup, B cetvelinde gösterilen yıllık gideri ise 10.566.765 kuruş olarak gerçekleşmiştir²²². 14 Ekim 1916'da ise 1 ekmeğin (okka-krş olarak) fiyatı Konya'da 2 kuruştur²²³.

1914-1915 ve 1916-1917'de Konya'da bazı eşyaların perakende fiyatları da şöyledir. Burada ağırlık ölçüsü olarak okka (1282 gr.), uzunluk ölçüsü birimi olarak da arşın (1 arşın= 68 cm) kullanılmıştır. Ayrıca halk arasında ölçek olarak, batman, havayı (16 kg'lık yağ tenekesi dolusu), şinik ve kileyi ağırlık ölçü birimi olarak kullananlar çoğunluktadır. Zaten adı geçen bu ölçüler illere göre de değişmektedir. Para birimi olarak ise, o dönem Konya'da, altın lira ve Banknot (evrak-ı nakdiye) kullanılmaktadır. Biz, Tablo 14'de verdiğimiz cetvelde bazı tüketim mallarındaki 5, 10, 20, 30 para gibi farkları, farklılıklar daha iyi anlaşılсын diye kuruşa tamamladık. Tablo 14'deki rakamlar incelendiği zaman 1914'ten 1916'ya kadar en çok artışın; yağda % 40, şekerde % 300, ette % 50, unda % 40-50 oranında olduğu görülmektedir²²⁴. Diğer ürünlerde hiç artışın olmadığı veya bazılarında çok küçük bir

²¹⁸ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 10.

²¹⁹ Eldem, *İktisadi Şartlar Hakkında Bir Tetkik*, s. 39.

²²⁰ Gide, “Konya Gezisi ve İzlenimleri”, s. 4.

²²¹ *KVS*, R. 1330, s. 368.

²²² Yusuf Küçükdağ - Caner Arabacı, “Konya Vilayeti 1915 Yılı Bütçesi”, *Konya Şehri'nin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Makaleler*, Konya 2004, s. 492-493.

²²³ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında*, s. 43.

²²⁴ Tablo Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edilmiştir. Bkz. Ek: 15 Tablo: 14.

artışın olduğu görülür. Bu da Konya'nın üretim bölgesi olmasından kaynaklanmaktadır. Önce üreticiler, kendi tüketeceklerini garantiye alıp stoklamakta olduklarından bu da fiyatlara etki etmemektedir.

1917 yılı Konya iktisadiyatında, ticari hayatının adeta patladığı yıl oldu. Konyalılar, Valilik Makamı'nın destek ve yönlendirmesiyle aralarında ekonomik güç birliğine gittiler. Ticari itimatsızlık büyük oranda ortadan kalktı. Güçlü iktisadi ve ticari tesisler oluşmaya başladı. Zamanının en büyük anonim, kollektif, komandit ve diğer nev'i şirketleri kuruldu²²⁵. Yastık altı sermayesi birleşti. Ticaret sahasındaki olumsuzluklar düşünülmeden güven ve itimat, büyük sınaî müesseselerin nüvesini oluşturacak hisse oranına dayalı, kâr ve zararda hem fikir birliktelikler meydana geldi²²⁶. Müşterek ve büyük çapta üretim için teşebbüs şekillerinden anonim şirketler, az zamanda geniş bir halk kitlesinden sermaye toplamaya muvaffak oldu ve büyük işler için adımlar atıldı²²⁷. Ayrıca anonim şirketler sayesinde küçük sermayeler, bizzat harekete geçemeyecekleri geniş sahalara, verimli alanlara ve büyük faaliyetlere girme imkânı kazandılar. Yani küçük sermayesi olanlar, büyük müteşebbisler arasında yer aldılar²²⁸. Konya'da ticaret hayatı fevkalâde canlandı ve genelde bu dönemde ticaret Türklerin eline geçti.

Konyalı zenginlerden birçoğu, güzel ve halisane duygularla çok güzel müesseseler meydana getirirken buna mukabil bir kısım zenginler halâ çekingenlikleri ve emniyetsizlikleri yüzünden sermayelerini gizleyip, saklayarak atıl bırakmakta ısrarcı oldular²²⁹. Fakat ne olursa olsun Umumi Harp içinde, Konya'da kurulan bu şirketlerin vatan vazifesiyle meşgul bulduklarından kimsenin şüphesi olmadı²³⁰.

Bir kısım Konyalılar, ticarete büyük düşünüp geniş yelpazede, şehirlerarası veya uluslararası boyutta çalışmayı tercih ederken bazıları ise, kendi mağaza, atölye, imalâthane, dükkân ve işyerlerini aile şirketlerine dönüştürdüler. Küçük birimler halinde çalışan işyeri başına işçi sayısının ortalama 2 kişi dolayında olması veya 10

²²⁵ *Öğüt*, 25 Aralık 1950, S. 96, s. 3; Hâzım Âtîf Kuyucak, *Para ve Banka*, C. 2, İstanbul 1948, s. 141-142.

²²⁶ *Öğüt*, 12 Ocak 1951, S. 109, s. 1.

²²⁷ *Ekekon*, 17 Teşrin-i Evvel 1936, S. 479, s. 3.

²²⁸ Remzi Saka, *Türkiye'de Sermaye ve Kredi Hareketi*, İstanbul 1933, s. 12.

²²⁹ *Babalık*, 18 Şubat 1338 (18 Şubat 1922), S. 2322, s. 1.

²³⁰ *Babalık*, 19 Kânûn-ı Evvel 1926, S. 2967, s. 2.

kişiyi geçmemesiyle sınırlı, eski model teknoloji uygulayarak üretim yapan, buna mukabil dar bir çevre pazarına yönelen kuruluşlar oldular. Bu tür sınaî kuruluşları ürettikleri malın aynı zamanda ticaretini de kendileri yaptıklarından, sınaî-ticaret bütünlüğü biçiminde kendilerini şekillendirip devamlılıklarını sürdürdüler²³¹.

1917’de, Konya’da kurulan kooperatif şirketlerini hariç tutarak sermaye gruplarını anonim şirketler, limited şirketler ve komanditer ortaklı komandit şirketler olarak ele alırsak, bu şirketlerin o dönem iktisadi bünyesini ve iktisadilik kavramı hakkında yayılmış olan etik ve sosyal fikir ve davranışlarını aksettiren özelliklerini açık olarak görürüz²³² ve bu dönemde kurulan şirketler, “bankacılığa inhisar etmemiş, bütün faaliyet kollarında yeni yeni teşebbüsler vücuda getirmişlerdir”²³³

Maliye Nazırı Cavit Bey’in, ticarete ve sanayide her türlü gelişimi şirketler yapar. Birleşin, şirketler kurun isteği kabul görmüş²³⁴. Savaş nedeniyle yabancı sermaye Konya’yı terketmiş, yerli gayr-i müslim tüccarlar kabuklarına çekilmişler, boşalan ekonomik faaliyet alanları tamamen müslümanlar ve oluşturdukları şirketlere kalmıştır²³⁵. Fakat hâlâ uzun vadeli yatırım olarak hem ziraî hem de makina sanayi ve fabrika tesisi teşebbüsünden uzaktalarsa da²³⁶, alış verişin her türünde Konyalılar ticarete başladılar.

1918’de Konya’da, Liberalinden İslâmcısına, Sosyalistinden Batıcısına, Osmanlıcısına kadar herkes şirketleşmede, tam bir mutabakat içerisinde. Bu konudaki yayınlarında Konya yerel basını, fakirliğin kötülüklerinden, ticaretle uğraşmanın servet edinmenin yararlarından, kâr ve faizin günün şartları içerisinde yeniden yorumlanması konularından sıkça bahsedip, Konyalıları ticaret yapmaya teşvik etti. Sonuçta mahalle bakkalından, evde oturan hanımına varıncaya kadar, küçük sermaye sahipleri bir araya gelip, sermayelerini birleştirerek, şirketleşme rüzgârının önüne katıldılar ve pek çok şirket kurdular²³⁷. Öyle oldu ki kurulan bu

²³¹ Yakup Kepenek, *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Ankara 1987, s. 17

²³² Haydar Kazgan, “Türkiye’de Sermaye Şirketleri ve Sermaye Piyasası Konusunda Bir Deneme”, *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, Mayıs-Haziran 1963, İstanbul 1963, s. 23.

²³³ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında*, s. 128.

²³⁴ Fatma Aslım, *Cavit Bey Hayatı ve Felâket Günleri*, Konya 1996, s. 17.

²³⁵ Faruk Yılmaz, *Devlet Borçlanması ve Osmanlı’dan Cumhuriyete Dış Borçlar “Dünyâ-u Umumiye”*, Ankara 2003, s. 209.

²³⁶ Yaşar Semiz, “1923-1938 Döneminde Konya’nın İktisadi Durumu”, *İpekyolu Ticaret Odası Dergisi Konya 1*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 1998, s. 81.

²³⁷ Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 29.

şirketleri takip etmek mümkün olmadı ve bu dönemde Konya’da, her alanda faaliyet gösteren şirketlerin toplam sayısı 60-70’i buldu.

Ekonomik faaliyet olarak Konya ahalisi üzerine düşeni fazlasıyla yaparken, Osmanlı İmparatorluğu’nun savaştaki müttefikleri Almanya İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan Devleti yenildiklerini kabul edince, Osmanlı İmparatorluğu da aynı hezimetini yaşadı. “*Gelmiş geçmiş en vahşi savaş, bütün savaşları bitiren savaşta 10.000.000 kişi öldü. 20.000.000 insan yaralandı. Birçoğu da kayboldu.*”²³⁸ Ancak savaşan devletlerden insan kaynakları olarak en çok zayıyatı Osmanlı İmparatorluğu, en çok şehidi de Konya şehri verdi²³⁹.

30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’na götürülen Hükümet görüşünde, her türlü ticaret serbestisi istenecek ve her türlü gıda maddelerinin temininde işbirliğine gidileceğinin yanında, millî namusumuzu rencide edecek taleplerin reddedileceği maddesi de vardı²⁴⁰. Ne yazık ki sonuçta imzalanan antlaşmanın, “*müttefiklerin güvenliklerini tehdit edecek, Osmanlı toprakları işgal edilecektir*” maddesi yürürlüğe konup²⁴¹ ülke işgal edildi. İstilacıların ilk işi, Ziraat Nezâreti’nde, hem iaşelerini halledecek hem de ülkemizin ekonomisini denetleyebilecekleri bir birim oluşturmak oldu. O ana kadar Türkiye, askeri ve iktisadî olarak Almanya’nın müttefiki iken, el değiştirip, İngiltere, Fransa ve İtalya’nın etki sahasına girdi.

Tam hesabı tutulmasa da, 1918 hasat mevsiminde, mevsim şartları iyi gitmiş, her çeşit üründen bol miktarda mahsûl alınmıştır. Ancak, savaştaki yenilgi ve ortaya çıkan belirsizlikten dolayı ahali, mallarını pazarlama yerine stoklamayı tercih etmiştir.

1334 (1918)’deki 19. malî yılı devlet bütçesi detaylandırılmamış olsa da, “Konya Ovası Ameliyat-ı İskaiyye Varidatı” olarak maliyeye, 1.200.000 kuruş girdisinin olduğu kaydı görülmektedir²⁴².

²³⁸ Wallach, Janet, *Çöl Kraliçesi “Gertrude Bell’in Olağanüstü Yaşamı”* İstanbul 2004, s. 314-315.

²³⁹ Milli Savunma Bakanlığı, *Şehitlerimiz*, C.4, Ankara 1998, s.50-129.

²⁴⁰ Tefik Bıykoğlu, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara 1962, s.32.

²⁴¹ Bıykoğlu, *Mondros Mütarekesi*, s.39.

²⁴² Tefik Güran, *Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*, Ankara 2003, s. 175.

1.2.7.2. Konya Çarşısı

Meşrutiyet sonrası Konya ticari hayatındaki genişleme beraberinde ticarî mekân sıkıntısının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu konuyu yakından takip eden Vali Muammer Bey 1911’de Konya Çarşısı’na ilaveler yaptırmıştır. Hatta İrfaniye Medresesi’nin ilk katı bölünerek 10 adet büyük mağazaya dönüştürülmüştür²⁴³. Konyalı Maruni Yusuf Şar’ın Larende Caddesi’nin Meram Eski Yol ile birleştiği kavşaktan bugünkü Çingenoğlu Fırını’na doğru sırtlarını kale duvarlarına yaslayarak yaptırdığı boylu boyunca dükkânlar ise, o dönemin kayda değer ticarethaneleridir²⁴⁴.

Bu ticarethanelerde 1913’te, Balkan göçmenlerinin gelmeleriyle birlikte modernleşme olmuştur. Bu yenileşmede lüks donanımlı denilebilecek manâda, Hükümet Meydanı civarındaki ve Tevfikiye Caddesi üzerindeki dükkânlarda, birinci sınıf lokantalar, tatlıcı dükkânları ve berber dükkânları açılmıştır²⁴⁵. Ayrıca kurutulmuş yerli sebze ve meyve ürünlerinin yanı sıra ABD kompostoları ile Avrupalı ülkelerin hemen hemen hepsinin konservelerinin bulunduğu Konya Çarşısı’nın dükkânlarının önleri ahşaptan, arka kısımları ise tuğladan yapılmış olup, aynı meslekten olanlar genellikle aynı sokaktadırlar. Kunduracılar caddesinde ayakkabıcılar, yemeniciler, çizmeciler, terlikçiler, dericiler, kuyumcular caddesinde ise, mücevherciler, altıncılar, değerli taş işlemecileri, gümüşçüler, saatçiler vardır. Başka bir sokakta terziler, kumaşçılar, yine başka bir sokakta demirciler, kazancılar, anahtarcılar, maşrabacıları bulursunuz. Şekerciler, fırıncılar (ekmekçiler), börekçi dükkânları da başka bir caddede bulunurlardı. Gıda dükkânları ve manavlar da birbirlerine yakın ve esnafların geneli erkektir²⁴⁶.

Macar gezgin Horváth, 1913’deki Konya ziyaretinde, Konya Bedesteni’nde gördüğü nakkaşlardan, altın işlemecilerinden, gümüş kakma kahve takımı üretenlerden bahsettikten sonra, yerli üretim kumaş, manifatura ile bunları satan mağazalardan bahseder. Yerli ürün kumaşlardan üzerleri Kur’an’dan ayetler işlenmiş olanların²⁴⁷ tercih edildiğini söyler.

²⁴³ Arabacı, *Konya Ticaret Odası*, s. 54.

²⁴⁴ Odabaşı, *Konya’nın Görünümü*, s. 78.

²⁴⁵ Odabaşı, *Konya’nın Görünümü*, s. 86.

²⁴⁶ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 16-17.

²⁴⁷ Horváth: Kumaşların üzerlerine işlenmiş olan grafiklerini, süslerini ve desenlerini Kur’an harflerine benzetir. Belki ayetlerin işlendiği bezler vardır. Ancak bu herkesin üzerine giysi olarak giyeceği şekilde anlaşılmalıdır.

Konya Çarşısı'nda zengin-yoksul her keseye göre, herkesin ihtiyacını karşılayabilecek ürünün bulunduğunu belirten Horváth; tencere, tava, semer, koşum takımları, tahta tekne (senid), iç çamaşırları, çizme, battaniye, silah, binlerce çeşit yerli ve yabancı mallar burada yan yanadırlar ve hangisinin istenirse alınabileceğini söyler. Üreticilerin satımla ilgilenmeyip işleriyle uğraştıklarını belirtir. Çarşıda, sabit fiyat kavramının olmadığını da söyleyen Horváth, pazarlık etmek alışverişin bir parçasıdır. İşin başında, “*ben bu mal için ancak şu kadar verebilirim*” dersiniz aldanabilirsiniz. Çünkü fiyatlarını gösteren etiketleri yoktur...der²⁴⁸. 1913'te Konya'daki siyasi ortamın, ilerleme ve kalkınmayı hedef edinmiş Jön Türklerden yana olduğunu belirten Horváth, “*Konyalılar'da ümitsizlik, karamsarlık, çaresizlik yok, aksine yurdumuza nasıl hizmet eder, kalkındırabiliriz düşüncesi vardır*”²⁴⁹ diyerek geleceğe yönelik görüşlerini ortaya koyar.

1916'da şehre vali olarak ikinci defa gelen Vali Muammer Bey, Konya Çarşısı'nda yeniden bazı düzenlemeler yaptırmıştır²⁵⁰.

1.2.7.3. Pazar Yerleri

20. yüzyılın ilk çeyreğinde çarşısının dışında Konya'da, hemen hemen her gün kurulan açık pazar yerleri de vardır.

Civar ilçe, kasaba ve köylüler bu yerlere üretim fazlası malları getirirler pazarlardı. Günlük alışverişin çok canlı olduğu bu yerlere Konyalı ticaret erbabı da gelir, ilgi alanlarındaki malları buralardan toplayarak belli bir yekünden sonra Konya dışına gönderirlerdi.

Akşam olunca dağılan bu pazar yerleri her gün kurulduğu için ticari ortam bu yüzden Konya'da her zaman canlı olurdu. Hariçten gelen ticaret erbabının da uğrak yeri olan bu pazar yerleri şunlardır:

1.2.7.3.1. Buğday Pazarı

Konya'da ilk kurulan pazardır. Önceleri Mevlana Türbesi yanında, Sultan Selim Camii önünde olup, H.1319 (1901)'da bugünkü Karatay Belediye Binası

²⁴⁸ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 18-19.

²⁴⁹ Horváth, *Anadolu 1913*, s. 21.

²⁵⁰ Ahmet Sefa Odabaşı, *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Konya 1999, s. 183; Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İstanbul 2003, s. 217.

karşısına taşınmıştır. Vali Avlonyalı Ferit Paşa'nın yaptırdığı pazarın doğu yönündeki giriş kapısının üstündeki kitâbede; “*Sultan Abdülhamid Han Efendimiz Hazretleri'nin devri saltanatlarında Vilâyet Valisi Ferit Paşa Hazretleri'nin hayırlı hizmetlerinden biri de inşa olunan bu Buğday Pazarı'dır. Sene H.1319, Sene, R.1317*” diye yazar. Batı yönündeki kapısı üzerindeki kitâbede de aynı yazı bulunmaktadır²⁵¹.

Uzun bir süre burada hizmet veren Buğday Pazarı, Türbe önü tren garı bağlantılı, Larende Caddesi'nden geçen Atlı tramvay hattı ile İstasyon'a bağlanmış ve ihraç edilen tahıllar vagonlarla buradan tren garına kolayca götürülebilmıştır²⁵².

Daha sonra yeterli gelmeyen Buğday Pazarı oradan da kaldırılarak, bugünkü Aydınlık Evler köprüsünün kuzeyine, yani yün ve halı yıkayıcılarının olduğu yere taşınmıştır.

Günümüzde ise, oradan da kaldırılarak, Ticaret ve Zahire Borsası Binası ve civarına yani Otogar-Aksaray veya Otogar-Karaman Çevre yolu'na nakledilmiştir.

1.2.7.3.2. Kadınlar Pazarı

Kadınlara ait iki adet Pazar yeri vardır.

a) Konya'nın değişik mahalle ve köylerinden gelen hanımlar, önceleri Sultan Selim Camii yanındaki Buğday Pazarı'na bitişik olarak pazar kurarlardı. Kendi yetiştirdikleri meyve, sebze ve ot türü yiyecekleri tüketiciye günlük sunduklarından her gün ticaret canlı olur ve alıcılar kalabalık olarak bu pazarı ziyaret ederlerdi.

Bugün ise; 1940 yılında Melike Hatun Çarşısı ismiyle yapılan yeni yerine nakledilmiş olup, aynı canlılığını muhafaza etmektedir. Erkek-kadın, genç-yaşlı vatandaşlar ürettiklerini bugün de burada satmaktadırlar²⁵³.

b) Giyecek olarak el emeği imalâtın satıldığı diğer kadınlar pazarı ise, Kapı Camii'nin son cemaat mahallinin altındaki dükkânların önünde kurulurdu. Daha sonra bu pazar yeri, Yılanlı Medrese'nin avlusuna taşındı. Bu pazarda genelde kadın-erkek örgüsü fanila, kazak türünden giysiler satılırdı. Kız-erkek çocuklarına ait örgü çeşitlerinin çokça bulunduğu pazarda çeyiz türünden dantela, yaygı türünden örgü işleri de çok fazlaydı²⁵⁴.

²⁵¹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 1124.

²⁵² *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1909), nr. 39, s. 3.

²⁵³ Odabaşı, *Gönüllerin Başkenti Konya*, s. 78.

²⁵⁴ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 86.

1.2.7.3.3. İhtisap Pazarı

Aziziye Camii'nin doğusuna o dönemde ihtisabın önü denirdi. Sebze ve meyvelerin genelde toptan pazarlandığı yerdir. Bu pazar yeri, 1946'da Kapı Camii'nin batısındaki boş alana taşınmışsa da tekrar aynı yerine geri getirilmiştir²⁵⁵.

Bugün, Konya semt pazarlarının kurulmasıyla küçük çaptaki alışverişler ve pazarcılar bu pazarlara yöneldilerse de daha büyük çapta yapılmış olan üretimler. Konya Adnan Menderes Sebze ve Meyve Hali'ndeki komisyoncular aracılığıyla pazarlanmaktadır.

1.2.7.3.4. Odun Pazarı

Kapı Camii'nin batısındaki şadırvan ile Yılanlı Medrese arasındaki boşluğa kurulurdu. Konya ve civarından yakacak olarak getirilen odunlar, çalılar ve odundan imal edilmiş kömürler burada pazarlanırdı. 1946 yılına kadar kurulmaya devam eden pazar, daha sonra şehrin muhtelif mahallelerine dağıldı. Halkın memnuniyetsizliği üzerine Karatay İlçesi'ndeki esnaf 1973-1974'de Eski Saman Pazarı'na ayrı ayrı yapılan oduncular ve kömürcüler çarşısına, bir kısmı da Hocafakih'deki Beyşehir çevre yolu kavşağına taşındılar. Bugün buradan da dağıldılar. Üçüncü grup ise, 4 no'ludaki Belediye otobüslerinin eski son durağının yanına toplandılar²⁵⁶.

1.2.7.3.5. Ağaç Pazarı

Larende Caddesi'ndeki Kadınlar hamamı ve Sahip Ata Külliyesi'nin güney kısımlarından başlayarak, Etnoğrafya Müzesi'nden Çocuk Yuvası civarına doğru yayılırdı. Günöbirlik kurulur, çam, ardıç ve kavak gibi inşaatlarda kullanılan hatıllık ve kerestelik ağaçların satıldığı yerdir²⁵⁷.

1.2.7.3.6. Saman Pazarı

Eskiden bugünkü Karatay Köy Otobüsleri Terminali'nin kuzeyinde, 23 Nisan İlköğretim Okulu'nun doğusundaki yol üzerindeydi. Daha sonra oraya Yeni Tellal Pazarı yapıldı. Köylerden gelen samanlar ve otlar satılırdı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında buradan şimdiki ismiyle anılan Aslanlı Kışla yakınındaki Eski Saman

²⁵⁵ Selçuk, 20 Kasım 1946, nr. 97, s. 4.

²⁵⁶ Odabaşı, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, s. 186.

²⁵⁷ Odabaşı, *Gönüllerin Başkenti Konya*, s. 78; Odabaşı, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, s. 188.

Pazarı'na nakledildi. Bugün aynı yerde oduncular ve kömürcüler çarşısı bulunmaktadır²⁵⁸.

1.2.7.3.7. At Pazarı

Bugünkü Kızılay Hastanesi'nin önündeki boşluk alanda kurulurdu. Konya'nın en eski pazarlarından olup, değişik türden atlar satılırdı²⁵⁹.

Kapı Camii'nin güneyinden yayılarak gelen ahır, samanlık ve nalbantlara yakındır. Asırlardan beri at pazarı olarak kullanılmakta olan bu mahal, zamanla sıhhi olarak tehlike arzettiğinden, Koyun Pazarı'nın yerine nakledilmiştir²⁶⁰.

1.2.7.3.8. Koyun Pazarı

At Pazarı'na bitişik olup, yıkılan Necati Bey İlkokulu'nun bulunduğu yerdi. 1936'da buranın At Pazarı haline getirilmesiyle Koyun Pazarı da yanına, bugünkü otopark ve balıkçı dükkânlarının yerine kaldırılmıştı²⁶¹.

1.2.7.3.9. Üzüm Pazarı

Aziziye Camii'nin doğusundaki bugünkü Belediye katlı otopark ve üzerindeki mağazaların bulunduğu yerde olup, haftada sadece Salı günleri kurulurdu. Ayrıca peynirciler ve balcıların, zeytincilerin büyük ekseriyeti de bu pazarın yanındaydı²⁶².

1.2.7.3.10. Tellâl (Sipahi) Pazarı

İlk yeri Alaaddin Tepesi'nin doğusundaki eski Gazi Mustafa Kemal İlkokulu, yani bugünkü Karatay Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bulunduğu yere bitişiktir.

Daha sonra İstanbul Caddesi üzerindeki yıkılan İş Bankası Binası ile Aziziye Camii'nin tam ortasındadır. Yerine Müftü Nakibzâde Hacı İbrahim Efendi, 12 adet dükkân yaptırmış olup, bugün bile eski Tellâl Pazarı diye bilinir. Burada daha ziyade halı, kilim alınıp satılırdı. Bu pazar daha sonra Eski Garaj civarındaki Yeni Tellâl Pazarı'na taşınmıştır. İlk saman pazarının yerine yapılan Yeni Tellâl Pazarı'nda her

²⁵⁸ Odabaşı, *Gönüllerin Başkenti Konya*, s. 78; Odabaşı, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, s. 188.

²⁵⁹ Kâmil Uğurlu, *Konya'nın Batısı Takkeli Bir Dağ "Konya Şehrengizi"*, Konya 2005, s. 175.

²⁶⁰ *Ekekon*, 22 İkinci Kanun 1936, S. 254, s. 2.

²⁶¹ *Ekekon*, 22 İkinci Kanun 1936, S. 254, s. 2.

²⁶² *Yeni Meram*, 17 Şubat 1958, S.2687, s. 3.

türden dayanıklı eşya ürünleri satılmakta olup, dükkânları eşkenar üçgene benzer şekilde birbirlerine bakarlardı. Orta alan ise boştu. Dükkânlarda spot mal satanlar da vardı²⁶³.

1.2.7.3.11. Un Kapanı

İlk yeri Gazi Mustafa Kemal İlkokulu ve civarıydı. Bu pazara Dakik (un) Kapanı da denirdi. Sonra Kapı Camii civarına taşınmış olup, buradan da Vali Ferit Paşa'nın yaptırdığı Yeni Buğday Pazarı'nın doğu ve batı yönünde bulunan giriş ve çıkış kapılarının yolu üzerine sağlı sollu taşınmışlardır. Bugün bile bazı uncular batı kapısı karşısındaki dükkânlarda mevcuttur²⁶⁴.

1.2.8. 1917'de Konyalıların Yapılmasını İstedikleri Karayolları

1917'de Konya merkezinin ilçeleri, nahiyeleri ve köyleriyle iletişimi olsa da, ticari açıdan yeterli karayolu ağına sahip değildir. Stabilize yollarda kışın çamurdan, yazın ise tozdan dumandan vatandaşlar fazlasıyla rencide olmaktadır. Ayrıca yollarda geçen uzun süre taşınan ürünlerde kayba sebebiyet vermekteydi. Bunun için halk devletten ara yolların daha iyi hale getirilmesi ve Konya'yı diğer illere veya limanlara ulaştıracak yolların yapılması, var olanların da muntazam hale getirilmesini istemiştir.

Konya merkez kabul edilirse, o dönem, merkezden ayrılan önemli güzergâhlar şunlardır.

1.2.8.1. Konya-Antalya, Akdeniz Karayolu

Konya'yı Antalya'ya bağlayan iki güzergâh vardır. Bunlardan biri üzerinde, günümüzde de mevcut olan hanların bulunduğu Konya-Beyşehir-Seydişehir-Manavgat güzergâhı, diğeri de Konya-Hatunsaray-Seydişehir-Akseki-Manavgat-Antalya üzerinden giden yol güzergâhıdır²⁶⁵.

19. yüzyılın son çeyreğinden, 20. yüzyılın ilk çeyreğinin başlarına kadar, o dönem ticaret erbabının en çok kullandığı ve ürünlerini, Alanya, Manavgat, Side limanlarından yurt dışına, zaman zaman da Antalya limanı'ndan ülke dışına sevkettiği en önemli yol güzergâhıdır. II. Abdülhamit zamanında bu yol yeniden

²⁶³ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 88.

²⁶⁴ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 88.

²⁶⁵ Ali Baş, "Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Kervansarayları", *Sanatsal Mozaik*, Yıl: 3, Temmuz/Ağustos 1998, S. 33, s. 62.

düzenlenmiş ve Orta Anadolu'nun kaliteli ürünleri İtalyan tüccarlara bu yol güzergâhı ve limanlardan ulaştırılmıştır²⁶⁶.

O dönemde olduğu kadar bugün de Konya-Alanya Akdeniz Yolu'nun Konya kuzeyinden uzantısı ise, birinci kol olarak uzanan, Konya-Ankara-Sivas Orta Anadolu yoludur ki bu yol üzerinde de Zıvarık Hanı mevcuttur²⁶⁷ Orta Anadolu yolunun ikinci kolu ise, Konya-Ankara, Çankırı, Kastamonu-Sinop üzerinden, Kırım'a geçirdi²⁶⁸.

Konya-Antalya Akdeniz yol güzergâhına ek olarak daha sonra Hükümet, 600.000 lira ödenek ayırarak, Konya-Hadim-Taşkent-Mahmutlar üzerinden Alanya'ya üçüncü bir yol güzergâhı daha yaptırmıştır²⁶⁹.

Tarım memleketi olan Konya'nın, ziraat ürünlerinin her açıdan değerlendirilmesi göz önüne alınırsa, bu ürünlerin ülke kent pazarlarına ulaştırılması ne kadar önemliyse, liman kentlerine de en kısa yoldan ulaştırılması o denli önemlidir. I. Dünya Savaşı'nda, tren yolu güzergâhında bazı sıkıntılar ortaya çıktı. Bundan dolayı Konyalılar, Konya Valiliği'nden kent sınırları içindeki tren yolu güzergâhlarından, Akşehir, Konya Merkez ve Karaman'ın karayolu ile Akdeniz'e bağlanmasını istediler. Bu maksatla Vali Muammer Bey, 22 Şubat 1330 (7 Mart 1915)'de, Nafia Nezâreti'ne çektiği telgrafta; yörede yetişen mahsulün değerlendirilmesi açısından, Bağdat Demiryolu güzergâhından Akdeniz sahiline ulaştırılacak yollar yapılmalıdır. Yapılan tahkikatta Akşehir, Konya ve Karaman istasyonlarından birinin sahille bağlantısı söz konusudur. Bahse konu yollardan Konya'yı Akdeniz'e ulaştıracak olanının iktisadî ehemmiyetinin yanı sıra askeri ve stratejik açıdan hangisinin inşasının daha öncelikli olduğunun bildirilmesini istedi²⁷⁰. Nafia Nezâreti durumu Dahiliye Nezâreti'ne ilettili.

Dahiliye Nezâreti 1 Mart 1331 (14 Mart 1915)'de Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda, iktisadî ve ticari açıdan Akşehir, Konya Merkez ve Karaman'dan birini Akdeniz'e bağlayacak karayolu inşaatına başlanacaktır. Askeri açıdan hangisi

²⁶⁶ Baş, Konya Kervansarayları, s. 62.

²⁶⁷ Yalçınkaya, *Coğrafya'da Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 114.

²⁶⁸ Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s. 150.

²⁶⁹ *Yeni Meram*, 24 Şubat 1953, S. 908, s.1.

²⁷⁰ *BOA*, DH.UMVM, 72/10, lef 1.

bakanlığınızın tercihidir diye sordu²⁷¹. Harbiye Nezâreti, 5 Mart 1331 (18 Mart 1915)'de tercihini, Akşehir-Eğirdir-Burdur-Isparta-Antalya güzergâhından yana kullandı. “*Emniyet açısından bu yolun uygun olduğunu ve kendilerine ait amele taburlarından adı geçen yol üzerinde çalışmakta olduklarını*” 9 Mart 1331 (22 Mart 1915)'de Dahiliye Nezâreti'ne bildirdi²⁷².

Dahiliye Nezâreti 12 Mart 1331 (25 Mart 1915)'de Nafia Nezâreti'ne durumu bildirdi. Hatta yapılacak karayolunun Baladır-Antalya inşaatının devletçe yapılacağını, bunun için de tahsisatının ve lüzumu kadar da fen memurunun, Konya Vilâyeti'ne gönderilebileceğinin bildirilmesini istedi²⁷³.

Konya Valiliği 14 Mart 1331 (27 Mart 1915) tarihli başka bir yazısıyla, Akşehir-Antalya yolunun tercihiyle birlikte, Vilâyetin Akşehir-Eğirdir arasının keşfini yaptırdığını, Akşehir-Eğirdir arasındaki mevcut stabilize bozuk yolun tamirine başladığını, Eğirdir-Eğirdir arasındaki yolun da akabinde yapımına başlanacağını, ancak Eğirdir-Baladır arasında yapılacak yol için Nafia Nezâreti'nin acele etmesini istedi²⁷⁴.

Dahiliye Nezâreti, bir yazıyla, Nafia Nezâreti'nden durumun hangi safhada olduğunu sordu. Nafia Nezâreti 22 Mart 1331 (4 Nisan 1915) tarihli cevabi yazısında, “*Konya Vilâyeti'nin, Akşehir-Eğirdir arasında çalışmaya başladığını, kendilerinin de kısa süre içinde Eğirdir-Baladır arasında çalışmaya başlayacaklarını*”²⁷⁵ Dahiliye Nezâreti'ne iletti.

Bu arada Konya Valisi Cemal Bey, Nafia Nezâreti'nin Baladır-Eğirdir arasındaki çalışmalarının çok yavaş gittiğini, şu haliyle hem Nafia Nezâreti adına çalışan işçilerin hem de Harbiye Nezâreti'nin amele taburlarının verimli çalışmadıklarını, Antalya sınırları dahilinde de hiçbir çalışmanın yapılmadığını fakat Konya Vilâyeti'nin çalışmalarda büyük yol katettiğini, askeri açıdan tercih konusu edilen bu yolun bitirilemeyeceğini Dahiliye Nezâreti'ne bildirdi. Ayrıca Vilâyet tercihinin ticari açıdan Konya-Beyşehir-Akseki yolu olduğunu belirten Cemal Bey, yapılacak az bir çalışmayla bu yolu mükemmel hale getirebileceklerini, ama tercih

²⁷¹ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef. 2

²⁷² BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.3

²⁷³ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.4-5-6

²⁷⁴ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.7

²⁷⁵ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.8

edilenin Akşehir-Eğirdir-Antalya yolu olduğundan, Nafia Nezâreti'nin yol yapım konusunda daha ciddi ve seri davranmasını Dahiliye Nezâreti'nden istedi. Bu yol üzerinde ciddi çalışılıp kısa sürede bitirilemeyecekse, Vilâyet olarak Konya-Beyşehir-Akseki yolunda yapılacak gerekli çalışma müsaadesinin kendilerine tanınmasını da 1 Nisan 1331 (14 Nisan 1915)'de belirtti²⁷⁶.

Bunun üzerine Dahiliye Nezâreti, Eğirdir-Baladır ve Eğirdir-Burdur-Antalya yolunda çalışan işçilerin ne kadar yol yaptıklarını Antalya Vilâyeti'nden sordu²⁷⁷. Antalya Valiliği 23 Mayıs 1331 (5 Haziran 1915)'deki cevabi yazısında, “*çok ciddi biçimde çalışıldığını, kesinlikle yolun kısa süre içinde tamamlanacağını*” bildirdi²⁷⁸. Antalya Valiliği bir de Dahiliye Nezâreti'ne yazı gönderdi. Yazısında; Burdur-Antalya yolunun askeri ehemmiyetinden başka, iktisadî ve ticari olarak da önemini vurguladı. Çünkü, Orta Anadolu'nun bütün ürünleri İzmir'den yurt dışına gönderilmeye çalışıldığından zaman kaybına uğrayıp ürün telefne neden olduğunu, halbuki bu yol tamamlanırsa Antalya'nın büyük bir ticaret ve iktisat şehri olacağını belirtti²⁷⁹.

I. Dünya Savaşı nedeniyle, Akşehir üzerinden Eğirdir, Burdur, Isparta, Antalya karayolu askeri açıdan tercih edilip yapıldıysa da, Konyalı tüccar tarafından tercih edilen bir yol olmadı.

1.2.8.2. Konya-Aksaray-Kayseri-Sivas Şarkî Anadolu Yolu

İpek ve Baharat yollarıyla aynı güzergâhtır²⁸⁰. Bu yol Konya'yı, doğu ve güneydoğuda bulunan İran, Irak, Suriye ve bu vasıta ile de Mısır'a bağlar²⁸¹.

1913'te Almanlar, bu yol güzergâhında bulunan Konya'nın ilçelerinden Konya-Şereflikoçhisar, Konya-Karapınar, Konya-Ereğli, Konya-Aksaray ile bunlara Konya-Cihanbeyli-Kulu'yu da ilave edersek tali yollar yapmış, çamur ve tozdan etkilenmemek için üzerlerine taşlar döşemişlerdir. Bundan maksat, Akşehir-

²⁷⁶ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.9

²⁷⁷ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.10

²⁷⁸ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.14

²⁷⁹ BOA., DH. UMVM, 72/10, lef.15

²⁸⁰ *Karayolları Tarihi*, Koord. Nursen Aydın, Düz. Figen Aydoğdu-Gülçin Manka-Aynur Türk Kalbak, Ankara 2007, s. 18-19.

²⁸¹ Yalçınkaya, *Coğrafya'da Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 114; Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s.150; Baş, *Konya Kervansarayları*, s. 62.

Karapınar-Ereğli plâtoalarının tarımsal kaynakları ile Şereflikoçhisar tuzlarının, iç piyasanın yanı sıra, Alman ihtiyaçlarının da karşılanmasını hesap etmeleridir.

Bu yolun Konya'nın batı yönündeki uzantısı ise, Konya-Akşehir-Sultandağı-Çay-Afyon istikametinden İzmir ve Konya-Afyon-İzmit'den İstanbul'a bağlandığı karayoludur²⁸².

1.2.8.3. Konya-Karaman-Silifke Yolu

Konya-Karaman-Silifke karayolu sanki Konya'ya batı yönünden gelen, İstanbul-Afyon-Konya veya İzmir-Afyon-Konya karayollarının uzantısı gibidir.

Konya ticaret erbabının ürünlerini Silifke ve Mersin'e getirdiği tarihi işlek yollardan birisidir. Ayrıca askeri açıdan düşünülürse yine ayrı bir stratejik öneme sahiptir²⁸³.

Halen Konya'dan Akdeniz'e ulaşılabilen en kısa mesafeli yol, bu güzergâhtır.

1.2.8.4. Konya'da 1917 ve Sonrasında Yapılması Düşünülen Dekovil

Hatları

I. Dünya Savaşı öncesi, özellikle II. Meşrutiyetin ilânından sonra, Konya ve ilçeleri arasında ticaret ilişkisi açısından düşünülürse yok denecek kadar iletişimi sağlayacak karayolları vardır. Ancak bu yollar bakımsız ve bozuktur. Yollar olsa bile taşımayı yapacak yeterli sayıda araba mevcut değildir. İşin benzin-gaz-motorini de cabasıdır. Onun için büyük ölçüde kent merkezi ile ilçeler, nahiyeler, köyler arasında nakliye işini at arabaları ve kağnılarla görmektedir. Bu da çok büyük zaman kaybı demektir. Ama ürün bolluğu ve bu mahsulatın kısa sürede varacağı yere ulaştırılması gerekmektedir. Bundan dolayı en iyi yapılacak şey, şehir ile ilçeler arası dekovil ağını gerçekleştirmektir. Zaten bu yönde Vilâyet makamı da boş durmamaktadır. Hatta bölgede ekonomik faaliyette bulunan Alman ticaret adamları da aynı şeyi düşünmektedirler. Çünkü, *“demiryolu hızlı nakliyat kabiliyetinin yüksekliği ve intizamı ile Türkiye'nin coğrafi ve hususi vaziyetine göre birinci ehemmiyeti haizdir. Demiryolları tarifelerinde ve hesaplarında her şeyden evvel millî iktisadın*

²⁸² Baş, *Konya Kervansarayları*, s. 62.

²⁸³ Baş, *Konya Kervansarayları*, s. 62.

ihtiyaçlarına uygun olmaya çalışmak mecburiyetindedirler. Hususi kâr mülâhazası, demiryolu işletmesinde talî bir ehemmiyeti haiz olmak lâzımdır. Bu şartlar ancak demiryolu işletmesinin bir devletin umumî hizmetlerinden sayılması ile temin olunabilir”²⁸⁴

1.2.8.4.1. Konya-Ankara Dekovil Hattı

I. Meşrutiyet’in ilânından sonra yapılan tren yolu güzergâhlarından biri de, Fransızların inşa ettiği İzmir-Eskişehir-Ankara tren yolu hattıdır. Ankara’ya tren yolu yapılıncaya, Konya ahalisi imza toplayıp Babıaliye gönderdi. Mektuplarında; “*Konya bölgesi şehir ve kasabalarıyla mahsulât üretiminde diğer bölgelerimizin birkaç misli ürün kaldırmaktadır. Bu tahıllar katır ve deve kervanlarıyla diğer şehirlere gönderilse de, kahir ekseriyet mahsûl, elde kalıp heba olup gitmektedir. Çok çeşitli olarak yetiştirilen bu zahirelerin Osmanlı memleketinde ve ecnebi ülkelerde değerlendirilebilmesi için, Ankara’dan Konya’ya kadar bir tren hattı yapılmasını istiyoruz”²⁸⁵* dediler.

Fakat daha sonra Almanlar tarafından, Konya topraklarını adeta boydan boya ikiye ayıran İstanbul-Konya-Bağdat tren yolu inşası yapıldı. Konyalıların Konya-Ankara arası tren yolu düşünceleri de rafa kalktı. Ancak bu proje hiçbir zaman unutulmadı. Çünkü, Fransız, İngiliz ve Alman devletlerinin inşa edip işletmeciliklerini yaptıkları tren yolları, savaşlar esnasında tahribat görünce Konyalılar, hem ulaşım hem de ticari açıdan sıkıntı yaşadılar.

Millî Mücadele’de Ankara-Eskişehir tren yolu, Kuvâ-yı Milliye denetiminde idiye de, Eskişehir-Konya tren yolu hattı Yunanlılar tarafından tahrip edildi. Daha sonra güzergâh Türk denetimine geçince, bozuk yerler tamir edilerek yol tekrar ulaşım açıldı²⁸⁶. Ancak, başkent Ankara olup, Cumhuriyet ilân edilince, tüm bürokratik işlemler ve her türlü alanda Ankara önem kazandığı için, Konya-Ankara dekovil hattı yeniden gündeme geldi. Nedeni de Ankara’nın İstanbul, Konya’nın da İzmir hinterlandı olmasından kurtulamayacağı düşüncesiydi.

Aslında Konya 700 km.lik demiryoluyla Eskişehir üzerinden Ankara ile bağlantılıdır. Ama bu ticari ve ulaşım açısından düşünüldüğünde uzun bir mesafedir.

²⁸⁴ 1929 “İktisat Programı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sene: 5, Nisan 1929, S. 68, s. 272

²⁸⁵ *BOA.*, Y.PRK AZJ 23/102

²⁸⁶ *BCA.*, 030 10/151 69 3.

Önemli olan bu mesafenin kısaltılmasıdır. Bunun için, Konya-Ankara hattı tren yolu projesi ciddi olarak ele alınır. Bu konuda dönemin Hükümeti; Konya-Sarayönü, Beylikköprü-Ankara güzergâhını projelendirirken, Konyalıların düşüncesi ve istekleri, Konya-Cihanbeyli-Ankara hattıdır. Çünkü Hükümetin projesi 381 km uzunluğunda olup, aynı zamanda elverişsizdir. Sonra Sarayönü mevki kışın kardan kapanmaktadır. Özellikle Kemrelük Beli, bu kapanmanın en yoğun olduğu yerdir. Halbuki Konyalıların projesine göre çekilecek hat 290 km. olup, Hükümetin düşündüğü hattan 91 km daha kısadır. Ayrıca taşımacılık açısından da daha elverişli olacaktır. Çünkü bu güzergâh hububat taşımacılığında kolaylık arzedeceği gibi, Şereflikoçhisar'ın hem tuz memleahalarına hem de kaliteli linyit kömürü ocaklarına yakındır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar gündeme gelen, Konya-Ankara dekovil hattı, hep düşünülmüş fakat bir türlü icraat ve tatbikat sahasına konamamıştır.²⁸⁷

Bugün etütleri yapılmış, rayları döşenmiş olan Konya-Ankara hızlı demiryolu projesi gerçekleşmek üzere olup, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 89. yıldönümü itibariyle işletmeye açılacağı yetkililerce dillendirilmektedir.

1.2.8.4.2. Konya-Aksaray Dekovil Hattı

Konya Ovası Sulama Projesi'ni, tren yolu güzergâhının güneyinde gerçekleştiren Alman Anadolu Demiryolları Şirketi, bu sefer benzer projeyi demiryolunun kuzeyinde bulunan, Akşehir-Cihanbeyli-Karapınar-Ereğli plâtoları için düşündü. Çünkü ihtiyacı olan tahıl ve bilhassa Alman tekstil sanayi için pamuğu buradan temin etmeyi plânlıyordu. Bunun için Konya-Cihanbeyli, Konya-Karapınar, Konya-Şereflikoçhisar ve Konya-Ereğli arasına karayolları yapımını gerçekleştirdi. Hattâ bu yolları taşla kapladı²⁸⁸. Almanların sonrasındaki ilk yapacakları çalışma, yaptıkları bu karayolu güzergâhlarının paraleline dekovil hattı döşemek olacaktı. İşte Konya-Aksaray dekovil hattı, bu projenin bir parçasıydı. Şayet I. Dünya Savaşı çıkmamış veya geç çıkmış olsaydı bu düşünce hayata geçecek ve Aksaray bölgesinin her türlü zenginlik kaynakları²⁸⁹ hem iç piyasada hem de dış piyasa olarak Almanya'da değerlendirilecekti.

²⁸⁷ *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1954, S. 1344, s. 1.

²⁸⁸ Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 110.

²⁸⁹ İssawi, *The Economic History of Turkey*, s. 233-234.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de projelerinden olan, Konya'yı Rusya'ya, Aksaray ve Kayseri'den geçen demiryolu ile bağlama²⁹⁰ düşüncesi tekrar gündeme geldi. 1926'da Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey, çok önemli olan bu proje için bizzat ilgileneceğini belirtti. Hattâ Ticaret Bakanlığı Konya Mıntıkası Ticaret Müdürlüğü'ne bir yazı göndererek, Konya-Aksaray Demiryolu'nun ticari ve ekonomik önemini içeren bir rapor istediye de²⁹¹ geçen yıllar içinde sonuçsuz kaldı.

1.2.8.4.3. Konya-Şereflikoçhisar Dekovili

1913'den sonra Konya tren yolu hattının kuzeyinde kalan arazilerin sulanarak değerlendirilmesi projesi çerçevesinde Almanların yaptıkları, Konya-Şereflikoçhisar Karayolu güzergâhının paraleline bir de dekovil hattı yapılacaktı. Böylece yörenin hububatının yanı sıra, bölgedeki memlehalardan üretilen milyonlarca ton tuz, Konya merkezine taşınacak, buradan iç ve dış piyasaya sürülecekti. Ancak I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bu dekovil hattı da gerçekleşemedi.

1.2.8.4.4. Konya-Sille Dekovili

1881'den sonra Konya'da Sille taşından ev yapımı ve taş işçiliği önem kazandı. Bu II. Meşrutiyet'ten sonra daha da yaygın hale geldi.

O dönem Sille'den bu taşların getirilmesi oldukça zor ve pahalıydı. 1913 yılında, sağlık, temizlik ve şehirlerin imarı ile ilgili kararnamenin yayınlanmasından sonra, Konya'daki düz çatılı, toprak damlı evler yıkılmaya başlandı²⁹².

Sille, Konya merkezine 1.5 saat mesafede olduğundan bu taşların daha seri şekilde getirilmesi için dekovil hattının yapımı o zaman düşünüldü. Fakat çıkan savaş hattın döşenmesini geciktirdi. 25 Mayıs 1338 (25 Mayıs 1922)'de, Konya Belediyesi, Sille'ye dekovil hattı döşeneceğini duyurdu. 30.000 liraya mal olacak hattın 20.000 lirasını Konya Belediyesi, 10.000 lirasını da Darül'eytam İdaresi karşılayacaktı. İki kurumun yapacağı bu hat, kâr ve zarar ortaklığı esasına dayanıyordu²⁹³. Ancak, Kurtuluş savaşı'nın ekonomik kaygısı hattın inşaatını tekrar geri bıraktırdı. 1923'de, "*memleket ticaretinin gelişmesi, Konya'nın yeniden imarı ve*

²⁹⁰ Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 43.

²⁹¹ *Babalık*, 12 Mart 1926, S. 2048, s. 3.

²⁹² Gide, "Konya Gezisi ve İzlenimleri", s. 4.

²⁹³ *Babalık*, 25 Mayıs 1338 (25 Mayıs 1922), S. 903, s. 2.

*modern şehir olarak düzenlenmesi için bu hattın yapılması bir daha gündeme geldi*²⁹⁴. Ancak yine yapılamadı.

Konya Belediyesi, 1926'da kentte yazın meydana gelen tozun önüne geçmek için kerpiç evlerin yıkılması görüşündeydi. Bunun için önce ucuz taş getirip, vatandaş bu konuda sıkıntıya düşürülmemeliydi. Belediye Encümeni aynı yıl aldığı ani bir kararla, Sille taş ocaklarından Zindankale Mahallesi'ne kadar 10.6 km uzunluğundaki dekovil hattını döşetti²⁹⁵. Dekovil hattı bugünkü Meram Yeni Yol'daki battı-çıktıya geldiği zaman iki ray hattı çakıştı. Burada raylardan birinin alttan, diğerinin üstten geçmesi gerekiyordu. Belediye Başkanı Kazım Gürel, demiryolu idaresini ikaz edip üst geçit yapmalarını söylediye de, demiryolları idaresi bu durumu savsakladı. O zamanın kanun ve yönetmeliklerinde şehir içindeki Belediyeye ait yollar üzerinde hiçbir engelleyici veya demiryolu geçirilemezdi. Buna göre Kazım Gürel 6-7 ay sonra, belediye işçileriyle birlikte Alavardı Geçidine (Meram Yenyol alt geçidi) geldi. Buradaki telleri ve çitleri söktü. Demiryolu raylarını da kaldırtarak yerine dekovil hattını döşetip, Sille dekovilini tamamladı.

Sarayönü'nden gelen posta treni bu mevkide kalınca, durumu Konya Demiryolları Müdürü Bayındırlık Bakanlığı'na bildirdi. Olaya savcı ve Konya Valisi de müdahale edip, Belediye başkanından bu konudaki görüşünü alırken şehre, Bayındırlık Bakanı Bekir Bey geldi. Bekir Bey, Vali dahil birçok bürokratın huzurunda Kazım Gürel'e çıkışınca, Gürel; *"Karşınızda mütegalibe eşrafından bir Belediye başkanı yok. İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu, yıllarca Devlete hizmet etmiş bir idareci var. Evvela kanun ve nizamı tetkik ediniz. Ondan sonra sizinle bu meseleyi konuşuruz"* dedi²⁹⁶. Ertesi gün Vilâyet'te tekrar bir araya gelindi. Anlaşıldı. Sonuçta bugünkü Meram Yeni Yol alt geçidi yapıldı. Altına Sille dekovil hattı döşenerek, görkemli bir törenle açıldı.

Zamanla dekovil hattından taş taşımacılığı pahalıya mal olunca, şehirde bu işin hem taşımacılığını hem de satımını yapan esnaf kesimi çoğaldı. Dekovil hattı da

²⁹⁴ Ferid Bey-Mehmet Muhlis Bey-Mümtaz Bahri Bey-Faik Bey, *Konya Rehberi*, İstanbul 1339 (m.1923), s. 43.

²⁹⁵ M. Sabri Doğan, "Cumhuriyetin İlk Konya Belediye Başkanı Kazım Güzel ve Belediye Faaliyetleri", *Yeni İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı*, Ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar, Aralık 2008, s.238-239.

²⁹⁶ Doğan, Kazım Gürel ve Belediye Faaliyetleri, s. 239.

önemini kaybetti. Belli bir süre sonra, Konya Belediyesi aldığı bir kararla dekovil tesislerini, Konya Kolordu Komutanlığına sattı. Yakın zamana kadar dekovil hattı güzergâhında, raylardan sökülemeyenine rastlanırdı. Bu kalıntı raylar bugün kaybolup gittiler.

1.2.8.4.5. Konya-Beyşehir-Seydişehir-Manavgat-Side-Antalya Dekovili

Antalyalı Rasih Kaplan milletvekili olunca Ankara-Konya, Konya-Antalya için hem karayolu yapımı hem de demiryolu inşasını sürekli gündemde tuttu. Nedeni tarihi süreçte bu iki şehrin ekonomik bağlantısının olmasıydı.

İlgili bakanlıklarla görüştü. Konuyu yazılılarıyla, sürekli medyada gündemde tuttu. Çünkü Orta Anadolu'nun ticari ve sosyal yönden gelişmesini sağlayacak bu hat ileride memleket ekonomisine büyük katkılar sağlayacaktır.

Etütler yapılıp, raporlar düzenlendiyse de proje tahsisatlandırılıp gerçekleştirilemedi. Bu konuda Rasih Kaplan'a Konya Milletvekilleri destekçi olmayarak sessiz kalmayı tercih ettilerse de, Afyonkarahisar milletvekilleri daha etkin olup, şehirlerinin demiryoluyla, ekonomik, ticari ve turistik anlamda Antalya ile bütünleşmesini sağladılar²⁹⁷.

1.2.8.4.6. Çumra-Bozkır-Akseki-Alanya veya Manavgat-Antalya Dekovili

I. Dünya Savaşı yıllarında Konyalıların sürekli gündemde tuttuğu bu dekovil hattı, savaşlar nedeniyle bir türlü projelendirilip hayata geçirilemedi. Bunda Almanların, her çeşit mal ve malzemenin Konya üzerinden İstanbul, İstanbul'dan da Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan üzerinden Almanya'ya ulaştırılması düşüncesi vardı.

Cumhuriyet'ten sonra, 1927 yılı, demiryolları için faal bir dönemdir. Bu dönemde Konya ve ilçelerinin dekovil hatlarıyla birleştirilmesi düşüncesinin proje çizimleri tamamlandı. Hattâ yerli ve yabancı taliplilere verileceği de açıklandı. İşte bu proje içinde ayrı bir tasarı daha vardı ki o da, Çumra-Bozkır-Seydişehir-Akseki-Manavgat-Side dekovil hattıydı. O dönemde öncelik bu dekovil hattına verilmiş olup, Bozkır-Seydişehir-Akseki arasına bir kısım raylar döşenmişse de, döşenen raylar daha sonra ne olduğu bilinmeden sökülmüştür²⁹⁸.

²⁹⁷ *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1954, S. 1344, s. 1.

²⁹⁸ Yaşar Semiz, "1920-1938 Döneminde Türkiye'de Demiryolu Politikası", *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ATA Dergisi*, S. 2, s. 53.

Rasih Kaplan Antalya Milletvekili olunca, Ankara-Konya-Antalya'nın demiryolu ile bağlanması için sürekli çalıştı. O dönemin Bayındırlık Bakanı da projeyi yerinde buldu. Çorum Milletvekili Ziya Bey ile Bakanlık Yüksek Mühendisi Galip Bey'i, yörede etüt çalışması için görevlendirdi. Bu iki kişi düşüncelerinde; Çumra-Bozkır-Seydişehir-Akseki-Manavgat'a, oradan da Serik ve Antalya'ya bu hat çekilirse ekonomik açıdan “*şaheser olur*” dediler²⁹⁹. Bu konuda rapor hazırlayıp, Manavgat Çayı'nın Akdeniz'e döküldüğü yere, büyük bir de liman yapılmasını istediler. Hatta bu proje gerçekleştirilecek diye beklenirken, Konya Milletvekilleri işin ehemmiyetini anlayamadan, Afyonkarahisar milletvekilleri demiryolu işini memleketlerine kaydurdular. Zaruri olarak Konya-Manavgat-Antalya demiryolu projesinden vazgeçilerek Afyonkarahisar-Antalya hattı yapıldı³⁰⁰.

Afyonkarahisar-Antalya hattının yapımına başlanınca, Ankara-Konya-Antalya tren yolu projesi tekrar gündeme geldi. Çünkü, mutlaka Orta Anadolu yaylalarının mahsulatı tesis edilecek tren hattıyla Konya üzerinden, Akdeniz limanlarına kolaylıkla ulaştırılmalıydı. İki yıl içinde tekrar projelendirilip tamamlanacağı söylenen bu güzergâh yine söylemden öteye geçemedi ve yine kaldı³⁰¹.

1.2.9. Mütareke Dönemi ve Millî Mücadele'de Konya Ekonomisi

1.2.9.1. İşgalci Güçlerin Konya ve Konya Ekonomisi Üzerinde Söz Sahibi

Olma Düşünceleri

28 Kasım 1334 (28 Kasım 1918)'de İbradılı Cemal Bey'in, Vali atandığı Mütareke döneminde İngilizler; Bağdat Demiryolu üzerindeki belli başlı noktaları ele geçirmek siyaseti olarak 22 Ocak 1335 (22 Ocak 1919)'de 80 kişilik bir kuvvetle, Konya Tren İstasyonu ve civarını denetim altına aldı. Çünkü, İngiliz Generali Milne'ye göre; Konya ve Afyon şehirleri, Padişah Hükümeti'ni desteklemeliydiler. Zira desteklemezlerse İstanbul'un ve işgalcilerin beslenmesi zorlaşır. Bu durumda, müttefiklerin Anadolu'da barınmaları da güç bir hal alır şeklindedir³⁰².

²⁹⁹ *Yeni Konya*, 7 Şubat 1951, S. 600, s. 1.

³⁰⁰ *Yeni Konya*, 8 Şubat 1951, S. 601, s. 1.

³⁰¹ *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1954, S. 1344, s. 1.

³⁰² Ahmet Atalay, “İngiliz Rahib Dr. Robert Rew Frew'nun Anadolu ve Konya Delibaş Mehmet İsyanı'ndaki Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ATA Dergisi*, Konya 1999, S. 8, s. 206.

1919'un ilk çeyreğinde, müstahsil mahsûlünü satmaktan sakındığı için, memlekette iktisadî durum vahim bir hal almış, mevcut yiyecek, giyecek stokları tükenmiş, üretilen mahsûl pazar satışlarında fiyat olarak yarı yarıya düşmüş, şehirler arası nakliyat durmuş, İaşe Teşkilâtı'nın depo ve ambarları boşalmış ve başlayan işgallerle birlikte sefalet halkın maneviyatını büsbütün bozmaya başlamıştır³⁰³.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tasfiyesiyle birlikte, Yeni Konya Valisi Cemal Bey³⁰⁴, her gittiği yerde ve mekânda, yeni hükümeti kuran Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın propagandasını yaptı. Karşılığını da erken gördü ve I. Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne, 4 Mart 1335 (4 Mart 1919)'de, Dahiliye Nazırı olarak atandı. Şehirden, 7 Mart 1335 (7 Mart 1919)'de ayrıldığı zaman, Konya Vali Vekilliği'ne Ferik Ali Rıza Paşa getirildi.

Vali Vekili Ferik Ali Rıza Paşa, zamanında “*bize ait nüfuz bölgesidir*” diyen İtalyanlar, 1300 kişilik bir askeri kuvvetle 26 Nisan 1335 (26 Nisan 1919)'de Konya'yı işgal ettiler³⁰⁵. İtalyanların şehri işgal etmesiyle birlikte tehciye uğramış azınlıklar şehre geri döndü ve İtalyan askerlerinden gördükleri müsamaha ile, “*göç ederken mal varlıklarının zorla ellerinden alındığını*” bahane edip şehrin huzurunu bozdular³⁰⁶.

İtalyanlar ise, Konya ahalisine dostça davranıp, sevimsiz olaylara meydan vermekten kaçındılar. Halka yardımcı olmak bahanesiyle dispanserler kurdular, gelen hastaları parasız muayene ettiler. Çocuklara oyuncaklar dağıttılar. Yardıma muhtaç olanlara ve Yunan zulmünden kaçarak Konya'ya gelenlere çadır, battaniye, yiyecek yardımı yapıp, çiftçilere tekrar ziraat yapmaları için kredi desteğinde bulundular. Bozuk yolları tamir ettiler, hatta Konya'daki onarıma muhtaç birkaç caminin de bakımını yaptılar³⁰⁷.

³⁰³ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında*, s. 131.

³⁰⁴ İbradılı Cemal Kışmir (Artin Cemal) Bey; 1918 ve 1919 yıllarında iki defa vali tayin edildi. O'nun zamanında Konya, İngilizler tarafından işgal edildi. İşgalcilere yaranmak için, vazifesi anında Konyalıları çok rencide etti. Zorunlu göçten geri dönenler için İade-i Emval Komisyonu oluşturup, o uygulamasında da birçok hata yapınca halk tepki gösterip büyük bir miting düzenlediyse de, mitingin tertipçilerini Konya'dan sürdü. Bazılarını da şiddetli şekilde cezalandırdı. Konya ahalisi ona acımasızlığından dolayı “Artin” adını taktı. 25-26 Eylül 1334 (25-26 Eylül 1919) gecesi, Konya'dan İstanbul'a giden un yüklü vagonlara saklanarak trenle İstanbul'a kaçtı. (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 102).

³⁰⁵ Ahmet Avanas, *Milli Mücadele'de Konya*, Ankara 1998, s. 28; *Konya İl Turizm Envanteri 1997*, Konya 1997, s. 3.

³⁰⁶ Önder, *Mevlânâ Şehri Konya*, s. 47.

³⁰⁷ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları*, Ankara 1990, s. 33.

İtalyanların bu sıcak yaklaşımı, belli bir İtalyan dostluğu oluştursa da esarete alışık olmayan halk, çiftini sürüp tarlasını ekmedi. Ekenler de ihtiyacı kadar ekti. Buna paralel olarak şehir ticaretinde daralma meydana geldi. Millî Şirketler iktisadî durgunluğa girdiler³⁰⁸. Savaş sonrası tekrar yastık altına dönen sermaye ve teknik bilgi birikimi yetersizliği iktisadi kalkınmayı durdurdu. Zaten Konyalı çalışan nüfusun çoğu, bitmez, tükenmez savaşa telef olup gitmiş, kalanlarında da bir şaşkınlık havası hakimdi³⁰⁹.

Harp içinde buğday pahalılaşmış ve o zamana kadar, boş yatan topraklar bile ekilmişti. Hava şartları iyi gitmiş, birkaç sene kuru ziraatten bile iyi mahsul alınmıştı. Fakat 1919'da, işgalle birlikte, yağmur yağmaz olmuş, buğday fiyatları çok ucuzlamıştı. Borcu olanlar daha da borçlanmışlar, hele hele yeni traktör ve biçer döver alanlar borcunu hiç ödeyemeyeceği bir konuma düşmüşlerdi. Tarlalar zoraki ekiliyor, fakat yapılan masrafları bile karşılamıyordu³¹⁰.

1.2.9.2. Hürriyet İtilâf Partisi Hükümeti, Vali Cemal Bey İkilisinin

Konya'daki Siyasi ve Ekonomik Bazı Uygulamaları

1. Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa edince, İbradılı Cemal Bey, Dahiliye Nazırlığı görevinden ayrılarak 14 Mayıs 1335 (14 Mayıs 1919)'da tekrar Konya Valiliği'ne geri döndü. Zamanla Vali Bey'in tehcir edilenlerden geriye dönenlerle ilgili yaptığı uygulamalar vatandaşlarda huzursuzluk ve yılgınlığa neden oldu.

Mütarekede sürekli bir işgale uğramasa da Konya, yeni hükümetin çalışmalarına katılmaktan geri durmadı. Çünkü Ayan Üyesi ve Konya Mebusu Şeyh Zeynelabidin Efendi, Konya ile her halükârda ilgilenmekteydi. Savaş biter bitmez Hürriyet ve İtilaf Fırkası Hükümeti, savaşın yaralarını sarmak için, kağıt para konusunu ele aldı düzenledi. Yeni tertip kaimelerin piyasaya çıkarılması ve tedavüle konması için Maliye Vekâleti'nden bir kişinin başkanlığında, banka temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Kurulan bu komisyonda, Akşehir Bankası ile Konya Ahali Bankası'ndan temsilciler vardı³¹¹.

³⁰⁸ Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında*, s. 131.

³⁰⁹ Avni Zarakolu, "1929/1930 Dünya Ekonomik Krizi Karşısında Türk Ekonomisi ve Alman Krizle Mücadele Tedbirleri", *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, Ankara 1988, s.89.

³¹⁰ *Öğüt*, 30 Aralık 1950, S. 101, s. 1.

³¹¹ Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde*, s. 208; Akyıldız, *Para Pul Oldu*, s. 362.

Yeni paralar çıkınca, eski kaimeler geçersiz olacaktı. Ancak yeni kaime çıksa da eski kaimeler aranır oldu. Bu da yeni kaimenin değer kaybına sebep oldu. Konya Valisi İbradılı Cemal Bey, bu konuda sahtekârlık yapanların Divan-ı Harbi Örfiye verilmesini istediysede Hükümet, “*kaimenin altından farkı olmadığını*” memurların, halka usulü kaidesince anlatmasını istedi³¹². Konya’da bu durumu suistimal edenler, zorunlu göçten dolayı geri dönen Ermeniler ile Konya’da yaşayan yerli Rumları ve yavaş yavaş yine o dönemde, para piyasasında kendilerini tekrar göstermeye başladılar³¹³.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası bir yandan yeni para ve kullanımı ile ilgili çalışırken diğer yandan Konya Ovası’nın sulanabilen sahasına ait kadastronun yeniden tanzimi için yeni bir heyet oluşturdu. Heyetin bölgeye gelerek, araziye yeni düzen, yeni şekil vereceğini ve kısa zamanda bu çalışmalara başlanacağını duyurduğunda³¹⁴ Mustafa Kemal Paşa da, Samsun’a çıktı.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun’a çıktığında, ülke, “*I. Dünya Savaşı’nda yenilmiş, orduları dağılmış, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmış. Büyük Savaş’ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir düşmüştü*”³¹⁵

1.2.9.3. Millî Mücadele Başında Konya’da Tarım ve Sanayi

Konyalılar, Millî Mücadele’de savaş ekonomisinin gereği olarak tarıma daha çok önem vermişlerdir. Ahalisinin çoğu çiftçilik yapar. İlbaharda civar köylere, sayfiye yerlerine ve yaylalara giderler. Tarlalarında yıllık yiyeceklerini temin etmek için, bağ ve bahçelerinde çalışırlar. Üzüm, pekmez, yaş ve kuru sebzelerini temin ederler. Buğday, arpa, çavdar, fink ve her türlü baklagiller yetiştirilmektedir. Yetiştirilen bu mahsulâtтан, yurt içine gönderildiği gibi yurt dışına da ihraç edilmektedir. Hatunsaray, Detse ve Botsa’da yetişen keten ve kenevir kalite itibariyle hem yurt içi, hem de yurt dışında oldukça rağbet görür. Konya’ya özgü bir de kavun vardır ki (divlek) emsaline rastlanmaz satış rekoru kırmaktadır. Bunların yanında Konya’dan diğer şehirlere kayısı kurusu, kayısı çekirdeği, bazı yaş ve kuru sebzeler, meyveler gönderilmektedir³¹⁶.

³¹² Akyıldız, *Finans Sistemi*, s. 215; Akyıldız, *Para Pul Oldu*, s. 373-374.

³¹³ Coşkun Çakır, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 2001, s. 88.

³¹⁴ *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 33 Sene, 4-11 Ağustos 1333 (4-11 Ağustos 1917), nr. 1699-700-1, s.179.

³¹⁵ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara 2004, s. 1.

³¹⁶ Ferid vd., *Konya Rehberi*, s. 32; *1340-1341 Türk Ticaret Salnamesi*, s 489.

Ayrıca bu dönemde gömleklik ince bezler, keten peşkirler, çarşaf, sofa takımları dokuyan 200 el tezgâhı vardır. Alaca kumaş dokuyan kadınlar ile seccade, kilim, tulumluk kumaş cinsi mensucat kumaşlar da dokunmaktadır. Fabrikasyon usulü kumaş dokuma işi de yeni kurulan fabrikalarda başlamaktadır. Civar köylerde ise, kaba ve renksiz mensucatlar üretilmektedir ki kalite itibarıyla tartışılmaz. Son derece dayanıklıdır. 1922’de bunlardan başka, geniş ve bol mahsûl alınan 1 adet Ziraat Numune Çiftliği, Havzan’da Halı Fabrikası, Ziraat alet ve edevatı üreten atölyeler ve 1 adet hara vardır. Güherçile fabrikası da unutulmamalıdır. Alelade kiremit ve tuğla imal eden şehir civarında iki kârhane vardır. Sille’deki kârhane ise en meşhurdur. Susam, bezir ve haşhaş yağı çıkaran güzel tahinhaneler mevcuttur. 8 civarında dakik (un) fabrikası vardır. Meram Çayı üzerinde ise 32 adet su değirmeni olup bunlardan bazıları fabrikaya dönüşmek üzere. Bu değirmenlerden günde 8.000 kilo buğday öğüten Maarif Değirmeni en meşhurdur. Harpten dolayı fazla çalışmaktan Gülbali Un Fabrikası ise bozulmuştur³¹⁷.

Şehirde ahali sanata ehil olup, taşçı, dülger, kunduracı, yemenici, mesçi, tenekeci gibi her nevi sanayi koluna ait işletmeler vardır. Vatandaşlar da bu türden sanatlara heves varsa da resim, heykeltıraş gibi görsel sanatlara itibar edenler yoktur. Şehirde sanayi kesimine eleman yetiştiren Sanayi Mektebi’nin, dökümcülük, tornacılık, tesviyecilik, demircilik, kunduracılık, marangozluk, terzilik, örgücülük bölümleri vardır ki, bu okuldan azami derecede tam olarak faydalanılamamaktadır³¹⁸.

Millî Mücadele’de şehir ahalisinin ekseriyeti evcil hayvan olarak evlerinde, inek, sağmal koyun, keçi ve tavuk beslenmektedir. Bu suretle evlerin süt ve yoğurt ihtiyaçları temin edilir. Fazla üretilen miktarlar pazarlarda satılmaktadır. Hindi, kaz, ördek gibi diğer kümes hayvanları da bolca vardır. Mühim bir miktarda yumurta da ihraç edilir. Bunların dışında tiftik, keçi, sığır, beygir, deve, merkep, at gibi et ve binek hayvanları vardır³¹⁹. Köylerde çift ve araba hayvanı olarak öküz ve kısraklar mevcuttur. 1922’de, 7 nahiyesiyle birlikte merkez kazada yapılan sayım rakamları Tablo 16’da verilmiştir. Aynı sayıma göre, merkez kazada, 221.579 adet koyun, 9.315 kıl keçi, 129.103 tane tiftik keçisi olup bunların genel toplamı ise 359.997’dir³²⁰.

³¹⁷ Ferid vd, *Konya Rehberi*, s. 36-37. Un fabrikaları için bkz. Ek: 16 Tablo: 15.

³¹⁸ Ferid vd, *Konya Rehberi*, s. 30-31.

³¹⁹ Ferid vd, *Konya Rehberi*, s. 34; 1340-1341 *Türk Ticaret Salnamesi*, s. 439.

³²⁰ Ferid vd, *Konya Rehberi*, s. 36. Bkz. Ek: 17 Tablo: 16.

1.2.9.4. Konya Çarşısı, Ticareti ve Esnaf Grupları

Millî Mücadele’de Konya Çarşısı, İstanbul Caddesi’nde sağlı sollu dizilmiş olan dükkân ve mağazalarıyla, Tevfikiye Caddesi’ne doğru yayılmıştır. Tevfikiye Caddesi’nde boylu boyunca sıralanan mağaza ve dükkânlarda, her çeşit esnafı ve imalâtçıyı bulmak mümkündür. Ayrıca kunduracılar sitesi ile Kapı Camii civarından güneye doğru inen dülgerler ve at pazarı da bunlara eklenebilir. Çarşının diğer bir cihetinde ise mutaf esnafı; yani at çulu, örtüsü, torbası, yular vesairesi yapan ve satan bir sınıf vardır. Aynı zamanda Çarşuy-ı Kebir’in bit pazarı kapısı civarında da mutaf dükkânları bulunuyordu. Hayvana bakmak, hayvanı sevmek duygusu, süvarilik merakı ve mahareti -binicilik- fazla olduğu için buna müteallik sanatlar da gelişmiş olup, çok süslü ve kıymetli eğer takımları, hayvan örtüleri ve yularları vücuda getiriliyordu³²¹. Çarşının Alaaddin Tepesi’nden başlayan Türbe Caddesi ise o dönemde, “Konya’nın Beyoğlusı”ydu³²².

Çarşıdaki esnaf ve tüccarlar arasında her ne kadar, Umumi Harp esnasındaki, çalışma, para kazanma ve tasarruf etme yüzdesi mütareke döneminde düşmüşse de, Konya’da, belli bir sermayesi olan Türk grup, kurum ve kuruluşlar meydana gelmiştir. Bu; “hacı ağalar, varlıklı kimseler, başları sarıklı, eli tesbihli, temiz ahlâklı fakat menfaat peresttirler. Hepsinin dükkânı var. Ticaretle uğraşırlar. Ama asıl kazançları bankerliktir. Köylülerden isteyenlere kredi açarlar. Halkın paraya olan ihtiyaçlarını karşılarlar ve bundan kazanç sağlarlar. Ancak buna faiz demezler. Konya’nın köyleri bunlar arasında paylaşılmış gibidir. Kendi mahallerindeki, küçük esnaf, el sanatlarıyla uğraşanlar, bağ, bahçe mahsulü ile geçinenler de bu hacı efendilere tabidirler. Hattâ Medrese Hocaları da bu ağaların arkadaşlarıdır. Konya’nın bu sermayedar hacı ağaları, asla zorba değiller, öyle de görünmezler. Ama Konya köylüleri üzerinde nüfuzları vardır. Köylüler her işlerini bunlara sorarlar. Ayrıca bunların her ilçede kendilerine tabi birer ekonomik temsilcileri vardır.”³²³

Fahrettin (Altay) Paşa’ya güvenen bu ağalardan Kadı Hilmi, Taşbaşı Hacı Nazif, Hacı Osman’ın da aralarında bulunduğu 15 kadarı en güvenilenlerdi³²⁴. Ama fırsatçılık yaparak genel durumdan istifade edip Konyalıları maddi zarar verenler de vardı. Onlar, Dülger Abdullah Usta, kuşakçı Hacı Hüseyin Efendi, Uncu Yuvanaki, Kanaizâde Ali Usta, Hacı Ebuoğlu Hacı İbrahim Ağa, Şekercizâde Hüseyin Efendi, Tunuslu Mülâzım Mehmet Efendi’nin Zevcesi Hadiye Hanım Efendi, Mahbubun

³²¹ Babalık, 7 Temmuz 1950, S. 7432, s. 1.

³²² Arabacı, Konya Ticaret Odası, s. 3.

³²³ Fahrettin Altay, *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası*, İstanbul 1970, s. 220.

³²⁴ Altay, *Görüp Geçirdiklerim*, s. 228.

Kızı Atiye Hanım ve Sivaslı Ali Kemalî Efendi'nin Kızı Nesibe Kadın Efendi'dir. Bunlar azami 3 aylık faize para verirler, ancak çok sağlam müşteriler için bu zaman dilimini uzatabilirlerdi³²⁵.

O dönemde Konya'nın diğer esnaf ve tüccar grupları ise Tablo 17'de verilmiştir³²⁶. Tabloya göre 235 adet esnaf ve tüccardan 120'si gayr-i müslim, 115'i Türk'tür³²⁷. Türkler bu esnafliklardan, sarraflık, komisyonculuk, afyon ihracatçılığı, tarım makineleri satıcılığı ve halı fabrikası temsilciliği ile uğraşırken³²⁸, gayr-i müslimler sadece hidrolik değirmencilik alanında faaliyet göstermemektedirler. Tabloya göre çok yoğun olarak faaliyet gösterdikleri alan uluslararası ihracat ve ithalattır.

Konyalı bu tüccarlardan hem I. Dünya Savaşı'na hem de İstiklâl Savaşı'na katılan veya bu savaşlardan yalnız birine iştirak eden Konyalı tüccarlar ise; Burhanzâde Mustafa Bey, Ahmet Hulusi Bey³²⁹, Ahmet İzzet Bey³³⁰, Eyüp Sabri Bey³³¹, Mecidiyezâde Cevdet Tahir Bey³³², Mecidiyezâde Mehmet Ramiz Bey³³³,

³²⁵ *Belge ve Bilgiler*; Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edildi.

³²⁶ *AODC*, l'ané: 1921, s. 1380-1381-1382-1383, bkz. Ek: 18 Tablo: 17.

³²⁷ *AODC*, l'ané: 1921, s. 1380-1382.

³²⁸ *AODC*, l'ané: 1921, s. 1381-1382-1383.

³²⁹ Ahmet Hulusi Bey; 1898'de Konya'da doğdu. Babası Konya Belediye Meclis Azalarından tüccar Hacı Seyit Dede'dir. Ahmet Hulusi Bey, tahsilini Konya'da yaptıktan sonra, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Mücadelesi'ne iştirak etmiş, terhisten sonra I. Dünya Savaşı öncesindeki, kumaş satan mağazasının başına geçmiştir. Konya Ticaret Odası azasıdır. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 274).

³³⁰ Ahmet İzzet Bey; Halimzâde ailesinden Ahmet Şükrü Bey'in oğludur. 1887'de Konya'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Dersim (Tunceli) Müdde-i Umumiğine tayin oldu. Bilahere Palu Hakimi oldu. İstifa edip ticarete başlamış, yün, hayvan ve hububat ticareti ile meşgul oldu. İstiklâl Savaşı'na katıldı. Terhisinden sonra tekrar ticaret hayatına dönmüş 1926-1929 yılları arasında Konya İktisadi Millî Bankası Müdürlüğü yapmış olup, Konya Cumhuriyet Halk Fırkası mutemedi ve Vilayet Meclis-i Umûmi Azası'dır. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 274).

³³¹ Eyüp Sabri Bey; Kadirbeyzâde Süleyman ve Şürekası Ticarethanesi Müdürüdür. Bir tüccar mahdumu olup 1882'de Konya'da doğdu. Yüksek Öğretmen Okulu (muallim) mektebini bitirdi. Millî Mücadele'ye İhtiyat Zabiti olarak katıldı. Harpten sonra tekrar ticarete atıldı. İstiklal Harbi Madalyası sahibidir. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 345).

³³² Mecidiyezâde Cevdet Tahir Bey; Mensup bulunduğu Mecidiye ailesi, Konya'nın en eski ailelerindedir. Pederi Mustafa Tahir Paşa'dır. Bu ailenin banisi olan Mecidiyeli Hacı Ahmet Efendi, Fazilet sahibi bir zat olarak tanınmıştır. Mumailiyh aynı zamanda kudretli bir şairdir.

Cevdet Tahir Bey 1894'te pederinin vefatından 15 gün evvel doğmuş ve Konya'da talî tahsilini parlak bir surette ikmal etmiştir. 1914'te Ali Ticaret mektebi'nden diploma almış Harbi Umumiye ve İstiklâl Harbine ve Konya Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtının ilk kurucularından olması hasebiyle Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası ile taltif olunmuştur. Terhisine müteakip Konya Ticaret Mektebi'nin Müdürlüğü'nü ifa etmiş ve 1926 yılında istifa ederek çiftçiliğe başlamıştır. Mumailiyh bundan başka akrabalarıyla birlikte, Alât-ı Ziraiye Şirketi'ni kurmuş ve Konya'ya önemli hizmetlerde bulunmuştur. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 438).

³³³ Mecidiyezâde Mehmet Ramiz Bey; Babası eshab-ı emlâktan müteveffa Mecidiyezâde Ali Ramiz Bey'dir. Hukuk mektebi mezunu olup İstiklâl Savaşı yıllarında orduda 5 yıl ihtiyat zabıtlığı yapmıştır. Terhisinden sonra ticaretle uğraşmış ve aynı zamanda TÜRK ALÂT-I ZİRÂİYYE ve SİNÂİYYE ŞİRKETİ'nin Müdürü'dür. Evli olup 2 çocuğu vardır. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 439).

Mehmet İhsan Bey³³⁴, Mehmet Rüştü Bey³³⁵, Muradoğlu Mehmet Sabri Bey³³⁶, Mübaşirzâde Mehmet Şükrü Bey³³⁷, Nuri Bey³³⁸ ve Karahafizzâde Dr. Talat Mustafa Bey'lerdir³³⁹.

Bu esnaf ve tüccarlardan çok çeşitli mal ve eşya üzerine çalışarak ticaret yapanlar varsa da cehri, susam, keten tohumu, deri mahsulâtı üzerine çalışanlar da vardır. Ayrıca tuzculukla uğraşanların sayıları da bir hayli kabarıktır³⁴⁰.

Millî Mücadele döneminde TBMM Hükümeti'nin, Konya ve civarından 1/8 oranına göre hububattan tahsil ettiği aşâr vergisi Tablo 18'de gösterilmiştir. Tabloda 1337 (1921) ile 1338 (1922)'in bedelleri yekünü de bulunmaktadır³⁴¹.

1.2.9.5. Tekalif-i Milliye Emirleri ve Konya

Batı Cephesi'nde, genel seyrin kötüye gitmesi üzerine TBMM, 5 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa'yı Başkomutan ilân etti. Mustafa Kemal Paşa, 7/8 Ağustos 1921'de, Tekalif-i Milliye Emirlerini yayınladığı zaman Konya Valisi Galip

³³⁴ Mehmet İhsan Bey; 1881'de Konya'da doğdu. Halimzâde Ahmet Şükrü Efendi'nin oğludur. 25 yıldan (1904'ten) beri Konya'da, hububat, yün, hayvan üzerine toptan ticaretle meşgul olmuştur. Her iki savaş'a da katılmış olup, eshab-ı emlâktandır. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 443).

³³⁵ Mehmet Rüştü Bey; 1892'de Konya'da doğdu. Keleşzâde ailesine mensuptur. Babası Hacı Mustafa Efendi, 1909 senesinden beri Konya Değirmenleri Müdürüdür. Mehmet Rüştü Bey, Konya Dar'ül muallimin Mektebi'nden mezun olmuş ve müteakiben ticarete atılmıştır. Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmiştir. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 446).

³³⁶ Muradoğlu Mehmet Sabri Bey; Akseki'nin İbradılı Kasabasında doğmuştur. Hukuk Fakültesinde tahsil yapmış, bir aralık Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı)'nde çalışmıştır. Konya Fen Mektebi'nde, İktisadi coğrafya ve tarih hocalığı yapmıştır. 1915'ten beri kırtasiyecilik ve kitapçılıkla iştigal etmektedir. Konya'daki Halk Kütüphanesi sahibi olup, İstanbul'da da bir şubeye maliktir. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 455).

³³⁷ Mübaşirzâde Mehmet Şükrü Bey; 1828'de vefat eden evvelce muallimlik etmiş bulunan tüccardan İbrahim Nuri Bey'in büyük oğlu olan Mehmet Şükrü Bey, biraderleri Osman Nuri, Ahmet Hilmi, Mustafa Lütfi ve Mevlüt Zeki Beylerle pederinin mağazasını istihlaf etmiştir. Şükrü Bey, 1890'da doğmuş ve ihtiyat zabiti olarak harbe iştirak edip harp madalyası ile taltif edilmiştir. Mübaşirzâde ticarethanesinin İstanbul ve Viyana mübayaa yazıhanesi vardır. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 459).

³³⁸ Nuri Bey; Ömer Lütfi Efendi'nin oğlu ve Bakkalbaşızâdeler ailesindedir. 1896'da Konya'da doğmuş ve tahsilini Konya'da yapmıştır. İhtiyat zabiti olarak harbe iştirak etmiş, terhisinden sonra toptan ticaret ile meşgul olmuştur. Konya İktisadî Millî Bankası ve alât-ı Ziraiye ve Snaiye Türk Anonim Şirketi Müdürlereindir. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 468).

³³⁹ Karahafizzâde Dr. Talat Mustafa Bey; Konya Mebusu Mustafa Rahim Bey'in mahdumu olup, anne tarafından Mevlânâ ailesine mensuptur. 1904'te Konya'da doğdu. İdadi tahsilinden sonra, İstanbul Dar'ül funun Dişçilik Şubesi'nde tahsil yaparak müteakiben 2 sene Konya'da 3 sene de Ankara'da dişçilik yapmıştır. Ankara'da, "Ankara Gazetesi" isminde bir de gazete çıkarmıştır. (M.Zeki, *Türkiye Teracim-i Ahval Ansiklopedisi*, s. 527).

³⁴⁰ Ferid vd, *Konya Rehberi*, s. 39.

³⁴¹ Ferid vd, *Konya Rehberi*, s. 39, bkz. Ek:19 Tablo:18.

Paşa'ydı³⁴². Vali Galip Paşa, emir Vilâyet'e gelir gelmez, bir bildiri yayımlayarak halktan ve esnaftan ellerinde bulunan “*çamaşırlık bez, kaput, deri, yıkanmış ve yıkanmamış tiftik, yün, iplik, çarık yapmak için sahtiyan, patıska gibi mamulleri*” en geç 24 saat içinde valiliğe bildirmelerini istedi ve Konya Tekalif-i Milliye Komisyonu'nu kurdu. Tekalif-i Milliye'nin Konya Mıntıkası genel sorumlusu Milletvekili Mehmet Vehbi (Çelik) Efendi'dir³⁴³. Konya'daki Komisyon'da Başkan; Vali Galip Paşa, Azaları; Menzil Müfettişi Miralay Kazım (Dirik) Paşa, Encümen Vilâyet Azası Şükrü Bey, Meclis-i İdare Vilâyet Azası Ali Haydar Efendi, Meclis-i İdare Vilâyet Azası Karahafizzâde Mustafa Efendi, Meclis Belediye Azası Hacı Mehmetzâde Hacı Mustafa Efendi, Meclis Belediye Azası Bakkalbaşızâde Şemsi Efendi, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Azası Emekli Kaymakam İsmail Hakkı Bey, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Azası Maytapzâde Rafet Bey, Konya Ticaret Odası Azası Kemal Efendi, Konya Ticaret Odası Azası Gazozzâde Nuri Efendiler,

Komisyonun katipliklerine ise;

1. Ziraat Bankası Eski Müdürlerinden Kemal Bey
2. Akşehir Eski Mal Müdürü Tahsin Bey
3. Halimzâde İzzet Bey
4. Tefeyyüz Anonim Şirketi Müdürü Keleşzâde Ömer Efendi
5. Hacı Mahmutzâde Tefvik Bey³⁴⁴ getirildiler.

Şehirde oluşturulan komisyon, Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesini hemen yayınladı. Konya halkı, Tekalif-i Milliye kararlarına büyük bir heyecanla katıldı. Şehirde 10.000 hane olduğundan 10.000 adet eşya, 31 Ağustos 1921 akşamına kadar, Konya Belediyesi'ne teslim edildi. Hatta ahali malları teslim etmekle kalmadı. Kağnısı olan kağnısıyla, at arabası olan at arabasıyla, Kervancı Ali Dayı da develeriyle cepheye malzeme taşıdı³⁴⁵.

³⁴² Galip (Pasinler) Paşa; Harp Okulu Mezunu olup, 28.01.1921'de Konya hadiseleri üzerine TMMM tarafından Konya Valiliği'ne tayin oldu. 2 yıla yakın bu görevde kaldı. Delibaşı Mehmet Hadisesini bertaraf etti. Zamanında İnönü Savaşları ile Sakarya Savaşı kazanıldı. Uzun boylu, kalın kaşlı, Mavi gözlü ve otoriter bir idareciydi. 1939 yılında İstanbul'da öldü. (H.Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 99).

³⁴³ Ahmet Atalay, *Milli Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri*, C.1, Konya 1997, s. 30.

³⁴⁴ Avanas, *Milli Mücadele'de Konya*, s. 244.

³⁴⁵ Hasan Özönder, *Dünden Bugüne Konya*, Ed. Mehmet Birekul, Konya 2005, s. 42.

Şehir halkı ayrıca, arpa, buğday, çavdar gibi tahıllar ve baklagiller grubu ürünlerle, keçi, davar, öküz, inek gibi canlı hayvanlarını da, İplikçi Camii'nde kurulan komisyon katibine teslim ediyordu³⁴⁶.

Sakarya zaferinden sonra adım adım Büyük Taarruz yaklaşırken, 1922'nin bahar ayında, Konya Valiliği orduya yardım amacıyla yeni bir uygulama daha başlattı ve her mahalleden bir adet at parası ile bir adet eşek parasının toplanmasını istedi. Bu para toplanırken halkın gelir durumu da göz önüne alındı. Yardım işini ise, mahalle muhtar heyeti ile camii imamı yapacaktı. Bu çerçevede Konya'nın Sungur Mahallesi'nden de para toplandı. 40 hane olan mahallenin 22 hanesinden yardım toplanmış geri kalan ailenin erkekleri cephede olduklarından kendilerinden para talep edilmemiştir. 15 Mart 1922'de at parası, 7 Nisan 1922'de de eşek parası toplanıp bir tutanak halinde Vilâyet'e teslim edilmiştir. Buna göre mahalleden toplanan vergiler Tablo 19'da gösterilmiştir³⁴⁷.

1.2.9.6. Mustafa Kemal Paşa'nın Konya Ziyaretleri ve Ekonomi

Mustafa Kemal Paşa, 1-4 Nisan 1922'de Konya'ya geldi. Bu ziyaretinde yanında, Rusya Şurası Cumhuriyet Mümessili S.İ. Aralov ve Azerbeycan Hükümeti temsilcisi İbrahim Abilof da vardı.

2 Nisan 1922 Pazar günü saat 9'da sefirlerle birlikte, I ve II. İnönü Savaşları ile Sakarya Savaşı gazilerinin bulunduğu, Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Askeri Hastanesi'ni ziyaret etti. Öksüzler Yurdu ile kız ve erkek Öğretmen Okulları'nı da ziyaret ettikten sonra saat 16.00'da Saman Pazarı'ndaki bir handa eğitim-öğretim yapan Nalbant Okulu diploma törenine katıldı.

Okulun giriş kapısının üzerinde; "*San'at altın bileziktir*", "*İşçinin alın teri mübarektir*", "*Çelik Ordular, kuvvetini sanayiden alır*", "*Çalışmak ibadettir*" yazılı levhalar asılmıştır. Levhaların etrafları çiçeklerle süslenmiş tam ortalarında bir de kocaman nal asılıdır.

Okulun bahçesinde kurulu olan çadır, Türk Bayrakları ve çam ağacının dallarıyla süslenmiş olup, çadırın içine halılar serilmiş, sandalyeler yerleştirilmiştir.

³⁴⁶ Babalık, 21 Eylül 1337 (21 Eylül 1921) S.692'den Avanas, *Milli Mücadele'de Konya*, s. 245.

³⁴⁷ Belge, Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edildi. Bkz. Ek:20, Tablo:19.

Konya Askeri Levâzım Teşkilâtı Kumandanı Menzil Müfettişi Kazım (Dirik) Paşa ziyaretçileri bando ile karşılayıp, okulun avlusuna almıştır³⁴⁸. Okul müdürünün açış konuşmasından sonra kürsüye gelen Menzil Müfettişi Kazım (Dirik) Paşa, “... teşkilâtçı kudretini göstermiş, imkânsızlıklar çerçevesinde harikûlâde geniş imal, ikmal ve tamir atölyeleri vücuda getirmiştir.”³⁴⁹ Konuşmasında; Okul açıldığından bu yana verilen 4 aylık kursla 60 nalbantın yetiştirilerek, Sakarya Savaşı esnasında cepheye sevk edildiklerini, ikinci dönem için de 50 sanatkârın yetiştirildiğini anlattı. Öğrencilere verilen diplomalarda verilen eğitim süresinin 4 ay olarak belirtildiğini söyleyen Kazım (Dirik) Paşa, aslında bu öğrencilerin 9 ay gibi bir kış boyu geceli gündüzlü ateşle ve örsle uğraştıklarını, nalbant gelenlerin demirci, demirci gelenlerin nalbant yetiştirildiğini, bu süre zarfında da yarım milyon nal ve mih ürettiklerini, üretilen bu malzemelerin ordumuza gönderildiğini belirtti.

Ayrıca öğrencilerin fen ve sanat öğrenirken diğer yandan da Maarif derslerini takip ettiklerini, biraz okuma yazma bilenlerin asri bilgilerle donatıldıklarını, okuma yazma bilmeyenlerin ise kendilerine yetecek kadar okuma yazma öğrendiklerini vurguladı. Mektebin şimdilik askeri müessese olduğunu, ileride millî müessese olacağını söyleyen Kazım (Dirik) Paşa, “*Büyük milletimiz zulüm dünyasına karşı giriştiği mücadele ve mücahedede hak ve namusunu, istiklâl ve istikbâlini müdafaa ederken bunun gibi faydalı sanatları da vücuda getirmiştir*” dedi. Bugün kol ve bilek ile bu mal ve malzemelerin üretildiğini belirten Kazım (Dirik) Paşa, sonraki yıllarda üretilenlerin elektrikle çalışan makinelerle yapılabileceğini söyledi³⁵⁰.

Kazım (Dirik) Paşa’dan sonra kürsüye gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa; Milletimizin ordu-millet olduğunu ve askerlik mesleği ile bütünleştiklerini, bundan dolayı ordumuzun kendi ihtiyacı olan malzemelerini kendisinin temin ettiğini Osmanlı Ordusu’nun da iğneden ipliğe kadar, naldan mih kadar her türlü ihtiyacını temin ederken daha sonra bunlar temin edilememiş, hatta ecnebi ülkelerden temin yoluna gidilmiştir dedi. Konuşmasında “*Sanatın en basiti en şereflişidir. Kunduracı, terzi, marangoz, saraç, demirci, nalbant hayat-ı içtimaiyemizde, hayat-ı askeriyemizde*

³⁴⁸ Babalık, 4 Kasım 1948, S. 7028, s. 2; Afif Evren, *Konya İçin*, Konya 1944, s. 35; Mehmet Önder, *Atatürk Konya’da*, Ankara 1989, s. 14; Odabaşı, “Konya’da Nalbantlık ve Konya Nalbant Okulu Diploma Dağıtım Töreni”, *Yeni Gazete*, 24 Mayıs 1999, s. 2.

³⁴⁹ *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1952, S. 637, s.1.

³⁵⁰ Evren, *Konya İçin*, s. 35; Babalık, 6 Kasım 1948, S. 7029, s. 2; Babalık, 3 Nisan 1922’den Önder; *Atatürk Konya’da*, s. 14-15.

hürmet ve haysiyet mevkiine lâyık san'atkârlardır" diyen Mustafa Kemal Paşa, müesseseyi kuranlara teşekkür etmiştir³⁵¹.

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasından sonra, Rus elçisi Aralov kürsüye geldi ve; *"Bu mektep, Türkiye'nin güçlü ordusuna en mühim ve faydalı hizmetler görüyor. Çünkü ordu için çok lüzumlu olan hayvanların nallarını yapıyor. Bu mektep millet emekçilerinin mektebidir. Onlar milletin parlak istikbalini ve tam istiklâlini hazırlıyorlar"* dedi. Kısa süre içinde de *"Kahraman ordunuzun elindeki Türkün parlak ve inkılâpçı, hilâl ve yıldızı yakında düşmanı Anadolu'dan sürecektir. Pek yakında Türk Ordusu Albayrağını İstanbul'a ve Trakya'ya dikecektir. Samimi hislerle dolu olan kalbimle sizleri selâmlar ve nezdinizde tekrar eğilirim."*³⁵² temennisinde bulundu.

Azerbaycan sefiri İbrahim Abilof ise; *"Paris'te, milletinizi Sevr Muahedesi gibi bir idam hükmü hazırlayanlar işitsinler ve bilsinler ki onların hilelerine kimse aldanmayacaktır. Yaşasın hür ve müstakil Türkiye! Yaşasın onun kahraman askerleri! Yaşasın kahraman Başkumandan ve kumandanları"*³⁵³ dedi.

Yapılan konuşmalardan sonra, bütün ocaklar işlemeye, nal ve mih yapmaya başladı. Protokol tezgâhları gezdi. Daha sonra okulun avlusuna çekilen iki attan ilkini okul birincisi Karaman'lı İzzet, diğerini de mezunların ikincisi İnebolulu Abdullah seri bir şekilde nalladı. Bu arada diploma alacak 50 kadar mezun öğrenci de yerlerini almışlardı. Okul birincisi ve ikincisine diplomalarını veren Mustafa Kemal Paşa; *"Muhterem ustalar!..Bugün size bu şehadetnameleri verirken derin bir hissi meserretle mütehassis bulunuyorum. Buradan ordumuza dahil olacaksınız, hidemat-ı vataniyyenizi yapacaksınız. Ordumuzun sizinle müftechir olacağına kaniyim. Ordu, sizin gibi ustalara malik oldukça memnun olacaktır. Çoğalmanızı temenni ederim"* dedi³⁵⁴.

Daha sonra diplomaları sefirler, Ahz-ı Askeri Hey'et Reisi Rüştü Paşa, Konya Milletvekili Hadim'li Mehmet Vehbi (Çelik) Efendi ile diğer bürokratlar verdiler. S.İ. Aralov, diplomasını verdiği ilk ustaya, *"Güzel nallanmış hızlı atın İzmir'e giren*

³⁵¹ Babalık, 9 Kasım 1948, S. 7030, s. 2; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 35-36; S.İ. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Çev. Hasan Ali Ediz, Ankara 1985, s. 108; Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 15-16.

³⁵² Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının*, s. 108; Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 17.

³⁵³ Babalık, 3 Nisan 1922'den Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 17.

³⁵⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.2, s. 36; Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 16; Odabaşı, "Konya'da Nalbantlık ve Konya Nalbant Okulu Diploma Dağıtımı Töreni", *Yeni Gazete*, 24 Mayıs 1955, s.2.

ilk at olsun” dedi. Diplomasını verdiği diğer öğrenciye de, “*Senin nalladığın at da, soylu Türk Ordusu’yla birlikte İstanbul’a giren ilk at olsun*” dedi³⁵⁵. Aralov’un bu sözü Konyalıların çok hoşuna gitti ve büyük alkış tuttular.

26 Ağustos - 30 Ağustos 1922’de Büyük Taarruz zaferle sonuçlandı. Türk Ordusu, 9 Eylül 1922’de İzmir’e girdi. Aralov’un dileği, Konya Nalbant Okulu’ndan mezun Türk nalbantçının nalladığı at, İzmir’e ilk girmiş midir bilinmez ama, İzmir Hükümet Konağı’ndaki bayrak direğine, Türk Bayrağı’nı ilk çeken bir Konyalıdır. Beyşehir’in Hacı İsaklı Köyü’nden Gazi Ali Atar, Komutanı Yüzbaşı Şerafettin Bey’in emriyle İzmir Hükümet Konağı Binası’nın, 2. katının balkonundaki direkte asılı Yunan Bayrağı’nı indirmiş ve Türk Bayrağı’nı göndere çekmiştir³⁵⁶.

1.2.9.7. İzmir İktisat Kongresi’ne Katılan Konyalılar ve Etkinlikleri

1923 yılının hemen başlarında, “İzmir İktisat Kongresi’ne katılım çalışmaları Konya’da da başladı.

Kongreye, Konya merkezden murahhas (delege) olarak, Dakik (Un) Fabrikatörü Mehmet Emin Bey, Zahirerci Beşrelizâde Mustafa Efendi, Ermenek ilçesi adına, Ermenekli Tüccar Mehmet Nuri Bey, Karaman’dan, hububat ve manifatura tüccarı Hacı Bekirzâde Mehmet Bey, Akşehir ilçesinden Alât-ı Ziraiye Fabrikası sahibi Hacı Yunus Bey katıldılar³⁵⁷.

Kongre, iktisat sergisine ise; Konya merkez ve civarındaki yünlerden örülmüş, kuşak, halı, kilim, seccade örnekleri ile Konya Millî Mensucat Şirketi de ürettiği siyah nakışlı beyaz keçe, değişik renk, desen, kalitede kumaşlar ve çok değişik halılarla katıldı. Kadınhanı ilçesi de her türlü hububat ürünlerinden örneklerin yanı sıra, yapağı, beyaz tiftik ve sarı tiftik sergiledi. Konyalı Mimar Muammer Sırrı Bey ise, yaptığı küçük fakat çok güzel bir ev maketiyle sergiye iştirak etmiştir³⁵⁸.

Kongre çalışmalarını yaparken Konya Ereğli’sinden Hacı Dervişağazâde Mustafa Efendi’den “100 lira gönderdim. Bize bugünü gösteren evlâdını bırakarak

³⁵⁵ Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının*, s. 108.

³⁵⁶ Hasan Karaca - Mehmet Koç, *Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları*, Ed. Ahmet Atalay, Konya 2000, s. 87.

³⁵⁷ *Babalık*, 2 Şubat 1339 (2 Şubat 1923), S.1110, s.2; Ahmet Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923, Haberler, Belgeler, Yorumlar*, Ankara 1981, s. 201.

³⁵⁸ Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, s. 266.

*cephede vatan için çarpışırken ölen evlatlarımızın ruhu için Mevlid-i Şerif kıraat edilsin”*³⁵⁹ diye ilginç bir teklifte bulundu.

İzmir İktisat Kongresi devam ettiği günlerde Konya'daki bir kısım fabrika, ticarethane sahibi, banka ve şirket gibi müesseselerden bazıları memur ve müstahdem temini hususunda İktisat Vekâleti Celilesi'ne müracaat ederek, iş arayanların kendilerine başvurmalarını istedi. İktisat Vekâleti Konya Valiliği'ne yazı yazarak; sanat, ticaret, ziraat ve başka meslekleri olup da boşta gezen veya iş arayanların isim ve adreslerini alarak bu işyerlerine yönlendirilmelerini, boşta gezmeyip kabiliyetlerine göre istihdam edilmelerini önerdi³⁶⁰.

İktisat Vekili Mehmut Esat Bey ise, 28 Şubat 1923 tarihli oturumda yaptığı konuşmada, Konya'da faaliyet gösteren şirketleri örnek gösterdi. Konuşmasında şunları söyledi: *“İktisadî alanda başarılı olmak için kredi müesseseleri oluşturacağız. Bu müesseselerin ilki, Tüccar ve işçilerimizin katılacağı Ticaret bankaları, ikincisi ise, köylü ve çiftçilerimizin katılımlarıyla kuracağımız Köy Bankaları olacaktır. Bu konuda deneyimimiz vardır. Çünkü Konya'da bu türden çalışan şirketlerimiz ve bankalarımız halen mevcuttur. Ülkemiz adına çok güzel işler de yaptılar ve yapmaktalar. Bundan dolayı onları tebrik etmek lazım. Konyalıların yaptığı bu çalışmayı biz de örnek alıp tüm yurda yayacağız. Hattâ bu konuyla ilgili olarak TBMM'ye bir kanun teklifi de verildi”*³⁶¹ dedi.

Bu arada Hükümet, Konya'daki şirketlere bir yazı gönderdi. İlgili yazıda; Hükümete olan müracaatlarında, arzuhallerin üzerine pul yapıştırılmadığı için, gelen yazıların dikkate alınmadığı, böyle yazılar göndererek boş yere bakanlıkların oyalanmak istendiği, bundan böyle mutlaka gönderilecek olan yazılara pul yapıştırarak göndermeleri gerektiği duyuruldu³⁶².

İzmir İktisat Kongresi'nde, Devlet ve ülke adına güzel kararlar alınmışsa da 1923'ün ikinci çeyreğinde Konya şehrinin görüntüsü şöyleydi:

1. Caddeleri harap, yol denilmeyecek bir haldedir. Yağmurlu havalarda diz boyu çamur olur ve yürümek mümkün değildir. Savaşın verdiği yıpranmışlık vardır.

³⁵⁹ Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, s. 235.

³⁶⁰ *Babalık*, 2 Şubat 1339 (2 Şubat 1923), S. 1110, s. 2.

³⁶¹ Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, s. 321.

³⁶² *Babalık*, 23 Şubat 1339 (23 Şubat 1923), S. 1137, s. 2.

2. Hükümet Binası'ndan, İstasyona kadar giden yolun tek tarafında yaya kaldırımı vardır. Diğer cadde ve sokaklarda yaya kaldırımı yoktur.

3. Şehir sokaklarını geceleri birkaç noktaya takılan lüks lambaları aydınlatır. Bunların dışında aydınlatma vasıtası yoktur.

4. Belediye savaşlardan dolayı şehir su şebekesiyle ilgilenememiştir.

5. Halkın gezeceği, eğleneceği ve hava alabileceği park, bahçe, meydan, spor sahası, sinema ve tiyatro binası yoktur.

6. İtfaiye teşkilatı ve vasıtaları yoktur.

7. Şehrin genel temizliğini yapan 10 temizlikçi, 1 şehir bekçisi, 1 ahırcı vardır. Bunlar çarşı içi temizliğine bile yetişememektedirler. Çöplerin taşınabileceği 3 adet süpürge arabası ve 2 adet de el arabası vardır.

8. Belediye sağlık işlerinde, 1 doktor, 1 aşı memuru, 1 tane de hemşire vardır. Hayvan kesim mezbahası yoktur. Kesilen hayvanlar o zamanki Söylemez'in Tekkesi yanındaki açık havada kesilmektedir ki, yazın fena koku yapmaktadır.

9. Belediye zabıta teşkilâtı yoktur. Bu birimde 1 müfettiş, 1 muavin, 7 kişiden oluşan zabıta memuru vardır. Daha da kötüsü Belediye Dairesi bile kiralıktır. 1923'te Belediye'nin yıllık geliri ise, 64.000 liradır³⁶³.

Ekonomik şartları ile fiziki görünümünün de belirtildiği gibi olan Konya'da 29 Ekim 1923'te, Cumhuriyet'in ilân edileceğini halka, Konya Milletvekili Mustafa Fevzi Karaağaç duyurdu. Böylece Konya, Türkiye'nin diğer şehirlerinde de olduğu gibi yeni bir döneme girdi.

---

³⁶³ Kâzım Gürel, 1923-1927 *Konya Belediyesi (Hatıralarım)*, İstanbul 1946, s.7-8.

İKİNCİ BÖLÜM

2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ŞİRKETLEŞME FAALİYETLERİ

Osmanlı'da İkinci Meşrutiyet'e kadar şirket kurmak zordu. Çünkü sivil toplum kuruluşları ağır baskı altındaydılar. Bunun yanında sermayesi olup da Anadolu'da yaşayan tüccar ve esnaflar, küçük bir işletme açabilmek için Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne başvurarak Hükümet'ten izin almak zorundaydılar. Bu durum taşrada kurulacak şirket temsilcilerinin imtiyaz alabilmek için İstanbul'da birkaç ay kalmalarını gerektirmekteydi. Bu da ek masraf demektir. Ayrıca imtiyazı verecek veya kuruluş işlemlerini çabuklaştıracak memurlara rüşvet vermek de söz konusuydu¹. Bunun da ötesinde 1882 tarihli anonim şirket iç tüzüğü artık ihtiyaca cevap veremediği gibi uygulamalarda problem yaşatmaktaydı.

Yukarıdaki durumlar sermaye birikimi ve şirketleşme açısından olumsuz manzaradır. Çünkü şirketin çalışma izninin alınabilmesi için resmi ve özel yapılan harcamalar, devletin kendilerine yapacağı yardımlardan oldukça fazlaya gelmekteydi². Tüm bunlar göz önüne alındığında 1908'e kadar şirketleşme konusunda ilerleme kaydedildiği söylenemez.

II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte ticari sahada yeni bir döneme girildi. O günün hükümeti her alanda yapılan sivil örgütlenmeye özel önem verdi. Bu örgütlenmeler içinde ekonomiyle alakalı olanlara ayrıcalıklı davranıldı. Dolayısıyla, millî ekonomi cereyanları filizlenmeye başladı. Küçük sermayesi olan vatandaşlar paralarını bir araya getirmek suretiyle değişik alanlarda farklı statülerde ve türlü isimler altında şirketler kurmaya başladılar³. Şirketlerin kurulmaya başlamasının başka bir sebebi de, II. Meşrutiyet'le birlikte yeni bir şirket nizamnamesinin hazırlanmasıdır. Yeni nizamname her şirkete uygulanabilecek statüdedir. Bundan dolayıdır ki, II. Meşrutiyet'ten sonra şirketleşmede gözle görülür artış kaydedilir. Bu çerçevede Anadolu'nun birçok şehrinde ticarî millî şirketler ve bankalar kuruldu⁴.

¹ Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri "Ottoman Securites"*, İstanbul 2001, s. 29.

² Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri* s. 33.

³ Hüseyin Avni Şanda, "Türkiye'de İlk Sermaye Şirketleri 1860-1918", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C.84, Haziran-Temmuz 1967, No: 6-7, s.73.

⁴ Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 74; Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Ankara 1982, s. 67.

2.1. KONYA'DA ŞİRKETLEŞME FAALİYETLERİNİN BAŞLAMASI

1908'den önce, Konya'da kurulan Konya Belediyesi Atlı Tramvay Şirketi dışında, bazı devletlerin şirketlerinin şubeleri bulunmaktadır.

1909 yılı ülke genelinde olduğu gibi Konya'da da halkın şirket kurmaya başladığı yıldır. Bunda millî sermaye birikiminin sağlanması yönündeki propagandalar etkili olmuş 2'si merkez, 1'i Akşehir, 1'i de Karaman'da olmak üzere 4 şirket kurulmuştur. Aynı yılsonu itibarıyla Konya'daki yerli ve yabancı şirket sayısı ise toplamda yedi tanedir⁵.

Konya ve ilçelerinde ilk kurulan bu şirketler kolektif şirketlerdir. Kolektif şirketlerde kurucular, sadece verdikleri sermaye ile değil tüm mal varlıkları ve birikimleriyle şirketin üyesi sayılırlar. Bundan dolayı bu tür şirket kurucuları ekseriye birbirlerini tanıyan, birbirleriyle iyi anlaşılan kimselerdir. Diğer şirketlere göre bu şirketlerde güven ve emniyet ön plândadır⁶.

Aynı yıl Konya'da kurulan diğer bir şirket şekli de; komandit şirketlerdir. Çoğu kimse servetlerinin tamamını tehlikeye atmak istemezler. Birikimlerinden taahhütleri oranındaki riskte ederler. Bu tür şirketlerde katılımcılardan biri her türlü sorumluluğu üzerine alır. Bundan dolayı bu şirketlere komandit şirketler denir. Komandit şirketlerde iki tür sorumluluk alanı vardır. İlki; tüm yetki ve sorumlulukları üzerine alan yetkilidir ki, bunlara "komandit" denir. Yapılacak tüm işleri bunlar yaparlar. İkincisi ise, sermayeleri oranında mesul olan kuruculardır. Bunlara da "Komanditer" denilir. Şirketin işlerine karışmazlar. Komandit şirketlerde iki tür yapılanma vardır. Birincisi adi komandit şirketler, ikincisi hususi komandit şirketlerdir. İkinci kategoride olan komandit şirketler, hisse bastırıp satabilirler⁷.

Komandit şirketlerde yapılan hata oranı, kolektif şirketlere göre daha azdır. Çünkü mesul müdür olan kişi, diğer ortakların onayı olmadan asla hiçbir işe girişemez. Bundan dolayıdır ki bu tür şirketlerden fazla verim beklenmez. Çünkü yapılacak faaliyette muhaliflerin sayıları riske göre artabilir.

⁵ Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat*, s. 64.

⁶ *Babalık*, 9 Mart 1928, S. 2643, s. 3.

⁷ *Babalık*, 9 Mart 1928, S. 2643, s. 3.

1909 sonrasında Konya’da, en çok kurulan şirket türü, anonim şirketlerdir. Bu tür şirketler büyük sanayi yatırımları veya ticaret işleriyle uğraşmaktadırlar. Bankacılık sektöründe bulunanların sayısı da bir hayli fazladır. Anonim şirketlerin diğer şirketlerden farkı, şirketin yaptığı işle isimlendirilmeleridir. Ne işle uğraşacaklar ise isimlerini de ondan alırlar. Bu şirketlerin başka bir özelliği de toplam sermayelerinin miktarından sorumlu olmalarıdır.

Bu tür şirketlerde yılda bir defa toplanan “Hissedarlar Genel Kurulu” ve onların seçtiği “İdare Meclisi” vardır. Hissedarlar Genel Kurulu toplandığı zaman İdare Meclisi’ni seçer, istediğini görevden alır, istediğini de ödüllendirebilirdi. Seçilen idare meclisi ise, şirketin işlerini takip ederdi. Ayrıca şirkete halktan üyeler kaydederler ve hisse senetleri çıkarırlardı. Bu hisse senetlerinde, “hamiline ait” veya “isme ait” ibareleri vardır. Hamiline ait olan hisse senetleri elden ele alınıp satılabilir, ancak isme kayıtlı hisse senetleri isme yazılı olduklarından senet sahibi, senetlerini satabilmek için, şirketten izin almak zorundadır. Çünkü genelde “isme ait” hisse senetleri, kurumlara ait olan hisse senetleridir⁸.

Bir de anonim şirketlerde sermaye deyiminin birbirinden oldukça farklı üç anlamı ve uygulama alanı vardır. Bunlar:

1) Şirketin kuruluşu anında, kurucu veya ortaklarca taahhüt edilen nakit, aynı ve haklar tutarıdır. Sermaye taahhüdünün kapsamına giren şeyler sermaye sayılmaktadır.

2) Şirket ana sözleşmesinde sayısal olarak ifade edilen şirket ana (esas) sermayesidir. Bunlar belirli ve değerleri birbirine eşit hisselerle bölünmüş şirket sermayesidir.

3) Şirketin belirli bir hesap dönemi sonunda, fiili mevcudu ve emlak de sermaye sayılmaktadır. Bu bağlamda sermaye kavramına yedek akçeler, birikmiş fonlar ve dönem kârı da girmektedir⁹. Bu yüzden bu tür şirketleşmelerde şu noktalara dikkat edilir:

⁸ Babalık, 9 Mart 1928, S. 2643, s. 3.

⁹ Ayhan Şenyuva, *Sermayenin Oluşumu*, Ankara 2005, s. 2.

- a) Şirket kuruluşunu kolaylaştırabilmek ve çok ortaklılığı gerçekleştirebilmek için şirketin hisselerini küçük ve muayyen paylara ayırmak,
- b) Şirket birkaç kişinin nüfuzu altına girmesin diye her üyeye belirlenmiş paydan başka hisse sahibi edinmesinin önüne geçilmesi,
- c) Genelde esnaf olmayanların üyeliğe kabul edilmemeleri¹⁰.

Ancak Meşrutiyet sonrasında Konya’da kurulan anonim şirketlerde bu kurala uyulmayıp ortaklığa katılmak isteyen herkes üye kaydedilmişlerdir.

---

¹⁰ Tevfik Nurettin, “Türk Esnafının Hali” C. 1, Yıl: 1, *Türk Yurdu*, 19 Nisan 1328 (2 Mayıs 1912), S. 12, s. 197.

2.2. KONYA BELEDİYESİ ATLI TRAMVAY ŞİRKETİ

2.2.1. Atlı Tramvay Öncesi İstasyon-Şehir Arasındaki Ulaşım: Konya'ya tren yolu geldikten sonra, tren istasyonu ile şehir arasında yolcu ve yük taşıma problemi meydana geldi. Çünkü Tren İstasyonu şehrin 3-4 kilometre dışındaydı. Zamanla gündüz ve gece istasyona indirilen eşyalar, mevcut ambarlara sığmayarak, dış mekânlarda yığınlar oluşturdu. Aynı durum gündüz gelen yolcular için değilse de istasyona gece inen yolcular için de geçerliydi. Gece gelen yolcular, istasyon civarındaki oteller dolu olduğundan, kalacak yer bulamayınca istasyon yolcu bekleme salonunda sabahlıyorlardı. Şayet gece şehre yürüyerek gelmek isterlerse, kışın kar-yağmur, yazın toz-duman ve köpek saldırıları gibi olaylarla karşılaşarlardı. Günden güne eşya ve yolcu sayılarındaki artış bu problemi gündeme taşıdı.

O dönemde istasyon ile şehir arasında sadece gündüzleri çalışan yolculara ait tek atlı yaylı arabalar ile maddi durumu daha iyi olan yolcuların bindiği fayton arabalar vardı. Eşya nakli için ise yine gündüzleri çalışan, gidiş-dönüş yapan iki atın çektiği 4 tekerlekli at arabaları mevcuttu.

Bu arabalar verdikleri hizmetin karşılığı olarak pazarlık usulü ile bir ücret alırlardı. Ancak alınan bu ücretler o kadar çoktu ki neredeyse Haydarpaşa'dan Konya'ya getirilen malın taşıma ücretine yaklaşıyordu. Bazı hallerde bu ücretler taşınan eşyanın durumuna göre o miktarın da üzerine çıkabiliyordu. Bu durum şehir merkezinden tren istasyonuna götürülecek mallar için de böyleydi. Aynı olay yolcu taşıyan at arabaları için de geçerliydi. Akşehir veya Sarayönü'nden gelen bir yolcu, Konya Tren Garı'na kadar 20 paraya gelmişse, Gar'dan şehre kadar gelmek için 30 para öderdi. Bu da ticari açıdan düşünüldüğünde büyük maddi kayıp anlamına gelmekteydi.

2.2.2. Belediye Atlı Tramvay Şirketi'nin Kuruluşu: Şehir ile istasyon arasındaki yük ve yolcu taşımadaki sıkıntıyı gidermek için, Konyalılarından bazıları istasyona gidecek ve gelecek eşyalarını arabalarıyla kendileri taşıdı. Fakat bu diğer işlerini aksatınca genel durumda bir değişikliğe yol açmadı. Halbuki Osmanlı'nın bazı şehirlerindeki şehir içi trafiği, hafif raylı sistemle halledilmişti. Bu şehirlerde önce atlı tramvay ile çözülen bu problem sonra yerini elektrikle çalışanına bırakmıştı.

Konya'daki ulaşım problemini öğrenen, İzmir Elektrikli Tramvay Tesisi'nin yapımcıları olan Yusuf Mahzar, Yaruba Kapulu ve Alman Vatandaşı Ogüst İztör,

Konya Belediyesi'ne müracaat ederek bu problemi çözebileceklerini belirttiler. Çözüm önerilerinde kendilerine 99 yıllığına imtiyaz verilirse, Konya Hükümet Binası'nın yanında yapılacak bir merkezde elektrik üretimi yaparak bunu 20 km uzunluğunda bir alana dağıtabileceklerini, 30 km uzunluğunda elektrikli tramvay tesisi kurabileceklerini ve ileride ürettikleri elektrik enerjisinden başka mahallere de götürerek dağıtımını genişletebileceklerini söylediler. Karşılığında ise hayır kurumlarına veya Hamidiye Hicaz demiryolu'na senelik 300 lira, Konya Belediyesi'ne de senelik 200 lira verebileceklerini belirttiler¹¹.

Durumu değerlendiren Konya Belediyesi, Vilâyet'le işbirliğine gitti. Anadolu'nun münbit yerlerinden olan Konya'nın ilerleme ve kalkınmışlığının parçası olarak böyle hayırlı bir teşebbüsün büyük önem taşıyacağı düşüncesiyle¹² Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne başvuruldu.

Konuyu değerlendiren Ticaret ve Nafia Nezâreti olumlu karşıladığı dosyayı Sadaret'e, Sadaret de durumun kanunlar açısından araştırılması için Şura-yı Devlet'e havale etti. Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde yapılan değerlendirmenin sonucunda, imtiyazın İzmirli tüccarlara ruhsatın da Belediye'ye ait olmak üzere verilmesini kararlaştırdı. Meclis-i Vükelâ'ca onaylanan karar, 16 Şubat 1321 (1 Mart 1906) tarihinde Padişah tarafından da onaylandı. İradesi çıkan dosya 25 Şubat 1321 (10 Mart 1906)'de Ticaret ve Ziraat Nezâreti tarafından Konya'ya gönderildi¹³.

Ancak Konya'nın elektrik enerjisiyle aydınlatılması ve elektrikli tramvay tesisinin imtiyazı kısa bir süre sonra, yüksek maliyet gerekçesinden dolayı iptal edildi¹⁴.

2.2.3. Konya Tramvay İmtiyazının Belediye Adına Yeniden Talep Edilmesi: İzmirli tüccarlara verilen imtiyazın iptali üzerine Konya Belediyesi, imtiyaz da dahil yapılacak olan tüm faaliyetlerin kendi kontrolünde olması kaydıyla, başka bir yapımcı firmaya ihale edilmek üzere tekrar başvuruda bulundu. Bu konudaki 4 Nisan 1322 (17 Nisan 1906) tarihli Belediye Encümen Kararı'nı Vilâyet'e gönderdi. Vilâyet Meclis-i Umumisi de aynı yönde karar alıp, alınan karar Valilik üst yazısıyla 27 Nisan 1322 (10 Mayıs 1906)'de, Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne

¹¹ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 9-10-11.

¹² BCA., 230.01/138.07.03, lef 3; *Babalık*, 27 Nisan 1948 Salı, S. 6952, s. 1.

¹³ BCA., 230.01/138.07.03, lef 9-10-11-12.

¹⁴ BCA., 230.141.15.1., lef 167-192.

havale edildi. Gönderilen yazıda, tramvay tesisinin Belediye’ce inşa ettirilmesinin uygun bir durum olarak düşünüldüğü belirtilmekteydi¹⁵.

Ancak Belediye’nin yeni talep ettiği sistemle önceki sistem arasında fark vardı. Buna göre Hükümet Binası önünden başlayıp, Tren İstasyonu’nda bitecek olan ve aynı anda hem yolcu hem de eşya nakli gerçekleştirecek olan tek yönlü elektrikli tramvay tesisi yerine, biri Hükümet Meydanı’ndan İstasyon’a, diğeri Buğday Pazarı’ndan İstasyon’a incek çift güzergâhlı ve maliyet olarak ucuza kurulabilecek atlı tramvay sisteminin imtiyazı istendi. O dönemde ulaşım problemini bu şekilde halleden birçok Osmanlı şehri bulunmaktaydı. Konya Valiliği’nin bu girişimi, Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa’nın yardımı sonucunda, Ticaret ve Nafia Nezâreti’nde uygun bulundu.

Tramvay konusunda Sadrazam Ferit Paşa’nın özel girişimleri söz konusuysa da prosedür yavaş işliyordu. Durumun farkına varan Konya Valiliği 17 Temmuz 1322 (30 Temmuz 1906)’de, Belediye adına tramvay imtiyazının istendiğini, imtiyazın verilmesi halinde bundan hem Belediye, hem halk, hem de tüccar, dolayısıyla memleketimizin istifade edeceğini, böyle getirisi çok olacak bir işten henüz bir cevap alamadıklarını, halbuki inşaat mevsiminin başladığını, bu durum göz önünde bulundurulursa acil olarak tramvay için çalışma iznini beklediklerini¹⁶ ifade eden diğer bir telgrafi tekrar Ferit Paşa’ya gönderdi.

Konya Valiliği’nin telgrafi Ferit Paşa’ya gelmişti ki, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi ile Şura-yı Devlet Genel Kurulu’nda onaylanan, Konya Atlı Tramvay Sistemi tüzüğü de geldi. Meclis-i Vükelâ’nın onayladığı tüzüğün 17 Teşrin-i Sani 1322 (30 Kasım 1906)’de İrade-i Seniyyesi Padişah’tan çıktı. İmtiyaz’ın, atlı tramvay şeklinde tesisinin Belediye’ye verilmesi kesinleşti¹⁷.

İradeye ilave ettiği yazıya “*icabına göre hareket edilerek gerekli işlemler başlatılsın*”¹⁸ diye not düşen Ferit Paşa’nın gönderdiği tüzük, 14 Kânûn-ı Evvel 1322 (27 Aralık 1906) tarihinde Konya’ya geldi¹⁹.

¹⁵ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 7

¹⁶ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 8

¹⁷ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 12

¹⁸ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 6

¹⁹ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 5-12

2.2.4. Belediye Atlı Tramvayı Hattı İçin Yapılan Ön Çalışmalar: Atlı tramvay hattı çalışmalarının başlayabilmesi için öncelikle döşenecek hat güzergâhının plân, proje çizimi ile işin fen kısmını ilgilendiren, tesisin geçeceği yerlerdeki zemin etüt çalışmalarının yapılması, köprü kavşak, dehliz, dere gibi yerlerin sağlamlaştırılması gerekmektedir. Bundan dolayı bu konuda eğitim görmüş mühendise ihtiyaç vardı. Oysa ki Konya Belediyesi Baş Mühendisi Petraki Efendi'nin, tecrübesi olsa da esas ilgilendiği alan bina inşaatlarıyla alâkalıydı. Durum böyle olunca tüzük gereği Petraki Efendi'nin bu işlerle ilgilenebilmesi için ilgili birimlerden izin almak zorunluydu.

Gerçi bu konu ile ilgili olarak, Nafia Nezâreti Fen Memurluğu Komisyon Başkanı Mirliya Ali Rıza Paşa, 24 Kânûn-ı Evvel 1322 (6 Ocak 1907) tarihli yazısıyla Vilâyeti bilgilendirmişti. Mirliya Paşa'nın yazısında; Nezâret Fen Memurluğu tarafından hazırlanan imtiyaz mukavelesinin 4.üncü maddesinde Atlı Tramvay için iki adet hat döşeme türünden bahsedilmektedir. İlkinin çok daha iyi, tercih edilen fakat maliyet açısından pahalı olan, demir çubuklarının arası içten içe 1.44 cm – 1.45 cm olan hat, ikincisinin ise, demir çubuklarının arası 1 metre olan ve Avrupalı ülkeler ile Osmanlı'nın bazı şehirlerinde döşenmiş düşük maliyeti olan hat olarak belirtilmektedir. Hesabının yapılması durumunda Konya şehri için ikinci tür hattın yeterli olacağı hattâ bu çeşit hat döşeme biçimi tercih edilirse, bunun güven ve samimiyet noktasından ortaya çıkaracağı netice ile yapılacak işlemlerle ilgili yazışma ve malzemelerin temininde Belediye'ye hiçbir güçlüğün çıkmayabileceği plân, proje de dahil her konuda kolaylığın sağlanabileceği anlatılmaktadır. Ayrıca Belediye Mühendisi Petraki Efendi'nin görevinde, hüsnüniyet ve gayreti varsa da mukavelenin 3'üncü maddesine göre inşaatın takibini yapsa bile gerekli tasdiklerin Nafia Nezâreti'nde görevli mühendislerce yapılacağı, yine de mühendis konusunda Nafia Nezâreti'nin vereceği son kararın itibara alınacağı Vilâyetçe de bilinmelidir denilmektedir²⁰. Yazıda ayrıca döşenecek rayların içten içe arzı konusunda tercihin hangisinden yana kullanılacağını ve Petraki Efendi'nin tecrübesine rağmen tramvay ile ilgili işleri takip edip edemeyeceği konusunun Ticaret ve Nafia Nezâreti'nden bir daha sorulması da belirtilmektedir.

Bunun üzerine Konya Valiliği, 25 Kânûn-ı Sâni 1322 (7 Şubat 1907)'de Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne çektiği telgrafta; döşenecek rayların çeşitleri ile ilgili

²⁰ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 2

detaylı bilgilerinin olmadığını, bu konuda açıklama yapılarak Konya için hangisinin daha uygun olacağını bildirilmesini ve Petraki Efendi'nin tecrübe, deneyim ve bilgisinden dolayı tramvay inşaatını takip edebilecek ise “görevlendirme” yetkisinin verilmesini istedi²¹.

Nafia Nezâreti, Konya Valiliği'nin telgrafını Nafia İdaresi'ne havale etti. Nafia İdaresi de görüş bildirmesi için 1 Şubat 1322 (14 Şubat 1907)'de yazıyı, Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği'ne gönderdi. Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği, 5 Şubat 1322 (18 Şubat 1907) tarihli kararını, 12 Şubat 1322 (25 Şubat 1907)'de Nafia İdaresi'ne ilettiler. Fen Müşavirliği görüşünde; “*Konya Vilâyeti'nin bilgi istediği tramvay hatlarından demir çubuklarının arası 1 metre olanını kabul etmeleri durumunda inşaat ve teferruatında daha iyi tercih yapılmış olacaktır. Çünkü bugün Fransa ve Almanya gibi ülkelerin şehirlerinde adı geçen hattın döşenmektedir. Padişah İrâdesi'nde her iki hattın da döşenebileceğinden bahsediliyor ise de, 1 metre olanı Nezâret'ce de uygun görülür. Mühendis Petraki Efendi'nin bitirdiği okul, görev ve sorumlulukları Nezâret Fen Heyeti'nce bilinmediğinden*”²² dolayı yetkili olamayacağı şeklindeydi.

Nafia Nezâreti Heyet-i İdaresi, Fen Müşavirliği'nin bu görüşünü 11 Mart 1323 (24 Mart 1907) tarihli yazısıyla, Konya Vilâyeti'ne gönderdi. Vilâyet'e gelen yazıda; Konya Tramvayı Ruhsatnamesi'nin teknik talimat kısmında, tramvay demir çubuklarının içten içe 1.44-1.45 cm olanından da yapılabileceği belirtiliyor ise de bugün dış ülkelerde ve özellikle İstanbul'daki tramvay inşaatı 1 metre genişliğinde olanından yapılmaktadır. Konya'da ilkinin inşası durumunda Belediye'ye aşırı maliyet getireceği düşüncesinden hareketle 1 metre olanının yapılması münasip görülmüştür. Mühendis Petraki Efendi'nin kesinlikle tramvay inşaatında yetkilendirilmesi Nezâret Fen Heyeti'nce uygun bulunmamıştır. Bundan böyle her türlü yapılacak çalışma, plân ve haritalar Konya Vilâyet Makamı Başmühendisliği'nce tanzim olunacak Nezâret'de tasdik edildikten sonra uygulamaya konulacaktır. Petraki Efendi'nin Belediye'deki vazifesine zarar gelmemek şartıyla tramvay inşaatına iştirak ettirilmesi ve kısa zamanda tramvay inşaatı konusunda eğitim almış bir ismin Belediye'ce istihdam edilmesi gerekmektedir²³ denilmektedir.

²¹ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 3

²² BCA., 230.01/138.07.03, lef. 3

²³ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 1

2.2.5. Konya Belediyesi Atlı Tramvayı'nın Yol Güzergâhı

Yayımlanan Umur-ı Nafia'ya Ait Mecmua-i Mukavelât, Konya Atlı Tramvay Ruhsatnamesi İle Talimat-ı Fenniyesi'nin birinci maddesine göre; Konya şehrinde biri Buğday Pazarı'ndan Tren İstasyonu Ambarı'na, diğeri Hükümet Konağı civarındaki eski telgrafhane önünden başlatılmak üzere Feridiye Caddesi (İstasyon caddesi)'ni takiben, İstasyon Şosesi üzerinde bulunan karakol civarında diğeri hat ile birleşmek, hem yolcu, hem ticari eşya hem de zahire nakline mahsus olmak üzere atla çekilen tek hatlı çift güzergâhlı tramvay hattının inşasıyla birlikte işletilmesi için belirtilen şartlar dahilinde Konya Belediyesi'ne, Hükümet tarafından ruhsat verilmiştir şeklindedir²⁴.

Madde bu şekilde karar altına alınmışsa da etüt çalışmaları sırasında bazı değişiklikler gündeme gelmiştir. Olası değişiklikler içinde, tek hatlı denmesine rağmen her iki güzergâhta da çift hat döşenmesinin her açıdan daha iyi olacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Çünkü gidiş ve gelişlerde aksamaların yaşanacağı göz önüne alınır, yapılan makaslarda yolcu veya yük vagonunun diğeri gelene kadar ilkinin beklemesi can sıkıcı bir durum olacaktır.

İkinci bir problem de, şehir içinden geçecek güzergâh için, her ne kadar Hükümet Binası'nın önündeki eski Telgrafhane başlangıç olacaktır denmişse de, siyasi baskılar bu hattın Türbe Önü ve oradan da Mevlânâ Postnişini Amil Çelebi'nin evinin önüne kadar uzatılmasını isteyenler vardır. Bu uzatma işi de sanıldığı kadar kolay değildir. Her iki güzergâhta hem çift hat döşenmesi düşüncesi hem de döşenecek ray mesafesinin uzatılması düşüncesi, hattâ rayların çeşit ve markalarının bile tartışılması sistemin geç başlamasına ve geç bitirilmesine neden olmuştur.

Atlı tramvay 1. güzergâhı verilen son karara göre; eski Postane ve Hükümet Binası önünden başlatılarak, Kayalı Park'tan geçerek Alaaddin Tepesi'ne doğru uzatılacak olan hat, bugünkü İş Bankası'ndan sola döndü. Rampalı Çarşı, Meram Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu, Katolik Kilisesi ve karşısındaki Dr. Dat veya diğeri ismiyle Amerikan Hastanesi'nden Arapoğlu Kosti'nin evinin önüne geldi. Burada bir makas atıldı. Makas atılmasının nedeni karşılaşılan tramvaylardan biri makasta beklerken diğeri yoluna devam edebilecekti. Bu yüzden bu mevkiye

²⁴ *BCA.*, 230/138.07.02, s. 3; *KVS.* H.1325 (m.1909), s. 282

Arapoğlu Makası denmiştir. Arapoğlu Kosti'nin evinin önünden, Mimar Muzaffer Caddesi'ni takip eden hat, Tahir Paşa Camii'nin önüne geldi. Buradan sağa, kuzeye yöneldi. Kısa bir mesafe sonrasında tekrar sola dönüp bugünkü Konyaspor Lokali'nden Zafer Meydanı'na çıktı. Buradan yoluna devam eden tramvay hattı, Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi'nin, Atatürk Müzesi'nin, Konya Lisesi'nin, Atatürk Anıtı'nın önünden İstasyon Caddesi'ne yöneldi. Atatürk Stadyumu'ndan geçerek Feridiye Karakolu'na geldi. Burada atılan makasla Buğday Pazarı güzergâhından gelen kolla birleşti. Feridiye Karakolu'ndan devam eden hat, İstasyon Binası'na gelince kuzeye döndü. Eski Bağdat Otelinin önünden geçerek tren yolu kenarındaki İstasyon Boyahanesi'nde bitti.

İkinci güzergâh ise, daha çok hububat, güherçile (barut) ve diğer mal, eşya taşınmasına yönelik olduğu için, Eski Buğday Pazarı'ndan başlayıp Larende Caddesi'ni takip etti. Balık satıcılarının bulunduğu yerde, karşıdaki Güherçile Fabrikası'na, Söylemezin Konağı'nın (Söylemez Tekkesi) önünden geçen bir makasla bağlandı. Balıkçılardan devam eden hat, Sahip Ata Külliyesi'nin güneyinden, bugünkü Etnoğrafya Müzesi'nin güneyinden geçerek Muhacir Pazarı'ndaki Balık Hali'nin olduğu yerde Meram Eski Yolu'nu kesip geçti. Mümtaz Kuru İlköğretim Okulu'ndan, DSİ'den, Stadyum'dan, Feridiye Karakolu önünde diğer hatla birleşti. Buradan İstasyon'a inen hat İstasyon Binası'ndan sola güneye yöneldi. İstasyon Ambarları'na bağlanan makaslarla burada sona erdi²⁵.

14 maddelik ruhsatnamenin ikinci maddesine göre; Konya Belediyesi 6 ay zarfında yapılacak işlere ait bir rapor, ilgili kroki, plân ve haritaları Nafia Nezâreti'ne takdim edecek, 1 sene zarfında yapılan masraf, zarar ve meydana gelen hasarda Belediye'ye ait olmak üzere inşaata başlanacaktır. Haritaların tasdik tarihinden itibaren ise 2 yıl içinde sistem tamamlanacaktır. Bu müddet içinde şayet Belediye, Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği'nin tespit ettiği kurallara uymazsa, Nafia Nezâreti yaptığı masrafları, Belediye'den tahsil etmek üzere ruhsatnameyi fesh ve iptal edebilecektir. Üçüncü maddede ise; inşaatın takibi Nafia Nezâreti'nin görevlendireceği bir mühendis tarafından denetlenebileceği gibi Vilâyet Baş Mühendisi'nin de takibi altında olacaktır. Bu kontroller inşaatın kesin tamamlanması

²⁵ BCA., 230/138.07.02; 1909 Konya Vilâyeti Harita-i Umumisi; Meşrik-i İrfan, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), nr. 4, s. 3-4.

üzerine her sene kış mevsimi bitiminde müştemilâtı da dahil rutin olarak tamamen teftiştten geçirilecektir. Yapılan kontrol neticesinde geniş çapta değişiklikler olacaksa, bunun için Nezâret'e başvurulacaktır. Nezâret Müfettişi'nin bu denetimi yapabilmesi için Konya Belediyesi her yıl Mart ayı başında, görevlendirilenin masraflarının karşılığı olarak Nezâret Veznesi'ne 40 Osmanlı lirası harç yatıracaktır²⁶ denilmektedir.

Ruhsatnamenin 4. maddesinde; tramvay inşaatı süresince inşaata ait malzemelerin konacağı, taşların dökülebileceği veya şantiyelerin kurulacağı gerek devlet arazileri, gerekse ahaliye ait araziler, Vilâyet Makamı'nca, Belediye adına tahsis edilecek, ancak Belediye kullanılacak bu araziler için tazminat ödeyecektir. İnşaatın tamamlanmasıyla birlikte araziler eski sahiplerine iade edilecektir. 5. maddesinde ise; tramvay ile müştemilâtının ilk tesisi için Konya Belediyesi tarafından ülke içinden temin edilecek veya ülke dışından getirilecek olan malzemeler için her türlü gümrük resminden muaf olacağı gibi tramvayın döşeneceği güzergâhlardaki araziler ile müştemilâtının konacağı arsalar ve yapılacak binalar dahi vergiden muaf olacaktır. Ayrıca bu ruhsatnâme ile ekindeki teknik talimat için de damga resminin tahakkuk ettirilmeyeceği belirtilmektedir²⁷.

6. maddesinde, inşaat tamamen bittikten sonra, Konya Belediyesi tesisin tamamlandığını, Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne bildirecek. Nezâret, Nezâret Fen Müşavirliği'nden bir heyet kuracak. Bu heyet, Konya'da bulunan ve tramvay işiyle meşgul olan diğer heyetle birleşerek, birlikte teftiş edip, yazacakları bir tutanakla geçici olarak tesisi teslim alacaklardır. Tesisin ikinci yılı, yine Nezâret Heyeti tekrar tesisi muayene edecek, teknik talimat dışı herhangi bir değişikliğin olup olmadığını ve Konya'da bu tesisin doğal şartlara dayanıklılığı ile ilgili bir rapor daha hazırlayacaklardır. Problem yoksa ancak ondan sonra, tramvay hattı tesisi kesin olarak kabul edilmiş olacaktır.

Tramvay hattının, halktan birinin işletmesi hususu ise, kesin teslim alındıktan sonra, Belediye'nin açacağı ihale ile işletme hakkı kısmen tanınacaktır. 7. maddesinde ise; Tramvay ve müştemilâtı ile ilgili ister sabit ister hareketli

²⁶ BCA., 230/138.07.02; *Umur-ı Nafiaya Ait Mecmua-i Mukavelât*, Cüz: 1 Konya Tramvayına Ait Ruhsatname ile Talimât-ı Fenniye, İstanbul 1328 (m.1912), s. 3.

²⁷ BCA., 230/138.07.02; *Konya Tramvayı'na Ait Ruhsatnâme*, s. 4.

malzemeler daima itinalı şekilde kullanılacak ve muhafaza edilecek olup, bunlardan meydana gelebilecek zarar-zıyanların masrafları Konya Belediye'sine ait olacaktır. Şayet Belediye malzemelerin kullanımıyla ilgili hususlarda müsamaha gösterir veya ilgisiz davranırsa kırılmış, bozulmuş, kaybolmuş eşyalar ile ilgili ihtarnâmeler gönderilerek bir ay içerisinde Belediye'den telafisi istenecektir. Bir ay içinde kaybolanlar alınmaz, bozulanlar tamir edilmezse Hükümet, bu eksiklikleri emanet olarak tamamlayacak ve bununla ilgili tüm masraflar Belediye'den tahsil edilecektir. Belediye ödemelerde problem çıkarır veya ileri bir tarihe atmaya çalışırsa masraflar, tramvay hasılatından anında tutulacak zabıtnâme ile hemen alınacaktır. Bunun için de resmi herhangi bir muameleye gerek duyulmayacağı belirtilmektedir²⁸.

Ruhsatnamenin 8. maddesine göre, Belediye tramvayın geçici olarak kabul edildiği tarihten itibaren belirlenen tarifelere uyarak hareket edecektir. 9. maddesine göre de; tramvayda görevlendirilecek memur ve hizmetlilerin giyeceği bir kılık kıyafet tarzı tespit edecektir. 10. maddede ise; Belediye, tramvayın her türlü hasılatını tuttuğu cetvelleri 6 ayda bir dosya halinde Nafia Nezâreti'ne gönderecek, gelir ve giderlerin tutulduğu bu cetvellerde, yolcu ve eşya nakliyatı hasılatı ile diğer her çeşit hasılat gösterilecektir. 11. maddede uygulanacak ilk ücret tarifesi tespit edilmiş olup, tarifeler Ticaret Nezâreti'nin haberi olmaksızın değiştirilemeyecek ve bunun içinde Belediye, Nezâret'ten ruhsat alacaktır. Uygulanacak ücretler Valilik Makamı ile birlikte tespit edilecektir. Yeni belirlenen ücret tarifeleri 1 ay önceden ilân edilerek halka duyurulacak, ancak tarife ücretlerinde indirim gidilirse o da 3 gün önceden ilân edilecektir.

Adam başına ve kilometre hesabına göre ilk nakliye fiyatı; 1. mevki 30 para, 2. mevki 20 para, eşya ücreti ise ton başına kilometresi 4 kuruş olarak uygulanacaktır. Tarifeye göre 3 yaşındaki çocuklardan, ebeveynlerinin kucağında oturmak kaydıyla ücret talep edilmeyecektir. 3-7 yaş arasındaki çocuklardan yarım ücret alınacak ancak her biri ayrı koltuklara oturacaklardır. Ancak iki çocuk bir sandalyeye sıkışarak otursalar bile ayrı ayrı ücretlendirileceklerdir. Askerler, polisler, zabtiyeler ve resmi üniforma elbise giymiş diğer yolculardan yarım ücret alınacaktır.

Elde taşınabilen ve diğer yolcuları rahatsız etmeyen paketleri yolcular yanlarında taşıyabilecekler ancak ücret vermeyeceklerdir. Elde taşınamayan

²⁸ BCA., 230/138.07.02; Konya Tramvayı'na Ait Ruhsatnaâme, s. 4.

paketlerden ise ağırlıkları ve hacimleri oranında ücret alınacaktır. 0-50 kilogram olan eşyalardan 50 kilogram ücreti, 50-100 kilogram olan eşyalardan da 100 kilogram ücreti alınacaktır.

Bu tarifeden başka, sevk ve ihraç edilecek paketlerden, 20 para kayıt ücreti ile 50 kilografa kadar olanlardan günlük işgaliye ücreti olarak 20 para alınacak. 24 saati geçen fakat alınmayan eşya ve paketler için ise 50 kilografa kadar olanlardan 10 para yer işgaliye ücreti alınacak, uzun süre kalacak eşyalar ise 100 kilogram üzerinden ücretlendirilecek ve her biri için 20 para günlük yer işgaliye ücreti talep edilecektir²⁹.

Ruhsatnamenin 12. maddesinde; yolcunun yanında taşıdığı eşya ve paketler kucağında değil de yer işgal ediyorsa bunlar da kilometre hesabıyla ücretlendirilecektir. Ancak bu eşyalardan alınan ücret 10 paradan aşağıya tarifelenemeyecektir. 13. maddede ise, Hükümet yetkililerinden tramvay için her türlü teftişte bulunanlar ile hangi Nezâret'te görevli olursa olsun memurlar, Belediye'nin Tramvayı'ndan ücret ödemeksizin faydalanabileceklerdir. Ruhsatnamenin son maddesinde ise, tramvayın hareket saatleri Belediye'ce belirlenecek, ancak Vilâyet tarafından onaylanacaktır. Valilik Makamı'nın haberi olmaksızın, hareket saatleri asla değiştirilemeyecektir³⁰.

21 Teşrîn-i Evvel 1322 (3 Kasım 1906) tarihli, Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği'nin Konya Tramvayı'nın tesisi ile ilgili yapılacak teknik çalışmaların bazı maddeleri de şöyledir: talimatnamenin 2. maddesinde; tramvayın tesisine başlamadan önce, inşaatın görevli mühendisi, tramvayın levâzım (malzeme) ve haritalarını iki nüsha olarak hazırlayacak ve Nafia Nezâreti'ne gönderilmek üzere Konya Belediyesi'ne takdim edecektir. Bunun yanında teklif edilen numunelere göre bir de rapor sunacaktır. Buna göre;

a) Tramvayın geçeceği güzergâhları gösteren 1/500 ölçekli bir harita (plân) çizecektir. Bu plânda sokaklar, meydanlar, kaldırımlar, resmi binalar ve ahaliye ait haneler gösterilecektir. Bunların yanında tramvay güzergâhları da işaretlenecektir. Harita üzerinde tramvay demir çubukları mavi renkle gösterilecek ve tramvayın

²⁹ BCA., 230/138.07.02; *Konya Tramvayı'na Ait Ruhsatnaâme*, s. 5.

³⁰ BCA., 230/138.07.02; *Konya Tramvayı'na Ait Ruhsatnaâme*, s. 6.

gececeği sokakta döşenecek rayların yaya kaldırımlarına ve hanelere olan uzaklıkları dikkatle işlenecektir.

b) Yükselti itibariyle 1/200, uzunluk itibariyle 1/500 ölçekli olarak hat boyunca yükselti ve uzunluklarının dereceleri belirlenecek, tüm bunlar 1000 metrelik bir mesafede bulunan iniş ve yokuşların uzunluklarıyla birlikte gösterilecek.

c) Tramvay için yapılacak binalar gösterilecek.

d) Vagon ve sair malzemenin kesit ve eşkalleri gösterilecek.

e) Hattın şeklini gösteren bir plân üzerinde maket yapılacak.

f) Kullanılacak demir çubukların kesitleriyle birlikte durumlarını gösteren maketleri yapılacak.

g) Demir çubukların dayanıklılıkları, ölçüm raporlarıyla belirtilecek³¹.

Talimatın 4. maddesinde; döşenecek demir çubukların yan taraflarına yani demir çubukların taş tarafında bulunan yaya kaldırımların sanayi alanlarının bulunduğu mahallerdeki genişliği en az 80 cm olurken, her durumda tramvayın geçeceği sokak, yol, bina, duvar, korkuluk ve hendek gibi yerlere denk gelenlerin arası 150 cm'den düşük olmayacaktır. 6. maddesinde ise; *“tramvay hattının iniş ve yokuş meyillerinin en düşük derecesi metre başına 2,5 cm olacak ise de, Nafia Nezâreti'ne mühendis tarafından sunulacak rapor üzerine alınacak izinle, duruma göre meyillerin derecesi daha fazla olabilecektir. Birbirinin devamı olan iki yokuş arasındaki mesafenin yarısı 500 metreye denk gelecek şekilde inceltilenektir. Hattâ bu iniş ve yokuşlar mümkün merteye tesviye edilecektir”*³² denilmektedir.

İlgili talimatın 9. maddesinde; demir çubuklar “Vinyol rayı” usulünde, çelikten olacak ve bunların kaideleri 15-16 cm genişliğinde bulunacaktır. Diğer malzemelerin sipariş edileceği fabrikaların isimleri ve mal türleri belirtilecek, satın alım senetleri ise Nafia Nezâreti'ne yani Nâzır oluruna sunulacaktır. 11. maddesinde ise; tramvaya ait yapılacak binalar taş ve tuğladan yapılacak, damları kiremitle kaplanacaktır. 14. maddesinde de, tramvay güzergâhında yapılacak istimplâk çalışmalarını, Konya Belediyesi hızlandıracak³³ denilmektedir.

³¹ BCA., 230/138.07.02; Konya Tramvayı'na Ait Ruhsatnaâme s. 7.

³² BCA., 230/138.07.02; Konya Tramvayına Ait Talimât-ı Fenniye, s. 8.

³³ BCA., 230/138.07.02; Konya Tramvayına Ait Talimât-ı Fenniye, s. 9-10.

2.2.6. Konya Belediyesi Atlı Tramvay Hattı'nın İnşaatının Başlaması

Ticaret ve Nafia Nezâreti, 11 Mart 1323 (24 Mart 1907)'de Konya Vilâyeti'ne gönderdiği telgrafta; Konya Belediyesi Mühendisi Petraki Efendi'nin tramvay hattı çalışmalarında yer alabileceğini, ancak yetki ve sorumluluk yüklenemeyeceğini ve Belediye'nin bu konuda eğitim almış bir mühendis istihdam etmesi gerektiğini söylediği de Konya Valisi Cevad Bey, 2 Haziran 1323 (15 Haziran 1907)'de Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne bir yazı gönderdi. Cevad Bey ilgili yazısında, demir çubukların arasının 1 metre olanından yapılması kararlaştırılan Konya Atlı Tramvayı'nın tüm etüd çalışmalarının Belediye Mühendisi Petraki Efendi tarafından hazırlandığını, Vilâyet Baş Mühendisi tarafından da gerekli denetimin yapıldıktan sonra tasdik edildiğini, ihale şartnamelerinin belirlendiğini ve alınacak malzemelerin ilânının yapılabileceğini³⁴ bildirdi. Vali Cevad Bey, aynı yazıyı aynı tarihte bir de Sadaret'e gönderdi. Vali Sadâret'e gönderdiği yazısında Sadrazam Ferit Paşa'dan, malzeme ihale ilânının bir an evvel askıya çıkarılması hususunda verilecek izin hızlandırılarak ihalenin yapılabilmesini istedi³⁵.

Petraki Efendi'nin hazırladığı Konya Vilâyeti Baş Mühendisi'nin onayladığı etüt çalışmasındaki Tramvay Yolu Güzergâhları'nın son durumunun gösterildiği ve kullanılacak malzemelerin miktarlarının yer aldığı cetvellerde; yolcu hattının uzunluğu, iniş-çıkışları, kıvrımları, eşya nakil hattının uzunluğu, çukur ve yokuşları, köprüleri ile tüm fizibilite raporları dahil istatistiki bilgiler vardı³⁶. Ayrıca 4 adet üstü açık yazlık yolcu vagonu, 4 tane üstü kapalı kışlık yolcu vagonu, 10 adet yük vagonu, toplamda 18 vagonun ihale şartları, döşenecek ray demirleri ve diğer malzemelerin miktarları ile ihale şartlarının detaylı bilgileri mevcuttur. 18 vagona ait ihale şartları şunlardır:

1) Adı geçen vagonlar belirlenen şart ve resimlerine uygun olarak, gümrük resmi ve Haydarpaşa'dan Konya'ya kadar nakliye ücreti, Belediye'ye ait olmak kaydıyla, bunun dışında kalan her türlü taşıma ve ithal ve ihraç masrafları ile gümrük vergileri müteahhide ait olacaktır.

³⁴ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 40.

³⁵ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 41.

³⁶ BCA., 230.01/138.07.03

2) Eksiltme ilânı sonucu vagonlar için belirlenen fiyat mecdiye 20 kuruş ve Osmanlı altını 108 kuruş hesabıyla yarısı vagonlar Haydarpaşa'ya geldiğinde, diğer yarısı da, Konya'da teslim edildikten sonra, nakden Konya Belediyesi sandığından ödenecektir.

3) Pey sürenlerden %10 depozite veya Osmanlı vatandaşlarından muteber bir kefil verecek ve her ne sebeple olursa olsun belirlenen süre zarfında taahhütlerini yerine getiremezse veya vagonlar istenilen şartlara uymayıp reddedilirse depozite parası zapt olacak ve kefil verildiği halde, bu kefil mahkemeye gidilmeksizin depoziteye ek tazminat verecektir.

4) Geçen tarih göz önüne alınmaksızın Temmuz ayının 3'üncü haftasının Salı günü akşamında askıya çıkarılacak olan eksiltme ilânı 4'üncü haftasının Çarşamba günü akşamına kadar askıda kalacak, aynı gün akşamında ihalesi yapılacaktır. Teşrîn-i Evvel (Ekim) ayının ilk haftasının Salı günü akşamına kadar da vagonların tamamen teslimi gerçekleştirilmiş olacaktır.

5) Dellaliye resmi müteahhide ait olacaktır.

6) İşbu taahhütten dolayı müteahhit ile Konya Belediyesi arasında anlaşmazlık zuhur ederse mahkemesi Konya mahkemelerinde görülecektir.

7) Vagonlar belirlenen şartlara uygun olmayıp iade olunursa, Haydarpaşa'dan Konya'ya kadar sevk için, Belediye'ce verilmiş olan nakliye ücretini müteahhit ödeyecektir³⁷.

Konya Belediyesi tarafından inşa olunacak tramvay hattına alınacak demir ve diğer aksama ait ihale şartları ise;

1) Demir ve ferşiyatının (ek malzemesi-dolgu malzemesi) fiyatı ile ilgili eksiltme ilanıdır.

2) Tramvay hattının toplam uzunluğu 4828 metredir.

3) İki ray demiri arasındaki mesafe 1 metre olacaktır.

4) Demir çubuklar çelikten ve resimde görüldüğü gibi olacak ve çubuğun her metre uzunluğu 15,5 kilodan fazla ve 14 kilodan noksan olmayacaktır.

---

³⁷ BCA., 230.01/138.07.03

5) Traversler çelikten ve ebatları resimde gösterildiği üzere olacak ve her birinin ağırlığı 10,5 kilodan fazla ve 9 kilodan noksan olmayacaktır.

6) Demir çubukların bağlantı plâkaları 4 delikli ve İsveç demirinden olacaktır.

7) Kullanılacak tüm vidalar yumuşak demirden olacak ve sert veyahut dökme olursa kabul edilmeyecektir.

8) Demir çubukların traversler üzerine tutturulması resimde gösterildiği üzere olacak ve traverslerin kendi aralarındaki mesafeleri de 77 cm olacaktır.

9) Feridiye Karakolu'nun önünde, yani iki hattın birleştiği noktada 1, İstasyon'da hattın eşya ambarıyla İstasyon'a ayrıldığı noktada 1, eşya ambarının önünde 1 ve tramvay hattı ahırlarının önünde 1 olmak üzere toplam 4 adet makas yapılacaktır³⁸.

10) Tüm demirler, Almanya'nın "Artukorill", Fransa'nın "Dekovil" ve Belçika'nın "Aşillergrank" fabrikaları malından veyahut imalâtına mütenasib ve mükemmeliyeti Nafia Nezâreti'nce tasvip ve uygun görülecek diğer fabrikalardan da alınabilecektir.

11) Demirler Haydarpaşa üzerinden getirilmeye mecbur olup, muaf olan gümrük resmi ve Haydarpaşa'dan Konya'ya kadar tren yolu ücreti Konya Belediyesi'ne ve bundan başka tüm nakliye ve vagon ithali ve ihracı ve rıhtım resmi müteahhide ait olacaktır. Şartlara uymayan, kullanılmış olduğu anlaşılan demirler müteahhide iade edilecek ve şayet çubuklar ve raylar kabul olup da yalnız istenilenden fazla gelirse, bu durumda kullanılmayanlar hesaba katılmayacak ve bu fazla gelenlerin yol ücret nakliyesi ile istenilen şartlara uygun olmayan demirlerin getirilmesi için yapılan harcamaların tamamı Belediye'ce verilmişse müteahhitten geri tahsil edilecektir.

12) Hat güzergâhındaki toprakların tesviyesi Belediye'ye, makas ve sair teferruatıyla birlikte tanzimi ve döşenmesi müteahhide aittir.

13) 8 gün askı müddeti tayin olunmuş ve müddet bitiminde yapılacak ihaleyi müteakip, demirlerin celbine ve müteakiben de döşenmesine başlanacaktır.

14) Dellaliye resmi müteahhide ait olacak ve eksiltme bedeli mecdiye 20 kuruş ve Osmanlı altını 108 kuruş hesabıyla, birisi demirlerin tamamen Haydarpaşa'ya getirilişi, diğeri Konya'ya taşınmasıyla, üçüncüsü hattın tamamen

³⁸ Arapoğlu Makası ile Güherçile Fabrikası'na geçiş makasları ihale dışı konmuştur.

döşenmesiyle ve son taksiti de, hattın kesin olarak teslim alınmasıyla 4 eşit taksitte ödenecektir.

15) Pey sürenlerden %10 depozite akçesi alınacak. Şayet müteahhit depoziteyi tediye etmez ve malzemeleri yabancı ülkelerden alırsa o zaman Osmanlı vatandaşlarından muteber kefil gösterecek. Bilahare müddeti zarfında taahhüdünü yerine getiremez ise depozite akçesi iade edilmeyecek ve kefil taahhüt edilmiş ise, kefil olan zat mahkemeye gidilmeksizin ek tazminat verecektir.

16) İş bu taahhütten dolayı bir anlaşmazlık çıkarsa muhakemesi Konya mahkemesine ait olacaktır³⁹.

Tramvay tesisi için alınacak malzemelerin belirlenmesinden sonra Konya Valisi Cevad Bey, 5 Haziran 1323 (18 Haziran 1907) tarihinde Konya'dan Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne gönderdiği telgrafta, ihale ilamının öncelikli olarak İstanbul'da da askıya çıkarılmasını istedi⁴⁰. Aynı konuda Sadrazam Ferit Paşa ise, 10 Haziran 1323 (23 Haziran 1907) tarihli tezkeresini Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne göndererek; *“Konya Valisi'nin ilgili isteğinin bir an önce tetkikinin yaptırılarak gereğinin icrasını”*⁴¹ belirtti. İlgili dosya, Nafia Nazırı tarafından 12 Haziran 1323 (25 Haziran 1907)'de Nezâret İdare Heyeti'ne havale edildi. Nezâret İdare Heyeti ise 1 gün sonra tetkik edilmek üzere Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği'ne gönderdi.

Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği gerekli incelemeyi yaparken, Vali Cevad Bey bu sefer *“çok acildir”* diyerek Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne 11 Haziran 1323 (24 Haziran 1907)'de çektiği telgrafta; *“eksiltme ilanında 1 metre uzunluğundaki demir çubukların ağırlığının 14-15,5 kiloya kadar diye gösterildiğini, ancak her metresinin 20 kilo ağırlığında olursa dayanıklılık açısından daha iyi olacağını konunun uzmanlarından işittiğini, bunun gereği üzerine tashihinin yapılmasını ve ilgili mercilere iletilmesini”*⁴² istedi. Vali'nin isteğini Nafia Nazırı, dilekçenin üzerine, *“içeriğine göre icabının acilen yerine getirilmesi”* notunu ilave edip Fen Müşavirliği'ndeki önceki dosyası ile birleştirilmek üzere 12 Haziran 1323 (25 Haziran 1907)'de havale etti.

³⁹ BCA., 230.01/138.07.03

⁴⁰ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 39.

⁴¹ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 38.

⁴² BCA., 230.01/138.07.03, lef. 37.

Demir çubukların ağırlığının 14-15,5 kilodan 20 kiloya çıkarılmasını isteyen Konya Valiliği, neticesinin ne olduğunu çok merak etmiş olacak ki Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne 20 Haziran 1323 (3 Temmuz 1907) tarihinde çektiği telgrafta; “*demir çubukların ağırlığı ile ilgili olarak henüz bir cevap alınamamıştır*”⁴³ diyerek kendilerine bu yönde bir malûmat verilmesini beklediklerini ifade etti.

Konya Atlı Tramvay Tesisi'nde kullanılacak olan malzemenin türü ve nitelikleri konusu incelemedeyken Avrupa'ya sipariş edilen yolcu ve yük vagonları İstanbul'a geldi. Konya Valiliği mukaveledeki, “*yolcu ve yük vagonları Haydarpaşa'ya gelince yarı ücreti ödenir*” maddesine göre Nâfia Nezâreti'nden vagonların yarı ücretinin ödenmesini talep etti. Nezâret durumu Nezâret İdare Heyeti'nden sordu. İdare Heyeti bu konudaki görüşünü 19 Haziran 1323 (2 Temmuz 1907)'de Nezâret'e; her ne kadar mukavelede öyle deniyorsa da ödemenin yapılamayacağını, çünkü vagonlar mahalline ulaştıktan sonra esaslı bir muayeneden geçirilip sonra ödemenin yapılabileceğini, şayet ödeme yapılırsa bunun vagonları kabul etme manâsına geleceğini, halbuki olabilecek olumsuz herhangi bir durumla karşılaşılırsa müteahhit veya kefilinden o miktarda depozite talep edilse bile, talebin meydana gelecek zararı karşılamayacağı, durumun çözümünün bu şekilde olabileceğini ilettili⁴⁴.

Vagonlarla ilgili ödeme probleminin çözümü anlaşılmışken Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği (Teknik Servisi) hatda döşenecek raylar konusunda uzman Dr. Lulerag'a başvurdu. Lulerag hazırladığı 18 Haziran 1323 (1 Temmuz 1907) tarihli raporunda; “*yol hariç bütün belgeler mevzuata uygundur. Yol konusunda sunulan proje o kadar zayıftır ki inanılması güçtür. Teklif edilen yol, demir traversli dekovil (Decouville) tipi yoldur. Bu yol tipi normal demiryoluna uygun bir yol tipi olup tramvay için uygun değildir. Halen üst kısmında tekerlek izi olan Phoneix ray kullanılmaktadır. Böyle olunca da Vilâyet'in bahsettiği 1 metre rayın ağırlığının 19-20 kilo olsun yolundaki önerisi zayıf bilgiden kaynaklanmaktadır. Böyle yollarda uzunluğu 1 metre olan rayın ağırlığı 30 kilogram olmalıdır. Çünkü ekteki krokide raylar taş temel üzerine oturtulmakta olup demir bağlantılara sahiptir. Her şey normaline uygunsuz da yol tipi yeniden düzenlenmelidir*”⁴⁵ demektedir.

⁴³ BCA., 230.01/138.07.03

⁴⁴ BCA., 230.01/138.07.03

⁴⁵ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 33.

Ticaret ve Nafia Nezâreti İdare Heyeti'nin para ödeme konusu ile ilgili düzenlemenin yeniden yapılması, Nafia Fen Müşavirliği (Teknik Heyeti)'nin ise, yol tipi ve rayların kilosu ile ilgili yapılandırmanın yeniden düzenlenmesi raporları doğrultusunda, Ticaret ve Nafia Nezâreti, 4 Temmuz 1323 (17 Temmuz 1907) tarihli yazısını Konya Vilâyeti'ne gönderdi. Yazıda; *“demir çubukların ağırlıkları ile ilgili düzenlemenin yeniden yapılarak uygulamada fenkes (Phoenix) usulü ray tercih edilmesini, bu ray tipinin de 1 metre uzunluğunun 30 kilo ağırlığında olmasını, çünkü ray döşeme şeklinde, rayların kırma taş üzerine oturtularak iki sıra rayın birbirine demir çubuklar ile bağlanmaları gerektiği belirtilerek”*⁴⁶ ihale şartlarının buna göre yeniden düzenlenmesini istedi.

Ticaret ve Nafia Nezâreti'nin isteği doğrultusunda 21 Temmuz 1323 (3 Ağustos 1907)'de hazırlanan yeni ihale şartları, Konya Valiliği'nce, 3 nüsha olarak 23 Temmuz 1323 (5 Ağustos 1907) tarihinde Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne takdim edildi⁴⁷. Bir an önce askıya çıkarılarak ihalesinin yapılması istendi. Yeni ihale şartlarına göre Konya tramvayı;

1- 18 vagon, 8 yolcu vagonu, 10 yük vagonu, yol, ray, traversler ve yapımı gerçekleştirilecek.

2- 4824 metre uzunluğunda tek hat döşenecek,

3- Raylar arası 1 metre olacak,

4- Raylar 17-18 metrelik parçalar halinde olacak,

5- Raylar fabrikada eğilecek,

6- Çelik traversler 9,5 ile 10,5 modeline uygun olacak,

7- Bağlantı pilakalarıyla birlikte 4 delikli çelik raylar İsveç çeliğinden olacak,

8- Yumuşak demirden yapılmış civatalar kullanılacak,

9- Traversler plândaki gibi 97 cm aralıklarda döşenecek,

10- Raylar Korpel veya Decouville veya Legrand ya da bu gibi fabrikaların ürünü olacak,

11- 4 adet makas ve geçiş yolu yapılacak,

⁴⁶ BCA., 230.01/138.07.03

⁴⁷ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 28.

- 12- Yolcular için alınacak vagonların 4'ü açık, 4'ü kapalı olacak,
- 13- Yollar ve köprülü şoseleri Belediye yapacak
- 14- Malzemenin gümrük muafiyetinin yanısıra Haydarpaşa'dan Konya'ya kadar nakliye ücretini Belediye karşılayacak, ama istasyondan sonraki kısmı ve liman harçları müteahhide ait olacak,
- 15- Müteahhit Haydarpaşa'dan itibaren gidiş yolu güzergâhı seçebilir. Ancak bunu önceden belirleyip ihale dosyasına koyacak,
- 16- Hatla ilgili bütün malzemeler kamyonlarla taşınacak, müteahhit malzemenin geldiğini haber verecek, Belediye de bir uzmanını Haydarpaşa'ya veya İzmir'e malzemelerin uygunluğunu tespit etmek üzere gönderecek. Uzmanın olurundan sonra malzeme Konya'ya nakledilecek.
- 17- 21 Temmuzdan sonra 8 gün beklemede kalacak, 30 Ağustos 1323 (12 Eylül 1907)'de ise kesin ihale edilecek,
- 18- Teslimat 8 ay sonra olacak,
- 19- Gecikme söz konusu olursa her gecikme günü için 3 lira ceza kesilecek,
- 20- Ücretin yarısı malzemeler İzmir'e ya da Haydarpaşa'ya geldiğinde, 1/4'ü Konya'ya ulaştığında, kalan kısmı ise tramvay 15 gün çalıştıktan sonra ödenecek.
- 21- Müteahhit siparişin %10'unu teminat olarak verecek veya Belediye'nin onayladığı bir Osmanlı vatandaşının garantisini verecek,
- 22- Eğer müteahhit bu kontratın hükümlerini yerine getirmezse, teminatı kaybedecek veya kefil bu parayı ödeyecek,
- 23- Anlaşmazlık halinde Konya mahkemesi karar verecek⁴⁸.

2.2.7. Konya Belediyesi Atlı Tramvayının Malzemelerinin İhale Edilmesi

Konya Vilâyeti yeni hazırladığı ihale şartlarında, Ticaret ve Nafia Nezâreti'nin isteklerini yerine getirmişse de ray konusunda itirazını sürdürerek, normal demiryollarında kullanılan rayların döşenmesinde ısrarcı olmuştur. Nezâret buna karşı tutumunu, 30 Temmuz 1323 (12 Ağustos 1907)'de gönderdiği yazıyla Konya Vilayeti'ne; *“istenilen raylar normal demiryolu içindir. Tramvay için değildir.*

⁴⁸ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 30.

Tramvay hattının tamamında bir karşı ray ile çift hale getirilmeden, demiryolu rayının kamusal yolda kullanılması kabul edilemez. Bu rayın çift hale getirilmesi de çok pahalı olduğundan dolayı gerçekleşemez. Bunun için 1 metre ağırlığı 30 kilogram olan Phoenix (fenkes) ray kullanılacaktır. Bu kamusal yolda kullanılacak en iyi raydır. Çünkü yol seviyesine döşenir ve taşıtlar geçerken sarsıntı hissetmezler”⁴⁹ diyerek gösterdi.

Tramvayın ilk çıkan iradesine göre, Vignole tarzı rayların döşenmesi öngörülürken ve tüm çalışmalar Vignole ray sistemine göre plânlanmışken, Ticaret ve Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği'nin Phoenix (fenkes) tarzı ray kullanılacak kararı alması ortalığı karıştırdı.

Aslında Konya Valiliği'nin Phoenix (fenkes) tarza olan itirazı, ileride tesis üzerinde yapılacak olası yeni tarz değişiklikler yapmayı engellemesiydi. Çünkü İstanbul, İzmir, Selânik gibi şehirlerde elektrik gücüyle işleyen çift yönlü sisteme geçilirken, Konya'da tek yönlü, klasik ve üzerinde yapılacak hiçbir değişikliğe izin vermeyen bir tarzın uygulamaya konması, yapılacak olan masrafların ilerideki yıllarda heba olup gideceği kanısını oluşturuyordu. Şayet tesis normal tren yoluna döşenen ray kullanılarak çift yönlü olarak bile inşa edilirse, ileride gerekli yenilenme yapılabilecek ve aynı anda gidiş geliş yapılabilen elektrikli türden makinelerle işleyebileceği düşüncesi hakimdi.

Konya Valiliği'nin Phoenix (fenkes) tarz raylara karşı çıkmasıyla birlikte, Ticaret ve Nafia Nezâreti Teknik Servisi (Fen müşavirliği), Nezârete “*Konya'da ray döşenecek güzergâhlardaki yollarda hiçbir tadilat yapılmamıştır*” raporu verdi. Rapor üzerine Ticaret ve Nafia Nezâreti, 18 Ağustos 1323 (31 Ağustos 1907) tarihli yazısıyla; “*rayların tesis edileceği yollarda gerekli düzenlemenin icra edilmediği Fen Müşavirliği'nce rapor edildi. Bundan dolayı ihale belirtilen tarihte yapılamayacak olup, yollarda gerekli tadilat çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte ihale için yeni bir tarih belirlenecektir*”⁵⁰ diye ihalenin ileri bir tarihe atıldığı konusunda, Konya Vilâyeti bilgilendirildi. Döşenecek ray konusunda Nafia Nezâreti ile yaşanan tartışmalar sürerken, Nezâret'in olumsuz tavrı Konya yönetiminde tepki ile karşılandı. Vali Cevad, 8 Teşrîn-i Evvel 1323 (21 Ekim 1907)'de Nezâret'e

⁴⁹ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 29.

⁵⁰ BCA., 230.01/138.07.03

çektığı telgrafta, “8’i yolcu, 10’u yük vagonu toplam 18 vagonun belirlenen ihale şartlarına uygun olarak Haydarpaşa’da teslim olunmak ve ilk plânda müteahhitlerine kaparo için alınacak makbuz karşılığında 1000 lira peşinat vermek ve mecîdi 20 kuruş hesabıyla 534000 kuruş bedelle tramvay hattının inşasının Belediye menfaatine olacağı düşüncesiyle, 15 Teşrîn-i Evvel 1323 (28 Ekim 1907) tarihinde Pazartesi günü akşamı kesin ihalesinin yapılacağını ve askıya çıkarıldığını, oracada (İstanbul) belirtilen müddet içinde eksiltme talebinde bulunanlar olursa kendilerine bildirilmesini istedi”⁵¹. Vali Cevad, aynı bilgiyi benzer bir yazıyla aynı tarihte Konya'dan çektiği başka bir telgrafla Sadrazam Ferid Paşa’ya da duyurdu⁵².

Bu durum karşısında Ticaret ve Nafia Nezâreti, 13 Teşrîn-i Evvel 1323 (26 Ekim 1907) tarihli Konya Vilâyeti’ne gönderdiği yazıda; “henüz talepte bulunmuş eksiltme müracaatı yoktur. Söylendiği üzere talep olursa tarafınıza bildirilecektir”⁵³ bilgisini geçti.

Askıda kalma süresi biten Konya Atlı Tramvayı’nın ihalesi, ihaleye çıkış fiyatından 54000 kuruş daha düşük bir ücretle “İhale Eksiltme Komisyonu” tarafından mecîdi 20 kuruş hesabından 480000 kuruşa verildi⁵⁴. Konya Valisi Cevad Bey, ihalenin gerçekleştirildiğini 17 Teşrîn-i Evvel 1323 (30 Ekim 1907)’de hem Sadrazamlık’a hem de Ticaret ve Nafia Nezâreti’ne bildirdi⁵⁵.

Vali Cevad Bey, ihalenin gerçekleşmesi üzerine, 20 Teşrîn-i Evvel 1323 (2 Kasım 1907) tarihinde bir yazısını daha, Ticaret ve Nafia Nezâreti’ne arz etti. Bu yazısında; 17 Teşrin-i Evvel 1323 (30 Ekim 1907)’de tramvay inşaatının 180.000 kuruş bedelle ihale edildiğini bildirdi. Ancak Nezâret’ten gelen 13 Teşrîn-i Evvel 1323 (26 Ekim 1907) tarihli yazıda daha önce ihale edilen vagonlardan teslim alınanların ücretlerinin ödenmesi konusunda “belli bir gün sonra ödenecektir”den bahsedildiğini vurguladı. Tramvay ray sistemini Nezâret’in öngördüğü Phoenix (fenkes) tarzında yapılamayacağını belirten Vali Cevad Bey, hattın bu tarzda yapılması halinde ray diplerindeki olukların vereceği sıkıntı bir yana, konunun uzmanlarının Belediye’ye ek masraflar çıkarabileceğini belirttiklerini bildirdi. Vali Cevad Bey ayrıca Konya’da kış aylarının sert geçtiğini ve ray oluklarının kar ve

⁵¹ BCA., 230.01/138.07.03

⁵² BCA., 230.01/138.07.03

⁵³ BCA., 230.01/138.07.03

⁵⁴ BCA., 230.01/138.07.03

⁵⁵ BCA., 230.01/138.07.03

yağmur sularının getireceği pisliklerle, yazın ise rüzgarların taşıyacağı tozlarla dolabileceğini, bu durumda kışın en lüzumlu aylarında kullanılacak olan tramvayın dört ay boyunca çalışamaz olacağını, aynı durumun yazın da sözkonusu olduğunu belirtti. Yazısında, İzmir’de Vignole tarzı rayın kullanıldığını anlatan Vali Cevad Bey, Konya için durum bu iken ve İrade’de Vignole tarzı raya karar verilmişken, Nezâret’in onayına gelince Padişah’ın tasdiklediği bu sistemden neden vazgeçildiğini anlayamadıklarını söyledi. Yapılan ihalede Phoenix (fenkes) usulü rayın değil de İrade’de belirtilen Vignole tarzı rayların askıya çıkarıldığını anlatan Vali Bey, bu halin hem İradeye, hem ihale şartlarına, hem de Hükümet’in kararlarına uygun olduğunu savundu. Bu konuda yapılan her türlü çalışmanın Belediye’nin menfaatleri doğrultusunda gerçekleştirildiğini belirtti⁵⁶.

Nafia Nazırı, Konya Valisi’nin bu telgrafını, durumun yeniden görüşülmesi amacıyla 29 Teşrin-i Evvel 1323 (11 Kasım 1907)’de Fen Müşavirliği’ne havale etti.

Döşenecek raylar konusunu, Vali Cevad Bey Sadrazamlığa da taşıdığından, Sadrazam Ferit Paşa, 28 Teşrin-i Evvel 1323 (10 Kasım 1907) tarihli yazısını, Ticaret ve Nafia Nezâreti’ne göndererek; Konya Valiliği’nin raylar konusunda kendisini bilgilendirdiğini, Phoenix (fenkes) usulünün tesisinin zor olacağını ve beraberinde ek masraflar getireceğinden bu tarzdan vazgeçilip, karar verildiği üzere Vignole tarzının inşası yönünde karar alınmasını istedi⁵⁷. Nafia Nazırı, Ferit Paşa’nın bu isteğini de 30 Teşrin-i Evvel 1323 (12 Kasım 1907)’de Nezâret Fen Müşavirliği’ne gönderdi.

Ticaret ve Nafia Nezâreti, 13 Teşrin-i Sani 1323 (26 Kasım 1907) tarihli karar yazısıyla, Konya Valiliği’nin vagonlar ve raylar için yaptığı ihalelerini onayladı⁵⁸. Ancak rayların usul ve tarzı konusunda Phoenix (fenkes) usulünden vazgeçmedi. Nedeni de Fen Müşavirliği Mühendislerinden Dr. Lulerag’ın raporuydu. Lulerag raporunda; Konya Vilâyeti, Phoenix (fenkes) ray sistemi kullanılırsa rayların şeklinden dolayı daha pahalıya mal olacağını ve kışın kardan, diğer mevsimlerde de tozdan ve çamurdan zarar göreceğini, rayların temizliği konusunda bakım masraflarının fazlalaşacağını belirtip, iradesi çıkan Vignole ray tarzından sebepsiz

⁵⁶ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 18.

⁵⁷ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 16.

⁵⁸ BCA., 230.01/138.07.03

yere vazgeçildi diyorsa da, Vilâyetin Phoenix (fenkes) tarz raylarının kullanılmasına karşı olması mânâsızdır. Zira “Vignole ray” terimi, patentli rayları tanımlamak için kullanılan genel bir terimdir. Oysa daha önce belirtildiği gibi alt tabanı oldukça geniş (155 cm) şeridi tekerlek izi biçiminde olan “Vignole ray” aynı zamanda Phoenix (fenkes) raydır diyerek iki ray arasında herhangi bir farkın olmadığını belirtmektedir.

Lulerag rayların temizliği ile ilgili olarak da; kışın karların temizlenmesi ya da yazın tozun temizlenmesi Phoenix (Fenkes) raylarının bakımının sıradan Vignole rayların bakımından daha zor olduğunu söylemek de doğru değildir demektedir. Zira Phoenix rayın veya onun benzeri olan Broca rayın İsveç veya Rusya en soğuk, Senegal gibi en sıcak ülkelerde kullanılması bunu ıspatlar. Böylelikle Valilikçe Phoenix rayların kabul edilmesinde hiçbir sakınca yoktur diyerek verdiği örneklerde rayların temizliği konusunun problem olmayacağını ifade etti. Açıklamalarına, *“gerçekte tramvay yolu sokak ortasına yapılacağından, söz konusu yol asfaltta veya kaldırım taşında iz ve çöküntü yapmayacak şekilde yerleştirilmelidir. Zira tramvay yolunun taşıt trafiğine engel olacak şekilde yapılması kabul edilemez. Bu zorunluluk tren tekerleğinin zembereğinin üzerine geldiği izin sonucudur. Temelde, basit Vignole ray kullanılırdı. Bu durumda tekerlek izi kaldırım taşlı sokaklarda kaldırım taşları kesilerek düzenlenir. Taşlı sokaklarda ise paralel ikinci bir Vignole ray döşenir ya da birinci rayın üstüne taban kısmı olmayan ikinci bir Vignole ray vidalanarak düzenlenir. İki ray düzeyinin arasındaki boşluk tekerlek izini oluşturur”* diye devam eder.

Lulerag’a göre bu ray Baden-Wien, Münih, Stutgard ve Moskova gibi şehirlerde denenmiştir. Ama birçok sakıncasından dolayı her yerde özellikle de bu dört şehirde Fransa’da İng-Broca tarafından, Almanya’da C=Phoenix tarafından modifiye edilen Vignole raylarla değiştirilmiştir. Esasında Broca tarafından modifiye edilmiş Vignole ray veya Phoenix tarafından geliştirilmiş Vignole ray diye de adlandırılmaktadır. Ama bu isimler oldukça uzun olduğu için üst kısmında tekerlek izi olan ve alt tabanlı travers koymaya gerek kalmayacak şekilde geniş olan Vignole rayları tarif etmek için, bugün artık Broca ray ve Phoenix ray denmektedir. Bu ray doğrudan, iri taşlardan veya kesilmiş taşlardan oluşan temel üzerine konur; temelin yapısı rayı yerleştirmenin ekonomik olduğunu anlamaya yeter ve bakım masrafı yoktur. Zira traversleri değiştirmek için yolu kapamaya gerek yoktur ve ahşap

traversler olmadığı için paralellik kaldırım taşının veya normal taşın üzerine konan demir çubuklarla sağlanır şeklindedir. Lulerag'ın raporuna göre, bu demir yolu tipi, on yıldan beri yeni tramvay hatlarının tamamında kullanılmaktadır.

Lulerag Phoenix (fenkes) tarafından geliştirilmiş Vignole rayın, basit Vignole raydan biraz daha pahalı olacağını belirtir. Sebebini de biraz daha ağır olmasına bağlar. Ama travers kullanılmaması, yerleştirilme kolaylığı ve bakım masraflarının ortadan kalkması ile de Vignole raydan çok daha ekonomik olacağını vurgulamadan geçmez.

Sonuç olarak, Konya Vilâyeti'nin karşı çıkmasının, tramvay konusu hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığını belirten Lulerag, sıradan Vignole ray ile tavsiye ettiği Phoenix rayları değiştirmenin gelecekte ortaya çıkaracağı hesap hatalarından meydana çıktığı kanaatindedir⁵⁹.

Lulerag'ın raporunu yazısına ek yapan Ticaret ve Nafia Nezâreti, durumu 29 Teşrîn-i Sani 1323 (12 Aralık 1907) tarihinde Konya Vilâyet Makamı'na 3 Kânûn-ı Evvel 1323 (16 Aralık 1907) tarihinde de Sadrazam Ferit Paşa'ya takdim etti⁶⁰. Her iki yazıda; *“Avrupa'nın ekseri şehirlerinde 10 yıldan beri hep Phoenix (Fenkes) ray sistemleri kullanılmaktadır. Vignole raylarda zaman içerisinde birçok hata meydana gelmekteyse de Fenkesde bu türden hatalar olmamıştır. Açıklayıcı rapor ektedir. Bu nedenden dolayı Fenkes ray sistemi kullanılacaktır”*⁶¹ denilmektedir.

Ticaret ve Nafia Nezâreti'nin kararlı tutumu ve açıklayıcı detay bir rapor göndermesi Konyalı yetkililerin kafalarındaki belirsizliğin giderilmesine yetti. Konya Valiliği'nin 19 Mart 1324 (1 Nisan 1908) tarihinde Nezâret'e çektiği telgrafta; Nezâret Heyet-i Fenniye Raporu'nda yeterli açıklama yapılmıştır. Yapımcı firmaya Vignole ray siparişi emredilmişse de, çağrılarak görüşülmüş siparişin Phoenix (Fenkes) ray sistemine geçildiğini ve bu raylardan getirmesi gerektiği bilgisi verilmiştir. Bu konuda yeterince oyalanılmıştır. Şu an müteahhit bazı fabrikalarla, Belediye'nin menfaatini gözeterik muhabere etmektedir. Nezâretce bu konudaki teşebbüslerimizin hızlandırılmasını bekliyoruz⁶² diyerek bir bakıma Nezâret'ten özür dilemiş ve rayların bir an önce getirilmesi için ihaleyi alan firmaya acele etmesini söylemiştir.

⁵⁹ BCA., 230.01/138.07.03, lef. 17.

⁶⁰ BCA., 230.01/138.07.03

⁶¹ BCA., 230.01/138.07.03

⁶² BCA., 230.01/138.07.03, lef. 24.

Konya Valiliği bununla da kalmayıp, 14 Mayıs 1324 (27 Mayıs 1908)'de Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne gönderdiği başka bir yazıda tramvaya ait bir kısım alet ve malzeme Haydarpaşa gümrüğüne gelmiş olacak ki; *“yapımcı firma tarafından getirilen malzemenin sevk ve nakline başlanacağından ruhsatnamenin 5. maddesine göre; tramvaya ait tüm malzeme ve sair aletin her türlü gümrük resminden muaf olacağından, tarafınıza iletilen pusulalardaki sevk ve nakil olunacak olan tramvay malzemelerinin Haydarpaşa’da uzun müddet kalmasına meydan verilmemesi”*⁶³ ricasında bulunmuştur.

Nafia Nezâreti İdare Dairesi, 19 Mayıs 1324 (1 Haziran 1908) tarihli havalesinde; adı geçen cetvelde beyan edilmiş olan eşyanın ismi geçen tramvaya ait olduğunu biliyorsa da, tetkiki için 20 Mayıs 1324 (2 Haziran 1908)'de Nezâret Fen Müşavirliği (Teknik Heyet)'ne gönderdi. Fen Müşavirliği 24 Mayıs 1324 (6 Haziran 1908)'de incelemesini tamamladı. Araştırmaya göre kararı; *“Adı geçen cetvelde belirtilmiş alet ve edevat bir tramvay tesisatına ait malzemelerden olmadığı yapılan tetkikten anlaşılmış ise de, bunların belirtilen sayılarından adı geçen tramvay hattını gösteren haritadaki bilgilerle uygunluk gösterdiği anlaşılmıştır. Ona göre uygulama yapılsın”*⁶⁴ oldu. Ancak, haritadaki bilgilerden yeterince emin olunamamış ki, Nafia Nezâreti, 28 Mayıs 1324 (10 Haziran 1908)'de, 4 Temmuz 1323 (17 Temmuz 1908) tarihli yazıya binaen Konya Vilâyet'ine geri gönderdiği haritayı lüzumu üzerine tekrar geri istedi⁶⁵.

2.2.8. Konya Belediyesi Atlı Tramvay İnşaatının Tamamlanması ve İşletmesinin İhale Edilmesi

Ticaret ve Nafia Nezâreti Fen Müşavirliği'nin, Konya Tramvay tesisi ile ilgili olarak sürekli problem çıkarması, normal prosedür devam ettiyse de, inşaat işini yavaşlattı. Hattâ inşaat neredeyse durma noktasına geldi. Ama tramvay tesisine ait elde bir hayli malzeme vardı. Atıl kalacaktı ki, Mimar Mühendis Mektebi mezunlarından olan birisi, 150 lira bedel ve 33 sene işletme hakkının kendisine verilmesi kaydıyla tesisi tamamlayabileceğini Belediye'ye bildirmiştir⁶⁶.

⁶³ BCA., 230/138.07.05, lef. 4.

⁶⁴ BCA., 230/138.07.05, lef. 4.

⁶⁵ BCA., 230/138.07.05, lef. 3.

⁶⁶ Anadolu, 13 Eylül 1324 (26 Eylül 1908), nr. 6, s. 4.

II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte ortaya çıkan belirsizlik ortamında Belediye, teklifi değerlendirirken, inşaatın yapımındaki ufak tefek suistimallerin yaşanmasından olacak ki, Ticaret ve Nafia Nezâreti inşaatı durdurdu. İnşaatın durdurulmasıyla birlikte neredeyse tesis bakımsız kaldı. Çürümeye terk edildi.

Mimar mühendisle tramvay inşaatının devamı konusunda anlaşılmayan Konya Belediyesi, Konya'nın en büyük zenginlerinden olan Maruni Banker İlyas Çaha ile birlikte bir şirket tesis etti. Çünkü İlyas Çaha'nın sermayesi, bir değil beş tramvay tesisini fazlasıyla tamamlayacak kadar çoktu⁶⁷.

İlyas Çaha ile Belediye arasında hazırlanan Konya Atlı Tramvayı Mukavelesi taraflarca tasdik edilip hemen uygulamaya kondu⁶⁸ ve çalışmalara kaldığı yerden hızlı bir şekilde devam edildi.

Zaman zaman Ticaret ve Nafia Nezâreti ile yazışmalar, tramvaya ait ithal edilen eşyalar konusunda olmuşsa da, 1909 yılının ilk çeyreğinde tramvay inşaatı İstasyon Millet Caddesi arası döşenmiş, ray iç malzemeleri yerleştirilmiş ve kenar kaldırımları tamamlanmıştır. Çalışmalar böyle devam ettiği takdirde geri kalan kısmının da yakın bir zamanda tamamlanması fazla zaman almayacaktır⁶⁹.

1909'un ikinci çeyreği ile yılın ikinci yarısının başında, Konya Tramvay Tesisi tamamlanmış, kaldırım ve çevre düzenlemesi bitirilmiştir. Tramvaya ait idari binaların yapımı tamamlanmış, hattâ atların kalacağı ahırlar, şimdiki Atatürk Anıtı'ndan Muhacir Pazarı'na giden yol üzerinde, bugünkü Balıkçılar Hali'ne varmadan soldaki Fırıncı Hilmi'nin apartmanının olduğu yere yani eski Oluklu Çeşme civarına yapılmıştır⁷⁰.

İnşaatı tamamlanan Konya Atlı Tramvayı'nın 5 yıl süreyle işletme hakkının, ahaliden birine verilmesi için ilk ihale şartlarını belirleyen Konya Belediyesi, işletme şartlarını ilân etmiştir⁷¹.

İlan edilen şartlara göre ihaleyi alacaklar, tek güzergahtan oluşmuş iki ayrı tramvay hattının şehirden istasyona, istasyondan şehire yapılacak yolcu ve yük taşıma işinin beş yıllığına, sadece işletme hakkına sahip olacaklardır.

⁶⁷ *Anadolu*, 18 Kânûn-ı Evvel 1324 (31 Aralık 1908), nr. 31, s. 3.

⁶⁸ *Anadolu*, 18 Şubat 1324 (3 Mart 1909), nr. 47, s. 3.

⁶⁹ *Meşrik-i İrfan*, 31 Mayıs 1325 (13 Haziran 1909)nr. 25,s. 1.

⁷⁰ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 148.

⁷¹ *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1909), nr. 39, s. 3; *Meşrik-i İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), nr. 45, s. 3-4.

İşletme hakkını alanlar tramvay malzemelerine ait demirbaş eşya kayıt defterleri tutacaklar. Bu defterlere kırılan, bozulan, kaybedilen, kullanımdan dolayı yıpranmış, zayıflamış, kullanılamayacak hale gelmiş olan malzemelerin kayıtlarının yanısıra yeni alınan müştamilâtın da anında kayıtları yapılacaktır. Bundan başka mevcutların tamir, bakım, boyama işlemleri için yapılan harcamalar da yine muntazam olarak zamanında kaydedilecektir.

Hat boyunca meydana gelebilecek arızalara hemen müdahale edileceği belirtilen şartnamede, tramvayın yaz-kış, sabah-akşam müşteri var-yok demeden düzenli çalışacağı kaydı vardır. Bu konuda işletmeci kusur işler, hataya meydan verirse, Belediye'nin buna müdahale etme hakkı saklıdır.

Şartnamede tramvaya ait, Belediye'nin inşa ettirdiği at, saman, vagon ve diğer malzemelerin konacağı binalar yetersiz kalırsa Belediye'nin yeni meskenler yapacağı ancak işletmecinin tramvayların çekiminde kullanacağı atların seçkin hayvanlardan olması kaydı vardı.

Ayrıca yük vagonlarının işleyeceği İstasyon-Buğday Pazarı güzergâhında yüklü vagonların yol üzerinde her ne surette olursa olsun bırakılamayacağı hattâ bu güzergâhta asla yolcu vagonu bulundurulamayacağı belirtilirken, buna karşılık yolcu güzergâhı olan Hükümet Binası-İstasyon arasında yolcuların eşyalarının taşınabileceği bir adet yük vagonunun bulundurulabileceği kaydı görülür.

Tramvayda, işletmecinin istihdam edeceği personelin Osmanlı vatandaşı olmasının şart olduğu ihale şartnamesinde, bu personellerin okur-yazar olması ve Belediye'nin belirlediği tek tip takım elbise giyecekleri de belirtilmişti.

Şartnameye göre uygulanmakta olan ücret tarifesinde işletmeyi alan indirim yapacaksa bunu 3 gün önceden, bir artış olacaksa bu da 30 gün önceden ilân edilecektir. Ücretlendirme, Valilik Makamı'nın haberi veya onayı olmadan yapılamayacaktır. İşletmeci fiyat indirimi yapmış ve yaptığı ücret indiriminden vaz geçecek ise bu, önceki fiyattan fazla olamayacaktır.

Konya Atlı Tramvayı'nın tespit edilen ilk ücret tarifesine göre, Hükümet Meydanı'ndaki Telgrafhane'den İstasyon'a kadar 1. mevki 60 para, 2. mevki 40 para olup hat üzerinde indi-bindi yapanlar 1. mevki için 30 para, 2. mevki için 20 para ödeyeceklerdir. Üç yaşına kadar olan çocuklardan tarifeye göre, ebeveynlerinin

kucağında olmak kaydıyla ücret alınmayacağı belirtilirken, 3-7 yaşındaki çocuklar ile öğrenciler, askerler, polisler, Belediye memurları 2. mevkiye binmek şartıyla yarım ücret öderlerken, 1. mevkiye binmeleri halinde bu hakları olmayacaktır. Belediye Reisi, Belediye Mühendisi, Müfettişler ve hangi bakanlığın olursa olsun üst düzey bürokratlarından asla ücret alınmayacaktır.

Ücret tarifesinde taşınacak olan yüklerin ebat, hacim ve ağırlıklarına göre farklı bir uygulama yapılırken, hangi yükten ne kadar ücret alınacağı da detaylandırılmıştır.

Şartnamede daha sonra ücret tarifesindeki olası düzenleme işletmeci, Belediye yetkilisi ve Vilâyet Makamı'nın ortaklaşa yapacağı çalışma ile yapılabilecektir⁷².

Bu şartları kabul edenler ister devlete ait bir kurum, ister ahaliden olsunlar kefil bulmaya mecburdurlar. Ayrıca dellaliye resmi ve mukâvelât masrafları da kendilerine ait olacaktır⁷³.

Konya Belediyesi Atlı Tramvay Tesisi'ni tamamlayıp işletmeye koyarken malzemelerinin çoğunluğunu ithal etmiştir. İthal edilen malzemeler gümrüğe geldiği zaman, mukavelenamesinin 5. maddesine göre, her türlü vergiden muaf olmasına rağmen zaman zaman zorluklarla karşılaşmıştır. İnşaatın gecikmemesi için bazen gümrük vergisini peşin ödemiş, mallarını çıkarmıştır. Daha sonra gümrük ödeme makbuzlarını Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne gönderen Belediye, yaptığı ödemelerin geri iadesini alıyordu.

Tramvay yük vagonlarından bazıları ile birlikte yeni alet ve edevattan bir kısmı 16 Mart 1326 (29 Mart 1910)'da Haydarpaşa Gümrüğü'ne geldi. Belediye bu vagon ve aletleri 4705 kuruş gümrük vergisi ödeyip çıkardı. Aldığı makbuzu 20 Mart 1326 (2 Nisan 1910) tarihli yazısıyla Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne göndererek ödenen paranın geri iadesini istedi. Ancak yazısına ithal edilen yük vagonları ile alet ve edevatın sayılarını ve ağırlıklarını gösteren listeyi ilave etmedi. Nezaret Heyet-i Fenniyesi (Fen Müşavirliği) 23 Teşrîn-i Evvel 1326 (5 Kasım 1910)'da ithal edilen aletlerin 3 nüsha halinde cetvellerinin Vilâyet'ten gönderilmesini talep etti⁷⁴.

⁷² *Meşrik-i İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1910), nr. 45, s. 3-4; *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1910), nr. 39, s. 3.

⁷³ *Meşrik-i İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1910), nr. 45, s. 3-4; *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1910), nr. 39, s. 3.

⁷⁴ *BCA.*, 230/138.07.05, lef. 9.

Tramvay hattında yolcular için 8 adet fakat iki çeşit vagon vardı. Bunlardan 4'ü yazlık olup üstü açıktır. 4'ü de kışlık olup kapalıdır. Kapalı olan vagonların hem 1'nci mevki hem de 2'nci mevki olsun ön kısımları bayanlara ait olup bir perdeyle erkekler bölümünden ayrılmıştır. Yazlık vagonlarda ise, yine bayanlar bölümü haremlik selamlık olmak üzere ayrılmış ve kalın bir perdeyle çevrelenmiştir⁷⁵.

Yolcular karşılıklı konmuş peykelerde otururlardı. Yolculardan başka tramvayda bir sürücü, bir de biletçi vardı. Sürücü en önde oturur, atları sürer, durulacak duraklarda ise durdururdu. Bazen tramvay atları sefer sırasında fenalaşır yola devam etmemek için problem çıkarırlardı. Böylesi durumda yolcular tramvaydan inerek arkadan iteklemek suretiyle tramvayı yürütürler⁷⁶, kendileri de yürüyen tramvaya sırayla hem koşar hem binerlerdi.

2.2.9. Konya Belediyesi Atlı Tramvayı'nın I. Dünya Savaşı Öncesindeki Durumu

1911-1912 yıllarındaki Türk-İtalya savaşından dolayı, yurt dışından getirilecek yedek tramvay alet ve edevatında sıkıntı yaşanmış, bazıları getirilebilmiş, bazıları uzun süre gümrüklerde tutulmuştur. Fakat her şeye rağmen gelişen, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ön plânda tuttuğu bir Konya mevcuttur. 1913'te geceleri, sokakları gaz lambalarıyla aydınlatılıyor, gündüzleri de caddelerinde atlı tramvaylar işliyor. Şehrin yıllık ihracatı neredeyse 18.000.000 frankı geçiyordu⁷⁷.

Şehirde çok önceden açılan, İttihat ve Terakki Fırkası Konya Şubesi'nin yanı sıra, iş adamları ve kültür adamlarının birlikteliğini sağlayacak, Konya İttihat ve Terakki Kulübü de açılmıştır. Bu durum yeni yönetimin Konya'ya verdiği önemin tezahürüdür.

Konyalı bir grup hatırı sayılır tüccar ve esnaf, hem Hükümeti idare edenler hem de Konyalı bürokratlar üzerinde etkilidirler. Özellikle de Mevlânâ'nın torunlarının hemen hemen hepsinin İttihatçı olması işin bir diğer boyutudur.

1913'de Belediye, atlı tramvay güzergâhında, yıpranan alet ve malzemelerle ilgili olarak, yenilenme çabasına girerken, güzergâhların uzatılması kararını da aldı. Alınan karara göre yolcu güzergâhı Hükümet önündeki eski Telgrafhane'den doğu

⁷⁵ Palmira Brummett, *II. Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908*, Çev: Ayşen Anadolu, İstanbul 2003, s. 473.

⁷⁶ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 148.

⁷⁷ Horvâth, *Anadolu 1913*, s. 10.

yönünde; yani eski Telgrafhane, Fatih Çarşısı önünden sağa, İstanbul Caddesine dönecek, Aziziye Camii önüne geldiğinde sola dönerek bugünkü Katlı Otoparkın kuzeyinden Türbe Önü'ne çıkacak, oradan da Âlim Çelebi Efendi'nin evinin önünde son bulacaktır.

Yük vagonlarının çalıştığı ve Buğday Pazarı'nda son bulan güzergâh ise kuzeye doğru uzatılarak, Aziziye Camii önünde, yolcu güzergâhına bir makasla bağlanacak ve böylece iki güzergâh ring yapılabilecek bir hale sokularak, hat daha işlek daha verimli hale getirilecektir. Bu çalışmaların hesabını çoktan yapan Belediye, Vilâyet kanalıyla işin yurt dışı bağlantılarını kurmuştur. Hatta siparişi yapılan malzemelerin bir kısmı, Haydarpaşa gümrüğüne gelmiştir.

Konya Vilâyeti Heyet-i Fenniye Dairesi'nin hazırladığı, Konya Valiliği'nin 3 Teşrîn-i Evvel 1329 (16 Ekim 1913)'da Nafia Nezâreti'ne gönderilen telgrafında, *“Konya Belediyesi'ne ait tramvay hattı için Avrupa'dan celp olunarak şu günlerde Haydarpaşa iskelesinde olan 69600 kilo ray demirleriyle, bunlara ait 8781 kilogram teferruatının, mukavelesi icabı gümrükten muaf tutulması gerekmektedir.”*⁷⁸ denilmektedir. Valiliğin, Nezâret'e gönderdiği 12 Teşrîn-i Evvel 1329 (25 Ekim 1913) tarihli ikinci telgrafında ise, 20 Mart 1326 (2 Nisan 1910) tarihli yazıyla Haydarpaşa Gümrüğü'ne Belediye'nin emaneten verdiği 4705 kuruşun geri ödemesinin hâlâ gerçekleşmediği belirtilmekte ve bununla ilgili olarak Maliye Nezâreti nezdinde ikinci bir girişimin başlatılması istenmektedir⁷⁹. Çünkü para iade işi bir türlü halledilmemiştir. Aradan üç yıl geçmesine rağmen gerçekleşmeyen para iade işini Belediye mahkemeye taşımış olacak ki yazının ekinde, Konya Merkez Kaymakamlığı'nın *“iadesi yapılsın”* şeklindeki aldığı karar yazısı da vardır.

Nafia Nezâreti, Nafia İdare-i Umumiyesi, Konya Valiliği'nin 3 Teşrîn-i Evvel 1329 (16 Ekim 1913) tarihli yazısını değerlendirdi ve rapor tuttu. Nafia Nazırı'na gönderilen raporda; *“Konya tramvay hattı için celp olunduğu söylenen 69600 kilogram ray ile bunlara ait 8781 kilogram teferruatının, gümrük resminden muaf tutulması istenmektedir. Adı geçen tramvayın mukavelesinin 5. maddesinde; ‘tramvay ve müştamilâtının birinci defa olarak tesisi için her gûna resmi gümrükten muaf’ tutulması söz konusudur. Kaldı ki şu an tramvay çalışır vaziyettedir. Bu*

⁷⁸ BCA., 230/138.07.05, lef.7.

⁷⁹ BCA., 230/138.07.05, lef.10.

durumda talep olunan ray ve teferruatının, Konya'da mevcut tramvay hattı raylarının tecdidine istimal olmayıp, yeni bir şube hattın inşa edilmesi icap eder. Halbuki Vilâyet tezkeresinde bu konudan hiç bahsedilmemektedir. Zikredilen raylar için yalnız 'Konya Daire-i Belediyesi'ne ait tramvay hattı için celp olunduğu' ibaresi vardır. Takdir edilirse, adı geçen hattın neresinde, ne maksatla kullanılacaktır. Bunu Belediye Dairesi, çizdiği bir haritada göstererek detaylandırması gerekmektedir"⁸⁰ diyerek, gümrük resminden muaf tutulması yönündeki isteğin nedeninin öğrenilmesini istedi. Nafia Nezâreti 23 Teşrîn-i Evvel 1329 (5 Kasım 1913) tarihli tezkeresini, Konya Vilâyeti'ne göndererek, bu konuda yapılan 3. celp olduğunu ve bu durumun izah edilmesi gerektiği yönünde bilgi istedi⁸¹.

Vilâyet Makamı, 5 Teşrîn-i Sani 1329 (18 Kasım 1913) tarihinde Nafia Nezâreti'ne yaptığı açıklamada; "Tramvay hattının Hükümet Binası önünden Sultan Selim Camii Şerifine ve Buğday Pazarı'ndan Hükümet Binası önüne kadar tesisi tramvayın geleceği için düşünülen bir durumdur. İkinci olarak hatların bazı yerlerinde hatalar meydana gelmiş, mutlaka değiştirilmelidirler. Aslında bu celbin İtalyan Savaşı öncesi yapılması düşünülmüşse de tehir edilip bugüne kadar yapılamamıştır. İlgili rayların tek bir cephede kullanılması söz konusu olmadığı için bir defa daha mukavele mucibince hareket edilerek gümrükten affı, Konya Belediyesi ifadesiyle temenni olunur"⁸² demektedir.

Konya Vilâyeti'nin 12 Teşrîn-i Evvel 1329 (25 Ekim 1913) tarihli telgrafını değerlendiren Nafia Nezâreti, Konya Merkez Kaymakamı'nın "iade edilsin" kararına rağmen, 7 Teşrîn-i Sani 1329 (20 Kasım 1913)'daki tezkeresinde; söz konusu edilen 4705 kuruş, hangi alet ve edevat-ı mezkûre için verilmiştir. Dökümünü ihtiva eden cetvellerden 3 nüsha halinde gönderilmedikçe böyle bir muamelenin yapılamayacağını bildirdi⁸³. Ancak Nafia Nezâreti, Nafia İdare-i Umumiyesi Heyet-i Fenniyesi'nin, 12 Teşrîn-i Sani 1329 (25 Kasım 1913) tarihli raporuna göre; celp edilen 69600 kilogram ray ile 8781 kilogram teferruatın Konya tramvayına ait olduğunu ve gümrük vergilerinden muaf tutulması yönündeki yazısını⁸⁴ 28 Teşrîn-i Sani 1329 (11 Aralık 1913)'da Maliye Nezâreti'ne göndererek, "celbi yapılan

⁸⁰ BCA., 230/138.07.05, Lef.6

⁸¹ BCA., 230/138.07.05, Lef.5

⁸² BCA., 230/138.07.05, lef.12

⁸³ BCA., 230/138.07.05, lef. 8

⁸⁴ BCA., 230/138.07.05, lef.13

malzemenin, mukavelenin 5. maddesi gereği gümrük resminden muafiyeti kabul edildiğinden işlemler ona göre yürütülmelidir”⁸⁵ dedi. 69600 kilogram ray ile bunlara ait 8781 kilogram müştemilâtının gümrükten muafiyeti alındı.

Bu arada Konya Valiliği, Nafia Nezâreti'nin 7 Teşrîn-i Sani 1329 (20 Kasım 1913) tarihli tezkeresinde 4705 kuruşun iadesi için istediği cetveli Konya Belediye Dairesi'nden istedi. Belediye 3 nüsha halinde hazırladığı listeyi 20 Teşrîn-i Sani 1329 (3 Aralık 1913) tarihinde Vilâyete sundu. Belediye'den gelen ilgili yazıda; Berlin Brener Fabrikası'ndan, Konya Belediyesi adına alınan 10 adet yük vagonundan 4 adedi pervazlı, kudretli ve uzunluğu 4.50 m, eni 1.60 m, yüksekliği 2.70 m ve kapılı olup tekerleklerinin arası 1.50 m'dir. Diğer 4 adedi ise, açık plâto şeklinde yapılanlardan olup uzunluğu 3.50 metre ve yüksekliği 2.75 metre, eni 1.60 ve tekerleklerinin arası 1.50 metredir. Yanlarında ağaçtan mamûl direkler üzerine tutturulmuş dökümden halkalar mevcuttur. Her birinde sabit 14'er halka vardır. Son iki vagon ise, pervazlı ve kapılı ve tekerleklerinin arası 1.50 metre olup, 3.50 metre uzunluğunda ve 2.60 metre yüksekliğinde ve 1.60 metre eninde olanındandır. Ayrıca bu vagonlara ait 20 adet tekerlek, 10 adet vagonların çıplak taban maşaları, 4 adet vagonların muhafaza demirleri, 5 adet vagona ait 40 tane vagon yatağı, 2 tane vagon çubuk demiri, 4 adet vagon freni ve vagon tavanı, 3 adet vagonlara ait bavlonlar ve bazı müteferrik parçalar⁸⁶ olarak listelenmiştir. İlgili listeyi Konya Valiliği, 25 Kânûn-ı Sâni 1329 (7 Şubat 1914) tarihli yazısına ek yapıp Nafia Nezâreti'ne “*cetveller 3 nüsha olarak ekte sunuldu*”⁸⁷ diyerek göndermiştir.

Listeyi inceleyen Nafia Nezâreti, Nafia İdare-i Umumiyesi Heyet-i Fenniyesi, 6 Şubat 1329 (19 Şubat 1914) tarihli raporuyla, ilgili aletlerin Konya Tramvayı'na ait olduğunu, tesis anında celp edilip istendiğini rapor edip alınan depozitenin Konya Belediyesi'ne iade edilebileceğini Nafia Nezâreti'ne bildirdi⁸⁸. Nafia Nazırı da 16 Şubat 1329 (1 Mart 1914) tarihli tezkeresiyle, Maliye Nezâreti'nden 4705 kuruşun Konya Belediyesi'ne iadesini istedi⁸⁹.

Maliye Nezâreti, paranın iadesi konusunda aldığı kararı Nafia Nezâreti'ne gönderdi. Ancak Maliye Nazırı, ilgili iade emrinin Nafia Nezâreti'ne ulaşım ulaşmadığı noktasında tereddüt etmiş olmalı ki 8 Mart 1330 (21 Mart 1914)'da

⁸⁵ BCA., 230/138.07.05, lef.11

⁸⁶ BCA., 230/138.07.05, lef.16

⁸⁷ BCA., 230/138.07.05, lef.15

⁸⁸ BCA., 230/138.07.05, lef.17

⁸⁹ BCA., 230/138.07.05, lef.14

gönderdiği yazıda, “Devletlü Efendim, Konya Tramvayı için ithal edilen edevatın tesliminde alınan 4705 kuruş ücretin iadesi kararı alınmıştı. Elinize geçmiş midir geçmemiş midir bildirilmesini rica ederim”⁹⁰ diye bilgi istedi. Nafia Nâzırı 12 Mart 1330 (25 Mart 1914) tarihli cevabi yazısında “İlgili yazı bakanlığımıza gelmiştir”⁹¹ bilgisini gönderdi.

Mayıs 1330 (1914)’da Konya’yı ziyaret eden André Gide göre; “Sabah saat 5’te seferlere başlayan Konya Tramvayı iç karartıcı bir banliyöden (İstasyon) insanları şehre taşımaktadır”⁹². Savaş yılları da olsa İstasyona zahire götürüp getirmede, eşya ve yolcu taşımada büyük hizmet gören tramvay şirketinin işletme ilânı, Belediye tarafından tekrar askıya çıkarıldı. Yapılan müzayedede ihaleyi Mültezim Nuri Bey aldı. Belediye Nuri Bey’le yapılan mukavele şartının bir örneğini Vilâyet aracılığıyla Nafia Nezâreti’ne gönderdi. 17 Kânûn-ı Sâni 1332 (30 Ocak 1917)’de yapılan ihale şartlarına göre:

Madde 1- Tramvaya ait protokolde yazılı bilcümle malzeme ve müstemilât Belediye Mühendisi ile Hükümet Komiseri tarafından verilecek müşterek rapor mucibince işletmeciye teslim ve ihale müddetinin bitiminde yine aynı şekilde işletmeciden teslim alınacaktır. İş bu malzemenin ihale süresi boyunca kullanılmasından mütevellid meydana gelecek eksikliklerden ve her türlü arızadan işletmeci sorumlu olacak, en son aletleri asıllarıyla iade edecektir.

Madde 2- Her yolcu arabasına 16 kişi olmak üzere içine, önüne ve arkasına 4’erden 8, ki toplamda 24 kişiden fazla yolcu almayacak, bunun hilafına hareket eden sürücü ve kondüktörlerden her defası için Belediye bir cehar yek lira (25 krş) peşin ceza alacak fakat bu nakit cezayı müsebbibinden almak üzere işletmeci defaten Belediye’ye isim bildiriminde bulunacaktır.

Madde 3- Tramvay çalışanları Belediye’nin kabul ve tasvip ettiği tek tip forma giyecek, işletmeci tarafından çalışanların cümlesine bu elbiseler diktirilip, aylıklarından kesilmek suretiyle geri alınacaktır. Bunun için Belediye ihale tarihinden itibaren bir ay müddet tayin eder. Bu müddet zarfında elbiseler temin edilmediği takdirde işletmeciden her geçen gün için 5 lira nakit ceza alınacaktır.

⁹⁰ BCA., 230/138.07.05, lef.2

⁹¹ BCA., 230/138.07.05, lef.1

⁹² Gide, “Konya Gezisi ve İzlenimleri”, s. 4.

Madde 4- Biletçi, kontrolör, sürücüler; ahaliye iyi muameleye mecbur olup aksine hareket edenler olursa her hareketinden dolayı müsebbiplerinden, Belediye bir cehar yek lira (25 kuruş) alacak, bu nakit cezayı işletmeci Belediye'ye peşin ödeyecek, kendisi sonra sorumlularından tazmin edecektir. Böyle bir durumun önüne geçmek için her yolcu arabasında birer şikayet kutusu bulunacak ve anahtarları Belediye Mühendishanesi'nde mahfuz olup her an kontrol edilecektir.

Madde 5- Tramvayların seyirleri esnasında binmek-inmek yasaktır. Yasak olmayan her yerde bilhassa yolculara karşı sürücüler arabaları düzenli şekilde durdurmaya mecburdurlar. Şayet sürücü az ileride durmuşsa yolcuya nezaketle azıcık ileri gelmesini ihtar edecektir.

Madde 6- Her yolcu, tramvay içinde genel ahlâk kurallarına uymak zorundadır. Kavga gürültü etmeyeceği gibi, yerlere tükürmek ve tramvay malzemelerini tahrip etmek gibi şeylerden kaçınacaktır.

Madde 7- İşbu şartnamede bulunan kurallara riayet etmeyen yolcudan Belediye 25 kuruş peşin ceza alacaktır.

Madde 8- Yolculara ayrılan arabalar kullanım şekilleri yazılarak ilân olunacaktır.

Madde 9- Kaza durumlarında mal ve malzemelerde meydana gelecek zarar ve ziyanın tazmini işletmeciye aittir. Bu zararın tahmini bilânçosu Belediye azasından iki, ticaret adamından iki zatla, Belediye Mühendisi tarafından çıkarılacak ve bu miktara hiçbir şekilde itiraz edilemeyecektir.

Madde 10- Tramvay içine el çantasından başka eşya kabul edilmeyecek, açık şeylerle yiyecek, kokulu eşya ve petrol gibi ürünler asla alınmayacaktır. Aksine hareket edenlerden her hareketleri için işletmeci önceki miktarların aynısını ayrı ayrı peşin ödeyecek ve fakat işletmeci bunu müsebbiplerinden geri alabilecektir.

Madde 11- İşletmeci harpten dolayı Belediye'nin isteği üzerine yolcu vagonlarından İstasyon-Güherçile Fabrikası ve Türbe hattında iki yolcu vagonu buldurmaya mecburdur. Yük nakliyatını ise olağanüstü durumdan dolayı her iki hattan icra edebilir.

Madde 12- Yolcu vagonları mevkili ve mevkisiz olarak ayrılacak, ancak hatta bulunan arabaların yarısından bir fazlası mevkili olamayacaktır.

Madde 13- Yük arabalarının her birine 3 tondan fazla yük alınmayacak ve hilafında hareketten dolayı zarar ve ziyan olursa 9.ncu maddeye göre bunu işletmeci tazmin edecektir.

Madde 14- Yolcu vagonlarının creti her mntıka için mevkisiz 10 para, mevkili 20 paradır. Bundan fazla ücret talebine işletmecinin hakkı olmayacaktır. İstasyon-Hükümet-Türbe Hattı; Türbe-Hükümet Meydanı; Hükümet Meydanı-Mahalle (Yusuf Şar'ın büyük evlerinin köşe) ve Mahalle-İstasyon olmak üzere  mntıka ve İstasyon-Güherçile Fabrikası-Türbe Hattı; İstasyon-Güherçile Fabrikası ve Güherçile Fabrikası-Türbe olmak üzere iki mntıkadır. Yük vagonlarının ücretlerini pazarlık suretiyle işletmeci tayin edecektir. Askeriye, polis, jandarma ve okulların açık bulunduğu zamanlar Ğrenci olduğuna dair yanlarında kimliği bulunanlardan yarım ücret alınır. Hükümet Komiseri, Nafia Nezâreti Baş Mühendisi, Belediye Reisi ve Mühendisi ve Mühendis Muavini ve Belediye Hizmet Vesikası'na sahip Belediye avuşu ücretten muafır.

Madde 15- İhalenin bitiminde malzemenin tamamının her türlü tamiratı iletmeciye aittir. Bu tamirata Belediye Mühendisliği lüzum grdĞunde işletmeci yerine getirmeye mecburdur. Hat boyunca hattın içinde ve yarımŐar metre kenar kaldırımlarının tamiri de iletmeciye aittir. Bilumum malzeme senede bir defa telvin (boyamak) ve dört defa cila edilecektir. İŞbu tamirat ve terminatın icrasından işletmeci imtina ederse Belediye derhal iletmeciye uyaracaktır. Hattâ bu maksadın temini için işletmeci Belediye'de daima 50 lira depozite akçesi buldurmaya mecburdur.

Madde 16- İhale süresi 1333 (1917) senesi Mart'ından 1335 (1919) senesi Şubat sonuna kadar  senedir. Bu süre zarfında Belediye elektrikli tramvay tesisi kurarsa işbu mukavele sona ermiŐ sayılır.

Madde 17- İşletmeci bu Őartnamedeki taahhütlerini yerine getirmek için Belediye'ye 500 lira depozite etmek veyahut bu miktarda bir kefil göstermeye mecburdur.

Madde 18- İhale bedeli 3 sene ve her seneliği 4 taksite bölünmüş, her taksit peşin olarak alınacak ve taksitler Mart, Haziran, Eylül, Aralık ayları başında tahsil edilecekti.

Madde 19- İşletmeci personelinin ahlâklı, dürüst ve namuslu olmasına itina etmek ve tramvay kazasını önleyecek her türlü tedbiri almak zorundadır.

Madde 20- İşletmeci bu şartname maddelerine riayet etmez ise Belediye bir defa için ihtar ederse sonra bunun devamı halinde ihale bitim süresini beklemeden mukaveleyi feshedebilir. Bunun için hiçbir şekilde şikayete ve davaya hakkı olmadığını, işletmeci bu şartname ile taahhüt eder. İhalenin feshinden dolayı zarar ve ziyan yine hiçbir mahkemeye müracaata hacet kalmaksızın işletmeci veya kefiline tazmin ettirilecektir.

Madde 21- İşletmeci ihaleden sonra 10 gün içinde bu şartname içeriğinin tamamını kabul ettiğine dair senedi imzaladıktan sonra Belediye'ye vermeye, dellaliye vesair vergileri ödemeye mecburdur. Belediye bu konuda hiçbir masrafı kabul etmeyecektir. Ancak Belediye işletmeciye ayda 3600 kilo arpa alıp vermeyi taahhüt eder.

Ek Madde: Belediye tramvay malzemelerinin cilası ve boyanması için piyasadan malzeme tedarik etmekte aciz kalırsa adı geçen boya malzemelerini bulduğu zaman boyama işlemleri gerçekleştirilecektir⁹³.

Atlı tramvayların hepsi elektrikli tramvaylara dönüşünce, yapılan ihaleden iki gün sonra, İstanbul'daki Bibnas Şirketi Konya'ya geldi. Yaptıkları ön araştırmalardan sonra, Konya Atlı Tramvayı'nın elektrikle çalışır tramvaya dönüştürülmesi için şartnamesini hazırlayarak, Vilâyet Encümeni'ne sundu imtiyaz talebinde bulundu⁹⁴.

Belediye'den işletme hakkını alan Mültezim Nuri Bey ise, daha işin başında halka hizmetten ziyade, daha çok kazanç peşine düştü. Zayıf bakımsız atlar alıp tramvaya koştı. Tabii ki bu hayvanların gücü arabaları çekecek düzeyde olmadığından problem çıktı. Bu durum halkın ve bilhassa şehre gelen yabancıların alay konusu oldu. Ayrıca tramvayın istiap hakkının dışına çıkılıp, binebilecek yolcu sayısının iki katı kadar müşteri bindirildi. Vatandaşların bazıları bunu da Belediye'ye şikayet ettiler.

⁹³ *BCA.*, 230/138.07.06, lef.3-4-5

⁹⁴ *İktisadiyât Mecmuası*, Yıl. 1, 19 Kânûn-ı Sani 1332 (1 Şubat 1917), s. 7.

Belediye 14 Temmuz 1333 (14 Temmuz 1917) tarihli yazısıyla şikayet konusunu Vilâyet'te Nafia Nezâreti adına yol, geçit ve köprüler mühendisi olarak görev yapan Kâzım Bey'e ilettili. Bunun işletmeci ile yapılan mukavele şartlarına aykırı olduğunu ve önlenmesini istedi⁹⁵. Kâzım Bey aynı gün Belediye'ye verdiği cevapta; durumun kabul edilemeyeceğini ancak bu konuda şu ana kadar herhangi bir teftiş yapmadığını, böyle bir uygulama yapabilmesi için öncelikli olarak bilgi sahibi olabilmesi açısından Belediye-Nâfia Nezâreti ve Belediye-İşletmeci arasında yapılan sözleşmelerden birer nüsha gönderilmesinden sonra müdahale edebileceğini belirtti⁹⁶.

Belediye Dairesi, 5 Ağustos 1333 (5 Ağustos 1917) tarihinde adı geçen şartnamelerden Belediye ile Nuri Bey arasında imzalanana gönderdiyse de⁹⁷, Belediye ile Nafia Nezâreti arasında imzalanan mukavelenameyi gönderemedi. Nedeni, Belediye'de bu mukavelenin olmamasıydı.

Mühendis Kâzım Bey, 6 Ağustos 1333 (6 Ağustos 1917)'de Nafia Nezâreti'ne gönderdiği yazıyla adı geçen mukaveleyi Nezâret'ten talep etti⁹⁸. Nafia Nezâreti, 21 Ağustos 1333 (21 Ağustos 1917)'de mukavelenin bir suretini gönderdi⁹⁹.

Atlı tramvay işletmecisi Mültezim Nuri Bey'e nasıl bir yaptırım uygulandığı bilinmez ise de, Millî Mücadele'de şehrin İstasyon'a bağlandığı yol güzergâhında atlı tramvay çalışmakta, ancak Feridiye Karakolu'ndan Buğday Pazarı'na ayrılan kısmı ise atıl vaziyetteydi¹⁰⁰.

1922'de atlı tramvay işletmecisi Selânikli Tüccar Mithat Bey'dir. Mithat Bey zamanında, tramvay arabalarına inip binen müşteri halkın itip kakmasıyla güç bela zorlukla gidip gelmektedir. Zira sık dönemeçli, dolambaçlı yollarda atlar, tramvay arabalarını çekerken ter içinde kalırlar ve sürücüsünden bir dünya kırbaç yerlerdi¹⁰¹.

⁹⁵ *BCA.*, 230/138.07.06, lef.3

⁹⁶ *BCA.*, 230/138.07.06, lef. 3

⁹⁷ *BCA.*, 230/138.07.06, lef. 3

⁹⁸ *BCA.*, 230/138.07.06, lef. 2

⁹⁹ *BCA.*, 230/138.07.06, lef. 1

¹⁰⁰ Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Konya Vilayeti*, s. 23.

¹⁰¹ *Yeni Meram*, 13 Mayıs 1954, S. 1347, s. 2.

2.2.10. Cumhuriyet'in İlânından Sonra Konya Belediyesi Atlı Tramvayı'nın Durumu

Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte 1923 yılı Belediye seçimlerini kazanan Kâzım Gürel, işletmeci Mithat Bey'e ihtar çekip “*bu işe önem vermesini*” istedi. Önce önem veren Mithat Bey, daha sonra tekrar lakayt davrandı. Bu duruma kızan Belediye Başkanı Kâzım Gürel, 1924’de atlı tramvayı işletmeden kaldırarak, Konya Şöförler Odası’nın öncülüğünde kurulan şirkete “Delâhi” marka otobüsler aldirarak, Konak-İstasyon arasında yolcu taşıma seferlerini başlatmıştır.

Kâzım Gürel’in tepkisi bununla da kalmadı. Atlı tramvay arabalarını hurda olarak sattırdı. Rayları da Konya Elektrik Türk Anonim Şirketi’ne verildi. Elektrik Şirketi söktürdüğü rayları, şehrin caddelerine elektrik direği olarak diktirdi ve uzun süre bu raylar Konya caddelerinde elektrik direği olarak kullanıldı.

1924’de sefere başlayan otobüsler şehir için ulaşım problemini çözemedi. Nedeni, halkın itibar edip binmemesidir. 1930’lu yıllara gelindiğinde Mescizâde Hafız Mehmet Hulusi Efendi, Konya Valiliği’ne müracaat ederek Hükümet Meydanı, İstasyon, Meram ve icabında bütün şehre şamil olmak ve muntazam otobüs seferleri yapmak üzere müracaat etti.

Vilâyet Umumi Meclisi 23.Şubat.1930’da toplanarak durumu görüştü. Vilâyet dahilinde otobüs, otomobil ve her türlü işletme hakkının mahalli Belediyelere ait olduğuna karar verdi¹⁰².

Mescizâde Hafız Mehmet Hulusi Efendi konuyu İçişleri Bakanlığı’na taşıdı¹⁰³. İçişleri Bakanlığı yazıyı Danıştay’a havale etti. Oradan çıkan sonuçta ise; “*Ancak Belediye sınırları dışında olan Konya-Meram hattında*” otobüs işletilebileceği yönünde oldu¹⁰⁴.

1990 yılına kadar şehir içi trafiğini otobüslerle çözmeye çalışan Konya Belediyesi aynı yıl tekrar elektrikle çalışan tramvayla ulaşım sistemine geçti.

¹⁰² BCA., 030.10/154.87.08,2

¹⁰³ BCA., 030.10/154.87.08

¹⁰⁴ BCA., 030.10/154.87.08, 3-4

2.3. MEŞRİK-İ İRFAN ŞİRKETİ

2.3.1. Şirketin İsmi: Meşrik-i İrfan Şirketi

2.3.2. Şirketin Merkezi: Konya olup başka yerde şubesi yoktur.

2.3.3. Şirketin Kurucuları: Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mehmet Hilmi Efendi, Mehmet Burhaneddin Efendi, Ulema ve ticaret erbabından 34 kişidir¹⁰⁵.

2.3.4. Kuruluş Amacı: Konya’da fabrika açmak ve bu fabrikanın ürünlerini diğer mahallere göndererek satılmasını temin etmektir¹⁰⁶.

2.3.5. Kuruluş Tarihi: 1 Muharrem (Ocak) 1325 (14 Şubat 1907)’dir.

2.3.6. İdare Meclisi: Şirketin idare meclisinde bulunan görevlilerin tamamı bilinmemekle beraber, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909)’de kurulmuş olan matbaa ve açılmış olan *Meşrik-i İrfan* gazetesinin sahibi olarak bilinen Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mes’ul Müdür Mehmet Hilmi Efendi, Baş Muharrir Mehmet Burhaneddin Efendi ve hissedarlardan Yusuf Mahzar Bey idare meclisinde olmalıdırlar¹⁰⁷.

2.3.7. Şirketin Sermayesi: Tam olarak bilinmemekle beraber 60 hisseye bölünmüştür¹⁰⁸.

2.3.8. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: İdarehanesi matbaa tesisinin bulunduğu; Şerafettin Camii civarında, eski Mahkeme Konağındaki Kasım Halife Vakfı’na ait dükkândadır¹⁰⁹.

Esas amacı fabrika kurmak ve kurulacak fabrikanın ürünlerini pazarlamaksa da kısa süre sonra basın yayın hayatına atılmıştır. Hem kurduğu matbaa tesisinin ismi hem de çıkardığı gazetenin ismi kurulan şirketin adıyla aynıdır.

Matbaasında çıkardığı gazetenin dışında, “*Uzmanı elinden çıkan ve çıkarılacak olan ilmi eserler ile hükümetten adliye, mülkiye, askeriye ve belediyeye ait her türlü defter ile sair evrak ve ticaret adamları için senet ve mukavele*”¹¹⁰ basmaktır. Ayrıca

¹⁰⁵ *Anadolu*, 10 Kânûn-ı Sâni 1324 (23 Ocak 1909), nr. 40, s. 3.

¹⁰⁶ *Anadolu*, 10 Kânûn-ı Sâni 1324 (23 Ocak 1909), nr. 40, s. 3.

¹⁰⁷ Mehmet Önder, *Konya Matbuat Tarihi*, Konya 1949, s. 13.

¹⁰⁸ *Meşrik-i İrfan*, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909), nr. 1, s. 1.

¹⁰⁹ *Meşrik-i İrfan*, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909), nr.1, s.1; Odabaşı, “Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri”, s. 184.

¹¹⁰ *Meşrik-i İrfan*, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909), nr. 1, s. 1; *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 4; *Meşrik-i İrfan*, 5 Mart 1324 (18 Mart 1909), nr. 3, s.4.

bunların dışında, her türlü ilân ve kartviziti ucuz bir fiyata basmaktadır. Haciz ilânlarının her satırı için ise, 40 para alınarak yayınlanmaktadır.

Taşradan gelecek siparişleri öncelikli olarak halleden Meşrik-i İrfan Matbaası ve gazetesi, daha sonra baskıları arasına; her türlü etiket, kart, kıymetli zarflar, sirküler, değişik faturalar, başlıklı kağıtlar, evraklar ve tüccar defterlerini de sipariş üzerine almış ve basmıştır¹¹¹.

İlme ve eğitime hizmeti kendilerine esaslı görev addeden Meşrik-i İrfan Şirketi, daha sonra matbaa tesislerinde, Eshab-ı Bedir ve Hilye-i Hakanî isimli eserleri basıp dağıttı. Ayrıca İshak Zencanî'nin Nizam-ı Âlem isimindeki manzum eserini basıp “*düşük bir ücret ile*” Konya’da şubeliklerini yapan Hacı Rüştü Efendi, Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi ve Kovkunuzâde Ali Efendiler’in dükkânlarında ilim, irfan sahiplerinin istifadelerine sunulmuştur¹¹².

Fakat belli bir süre sonra, kendisini siyasi bir atmosferin içerisinde bulan hem Meşrik-i İrfan Şirketi hem de gazeteleri, yurt genelinde olduğu gibi Konya’daki İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası çekişmesinde, Konya Meb’usu Zeynelabidin Efendi tarafını tutmuştur. Bunu yaparken de İttihatçı olan Konya Valilik Makamı dahil tüm bürokratlarla ters düşmüştür.

Konya Valiliği istiap hakkından fazla reklâm yayınlamak ve haksız kazanç elde etmekten dolayı gazetenin sahibi Mazlumzâde Hacı Osman Efendi ile sorumlu Müdürü Mehmet Hilmi hakkında soruşturma başlatmıştır. Soruşturma esnasında olası bir yanlış yapılmasın diye 12 Ağustos 1325 (25 Ağustos 1909)’de, Dahiliye Nezâreti’nden “Yeni Matbuat Kanunu” talep edilmiştir. Konya Valiliği’nin ilgili yazısında; “*Meşrik-i İrfan matbaa ve gazetesi imtiyaz sahibi ve mesul müdürleri hakkında başlatılan soruşturmada faydalanılmak üzere Matbuat Kanunu lâzımdır. Bir adet gönderilmesi arz olunur*”¹¹³ denilmektedir. Dahiliye Nezâreti ilgili kanun örneğini, Konya Vilâyeti’ne 15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909)’de göndermiştir.

Konya Valiliği, bununla da kalmamış, merkezde dahil tüm ilçelerde gazeteye karşı boykot kararı aldırılmıştır. Gazeteye abone olanların aboneliklerini iptal ettirip

¹¹¹ *Meşrik-i İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), nr. 45, s. 4.

¹¹² *Meşrik-i İrfan*, 13 Ağustos 1325 (26 Ağustos 1909), nr. 46, s. 4; *Meşrik-i İrfan*, 24 Ağustos 1325 (6 Eylül 1909), nr. 49, s. 4.

¹¹³ *BOA.*, DH MUI, 4-1/5, lef.2.

geri postalatarak iade ettirmiştir. Bu durumu gazete “Gazetemize taarruz” başlığıyla duyurdu. Birinci sayfasında verdiği haberinde; gazetelerinin Meşrutiyet’e hizmet etmek üzere kurulup çalıştıklarını, daima gerçeklerden yana olup doğru haberleri neşrettiklerini, bazılarının bunu kendilerine karşı yapılmış yanlı davranış olarak algıladıklarını, bundan dolayı da gazetelerinin boykota tabi tutulduğunu belirtmiştir. Kendilerinin asla yolsuzluğa bulaşmadıklarını, bulaşmayacaklarını, yapanlara da kayıtsız kalmayıp halka duyuracaklarını belirten gazete, bu konuda hatalı davranmışlarsa matbuat kanununun hükümlerinin açık olduğunu vurgulamakta ve insanlığa yakışmayan usül ve davranışlarda bulunmayıp, yalan ve hilekârlığı kendilerine meslek edinmeyeceklerini yazdı¹¹⁴. Daha sonraki birçok yazısında da, yerel yöneticileri, suistimal ve adaletsizlikle suçladı.

Nihayetinde çatışmanın galibi İttihat ve Terakki mensupları oldu. Bu arada, Hürriyet ve İtilaf Fırkası kendini feshedince, hem şirket hem de gazete kapandı.

---

¹¹⁴ *Meşrik-i İrfan*, 25 Mart 1325 (7 Nisan 1909), nr. 106, s. 1.

2.4. KONYA OSMANLI ŞİRKET-İ SARRAFİYESİ

2.4.1. Şirketin İsmi: Şirket kurulurken ilk ismi “Konya’da Osmanlı İktisat Şirketi Sarrafiyesi”dir. Daha sonra hissedar olanlar aldıkları kararla “İktisat” kelimesinin kaldırılmasını isteyerek atmışlar ve şirketin ismi, “Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi” olmuştur¹¹⁵.

2.4.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya’dır. Başka yerde şubesi yoktur.

2.4.3. Şirketin Kurucuları: Ortaklarından Birinci Müdür Kellecizâde Hacı Hasan Efendi, İkinci Müdür Baltaoğlu Hacı Yunus Efendi, Müfettiş Yuvanaki Oramidis Efendi, Azaları ise İbaoğlu Hacı Mustafa Bey, Taşbaşı Hacı Hüseyin Efendi, Rızkullah Hayat, Dimetokalı Nomidis Efendi ve Kirkor Sarafiyân Efendi’dir¹¹⁶.

2.4.4. Kuruluş Amacı: Şirketin kuruluş amacı tüzüğünün 1. maddesinde belirtilmiş olup; kısa sürede memleket içinde güçlü bir sermaye meydana getirmek, akabinde sarraflık, bankacılık ve bankerlikle uğraşmaktır. Ayrıca ticaret alanında süratle atılım yaparak memleket ekonomisine canlılık getirerek katkıda bulunmak uğraşı alanı olacaktır¹¹⁷.

2.4.5. Kuruluş Tarihi: 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909) tarihinden bir iki gün önce kurulmuş olup resmi olarak işe başlaması, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) Salı günü gerçekleşmiştir¹¹⁸.

2.4.6. İmtiyaz Müddeti: Resmi tüzüğünde imtiyaz süresi belirtilmemiştir.

2.4.7. İdare Meclisi: İdare meclisi 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) Salı günü resmi olarak açılışını yaptığı zaman, 1. müdür Kellecizâde Hacı Hasan Efendi, 2. müdür Taşbaşızâde Hacı Hüseyin Efendi, muhasebeciliğine Muncizâde Hüseyin Efendi ve katipliğine de Şems Gazetesi Başyazarı Hacı İlyas Efendi seçilmişlerdir¹¹⁹.

¹¹⁵ *Meşrik-i İrfan*, 11 Mart 1325 (24 Mart 1909), nr. 4, s. 4.

¹¹⁶ *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 8; *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

¹¹⁷ *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 1; *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

¹¹⁸ *Şems*, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

¹¹⁹ *Şems*, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

2.4.8. Şirketin Sermayesi: Sermayesi şirkete üye olacakların vereceği üyelik aidatlarından oluşacaktır. Şirkete abone olacaklar önce peşin bir lira vererek üye olabileceklerdir. Bunun aşağısında verenler üye kaydedilmeyeceklerdir. Daha sonraki aylarda hiçbir ihbar yapılmadan şirket sandığına her ay birer sim mecîdiyye vermeye mecburdurlar¹²⁰. Şayet her ay vermeleri gereken sim mecidiyeyi veremezlerse her geçen ay için her mecidiyeye verilmedikleri ay için 10 para komisyon ödeyeceklerdir. Şöyle ki, bir hissedar birkaç ay yahut birkaç sene her ay vermeye mecbur olduğu üyelik aidatını düzenli bir şekilde verip de daha sonra birkaç ay veya birkaç sene veremez duruma gelmişse, veremediği taksitler üzerine şirket yönetmeliği gereği her bir mecidiye üzerine 10'ar para komisyon hesap edilerek yatırması gereken miktara eşit hale geldiğinde, o para o kimsenin şirket defterindeki hesabı kapatılarak, hissesi şirketin gelir hanesine kaydedilecektir.

Ola ki abone memleketine gittiyse veya hastalandıysa bu durum aylık aidatını ödememek için bir bahane değildir. Ancak bir kimse ölmüşse o zaman geçen aylar için komisyon uygulanmayacak ve varislerinin talebi halinde, yatırılan miktarın temettüatı hesap edilerek ana parayla birlikte vereselere şirket sandığından ödenecektir¹²¹.

2.4.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Önceleri şirket tüzükleri mahalli gazetelerde yayınlanarak şirket tesisi yarı resmi gerçekleştirilmiş olurdu. Tam resmiyet ise ondan sonra başlatılabılırdi. 18 maddeden oluşan Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi'nin mukavelenamesi mahalli gazetelerde 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909)'de yayınlandı¹²².

Tüzüğün basında ilânıyla birlikte şirket; Konya Hükümet Meydanı civarındaki Uzunbedesten 16 numaralı mağazada faaliyete geçmiştir. Şirkete resmi hüviyetin kazandırılacağı süre, “*ki bu süre bir yıl olarak düşünülmüş*” içinde bir yıl, yani 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) tarihine kadar hiçbir faaliyette bulunmayacak, sadece üye aidatlarını tahsil edecektir¹²³.

Bunun dışında, şirkete faizle para vermek isteyenler olursa, Hükümet'in resmi rakamı olan %6'dan paraları değerlendirmek üzere alınabilecek ve şirket sandığına

¹²⁰ Sim Mecîdiyye: 20 kuruş değerinde gümüş para. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970, s. 710.

¹²¹ *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3; *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 2-3.

¹²² *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 2-3-4.

¹²³ *Aynı gazete*, s. 4.

yatırılacaktır. Ayrıca üye aidatlarını ödeyen her üyeye karşılığında, müdür, müdür yardımcısı ve veznedarın (muhasibeci) imzaladığı bir belge (senet) verilecektir¹²⁴.

Nizamnamesine göre azami 500 üye kaydetmeyi plânlayan şirket, sermayesini önce 3000 liraya, sonra 30.000 liraya çıkarmayı hedef edinmiş, bu hedefe varıncaya kadar da bir müdür ve 5 memurdan oluşan “geçici yönetim”le faaliyet etmeyi yeğlemiştir¹²⁵.

Fakat durum beklendiğinden farklı çıkmış ve kısa süre içinde 1000 kişi üye olunca, yapılan toplantıda her üyenin yılda 5 lira ödemesi kararı alınmıştır. 30.000 lira sermayeyi tamamlayana kadar hissedarına vereceği temettüyü ana paraya üye adına kaydeden şirket, sermaye tamamlandıktan sonra her abonesine vereceği temettünün %20’sini ana paraya aktarmış, %80’ini de üyelerine dağıtma kararını almıştır¹²⁶.

1 Mart 1325 (11 Mart 1909) Pazar gününe kadar nizamnamesine son şeklini veren şirket, aynı gün saat 6’da, binlerce ahalinin katılımı, Vali Bey ve Çelebi Efendi’nin iştirakiyle şirketin mağazasında resmi açılışı gerçekleştirilmiş ve Vali Bey’e hazırlanan şirket ana tüzüğü takdim edilmiştir.

Yeni yönetim kurulunda Birinci Müdür Kellecizâde Hacı Hasan Efendi, İkinci Müdür Taşbaşlızâde Hüseyin Efendi, şirket muhasibecisi Müncizâde Hüseyin Efendi, Katip Şems Gazetesi başyazarı Hacı İlyas Efendiler de hazır bulunmuşlardır. Şirketin faaliyete başlama törenine katılanlardan Unkapanı Medresesi Müdürü Abdullah Efendi, şirket adına bir konuşma yapmıştır. Abdullah Efendi dua ederek başladığı konuşmasında, şirket ile ilgili bilgi vermeden önce fakirlik, fukaralık, sefalet ile refah ve mutluluktan bahsetmiş, mutlu yaşamının tesadüflere bağlı miras, piyangodan çıkacak para vesair yollarla edinilmedikçe olamayacağını, bunun yolunun tasarruf etmekten geçtiğini belirtmiştir. Küçük tasarrufların tek başlarına işe yaramadığını, bunların dış ülkelerde olduğu gibi belirlenen çerçevelerde ortak menfaatler üzerine kurulu birliktelikler oluştururlarsa bir mânâ ifade edeceğini söyleyen Abdullah Hoca, güçlü şirketlerin büyük işler yaparak çok faydalı olduklarını, bundan dolayı şirket kurucularının hayır işlediklerini vurgulamış idarecilerine başarı temennisinde bulunmuştur¹²⁷.

¹²⁴ *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 4-5-6; *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3;

¹²⁵ *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 8.

¹²⁶ *Meşrik-i İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3; *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 10-11.

¹²⁷ *Şems*, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

Her türlü muamelenin yolunda gidip gitmediğinden, her çeşit kayıt ve işlemlerden, kanun ve tüzüklere göre hareket edilmesinden, şirket müdürünün sorumlu olduğu şirkette¹²⁸, yazışmalar Türkçe olarak yapılmaktadır¹²⁹.

250 kuruşa kadar harcama yetkisi bulunan şirket müdürü, bu rakamın dışında yapacağı harcamalar için, şirket genel kurulundan onay almak zorundadır. Genel kurulca seçilen müfettiş ise, her üç ayda bir şirketin tüm faaliyetlerini denetlemekle yükümlüdür¹³⁰.

Şirket idare meclisi, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909)'da resmi açılışının olduğu gün, yine Konya'da yeni kurulan "Konya Osmanlı İktisadî Millî Şirketi" ile isim benzerliğinden dolayı, karıştırılmasın diye ismindeki "iktisat" sözcüğünü olağanüstü genel kurul yaparak fesh edip "Konya Şirket-i Sarrafiyesi"ne dönüştürmüştür. Mukavelesini de tekrar düzenleyip alâkadarlarına duyurmuştur¹³¹.

3-4 ay zarfında Konya ahalisinin tasvip ve desteğini gören Şirket-i Sarrafiye; Konya'nın en ünlü bürokratlarından olan ve Konya Maarif Sandık Eminliği görevini yürüten Mustafa Efendi'yi kadrosuna katmıştır. Kadrosuna aldığı bu yeni tayin olayını halka; "*şirketimiz bu hatırlı Türk'ün katılımıyla isabetli bir karar almış, nizam açısından olduğu kadar, iktisadi açıdan da daha büyük hale geleceğini göstermiştir*"¹³² diye duyurmuştur.

Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi, gazeteye verdiği ilânda, "*Şirketimize kayıt yaptırıp da taksitlerini kısmen veya tamamen vermeyenler, kesinlikle içinde bulunduğumuz ayın sonuna kadar taksitlerini ödemezlerse, mukaveleye göre icraya verileceklerdir. Üye olarak devam etmek istemeyenler ise, paralarının bakiyesini almak için şirket idarehanesine başvursun*"¹³³ demektedir.

Şirketin çalışmaları ve gelecekteki durumu hakkında bilgi sahibi olamadıysak da, kanaatimize göre yönetici ve üyelerinin siyaset olarak İttihat ve Terakki Fırkası'ndan yana olanlar ile, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na taraftar olanların yanı sıra, gayrimüslim kurucu ve üyelerinin de ayrılıkçı hareket etmelerinden dolayıdır ki, bu durum şirketin akıbetini belirsiz kılmaktadır.

¹²⁸ *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 13.

¹²⁹ *Şems*, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

¹³⁰ *Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi*, m. 14-15.

¹³¹ *Meşrik-i İrfan*, 11 Mart 1325 (24 Mart 1909), nr. 4, s. 4.

¹³² *Meşrik-i İrfan*, 18 Haziran 1325 (1 Temmuz 1909), nr. 30, s. 2.

¹³³ *Meşrik-i İrfan*, 4 Kânûn-ı Sâni 1325 (17 Ocak 1910), nr. 83, s. 3.

2.5. KONYA OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.5.1. Şirketin İsmi: Konya Osmanlı Anonim Şirketi

2.5.2. Şirketin Merkezi: Konya

2.5.3. Şirketin Kurucuları: Tombakzâde Mehmet Murat Bey.

2.5.4. Kuruluş Amacı: Konya Meram Çayı üzerinde ve Konya Ereğlisi İvriz Çayı üzerinde su ile çalışır iplik, kumaş ve çorap fabrikası kurmaktır.

2.5.5. Kuruluş Tarihi: 28 Şubat 1327 (12 Mart 1912)

2.5.6. İmtiyaz Müddeti: 15 yıl

2.5.7. İdare Meclisi: Tombakzâde Mehmet Murat Bey dışındakiler bilinmiyor.

2.5.8. Şirketin Sermayesi: 200.000 lira

2.5.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Tombakzâde Mehmet Murat Bey, Konya Ereğlisi'ne 1,5 saat mesafedeki İvriz Çayı ile Konya merkezine yine 1,5 saat mesafedeki Meram çayı üzerine su ile çalışır iplik, şayak ve çorap fabrikaları kurmak için doldurduğu şirket tüzüğünü, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910)'da Konya Vilâyet Makamı'ndaki Ticaret ve Nafia Müdürlüğü'ne verdi¹³⁴.

Konya ve civarında yetişen pamuğu değerlendirmek düşüncesinde olan Mehmet Murat Bey'in ilk plânda düşündüğü, fabrikalarının ürettiği ürünleri sadece Konya'da satmak değil, Osmanlı'nın diğer şehirlerinde de şubeler açarak oralarda da satışa sunmaktır. İkinci düşündüğü şey ise, Konya Vilâyeti'nde pamuk ziraatinin islahı ile ilgili her türlü çalışmanın yapılması, verimi artırma çabaları uğruna her yol ve çarenin denenmesi için her türlü tedbirin alınması ve bu ziraatle uğraşanların maddi ve manevi olarak desteklenmesidir¹³⁵.

Ticaret ve Nafia Nezâreti'nde incelenen tüzükte, nasıl olduysa İvriz Çayı üzerinde kurulacak fabrika ile ilgili olumlu rapor verilirken, Meram Çayı üzerinde kurulacak fabrika unutuldu. Evrak o şekilde Sadaret'e geldi.

¹³⁴ *Meşrik-i İrfan*, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910), nr. 105, s. 2.

¹³⁵ *Aynı gazete*, s. 2.

Sadrazam'ın Şura-yı Devlet'e gönderdiği evrak¹³⁶, Şura-yı Devlet Maliye, Nafia ve Maarif Dairesi'nde de aynı şekilde karar çıktı¹³⁷.

Daha sonra durumun farkına varan Ticaret ve Nafia Nezâreti durumu bir yazıyla Sadaret'e bildirerek “*aynı türden Meram çayı üzerinde de aynı kişinin kuracağı fabrika sehven unutulmuştur. Bu fabrikanın da ilave edilmesini*” istedi.

Sadrazam; Şura-yı Devletin kurulabilir diye olumlu rapor verdiği mazbatayı, Meclis-i Vükelâ'da görüşmeye açtığı sırada, ilgili yazı Meclis-i Vükelâ'ya geldi. Yapılan kusur burada giderilerek, her iki fabrikanın kurulması yönündeki Meclis-i Vükelâ kararı 17 Eylül 1327 (30 Eylül 1911)'de çıktı¹³⁸.

Sadrazam'ın üst yazısıyla, 26 Şubat 1327 (10 Mart 1912)'de, Padişaha arz olunan fabrikaların kuruluş onayı, 28 Şubat 1327 (12 Mart 1912)'de tasdik edildi. Padişahın onayladığı tüzük, Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne ve İstanbul Bidayet Mahkemesi kayıtlarına geçtikten sonra fabrikaların kurulacağı daha da resmi hale geldi.

Kuruluşundan sonra, ne resmi kayıtlarda ne de basında şirketin faaliyetleri ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaz.

---

¹³⁶ BOA., ŞD. 1229/6.

¹³⁷ BOA., MV. 227/14.

¹³⁸ BOA., MV. 227/14; BOA., İ. MMS. 3123/7.

2.6. UYANIK KÖYLÜLER OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.6.1. Şirketin İsmi: Uyanık Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi'dir.

2.6.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, Ilgın'da şubesi vardır.

2.6.3. Şirketin Kurucuları: Ilgın İlçesi'nde ve köylerinde oturan bazı çiftçiler.

2.6.4. Kuruluş Amacı: Zahire ticareti yapmak.

2.6.5. Kuruluş Tarihi: 1914

2.6.6. İmtiyaz Müddeti: 10 yıl

2.6.7. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte, özellikle hububat fiyatlarında %40-50'ye varan fiyat artışları oldu. Bu durumu lehlerine kullanan Ilgınlı bazı köylüler zahire satışlarından zengin oldular ve daha geniş iş sahası olan şehirlere doğru akın ettiler¹³⁹. Öyle oldu ki Ilgın köyleri boşaldı zannedildi. Konya'ya gelen Ilgınlılar, savaş ortamından faydalanarak bazı fırsatçı insanların yaptığı gibi, piyasada yüksek kâr getiren ticarete giriştiler. Sermayelerini birleştirdiler¹⁴⁰.

1914 yılının sonlarına doğru 10 yıl müddetle, "Uyanık Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi"ni kurdular¹⁴¹. Şirketin merkezi Konya'da olup Ilgın'da da şubesini açtılar. I. Dünya Savaşı'nın karışık ortamından istifade ettiler. Bunu mütareke döneminde de sürdürdüler.

Uyanık Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi'nin yöneticileri, Millî Mücadele dönemindeki usulsüz davranışlarından dolayı mahkemeye verildiler. Yıllarca muhakeme edildilerse de, mahkeme uzun bir süre sonuçlanmamıştır.

¹³⁹ Hüseyin Avni Şanda, "Türkiye'de İlk sermaye Şirketleri 1860-1918", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C. 84, Temmuz 1967, No: 6-7, s. 75.

¹⁴⁰ Şanda, "İlk Sermaye Şirketleri", s. 76.

¹⁴¹ *Babalık*, 12 Şubat 1949, S. 7068, s. 2.

2.7. KONYA TİCARET-İ UMUMİYE TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

2.7.1. Şirketin İsmi: Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'dir.

2.7.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya'dır.

2.7.3. Şirketin Kurucuları: Ağaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Gilisralızâde Hacı Tahir Efendi, Nakipzâde Hacı İbrahim Efendi, Eşrefzâde Hüseyin Efendi, Nuriefendizâde Saatçi Rifat Efendi, Attar Hacı Yusuf Efendi, Turcanzâde Hacı Tahir Efendi'dir¹⁴².

2.7.4. Kuruluş Amacı: Nizamnamesinin 1. maddesinde amacı şöyle belirtilmiştir: Bilumum iç ve dış ticaret yoluyla temin edilecek olan bakkaliyeye ait her türlü eşyayı alıp satmak ve icab ederse şirket sermayesinin bir kısmını ayırmak suretiyle usulü dairesinde maliye, sanayiye ait ticaret yerleri tesis etmek ve bunlara ait muamelâtı gerek kendi gerek başkaları namına veya iştirak suretiyle yapmak ve eksiltme ilânları ile müzayede satışlarına iştirak etmek, menkulat ve kefalet mukabilinde ziraî alet ve edevatı satmaktır¹⁴³.

2.7.5. Kuruluş Tarihi: 7 Teşrîn-i Sani 1332 (26 Kasım 1916)

2.7.6. İmtiyaz Müddeti: 45 yıl.

2.7.7. İdare Meclisi: İdare Meclisi, genel kurul tarafından seçilmekte olup, 7 ile 11 kişi arasında bir sayıda teşekkül ettirilmekteydi. Her üç senede bir yenilenen idare meclisinin ilk tayin olanları ise; İbaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Gilisralı Hacı Tahir Efendi, Nakipzâde Hacı İbrahim Efendi, Nuri Efendizâde Saatçi Rifat Efendi, Hacı Mendizâde Süleyman Efendi, Hocazâde Hacı Ali Efendi, İplikçizâde Mustafa Efendi, Hacı Mustafa Efendizâde Mehmet Ali Efendi, Hacı Haşimin damadı Hacı Osman Efendi, Eğinlizâde Hacı Rüştü Efendi ve Hacı Muhammedzâde Mustafa Efendilerdir¹⁴⁴.

¹⁴² *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, Dersaadet 1332 (m.1916) Birinci fasıl, m. 1; *BOA.*, ŞD. 1255/41, lef.3; *BOA.*, DUİT 119/112, m. 12; *BOA.*, MV 242/84; *BOA.*, A.DVN MKL, 62/5, lef.3.

¹⁴³ *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 1; *BOA.*, ŞD. 1255/41, lef.3; *BOA.*, DUİT 119/112, lef.1-3; *BOA.*, MV 242/84; *BOA.*, A. DVN MKL 62/5, lef.2; *BOA.*, DUİT 119/113, lef.4.

¹⁴⁴ *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, 3 fasıl, m. 17; *BOA.*, ŞD. 1255/41, lef.7, m.17; *BOA.*, DUİT 119/112, m. 17; *BOA.*, A. DVN MKL 65/5, m. 17.

2.7.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirketin sermayesi, 50.000 liradan ibaret olup her biri 5 Osmanlı lirası kıymetinde isme yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına ait olmak üzere 10.000 hisseye ayrılmıştır. Bu sermayenin yarısı kuruculardan olan “Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi” adınadır. Beyan olunan 10.000 hissenin 800 hissesi de diğer kurucular tarafından bedeli tamamen ödenerek alınmıştır. Geri kalan hisseler de tamamı alındıktan sonra genel kurul sermayeyi bir misli artırmaya yetkilidir. Böyle karar alındığı takdirde bu Hükümet’e bildirilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımı ise Hükümet’in iznine bağlıdır. Şirket sermayesinin artırılması halinde çıkarılan hisse senetlerini almış olanlar, yeni hisse senetlerinden almak için “öncelik hakkına” sahip olacaklardır. Bu “öncelik hakkının” kriterlerini, idare meclisi belirleyecektir. Ayrıca şirketin satacağı hisse senetlerinin numaraları Ticaret ve Nafia Nezâreti’nce tasdiklenecektir¹⁴⁵.

2.7.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi’nin hazırlanan taslak nizamnamesi, 23 Mart 1332 (5 Nisan 1916)’de Ticaret ve Ziraat Nezâreti’ne geldi. Burada yapılan gerekli incelemeden sonra, Ticaret ve Ziraat Nezâreti evrakı Sadaret’e, Sadrazam da Şura-yı Devlet’e havale etti. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’nde incelenen şirket iç tüzüğünde; yarı sermayesi Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi’nce karşılandığı ve adı geçen şirket bunu bilânçosunda gösterdiği halde, neden kurucular arasında yer almadığı, halbuki bir hisse bile olsa kuruculardan olması lazım geldiği, buna göre de, 1. ve 5. maddelerinde düzenleme yaptı. Yaptığı düzenlemeyi rapor edip, 27 Mart 1332 (9 Nisan 1916) tarihinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu’na gönderdi¹⁴⁶.

Şura-yı Devlet’ten, Sadrazam’a 28 Mart 1332 (10 Nisan 1916)’de olumsuz gelen evrak, Meclis-i Vükelâ’da da görüşüldü ve aynı yönde karar çıktı. Sadrazam’dan Padişah’a sunulan evrak yapılan düzenlemelerin yerine getirilmesi için Ticaret ve Ziraat Nezâreti’ne, oradan da şirket kurucularına iade edildi.

Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi, 27 Nisan 1332 (10 Mayıs 1916)’da yaptığı genel kurul toplantısında, Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi’ne kurucu hissedar olma kararı aldı¹⁴⁷. Şirket nizamnamesinde yapılan yeni

¹⁴⁵ *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 5; *İktisadiyat Mecmuası*, 29 Şubat 1331 (13 Mart 1916), S. 3, s. 7; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul 1334 (m.1918), s. 101; *Babalık*, 12 Şubat 1949, S. 7068, s. 2.

¹⁴⁶ *BOA.*, ŞD. 1255/41, lef.6.

¹⁴⁷ *BOA.*, ŞD. 1255/41, lef.9.

düzenlemeler Gilisralı Hacı Tahir Efendi tarafından imzalanarak¹⁴⁸ dosya tekrar, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne, 4 Mayıs 1332 (17 Mayıs 1916) tarihinde takdim edildi¹⁴⁹.

Prosedür gereği ilgili birimlerde onaylanan şirketin nizamnamesi Sadrazam'ın üst yazısıyla Padişah'a sunuldu. Şirketin kurulduğu yönündeki İrade-i Seniyye ise ancak, 7 Teşrîn-i Sani 1332 (30 Kasım 1916)'de çıktı¹⁵⁰.

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin merkezi Konya olmasına rağmen, Osmanlı'nın diğer şehirlerinde ve gerekirse dış ülkelerde şube açabilecektir. Sermayesi 5'er liralık isme yazılı olup, Osmanlı vatandaşlarına ait olmak üzere 10.000 hisseye bölünmüştür. Hisse senetlerinin tamamının damga resimlerinin ödendiği şirket tarafından alâkadarlarına ilân edilmiştir¹⁵¹. Durum böyle olunca da, hissedar elindeki isme yazılı "geçici senetler" alınmış, yerine "asli senetler" verilmiştir.

Nizamnamesine göre şirketin hisse senetleri; Türkçe olarak tanzim olunacaktır. Sermayenin ilk taksitinin ödenmesinden sonra, kalacak miktar şirketin ihtiyaçlarına göre belirlenen maksat dahilinde İdare Meclisi'nin kararıyla, İstanbul ve sair lazım gelen mahallerde aynı sene içinde çıkan resmi veya gayri resmi bazı gazetelerde en azından 30 gün evvel ilân olunarak duyurulacaktır¹⁵².

Her ne suretle olursa olsun, "*ecnebi tebaya geçen hisse senetleri veya irsen hisselerine sahip olacak ecnebler, 3 ay içerisinde hisselerini Osmanlı vatandaşlarına satmaya mecburdurlar. Bu müddet zarfında satmadıkları takdirde, senet sahibinin kaydı düşülecek ve Osmanlı yurttaşlarının uhdesine geçirilmek üzere piyasa fiyatı üzerinden bedelleri şirket tarafından ödenecektir*"¹⁵³. Ayrıca, senetlerini lağvederek hesaplarını kapatmak isteyen hissedarlar olursa bunun için, idare meclisinin onayı gerekmektedir. Senetleri lağvetme işi, şirket tarafından lağvedilecek senetlerin yerine, yeni senet çıkarıldıktan sonra gerçekleşecektir.

İdare Meclisi 7 ile 11 azadan oluşan Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin ilk idare heyeti 3 yıllığına belirlenmiş olup, ondan sonra yapılacak 2.

¹⁴⁸ BOA., DUİT 119/112, lef.3.

¹⁴⁹ BOA., ŞD. 1255/41, lef.4.

¹⁵⁰ BOA., A. {DVNS MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 184; BOA., MV 244/59.

¹⁵¹ *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 33 Sene, 7 Nisan 1333 (7 Nisan 1917), nr. 1683, s. 103.

¹⁵² Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 101; *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 6.

¹⁵³ BOA., ŞD. 1255/41, m. 10; BOA., DUİT 119/112, m. 10; BOA., A. DVN MKL, m. 10; *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 10; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 101.

genel kurulda, iki kişi çıkarılıp yerlerine iki kişi kura ile belirlenerek atanacaktır. Ondan sonraki yıllar için ise, kıdem itibarı göz önünde bulundurularak, her sene yapılan genel kurulda, iki kişi çıkarılıp yerlerine kıdem sırası gelen iki kişi atanacaktır¹⁵⁴.

“İdare Meclisi’nde görev alacakların her birinin 50 hisseye sahip olması şarttır. Görev alanların hisseleri görev süresi boyunca şirket sandığında saklanır ve azanın İdare Meclisi’ndeki görevi sona erince tekrar kendisine iade olunur” ibaresi şirketin yönetime ne kadar önem verdiğini gösterir. Şayet yönetimdeki azalardan birinin ölümü veya istifası durumunda ise, şirket idare meclisi onların yerine uygun azalardan birini tayin edebilecektir¹⁵⁵.

Şirket merkezinde haftada bir defa toplanmak zorunda olan İdare Meclisi; her yıl aralarından 1 meclis idare başkanı, 1 başkan yardımcısı seçer. Bunların dışında 1 de bunların ikisine de vekâlet edecek bir “vekil” seçerler. Şirketin her türlü işinden sorumlu olan idare meclisi, her yaptığı toplantıyı ve her yaptıkları işleri tutanağa geçerek, ilgili defterlere kaydetmek zorundadırlar.

Şirket Genel Kurulu, her sene Haziran ayı içinde, şirket merkezinde toplanmak zorunda olup, toplantıya asaleten veya vekâleten 5 hisseye sahip olanlar katılabilmektedir. Ancak bir hissedar genel kurulda 20’den fazla oy kullanamaz. *“Sermayenin beşte birine sahip hissedarın 10 gün evvel vuku bulacak teklifi gündem maddelerine dahil edilir. Şirketin mali yılı ise Mart ayı başından başlar. Toplam yıllık gelirden evvela hisselerin cümlesine, birinci hisseye temettü olarak tediye edilmiş sermayeye %5 verilmesine kifayet edecek meblağ ve ihtiyat akçesi için tamamının %3 ifraz olunduktan sonra bakiyeden %7’si kuruculara, %5’i İdare Meclisine, %85 ikinci hisse kârı olarak hissedarlara dağıtılır. İhtiyat akçesi sermayenin %15’ine denk oluncaya kadar kesilir. Yıllık kâr tediye edilmiş sermayeye %5 nisbetinde temettü verilmesine kifayet etmezse, noksanı ihtiya takçesinden temin edilecektir”*¹⁵⁶.

Şirket yöneticilerinin mali ve iş konusunda şirketin menfaatine olacak, her konuda başka bir şirketle işbirliğine gidebileceği veya birleşebileceğinin belirtildiği şirket nizamnamesinde şirketin feshi konusunda ise; *“şirketin müddeti sona erdiğinde*

¹⁵⁴ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102; *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 18.

¹⁵⁵ *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 21-22.

¹⁵⁶ *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 41; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

veya müddeti bitmeden fesh olunmasına şirket genel kurulu karar verir. Tasfiyeye karar verilirse hesapları inceleyecek ve gerekli işlemleri yürütecek bir fesih kurulu atanacaktır¹⁵⁷ denilmektedir. Şirket sermayesinin 1/3'ünün zarar edilerek kaybedilmesi durumunda da tüzük şirket idarecilerine, genel kurulu toplantıya çağırma ve fesih kararı teklif etme imkânı vermektedir.

2.7.10. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri: Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında faaliyetini sürdüren şirket ve şirket yöneticileri bir tür ortaklık kurdukları, Konya İktisadi Millî Bankası ve yöneticileriyle birlikte, Konya'da Kuvâ-yı Millîye taraftarıydılar. Yöneticilerinden bazıları özellikle de Mümtaz Bahri (Koru) Bey, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk kurucularındandır.

1926-1930 Dünya kıtlığının etkili olduğu Konya'da da, 1927 yılı anonim şirketlerin kendini tasfiye ettiği yıldır. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi için verilen gazete ilânında; "*Tasfiye muamelâtını hissedarına tebliğ etmek üzere, ticaret kanununun 456-457nci maddeleri gereğince Şirket-i Mefsuha Heyeti Umumiyesi'nin toplanması icap ettiğinden hissedarların 19 Mayıs 1927 tarihinde Perşembe günü saat 9.00'da Türk Oteli'ndeki Şirket İdarehanesine teşrifleri ilân olunur*"¹⁵⁸ denilerek tasfiye işlemlerinde mesafe aldığı görülmektedir.

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin 1929 yılında tasfiye halinin halen devam ettiği biliniyorsa da bu tarihten kısa bir süre sonra tamamen kapanmış olduğu sanılmaktadır¹⁵⁹.

¹⁵⁷ *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 47.

¹⁵⁸ *Babalık*, 1 Mayıs 1927, S. 2379, s. 4.

¹⁵⁹ Hamit Tahsin, Remzi Saka; *Sermaye Hareketi*, İstanbul 1930, s.156.

2.8. KONYA MENSUCAT VE EMTİA YURDU OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.8.1. Şirketin İsmi: Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi'dir.

2.8.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, gerek görmesi durumunda ülkenin diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir¹⁶⁰.

2.8.3. Şirketin Kurucuları: Konya'nın Cedidiye Mahallesi'nden ve Devlet-i Aliye tebasından Nuri Efendizâde Mübuvvet-i Sabık Mehmet Emin Efendi, Pürçekli Mahallesi'nden Kellecizâde Hacı Hasan Efendi, Ulurmak Burhandede Mahallesi'nden Yüzbaşızâde Hacı Halil Efendi, Hamidiye Mahallesi'nden Sofyalızâde Hacı Mustafa Efendi, Ahmetdede Mahallesi'nden Tahralızâde Ali Efendi, Kürkçü Mahallesi'nden Tenekecizâde Hacı Mehmet Efendi, Yunusoğlu Mahallesi'nden Eğinlizâde Mehmet Efendi, Hocahabib Mahallesi'nden Hacı Emirzâde Hacı Mithat Efendi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Kömürcüzâde Hacı Mustafa Efendi ve Sultaniyeli Salih Efendizâde Cevdet Efendiler'dir¹⁶¹.

2.8.4. Kuruluş Amacı: Konya'da bir kumaş fabrikası kurmak, Yerli fabrikalarda üretilen yarı mamül ve mamül kumaşların alım satımını yapmak ve ülke için gerekli olan bazı maddeleri yurt dışından ithal ederek satmaktır¹⁶².

2.8.5. Kuruluş Tarihi: 28 Şubat 1330 (13 Mart 1915)

2.8.6. İmtiyaz Müddeti: Herhangi bir nedenden dolayı feshedilmedikçe veya uzatılmadıkça 50 yıldır.

2.8.7. İdare Meclisi: Şirketin iş ve muameleleri, Genel Kurul tarafından 3 yıllığına seçilen ve sayıları 5 ila 12 arasında değişebilen üyelere oluşan bir İdare Meclisi'nce yürütülürdü. Ancak bir istisna olarak ilk üç sene için görev yapan üyeler

¹⁶⁰ *Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, İstanbul 1331 (m.1916), m. 2; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri* s. 250.

¹⁶¹ *Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi Dahilisi*, m. 1; BOA., ŞD. 1252/30, lef.3; BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 1, m. 1; BOA., İ. MMS 192/1333 R-26.

¹⁶² BOA., ŞD. 1252/30, lef.2; BOA., MV 238/98; BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 1, m. 1; BOA., İ. MMS 192/1333 R-26, lef.2; *Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 1; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103. Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 250; Ahmet Sefa Odabaşı, "Konya'da Farklı Tarihlerde Kurulmuş İki Osmanlı Mensucat Anonim Şirketi", *Yeni İpek Yolu Dergisi Konya Özel Sayısı II*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 1995, s. 31.

kurucu üyeler tarafından tespit edildi. İdare Meclisi'ne girebilmek için şirketin 30, Genel Kurula katılabilmek için de 5 hisse senedi sahibi olmak şartı vardı. İdare Meclisi'nin şirketin işlerini yürütmekte ve mal varlığı üzerinde tam tasarruf yetkisi de bulunmaktaydı¹⁶³.

2.8.8. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi 100.000 Osmanlı lirası olup, bu sermaye her biri 5 lira değerinde isme kayıtlı ve 20.000 hisseye bölünmüştür. Genel kurul, hükümete bilgi vermek kaydıyla sermayeyi bir misli artırabilir. Bu oranın üzerinde bir artırım ise hükümetin özel iznine bağlıdır. Hisse senetlerinin, Osmanlı vatandaşlarına satılması zorunlu olup, yabancı bir devletin vatandaşlığına geçen şahıs veya herhangi bir şekilde hisse senedini eline geçiren yabancı uyruklu bir kimse elindeki hisse senedini 3 ay içerisinde Osmanlı uyruklu birisine satmaya mecburdur. Bu süre içerisinde senet herhangi bir Türk vatandaşına geçiş yapmamışsa, süre sonunda senet şirket tarafından piyasa değeri üzerinden satın alınarak kaydı düşülmekteydi¹⁶⁴. 100 adet ayrılan kurucular hisse senedinin ise, 5 yıl içinde satılmama kararı vardı.

2.8.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya mebuslarından Mehmet Emin Efendi'nin önderliğinde kurulan, Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi'nin nizamname-i dahilisi şirket kurucuları tarafından, Konya Vilâyet Makamı'na takdim edildi. Konya Valiliği ilgili dosyayı üst yazıyla 29 Kânûn-ı Sani 1330 (15 Şubat 1915)'da Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderdi. Konya Valisi şirketin tesisi için üst yazısında; müessesenin, Konya iktisat ve ticareti üzerindeki etkisinin büyük olacağını, bunu kuruluş amacında vurguladığını bundan dolayı çalışma izinlerinin bir an evvel verilmesini beklediklerini belirtiyordu¹⁶⁵. Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nden 16 Şubat 1330 (1 Mart 1915)'da dosya, Şura-yı Devlet'e gelerek, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde görüşüldü. Burada nizamname maddelerinde çok küçük değişiklikler yapıldı. Ancak 5. maddesine, "*çıkarılacak kurucu hisse senetleri 5 yıl içerisinde satılamaz*" ibaresi kondu¹⁶⁶ ve dosya Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na geldi. Buranın da onayını aldıktan sonra Sadrazam'a gelen

¹⁶³ *Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi Dahilisi*, m. 17; BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 3, m. 17.

¹⁶⁴ BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 2, m. 5, *Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Nizamnamesi Dahilisi*, m. 5; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103.

¹⁶⁵ BOA., ŞD. 1252/30, lef.5-6.

¹⁶⁶ BOA., ŞD. 1252/30, lef.2-4.

dosya Meclis-i Vükelâ'da görüşmeye açıldı. Meclis-i Vükelâ'nın da olumlu görüş beyan etmesinden sonra, Sadrazam'ın üst yazısıyla, İrade-i Seniyye için, 25 Şubat 1330 (10 Mart 1915)'da Padişah'a takdim edildi. Sadrazam ilgili üst yazısında; *“Mehmet Emin Efendi ve ortakları tarafından hazırlanmış olan şirketin nizamnamesinin maddelerinde yapılan tadilât muvafık görüldüğünden takdim kılındı”*¹⁶⁷ deniyordu.

Padişah Mehmet Reşad'ın, 28 Şubat 1330 (13 Mart 1915) tarihli İrade-i Seniyyesi'nde ise; *“Merkezi Konya'da olarak bir kumaş fabrikası tesisi ile mamül ve gayri mamül yerli malının sürümünü temin etmek ve memlekette kullanılacak bazı ticaret eşyasının dış ülkelerden getirilerek satmak üzere 50 sene müddet ve 100.000 lira sermaye ile 'Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi' ünvanı altında bir şirket teşkili için Konya Mebusu Mehmet Emin Efendi ile ortaklarına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararları ile ruhsat verilmiştir. Bu İrade-i Seniyye'nin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur”*¹⁶⁸ denilmektedir.

Hisse senetlerini Türkçe olarak tanzim eden şirketin temettüat taksimi de, nizamnamesine göre şöyle olacaktır: Temettüatı safiyyeden bedeli ödenmiş sermayeye % 5 verilmesine kifayet edecek meblağ ve ihtiyat akçesi için temettüatın % 5'i ifraz olunduktan sonra kalanının % 10'u kuruculara, % 7'si idare heyetine, % 3'ü müstahdemlere, % 80'i de hissedarlara dağıtılır. Ancak her sene kura ile hisse senetlerinden bir miktarını tedavülden çekmek üzere toplam gelirden % 1'ini ayırmaya genel kurul yetkilidir. Kurada çıkmış olan hisseler karşılığında “intifa-i hisse” verilecektir. Sermayenin ¼'üne denk oluncaya kadar ihtiyat akçesi için hisse ifraz olunacaktır. Hasılatın % 5 verilmesine, yetmemesi halinde eksik kalan kısmı ihtiyat akçesinden karşılanacaktır¹⁶⁹.

1330 (1914), 1331 (1915) ve 1332 (1916) senelerinin faaliyet raporlarından anlaşıldığına göre, şirket I. Dünya Savaşı'ndan dolayı, esas gayesi olan fabrika ve tezgâhlar tesis ederek üretim yönünden kurumsallaşamayıp, faaliyet gösterememişse de, sadece ticaret yapmak zorunda kalmıştır. Ancak 1917'de bazı küçük tezgâhlar kurarak 3.000 küsür metre kumaş üretebilmiştir.

¹⁶⁷ BOA., A DVNS. MKLT. d. (Mukavelet Defteri), nr. 24, s. 102, BOA., MV 238/98.

¹⁶⁸ BOA., A DVNS. MKLT. d. (Mukavelet Defteri), nr. 24, s. 101.

¹⁶⁹ *Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Nizamname-i Dahilisi* m. 41-42; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103.

Şirket yaptığı bu faaliyetler neticesinde, 1330 (1914)'te 75.631, 1331 (1915)'de 76.579 ve 1332 (1916)'de 156.414 kuruş net kâr etmiştir, “*Son sene çıkarılan hesaplarına göre şirketin tedavülde bulunan sermayesi 11.680 lira nakiti, 154 lira 29 kuruş ihtiyat akçesi ve 6711 kuruş da temettüat yekünü mevcuttur*”¹⁷⁰

Mütareke dönemi ve Millî Mücadele yıllarında varlığını sürdüren, Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi, diğer yandaş kuruluşları olan, Konya İktisadi Millî Bankası ve Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi ile birlikte, Kuvâ-yı Millîye yanlısı bir politika izledi. Şirketin, Cumhuriyet'in ilânından sonraki varlığı bilirse de, tasfiye tarihi net olarak bilinmemektedir.

---

¹⁷⁰ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103; Zafer Toprak, *İttihat Terakki ve Devletçilik*, İstanbul 1995, s. 78; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 250.

2.9. KONYA EMTİA-İ UMUMİYE-İ İKBALİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.9.1. Şirketin İsmi: Konya Emtia-i Umumiye-i İkbaliye Osmanlı Anonim Şirketi

2.9.2. Şirketin Merkezi: Şirket merkezi Konya olup, ancak Osmanlı'nın diğer şehirlerinde ve gerekli olması durumunda dış ülkelerde şube açabilecektir. Böyle bir durum olur da şube açarsa bunu Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne bildirecektir.

2.9.3. Şirketin Kurucuları: Burhanzâde Mustafa Efendi, Kalfazâde Sabit Efendi, Saraçzâde Hacı İsmail Efendi, Burhanzâde Hacı Mehmet Nazım Efendi'lerdir¹⁷¹.

2.9.4. Kuruluş Amacı: Ticarete ait her türlü işle meşgul olmak, fabrika ve imalâthaneler açmak, doğrudan doğruya başkaları adına hükümet ile her türlü taahhüde girebilmek ve komanditer sıfatıyla başka şirketlerle ortaklıklar kurmaktır¹⁷².

2.9.5. Kuruluş Tarihi: 21 Teşrîn-i Sani 1333 (21 Kasım 1917)'tür.

2.9.6. İmtiyaz Müddeti: 20 sene

2.9.7. İdare Meclisi: İlk 3 yıl için kurucularının İdare Meclisi'nde görev aldığı şirkette, Genel Kurul'un seçeceği 5 ile 12'ye kadar olan kişilerden oluşacaktır. İlk 3 sene sonucunda yapılan ilk Genel Kurul'da, yeni seçilecek İdare Meclisi kura ile belirlenecek, ondan sonraki yıllar için ise, her yıl 2 veya 3 azanın yerine kıdem itibariyle 2 veya 3 kişi seçilerek tayin edileceklerdir. Ancak seçilenler tekrar yeniden seçilebileceklerdir. Seçilmiş İdare Meclisi en az ayda 1 defa, yarıdan 1 fazla olmak şartıyla, Şirket Binası'nda toplanacaktır¹⁷³.

2.9.8. Şirketin Sermayesi: 10 liralık 2000 hisseye bölünmüş 20.000 liradır. Heyet-i Umumiye'nin (Genel Kurul) bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Hisse senetleri isme kayıtlı olup, Osmanlı vatandaşları edinebilirler.

¹⁷¹ BOA., ŞD. 1258/31, lef.4-5-10; BOA., MV. 247/19; BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 1; BOA., DÜİT 120/45, lef.1-2.

¹⁷² BOA., ŞD. 1258/31, lef.4-5-10; BOA., MV 247/19; BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 1; BOA., DÜİT 120/45, lef.1-3.

¹⁷³ BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 11-12-13; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 137.

Kâr paylarını ise, “yıllık kârdan bedeli ödenmiş sermayeye % 5 verilmesine kâfi meblağ ve ihtiyat akçesi için temettün % 5’i ayrıldıktan sonra kalan bakiyeden % 10’u kuruculara, % 8’i İdare Meclisine, % 82’si de hissedarlara dağıtılır. İhtiyat akçesi ise, sermayeye eşit oluncaya kadar kesilmeye devam edilecektir.”¹⁷⁴

2.9.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: İlk olarak, “Konya’da Selçuki Ticaret Anonim Şirketi Osmaniyesi” adıyla kurulan şirketin, Konya Valiliği’nden gönderilen tüzüğü, 30 Kânûn-ı Evvel 1332 (12 Ocak 1917)’de, Ticaret ve Ziraat Nezâret’ne gelerek gerekli inceleme ve düzenlemeleri yapıldı¹⁷⁵.

Ticaret ve Ziraat Nazırı’nın “Konya Vilâyeti makamından gönderilmiş olan yazı ile şirket tüzüğü’nün icap eden kısımları, Ticaret Müdürü Umumiyesi’nce tadil ve tashih olundu”¹⁷⁶ dediği tüzüğün, 20 Kânûn-ı Sâni 1332 (2 Şubat 1917)’de tamamlanan incelenmiş dosyası, Sadaret’e sunuldu. Sadrazam 30 Kânûn-ı Sâni 1332 (12 Şubat 1917) tarihli yazılarıyla evrakı, Şura-yı Devlet’e havale etti. Şura-yı Devlet Reisi, nizamnameyi, 2 Şubat 1332 (15 Şubat 1917)’de tetkik için, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’ne gönderdi. 15 Şubat 1333 (28 Şubat 1917)’de incelemesini tamamlayan ilgili daire, dosyayı geri Şura-yı Devlet Genel kurulu’na gönderdi. Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ’dan olumlu onay alan dosya 4 Mart 1333 (4 Mart 1917)’de, Sadrazamın üst yazısıyla, İrade-i Seniyye için Padişaha sunuldu. Şirket için ilk irade 7 Mart 1333 (7 Mart 1917)’de çıktı¹⁷⁷.

Aynı şirketle ilgili, Konya Valiliği’nin 4 Mart 1333 (4 Mart 1917) tarihli Ticaret ve Ziraat Nezâreti’ne gönderdiği başka bir yazısında; “şirkete ‘Selçuk’ ismi verilmişse de, bu adın “Konya Emtia-i Umumiye-i İkbaliye Osmanlı Anonim Şirketi’ne tashihinin müsaadesine”¹⁷⁸ denilmektedir.

İsim değişikliğinin istendiği 4 Mart 1333 (4 Mart 1917) tarihli yazı, ilgili yerleri dolaştıktan sonra 10 Mart 1333 (10 Mart 1917)’de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’ne geldi. İsim değişikliği ile birlikte, ilk çıkan iradeden sonra, şirket herhangi bir faaliyet yapmış mıdır, yapmamış mıdır, bilinmediği için daire dosyayı

¹⁷⁴ BOA., ŞD. 1258/31, lef.4-5, m:5-35; BOA., MV 247/19; BOA., A. DVM MKL 64/5, m. 5-35; BOA., DÜİT 120/45, lef.3-13; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 137.

¹⁷⁵ *Şuray-ı Devlet Evrak-ı Hülasa Kayıt Defteri Ticaret ve Ziraat II. Katalogu*, no: 126 (801), s. 127.

¹⁷⁶ BOA., ŞD. 1258/31, lef.10.

¹⁷⁷ BOA., A. DVN MKL 64/5, lef.3.

¹⁷⁸ BOA. ŞD. 1258/31, lef.8.

geri iade etti. 21 Mart 1333 (21 Mart 1917)'de Şura-yı Devlet Genel Kurulu da aynı yönde karar alınca, dosya Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne geri gönderildi. Oradan da açıklama yapılmak üzere Konya Valiliği'ne gönderilerek, şirket kurucularından bilgi istendi.

“*Hisse senetlerinin hukuken ilânı yapılmadığından henüz bir faaliyet yapmadıklarını*” belirten şirket yetkilileri, nizamnamelerinin 5. ve 7. maddelerinde tadilât yapıp, yeniden düzenledikleri tüzüklerini Vilâyet aracılığıyla, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne tekrar gönderdiler. Yapılan yeni düzenlemeyi incelettiren Ticaret ve Ziraat Nezâreti olumlu yazısını 24 Nisan 1333 (24 Nisan 1917) tarihli kararıyla Sadaret'e sundu. Şura-yı Devlet ve Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nden de onay alan dosya 12 Haziran 1333 (12 Haziran 1917)'de Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nun tasdikinden sonra, 11 Temmuz 1333 (11 Temmuz 1917)'de de Meclis-i Vükelâ'nın onayından geçti. 15 Temmuz 1333 (15 Temmuz 1917)'de ise, Sadrazam'ın üst yazısıyla, ikinci İrade-i Seniyye için, Padişaha sunuldu. Ancak karar, 21 Teşrîn-i Sani 1333 (21 Kasım 1917)'de çıktı¹⁷⁹.

Şirketin tüzüğüne göre, idare meclisinde görev alacakların her birinin en az 10 hisse senedine sahip olmaları şarttır. Yönetici seçilenlerin hisse senetleri, idarecilikleri bitene kadar, şirketin sandığında hapsedilecek ve asla bu müddet içerisinde satamayacaklardır.

İdare meclisi, ayda bir defa, şirket merkezinde toplanacak ve burada konuşulanları tutanağa geçeceklerdir. İdare Meclisinde olup da, istifa edenler veya ölenler olursa, İdare Meclisi, onların yerlerine geçici üye tayin edebilecektir.

İdare Meclisi, şirketin tüm işlerinden sorumlu olup tam yetkilidirler. Hattâ sulh olmak ve hakem tayin etme hakları da vardır.

Yıllık yapılan genel kurula katılabilmek için hissedarların, en az 5 hisse sahibi olmaları şarttır. Asaleten veya vekâleten katılsalar bile her üyenin 5 hisse karşılığı 1 oyu olup, her hissedar 10'dan fazla oy kullanamayacaktır. İdare Meclisi her ne şekilde olursa olsun olağanüstü genel kurul yapma yetkisine sahiptir¹⁸⁰.

¹⁷⁹ BOA., A DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 222; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 137.

¹⁸⁰ BOA., A. DVN MKL 64/5, m. 15-16-19-24-40.

2.10. KONYA EMTİA-İ UMUMİYE SAADET OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.10.1. Şirketin İsmi: Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi

2.10.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, gerekmesi halinde Osmanlı'nın diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir.

2.10.3. Şirketin Kurucuları: Konya tüccarlarından Taşbaşı Hacı Hüseyin Remzi Efendi, Armağanzâde Hacı Mehmet Efendi, Tahralızâde Ali Efendi, Kuygunzâde Ali Efendi, Kalfazâde Hüseyin Efendi, Atikzâde İsmail Ağa, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Hacı Mehmetzâde Hüseyin Efendi, Kalfazâde Hacı Sabit Efendi, Taşbaşızâde Mehmet Nazif Efendiler'dir¹⁸¹.

2.10.4. Kuruluş Amacı: Her türlü ticaret ile uğraşmak, fabrika ve imalâthaneler açmak, gerek doğrudan doğruya, gerek başkaları namına hükümet ile her türlü taahhüde girebilmek, komanditer sıfatıyla diğer şirketlerle ortaklık oluşturabilmek ve 7 Nisan 1335 (7 Nisan 1919) tarihinde yapılan genel kurul kararı ile nizamnamesinin 3. maddesinde değişiklik yapmış ve uğraşı alanına, menkul ve gayri menkul alıp satmayı da almıştır¹⁸².

2.10.5. Kuruluş Tarihi: 2 Mart 1333 (2 Mart 1917)¹⁸³

2.10.6. İmtiyaz Müddeti: 20 Sene

2.10.7. İdare Meclisi: Şirketin sevk ve idaresini genel kurulun seçtiği 5'ten 12'ye kadar azadan oluşan, idare meclisi yapar. Ancak ilk üç sene için, İdare Meclisi azalarını kurucular tayin eder. 3 sene sonunda ilk tayin edilenlerin görevi sona erdiğinde, yapılan ilk genel kurul kura ile ve ondan sonra kıdem itibarıyla her sene 4'ü çıkarılarak yerlerine başkaları intihap ve tayin edilecektir. Ancak görev alan bir kimse tekrar seçilebilecektir.

¹⁸¹ *Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, İstanbul 1333 (m.1917), m. 1; *BOA.*, ŞD. 1258/32, lef.8, m.1; *BOA.*, A.DVN MKL 63/16, lef.2, m.1; *BOA.*, DUİT 120/40, lef.2; *Takvim-i Vekayi*, 22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037, s. 1.

¹⁸² *BOA.*, ŞD. 1258/32, lef.2-14; *BOA.*, MV. 247/13; *BOA.*, DUİT 120/42, lef.3; *BOA.*, A.DVN MKL 63/16, lef.2, m.1; *BOA.*, DUİT. 120/40, lef.3; *Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 1; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 141; Ferid vd., *Konya Rehberi*, s. 40; Mithat Şakir Altan, *Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış*, İstanbul 1940, s. 178.

¹⁸³ *BOA.*, A {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23, s. 216.

İdare meclisi ayda bir defa toplanmak zorundadır. Yapılan bu toplantının geçerli olması için ise, yarıdan bir fazlası gerekmektedir. Toplantı için çoğunluk sağlanamazsa toplantı bir sonraki aya kalır. O ayda da toplantı gerçekleşmezse konuşulacak olan konular iptal edilmiş sayılacaktır.

İdare Meclisinin tüm toplantıları ve konuşmaları zabıt defterine kaydedilir. Reis ve hazır bulunanlarca deftere yazılan kararlar imzalanır.

İdare Meclisine seçilebilmek için azadan her birisinin, şirketin 10 hisse senedine sahip olması gerekir. Seçilenlerin hisse senetleri yönetici oldukları süre içinde şirket sandığına konur ve bu sürede bu senetler satılamaz. Hattâ senetlerin üzerine “geçerli değildir” diye bir damga vurulacaktır.

İdare Meclisi’ndeki zevattan biri istifa eder veya ölürse idare meclisi yerlerine geçici üye tayin edecektir. Her şirkette olduğu gibi içlerinden biri reis, bir reis vekili ve bunlara vekâlet edecek bir de vekil seçilecektir. İdare Meclisi şirkete ait her konuda tam yetkilidir.

İdare Meclisinde bulunanlara tahsis edilen hisselerden başka mecliste hazır bulunacakları günler için Hissedarlar Genel kurulu’nun takdir ettiği bir ücret alacaklardır¹⁸⁴.

2.10.8. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup, her bir hisse 10 Osmanlı lirası kıymetinde 5.000 hissedir. İsme yazılı olan bu senetler, Osmanlı vatandaşlarına münhasırdır.

Genel Kurul bu sermayeyi bir misli artırabilir. Şayet böyle bir karar alınırsa bu konuda hükümet bilgilendirilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımı için ise hükümetten izin alınacaktır. Şirketin ihraç edeceği senetler, Ticaret Nezâreti’nden tasdik ettirilecektir.

Temettü dağılımı ise; “*istisnasız hisselerin cümlesine faiz olarak bedeli tavsiye edilmiş sermayenin % 5 itasına kıfayet edecek meblağ ile ihtiyat akçesini teşkil etmek üzere temettün % 5’i kesildikten sonra geri kalan kısmı şu şekilde paylaşılır. Kuruculara % 3, İdare Meclisine % 2 ve % 95’i de temettü olarak ortaklara dağıtılacaktır.*”¹⁸⁵

¹⁸⁴ BOA., A. DVN. MKL 63/16, m. 11’den 22’ye kadar. *Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 11’den 22’ye kadar, *Takvim-i Vekayi*, 22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037, s. 1, 2.

¹⁸⁵ BOA., A. DVN MKL 63/16, m. 5-35; *Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 5-35; *Takvim-i Vekayi*, 22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037, s. 3.

2.10.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Şirketin hazırlanan ilk nizamnamesi, 30 Kânûn-ı Evvel 1332 (12 Ocak 1917)'de Sadaret'e gönderilmiştir¹⁸⁶. Dosya Sadrazamın üst yazısıyla, Padişaha İrade-i Seniyye için takdim kılınmış olup 2 Mart 1333 (2 Mart 1917) tarihinde de, İrade-i Seniyye kararı çıkmıştır. Şirket için çıkan ilgili Padişah iradesinde; “*Merkezi Konya’da olarak Nizamname-i dahilisinin 1. maddesinde belirtilen muamelât ve hususat ile iştigal etmek üzere 50.000 lira sermaye ve 20 sene müddet ile Taşbaşlı Hüseyin Remzi Efendi ile arkadaşları tarafından bir şirket teşkiline, Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verilmiştir.*”¹⁸⁷ deniyordu.

Şirketin, 19 Temmuz 1333 (19 Temmuz 1917) tarihli İrade-i Seniyye kararı ile 5. ve 7. maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Yapılan tadilata göre, 5. madde; “*Şirketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup, her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde 5000 hisse senedine bölünmüştür. Adı geçen senetler isme kayıtlı ve Osmanlı vatandaşları için ayrılmıştır*” şekline, 7. madde ise; “*Hisse senetleri bedelinin % 10’u ödenmedikçe devredilmesi ve alım satımı yapılamayacaktır. Ancak % 10’u ödendikten sonra bunların devir ve satışı şirket defterine kaydedilerek müşteri ve müdürlerden biri tarafından imza edilmek suretiyle gerçekleştirilebilecek ve keyfiyet devri ve satışı senet üzerinde belirtilecektir.*”¹⁸⁸ haline getirilmiştir.

Şirketin, 28 Ağustos 1335 (28 Ağustos 1917) tarihli İrade-i Seniyye’ye göre de 3. maddesi değiştirilmiştir. Yeni düzenlenen 3. maddeye; “*şirket, menkul ve gayri menkul edinme hakkına sahiptir.*”¹⁸⁹ maddesi ilave edilmiştir.

Şirketin, her biri, 10 lira kıymetinde olan hisse senedinin damga resmi, tamamen yatırılmış ve ilgililere duyurulmuştur¹⁹⁰.

Şirket kurucularından Taşbaşlı Hacı Hüseyin Remzi Efendi ve Taşbaşlızâde Mehmet Nazif Efendi’ler Millî Mücadele başlangıcında Kuvâ-yı Millîye tarafını

¹⁸⁶ BOA., ŞD. 1258/32, lef.14; BOA., Şuray-ı Devlet Evrak-ı Hulâsa Kayıt Defteri, Ticaret ve Ziraat II., Katalog no: 126 (801), s. 127.

¹⁸⁷ BOA., A {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23, s. 216; BOA., MV 247/13; *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 2, 8 Teşrin-i Sâni 1333 (89 Kasım 1917), S. 67, s. 8; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 141.

¹⁸⁸ BOA., A {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23, s. 223; BOA., ŞD. 258/32, lef.11; BOA., MV. 247/71.

¹⁸⁹ BOA., A {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 107; BOA., ŞD 1258/32, lef.2.

¹⁹⁰ *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 33 sene, 24 Teşrin-i Sâni 1333 (24 Kasım 1917) ve 1 Kânûn-ı Evvel 1333 (1 Aralık 1917), nr. 1716-V, s. 246.

tutmuş ve Konya Askeri Levazım Teşkilâtı'na verilmek üzere, Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yüklü bağışta bulunmuşlarsa da¹⁹¹ sonradan akrabaları olan, Konya Mebusu Şeyh Zeynelabidin Efendi ve bacanağı Burhanzâde Mustafa Efendi'nin etkisinden kurtulamayıp, Konya Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesi'nde etkin rol aldılar. Konya Delibaşı Mehmet İsyanı'nda ön plânda olan ikiliden Mehmet Nazif Efendi idam edilirken, Hacı Hüseyin Remzi Efendi Malatya hapishanesinde mevkufken ölmüştür.

1922 yılı genel kurulunu 4 madde halinde yapan şirket toplantıda idare meclisi ile müfettiş raporlarının tetkiki, 1921 yılı bilânçosunun tasdiki, yıllık kârın nasıl dağıtılabileceği ve 1922 senesi için bir müfettiş tayini maddelerini görüşmüştür¹⁹².

Cumhuriyet'in ilânından sonra da faaliyetine devam eden, Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi'nin diğer anonim şirketler gibi, 1927 yılında tasfiye olunduğu sanılmaktadır.

---

¹⁹¹ Ahmet Avanas, *Milli Mücadele'de Konya*, Ankara 1998, s. 216.

¹⁹² *Babalık*, 10 Mart 1338 (10 Mart 1922), S. 838, s. 2.

2.11. KONYA OSMANLI İKTİSAT VE TEÂVÜN ŞİRKETİ

2.11.1. Şirketin İsmi: Konya Osmanlı İktisat ve Teâvün Şirketi

2.11.2. Şirketin Merkezi: Konya

2.11.3. Şirketin Kurucuları: 1333 (1917)'de Konya'da görevli Memurlar

2.11.4. Kuruluş Amacı: Ortaklarının mali durumunu yükseltmek ve refah seviyesini güçlendirmek. Bunun için;

1. Üyelerinin günlük hayatta kullanacakları yiyecek, içecek ve kullanacağı her türlü mal, ürün ve eşyayı satın alarak doğrudan doğruya ilk elden maletmek,

2. Tüm bu eşyaları azasının tamamına malın peşin fiyatı üzerinden satmak,

3. Satış sonucu elde edilecek kârın en büyüğünü ortaklarına vermek, çok azını da genel bir sermaye oluşturmak için şirket sandığında tutmak,

4. Bu nizamnameye uygun şekilde mali olarak daha güçlü hale gelebilmek ve bu işin toptancılığını da yapmak için “Osmanlı İktisat ve Teavün İttihat Şirketi’ni” teşkil etmek,

5. “Halk için çalışmak” terbiyesini ve ahlâkını gösteren ve uygulayan bir şirket olarak, halkımıza ahlâk ve faziletin ne olduğunu, iktisadi sahada göstererek öğretmek,

6. Şirketin satacağı bilimum malın mümkün olduğu kadar iyisini ve fakat ucuzunu temin etmek, üyelerine tüccarlardan daha ehven fiyata satmak.

2.11.5. Kuruluş Tarihi: 1 Kânûn-ı Sâni 1333 (14 Ocak 1917)

2.11.6. İmtiyaz Müddeti: Süresiz olup nizamnamesinde “*gayri mahdut bir zaman için*” der.

2.11.7. İdare Meclisi: Genel kurul, 3 esas yönetici (müdür heyeti) olmak üzere 9 kişiden oluşan bir İdare Meclisi seçer. İdare Meclisi hem şirket üyelerine karşı hem de hariçten insanlara karşı şirketin vekilleridirler. Müdür heyeti seçilen 3 kişinin dışında kalan 6 kişi gelecekte seçilecek esas yönetici (müdür heyeti) adaydır. 3 kişilik yönetimin görev süresi 6 ay, geri kalan 6 kişinin görev süreleri ise 1.5 yıldır. Görev süreleri sona eren 3 yönetici yerine, azalar arasından 3 tane de aday yönetici seçilir. Ancak dönüşümlü seçilen aday yöneticiler arasından kura ile belirlenir.

İdare Meclisi şirketin tüm idari işlerinden sorumludurlar¹⁹³.

1. Şirket mağazalarında, her türlü müesseselerinde dolaylı veya dolaysız şirketin ilişkide bulunduğu kuruluşlarla ilişkili olan azalar,

2. Şirket adına diğer şirketler veya mağazalarla yetkisinden dolayı bir sözleşme imzalayanlar (katip ve müdür dışında),

3. Şirketle sözleşme yapan diğer şirket yöneticileri,

4. Şirket içinde uzun yıllar bulunmayanlar, son 6 ay içinde üyelik aidatı olan aylık 10 lirayı yatırmayanlar ile hisselerini ödemeyenler bu şirkette idareci olamazlar.

3 kişiden oluşan müdüriyet kadrosu (esas yönetici), kendi aralarından, birini reis, birini üye, diğerini de katip üye diye adlandırır ki buna Müdür Heyeti denir.

İdare meclisi haftada bir toplanır. Ancak idare meclisinden 3 kişinin talebi halinde 3 günde bir toplanır. İdare meclisi toplantılarının zabıt kayıtları tutulur ve bunu reis ile katip imzalar¹⁹⁴.

Mesul olmadıkları işlerle uğraşmayacak olan, İdare Meclisi, şirketin bütün muamelâtını idare ve tanzim eder. Görevleri arasında;

1. Hesabı tutar. 6 aylık raporu hazırlar. Genel kurulda görüşülecek konuları tespit eder. Müfredat defterleri ile vezne hesabının tetkikini yapıp düzenlemesini yapar,

2. Genel Kurulu toplantıya çağırır ve görüşülecek konuları tespit eder. Müdür heyetinin üyelerini temin eder,

3. Üyelerin tekliflerini rapor eder. Genel kurula getirir. Görüşülmesini teklif eder. Genel kuruldan, “Komisyon-u Mahsus’a” havale edilecek konularla ilgili görüşünü belirtir,

4. Şirket adına çalışacak olan vekilleri ve delegeleri tayin eder. Görevlerini belirler ve selâhiyet yetkisi verir,

5. Şirkette çalışan memur ve işçileri tayin ve azleder. Ücretlerini, maaşlarını ve vazifelerini belirler,

¹⁹³ BOA., DH. İUM E-42/52, lef.4, m. 43.

¹⁹⁴ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 44-45.

6. İdareye memur olacaklara ve şirketteki diğer müstahdemlere mahsus her türlü avans ve talimatı tanzim ve ifa eder,

7. Kiralama ve kiraya verme ile inşaat ve çalışanlara ait her türlü anlaşmaları yapar. Üyelerle ilgili meydana gelen icra muamelelerine karar verir.

8. (Toplamda 5000 kuruşa kadar) en iyi şartlar dahilinde anlaşmalar yapmaya karar verir, ihtiyat ve yedek akçelerinin ödenmesinin yapılacağı tasarruf sandığının temettüünü tayin eder,

9. Yeni mağazalar açar. Mevcutlarından lüzumsuz gördüğünü kapatır,

10. Şirketin, maddi ve manevi gücünü artıracak yeni kuruluşlar açar,

11. İhtiyat akçesinin kullanılması ile ilgili kararlar alır,

12. Şirket adına imza kullanacak olanları tayin eder,

13. Miktarı belli ve uygun olan erzak ve eşyadan her üyeye verilecek miktarı, üyelerin ihtiyaçlarına göre belirler¹⁹⁵.

Yöneticilerin (Müdür Heyeti) görevi ise;

1. Şirketle ilgili her türlü kanun ve yönetmelikleri takip etmek,

2. Alış veriş işleriyle uğraşmak ve “Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketleri İttihadi”nin tesisini gerçekleştirmek ve diğer şehirlere de yayarak, yapacağı her çalışmayı bu şirketler aracılığıyla gerçekleştirmek,

3. Şirket memurlarını takip etmek ve çalışmalarında suistimal görürlerse işlerine son vermek,

4. Defterleri tutmak, para işlerini takip etmek, bu işleri en iyi bilen memurları istihdam etmek,

5. İdare Meclisi’ne ait işlerin kararlarını hazırlamak ve İdare Meclisi’nin çalışmalarını takip etmek, ayrıca İdare Meclisi vazifesi olup da yapamadıkları olursa, yapılamayan bu faaliyetleri Müdür Heyetiyle bölüşerek gerçekleştirmek¹⁹⁶.

¹⁹⁵ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 46.

¹⁹⁶ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 47.

2.11.8. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi şu şekilde oluşturulacaktır.

1. Şirketin mecburi hisselerinden,
2. İhtiyat akçesinden ¹⁹⁷
3. Şirketin tasarruf sandığında oluşacak tevdiat ve emanetten, ¹⁹⁸
4. Şirketin istikraz edebileceği meblağdan
5. Şirket üyelerine verilecek cüzdan bedelinden ¹⁹⁹.

Buna göre; her hisse asgari olarak şirkete üye olan memurun ve diğer maaş sahibinin bir aylık maaşı ve belli bir maaşı olmayan üyelerin bir aylık gelirleri miktarında olacaktır. Bir aylık gelir miktarını Şirket İdare Meclisi tayin eder. Hisseler % 2 taksitlerle 50 ayda tesviye edilecektir. Şu kadar ki 10 kuruştan aşağı olan taksitler 10 kuruşa, taksit tutarının üstündeki küsüratlar da en üst bütüne tamamlanır. Taksitin tamamı 100 kuruşa varmadıkça üye şirket nizamnamesinde gösterilen faizden faydalanamaz ve taksitin üzerindeki küsüratlara faiz verilmez. Aylık taksitler her ay başında yatırılır. Şirket temettü dağıtmaya başladığında, önce şirket hissedarlarının taksitleri karşılığı olarak mahsup edilecek ve hisseler tamamen tahsil olduktan sonra temettüat nakit olarak ortaklara verilecektir. Fakat arzu eden

¹⁹⁷ Şirketin BOA., DH. İUM. E-42/52'deki kaydında bulunan nizamname-i dahiliyesinin 11, 12, 13. maddelerinde ihtiyat akçelerine şöyle açıklık getirir. Şirketin bir ihtiyat akçesi bir de yedek akçe namlarında, iki türlü sermaye vücuda getirecektir. "Hane" inşaatı ve sigorta tesisi için hususi sermayelerin dahi teşkilatına çalışılacaktır (m. 11). İhtiyat akçesi:

1. Temettüattan bir nisbet-i muayyene dahilinde vukua gelecek tevfikattan (m. 37)

2. Mevcut olandan teşkil eder. İhtiyat akçesinin miktarı gayri mahduttur. Bundan hasıl olan sermaye bütün şirketin mülküdür. Bunda azaların hiçbir hakkı yoktur. Bu tür ihtiyat akçesi,

a) "Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketleri İttihadi"nin tesisine

b) Şirkette, şayet bir zarar vaki olursa onun tesviyesine kabil-i tasarruftur. (m. 12)

Şirketin Yedek akçesi ise;

1. Senelik tahsisattan (m. 37)

2. Şirkete kalacak olan temettüattan (m. 30)

3. Şirketin üyelikten çıkardığı ancak 5 sene zarfında birikmiş parasını gelerek almayanlar, hukuki olarak "mururi zaman" sebebiyle zayi edecek olan üyenin hisselerinden oluşacak meblağdan (m. 13)

¹⁹⁸ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 3 "şirket tasarruf sandığına akacak tevdiat ve emaneti nizamnamesinin 5. ve 6. maddelerinde şöyle ifade eder;

Madde 5: Şüreka tarafından tediyesi mecburi olan hisselerden husule gelen meblağ, şirketin taahhüdât-ı maliyesine karşılıktır. Diğer tevdiat üzerine, şirketin hak tasarrufu yoktur.

Madde 6: İhtiyat akçesi, mağazanın mal ve demirbaş eşyaları kıymetine muadil geldiği vakit, Heyet-i Umumiye hisselerin fiyatını düşürebilir veya tamamen kaldırabilir."

¹⁹⁹ Şirketin nizamname-i dahilisininin 15. maddesinde, şirket üzerine verilecek cüzdanla ilgili olarak; "Her azaya muayyen bir meblağ mukabilinde bir cüzdan teslim edilerek, cüzdana her türlü tediyat, tahsisat ve temettü kaydedilecektir. Cüzdan üyelerin adına olup, imza yetkileri olanların imzalarını taşıyacaktır. Cüzdanlarını kaybedenlerden yenisini almak isteyenler olursa 20 kuruş bedel alınarak verilecektir." diye belirtilir.

üye, hisselerini bir defada veyahut 50'den daha az taksitte ödeyebilecek ve bunlar hisselerini tamamladıkları tarihten itibaren dağıtılacak temettüattan nakden faydalanabileceklerdir²⁰⁰.

2.11.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Valisi Muammer Bey'in başkanı olduğu, Konya Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketi, bir kooperatif şirkettir. Üyeleri Konya'da çalışan memurlar olduğu gibi, halktan da isteyenler üye olabilmişlerdir.

Şirket, memurları zorunlu üyeliğe tabi tutmamış, isteyen üye kaydedilmiştir. Üye olup da mazereti itibariyle üyelikten isteğiyle çıkmak isteyenlere, son ay itibariyle toplamda ne ödemişse o ödenecektir. Fakat bu ödeme son 6 aya ait bilânçonun genel kurul tarafından onaylanmasının 3 ay sonrasında, bilânçoda herhangi bir açık bulunmazsa ödenebilecektir. Fakat üye zaman içinde, başına herhangi bir iş gelmiş, fakir düşmüş ve bunu beyan etmişse, şirket müdürü üyenin parasını derhal ödeyecektir. Ayrıca memur olup da başka şehirlere tayini çıkan üyenin de, durum ne olursa olsun paraları hemen ödenecektir.

Şirket mağazalarında satışa sunulan malların satış fiyatlarını, şirket müdüriyeti tayin etmekte olup alış verişler peşindir. Hisselerinin tamamını ödemiş hissedarlar, istediği kadar değil, şirketin tasarruf sandığındaki emanet paraları kadar veresiye mal alabilmektedirler. Bundan dolayı her üyenin kendinde bulundurduğu, alış verişlerini gösteren bir kayıt defterleri vardır. Her üye, her 6 ay sonrasında bu defterlerini idareye teslim etmek zorundadır. Defterlerini teslim etmeyenler, temettüattan olan paylarını alamayıp kaybedeceklerdir. Ayrıca, defterleri üzerindeki rakamlarda oynayanlar ve sahte beyan kaydedilmiş defter ibraz edenler, temettüat haklarını tamamen kaybedecekleri gibi şirketle olan ilişkileri de sona erdirilecektir²⁰¹.

Şirketin icra ettiği her türlü akdin karşılığı ve teminatı, şirketin yalnız kendi emvalinden ibarettir. Üyenin şahsi hiçbir mesuliyeti yoktur. Üyeler hiçbir surette şirketin düyunu için her hangi bir takibe alınamazlar. Mamafih mesuliyetleri, ancak şirkete ödemeye mecbur oldukları paranın toplamı kadardır.

²⁰⁰ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 3-4.

²⁰¹ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 7-8-9-10.

Üyelik, şirkete kabul ve üye kayıt defterine kaydedilmekle olur. Üyelik şahsi olup, üyelik için kesin miktar söz konusu değildir. Şirketin faaliyet alanı dahilinde oturan, şirketin tüzüğünü kabul eden ve şirket tarafından tesis olunan mağazalardan ihtiyacı olan her türlü malı alarak ihtiyaçlarını gidermek arzusunda olan her Osmanlı vatandaşı üyeliğe kabul edilir. Üyeliğe kayıt ve kabul muamelesi her zaman yapılabilir²⁰². Yalnız intizam ve usul takip edilecek olursa, üyeliğe kabul muamelesi 6 ayda bir, ay başında ve 10 gün devam etmektedir. Yalnız memur olanlar derhal kayıtlarının yapılmasını talep edebilirler. Üye olmak isteyenler önce “üyelik formu” dolduracaklar ve imzalayacaklar, idare meclisi de kabulüne karar verecektir. İdare Meclisi tereddüt edip üye kaydetmeze, o kişi üyelik için genel kurula müracaat edecektir.

Üyelikten düşme veya çıkarılma ise şöyle olacaktır;

1. İstifa,
2. Şirketin satış mağazalarından alış veriş yapmamak,
3. Vefat,
4. İhraç edilme.

Her üye istediği an istifa ederek şirketten ayrılabilir. 6 ay zarfında şirket mağazalarından 100 kuruşluk alış verişte bulunmayan her üyenin kaydı İdare Meclisi'nce düşürülebilir. Fakat bunun için İdare Meclisi önce bir ihtar çekmelidir.

Üyenin vefatıyla üyeliği kesinlikle sona erer. Ancak varisleri aralarında anlaşarak bu üyeliği devam ettirebilirler. Bir üyenin üyeliği yalnız şirket tüzüğüne muhalif olmasıyla düşürülür. Şirketten ihraç edilir. Ancak 30 gün içinde genel kurula müracaat etme hakkı vardır. Heyet-i Umumiye de o kişi ile ilgili olumsuz karar vermişse, hukuken de üyeliği düşmüş addedilir. Bu durumda ihraç edilen üyenin şirkete verdiği her türlü zarar kendisinden tazmin edilir.

Şirket nizamnamesine göre, aylık bilânço, hesapların incelenmesi ve temettü tevzii, ilk olarak kuruluş tarihi olan 1 Kânûn-ı Sâni 1333 (14 Ocak 1917)'ten sonra ilk bir yıl, sonraki yıllar ise her 6 ayda bir yapılır ve 6 ay sonunda tüm bilgiler topluca maruzat defterine kaydedilir. Şirketin demirbaşları içinde bir “Demirbaş Kayıt Defteri” olacaktır. Tüm defterlerin incelenmiş sonuçlarını şirket müfettişi

²⁰² BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 18-19-20-21.

tasdik etmek zorundadır. Bu defterlerin düzenlenmesinde şu hususlara dikkat edilmelidir.

1. Her malın değeri tek tek kaydedilecektir. Şayet malın alış tarihi ile deftere kayıt tarihi arasında mal fiyatında bir değişiklik oluşursa, bu değişiklik dikkate alınacak ve ona göre işlem yürütülecektir.

2. Makineler, tesisler, binalar için harcanmış meblağ, masrafa dahil edilir. Vadesi gelmiş kıymetten düşmüş mallar ise kayıttan düşülecektir. Defterler ve sair kırtasiye giderleri de diğer eşyalarda olduğu gibi kıymetten addedilip, bedelleri masraf olarak gösterilecektir²⁰³.

Şirket bilânçosu ise; açık ve net olacak, anlaşılması kolay olacak bir şekilde tanzim edilecektir. Her üyenin, şirkete ait matlubat, zimmet ve hukuki ve sabit maliyesini anlamasına yönelik olacaktır. Hesap kapandığı an yatırdığı paranın, temettüat ve müşterek sermayesi, faturalar bedeli zimmet hanesinde kayıtlı olacaktır. Zarar ve kâr hesabı da şöyle tutulacaktır. Zarar hesabı (sarfiyat);

1. Zarar edilmiş malların isimleri
2. 6 ay içinde satılmış malların isimleri
3. Her türlü masraf ve zayi akçeleri temettüatları

Kâr hesabına (muhafazata)

1. Mal satışından elde edilen gelirler ile, boş kaplar, kutular, tenekeler, kovalar satışından gelen gelirler.

2. Şirketin ikrazat ve sair muamelâttan elde ettiği gelirler.

3. İki müfredat defterde kayıtlı olan mal mevcudunun gösterileceği değerler.

Bu iki hesap arasındaki fark gerçek hesabı ortaya koyar. Şayet şirketin başka şubeleri olursa, onların hesapları da ayrı tutulur. Ancak şube kayıtları genel bilânçoda gösterilir.

Genel hesabı gösteren defterlerden çıkarılacak cetveller, matbu olarak her üyeye verilir ve bu cetvellerde şu hususlar yer alır:

1. Bilânço
2. Kâr ve zarar hesabı

3. Temettüatın sureti ve bu konuda varsa İdare Meclisi'nin teklifi. Ayrıca buna bir de şirketin idaresi ve geleceği ile ilgili rapor ilave edilecektir.

²⁰³ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.4, m. 28-29-30

Şirket genel kurulu bir senede iki defa toplanarak bilânçonun hesaplarını takip edecek ve İdare Meclisi'nin sunduğu hesapla ilgili raporu görüşecek, şirketin menfaati doğrultusunda her türlü çalışmayı tartışacaktır. Ayrıca genel kurul;

1. İdare Meclisi'nin kararıyla
2. Müfettişlerin hesap tetkikleri ile ilgili talebi üzerine
3. Şirketin üyelerinden 1/3'ünün isteği üzerine derhal toplanır.

Genel kurulun yetki ve görevleri de şunlardır;

1. Şirket İdare Meclisi'ni seçmek
2. Şirketin müfettişlerini seçmek
3. Şirkete üye olacakların üyeliklerini kabul veya reddetmek
4. Hesaplarla ilgili raporları uygun görürse onaylamak veya onaylamamak
5. Temettüat ile ilgili kararlar almak
6. İdarede çalışanların rahat çalışmalarını temin etmek
7. Alınacak olan gayrimenkullerin alışlarını kararlaştırmak
8. Tasarruf sandığının iç tüzüğünü onaylamak
9. Yeni müesseseler ve şubeler kurmak, mevcutlarının devamını sağlamak
10. Yapılacaksa şirket iç tüzüğünde değişiklik yapmak

11. Diğer “Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketleri”yle görüşmek, bilgi alışverişinde bulunmak ve “Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketleri İttihadi”yi vücuda getirmek için lâzım gelen parayı bulmak ve bu yolda meydana gelebilecek teklifleri değerlendirmek.

12. Şirketin para durumu göz önüne alınarak yapılacak tasfiyesi halinde, tasfiye kurulunu seçmek.

Şirket müfettişlerinin görev ve yetkilerinin de açıklandığı şirket nizamname-i dahiliyesinde şirketin feshi ile ilgili de detaylı bilgi vardır.

Konya Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketi'nin resmi kuruluş tarihi kabul edilen 1 Teşrîn-i Sani 1333 (1 Kasım 1917)den, 5-6 ay önce kurulduğu ve faaliyete geçtiği bilinmektedir. Nizamname-i dahilisi “Komandit” usul de ve “Kooperatif Şirketi”

olarak hazırlanan şirketin, kuruluş dilekçesini bir gün öncesinden yani 30 Teşrîn-i Evvel 1333 (30 Ekim 1917) tarihinde yazı yazan Konya Valisi Muammer Bey, Dahiliye Nezâreti'nin gönderdiği bir kanuna göre, Nezâret'ten izin alma gereği duyar. Vali Muammer Bey, Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği ilgili yazısında; Konya'daki memurlar ile fukara halkın temel ihtiyaçlarını %300 daha ucuza getirerek satan ve üyelerinin sosyal ve ekonomik hayatlarını daha iyi konuma taşımak için küçük sermayeleri birleştirmek suretiyle 5-6 ay önce bu kooperatif şirketini kurduklarını, yapılan genel kurulda bazı memurların şirketin idare meclisinde, bazılarının da teftiş heyetinde gönüllü görev yaptıklarını ancak, 2 Teşrîn-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917)'de gönderilen kararnameye göre görevlerini bıraktıklarını, bu yüzden şirketin kötü duruma düştüğünü fakat kooperatif şirketlerin Ticaret Kanunu'nda bahsedilen ticaret şekliyle uğraşmadıklarını, hissedarlarının ihtiyaçlarına cevap veren şirketler olduklarından, şirketin bahse konu yönetim kadrosundan üye memurların istihdam edilmeleriyle yönetici ücreti ödenmeyeceğini, memleket ticaretinin gelişmesi ve büyümesi için örnek olarak kurulan bu kooperatif şirketinin diğerleriyle aynı şekilde değerlendirilmemesini ve üyesi olan memurların şirketin yönetiminde çalışabilmelerine müsaade edilmesini istedi²⁰⁴.

İlgili yazıyı Dahiliye Nazırı, 8 Teşrîn-i Sani 1333 (8 Kasım 1917) tarihinde tetkik, beyan ve mütalaa edilmek üzere, Dahiliye Nezâreti Hukuk Müşavirliği'ne havale etti. Hukuk Müşavirliği 10 Teşrîn-i Sani 1333 (10 Kasım 1917)'de Dahiliye Nezâreti'ne verdiği cevapta; *“Devletten maaş alan memurların şirketlerde hisse sahibi olabileceklerini ancak yönetimlerinde bulunamayacaklarını, bunun hangi türde şirket olursa olsun mümkün olmayacağını, Konya'da kurulan Osmanlı İktisat ve Teâvün Şirketi'nin komandit şirket olmasının bunu değiştirmeyeceğini belirtti.”*²⁰⁵

Aynı tarih ve 133/46 sayılı yazısında, Dahiliye Nazırı Talat Paşa da, Konya Valisi Muammer Bey'e gönderdiği özel telgrafta, devlet memurlarının şirketlere üye olabileceklerini ancak yönetimlerinde görev alamayacaklarını bildirdi²⁰⁶.

Daha sonra Vali Muammer Bey, Konya Valiliği'nden ayrılmış olduğundan, şirketin akıbeti hakkında hiçbir bilgiye rastlanmaz.

²⁰⁴ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.3.

²⁰⁵ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.2.

²⁰⁶ BOA., DH. İUM. E-42/52, lef.1.

2.12. KONYA KANTARIYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.12.1. Şirketin İsmi: Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi

2.12.2. Şirketin Merkezi: Merkezi Konya olup, isterse Osmanlı'nın diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şube açabilecektir.

2.12.3. Şirketin Kurucuları: Konya tüccarlarından Kadızâde Ahmet Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Tenekeçizâde Kamil Efendi, Hacı Bahri Efendizâde Hacı Pertev Efendi, Ehvinzâde Nuri Efendi, Aşçızâde Mustafa Efendi, Kadızâde Mahmut Efendi, Termiyecizâde Mevlüt Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi, Sıraçzâde İsmail Efendiler'dir.

2.12.4. Kuruluş Amacı: Ticaretin her alanında muamele ve iştilal ile fabrika ve imalâthaneler açmak, gerek doğrudan doğruya gerekse başkaları için, hükümet ve diğer şahıslar ile her türlü taahhüde girmek ve başka şirketlerle anlaşma yaparak memleket ekonomisine katkıda bulunmaktır²⁰⁷.

2.12.5. Kuruluş Tarihi: 29 Mart 1333 (29 Mart 1917)²⁰⁸

2.12.6. İmtiyaz Müddeti: 20 sene

2.12.7. İdare Meclisi: Genel kurul tarafından seçilen, 5'den 10'a kadar kişiden oluşan bir İdare Meclisi Şirketi yönetir. İlk 3 sene görev yapacak olan İdare Meclisi'ni, şirket kurucuları seçecek, ondan sonraki ilk genel kurulda ise kura ile belirlenecektir. Daha sonraki yıllarda, idare meclisinde görevli olanların yarısının görevine son verilecek, yerlerine kıdem itibariyle ön sırada olanlar seçilerek tayin edileceklerdir. Ancak görevi sona eren bir idare meclisi üyesi tekrar seçilebilecektir.

Şirket idarecileri ayda bir kez, şirket merkezinde toplanmak zorundadırlar. Şirket merkezinde yapılan toplantılara 3 defa katılmayan bir idare meclisi üyesi müsta'fi addedilir. Bu toplantılarda yarıdan bir fazla çoğunluk aranır.

İdare Meclisi'nin toplantıları, zabıt defterine kaydedilecek ve reis ile toplantıya iştirak edenler imzalayacaklardır. İdare Meclisi'nde görev alacakların 25 hisse senedine sahip olmaları zorunludur. Seçildiği an senetlerini şirket sandığına teslim

²⁰⁷ BOA., ŞD. 1257/12, m.1; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 1; BOA., A. {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 213; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

²⁰⁸ BOA., A. {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 213.

edecek ve görevi süresince satılamayacaktır. Hattâ bu senetlerin üzerlerine “satılamaz” damgası vurulacaktır²⁰⁹.

İdare Meclisi üyesinden birinin veya birkaçının vefatı veya istifası veya sair sebepten dolayı, birkaç üye açık kalırsa, İdare Meclisi yerlerine geçici üye tayin eyleyecek, ancak bu üyelerin, İdare Meclisi’ne seçilmelerini genel kurul belirleyecektir.

İdare Meclisi’nde bir Reis, bir Reis vekili ve ikisine de vekâlet edecek bir de vekil üye vardır. İdare Meclisi, şirketin malı, mülkü üzerinde tam yetkilidir. Hattâ sulh olmak, hakem tayin etmek hakları da vardır. Genel kurula sunulacak hesapları hazırlar ve temettü miktarını da teklif ederler.

İdare Meclisi’nde görevlendirilecekler, genelde şirketin kendi üyeleri arasından seçilip tayin edilecekler. Ancak olağanüstü durumlarda dışarıdan da ücreti ödenerek yönetici tayini yapılabilecektir. İdare Meclisi’nde görev alanların, hasıllattan alacakları hisseden başka, mecliste hazır bulunacakları günler içinde, genel kurulun takdir ettiği ücreti alacaklardır²¹⁰.

2.12.8. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi 10 liralık isme kayıtlı, Osmanlı vatandaşlarının alabileceği 4000 hisseye bölünmüş, toplam 40.000 liradır. Başka mahallerde şube açabilir. Şirket genel kurulu bu sermayeyi bir misli daha artırabilir²¹¹.

2.12.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Valiliği’nden gönderilen, Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezâreti’nden 29 Kânûn-ı Evvel 1332 (11 Ocak 1917) tarihli tezkereyle Şura-yı Devlet’e gönderildi.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’nde tetkik edilen tüzüğün 1. maddesi ve 35. maddesinde düzeltme yapıldı. 1. maddesindeki, “*ve doğrudan doğruya ve gerek ahiri namına hükümet-i seniyyenin her şubesiyle ahz ve ifade bulunmak ve her türlü taahhüdata girebilmek*” fıkrası yapılan tadilâta göre, “*gerek doğrudan doğruya*

²⁰⁹ BOA., ŞD. 1257/12, m. 1; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 11-12-13-14-15; BOA., DUİT 120/33, lef.3, m. 11-12-13-14-15.

²¹⁰ BOA., ŞD. 1257/12, m. 12; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 17-18-19-20-21; BOA., DUİT 120/33, lef.3, m. 17-18-19-20-21.

²¹¹ BOA., ŞD. 1257/12, m. 12; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 5; BOA., DUİT 120/33, lef.3, m. 5; BOA., DUİT. 120/34, lef.4, m.5; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

gerek başkaları adına hükümet veya diğer şahıslar ile her türlü taahhüde girebilmek” şekline dönüştürüldü. 35.nci maddede yapılan tashih ise şirket kurucularından İstanbul’da kimse bulunmadığı için, yapılan değişiklikle birlikte Şura-yı Devlet Genel Kurulu’nda görüşmek üzere 4 Şubat 1332 (17 Şubat 1917)’de gönderildi²¹².

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’nden gönderilen tüzük, Şura-yı Devlet Genel Kurulu’nda görüşüldü burada yapılan tashihle 35.nci madde imza ettirilememiş ise de, diğer şirketlerdeki benzerlerine uygun hale getirildi²¹³. Yapılan düzenlemeye göre madde; “*Şirketin senelik elde ettiği kârdan önce ayırım yapılmaksızın hisselerin tamamına faiz olarak bedeli ödenmiş sermayeye % 5 verilmesine kifayet edecek meblağı ve ikinci olarak ihtiyat akçesini teşkil etmek üzere adı geçen temettüattan % 5 ayrıldıktan sonra geriye kalan kısım şu şekilde paylaştırılacaktır. % 3 kuruculara, % 5’i İdare Meclisi üyelerine ve kalan % 92’si de hissedarlara dağıtılır*” şekline dönüştürüldü²¹⁴. 25 Mart 1333 (25 Mart 1917)’de Sadaret’e gelen dosya Meclis-i Vükelâ’nın da onayıyla birlikte Padişah’a arz edildi²¹⁵.

Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi’nin Padişah’tan iradesi, 29 Mart 1333 (29 Mart 1917)’de çıktı²¹⁶. İlgili iradede; “*Merkezi Konya’da olmak üzere ticarete yönelik her türlü muamele ile iştigal etmek, fabrika ve imalâthaneler kurmak, gerek doğrudan doğruya ve gerek başkaları adına hükümet ve diğer kişilerle her türlü taahhüdata girebilmek ve başka şirketlerle ortaklık kurmak üzere 20 sene müddet ve 40.000 lira sermaye ile Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi adı altında bir şirket teşkili için Kadızâde Ahmet Efendi ve arkadaşlarına, Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ Kararları ile ruhsat verilmiştir*”²¹⁷ denilmektedir.

Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi, ilk İrade-i Seniyye’den sonra “*adı geçen şirketin kurucularının sahip oldukları hisse senetleri ellerinde bulunduğundan henüz hukuken bir geçerliliği olmadığı çünkü hisse senetlerinin resmi ilânının*

²¹² BOA., DUİT 120/33, lef.2.

²¹³ BOA., DUİT 120/33, lef.3.

²¹⁴ BOA., ŞD. 1257/12, m. 35; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 35.

²¹⁵ BOA., DUİT. 120/33, lef.3.

²¹⁶ BOA., A. {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 213.

²¹⁷ BOA., A. {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 213.

yapılmadığı”²¹⁸ gerekçesiyle, kurucular şirket nizamnamesinin 5 ve 7. maddesinde de değişiklik istediler. Yeni yapılan tashihle 5 madde; “Şirketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde 5000 hisse senedine bölünmüştür. Adı geçen senetler isme kayıtlı Osmanlı vatandaşları içindir” şekline, 7. madde ise; “hisse senetleri bedelinin % 10’u ödenmedikçe devri ve satışı gerçekleşmeyecek, ancak % 10’u ödendikten sonra bile bunların devir ve satışı şirketin defterine kaydedilerek bu durum müşteri ve müdürlerden biri tarafından imzalandıktan sonra, devir durumu ve satışı senet üzerinde belirtilecektir”²¹⁹ şekline dönüştürüldü. Bu iki madde değişikliği ile ilgili Padişah İradesi’nde ise; “Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi’nin, Nizamnamesinin 5. ve 7. maddelerinin yapılan tadilâtına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla izin verilmiştir”²²⁰ denilmektedir.

Şirketin tüzüğünde yapılan bu değişiklikten sonra, “Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi’nin her biri 10 lira kıymetindeki 5000 hisse senedinin tamamının damga resmi yatırılmış ve istifade için alakâdarlarına ilânla duyurulmuştur”²²¹

I. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru, Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi’nde, çalışan genç ve tecrübeli, ancak askerliğini yapmamış memurlarının askere alınmaları şirketi sıkıntıya sokmuştur. Kuruculardan Kadızâde Ahmet Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi, Sıraçzâde İsmail Efendi ve Kalfazâde Sâbit Efendi’lerin imzalarını taşıyan dilekçelerinde; “Bunca zorluğa rağmen kurduğumuz şirketimizin memurlarının askere alınmaları şirketi dağıtmak noktasına getirdi. İktisat Kanunu’na göre memurlarımızın askerlik tecillerinin yapılmasını istirham eyeriz”²²² diyorlar.

Her sene Nisan ayında, şirket merkezinde genel kurulunu yapan şirket genel kuruluna, vekâleten veya asaleten 5 hisse sahipleri katıldılar. Kurulda, bir hissedar 10’dan fazla rey kullanamazdı. Hisseleri sermayenin % 10’una varmayan hissedarın, toplantıdan 10 gün evvel verdikleri teklifleri, genel kurulda görüşülecek maddeler

²¹⁸ BOA., DÜİT/34, lef.3.

²¹⁹ BOA., DÜİT/34, lef.4.

²²⁰ BOA., A. {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 223; BOA., MV 247/70; Ticaret ve Ziraat Nezareti, Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri, s. 102.

²²¹ Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, 34 sene, 12-19-26 Kânûn-ı Sani 1334 (12-19-26 Ocak 1918), nr. 1723/4-5, s. 13.

²²² BOA., DH. UMVM 118/5.

arasına alınır. Şirketin mali yılı Mart ayında başlar. Temettüatı safiyyeden bedeli ödenmiş sermayeye % 5 faiz verilmesine kifayet edecek meblağ ve ihtiyat akçesi için temettün % 5'i ayrıldıktan sonra bakiyenin % 3'ü kuruculara, % 5'i İdare Meclisi üyelerine ve geriye kalan % 92'si de hissedarlara dağıtılacaktır. Hisse senedinin her sene bir miktarını, kura usulüyle tedavülden kaldırmak üzere yıllık hasılatın % 1 miktar akçenin ayrılmasına genel kurul yetkili kılınmıştır. Kurada çıkacak hisseler karşılık olarak hisse-i intifa-i (faydalanma, menfaatlenme) "Action de Jouissance" verilmekte ve sermayenin ¼'üne ulaşınca kadar ihtiyat akçesi kesilmesine devam edilecektir. Yıllık hasılatın % 5'i faiz dağıtmaya yeterli gelmezse bu ihtiyat akçesinden karşılanacaktır²²³.

I. Dünya Savaşı yıllarının sonlarına doğru devletin zorunlu hale getirdiği, "şirketlerin sermayeleri oranında" tarla ekmeleri kanununa göre, Konya'da 100 dönüm²²⁴ arazi eken Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi, Millî Mücadele yıllarında, Millî Mücadele'yi destekleyen kurumlar arasında yer aldı. 1922'de İktisat Vekâleti'nin isteği üzerine "1333-1334 (1917-1918) mali senelerine ait genel kurul tutanaklarını, İdare meclisi seçim tutanaklarını, bilânçolarını, diğer tutulan zabıt defterlerinin örneklerini ve üye listelerinin tamamı ile 1337 (1921) yılı toplantı evraklarından 4'er nüsha gönderdi"²²⁵

Cumhuriyetin ilânından sonra, Konya Kantariye Türk Anonim Şirketi ismini alan şirket, 1925-1930 yıllarında, dünyada meydana gelen kıtlıktan dolayı, Konya'da çalışamaz hale geldi, Konya Kantariye Türk Anonim Şirketi 1927 yılında tasfiye kararı aldı. 1928-1929 yılında tasfiye hali devam eden şirket²²⁶, 1930'da kapanmıştır.

²²³ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

²²⁴ Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi*, s. 445.

²²⁵ *Babalık*, 22 Ağustos 1338 (22 Ağustos 1922), S. 971, s. 2.

²²⁶ Hamit Tahsin - Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 156.

2.13. KONYA SADIRLAR TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

2.13.1. Şirketin İsmi: Konya Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi

2.13.2. Şirketin Merkezi: Merkezi Konya olmak üzere sair mahallerde şubeler açma yetkisi vardır.

2.13.3. Şirketin Kurucuları: Keçecizâde Hacı Mehmet Efendi, Hacı Abdurrahim-zâde Hakkı Bey, Seyit Ağazâde Ahmet Efendi, Keçecizâde Ahmet Efendi, Hacı Abdurrahim-zâde Tevfik Efendi, Teflizâde Halil İbrahim Efendiler'dir²²⁷.

2.13.4. Kuruluş Amacı: Kantariye eşyası, yapağı, tiftik, deri, koyun ve sair eşyaların alım ve satımını yapmaktır²²⁸.

2.13.5. Kuruluş Tarihi: 19 Eylül 1333 (19 Eylül 1917)

2.13.6. İmtiyaz Müddeti: 25 yıl

2.13.7. İdare Meclisi: Genel kurulun seçtiği 6'dan 9'a kadar oluşan bir idare meclisi vardır. Ancak ilk 5 yıl için seçilen idare meclisinde; Kavunzâde Hacı Abdullah Efendi, Tatar-zâde Sarı Mehmet Ağa, Yanık Camii Şerifi İmamı Mustafa Efendi, Hasta Hacı Mehmet-zâde Veli Efendi, Tatar-zâde Abdurrahman Efendi, Zavrak-zâde Mehmet Efendi, Kadayıfçı Hacı Mustafa Ağa seçildiler²²⁹. Bu ilk idare meclisinin, genel kurulca tasdiki gerekmeyecektir. İdare meclisinde görev almanın diğer bir şartı da Osmanlı Devleti Vatandaşı ve tüccar sınıfından olmak şarttır.

5 sene için seçilen ilk idare meclisinin görevi bittikten sonraki ilk genel kurulda meclis üyeleri kura usulüyle belirlenecektir. Ondan sonra her yıl yapılan genel kurulda 2 üye çıkarılıp yerlerine başkaları seçilecektir. Ancak bir üye 6 yıldan fazla idare meclisinde görev alamayacaktır. Kriterleri tutan her üye, idare meclisi görevi sona erdiğinde 6 yılı tamamlamamışsa tekrar aday olabilir. İdare Meclisi'ne seçilenler, idare meclisi toplantılarına mazereti olmaksızın 3 defa katılmamışlarsa görevden el çektirilmiş sayılırlar.

²²⁷ BOA., ŞD. 1257/34, lef.2, m. 5; BOA., DUİT 120/48, lef.3, m. 5; BOA., A. DVN MKL 63/1, m. 1; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 1.

²²⁸ BOA., MV 247/30; BOA., ŞD. 1257/34, lef.2, m. 1; BOA., DUİT. 120/48, lef.2, m. 1; BOA., A. DVN MKL 63/1, lef.1, m. 1; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 1; BOA., A. {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 217; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 77.

²²⁹ BOA., ŞD. 1257/34, lef.2, m. 11; BOA., DUİT 120/48, lef.3, m. 11; BOA., A. DVN MKL 63/1, lef.1, m. 11; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 1, m. 11.

İdare Meclisi, şirket merkezinde, haftada bir defa toplanacaktır. Yapılan toplantının geçerli olması için yarıdan bir fazla sayıda olması gerekmektedir. Görüşülecek konu ile ilgili olarak 2 defa çoğunluk sağlanamamışsa, 3 toplantıya o konu ile ilgili görüşme teklifi gelse bile reddolunur.

İdare Meclisi her toplantısını rapor etmek zorundadır. Tutulan raporlar reis ve toplantıda hazır bulunanlarca imzalanır.

İdare Meclisine girmek isteyen her üyenin, şirket hisse senetlerinden, 100 hisseye sahip olması lazımdır. Seçilenlerin senetleri şirket sandığında saklanır. İdare meclisi görevleri müddetince satılamaz. Hattâ senetlerin üzerine “satılamaz” damgası vurulur²³⁰.

İdare Meclisi üyelerinden istifa eden veya vefat eden olursa, yerlerine “geçici” olarak idare meclisi üye atayabilir. Atanan bu üyelerin kesin tayinlerini ise genel kurul yapar. Yine de seçilen bu geçici üyeler yerlerine seçtikleri üyenin geri kalan süresi kadar görev yapabilir.

İdare Meclisi, şirketin tüm işlerinden sorumlu ve yetkili olup, sulh etmek, hakem tayin etmek yetkileri de vardır. Genel kurula arz olunacak hesapları tanzim eder. Temettüatın miktarını belirler ve şirketin genel gidişatını hazırlayacağı bir sunum ile genel kurula takdim eder. İdarenin yaptığı masrafları tanzim eyler. Her türlü mukavelenameler imzalar ve zamanında onu icra eyler. Harcanacak meblağları düzenler.

İdare meclisi üyeleri, toplam genel gelirden kendilerine ayrılacak hisseden başka, mecliste hazır buldukları günler için genel kurulun kendilerine taktir edeceği maaşı da alacaklardır²³¹.

2.13.8. Şirketin Genel Kurulu: Şirket genel kurulu, her sene Ağustos ayında şirket merkezinde toplanır. Genel kurula katılacak her üyenin 10 hisse senedi sahibi olması şarttır. Asaleten veya vekâleten her 10 hisse için bir oy kullanılır. Hisse adedi ne olursa olsun bir üye 10 reyden fazla oy kullanamaz. Sermayenin % 10

²³⁰ BOA., ŞD. 1257/34, lef.2, m. 11-12-13-14-15; BOA., DUİT, 120/48, lef.3, m. 12-13-14-15; BOA., A. DVN MKL 63/1, lef.1, m. 11-12-13-14-15; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 3, m. 11-12-13-14-15.

²³¹ BOA., A. DVN MKL 63/1, lef.1, m. 16-17-18-21; BOA., DUİT 120/48, lef.3, m. 16-17-18-21; BOA., ŞD. 1257/34, lef.2, m. 16-17-18-21; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 1251, s. 3-4, m. 16-17-18-21

derecesindeki hisse sahiplerinin genel kurul toplantısından 10 gün önce istedikleri teklifler “Gündeme” alınacaktır.

Gündem maddesi bir ay öncesinden gazetelerde ilân edilecektir. Üyelere davetnameler gönderilecektir.

Birinci toplantıda çoğunluk sağlanmaz ise, ikinci toplantıda sayı ne olursa olsun 20 günün sonrasında genel kurul yapılacaktır.

Genel kurul, idare meclisinin çalışmalarını, gelir gider hesaplarını onaylar veya reddeder. İdare meclisinin hesap işlerini ve çalışmaları kontrol etmek için müfettiş tayin eder. Şirket nizamnamesinde tadilât yapabilir²³².

2.13.9. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi her biri 1 liralık 30.000 hisseden oluşmuş 30.000 liradır. Şirket genel kurulunun sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Hisse senedi bedelleri tamamen ödendiği zaman, sahibinde bulunan geçici senetler, asli senetlerle değiştirilecektir. Senetler isme yazılıdır.

Şirketin mali yılı Temmuz ayında başlar, temettüat, bedeli ödenmiş hisse üzerinden % 5’i 1. hisse senetlerine verilecek, kifayet ettiği meblağ ve ihtiyat akçesi için bahsedilen temettüatın % 10’u kesildikten sonra, kalanının % 5 kuruculara, % 3 idare meclisine, % 92’si hissedarlara dağıtılacaktır. Şirketin kurucularına ait % 5 temettüat hakkı vefat etmeleri durumunda varislerine intikal edecektir.

Tesis hakkından faydalanabilmek için kurucuların 500 hisse senedine sahip olma ve bedelini tamamen yatırmış olması lâzımdır. Hissedarlara ait % 92 temettüattan, fevkalâde ihtiyat akçesi olarak bir miktar kesinti yapmaya genel kurul karar verebilir. İhtiyat akçesi, sermayenin 1/4’ine varıncaya kadar kesilir. Yıllık kârın % 5’i birinci hisse temettüatının dağıtılmasına yeterli gelmezse noksanı bu paradan tamamlanır²³³.

2.13.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Valiliği’nin takdim ettiği “Konya Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi”nin tüzüğü Ticaret ve Ziraat Nezâreti’nce incelenmiş ve 25 Kânûn-ı Sâni 1332 (7 Şubat 1917)’de Bab-ı Aliye (Sadaret’e) takdim edilmiştir. Sadrazam’a gönderilen dosyanın üst yazısında; “*Merkezi Konya’da olarak kantariye eşyası, yapağı, deri, koyun ve her türlü ticari faaliyette bulunmak üzere 30.000 lira sermaye ve 25 sene müddetle ‘Sadırlar Ticaret Anonim*

²³² BOA., ŞD. 1257/34, lef.2, m. 22-34 arası; BOA., DÜİT 120/48, lef.3, m. 22-34 arası; BOA., A. DVN MKL 63/1, lef.1, m. 22-34 arası; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 4, m. 22-34 arası, Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 77.

²³³ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 77.

*Şirketi' adı altında Keçecizâde Hacı Mehmet ve arkadaşları tarafından kurulduğu bildirilen şirket nizamnamesi ve diğer ekleri Konya Vilayeti'nden gönderilmiş ve nizamnamenin tadil gerektiren maddeleri Ticaret Müdüriyeti Umumiyesi'nce tashih edilerek takdim kılınmıştır*²³⁴ diye yazar.

Sadrazam'ın Şura-yı Devlet'e gönderdiği şirket tüzüğü gerekli incelemelerden sonra, 28 Mayıs 1333 (28 Mayıs 1917)de Sadaret'ten Padişah'a sunuldu. Şirketin Nizamname-i Dahilisi'nin Padişah iradesinde de Sadrazam'a gelen üst yazının içeriğinin aynısı mevcuttur²³⁵.

Konya Türbe Caddesi üzerinde kurulan şirketin²³⁶ her biri 1 lira değerinde olan 30.000 adet hisse senedine ait damga resminin tamamı yatırılmış ve hisse senetleri istifadeye sunulmuştur²³⁷.

1. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, devletin kabul ettiği "Mükellefiyet-i Ziraiye" kanununa göre; Konya Kantariye Ticaret Anonim Şirketi, Konya'da 50 dönüm arazi ekmiştir²³⁸.

Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinde faaliyetlerini sürdüren Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi, 1336 (1920) yılı genel kurulunu 10 Mart 1337 (10 Mart 1921)'de yapmıştır²³⁹.

Millî Mücadele'de, Kuvâ-yı Milliye yanlısı bir politika izleyen "Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi'nin, 1337 (1921) yılı genel kurulu, 1 Haziran 1338 (1 Haziran 1922) Çarşamba günü yine şirket merkezinde yapılacakken²⁴⁰ çoğunluk sağlanamamış olduğundan 23 Haziran 1338 (23 Haziran 1922) Cuma günü katılan üyeleriyle birlikte yaptığı bilinmektedir²⁴¹. Şirket, 1338 (1922) yılı genel kurulu toplantısını ise, 10 Ağustos 1338 (10 Ağustos 1922) Pazartesi günü yapmıştır²⁴².

Cumhuriyet'in ilânından sonra; Konya Sadırlar Ticaret Türk Anonim Şirketi ismini alan şirketin 1927 yıllarında kapandığı sanılmaktadır.

²³⁴ BOA., ŞD. 1257/34, lef.4.

²³⁵ BOA., MV 247/30, BOA., A. {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 24, s. 217.

²³⁶ Babalık, 22 Mart 1923, S. 1151, s. 2.

²³⁷ *Takvim-i Vekayi*, 19 Eylül 1333 (19 Eylül 1917), nr. 3008, s. 6; *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 33 sene, 1 Eylül 1333 (1 Eylül 1917), nr. 1704, s. 207.

²³⁸ Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 443.

²³⁹ *Öğüt*, 14 Şubat 1337 (14 Şubat 1921), S. 583, s. 2.

²⁴⁰ Babalık, 5 Mayıs 1338 (5 Mayıs 1922), S. 886, s. 2.

²⁴¹ Babalık, 7 Haziran 1338 (7 Haziran 1922), S. 911, s. 2.

²⁴² Babalık, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923), S. 1242, s. 2.

2.14. KONYA LEVÂZİM-I İRKABIYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.14.1. Şirketin İsmi: Konya Levâzım-ı İrkabiye Osmanlı Anonim Şirketi'dir.

2.14.2. Şirketin Merkezi: Konya

2.14.3. Şirketin Kurucuları: Ulurmak Burhan Dede Mahallesi'nden Kellecizâde Seyit Mehmet Efendi, Babıaksaray Mahallesi'nden Kırkağaçlı-zâde İbrahim Efendi ve Kırkağaçlı-zâde Hüseyin Efendi, Hoşhan Saatçi Mahallesi'nden İplikci-zâde Ahmet Efendi ve İplikçi-zâde Mustafa Efendi, Hoca Habib Mahallesi'nden Ermenekli-zâde Hüseyin Efendi ve Molla Faal-zâde Şükrü Efendi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Kaşıkçı-zâde Mehmet Şükrü Efendi, Devranoğlu Mahallesi'nden Hancıoğlu Mehmet Efendi, Küçük Sinan Mahallesi'nden Hacı Musa Efendi'dir.²⁴³

2.14.4. Kuruluş Amacı: Ticaret yapmanın yanı sıra seracılığa dair her türlü muamelât ile iştigal etmek, fabrika ve imalâthaneler açmaktır.

2.14.5. Kuruluş Tarihi: 11 Teşrîn-i Evvel 1333 (11 Ekim 1917)

2.14.6. İmtiyaz Müddeti: 25 sene

2.14.7. İdare Meclisi: 4'den 6'ya kadar azadan oluşan bir idare meclisi vardır. İlk idare meclisi üyeleri ise, Kellecizâde Seyit Mehmet Efendi, Ermenekli-zâde Hüseyin Efendi, Kırkağaçlı-zâde İbrahim Efendi, İplikçi-zâde Mustafa Efendiler'dir.²⁴⁴

3 sene müddet için tayin olunan üyelerin yönetim süreleri sona erdikten sonra İdare Meclisi'ne seçilecek azanın belirlenmesinde kura yöntemine başvurulacak, ondan sonra ise, kıdem itibariyle her sene bir veya ikisi çıkarılarak yerlerine başkaları seçilip atanacaktır. Ancak müddeti sona eren aza tekrar seçilebilecektir.

İdare meclisi üyeleri en az 15 günde bir şirket merkezinde toplanacaklardır. Yapılan toplantının geçerli olması için yarıdan bir fazla çoğunluk gerekmektedir. İdare meclisi yaptığı toplantıları, "toplantı defteri"ne kaydetmek zorundadır. Reis dahil toplantıda bulunanlar tutulan zaptı imzalarlar.

İdare Meclisi'nde görev almak isteyen şirket azalarının her birinin şirketin 17 hissesine sahip olması lâzımdır. İdarecilerin bu senetleri şirket sandığında saklanır ve

²⁴³ BOA., ŞD. 1259/16, lef.5, m.1.

²⁴⁴ BOA., ŞD. 1259/16, lef.5, m.11.

görev süreleri boyunca satılamaz. Hattâ alınıp satılması mümkün değildir diye “geçersiz” damgası vurulur.

Yönetici azalardan birinin istifası veya vefatı durumunda idare meclisi yerine geçici idareci atayacaktır. Atanan bu idarecinin tayinini ise, en yakın genel kurulda hissedarlar gerçekleştireceklerdir.

İdare meclisi üyeleri şirketle ilgili her konuda yetkilidirler. Maaş olarak temettüattan ayrılan hisseden başka mecliste hazır bulunacakları günler için genel kurulun kendilerine takdir ettiği ücreti de alacaklardır²⁴⁵.

2.14.8. Şirketin Genel Kurulu: Heyet-i Umumiye (Şirket Genel Kurulu) her yıl toplanır. Bu toplantıya şirketin iki hisse senedine sahip olan herkes asaleten veya vekâleten katılırlar. İki hisseye karşılık bir oy kullanırlar. Ancak bir üyenin en çok kullanacağı oy sayısı 10’u geçemez.

Genel Kurul şirket yöneticilerini seçer, maaşlarını belirler ve şirketi denetlemek için bir de müfettiş seçer.

Şirketin gelir-gider hesaplarını, yöneticilerin faaliyetlerini ve müfettiş raporlarını görüşür. Şirketin geleceği ile ilgili kararlar alır.

2.14.9. Şirketin Sermayesi: 20.000 lira sermayesi olup, bu sermayeyi Genel Kurul bir misli artırabilir. Başkaca artırım yapılacaksa bununla ilgili Hükümet’ten izin alınacaktır.

2.14.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Şirketin Konya Vilayeti’nden gönderilen Nizamname-i Dahilisi, Ticaret ve Ziraat Nezâreti’nden, Sadaret’e, oradan da 8 Temmuz 1333 (8 Temmuz 1917)’de Şura-yı Devlet’e havale edildi.

Şura-yı Devlet, Maliye ve Nafia Dairesi’nde tetkik edilen Şirket iç tüzüğünün 1. maddesindeki “*Hükümet-i Seniyyenin her şubesiyle*” ifadesi “*devair-i resmiye ile*”ye dönüştürüldü. 24. maddesinde ise, Genel Kurula katılacak şirket üyelerinin sahip oldukları hisse senedi adedi 5’den 2’ye indirildi.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’nin yaptığı bu tashihleri Şirket adına kuruculardan Konyalı Tüccar Mazhar Bey imzaladı. Ve şirket tüzüğü, Şura-yı Devlet Genel Kurulu’na gönderildi. Burada onaylandı. Sonra Meclis-i Vükelâ’da da

²⁴⁵ BOA., ŞD. 1259/16, lef.5, m.12’den 22’ye kadar.

tasdiklenen Konya Levâzım-ı İrkabiye Osmanlı Anonim Şirketi'nin Nizamname-i Dahiliyesi Sadrazam tarafından Padişah'a takdim edildi²⁴⁶.

Şirketin Nizamname-i Dahiliyesine göre; toplam yıllık kazancın %10'u kuruculara, %1'i idare meclisi üyelerine, %89'u hissedar üyelere verilecektir.

Padişahın İrade-i Seniyyesi'yle 11 Teşrîn-i Evvel 1333 (11 Ekim 1917)'de kurulan şirket, 1. Dünya Savaşı sırasında Hükümetin çıkardığı “Zorunlu Ziraat-i Mükellefiyet Kanunu”na göre, Konya'da 50 dönüm tarla ekmiştir²⁴⁷.

Mütareke ve Millî Mücadele yılları ve sonrası için şirketin faaliyetleri hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır.

---

²⁴⁶ BOA., ŞD. 1259/16, lef.2-3.

²⁴⁷ Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi*, s. 443.

2.15. KONYA RENÇBER TİCARET VE SANAYİ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.15.1. Şirketin İsmi: Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi'dir.

2.15.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi İstanbul'da olup, Konya'da şubesi vardır. Şirketin esas çalışma alanı Konya ise de, Osmanlı memleketinin her şehrinde ve gerekirse yurt dışında şubeler açabilecektir.

2.15.3. Şirketin Kurucuları: Konya Mebusu Ali Haydar Bey, Bayraktar-zâde Ali Bin Ali Bey, Vükelâ-i Dâveriden Celal Derviş Bey, Tüccardan Kadri-zâde Hafız Ahmet Efendi, Hacızâde Mehmet Nuri Efendi, Mecdi Bin Derviş Ağa, Kaşıkçı-zâde Mehmet Efendi, Kaşıkçı-zâde Şükrü Efendi, Kadrizâde İsmail Efendi'dir²⁴⁸.

2.15.4. Kuruluş Amacı: Özellikle Osmanlı memleketlerinde ve diğer yabancı ülkelerde, ticaret ve ziraatle ilgili her türlü faaliyette bulunmak. Bu alanda üretilmiş alet ve edevat satışı ve üretimini temin ederek pazarlamaktır²⁴⁹.

2.15.5. Kuruluş Tarihi: 2 Haziran 1333 (2 Haziran 1917)

2.15.6. İmtiyaz Müddeti: 20 sene

2.15.7. İdare Meclisi: Şirketin idarecileri şirket üyeleri arasından, Genel kurul tarafından 5'ten 12'ye kadar seçilen üyelerden oluşur. Ancak, ilk 5 sene için teşkil olunan idare meclisi heyeti, şirket kurucuları tarafından belirlenecektir. 5 sene müddet için tayin olunan üyelerin görev süreleri son bulduğunda, İdare Meclisi'ne getirilecek üyenin hepsi kura ile belirlenecektir. Ondan sonraki yıllar için her sene üç üye çıkarılacak, yerlerine seçim ve tayin yoluyla üyeler atanacaktır. Ancak çıkarılan üyeler tekrar aday olabileceklerdir.

İdare meclisi üyeleri ayda en az iki defa şirket merkezinde toplanacaklardır. Bu toplantılar yarından bir fazlasıyla gerçekleşir. Yoksa toplantı yapılmaz. Yapılan toplantılar tutanak olarak deftere kaydedilir. Reis ve katılımcılar tarafından imzalanır.

İdare Meclisi'nde görev almak isteyen her üyenin en az şirketin 20 hisse senedine sahip olması gerekmektedir. Seçilen azaların hisse senetleri şirket sandığında emanete alınır. Alınıp satılamaz. Üzerlerine "satılamaz" damgası vurulur.

²⁴⁸ BOA., DUİT, 121/1, lef.4, m.1.

²⁴⁹ BOA., DUİT, 121/1, lef.3

İstifa eden veya vefat eden İdare Meclisi üyesi olursa, yerleri idare meclisi başkanı ve üyelerinin tasvip edeceği kişilerce doldurulacak, geçici görevle görevlendirilecek bu üyeler ancak Genel Kurul tarafından tayin edilirlse asil olarak görev alabileceklerdir.

İdare meclisi üyeleri, şirketin her türlü mal varlığı, faaliyet ve menkul edinmesinde tam yetkilidirler. Sulh etmek, hüküm yürütmek de görevleri arasındadır.

İdare meclisi üyeleri, Genel Kurul'un kendilerine belirlediği bir miktar ücreti hem temettüatdan hem de şirketteki çalışmalarını karşılığı alacaklardır²⁵⁰.

2.15.8. Şirketin Genel Kurulu: Yılda bir defa hissedarlar, Nisan ayında şirket merkezinde toplanarak, şirketin her türlü faaliyeti hakkında bilgi edinirler, parasal konularını görüşürler ve şirketle ilgili kararlar alırlar.

Toplantıya asaleten veya vekâleten katılabilir. Toplantılar İstanbul'da yapılabileceği gibi şubesi bulunan Konya'da da yapılabilecektir. Hattâ Genel Kurul'un karar vermesi halinde sair mahallerde de yapılabilecektir.

Toplantılarda üyeler 15 hisse karşılığı ancak bir oy kullanabileceklerdir. Yapılan toplantılar defterlere kaydedilecektir²⁵¹.

2.15.9. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi 50.000 lira olup, genel kurul bir misli olarak sermayeyi artırmaya yetkilidir.

2.15.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Şirket tüzüğü, elden takip edilerek, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne verilmiştir.

Ticaret ve Ziraat Nezâreti, gerekli inceleme yapıldıktan sonra tüzüğü, 28 Nisan 1333 (28 Nisan 1917)'de Sadaret'e göndermiştir.

Sadrazam'ın Şura-yı Devlet'e havale ettiği Şirket Nizamname-i Dahilisi, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alındı. Burada yapılan incelemede, kuruculardan Bahriye Kol Ağası Mehmet Ali Bey'in devlet memuru olması sıkıntı yarattı. Maliye ve Nafia Dairesi, Mehmet Ali Bey'in çıkarılması yönünde karar aldı. Ayrıca şirket tüzüğünün 10'ncu maddesindeki "*taksitleri zamanında ödenmeyen hisse senetleri, müzayede yöntemiyle açık artırma şeklinde*

²⁵⁰ BOA., DUİT, 121/1, lef.4, m.12-13-14-15-16-17-18-21-22.

²⁵¹ BOA., DUİT, 121/1, lef.4, m.23 ile 35 arası

şirket tarafından sattırılacaktır. Buna şirket idare kurulu karar verir. Müzayedede satılan hisse senetlerinin satışında, taliplilerden, şirket hisse senedinden en az senet sahipleri, onlar yoksa şirket senet sahipleri tercih edilecektir” maddesi kısmen tadil edildi.

Şirketin 40. maddesi ise; Şirketin feshi son iki yıl bilânçosunda üyelere %5 nema dağıtılmazsa ve ticaret yapamıyorsa... tadilâtı yapıldı. Yine 41. maddedeki, şirket sermayesinin 1/3’ü zayi olmuşsa ve ticaret yapmakta sıkıntıya düştüğü, idare meclisince belirtilmiş ve feshi istenmişse... maddesinde de kısmen tadilât yapıldı²⁵².

Bu düzenlemeler yapıldıktan sonra şirket tüzüğüne yeniden düzenlenmesi için Şirket Nizamname-i Dahiliyesi kuruculardan Konya Mebusu Ali Haydar Bey’e geri iade edildi.

Şirket kurucular kurulu, Bahriye Kol Ağası Mehmet Ali Bey’i ihraç edip yerine Makine Mühendisi Bayraktar-zâde Ali Bin Ali Bey’i aldı. Diğer tadilâtı yapılan maddeleri de aynen onaylayıp tekrar Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne verdi. Yapılan incelemelerden sonra Şirket Nizamname-i Dahilisi, Sadrazam tarafından 26 Mayıs 1333 (26 Mayıs 1917)’de Padişah’a arzedilmiştir.²⁵³ İrade-i Seniyye ise, 2 Haziran 1333 (2 Haziran 1917)’de çıkmıştır.

Şirketin Nizamname-i Dahiliyesine göre; senelik toplam temettüatın %10’u hiç istifade edilmeksizin hisselerin tamamına faiz olarak ve ihtiyat akçesini oluşturmak üzere ayrılacak, kalan miktarın %4’ü kuruculara, %8’i idare meclisine, %3’ü maaşlarını verebilmek için şirkette çalışan memurlara ve %85’i de temettü hissesi olarak sermayeye aktarılacaktır.

I. Dünya Savaşı sırasında Hükümet’in çıkardığı “Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu” çevresinde, Konya’da 100 dönüm tarla ekimi yapan²⁵⁴ şirketin Millî Mücadele sırasında da aktif olarak Konya’da faaliyet gösterdiği bilinmektedir²⁵⁵.

1923 yılında faaliyetini sürdüren Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi, “14 Kânûn-ı Sâni 1339 (14 Ocak 1923) tarihinde yapılan genel kurulda çoğunluk sağlanamadığı için nizamnamenin 26. maddesi gereği toplantı 22 Şubat 1923 tarihine denk gelen Pazartesi günü saat 10’da, şirketin Köprülü

²⁵² BOA., DUİT, 121/1, lef.3

²⁵³ BOA., DUİT, 121/1, lef.1-2-3

²⁵⁴ Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi*, s. 443.

²⁵⁵ *Babalık*, 15 Şubat 1949, S. 7069, s. 2.

*Han'daki merkezinde ikinci toplantısını yapacaktır. Bunun için hissedarların senetlerini 10 gün zarfında makbuz mukabilinde şirket kasasına teslim etmeleri lüzumu ilân olunur*²⁵⁶ diyerek Genel Kurul toplantısı yapacağı görülür.

Konya Rençber Şirketi, Cumhuriyet'in ilânından sonra, "Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Türk Anonim Şirketi" ismini alarak çalışmalarına devam ettiğini, kılığın başladığı 1925 yılından sonra da, tasfiye kararı alarak fesh olduğunu tahmin etmekteyiz.

---

²⁵⁶ *Babalık*, 29 Kânûn-ı Sani 1339 (29 Ocak 1923), S. 1106, s. 2.

2.16. KONYA ÇİFTÇİ CELALİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.16.1. Şirketin İsmi: Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi

2.16.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, şube açıldıkça Ticaret ve Ziraat Nezâreti bilgilendirilecektir.

2.16.3. Şirketin Kurucuları: Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Arif Çelebi-zâde Sertarik Adil Çelebi Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Çelebi Efendi'nin mahdumu Mehmet Rumî Arif Efendi, Cedidiye Mahallesi'nden Nuri Efendi-zâde Mebus-u Sâbık Mehmet Emin Efendi, Fakı Dede Mahallesi'nden Esbak Yozgat Mutasarrıfı Muhittin Efendi, Bab-1 Aksaray Mahallesi'nden Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi, Cıvar Mahallesi'nden Rüştü Efendi-zâde Tevfik Efendi, Cıvar Mahallesi'nden Vahit Hacı Çelebi-zâde Sadettin Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Vahit Çelebi-zâde Fahrettin Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Osman Çelebi-zâde Ethem Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Ali Çelebi-zâde Abit Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Hacı Bahri Efendi-zâde Hacı Pertev ve biraderi Hacı Sabit Efendi, Ahmet Fakih Dede Mahallesi'nden Nakib Ziya Çelebi-zâde Nakibül-eşraf Kaymakamı Mehmet Arif Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Abit Çelebi-zâde Bahattin Efendi, Sinan Mahallesi'nden Ali Ramiz Bey-zâde Akif Efendi, Cıvar Mahallesi'nden Münip Çelebi-zâde Şahabettin Efendi, Ahmet Fakih Dede Mahallesi'nden Nuri Efendi-zâde Hüsamettin Efendi, Zincirlikuyu Mahallesi'nden Ahmet Efendi-zâde İhsan Bey, Cıvar Mahallesi'nden Ziya Çelebi-zâde Nazım Çelebi, Şıh Ahmet Mahallesi'nden Hacı Abdülkadir Çelebi, Şıh Ahmet Mahallesi'nden Hacı Mustafa Efendi ve kardeşi Ahmet Efendi, Ahmet Fakih Dede Mahallesi'nden Hacı İbrahim-zâde Mehmet Tevfik Efendi, Şems Mahallesi'nden Rifat Çelebi-zâde Halil Efendi, Ahmet Fakih Dede Mahallesi'nden Muhittin Paşa-zâde Refîf Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Abdurrahman Çelebi-zâde Selahattin Efendi, Cıvar Mahallesi'nden Abdülgaffar Çelebi-zâde Sadettin Efendi, Cedidiye Mahallesi'nden Mehmet Emin Bey-zâde Saffet Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Sait Çelebi-zâde Sadettin Efendi, Cıvar Mahallesi'nden Velit Çelebi-zâde Selahattin Çelebi ve Cıvar Mahallesi'nden Selahattin Çelebi-zâde Sertabip Nizamettin Bey²⁵⁷.

²⁵⁷ BOA., ŞD. 1263/17, lef.2, m.1; BOA., ŞD. 1263/17, lef.4; BOA., DÜİT 122/39, lef.3, m.1; BOA., A.DVN MKL 66/8, m.1

2.16.4. Kuruluş Amacı: Konya ve civarında her türlü ziraati yaparak, her nevi ürünü üretmek, büyük ve küçük her türlü meyve bahçeleri tesis etmek, ormanlar yetiştirmek, bu ürünlerle ilgili değişik fabrikalar kurmak, her türlü imalâthaneler ve destegâhlar tesis etmek, bilumum ticari muamelede bulunmak, her türlü ehil hayvanın üretimini yanı sıra ıslahı üzerine çalışmak ve ticaretini yapmak, şirket adına her çeşit emval ve gayri menkul edinmektir²⁵⁸.

2.16.5. Kuruluş Tarihi: 22 Teşrîn-i Evvel 1334 (12 Ekim 1918).

2.16.6. İmtiyaz Müddeti: Feshedilmedikçe ve uzatılmadıkça 72 yıldır.

2.16.7. İdare Meclisi: Genel Kurul üyeleri içinden 5'ten 12'ye kadar azadan oluşan bir idare meclisi şirketi yönetir. Ancak ilk idare meclisini, 3 sene için şirket kurucuları seçecektir. Kurucuların sayısı fazla olduğu için, bu seçimi kendi aralarından seçimle yapacaklardır. İlk 3 sene sona erdikten sonra, ilk oluşacak idare meclisi, kura usulüyle belirlenecek, ondan sonraki senelerde her yıl iki üyenin görevine son verilecek, onların yerlerine kıdemli 2 yeni üye seçilerek tayin olunacaktır. Ancak seçilen aza görevi sona erince tekrar seçilebilecektir.

İdare Meclisi haftada bir defa, şirket binasında toplanacaktır. Yapılan toplantının geçerli olması, yarıdan bir fazla katılan üyeye bağlıdır. Yapılan toplantı tutanak haline getirilip, katılımcılar tarafından imzalanacaktır. Kayıt defterine de kaydedilecektir.

Bir üyenin şirket idarecisi olabilmesi için, şirketin 50 hisse senedine sahip olması şarttır. Seçilip tayin olunanların hisse senetleri şirketin sandığında saklanacak ve yönetimde buldukları süre içinde satılamayacaktır.

İstifa veya vefat durumunda boşalan yöneticinin yerine geçici olarak idare meclisi yeni bir üye atayabilir. Ancak bu atanan üyelerin kesin tayinini genel kurul yapacaktır.

İdare meclisi, şirketle alâkalı her türlü yetkiye sahiptir. Şirkette olağanüstü bir durum söz konusu olursa veya yönetim içinde problem meydana gelip, yönetim iş göremez duruma gelirse bu problem çıkaranların yerlerine şirket reisi şirket hissedarlarından yenilerini seçebileceği gibi, dışarıdan da kişiler atayabilecektir. Bu

²⁵⁸ BOA., ŞD 1263/17, lef.2, m.1; BOA., DUİT 122/39, lef.3, m.1; BOA., A.DVN MKL 66/8, m.1.

durum reis ve yanındakilerden kaynaklanıyorsa hemen olağanüstü kongreye gidilerek yeni bir idare meclisi seçilerek genel kurul tarafından tayinleri yapılacaktır.

Şirketin idarecileri, yıllık elde edilecek kârdan kendilerine tahsis kılınacak hisseden başka, mecliste hazır bulunacakları günler için genel kurulun kendilerine takdir edeceği maaşı da alacaklardır²⁵⁹.

2.16.8. Şirketin Sermayesi: Şirketin sermayesi 100.000 liradan ibaret, her biri 5'er Osmanlı lirası değerinde 20.000 hisseden oluşmaktadır. Senetler isme yazılı olup, Osmanlı vatandaşları edinebileceklerdir. Bunlardan başka, 100 adet kurucu hisse senedi satılacaktır. Satılacak kurucu hisse senetleri de isme yazılı olacak ve 5 yıl içerisinde asla satılamayacaktır. Genel kurulun bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Başkaca sermaye artırımına gidilirse, bu hükümetten izin alınarak yapılacaktır. İhraç edilecek senetlerin tahvil örnekleri Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nden tasdik ettirilecektir.

Şirket sermayesinin tamamı imzalanıp %10'u istihsal olunduktan sonra teşekkül etmiş sayılacak ve hissedar yazılanlara tediye ettikleri taksitlerine karşılık geçici bir senet verilecek ve sermayenin yarısının ödenmesi durumunda, hissedarın kendindeki geçici senetler alınarak yerine asli senetler verilecektir. Şirketin hisse senetleri Türkçe yazılmış olacaktır.

Şirket sermayesinin ilk taksidini aldıktan sonra, kalan miktarı ile ilgili şirketin maksat ve ihtiyacına göre, İdare Meclisi'nin kararıyla, Konya ve lâzım gelen mahallerde çıkan resmi veya yarı resmi gazetelerde, 30 gün öncesinden ilân edilerek alâkadarlarına duyuracaktır.

Her ne suretle olursa olsun, yabancıların eline geçen hisse senetleri olursa, 3 ay içerisinde Osmanlı tebasından olanlara geri satılacaktır. Bu süre içinde bu senetler geri iade edilmezlerse, piyasa fiyatından şirket tarafından tasfiyesi yapılacaktır²⁶⁰.

Şirket idarecilerinin, üyelerinin isimleri meslekleri ve sahip oldukları hisse senetlerinin miktarını gösteren bir defter tutulacaktır. Bu defterde ayrıca alınıp satılarak el değiştiren senetlerin kayıtları da yer alacaktır.

²⁵⁹ BOA., A.DVN MKL 66/8, m. 16-26 arası; BOA., ŞD. 1263/17, lef.2, m. 16-26 arası; BOA., DÜİT 122/39, lef.3, m.16-26 arası.

²⁶⁰ BOA., ŞD. 1263/17, lef.2, m.5-6-7; BOA., DÜİT 122/39, lef.3, m.5-6-7; BOA., A.DVN MKL 66/8, m.5-6-7.

Hisse senetlerinin devir teslimleri, şirket idarecilerinin iznine bağlı olup, şirket idarecilerinin onaylamadığı satış yapılamayacaktır. Hissedarın mutlaka satması gerektiği durumlarda gerekirse bu senetleri şirket piyasa fiyatından satın alabilecektir.

Şirket yöneticileri, hissedarlara künyeleri kayıtlı ve hisse senetlerini gösteren bir cüzdan verecektir²⁶¹.

2.16.9. Şirketin Genel Kurulu: Şirket genel kurulu, tüm üye hissedarların katılımıyla her yıl olağan olarak toplanır, şirket yönetiminin aldığı genel kurul kararı 20 gün öncesinden Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne bildirilecek ve komiser tayini istenecektir.

Genel kurulda, İdare Meclisi, Müfettiş raporları ve senelik bilânço ile üyelerin isimlerinin bulunduğu isim listesi ve hisse oranlarının gösterildiği kayıtlar, Ticaret Nezâreti'ne gönderilir. Asaleten veya vekâleten, genel kurula katılan ve 5 hissesi olan her üye 1 oy hakkına sahiptir. Ancak bir üye 10'dan fazla oy kullanamayacaktır.

Genel kurulda yukarıda bahsi geçen raporlar görüşülüp, kabul edildikten sonra şirketin gelecekte yapacağı faaliyetler de tartışılacaktır²⁶².

2.16.10. Şirketin Senelik Hesap ve Müfredat Defterleri: Şirket idarecileri, her yıl için ayrı ayrı şirketin kuruluşundan son genel kuruluna kadarki matlubat ve düyûnatını gösteren bir defter tutmak zorundadır. Bu defter ile birlikte, demirbaş kayıt defterlerini, genel kurul toplantısından 40 gün önce şirket müfettişlerine verecektir. Müfettişler bu defterlerle ilgili tutacakları raporları, genel kurula takdim etmek zorundadırlar.

2.16.11. Şirketin Temettüat ve İhtiyat Akçesi: Şirket genel hasılatından masraflar çıktıktan sonra kalanı, ayırım yapılmaksızın bedeli ödenmiş bütün şirket hisse senetlerine %5 verilmesine ve ihtiyat akçesi içinde yine %5 ayrıldıktan sonra, kalanının %10'u kuruculara, %7'si şirket yöneticilerine %3'ü şirket çalışanlarına ve kalan %80'i de hissedarlara dağıtılır.

Yine her yıl kura usulüyle senetlerden belli bir miktarını tedavülden çekmek için %1 pay ayrılır.

²⁶¹ BOA., ŞD. 1263/17, lef.2, m.10 ile 26 arası; BOA., DUİT 122/39, lef.3, m.10 ile 26 arası; BOA., A.DVN MKL 66/8, m.10 ile 26 arası.

²⁶² BOA., ŞD. 1263/17, lef.2, m.27-38 arası; BOA., DUİT 122/39, lef.3, m.27-38arası; BOA., A.DVN MKL 66/8, m.27-38 arası.

Şirket temettuatından ihtiyat akçesi ayırmak için ayrılan %5, şirket sermayesi ile eşit hale geldiğinde, temettüattan alınan %5'lik oran alınmayacaktır. Ama bu durum dengede durmaz düşerse tekrar alınacaktır.

Senelik hasılat hisse başına %5 faiz ve hisseden temettü alımına yetmezse meydana gelen bu açık ihtiyat akçesinden telafi edilecektir²⁶³.

2.16.12. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Uzun zamandan beri şikayet konusu olan ve Mevlevi Çelebilerinin her türlü yetki ve tasarruflarında bulunan Konya Celaliye Vakfı'nın akarının kötüye veya kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları yönündeki rahatsızlıktan dolayı, sürekli problem meydana geliyordu²⁶⁴. Şirketleşme ve şirket kurma adeta Çelebilerin imdadına yetişti ve bu şirketi kurdular.

Diğer anonim şirketlerin iç tüzüklerine göre biraz daha detay hazırlanmış olan “Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi” tüzüğü, Konya Valiliği aracılığıyla 20 Mart 1334 (20 Mart 1918)'de Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderildi. Burada yapılan incelemeden sonra, şirketin Nizamname-i Dahiliyesi, 24 Nisan 1334 (24 Nisan 1918) tarihinde Sadaret'e gönderildi²⁶⁵.

Sadareten Şura-yı Devlet'e, buradan da Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne gelen tüzük görüşülmeye başlandı. Burada tüzüğün tetkiki devam ederken, 3 Nisan 1334 (3 Nisan 1918) tarihli, Konya'dan gönderilen tahriratta kuruculardan Konya Şükran Mahallesi'nde ikamet eden İzzet Efendi-zâde Hasan Tahsin Efendi, askerliği nedeniyle kurucu üye olmaktan çıkarıldı²⁶⁶.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi, incelemesinde, şirket tüzüğünün 1. maddesindeki, Konya Vilâyeti dahilindeki ziraat kabiliyeti yüksek mülklere malik... ibaresinden sonra gelen “*gayrimenkulün tasarruf haklarını satın alma ve buralarda yapılacak başarılı çalışmalar dahilinde*” fıkrası “*Arazi kanunları çerçevesinde fayrimenkulün tasarruf hakları satın alınabilecektir*” şeklinde tadil edildi. Ayrıca 5. maddedeki “tahvilat ihracına ait” madde ile bunun nasıl ve hangi yöntemle yapılacağıнын izahının yapıldığı 54. maddedeki usul ile ilgili de değişiklik yapıldı. İhraç edileceği beyan edilen 100 adet kurucular hisse senedinin başkalarına satımı düzenlenmesi yenilendi. Buna göre de 8. maddedeki, “temettüatın sureti” tashih

²⁶³ BOA., ŞD. 1263/17, lef.2, m.39-43 arası; BOA., DUİT 122/39, lef.3, m.39-43 arası; BOA., A.DVN MKL 66/8, m.39-43 arası.

²⁶⁴ BOA., Y.PRK AZJ 41/2; Mevlana Müzesi Arşivi (MMA), Dosya No: 48, lef.23.

²⁶⁵ BOA., DUİT 122/39, lef.3

²⁶⁶ BOA., ŞD. 1263/17, lef.3-7

edildi. 41. madde ise, diğer şirketlerdeki usul ve emsaline uygun hale getirildi. Tüm bu yapılan tashihleri, şirket kurucular kurulunun 27 Haziran 1334 (27 Haziran 1918) tarihinde yetkili kıldığı Ahmet Sadettin Efendi, şirket adına onayladı²⁶⁷.

12 Ağustos 1334 (12 Ağustos 1918) Şura-yı Devlet Genel Kurulu'ndan, 18 Ağustos 1334 (18 Ağustos 1918)'de de Meclis-i Vükelâ'dan onay alan Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi, 25 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918)'de Sadrazam tarafından Padişah'a İrade-i Seniyye için takdim edildi. İrade-i Seniyye ise 9 Teşrîn-i Evvel 1334 (9 Ekim 1918)'de çıktı. 22 Teşrîn-i Evvel 1334 (22 Ekim 1918)'de de mukavelât defterine kaydı geçti. İlgili iradede, “*yapılan değişiklikleriyle birlikte, Meclis-i Vükelâ ve Şura-yı Devlet kararlarıyla Adil ve Arif Çelebilere 72 sene müddet, 100.000 lira sermaye ile ruhsat verilmiştir*”²⁶⁸ denilmektedir.

Şirketin resmiyet kazanmasıyla birlikte hızlı bir şekilde hissedar kaydı başlarken, diğer yandan da Celaliye Vakfı'na ait tarlalar ve çiftlikler ile Çelebiler ve yakınlarına ait araziler de şirkete maledilmeye veya belli seneler dahilinde kiralanmaya başlandı.

İşe, Çumra'nın Karamankırı mevkiindeki Hacı Muhittin Çelebi Çiftliği'nden başlandı. Burası için düzenlenen senet kaydına göre; *6562,5 liraya pazarlık edilen çiftlik için 500 lira kaparo peşin ödendi. Kalan paranın yarısına tarla sahipleri 7 hisse kaydedilecekti. Ölen olursa ölenin hissesi varislerine intikal edecekti. Geri kalan paranın yarısı (1536 lira) 45 gün içinde tarla sahiplerine ödenecek, tapu kaydı şirkete geçtikten sonraki kalan yarısı da yine tarla sahiplerinden şirkete üye kaydedilenlerin hisselerine aktarılacaktı. Şayet şirket tarlayı almaktan vazgeçerse, peşin ödenen 500 lirayı geri talep etmeyeceği gibi, yürütülen işlemlerle ilgili yapılan masraflardan dolayı da tarla sahiplerinin hiçbir mesuliyeti olmayacaktı*²⁶⁹.

Ayrıca;

²⁶⁷ BOA., ŞD. 1263/17, lef.3

²⁶⁸ BOA., A {DVNS. MKLT. d. (Mukavelât Defteri), nr. 25, S. 80; BOA., MV 249/202; MMA., Dn.48, lef.12a.

²⁶⁹ MMA., Dn. 48, lef.2. Adı geçen belgenin içeriği ise şöyledir: “*Karaman Kırında kain ve Hacı Muhittin Çelebi çiftliği demekle ma'ruf olan arazinin kâffesini şirket 6562,5 Osmanlı altınına alıp muamele-i feragiyyesinin hitamında bedel-i bâliğasının nisf-ı tamamen ve nisf-ı diğeri de varislere hisse kayıt olunmak üzere şimdilik 500 lira evrak-ı nakdiye, muamele-i feragiyyesinin icrasına değin şayet şirket-i mezkur araziye almaktan nükul ider ise, sehven verilen 500 liranın varislerden talep edilmeyeceği gibi 45 gün kadar da muamele-i feragiye bir esbab-ı mucibe olmaksızın tehir ettiği takdirde te'diyesi lazım gelen nisfi bedelin tesviyesiyle ferağ muamelesinin hitamında nisf-ı diğeri hisse kaydolunmasını şirket deruhte eylediğinden işbu taahhüt halinde vaki olacak harekattan dolayı terettüb idecek herhangi bir mes'uliyet şirkete ait bulunmak üzere işbu bir kıta taahhüt senedi bi't-tanzîm ita kılındı.*”

a) Menderes (Fıkralar) köyü veya diğer isimleriyle Çukurköy (Hüseyin Ağa Köyü)'un sınırları içinde, ihtiyarın Hacı Hasan'ın Korkuyusu mevkiinde ki; doğusunda Amil Çelebi, güneyinde Adil Efendi, batısında Hacı Hasan tarlası, kuzeyinde ise su kanalı ile çevrili Adil Çelebi'ye ait 50 dönüm tarla

b) Çumra, Çukurköy sınırları içinde Köstengil Mezrası Yaban Hacı'nın kuyusu mevkiinde; doğusunda Konya-Çumra yolu, kuzeyinde Küçük Tömek üzerindeki taş ve İhtiyarın Hacı Hasan'ın kuyusu, batısında Yaban Hacı'nın kuyusu ve güneyinden Papaz Tömek'ten Çarıklar'a giden yolla çevrili Adil Çelebi'ye ait 100 dönümlük arsa.

c) Menderes Köyü Sürünceler Höyüğü civarında Kaşınhanı mevkiinde, doğusunda Çumra'ya giden yol, güneyinde Ahmet Çelebi tarlası, batısında Hacı Hüseyin Efendi tarlası, kuzeyinde Ahmet Efendi tarlası ile çevrili Adil Çelebi'ye ait 75 dönüm tarla.

d) Menderes, Sürünceler Höyüğü Kaşınhanı mevkiinde, doğusunda Çumra'ya giden şose, güneyinde Ahmet Efendi tarlası, batısından ve kuzeyinden Çarıklar Köyü ahalisinin tarlalarıyla çevrili Adil Çelebi'ye ait 10 dönümlük tarla.

e) Çumra civarında, Hüseyin Deresi veya diğer adıyla Çukurköy sınırları içinde kalan Hacer'in yolu üzerinde, doğusunda Timur Yolu, güneyinde Hacı Hasan ve Çırac Ahmet tarlaları, batısında Edil Efendi tarlası, kuzeyinde Hacer'in yoluyla çevrili, Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi'ye ait 100 dönümlük tarla.

f) Menderes, Sürünceler Höyüğü sınırları içinde Kaşınhanı mevkiinde, doğusunda Afyon Karahisarlı Ahmet Çelebi tarlası, güneyinde Amil Çelebi Efendi tarlası, batısında Çarıklar ahalisi tarlaları ve kuzeyinden Sertarik Adil Dede Efendi tarlası ile çevrili Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi'ye ait 200 dönüm tarla.

g) Menderes (Fıkralar) köyü veya diğer isimleriyle Çukurköy (Hüseyin Ağa Köyü)'nün sınırları içindeki Hacı Hasan'ın Korkuyusu yanında, doğusunda yol, güneyinde su kanalı, batısında Şemseddin Çelebi tarlası, kuzeyinde Ahmet Efendi tarlalarıyla çevrili, Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi'ye ait 200 dönüm tarla.

h) Menderes (Fıkralar) köyü sınırları içinde Hacı Hasan'ın Kör Kuyusu'nun yanında, doğusunda Hacı Hüseyin Efendi tarlası, güneyinde Kadir Efendi, Adil Efendi ve Hacı Hüseyin Efendi tarlaları, batısında Ahmet Efendi tarlası, kuzeyinde su kanalı ile çevrili, Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi'ye ait 100 dönüm tarla.

i) Menderes (Fıkralar) köyü sınırları içinde Hacı Hasan'ın Kör Kuyusu'nun yanında, doğusunda Konya yolu, güneyinde Adil Efendi tarlası, batısında Amil Çelebi Efendi tarlası, kuzeyinde yol ile çevrili, Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi'ye ait 150 dönümlük tarla.

j) Doğudan Çumra-Konya yolu, güneyden Adil Çelebi ve Hacı Hüseyin Efendi tarlaları, batısında Amil Çelebi tarlası ve kuzeyinde yol ile çevrili Münib Çelebi-zâde Şehabettin Çelebi Efendi'ye ait 400 dönümlük tarla.

k) Menderes (Fıkralar) Köyü sınırları içinde, Kaşınhanı mevkiinde doğudan Çumra yolu, güneyden Boruktolulu Karagöz ve sair kişilerin tarlaları, batısından Boruktolu köyü ahalisi tarlaları ve kuzeyden Sadrettin Efendi tarlası ile çevrili Ali Çelebi-zâde Rıza (Ziya) Efendi'ye ait 400 dönümlük tarla.

l) Menderes (Fıkralar) Köyü hududu içinde Kaşınhanı mevkiinde, doğusunda Çumra'ya giden yol, güneyinde Mehmet Ali Ağa tarlası, batısında Boruktolu köyü ahalisinin tarlaları ve kuzeyinde Şehabettin Çelebi Efendi tarlaları ile çevrili Sait Çelebi-zâde Sadrettin Efendi'ye ait 50 dönümlük tarla²⁷⁰.

Toplamda 1925 dönümlük bu tarlaların dışında, Çumra Çarıklar ve Boruktolu Köyü'nde olup da Evkaf-ı Celaliye'ye ait tarlaların hemen hemen hepsi 30 Kânûn-ı Sâni 1335 (30 Ocak 1919)den itibaren 3 sene müddetle çiftçilik ve ziraat etmek üzere Konya'da kurulmuş Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi adına Şirket Müdürü Osman Çelebi-zâde Ziya Çelebi ve adı geçen tarlaların sahipleri Konya'nın Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Sertarik Adil Efendi, Konya'nın Durak Fakih Mahallesi'nden Hüseyin Çelebi-zâde Selahattin Efendi, Konya'nın Civar Mahallesi'nden Münib Çelebi-zâde Şehabettin Efendi, Konya'nın Durak Fakih Mahallesi'nden Ali Çelebi-zâde Ziya (Rıza), Konya'nın Durak Fakih Mahallesi'nden Seyit Çelebi-zâde Sadrettin Çelebiler ve Mevlana Celaliye Vakfı Mütevelli Heyeti mukavele yaptılar. Adı geçen mukavelede, arazilerin üç yıllığına Çiftçi Celaliye Şirketi'ne kiralandığı, bu sürenin bitiminde tarlaların yarısının karşılıksız olarak şirkete terk edileceği, diğer yarısının da arsa sahiplerine iade edileceği belirtilmektedir. Ancak geri verilecek tarlaların kullanımına şirket devam etmek isterse, yıllık kira bedeli olarak dönüm başına 2 kuruş ücret ödeyecektir. Şirkete terk edilecek arsaların kanuna göre tapu devri yapılması gerekiyorsa da arazilerin “*irvâ ve*

²⁷⁰ MMA., Dn. 48, lef.29

iska sahası’nda bulunmasından dolayı bunun mümkün olmadığı ve tapu devirlerinin yapılamayacağından bahsedilmekte, önlem olarak araziler Celaliye Vakfı’nın tasarrufunda olduğundan, Celaliye Vakfı ile Celaliye Çiftçi Şirketi yöneticilerinin tapular üzerine birlikte koyacakları şerhler karşılıklı mühürlenecek, tapu devrinin ileride yapılmasında herhangi bir maniye mahal vermemek ve işi garantiye almak açısından, mal sahiplerinin de katılımlarıyla atılacak ortak imzaların bulunduğu yeni düzenlenecek tutanaklar, tapu ile birleştirilerek şirketin kasasında saklanacaktır. Mukavelede bundan başka ileride tapu devri ile ilgili problem halledilip, malikler devir işlemlerini yapmak üzere şirket yönetimi tarafından davet edildiklerinde tapu devir işleminden vazgeçtiklerini beyan ederlerse bu durumda şirket araziye yaptığı masrafları talep edemeyecek, tarla sahipleri de taahhütlerinden vazgeçmenin karşılığı olarak şirkete dönüm başına 20 lira ödeyeceklerdir. Ayrıca kullanılan süre içinde tarla sahipleri arazilerine ait vergi ve harç masraflarından sorumlu olmayacaklardır. Mukaveleye göre ayrıca, şirket arazileri ekmez, ekse de ürün alamaz veya doğal afetlerden vurgun yer mahsul kaldıramazsa, bundan meydana gelecek resmi veya yarı resmi zarar ve ziyarı tarla sahiplerinden talep edemeyecek, neden ne olursa olsun asla mahkemeye gidemeyecektir²⁷¹ ifadeleri yer almaktadır.

Kısa zaman içerisinde bunca dönüm arazi sahibi olan, Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi, Karaman Kırını’ndaki Hacı Muhittin Çelebi Çiftliği’nden vazgeçti. Vazgeçti ancak, 26 Ağustos 1335 (26 Ağustos 1919)’de, tarla sahipleri adına protestoyu Hacı Muhittin Hakkı-zâde çekti. Noterden çekilen protestoda; *45 gün içinde şirketin kendilerine ödeyeceği 1536 lirayı ödemez ve tarlanın tapu kayıtlarını üzerlerinden almazsa peşin alınan 500 lirayı vermeyecekleri gibi, hak ve selahiyetin tekrar kendi uhdelerine geçeceğinden, yapılan senedin de geçersiz olacağı gibi, şirketin tarlalarda yaptığı çalışmadan vazgeçerek, alet, edevat ve işçilerini çekmelerini şirket müdüründen talep etti*²⁷².

Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi, ziraat yapacağı tarla işini hallederken, bir yandan da şirkete hissedar kaydetmekteydi. Mevlana dedeleri, şeyhleri ve müritlerinin birçoğu hissedar kaydedildi. Bu arada şirkete üye kaydetme konusunda hatırı sayılır kişilerin desteğinden de faydalanma yoluna gidildi. Bu konuda Konya Ereğli’sinden gelen isimsiz fakat Burdurlu olduğu ve Ereğli’de devlet

²⁷¹ MMA., Dn. 48, lef.29

²⁷² MMA., Dn. 48, lef.16

memuru olan kişi, şirket yetkililerine gönderdiği mektubunda; *şirkete üye kaydetmekle ilgili olarak çok çalıştığını anlattıktan sonra, ilk plânda 50-60 kişi hissedar kaydettiğini, bu hissedarların cüzdanlarının gönderilmesi gerektiğini belirtip, hafta sonu Konya'ya gelerek topladığı 800.000 lirayı yönetime takdim edeceğini söyler ve kendisinin de şirket kurucuları arasına alınmasını ister*²⁷³.

Yine şirkete üye kaydetmekle ilgili olarak Ereğli Mal Müdürü Hulusi Bey'in 11 Kânûn-ı Evvel 1335 (11 Aralık 1919) tarihli mektubu da kayda değerdir. Hulusi Bey mektubunda; *Ereğli'den şirkete 500-600 üye kaydedeceğini belirttikten sonra, şirketin Ereğli'de bir şubesinin açılması durumunda bu sayının daha da fazlaşacağını belirtir. Kısa süre sonra şirketin Konya'da, hattâ İstanbul'da bile üye sayısı itibariyle ilk sırayı alacağını iddia eder. Memuriyet hayatından bıkip usandığını da belirten Mal Müdürü Hulusi Bey, şirkette çoluk çocuğunun rızkını*

²⁷³ MMA., Dn. 48, lef.11a (adı geçen mektupda; "Huzuru Alilerine; Reşadettü Efendimiz Çelebi Efendi Hazretleri'nin dâmen-i Âlilerini takbil teveccühat-ı Samilerinin bekâsını istirham eylediğimin tebliğ-i mütemennadır efendim.

Muhterem Efendim; lütfnamenizi hürmetle aldım. İltifat ve teveccühat-ı âlinize teşekkür ederim. Efendi Hazretleri meşguliyetim fevkalâde bulunmasından mufassal yazamayacağım. Şirketin paraya olan ihtiyacı malumdur. Bu hususta ne türlü çalıştığımı Hüda bilir. Evvelce arz etmiştim. Burada haylice hissedar bulduğumu ilaveten bildirmiş idim.

Kaymakam Avni Bey yeni geldi. Samimi bir ihvanımızdır. Her halde şirketin menfaati hususunda son derece çalışacağını ve bilhassa köylere kadar gidip hisse kaydettireceğini vaat etmiştir. Ve son mektupta şirketin matbu kağıtlarına taraf-ı aliniz bir teşekkürnâme yazıp hemen mumailiyh Beyefendiye ayrıca gayretlerini acizi tarafından şirkete bildirdiğini ilaveten yazınız. İnşallah birkaç ay içerisinde matluba muvafık hisse kaydına muvaffak olurum ve son arızada lütfen takdim kılınan numune vechiyle her halde 50-60 nüsha cüzdan tanzim ettirip hemen gönderiniz. Cüzdanları burada herkesin kaydedeceği hisse miktarı tarafımdan imha ve ayrıca da o hissedar o mesela 10 hisse kaydıyla cüzdanını verdiğimde şirketin Ereğli'de bulunan adamı Hulusi Bey'den şu kadar hisseyi mübeyyin falan tarihli cüzdanımı aldım diye ayrıca bir de ilmuhaberini aldım. Onun üzerine oraca kuyud-u esasiyeye geçirtirsiniz.

Gönderilecek cüzdanlara şirketin hissedaran kayıt defterinin sıralamamızdan zan ider isem son 120'dir.

Teselsül ettirerek gönderiniz. Rica ederim ihmal ve tehir edilmesin. Kendim bir haftaya kadar her durumda yanınıza varacağım. 800.000 lira kadar da beraberimde olup varayım azizlerine ait olan hissesine hakkımdaki lütfunuzun minnettariyım. Artık müessis olmaklığım saye-i alinizdedir. Vardığımda gerek kendimin hususi gerek buradan kaydedeceğim hisse bedellerini teslim ederim. Rica ederim tehir ettirmeyiniz. Burada isimlerini kaydettiğim zevatı şirkete yazdım. Cüzdanlarınız geliyor, geldiğinde teslim ederim. Bedelini verirsiniz cevabında bulundum. Bir adet de nizamname ve ilanât-ı tehir ettiniz. Niçin tehir olundu anlayamadım. Böyle şeyler vakti zamanında hemen oluvermelidir.

Şirketin müdürü Rifat Bey'e emir veriniz. Biraz himmet ve gayret etsin şu cüzdanları hemen gönderiniz. Peder-i bendeniz, Burdur'dan validem ile buraya gelmek üzere Konya'ya gelecekler. Onun için her halde varacağım. Boş varmayayım.

İNŞALLAH hak-i paye yüz sürdüğümde uzun uzadıya görüşürüz. Burada yaptığım propaganda neticesi herkeste şirket için öyle bir arzu uyandırdı ki tarif edemem.)

*temin edecek bir maaş verilmesi ve kuruculardan sayılarak 1 oy hakkı tanınması halinde memnuniyetinin daha da iyi olacağını ve çok mutlu olacağını belirtir*²⁷⁴.

Şirketin hissedar sayısı hızla artarken, şirket kurucularından Ata Çelebi-zâde Abid Çelebi Efendi, üyelik aidatlarını ödeyemeyince, üyeliği sıkıntıya girdi. Bu durumdan kurtulmak isteyen Abid Çelebi, Konya İktisadi Millî Bankası'ndan 10 Teşrîn-i Sani 1335 (10 Ekim 1919)'de senet kırdırıp 280 lira borç alarak karşıladı²⁷⁵. Şirket kurucularından, Durak Fakih Mahallesi'nden Sait Çelebi-zâde Sadettin Çelebi Efendi ise; şirkete 14 Mart 1334 (14 Mart 1918) tarih ve 4 numaralı cüzdanyla yatırdığı 10.000 kuruş, 20 Mayıs 1334 (20 Mayıs 1918) tarihinde yatırdığı ikinci taksit için 10.000 kuruş ve toplamda 30.000 kuruşluk kurucu hisse senedini 1 Nisan 1335 (1 Nisan 1920) tarihinde Sadrettin Çelebi'ye devretti²⁷⁶.

Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi'nin, müdürünün istifa nedeni bilinmese de, şirketin fiçılarla benzin, mazot, gazyağı gibi akaryakıt pazarladığı bilinmektedir. Alıcılar arasında Konya Belediyesi de vardır.

Müdür değişikliğinden dolayı, devir teslimin yapılabilmesi için; Belediyenin ne kadar benzin kullandığı, Konya Belediyesi'nden soruldu. Belediye Başkanı Hakkı Bey adına Mukteda Efendi'nin gönderdiği yazıda; Belediye'nin şirketten 26 fiçı benzin aldığı, bunlardan 4 adedinin hemen kullanıldığı, 4 tanesinin 8 Nisan 1335 (8

²⁷⁴ MMA., Dn. 48, lef.11b (1 Kânûn-ı Evvel 1335 (1 Aralık 1919) tarihli Ereğli Mal Müdürü Hulusi Bey'in mektubu da şöyledir: "İhvan-ı kiramın cümlesine arz-ı hürmet ve takdim-i ihtiram eylerim. Dede Efendi Hazretleri, inşallah duanız bereketiyle lâ-akal 500-600 hisse kaydına muvaffak olacağım muhakkaktır. Kış geldi. Biraz evvel olsa idi, tertibat başka idi. Şurada ufak bir şube gibi bir mahal açmaktı. Bu işi inşallah Nisan ayında yapacağız. Burada inek, koyun, keçi hem çok hem de ucuzdur. Kendim köylere çıkacağım. Kaymakam Bey'i de yanımda götüreceğim. Bakalım inşallah nasıl olur. Birtakım kâzib müessisler şirket ileri gitmez, terakki itmez diye sözlerle vakit geçiredursunlar, onların öyle söylemeleri taksitlerini vermemek istemelerindendir. Şirket terakki edecek, Konya'da değil İstanbul'da bile birincilikle yadedilecektir.

Her şeyde sebat şarttır. Değil mi Efendim. Artık biz çalışalım. Şimdiki olmaz diyenler yarın aman biz de şirkete kayıt olalım diyeceklerine hiç şüphe yoktur.

İstikraz edeceğiniz paralar için katiyen hatırıma bir şey getirmeyiniz. Bendeniz cümlesini de buradan temin etmeye var kuvvet ve ciddiyetle çalışacağım ve saye-i hazreti pirde dahi muvaffak olacağımdan eminim.

Memuriyet maaşının fazlalığından bahsediliyor. A!.. efendim memuriyet değil mi ciğeri iki para etmeyecek bir amir maiyetinde bulunmak, keyfi muamelelerle azil nasb ve pek türlü mesuliyete daima maruz kalmak lezzeti olmaz vesselam. Evet usandım. Bendenizi şirkette ufak bir vazife ile istihdam eder ve maişetim için de miktar-ı kafi maaş verir iseniz, oh ne alâ artık saye-i aliyyenizde müessis olurum. Ta ki bendenizin de bir reyim olacak değil mi ya.

Mahdumu aliniz Fahrettin ve Veled Çelebi Efendiler'in gözlerinden, efendimizin de mübarek ellerinizden öper, takdim-i hürmet ve ihtiramatla hatm-i kelim eylerim efendim."

²⁷⁵ MMA., Dn. 48, lef.8

²⁷⁶ MMA., Dn. 48, lef.4/b

Nisan 1919)'de kullandıklarını, 2 adedini de 3 Mayıs 1335 (3 Mayıs 1919)'de kullandıklarını, toplam 10 fiçı benzinin kullanıldığını, 16 tanesinin halen Belediye'nin deposunda durduğunu belirtti²⁷⁷.

Şirketin kayıtlarında, Konya Belediyesi'ne toplamda 29 fiçı benzin gönderildiği halde neden 26 fiçı bildirildiği, 3 fiçı benzinin niçin noksan gösterildiği Belediye'den tekrar soruldu²⁷⁸.

Belediye Dairesi'nin 3 fiçiyı henüz almadıklarını belirtmesi üzerine durum, şirketin benzin deposu görevlisinden soruldu. Depo görevlisinin 16 Ağustos 1335 (16 Ağustos 1919) tarihli cevabi yazısında; Belediye'ye verilecek 3 fiçı benzinin depoda bulunduğu, fiçılardan 2'sinin dolu 1'inin yarı dolu olduğu bildirilerek, Belediye yetkililerinin fiçuları gelerek alabilecekleri söylendi²⁷⁹. Belediye ise, adı geçen 3 fiçının 1336 (1920) yılı içinde belki kullanabileceklerini bildirdi.

Şirkete kazandırılan çiftlik ve tarlalarda büyük bir zirai faaliyete başlayan Celaliye Şirketi, tarlalarda bıraktığı mal ve edevatın kaybolduğunu, benzin fiçılarının boşaldığını gördü. Bir yandan ziraatle uğraşan şirket elemanları, diğer yandan da hırsızlarla mücadele ettiler. Celaliye Şirketi Makinisti M. Tevfik, 17 Kânûn-ı Evvel 1335 (17 Aralık 1919)'de şirkete gönderdiği yazıda; *“Tarlaya ekin ekmek için Karkın'a 2,5 kile buğday tohumu getirdiğimde, biz havaların yağmurlu, tarlanın çamur olmasından çalışamıyorduk. Sabahleyin tarlaya varınca birçok aletle beraber benzin fiçılarının boşaldığını görmüştük. İkinci gün gecesi nöbet tutarken bu hırsızın Karkınlı Osman olduğunu tespit ettik. Osman, eşiğinin üzerindeki tohum heybesine 9 şişeye doldurduğu benzin ile birkaç alet yüklerken yakaladık. Hattâ şişelere benzini doldururken fiçuların ağzı aşağıya gelecek şekilde tutulduğu için benzinin çoğunu da yere dökmüş. Demek ki bu şahıs daha önceleri de kaybolan aletlerimizi çalan kişidir. Ancak biz hiçbir şey yapamadık. Çünkü adam bir eşkıya olup bize zarar verecektir. Önlem alınmasını istiyoruz...”*²⁸⁰ dedi.

Hasat mevsiminde bol miktarda ürün kaldıran Celaliye Şirketi özellikle patates ve soğandan iyi hasat elde etti. Tarla çalışanları ek kuvvet için, 4 kişilik bir yardım

²⁷⁷ MMA., Dn. 48, lef.7/a

²⁷⁸ MMA., Dn. 48, lef.7/b

²⁷⁹ MMA., Dn. 48, lef.13

²⁸⁰ MMA., Dn. 48, lef.19a

ekibi isterken, bir araba, bir çift hayvan ve orak makinesi ile bir de harman makinesi istedi. Ayrıca ürünlerin nakli için 4000 lira istedi²⁸¹.

Celaliye Şirketi, tarım yapıp tarım ürünleri kaldırmakla meşgulken, diğer yandan da hissedarlarının yatırdıkları paraları değişik yerlerde değerlendirmektedir. 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920)'daki şirket kayıtlarından anlaşıldığına göre; 11 Kânûn-ı Sâni 1336 (11 Ocak 1920)'daki 3900 kuruş, 27 Kânûn-ı Sâni 1336 (27 Ocak 1920)'da 3000 kuruş, 31 Kânûn-ı Sâni 1336 (31 Ocak 1920)'da 43.500 kuruş ve 1 Mayıs 1336 (1 Mayıs 1920)'da ise, 36.000 kuruşu, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'ne 3'er aylık periyotlarla %5'den faize yatırdı²⁸².

Çiftçi Celaliye Şirketi, Konya'da kara düzen tarım değil, modern tarım uygulaması yapmaktadır. Bunun için sahibi olduğu toprakların analizini yaptırıp toprağa uygun ürün ekimi yapılmaktadır. Topraklarının analizini yaptırdığı İstanbullu bir ziraat mühendisine, Dr. Nuri Bey aracılık etmektedir. Fakat şirket İstanbul'daki Ziraat mühendisini bünyesinde istihdam etmek isteyince mühendisin şirketten isteği 4 Kânûn-ı Sâni 1336 (4 Ocak 1920) tarihli yazısına göre; *“topraklar ham olduğu için gece gündüz fennen çalışacaktır. Bundan dolayı kalacağım mesken ve iâşe işleri şirkete ait olacaktır. Bunun yanında aylık 60 Osmanlı lirası ve hasılatı gayri safiyyeden %5,7 talep ederim. Mukavele yaparız. Ayrıca toplamda 1 yıl çalışmak üzere gelirim. Bu teklifim kabul edilirse ikinci mevki tren biletim tedarik edilsin, çalışabilirim”*²⁸³ şeklindedir.

Şirket İdare Meclisi'nde bulunan, Nuri Efendi-zâde Mehmet Nuri Efendi'nin, işlerinin yoğunluğu ve sürekli seyahatte olmasından dolayı, 17 Şubat 1335 (17 Şubat 1919)'de istifa ettiği²⁸⁴ için şirket yönetimi, 11 Ağustos 1336 (11 Ağustos 1920)'de saat 1'de hem istifa işini hem de çok mühim bir konu için toplanacak idiyse de, çoğunluk sağlanamadı. Hattâ saat 3'e kadar üyeler beklenilmişse de hiç gelen olmadı²⁸⁵.

Şirket merkezi Türbe Caddesi'nde bulunan Celaliye Şirketi'nin 1336 (1920) yılında başı, Konya Vergi Dairesi ile derde girdi. Çünkü, Konya Vergi Dairesi'nin 8 Mart 1336 (8 Mart 1920) tarihli kayıtlarına göre; Şirket Nizamnamesinin 20 Teşrin-i Sani 1334 (20 Kasım 1918) tarihinde iradesinin, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne

²⁸¹ MMA., Dn. 48, lef.24a

²⁸² MMA., Dn. 48, lef.5

²⁸³ MMA., Dn. 48, lef.14a-14b

²⁸⁴ MMA., Dn. 48, lef.18

²⁸⁵ MMA., Dn. 48, lef.15

ulaştığı, 22 Teşrîn-i Evvel 1334 (22 Ekim 1918) tarihinde resmen tebellüğ edildiği ve şirketin Kânûn-ı Sâni 1335 (Ocak 1919) yılı başında ziraate başladığı bilinmektedir. Hatta 3 Mart 1336 (3 Mart 1920) tarihli başka bir yazıya göre, şirketin 1334 (1918) yılına ait vergisini yatırdığı komisyon kayıtlarında görüldüğü halde, neden 1335 (1919) yılı vergilerinin yatırılmadığı sorulmaktadır²⁸⁶.

Vergi Dairesi problemi nasıl çözüldü bilinmez ama 1336 (1920) yılı bahar mevsimi ekimlerinde şirketin matoşaru makinesi bozuldu. Mevsim şartlarının çok iyi ve ekime müsait gitmesinden dolayı, Şirket İdare Yönetimi acil olarak Vilâyet kanalıyla 15 gün sonra iade edilmek kaydıyla 10 Nisan 1336 (10 Nisan 1920)'da, Konya Numune Çiftliği'ne ait makinelerden birisini temin etti²⁸⁷. 14 Eylül 1336 (14 Eylül 1920)'da ise, Şirket İdare Meclisi Reisi Mehmet Ali Efendi, şirketle ilgili bazı durumları görüşmek üzere idare meclisini toplantıya çağırdı²⁸⁸.

Şirket İdare Meclisi, 1336 (1920) yılı olağan genel kurulunu, Nisan 1337 (1921)'de Pazar günü şirket merkezinde yapan²⁸⁹ Celaliye Şirketi, Millî Mücadele yıllarında faaliyetini sürdürdü ve Postnişinleri Abdülhalim ve Veled Çelebi Efendiler hem politik hem ekonomik olarak Konya'da Millî mücadeleye destek verdiler²⁹⁰. Hisse senetlerini 5 lira ve 20.000 hisse üzerinden satan Celaliye Şirketi²⁹¹, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923) tarihinde Salı günü yaptığı 1338 (1922) yılı genel kurul toplantısında fesih kararı aldı. Aldığı kararda, Konya'da faaliyette bulunan Çiftçi Celaliye Şirketi'nin gerekli tedbirleri alarak genel kurulunca fesih kararının alınması için hissedarlar mutlaka Mevlana Dergâhı'nda toplanmaları denmektedir. Gündemin görüşülecek diğer konuları ise;

- 1- İlgili raporların okunması
- 2- Şirketin demirbaş eşyaları ve geleceği ile ilgili kararın görüşülmesi
- 3- Şirketin devam veya feshini yapacak tasfiye kurulunun seçim" maddeleridir²⁹².

Şirket fesih kurulu, tasfiyeyi ne zaman tamamladı bilinmez fakat, 1925 dünya kıtlığına kadar gerçekleştirdiği kanaati ağır basmaktadır.

²⁸⁶ MMA., Dn. 48, lef.21

²⁸⁷ MMA., Dn. 48, lef.25

²⁸⁸ MMA., Dn. 48, lef.22

²⁸⁹ MMA., Dn. 48, lef.3

²⁹⁰ Bu konuda bkz: Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri*, C.1, s. 138-200 arası.

²⁹¹ Ferit vd., *Konya Rehberi*, s. 40; Altan, *Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış*, s. 178.

²⁹² *Halk*, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923), S. 25, s. 4; *Babalık*, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923), S. 1242, s. 2.

2.17. KONYA TEFEYYÜZ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.17.1. Şirketin İsmi: Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirkettir.

2.17.2. Şirketin Merkezi: Konya merkez olmak üzere Osmanlı'nın her şehrinde veya yabancı ülkelerde şube açabilecektir.

2.17.3. Şirketin Kurucuları: Konya Tüccarından Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi, Hacı Kaymakzâde Kasım Efendi, Hacı Seyit Dede-zâde Selahattin Bey, Recep Ağazâde Ahmet Bey, Sandıkcı-zâde Mehmet Ağa, Dudullu-zâde Hacı Süleyman Efendi, Dava Vekili Musa Kâzım Bey, Keleşzâde Ömer Lütü Efendiler'dir²⁹³.

2.17.4. Kuruluş Amacı: Ticaretle ilgili her türlü muamele ve ilgili çalışmayı yapmak, fabrikalar, imalâthaneler açmak, gerek doğrudan doğruya gerek başkaları namına Hükümet ve sair kişilerle her türlü taahhüdata girebilmek ve başka şirketlerle anlaşmalar yapmaktır²⁹⁴.

2.17.5. Kuruluş Tarihi: 12 Kânûn-ı Sâni 1334 (12 Ocak 1918)

2.17.6. İmtiyaz Müddeti: 25 sene

2.17.7. İdare Meclisi: Hissedarlar arasından, şirket genel kurul üyelerinin seçtiği 5'ten 9'a kadar kişiden oluşan bir grup, şirketi idare eder. Ancak ilk 3 yıl için idare meclisi üyelerini şirket kurucuları seçecektir. 3 sene bittikten sonra oluşacak idare meclisi üyeleri ise, yapılacak genel kurul toplantısında hissedarlar arasından kura usulüyle belirlenerek tayin edileceklerdir. Ondan sonraki her yıl ise, idare meclisi üyelerinin 1/3'ünün görevine son verilerek, yerlerine kıdem itibariyle diğer 1/3 kişi seçilerek tayin edilecektir. Fakat görevi sona eren bir üye, tekrar idare meclisine seçilebilecektir.

Seçilen idare meclisi üyeleri, kendi aralarından birini meclis idare başkanı, bir diğerini de başkan yardımcısı, bir üçüncüyü de her ikisine vekâlet edebilecek bir vekil seçerler.

İdare meclisi üyeleri 15 günde bir şirket binasında toplanacaktır. Yapılan bu toplantılara mazeretsiz olarak 3 defa katılmayan idare meclisi üyesinin idare meclisi görevi sona erdirilir. Bu toplantıların geçerli olması için, yarıdan bir fazla çoğunluk

²⁹³ BOA., ŞD. 1260/32, lef.2, L.2; BOA., A. DVN MKL 64/22, m.1

²⁹⁴ BOA., A {DVNS MKLT. D. (Mukavelât Defteri), nr. 25, s. 23; BOA., ŞD. 1260/32, lef.2; BOA., MV. 249/3; BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 1

aranır. Tutanak haline getirilen bu toplantılar, “Şirket Müzakerat Defteri”ne kaydedilir ve katılanların hepsi tarafından imzalanır²⁹⁵.

İdare meclisinde görev alacak hissedarların her birinin şirketin 25 hisse senedine sahip olması gerekir. Seçilenlerin hisse senetleri, görevde buldukları süre içinde, şirket sandığında saklanacak ve satılamayacaktır. Hattâ senetlerin üzerlerine “alınıp satılamaz” damgası vurulacaktır. Şirketin idare meclisi üyelerinden istifa eden veya vefat eden olursa, idare meclisi bunların yerlerine geçici bir üye atayacak, ancak geçici üyelerin kesin atamaları genel kurulca yapılacaktır.

İdare meclisi üyeleri şirketin her türlü tasarruf ve sorumluluğunda yetkilidirler. Şirket idarecileri, masraflar çıktıktan sonra kalan net kârdan kendilerine tahsis edilen hisselerden başka, mecliste hazır bulunacakları günler içinde, genel kurulun kendilerine takdir ettiği bir maaş alacaklardır.

Genel kurula asaleten veya vekâleten katılabilir. Ancak her katılımcının kendi reyini de dahil olduğu halde 2’den fazla oy kullanamaz²⁹⁶.

2.17.8. Şirketin Sermayesi ve Hisse Senetleri: Şirketin sermayesi 100.000 lira olup, her biri 10 lira kıymetinde 10.000 hissedenden oluşmaktadır. Senetler isme aittir ve Osmanlı vatandaşları edinebileceklerdir. Genel kurul bu sermayeyi bir misli artırabilir. Şayet sermaye artırımına gidilirse hükümete bilgi verilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımını ise, hükümetin iznine tabidir. Şirket hisse senetlerinin örnekleri, Ticaret Nezâreti’ne tasdik ettirilecektir.

Şirket sermayesinin tamamı imza ve %10’u istihsal olunduktan sonra, şirket gerçek anlamda kurulmuş addedilecek ve hissedar yazılanlara ödedikleri taksitler tutarı kadar geçici senetler verilecektir. Sermayenin yarısının tahsil edilmesi durumunda geçici senetler alınıp yerlerine asilleri verilecektir. Şirketin senetleri Türkçe olarak düzenlenecektir.

Sermayenin ilk taksitinin tahsil edilmesinden sonra, kalacak miktar şirketin ihtiyaçlarına göre ya nakden veya defaten İdare Meclisi’nin kararıyla, İstanbul veya lüzum gelen mahallerdeki resmi veya yarı resmi çıkmakta olan gazetelerde en az 30 gün öncesinden ilân edilecektir.

²⁹⁵ BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 11-15 arası; BOA., ŞD. 1260/32, lef.2, m. 11-15 arası

²⁹⁶ BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 16-21 arası; BOA., ŞD. 1260/32, lef.2, m. 16-21 arası

Hisse bedelinin yarısı tahsil oluncaya kadar, verilen geçici senetler, sahiplerinin ismine yazılacak ve bedelinin %10'u tahsil edilmedikçe kesinlikle alınıp satılamayacaktır. Gerek geçici senetler veya gerek asli senetler ve bunların havale ve satışları, şirketin defterine kaydedilecek ve senet sahibi ile şirket müdürü tarafından imza altına alınacaktır. Senetlerin alınıp satılamayacağı senetlerin üzerlerine yazılacaktır.

Hisse senetleri şirket nazarında bölünmüş parçalanmış değildir. Şirket her hisse için bir sahip tanır. Bir hissedarın varisleri veya alacaklıları, hiçbir şekilde nedeni ne olursa olsun şirketin mal varlığı üzerinde ve şirketin idaresinde söz sahibi olamazlar. Ancak şirket genel kurulu onların haklarını hukuksal çerçevede halletmeye mecburdur.

Hisse senedinin aidatını ödemeyen veya geciktiren hissedarlardan, kendilerine ihtarname çekilmeksizin ödemedikleri taksitlerden başlayarak senelik %9 faiz artırımıyla alınacaktır. Taksitlerini ödememekte ısrarcı olan hissedarları, şirket mahkemeye vermekte ve hisselerini dahi ellerinden alıp satmaya yetkilidir. Bu duruma düşmüş hisse senetleri olursa, şirket numaralarıyla birlikte gazetelerde ilân edecek ve hiçbir şekilde ihtar ve mahkemeye gitmeye lüzum olmaksızın kâr ve zararı hisse sahibine ait olmak üzere borsalarda satışa çıkaracaktır. Borsalarda da satış gerçekleştirilemezse, senetler müzayede usulüyle satılacaktır. Böylesi satılan senetler iptal edilecek, yerlerine yenileri bastırılarak yeni sahiplerine verilecektir. Satılan senetlerden şirkete ait pay şirketçe alınacaktır. Şayet hisse senedi değerinden aşağıya satılmışsa, noksanı sahibinden alınacak, yok fazla bir miktara satılmış ise, fazlası da sahibine iade edilecektir²⁹⁷.

2.17.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya'dan gönderilen, Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi'nin tüzüğü 12 Teşrîn-i Sani 1333 (12 Kasım 1917)'de Sadaret'e geldi²⁹⁸. Tüzük 14 Kânûn-ı Sâni 1333 (26 Ocak 1917) tarihinde ise Padişah iradesine takdim kılındı.

Nedendir bilinmez fakat, Padişah'tan İrade-i Seniyye kararı 12 Kânûn-ı Sâni 1334 (12 Ocak 1918)'de çıktı²⁹⁹. İlgili İrade-i Seniyye kararında; “*merkezi Konya'da*

²⁹⁷ BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 5-10 arası; BOA., ŞD. 1260/32, lef.2, m. 5-10 arası

²⁹⁸ BOA., ŞD. 1260/32, lef.2

²⁹⁹ BOA., A {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 23

olarak ticaretle ilgili her türlü muamelât ile iştigal, fabrika ve imalâthaneler açmak üzere gerek doğrudan doğruya, gerek başkaları namına Hükümet ve sair kişilerle her türlü taahhüdata girebilmek ve başka şirketlerle anlaşmalar yapmak üzere 25 sene müddet ve 100.000 lira sermaye ile ‘Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi’ namı altında tüccardan Keleş-zâde Hacı Ahmet Efendi ve arkadaşları tarafından bir şirket teşkili Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararıyla tensip edilmiştir”³⁰⁰ denilmektedir.

Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi, 10 lira kıymetindeki 10.000 hisse senedinin tamamının damga resmini yatırdı ve hissedarlarının istifadesine sundu³⁰¹.

Şirketin senelik temettüatından, ilk olarak istisnasız hisselerin tamamına faiz olarak, bedeli ödenmiş sermayeye %5 verilmesine kafi gelecek meblağ ile ihtiyat akçesini oluşturacak %5 ifraz olunduktan sonra kalan bakiyenin %5 kuruculara, %5 idare meclisine, kalanı da hissedarlara dağıtılır.

Genel kurul, her yıl kura ile hisse senetlerinden bir kısmını tedavülden çekmek için yıllık hasılatın %1’ini ifraz edecektir.

İhtiyat akçesini oluşturmak için ise, yıllık temettüattan genel masraflar düşüldükten sonra, şirket sermayesinin %25’ine denk gelecek şekilde kesinti yapılacak, %25 oran denkleştiği zaman ihtiyat akçesi kesintisi yapılmayacaktır. Oldu ki %25 oran denk nisbetten aşağı düştü, o zaman tekrar bu açık temettüattan telafi edilecektir.

Yıllık hasılat hisse başına %5 faiz verilmesine kafi gelmezse, yine noksanı ihtiyat akçesinden alınarak, hissedara %5 oranındaki faiz verilmeye devam edilecektir³⁰².

2.17.10. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri: Millî Mücadele’de, Kuvâ-yı Millîye tarafına destek veren, Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi’nin bazı yöneticileri, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluşunda da görev aldılar. Karşılığında TBMM’si; “Şehrimiz tüccarından Hacı Kaymak-zâde Kasım Ahmet ve Tefeyyüz Şirketi Müdürü Ümit Efendiler’in doğrudan doğruya mal getirebilmek üzere, Avrupa’ya gitmelerine izin verdi. Adı geçen kişiler doğrudan

³⁰⁰ BOA., MV. 249/3

³⁰¹ Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, sene 34, 6 Temmuz 1334 (6 Temmuz 1918), nr. 1747-48, s. 127.

³⁰² BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 35-36-37-38; BOA., ŞD. 1260/32, lef.2, m. 35-36-37-38

*doğruya Avrupa ile ticari ilişkiye girecek ilk tüccarlardan*³⁰³ olup bu faaliyetleriyle şirket olarak ülkemizde ön plânda olduklarını gösterdiler. Bu arada şirket 1922 yılına ait yıllık genel kongresini, 25 Mart 1339 (25 Mart 1923)'da yapmıştır³⁰⁴.

Türkiye'deki tüm şirket müdürleriyle Ankara'da yapılan “*şirketlerin yapılarının ve durumlarının nasıl işleyeceği*” ile ilgili toplantıda, şirketlerin “Türk” ismini almaları kararlaştırıldı³⁰⁵. Bu çerçevede, Konya Tefeyyüz Türk Anonim Şirketi ismini alan şirket, akabinde iç tüzüğünün 1,2,3.ncü maddelerini değiştirdi³⁰⁶. Yapılan bu değişiklik TBMM'si Hükümeti tarafından 6 Ağustos 1340 (6 Ağustos 1924) tarihinde tasdiklendi. Bu tasdiki Ticaret Vekâleti de onayladı.

1925 dünya kıtlığından etkilenen şirket, 1927 yılında tasfiye kararı aldı³⁰⁷. Kısa bir süre sonra da kapandı.

³⁰³ *Babalık*, 8 Kânûn-ı Evvel 1337 (8 Ocak 1921), S. 759, s. 1

³⁰⁴ *Babalık*, 23 Mart 1339 (23 Mart 1923), S. 1152, s. 2

³⁰⁵ *Halk*, 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3

³⁰⁶ *BCA.*, 838 10 01/10.38.5

³⁰⁷ *Babalık*, 15 Nisan 1927, S. 2367, s. 3

2.18. KONYA ATTARIYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.18.1. Şirketin İsmi: Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi

2.18.2. Şirketin Merkezi: Şirket merkezi Konya olup şube açıldıkça Ticaret Nezâreti'ne bilgi verilecektir.

2.18.3. Şirketin Kurucuları: Kadızâde Ahmet Efendi, Hacı Seyit Dede-zâde Selahattin Efendi, Hacı Ömer-zâde Hacı Yusuf Efendi, Mübaşir-zâde İbrahim Efendi, Hacı Mendi-zâde Süleyman Efendi, Keleş-zâde Hacı Ahmet Efendi, Kaşıkçı-zâde Tahir Efendi, Çıkrıkçı-zâde Mehmet Efendi, Ebu Ali-zâde Ali Efendi, Oğlakçı-zâde Hacı Hasan Ağa, Terzi-zâde Hakkı Efendi³⁰⁸.

2.18.4. Kuruluş Amacı: Attariye ile birlikte ticaretin her alanına yönelik her türlü muamele ile iştigal etmek, fabrikalar ve imalâthaneler açmaktır³⁰⁹.

2.18.5. Kuruluş Tarihi: 13 Teşrîn-i Evvel 1334 (13 Ekim 1918)

2.18.6. İmtiyaz Müddeti: 40 sene.

2.18.7. İdare Meclisi: Şirket, genel kurulunun seçtiği 5'ten 11'e kadar azadan oluşan bir idare meclisi tarafından sevk ve idare olunur. Ancak ilk 5 sene için idare meclisini, kurucular kurulu seçer ve tayin eder.

5 sene sonrasında yeni oluşacak idare meclisi ise, genel kurulda kura ile belirlenir. Ondaki sonraki her yıl, iki üye idare meclisinden ayrılır. Onların yerlerine kıdem itibariyle yeni iki üye genel kurul tarafından belirlenir ve seçilerek tayin edilir. Ancak seçilen bir üye tekrar bir daha seçilebilir.

İdare Meclisi üyeleri ayda bir defa şirket merkezinde toplanır. Yapılan bu toplantıların geçerli olması, yarıdan bir fazla üyenin katılmasına bağlıdır. İdare Meclisinin her yaptığı toplantı "zabıt defteri"ne kaydedilir ve katılımcılar tarafından imzalanır.

İdare meclisi'ne 25 hisse senedine sahip her üye seçilebilir. Seçilenlerin hisse senetleri görevleri devam ettiği süre içinde şirket sandığında saklanır. Bu süre zarfında bu senetler alınıp satılamaz. Hattâ senetlerin üzerlerine "satılamaz" damgası vurulur.

³⁰⁸ BOA., ŞD. 1263/9, lef.1, m. 1; BOA., DUİT 122/36, lef.3, m. 1; BOA., A DVN MKL 66/17, m. 1

³⁰⁹ BOA., ŞD. 1263/9, lef.1, m. 1; BOA., MV. 249/199; BOA., DUİT 122/36, lef.3, m. 1; BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 1; BOA., A {DVNS. MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 77

İdare Meclisi'nden istifa eden veya ölen olursa, idare meclisi yerlerine geçici üye tayin eder. Ancak atanan bu geçici üyelerin kesin tayinleri Genel Kurul tarafından yapılır.

İdare Meclisi, şirket ve faaliyetleri noktasında her türlü yetkiye sahip olup, bunlar görevleri karşılığı toplam gelirin hepsinden kendilerine ayrılacak hisselerden başka, mecliste hazır buldukları günler için, hissedarlar Genel Kurulu'nun takdir ve tayin ettiği ücreti de alırlar³¹⁰.

2.18.8. Şirketin Sermayesi ve Hisse Senetleri: Şirketin sermayesi 70.000 Osmanlı Lirası'ndan ibaret olup, 10 lira kıymetinde 7000 hisse senedinden oluşur. Senetler isme yazılı ve Osmanlı vatandaşları içindir.

Genel kurul bu sermayeyi bir misli artırma yetkisine sahiptir. Şayet genel kurul artırma kararı alırsa, bu husus Hükümet'e bildirilecektir. Bir mislinden fazla artırım ise Hükümet iznine bağlıdır. Şirket ihraç edeceği senetlerin örneklerini Ticaret Nezâreti'ne onaylattıracaktır. Bunlardan başka, kuruculara ait olmak üzere kıymeti olmayan 1100 adet kurucu senedi çıkarmıştır. Bu senetler şirket sermayesinin eksilme ve yükselmesinde asla etkili olmayacaktır. Ve daima aynı miktarda kalacaktır. Adı geçen senetler şirket emval ve mevcudu üzerinde bir mülkiyet hakkına sahip olamayacağı gibi hamilleri için de, genel kurul toplantısına katılma ve şirketin herhangi bir faaliyeti ile ilgili bir selâhiyet hakkı tanımaz. Yalnız 35. maddede kurucular için tahsis olunan temettü hisse senetleri hamillerine ödenecektir. Kurucu senetleri ilk 5 yıl zarfında isme kayıtlı olacak ve bu müddet zarfında asla satılamayacaktır.

Şirket, sermayesinin tamamı imza ve %10'u tahsil edildikten sonra ancak teşekkül etmiş sayılacak ve hissedarlar yazılanlara ödedikleri taksit tutarı kadar geçici senetler verilecektir. Sermayenin yarısının tahsili durumunda hissedarlardaki bu geçici senetler ellerinden alınacak, esas asli senetler verilecektir. Şirketin hisse senetleri Türkçe olarak tanzim edilecektir.

Sermayenin ilk taksitinin tediyesinden sonra, kalan miktar şirketin ihtiyacına göre nakden veya defaten İdare Meclisi'nin kararıyla, İstanbul ve sair mahallerdeki yayımlanan gazetelerde 30 gün öncesinden ilân edilerek alâkadarlarına duyurulacaktır.

³¹⁰ BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 11-21 arası; BOA., DUİT 122/36, lef.3, m. 11-21 arası; BOA., ŞD. 1263/9, lef.1, m. 11-21 arası

Hisse bedellerinin yarısı tahsil edilinceye kadar verilen geçici senetler, sahibinin adına kayıtlı olacak ve bedelinin %10'u tahsil edilmedikçe asla alınıp satılamayacaktır. Hem geçici senetler, hem de asli senetlerin ticari olarak alım satımı şirketin defterine kaydedilerek sahibi, alıcı ve müdür tarafından imzalanacaktır. Hattâ bu işlemler senetlerin üzerlerine de yazılacaktır.

Hisse senetleri, şirket tarafından paylara ayrılmış değildir. Şirket, her hisse için bir sahip tanır. Bir hissedarın varisleri ve alacaklıları hiçbir vesile ile şirketin mal varlığı ve emlakinin üzerine haciz koyamaz. Hiçbir faaliyetine ve idare meclisine müdahale edemez. Bu konuda bu kişiler. Şirketin muhasebe kayıtları ve genel kurul kararlarını kabul etmek zorundadırlar.

Hissedarlar aidatlarını zamanında ödemezlerse, şirket hiçbir haber vermeksizin doğrudan doğruya, ödenmeyen günden başlanarak senelik %9 faiz uygulaması yapacaktır. Ayrıca şirket, taksitleri vaktinde ödenmemiş hisse senetlerinin sahiplerini mahkemeye vermeye ve hattâ senetlerini satmaya dahi yetkilidir. Bu türden olan senetler, numaralarıyla birlikte gazetelerde ilân edilecek ve ilân tarihinden 15 gün sonra hiçbir ihtar ve mahkemeye lüzum kalmaksızın, zarar ve ziyan senet sahibine ait olmak üzere senetleri ilgili borsalarda satılacaktır. Borsalarda satış gerçekleşmezse müzayede ile satılacaktır. Bu şekilde satılan senetlerin eskileri iptal edilecek, şirketçe yenileri bastırılarak yeni sahiplerine verilecektir. Şayet bu senetlerin satışından zarar edilmişse noksan kalanı senet sahibinden telafi edilecektir. Yok senet kârla satılmışsa bu sefer de fazlası sahibine iade edilecektir³¹¹.

2.17.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi ve kuruluş dilekçesi Konya'dan Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderildi. 14 Nisan 1334 (14 Nisan 1918)'e kadar Ticaret ve Ziraat Nezâreti Ticaret Müdüriyeti Umumiyesi, şirket tüzüğünün incelenmesini tamamladı. 14 Nisan 1334 (14 Nisan 1918)'de Ticaret ve Ziraat Nezâreti tüzüğü Sadaret'e takdim etti³¹².

Sadrızam tarafından Padişah'a takdim edilen şirket tüzüğünün İrade-i Seniyyesi ise, 13 Teşrîn-i Evvel 1334 (13 Ekim 1918)'de çıktı. İlgili irade-i

³¹¹ BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 5-10 arası; BOA., DUİT 122/36, lef.3, m. 5-10 arası; BOA., ŞD. 1263/9, lef.1, m. 5-10 arası

³¹² BOA., ŞD. 1263/9, lef.3

seniyyede Padişah Mehmet Vahidettin; “*Merkezi Konya’da olarak attariye ve alev umum ticarete dair her türlü muamelât ile uğraşmak, fabrika ve imalâthaneler açmak için gerek doğrudan doğruya gerek başkaları adına Hükümet ile her türlü taahhüdata girebilmek ve komandit sıfatıyla başka şirketlerle ortaklıklar kurmak üzere 40 sene müddet ve 70.000 lira sermaye ile ‘Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi’ adı altında bir şirket teşkili için Kadızâde Ahmet Efendi ve arkadaşlarına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verildi*”³¹³ dedi.

Şirketin Nizamname-i Dahiliyyesi’ne göre yıllık temettü dağılımı da şöyle olacaktır: Önce bedeli ödenmiş olan hisselerin tamamına %5 verilecek, ihtiyat akçesi oluşturmak için de %5 kesilecek, kalan miktarın ise; %10’u şirket kurucularına, %5’i İdare Meclisi’ne, %85’i de diğer ortaklarına dağıtılacaktır. Bundan başka genel kurul hisse senetlerinden her yıl bir kısmını kura yöntemiyle tedavülden kaldırmak için %1 ayıracaktır.

Ayrıca şirketin tüzüğüne 35. maddesi gereği olarak, ihtiyat akçesini oluşturmak için, tüm masraflar düşüldükten sonra, sermayenin %25’ine denk olana kadar belli oranda kesinti yapılacak, %25 tamamlandıktan sonra bu kesinti yapılmayacaktır. Ancak ihtiyat akçesi miktarı bu oranın altına düşerse aynı seviyeye getirmek için tekrar kesinti yapılacaktır.

Hissedarlara her yıl dağıtılacak olan %5 karşılığındaki faizi, yıllık temettüat karşılamazsa eksik kalan miktar ihtiyat akçesinden karşılanacaktır. Şirket taahhüt ettiği yılı tamamlar ve tasarladığı işleri gerçekleştirir ve feshedilirse, ihtiyat akçesi tüm hissedarlara eşit olarak pay edilecektir³¹⁴.

2.18.10. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri: Millî Mücadele yıllarında faaliyetini sürdüren Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi müdürü Sivashlı-zâde Mehmet Halis Bey, Konya medyasına verdiği ilânda; Dersaadet (İstanbul)’ten bizzat satın aldığı ziynet eşyaları, cep ve kol saatleri, hattâ her türlü saat çeşitleri, kırtasiye, züccaciye vesair eşyaların Bedesten Caddesi’ndeki şirket mağazalarında satışa sunduklarını ve dükkanlarına teşrif edecek müşterilerin her hal ve durumda memnun kalacaklarını³¹⁵ duyurmaktadır.

³¹³ BOA., A {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 77

³¹⁴ BOA., ŞD. 1263/9, lef.1, m. 35-36-37-38-39; BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 35-36-37-38-39; BOA., DÜİT 122/36, lef.3, m. 35-36-37-38-39

³¹⁵ *Babalık*, 21 Haziran 1338 (21 Haziran 1922), S. 913, s. 2

1922 yılı Genel Kurul toplantısını 15 Mart 1338 (15 Mart 1922)'de yapan şirket yönetimi, bu toplantıda 1337 (1921) yılındaki faaliyetlerinin çomluğu nedeniyle sermayelerinin tamamına yakınına ticarete bağladığını beyan etti. Şirket ortakları da, yönetime duydukları güvenden dolayı bilanço ve raporları onayladı. Şirket idare meclisi hissedarların kabul edip onayladığı gündem maddelerini, raporları ve diğer evrakları Ticaret Vekâleti'ne takdim etti.

1338 (1922) senesi, yıllık olağan genel kurulu ise 5 Mayıs 1339 (5 Mayıs 1933) tarihinde, idare meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 1338 (1922) senesi temettüatının dağıtım kararının alınması, 1338 (1922) yılı bilânçosunun tasdiki, 1338 (1922) yılında görev süreleri dolan 2 üye yerine yenilerinin seçilmesi ve 1339 (1923) senesi için bir müfettiş tayininin yapılması gündemiyle toplanacaktı. Ancak çoğunluk sağlanamadı ve toplantı 5 Temmuz 1338 (5 Temmuz 1923) Perşembe günü saat 2'ye ertelendi³¹⁶. Genel kurul toplantısını yapmakta güçlük çeken şirket yönetimi, bu arada, Türkiye genelindeki şirket müdürlerinin Ankara'da toplanarak aldığı karar gereği şirketin ismini, Konya Attariye Türk Anonim Şirketi'ne dönüştürdü³¹⁷.

5 Temmuz 1339 (5 Temmuz 1923)'da yapılacak toplantıya 70.000 lira olan şirket sermayesini temsil edecek 1/4 üye hisse senetlerini ibraz edip, toplantıya katılım kartlarını almadıklarından dolayı genel kurul toplantısı ikinci kez ertelendi. İkinci defa ertelenen toplantı aynı gündem maddeleriyle bu sefer 2 Ağustos 1339 (2 Ağustos 1923) Perşembe günü saat 2'de yapılacaktı³¹⁸.

Genel kurul toplantılarına ortaklarının itibar edip katılmaması yüzünden yapamayan veya güçlkle yapan Konya Atariye Türk Anonim Şirketi'nin 1925 kılığında etkilenerek 1927'de fesih kararı alarak kapandığını tahmin etmekteyiz.

³¹⁶ *Babalık*, 21 Haziran 1339 (21 Haziran 1923), S.1311, s. 2

³¹⁷ *Halk*, 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3

³¹⁸ *Babalık*, 6 Temmuz 1339 (6 Temmuz 1923), S. 1329, s. 2

2.19. KONYA MİLLÎ MENSUCAT VE EŞYA-YI TİCARİYE TEŞEBBÜSAT-I ÜMRANIYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.19.1. Şirketin İsmi: Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi

2.19.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, Osmanlı'nın diğer şehirleri ve yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir.

2.19.3. Şirketin Kurucuları: Tenekeci-zâde Hacı Mehmet Emin Efendi, Acem-zâde Murat Efendi, Tahralı-zâde Ali Efendi, Ebu oğlu Hacı Mustafa Efendi, Piriştineli Hacı Hamdi Bey, Hacı Abdurrahman-zâde Pertev Efendi, Hacı Mehmet-zâde Hüseyin Efendi, Ahi Baba-zâde Yusuf Ziya Bey, Eğinli-zâde Mehmet Ali Bey, Dede-zâde Süleyman Ağa, Ali Dede-zâde Hasan Yusuf Efendi, Molla-zâde Hüseyin Ağa, Hacı Halil Ağa-zâde Ali Bey, Hacı Musa-zâde Hacı Nafiz Efendi, Hamad-zâde Mustafa Efendiler'dir³¹⁹.

2.19.4. Kuruluş Amacı: Mensucat üzerine her türlü mal ve eşya imal etmek, ettirmek ve sanayi müesseseleri kurmak, kurulmuş sanayi tesislerine ortak olmak veya bu tür sanayi kuruluşlarına destek vermek ve her türlü ziraat ve ticaret işleriyle uğraşmaktı³²⁰. Daha sonra 20.2.1338 (20 Şubat 1922)'deki genel kurul toplantısında, şirketin tüzüğü'nün 1. maddesinde tadilât yapılmış, kurduğu ve kuracağı sanayi tesislerinde üretilen ürünleri satmak için ticaretle uğraşmak ve kanunların müsaade ettiği ölçüde, tarla, arsa, mağaza, dükkân, hazne ve benzeri gayri menkuller satın alarak, tapu kayıtlarını şirket üzerine yapmak, gelecekte bunları değerlendirerek satmak, gayrimenkul alıp satmanın yanı sıra, banka kurmak, para ifraz ve istikraz muamelesinde bulunmayı faaliyet alanına almıştır³²¹.

2.19.5. Kuruluş Tarihi: 24 Mart 1334 (24 Mart 1918)

2.19.6. İmtiyaz Müddeti: 50 yıl

2.19.7. İdare Meclisi: Şirket genel kurulunun seçtiği ve tayin ettiği 5'ten 9'a kadar üyeden oluşan bir idare meclisi şirketi yönetir. Yalnız ilk 5 yıl için şirket yöneticilerini şirket kurucuları seçer ve tayin eder. Ancak böyle bile olsa onlar da

³¹⁹ BOA., A DVN MKL 65/37, lef.2, m. 1; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m. 1

³²⁰ BOA., A {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 40; BOA., MV 249/52; BOA., ŞD. 1258/37, lef.1; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m. 1

³²¹ BCA., 030.18.01.01 / 04.49.05

genel kurul üyelerinin tasvibine sunulacaklardır. İlk 5 yıl ile görevli olanların görevleri sona erince, yapılacak yeni seçimde şirket idarecileri kura ile belirleneceklerdir. Ondan sonraki her yıl için, genel kurul 3 üyenin görevine son vererek yerlerine 3 yeni üye tayin edecektir. Görevleri biten üyeler tekrar aday olup seçilebilirler.

İdare meclisi üyeleri 15 günde bir şirket merkezinde toplanacaklardır. Yapılacak bu toplantılarda, yarıdan bir fazla çoğunluk aranır. Ve alınan kararlar toplantıda hazır bulunanlara imzalatılacaktır. Ayrıca bu kararlar tutulan “zabıt defteri”ne de kaydedilecektir.

İdare meclisinde görev alacak üyelerin, şirketin 40 hisse senedine sahip olması gerekmektedir. Seçilenlerin hisse senetleri, şirket sandığında saklanır. Görevleri devam ettikçe alınıp satılamaz. Bu senetlerin üzerlerine “alınıp satılamaz” ibaresi vurulur. Vefat eden veya istifa eden idare meclisi üyesi olursa, yerleri geçici olarak idare meclisinin atayacağı üyelerle doldurulur. Ancak, idare meclisinin atayacağı geçici üyelerin kesin tayinlerini genel kurul yapacaktır.

İdare meclisi üyeleri, şirketin reisi başkanlığında şirketin sevk ve idaresinde tam yetkilidirler. Kendilerine yıllık kârdan belirlenerek verilecek hisselerden başka, genel kurulun takdir ettiği maaşı da alacaklardır. İlk 5 yıl atanan idare meclisi üyelerine bu maaş takdir edilmeyeceği gibi, hiçbir akrabaları 3.ncü dereceye kadar kesinlikle şirketin idare meclisinde görev almaları söz konusu olmayacaktır³²².

2.19.8. Senelik Maliyesi ve Tutulacak Defterleri: İlk yıl istisna tutulursa, şirketin mali yıl kontrolleri Şubat ayı başından Mart ayının sonuna kadarki süre içinde tetkik edilip, Genel Kurul’a takdim edilecektir. Şirket idarecileri her sene sonunda matlubat ve düyûnat defterleri tutup, bu defterleri şirket genel kurulundan 40 gün önce müfettişlere verecektir. Müfettişler bu konu ile ilgili tuttıkları raporu genel kurula takdim edecektir. Bunun dışında, genel kurula katılma hakkı olan her üye her an ve her zaman şirkete ait defterleri isteme ve inceleme hakkına sahiptir³²³.

2.19.9. Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirketin sermayesi 200.000 liradan ibaret, her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde 20.000 hisseye bölünmüştür. Senetler isme yazılı olup, Osmanlı vatandaşlarına münhasırdır.

³²² BOA., A DVN MKL 65/37, lef.2, m. 10-20 arası; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m. 10-20 arası

³²³ BOA., A DVN MKL 65/37, lef.2, m. 33; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m. 33

Şirket genel kurulu bu sermayeyi bir misli artırma hakkına sahiptir. Şayet böyle bir karar alınır bu hükümete bildirilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımı ise hükümetin iznine bağlıdır. Şirketin piyasaya sunacağı senetlerin örnekleri Ticaret Nezâreti'nden tasdiklendirilecektir.

Şirket sermayesinin tamamı imza ve %10'u istihsal olunduktan sonra kesin olarak teşekkül etmiş addolunacak ve hissedar yazılanlara, yatırdıkları aidat mukabili geçici senetler verilecektir. Aidatın tamamının ödenmesi durumunda geçici senetler asli senetlerle değiştirilecektir. Şirketin hisse senetleri Türkçe olarak düzenlenecektir.

Şirket hisse senetleri bir kişiye ait olup, varisleri ve alacaklıları hiçbir vesile ile şirketin emval ve emlâkini haczedemez ve şirket idaresinde söz sahibi olamazlar. Ancak hukuksal çerçevede, şirket onların kanuni haklarını tanımaya mecburdur.

Her ne suretle olursa olsun alınıp satılan hisse senetleri şirkete bildirilecek ve devir teslimleri kayıt altına alınacaktır. Şayet hisse senetlerinden zayi olan veya çalınan veya tahrip edilen olursa, senet sahipleri şirkete müracaat edecek, keyfiyet gazetelerde ilân edilecektir. Gazete ilânından 1 ay sonra şirketin kabul edeceği iki kefilin belirtilmesi şartıyla, kendisine eski senetlerin numaralarını taşıyan bir sertifika verilecektir. Tüm bu muamelelerin masrafı hissedara ait olup, kazara yırtılmış senetler olursa, hiçbir muamele yapılmaksızın, şirket tarafından yırtık senetler alınarak yenileri senet sahibine takdim edilecektir³²⁴.

2.19.10. Şirketin Yıllık Kârının Taksimi: Şirketin yıllık gelirinden şirket memurları, müstahdemleri ve şirketin diğer masrafları düşüldükten sonra geriye kalan temettüatı paylaşılır. Bu paylaştırmada önce ihtiyat akçesi için %6'lık bir pay ayrıldıktan sonra geriye kalan meblağ şöyle dağıtılacaktır. %10 şirket kurucularına, %7 şirket idarecilerine, %1 müstahdemlere, %82 ise hissedarlara verilecektir³²⁵.

2.19.11. Şirketin İhtiyat Akçesi: Şirketin ihtiyat akçesi yıllık kârdan kesinti yapılarak oluşturulacaktır. %6'lık yapılacak bu kesinti, şirket sermayesinin %25'ine ulaştıktan sonra, kesinti durdurulacaktır. Ancak olası meydana gelecek bir açıkta, bu para kullanılır ve %25'in altına tekrar düşerse, kesinti tekrar yapılacaktır. Şirket

³²⁴ BOA., A DVN MKL 65/37, lef.2, m. 5-6-7-8-9; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m. 5-6-7-8-9

³²⁵ BOA., A DVN MKL 65/37, lef.2, m. 34; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m.34

müddetini doldurur veya herhangi bir nedenden dolayı fesih kararı alınırsa ihtiyat akçesi ortaklara eşit olarak dağıtılacaktır³²⁶.

2.19.12. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Valilik Makamı'ndan gönderilen, Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsât-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nde tetkik olunup 2 Mayıs 1333 (2 Mayıs 1917) tarihinde Sadaret'e, Sadrazam da Şura-yı Devlet'e havale etti³²⁷.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde, şirket tüzüğü incelenirken, şirket kurucularından Tenekeci-zâde Hacı Mehmet Efendi'nin çektiği telgraf, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne ulaştı. Hacı Mehmet Emin Efendi ilgili telgrafında; “*Şirket kurucularından olan ve tüzüğün 1. maddesinde isimleri yazılı olan Kulu köylü İsmail Efendi'nin isminin sehven Bafralı Tutak-zâde Biraderler Şirketi'nin yerine yazıldığını, şimdiki halde ise Bafralı Tutak-zâde Biraderler Şirketi'nin de kurucular tarafından ihraç edildiğini*”³²⁸ yazıyordu.

Bu durum karşısında, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi, Padişah'a İrade-i Seniyye için tüzüğün sunulmasından önce; “*kurucunun kurucuya mukavelenin mahiyetiyle ilgili olarak bir çeşit bilgi sızdırdığı cihetiyle, bir veya birkaç kişinin tadilât veya tebdilât icrasına kurucular yanında, başkalarının ihraç veya ithal edilmeleri durumunda genel muvafakatnamenin şüpheye mahal verdiği kanaatiyle*”³²⁹ şirket tüzüğünün, Sadrazam'a 5 Mayıs 1333 (5 Mayıs 1917)'de geri iadesini kararlaştırdı. Sonuçta tüzük Konya'ya geri döndü.

Şirket kurucularınca tekrar düzenlenen yeni şirket tüzüğü 1 Eylül 1333 (1 Eylül 1917)'de tekrar Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne geldi. Şura-yı Devlet'e havale edilen tüzük 12 Teşrîn-i Sani 1333 (12 Kasım 1917) tarih ile Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde tekrar incelemeye alındı. Yapılan tetkikte tüzüğün 12. maddesindeki; “*İdare Meclisi mukarreratının bizzat veya bil-vekâle hazır bulunan azanın ekseriyeti iraeisiyle muteber olacağı*” cümlesindeki “*bizzat veya bil-vekâle*” kelimeleri çıkarılarak yerine, “*en azından yarısından bir fazla azanın bulunmasıyla*

³²⁶ BOA., A DVN MKL 65/37, lef.2, m. 35-36-37; BOA., DUİT 122/9, lef.4, m.35-36-37

³²⁷ BOA., ŞD. 1258/37, lef.1

³²⁸ BOA., ŞD. 1258/37, lef.1-2

³²⁹ BOA., ŞD. 1258/37, lef.1

muteber olur” cümlesi getirilmiştir. 14. maddedeki, “*İdare Meclisi’ne seçileceklerin, şirketin 40 hissesine sahip olması gerektiği*” cümlesi “*50 hisse senedine malik olanlar*” diye düzeltilmiş ise de, bunun şirketin hisse senetlerinin kıymet oranı ve şirketin sermaye miktarıyla çelişeceği düşüncesinden tekrar 40 hisse senedine düşürülerek tashihi yapıldı. 27. maddedeki hisseler bedeli şirket sermayesinin en azından %20’sine ulaşan hissedarlar tarafından teklif edilecek maddelerin genel kurul gündemine alınması zorunlu olup, ancak bu miktar emsal şirketlerde %15 olduğundan, bu maddede tashih edilmiş ve tüzükteki bu düzeltmeleri şirket adına vekâleti bulunan Kerim Bey, kabul ve imza etmiştir. Tüzük düzenlenen şekliyle 13 Mart 1334 (13 Mart 1918) tarihinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu’na geldi. Şura-yı Devlet ve birkaç gün sonra da Meclis-i Vükelâ’dan onay alan şirket nizamname-i dahilisi, Sadrazam tarafından 20 Mart 1334 (20 Mart 1918) de İrade-i Seniyye için Padişah’a sunuldu. 24 Mart 1334 (24 Mart 1918)’de de İrade-i Seniyye kararı çıktı³³⁰.

Her sene bir istatistik cetveli çıkaracak olan şirket, tüzüğünün 45. maddesine göre tutulan bu istatistiki bilgileri Nezâret’e göndermekle de yükümlüydü.

Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi; her biri 10 lira kıymetinde olan 20.000 hisse senedine ait damga resminin tamamını ödemiş ve senetlerinin hepsinin piyasaya sürülebileceğini hissedarlara duyurmuştur³³¹.

Millî Mücadele boyunca çok düzgün bir faaliyet içerisinde olan şirketin gazetede bir ilânında; “*10 Mayıs 1336 (10 Mayıs 1920)’da Cumartesi günü, genel kurul toplantısı yapılacağından, toplantıya katılacakların, saat 12’de şirket binasında hazır bulunmaları ilân olunur.*”³³² denilerek yıllık kongrelerini yaptığı bilinmektedir. Yine bir başka ilânda, “*Teşebbüsat-ı Ümraniye Şirketi genel kurul toplantısı gerçekleştirilmiş ve şirket idare meclisinin çalışmaları tetkik edilerek kabul edilmiş ve şirket idare meclisi ile ilgili hiçbir şüphenin olmadığı kanaati hasıl olmuştur*”³³³ denilmektedir.

30 Mayıs 1337 (30 Mayıs 1921) tarihinde yapılan şirket genel kurulunda, nizamnamesinin 41. maddesinde tadilât yapan şirketin, bu tashihiinde; banka kurmak,

³³⁰ BOA., DUİT 122/9, lef.3; BOA., A. DVN MKL 65/37, m. 45

³³¹ Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, 35 Sene, 1 Şubat 1335 (1 Şubat 1919) Cumartesi, nr. 1758, s. 22

³³² Öğüt, 3 Nisan 1336 (3 Nisan 1920) Cuma, S.-, s. 2

³³³ Babalık, 30 Nisan 1338 (30 Nisan 1922), S. 881, s. 2

para ikraz ve istikrazında bulunmak talebi 20.03.1338 (20 Mart 1922)'de İktisat Vekâleti'ne gelmiş, 27 Mayıs 1339 (27 Mayıs 1923) tarihinde de İktisat Vekâleti Ticaret Müdüriyet-i Umumiyesi Tezkeresi, TBMM'si İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu)'nce kabul edilmiştir³³⁴.

27 Mart 1339 (27 Mart 1923) tarihli gazete ilânında, “*Teşebbüsât-ı Ümran Osmanlı Anonim Şirketi'nin 25 Nisan 1339 (25 Nisan 1923) tarihine denk gelen Çarşamba günü saat 3'te şirket idarehanesinde yıllık genel kurul toplantısı yapılacağından şirketin 10 hisse senedinin sahibi olan hissedarlar bahsedilen toplantıda hazır bulunmak isterlerse, hisse senetlerini toplantı gününden 10 gün evvel şirket müdüriyetine teslim edip katılım kartlarını almaları ilân olunur. Görüşülecek konular: 1- İdare Meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 2- 1338 (1922) senesi bilânçosunun tetkik ve tasdiki, 3- 1339 (1923) senesi için müfettiş tayini ve ücretinin takdiri, 4- 1339 (1923) senesi için yeni İdare Meclisi üyesi seçimi ve tayini, 5- %4 temettü dağıtılması hakkında İdare Meclisinin teklifi*”³³⁵ yazısı vardır.

25 Nisan 1339 (25 Nisan 1923)'da genel kurulunu sorunsuz gerçekleştiren şirket, yeni yönetimini de seçerek taze ve zinde bir güç oluşturdu. Yeni yapılanmayla çalışma alanını da genişletmiş olan Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsât-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi, 1922'de İstasyon Caddesi üzerinde temelini attığı iplik fabrikasını 1923'te faaliyete geçirdi³³⁶. Şirket Cumhuriyet'in ilânından sonra da faaliyetini sürdürmüştür.

³³⁴ BCA., 030.18.1.1/6. 49.12

³³⁵ Babalık, 27 Mart 1339 (27 Mart 1923), S. 1155, s. 2

³³⁶ Ferit vd., Konya Rehberi, s. 36.

2.20. KONYA KÖYLÜ TİCARET VE SANAYİ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.20.1. Şirketin İsmi: Konya Köylü Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi (Konya Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi)'dir.

2.20.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, yeni şubeler açılırsa Ticaret Nezâreti'ne haber verilecektir.

2.20.3. Şirketin Kurucuları: Bozkır kazasının Taşbaşı Köyü'nden Hacı Hüseyin Efendi, Taşbaşı-zâde Ali Efendi, Armutlulu İsmail Efendi, Mekteb-i Hukuk mezunlarından Bozkırlı Mehmet Efendi-zâde Mehmet Nazif Efendi, Bozkır'ın Çukurkavak Köyü'nden Hacı Musa Kâzım Efendi, Konya'nın Şih Ahmet Mahallesi'nden Burhan-zâde Hacı Mustafa Efendi, Burhan-zâde Mehmet Nazif Efendi, Konya'nın Sultaniye (Kadınhanı) kazasından Hotamışlı Hacı Bekir Efendi, Hotamışlı Ebubekir Sami Efendi, Konyalı Maytap-zâde Refet Efendi, Maytap-zâde Mustafa Vehbi Efendi ve Kerim Mazhar Efendiler'dir³³⁷.

2.20.4. Kuruluş Amacı: Konyalı köylülerin kullandıkları ziraat aletlerinin her türlüünü imal edecek fabrikalar tesis etmek, üretilmeyen alet edevat olur ise onları da yurt dışından getirtip ucuz fiyattan pazarlamak. Köylülerin ürettikleri malların kıymetini belirleyerek değeri üzerinden satılmasını temin edip sürümünü gerçekleştirmek ve köylüleri ticarete alıştırmannın yanı sıra para kazanabilecek her türlü alışveriş işleriyle uğraşmaktır.

Şirket daha sonra nizamnamesinin 1.nci maddesini yenilemiş ve amacına, kanunlar çerçevesinde değişik fabrikalar kurmak, yol ve köprü inşaatçılığı yapmak, maden imtiyazı almak, bu konuda hükümetle mali işbirliğine gitmek, komanditer sıfatıyla diğer şirketlerle ortak girişimlerde bulunmak, mamül ve yarı mamül yerli mallarının sürümünü gerçekleştirmek, memleket içinde kullanılması sorunlu her türlü mal ve eşyanın ithalini yaparak ucuza satmak ve ticaretin her alanında faaliyet göstererek ülke içinde bu konuda söz sahibi olmayı da eklemiştir³³⁸.

2.20.5. Kuruluş Tarihi: 20 Mayıs 1334 (20 Mayıs 1918)³³⁹.

³³⁷ BOA., ŞD. 1262/1, lef.2, m. 1; BOA., DUİT, 122/21, lef.2. m. 1

³³⁸ BOA., ŞD. 1262/1, lef.2, m. 1; BOA., DUİT 122/21, lef.2, m. 1

³³⁹ BOA., A{DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 62

2.20.6. İmtiyaz Müddeti: İmtiyaz süresi herhangi bir fesih durumu veya sürenin uzatılması söz konusu olmazsa 20 senedir³⁴⁰.

2.20.7. Şirketin İdare Meclisi: Diğer şirketlerden farklı bir uygulama yapmıştır. Şirket, Konya Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi ismini kullanırken ki, idare şekli 5 ile 12 kişi arasında değişen üyelerden oluşacaktır. Ancak ilk 3 yıl için idare meclisini şirketin kurucuları belirleyecek, ilk 3 yılın bitiminde şirket idare meclisi, genel kurulda yapılacak seçimle tamamen yeni üyelerden oluşacaktır. Daha sonraki yıllar itibariyle şirket üyeleri kendi aralarında idare meclisinde görev almak için gruplaşacaklar ve genel kurul bu gruplardan herhangi birini yine gruplar arası yapılacak bir seçimle yönetime seçerek tayin edecektir. Böylece şirkete üye olan herkes, şirket idare yönetiminde söz sahibi olmuş olacaktır³⁴¹.

Konya Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi isim değiştirip, Konya Köylü Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi ünvanını aldıktan sonra ise, yine aynı sayıda üyelerden oluşan ve her yıl yapılacak genel kurulda, şirket idare meclisi yenilenecek belirlenecektir³⁴².

Yapılan isim değişikliğinden sonra şirket yönetiminin yapacağı toplantılarda görüşülen konu ile ilgili aldığı kararlarda, “*eşit oy oranı çıkması halinde şirket reisinin oyu belirleyici olacaktır*” maddesi değiştirilmiş, yerine “*eşitlik halinde karar reddolunacaktır*” şekline dönüştürülmüştür. Yapılan bir diğer değişiklik de idare meclisine seçileceklerle ilgilidir. Bu konuda nizamnamesinin 15. maddesinde, “*15 hisse senedine sahip olanlar şirket idari yönetimine talip olabilirler*” maddesi Nezâret’ce 25’e çıkarılmış ise de, şirket yönetiminin vekâlet verdiği Taşbaşı-zâde Ali Bey, “*Şirket sermayesini oluşturacak hisse senetlerinin değerinin 10 lira olmasından dolayı idareye taliplerin de 20 hisse senedine sahip olmaları gerektiği*” yönündeki itirazı kabul görmüş ve Nezâret “*İdare heyetine geleceklerde 20 hisse senedi aranır*” maddesini onaylamıştır³⁴³.

Diğer şirketlerde olduğu gibi bu şirketin idarecileri de şirketin faaliyetleri konusunda şirketle ilgili her türlü tasarrufu ellerinde bulundurmaktadırlar.

Sermaye artırımında ise, şirket genel kurulu 1 misli artırma yetkisine sahiptir.

³⁴⁰ BOA., A{DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 62; BOA., MV 249/99; BOA. ŞD. 1262/1, lef.2; BOA., DUİT 122/21, lef.1

³⁴¹ BOA., ŞD. 1262/1, lef.3, m. 10

³⁴² BOA., DUİT 122/21, lef.4, m. 10

³⁴³ BOA., ŞD. 1262/1, lef.2; BOA., DUİT 122/21, lef.3

2.20.8. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Nizamnamesine göre 10 lira kıymetinde 6.000 hissesi olacak olan şirket ayrıca 40 adet de kurucu hisse senedi ihraç edecektir. Satılacak olan kurucu hisse senetleri kesinlikle şirketin kuruluş tarihinden itibaren 5 yıl içinde satılamayacaktır. Ancak 5 yıl sonra satılabilecektir.

Yıllık temettüden, ihtiyat akçesi için ayrılacak miktar ve yapılan masraflar düşüldükten sonra geriye kalanın %7'sini kuruculara, %3'ünü idare meclisine, %90'nını da üyelere vermeyi taahhüt eden şirketin kurucu ve idarecilerinin kahir ekseriyeti, 1919 yılında meydana gelen, Konya Delibaşı Mehmet İsyanı'na katılıp destek vermişlerdir.

10 Mayıs 1336 (10 Mayıs 1920) Cumartesi günü saat 3'de şirket genel merkezinde genel kurulunu yapan şirket³⁴⁴, bu genel kurulda, Armutlulu İsmail Efendi'yi şirket adına yapılacak her türlü faaliyette yetkili kıldıysa da, ondan sonraki yıllarda şirketle alâkalı hiçbir bilgiye rastlanmaz. Sadece idarecilerinin çoğunluğu Konya İstiklâl Mahkemeleri tarafından yargılanmış, bir kısmı idam edilirken bir kısmı da hapsedilmişlerdir.

---

³⁴⁴ *Öğüt*, 30 Nisan 1336 (30 Nisan 1920), S. 2, s. 1

2.21. KONYA MİLLÎ KÖYLÜ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

2.21.1. Şirketin İsmi: Konya Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketi

2.21.2. Şirketin Merkezi: Konya

2.21.3. Şirketin Kurucuları: Kart-zâde Hacı Ahmet Ağa, Kart-zâde Hacı Musa Ağa, Bulduklı Hacı Bektaş Ağa, Yusuf Molla-zâde Hüseyin Hüsnü Efendi, Abbas-zâde Ahmet Fehmi Efendi, Kadri Bey-zâde Hacı İshak Ağa ve kardeşi Kadri Bey-zâde Süleyman Ağa, Hacı Süleyman-zâde Hasan Efendi, Abidin Ağa-zâde İsmail Ağa, Hacı İbrahim-zâde Bekir Ağa, Hacı Ahmet Ağa-zâde Mustafa Ağa'dır³⁴⁵.

2.21.4. Kuruluş Amacı: Her türlü zahire, erzak, kumaş, canlı hayvan ve hayvan ürünleri, sanayi ürünleri ile her çeşit mal, mülk ve eşyayı şirket adına veya sipariş yoluyla hatta komisyonculuk yaparak almak, satmak, diğer ticari şirketlerin yaptığı her türlü ticaret sahasından istifade etmek, fabrika ve imalâthaneler kurmak, bunların ürettiklerinin işletmeciliğini yapmak, bu konuda ihtiyaç duyarsa merkezinin yanı sıra yeni şubeler açmak, yeni depolar meydana getirmek, ayrıca gereksinim duyması halinde gayrimenkul edinmektir³⁴⁶.

2.21.5. Kuruluş Tarihi: 12 Kânûn-ı Evvel 1334 (12 Aralık 1918)

2.21.6. İmtiyaz Müddeti: 40 sene

2.21.7. Şirketin İdare Meclisi: Şirket tüzüğüne göre şirketin idari yönetimi 5 ile 11 kişi arasındaki üyelerden oluşacaktır. İlk 5 yıl için idare meclisi üyelerini şirketin kurucular kurulu belirleyecek. 5 yılın bitiminde ise, genel kurulda yapılacak seçimle, idare meclisi üyeleri yeniden seçilip atanacaklardır. Ondaki sonraki yıllarda ise, idare meclisinden 2 üyenin görevine son verilecek, kıdem itibarıyla 2 yeni üye seçilerek görevlendirilecektir.

Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketi'nin kurucuları ilk 5 yıl için Hacı Ahmet Ağa-zâde Mustafa Ağa, Kadri Bey-zâde Süleyman Ağa, Yusuf Molla-zâde Hüseyin Hüsnü Efendi ile Abbas-zâde Ahmet Fehmi Efendi'yi şirket idare yönetiminde görevlendirmişti³⁴⁷. Şirket idari yönetimi, ayda 1 defa şirket idare merkezinde toplanarak, şirketle ilgili konuları görüşüp karara bağlayacaktır.

³⁴⁵ BOA., ŞD. 1261/23, lef.5, m.1

³⁴⁶ BOA., ŞD. 1261/23, lef.5, m.1

³⁴⁷ BOA., ŞD. 1261/23, lef.5, m.10-11

Her halde ve durumda, diğer şirketlerde olduğu gibi bu şirkette de idare meclisi üyeleri şirketle ilgili her türlü faaliyet ve tasarrufu yetkilerinde bulundurlar.

2.21.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirket sermayesi, kıymeti 10 liradan ve 10.000 hisseden oluşan 100.000 Osmanlı lirasıdır.

Şirket genel kurulu bu sermayeyi 1 misli artırmaya yetkilidir.

2.21.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: 1 Kânûn-ı Evvel 1332 (14 Aralık 1916)'de Konya Valiliği tarafından gönderilen şirket tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nde incelendikten sonra, sebebi nedir bilinmese de şirketin kurucularına iade edilmek üzere, Konya Vilâyeti'ne geri gönderilmiştir.

Yeniden düzenlediği şirket nizamnamesini Konya Valiliği aracılığıyla tekrar Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne takdim eden Konya Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketi kurucuları, şirketlerinin işlerini İstanbul'da takip etmek için kuruculardan Yusuf Molla-zâde Hüseyin Hüsnü Efendi ile Abbas-zâde Ahmet Fehmi Efendi'yi görevlendirdi. Şirketin işlerini takip etmekle görevli bu ikili ise, İstanbul'da Küçük Remim Han, 3 numaralı yazıhanede faaliyet gösteren Avukat Zekeriya Macit Bey'e; *“tarafımızdan tesis edilen Anonim şirketin Ticaret ve Ziraat Nezâreti, Şura-yı Devlet ile diğer devlet kuruluşlarındaki müracaat ve iş takiplerini yapmaya, gerekirse imzalamaya tarafımızdan yetkilendirildi”*³⁴⁸ diyerek vekâlet verip görevlendirdiler.

12 Kânûn-ı Sâni 1333 (25 Ocak 1917) tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nde incelenen şirket tüzüğü Şura-yı Devlet'e gönderildi.

15 Kânûn-ı Sâni 1333 (28 Ocak 1917)'de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alınan şirket nizamnamesinin önce 7. maddesi değiştirildi. 7.nci madde, diğer şirketlerin 7.nci maddesine benzemektedir. Ancak, zayı olan hisse senet sahibinin, şirket idare meclisini ikna etmesi konusunda, hisse senedini zayı ettiğini resmi vesikalar ve gazete ilânıyla ispat ettiği halde, yeni hisse senedi verilmesi kısmında *“zayı veya kaybolan hisse senedatının keyfiyeti, zayinin vesaik-i resmiye ile ispat ve ikna meselesi her zaman muhkemül-husül olmayıp, senet sahibinin zayı hukukunu müstelzim olabilecektir”* cümlesi atılmış, onun yerine *“zayı olan senet sahibinin şirkete müracaatı halinde, masrafı sahibine ait olmak üzere keyfiyeti gazetelerde ilân ve ilân tarihinden 1 ay sonra şirketçe kabul edilecek iki*

³⁴⁸ BOA., ŞD. 1261/23, lef.4

kefil gösterilmesi şartıyla, eski senetlerinin numaralarını taşıyan yeni senetler verilecektir” şekline dönüştürülmüştür³⁴⁹.

Temettüatın dağılımına ait 34.ncü maddede de değişiklik yapılmış ve şirketin yıllık kârının %8’i ihtiyat akçesi için ayrıldıktan sonra, faiz verilmeksizin, kalanının kuruculara, idare meclisine ve saireye dağıtımı gösterilmiş ise de, faizinin emsallerinde olduğu gibi kaidesine uygun şekilde ayarlanabileceğinden ilgili madde, şirketin yıllık kârının ödenmiş sermaye nisbetinde hisselerin tamamına faiz olarak, kurucuların ifadelerine göre %4 verilmesine kifayet edecek meblağ ve %8 ihtiyat akçesi ayrıldıktan sonra kalan kısmı % itibariyle, %13 kuruculara, %5 idare meclisine, %1 şirket müdürüne, % 1 şirkette çalışan memur ve hizmetlilere, %2 içte ve dışta şirket adına başarı gösteren memurlarına ve %78’i de umum hissedarlara dağıtılacaktır...şekline dönüştürülmüştür.

Yapılan değişiklikleri, şirket adına onaylayan avukat Zekeriya Macit Bey, Şura-yı Devlet Genel Kurulu’nda problem yaşadı. Çünkü, şirketin nizamnamesinde ismi yazılı olan kurucuların ikisi dışında diğerlerinin imzalı yetki belgelerinin verilmediği görüldü³⁵⁰. Kendisinden diğer imzaların da tamamlanması, aksi halde vekâletin geçersiz olduğu belirtildi³⁵¹.

15 Teşrîn-i Evvel 1334 (15 Ekim 1918) tarihine kadar, imzalı vekâletnameleri getirterek teslim eden Zekeriya Macit Bey, 12 Kânûn-ı Evvel 1334 (12 Aralık 1918)’de şirkete ait İrade-i Seniyye kararını aldı. Fakat binbir zorluk ve zahmet içinde kurulan Konya Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketinin faaliyetleri noktasında, Konya basınında hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Kapanışı ile ilgili de herhangi bir bilgi yoktur.

³⁴⁹ BOA., ŞD. 1261/23, lef.1

³⁵⁰ BOA., ŞD. 1261/23, lef.2

³⁵¹ BOA., ŞD. 1261/23, lef.3

2.22. KONYA ELEKTRİK OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.22.1. Şirketin İsmi: Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi

2.22.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Konya olup, İdare Meclisi'nin kararıyla Osmanlı'nın sair bir mahallinde veya yabancı memleketlerde şubeler açabilecektir. Şubelerin açılması durumunda Ticaret Nezâreti bilgilendirilecektir.

2.22.3. Şirketin Kurucuları: Hacı Mendi-zâde Doktor Yusuf Ziya Paşa, Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişini Mehmet Veled Çelebi Efendi, Sertarik Hz. Mevlânâ Adil Çelebi, Hüsnu Efendi-zâde Kazım Bey, Maytap-zâde Refet Efendi, Kadı-zâde Ahmet Efendi, Mazlum-zâde Hacı Osman Efendi, Mecidiye-zâde Akif Bey, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Burhanzâde Hacı Mehmet Efendi, Temriyeci-zâde Hüseyin Efendi, Keleş-zâde Hacı Ahmet Efendi, Halim-zâde İhsan Efendi, Taşbaşlı-zâde Nazif Efendi, Kalfa-zâde Hacı Sabit Efendi, Tokatlı-zâde Hacı Mustafa Efendi, Aksaraylı Vehbi Efendi, Tımraşlı Etem Bey, Taşbaşlı-zâde Hacı Hüseyin Efendi, Nuri Efendi-zâde Muhittin Paşa, Nuri Efendi-zâde Mehmet Emin Bey, Tahir Paşa-zâde Cevdet Efendi, Karahafız-zâde Mustafa Efendi, Haydar-zâde Süleyman Asaf Bey, Nuri Efendi-zâde Hüsamettin Bey, Ahibaba-zâde Yusuf Efendi, Aşçı-zâde Mustafa Efendi, Hacı Mendi-zâde Süleyman Efendi, Hacı Mendi-zâde Nuri Efendi, Gaznezâde Nuri Efendi, Hacı Vehbi-zâde Niyazi Efendi, Nalbant-zâde Abdurrahman Efendi, Hacı Ceri-zâde Seyit Efendi, Kitapçı-zâde Kemal Efendi, Kadı-zâde Mehmet Efendi, Tokatlı-zâde Mehmet Efendi, Termiyeci-zâde Hüseyin Efendi, Hacı Mendi-zâde Kaşif Efendi, Hadimli Abdi Azmi Efendi, Termiyeci-zâde Mehmet Efendi, Termiyeci-zâde Mevlüt Efendi, Tokatlı-zâde Nuri Efendi, İbaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Derviş Mehmet-zâde Cevri Efendi, Hüseyin Efendi-zâde Niyazi Efendi, Hamamcı-zâde Recep Efendi, Afaki-zâde Mehmet Efendi, Keleş-zâde Ümit Efendi, Şamil-zâde Mehmet Efendi, Hacı Osman-zâde Hacı Mehmet Rüştü Efendi, İsmail Çavuş-zâde İsmail Efendi, Kaşıkçı-zâde Tahir Efendi, Ehvin-zâde Nuri Efendi, Ereğlili Hacı Rüştü Efendi, Mehmet Rüştü Efendi'nin Mahdumu Ahmet Hamdi Efendi, Hidayet-zâde Mustafa Efendi, Abdurrahman-zâde Memiş Efendi, Çaylı Köylü-zâde Recep Efendi, Alibeyhüyükü Hacı Süleyman Efendi, Kelleci-zâde Hacı Halil Efendi, Botsalı-zâde Hacı Emin Efendi, Serdari-zâde Cemil Efendi, İbaoğlu-zâde Ali Efendi, Gilisralı-zâde Hacı Ali Efendi, Hacı Kaymak-zâde Kasım Efendi, İbaoğlu-zâde Tevfik Efendi, Keleş-zâde Mehmet Efendi, Doğrucan-zâde

Hacı Tahir Efendi, Dava Vekili Musa Kazım Efendi, Nuri Efendi-zâde Rıfat Efendi, Halim-zâde İzzet Efendi, Karahafız-zâde Ali Efendi, Keleş-zâde Nuri Efendi, Türkmen-zâde Hacı Osman Efendi, Atik-zâde İsmail Efendi, Hamza-zâde Hakkı Efendi, Koygun-zâde Ali Efendi, Kalfa-zâde Hüseyin Efendi, Abdülkerim-zâde Numan Efendi, Kişnişci-zâde Ahmet Efendi, Gilisralı-zâde Hacı Tahir Efendi, Hacı Dede-zâde Selahattin Efendi, Aksaraylı Ali Bıçak-zâde Ethem Efendi, Aksaraylı Hacı Ahmet Efendi'nin Mahdumu Gani Efendi, Aksaraylı Ali Bıçak-zâde Mehmet Efendi, Aksaraylı Ali Bıçak-zâde Halil Efendi, Hacı-zâde Mehmet Ali Efendi, Aksekili Hacı Hasan Efendi-zâde Mehmet Nuri Efendi, Veysel Efendi-zâde Hafız Hüseyin Efendi, Tayip Efendi-zâde Mehmet Tahir Efendi, Armutlu-zâde İsmail Efendi, Kaşıkçı-zâde Mehmet Efendi, Kadir Çavuş-zâde Hafız Ahmet Efendi, Sıraç-zâde İsmail Efendi, Armağan-zâde Mehmet Efendi, Lefkeli-zâde Abdülkadir Efendi, Gözlüklü-zâde Ali Rıza Efendi, Gedik-zâde Mustafa Efendi, Kartal-zâde Hüseyin Efendi, Hotamışlı Hacı Himmet Efendiler'dir³⁵².

2.22.4. Kuruluş Amacı: Konya şehri ve kasabalarının elektrik kuvveti ile aydınlatılması, elektrik kuvvetiyle çalışan tramvay tesisinin gerçekleştirilmesi ve işletilmesi, icap eden mahallere dekovil hatları tesisi, ziraat aletleri ithali ile bu aletleri üreten fabrikaların tesisi, tuğla ve kiremit fabrikaları tesisi, soğuk hava depoları inşası, bataklık arazilerin kurutulması verimli arazilere dönüştürülmesi ve her türlü ticaret ve son model üretilmiş her nevi medeniyet araçlarının doğrudan getirilerek halka arzı ile iştiğal etmek ve gerek doğrudan doğruya ve gerek başkaları adına hükümet ile her türlü taahhüdata girebilmek ve komanditer sıfatıyla anlaşmalar yapmağa selahiyeti olmanın yanı sıra şirket esas maksat ve iştiğal muameleleri için lazım gelen taşınmaz mallar edinmektir³⁵³.

2.22.5. Kuruluş Tarihi: Padişah Mehmet Reşad'ın İrade-i Seniyyesi'nde; *“Hacı Mendizâde Doktor Yusuf Ziya Paşa ile Dergâh-ı Hazreti Mevlânâ Postnişini Mehmet Veled Çelebi ve Sertariki Hazreti Mevlânâ Adil Çelebi Efendiler ve arkadaşları tarafından bir şirket teşkili için Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararı ile ruhsat verilmiştir. 26 Mart 1334 (26 Mart 1918)”*³⁵⁴ denilmektedir.

³⁵² *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, İstanbul 1334, s. 3, m. 1; *BOA.*, ŞD. 1262/33, lef.2, m. 1; *BOA.*, DUİT. 122/10, lef.2, m. 1; *BOA.*, A.DVN MKL 65/4, lef.2, m. 1.

³⁵³ *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 1, *BOA.*, ŞD. 1262/33, lef.2, m. 1; *BOA.*, DUİT 122/10, lef.2, m. 1, *BOA.*, A. DVN MKL 65/4, lef.2, m. 1.

³⁵⁴ *BOA.*, A. {DVNS. MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 41; *BOA.*, MV 249/59; *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 4.

2.22.6. İmtiyaz Müddeti: Herhangi bir durum söz konusu olmazsa 99 yıl.

2.22.7. İdare Meclisi: Şirket İdare Meclisi, genel kurulun seçeceği 9'dan 15'e kadar üyeden oluşacaktır. Ancak ilk 5 sene için oluşacak İdare Meclisi kurucular tarafından tespit edilip tayin edileceklerdir.

İlk 5 sene için seçilenlerin görev süreleri bittikten sonra, yeni oluşturulacak idare meclisi kura usulüne göre belirlenerek genel kurulca görevlendirilecek, ondan sonraki her sene, idare meclisinden 5 kişinin görevine son verilerek kıdem itibariyle önde olanlardan 5 kişi yerlerine seçilip, tayin edileceklerdir. İdare meclisinde görev alıp da görevi son bulan bir üye, yeniden idare meclisine seçilmek için aday olabilecektir.

Şirket idare meclisi her 15 günde bir yarıdan bir fazla çoğunluk aranarak, şirket merkezinde toplanacaktır. Ayrıca şirket üyelerinden 5 üyenin imzalı talebi üzerine, şirket idare meclisi her an toplanmaya mecburdur.

Şirket idare meclisinin toplantıları toplantı defterine kaydedilir ve toplantıda bulunan idare meclisi üyelerince de imzalanır³⁵⁵.

İdare Meclisi'de görev almak isteyenlerde, şirketin 50 hisse senedine sahip olma şartı aranmaktadır. Seçilenlerin hisse senetleri şirket sandığında saklanır ve görevleri süresince, alınıp satılamaz. İstifa eden veya ölen İdare Meclisi üyesi olursa, şirket idare meclisi, yerlerine geçici üye atayabilir. Bu geçici atanmış üyelerin kesin tayinlerini ise, ancak genel kurul yapar.

Şirket idare meclisi şirket ve emvalinin idaresi için her türlü yetkiye sahip olup, şirket adına sulh aktedip, hakem tayin etmek yetkisine de sahiptir. Yıllık bütçeyi hazırlayarak, genel kurula takdim etmek ve dağıtılacak yıllık kâr marjının miktarını da teklif eder. Şirket müdürünün her türlü mahkemeye şirket adına katılma yetkisi olup, şirket yöneticilerinin olası bir durum olarak görevlerinde suistimalleri görülürse, yerlerine hariçten yöneticiler atanabilir.

Şirket yönetiminde bulunanlar yıllık kârdan kendilerine ayrılan hisseden başka, genel kurulun takdir ettiği maaşı da alacaklardır³⁵⁶.

³⁵⁵ BOA., ŞD. 1262/33, lef.2, m. 11-15 arası; BOA., DÜİT. 122/10, lef.2, m. 11-15 arası; BOA., A. DVN MKL 65/4, lef.2, m. 11-15 arası; *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 11-15 arası.

³⁵⁶ BOA., ŞD. 1262/33, lef.2, m. 16-21 arası, BOA., DÜİT 122/10, lef.2, m. 16-21 arası; BOA., A. DVN MKL 65/4, lef.2, m. 16-21 arası; *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 16-21 arası.

2.22.8. Şirketin Genel Kurulu ve Toplanması: Her yılın Mart ayında düzenli olarak toplanacak olan şirket genel kurulu, ayrıca şirket yönetiminin gerekli görmesi durumunda, şirket genel merkezinde olağanüstü olarak da toplanır. Genel kurul toplantısı 20 gün öncesinden Ticaret Nezâreti'ne bildirilecek ve toplantı için bir komiser talebinde bulunulacaktır. Ayrıca Ticaret Nezâreti'ne, şirketin idare meclisi faaliyet raporu, müfettiş raporu, yıllık bilânço ile yıllık genel kurul tutanağı, yıllık genel kurula katılanların listesi ve hisse miktarını gösteren cetveller de gönderilecektir.

20 hisse sahibi olan üyeler, yıllık genel kurula asaleten veya vekâleten iştirak edebilecektir. 20 hissesi olan, genel kurulda bir oy kullanabileceği gibi 20'den fazla oy kullanma hakkına da sahip olmayacaktır.

İlk toplantıda çoğunluk sağlanamazsa, 20 gün sonra çoğunluk aranmaksızın şirket genel kurulu yapılacaktır. Şirket genel kurulu şirketle alâkalı her türlü konuyu toplantısında ele alabilir. Şirket tüzüğünde değişiklik yapabilir³⁵⁷.

2.22.9. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirketin sermayesi 500.000 lira olup, her biri 10 liradan 50.000 hisseye bölünmüştür. Hisse senetleri isme kayıtlı ve Osmanlı vatandaşlarına aittir. Bundan başka 500 adet kurucu hisse senedi satılacak. Ancak kurucu hisse senetleri şirketin kuruluş tarihinden itibaren 5 yıl alınıp satılamayacaktır. Şirket genel kurulu bu sermayeyi bir misli artırabilir.

Şirket sermayesinin tamamı imza ve % 10'u istihsal olunduktan sonra, şirket teşekkül etmiş sayılacak ve hissedar yazılanlara, yazıldıkları miktar oranında geçici, isimlerine yazılı senetler verilecektir. Sermayenin yarısının toplanması durumunda geçici senetler, asıl senetlerle değiştirilecektir. Şirket hisse senetlerinin tamamı Türkçe olarak düzenlenecektir.

Şirket hisse senetleri bedelinin % 10'u tediye olunmadıkça, devredilemeyecek ve alınıp satılamayacaktır. Ancak hisse senetlerinin % 10 alındıktan ve şirket sermayesinin yarısı temin edildikten sonra, şirket yönetiminin haberdar edilmesiyle, hissedar senetleri piyasada işleme tabi tutulabilecektir. Şirket idaresinin işleme konmasına izin vermediği hisse senetleri ise piyasa değerinden şirketce satın alınacaktır.

³⁵⁷ *Konya Osmanlı Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 22-33 arası; *BOA.*, ŞD. 1262/33, lef.2, m. 22-33 arası; *BOA.*, DÜİT. 122/10, lef.2, m. 22-33 arası; *BOA.*, A. DVN MKL 65/4, lef.2, m. 22-33 arası.

Hisse senetlerinden ödenmeyenler için, taksitin ödenmediği günden itibaren senelik % 9 faiz tahakkuk ettirilecektir³⁵⁸.

Şirketin yıllık kârı, önce istisnasız bedeli ödenmiş hisse senetlerinin tamamına %5 faiz verilecek, ihtiyat akçesi için yine %5 kesilecek, kalanın %14'ü kuruculara, %5'i şirket yönetimine, %1'i müstahdemlere ve %80'i de hissedarlara dağıtılacaktır³⁵⁹.

2.22.10. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Konya Valiliği'nden gönderilen, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nde incelendikten sonra, 26 Şubat 1334 (26 Şubat 1918) tarihinde Sadaret'e, oradan da incelenmek üzere Şura-yı Devlet'e havale edildi. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alınan tüzüğün 7. maddesine, "*şirkete ait asli senetlerin alınıp satılması, şirketin İdare Meclisi'nin muvafakatına bağlı olup, alıcının isim kayıtlarının tutulması*" kaydı eklendi. 24. maddesine ise, Nafia Dairesi memurlarından, Sevinç Efendi, İhsan Efendi ve İstefenaki Bey'in tartışmalarıyla; "*Şirket Genel Kurulu'na katılacaklarda 25 hisse senedi aranır... cümlesi, hisse senetlerinin her birinin değerinin 10 lira olduğu belirtildi ve yarım hisse senedi olmayacağına göre, yapılan tadilâta, 20 hisse senedi aranır*"³⁶⁰ düzeltilmesi yapıldı. Tüzükte yapılan yeni düzenlemeyi, şirket adına kuruculardan Doktor Yusuf Ziya Paşa kabul edip onayladı.

10 Mart 1334 (10 Mart 1918)'de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi muamelesini tamamladı. Şura-yı Devlet genel kurulunun da onayından sonra, şirketin tüzüğü 18 Mart 1334 (18 Mart 1918)'de de Meclis-i Vükelâ'dan onay aldı³⁶¹.

21 Mart 1334 (21 Mart 1918)'de, Sadrazam'ın İrade-i Seniyye için Padişah Mehmet Reşad'a takdim ettiği, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin tüzüğünün ruhsat onayı, 26 Mart 1334 (26 Mart 1918)'de çıktı³⁶².

³⁵⁸ *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 6-10 arası; *BOA.*, ŞD. 1262/33, lef.2, m. 6-10 arası; *BOA.*, DUİT. 122/10, lef.2, m. 6-10 arası; *BOA.*, A. DVN MKL 65/4, lef.2, m. 6-10 arası.

³⁵⁹ *BOA.*, ŞD. 1262/33, lef.2, m. 35; *BOA.*, DUİT. 122/10, lef.2, m. 65; *BOA.*, A. DVN MKL 65/4, lef.2, m. 35; *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, m. 35.

³⁶⁰ *BOA.*, ŞD. 1262/33, lef.3.

³⁶¹ *BOA.*, MV. 249/56.

³⁶² *BOA.*, A. {DVNS. MKLT. d. (Mukavelât Defteri), nr. 25, s. 41.

Kuruluşu gerçekleştirilen, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin yöneticileri, Konya'da bir "*elektrik fabrikası tesisi ve işletilmesi*" imtiyaz ve mukavelesi için yeni bir çalışma başlattı. Hazırlanan, "*Konya şehrinde elektrik üretim ve dağıtım tesisini işletme imtiyazı*"na dair mukavelenamenin ön görüşmesinde, devlet adına Nafia Nazırı Şevket Turgut Paşa, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi adına hareket eden Doktor Yusuf Ziya Paşa arasında aşağıdaki maddelerde uzlaşıldı.

1. Nafia Nezâreti, yapılan bu mukavele ile, Konya şehrinde elektrik üretim ve dağıtım tesisinin yapımı ve işletilmesi işini, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'ne vermeyi kabul etti. Şirket adına Doktor Yusuf Ziya Paşa önerilen tüm şartları kabul etti.

2. Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi sahip olduğu imtiyaz çerçevesi ve imtiyaz süresi içinde inşa edeceği yol ve müstemilâtının gerek yol altından gerek yol üstünden, elektrik ile ilgili her türlü çalışmayı bu mukaveledeki şartlara göre ve belediyeler kanunu ile bu konudaki fenne uygun olarak, Nafia Nezâreti'nin 1/4 Mart 1326 (14/17 Mart 1910) tarihli kararnamesi çerçevesinde inşa edecektir. Bu çerçevede şirket;

a) Telgraf ve telefon tesisatı yapımına

b) Teknik olarak her an harp koşullarına uygun devletçe yapılması lâzım gelen tesisata

c) Bütün yollardan istifade etmek ve sadece kendi ihtiyacına sarf etmek şartı ile kendileri açısından sahibi oldukları emlâk içinde vücuda getirilecek elektrik üretim ve dağıtımına ait tesisata mani değildir.

d) Kendi ürettikleri elektriği yine kendileri dağıtmak üzere tesisler oluşturacaklardır Dağıtım işini bir başka firmaya veremezler, ürettikleri enerjiyi elektrik ihtiyacı olan diğer imtiyaz sahibi kuruluşlara satabileceklerdir.

3. İmtiyazı alan Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi, mukavele şartlarına göre taahhütleri gereği, Konya İktisadi Millî Bankası'na yatırdıkları 1500 lirayı, mukavelenin imza tarihinden itibaren 1 ay zarfında 4000 liraya çıkaracaklardır. Bu meblağ ya nakit olarak ya da Devlet Tahvilâtı olarak yatırılacak. Ancak tahvilât olarak karşılır ise, tahvilin piyasa değeri kıymeti düşerse, bu noksanın tamamlanmasını ilgili banka taahhüt edecektir.

Yapılacak tesislerin tamamı belirlenen müddet zarfında tamamlanmasıyla birlikte kat'î kabulleri yapıldıktan sonra, belirtilen teminat akçesinin % 75 iade olunacaktır. İmtiyaz sahibi şirketin hukuki olarak imtiyazdan vazgeçmesi müstesna olmak üzere, teminat akçesinin kalan kısmı, imtiyazın bitiminde veya satımı halinde iade olunacaktır.

4. İmtiyaz sahibi, mukavelenin imza ve teatisinden itibaren 6 ay zarfında yeni bir Osmanlı Anonim Şirketi teşekkül ettirecek ve iş bu şirket, *“imtiyaz sahibinin tüm hukukunu haiz ve tamamen makamına kaim olarak”* bu mukavelenâme ve içeriğindeki şartların tamamını yerine getirecektir.

5. İmtiyazı alan Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi, bu mukavelenâme İrade-i Seniyye'ye (padişaha) takdim edilip, ruhsat alındıktan ve Takvim-i Vekâyi'de ilân edildikten sonraki 1 sene içinde tüm imâlât ve tesisatını şartnamede belirtilen kriterlere uygun, plân ve projelerini, ilgili fen kurumlarının müsaade ettiği ölçüde, hazırlayarak Nafia Nezâreti'ne takdim edecektir. Şayet bu hususların hazırlanmasında zorunlu bir gecikme olacaksa, şirket bunu mazeretiyle birlikte Nafia Nezâreti'ne bildirecektir.

Nafia Nezâreti'ne gönderilen plân ve projeler Nezaretce, 3 ay içinde incelenip, tasdiklenecektir. Bu müddet zarfında projeler aynen veya tadilen tasdik veya uygun olmadığından hareketle ret veya iade olunmadığı takdirde, bu projeler, şirketçe tasdik olunmuş addedilerek uygulamaya konulacaktır.

6. Beşinci maddedeki süre zarfında tasdiklenmiş projelerdeki ameliyat, masrafı, zarar ve hasar şirkete ait olmak üzere bu mukavelenâme ve içerdiği şartlara göre, tasdiklenmiş şekline uymak şartı ile icra edilecektir. Tasdik tarihinden itibaren projelere 6 ay içinde başlanacak, 2 sene içinde de bitirilecektir. Zamanında bitirilemeyen inşaatlar, nedeniyle birlikte Nafia Nezâreti'ne bildirilecek, yeni bir süre ve yeni bir tasdik alacaklardır.

7. Şayet şirket bitirdiği tesisleri işletmeye koyacaksa bunun için Nafia Nezâreti'nden “olur” alacak tüm tesis bitirildiğinde ise, Nafia Nezâreti'nin tayin edeceği bir “fen komisyonu” genel kabul muamelesi yürütecektir. İlgili fen komisyonunun masrafını şirket üstlenecektir.

8. Şirkete verilen bu imtiyazın süresi, Padişah onayından sonra 60 senedir.

9. İmtiyaz süresinin bitiminde tüm tesis karşılıksız olarak devlete devredilecektir. Yalnız imtiyaz sahibine tesis masrafının imha edilmemiş olan kısmı için tazminat ödenecektir. Bu tazminat imtiyaz süresinin son 15 yılı içerisinde yapılmış tesisler için geçerli olacaktır. Bu halde olsa bile, şirketin tazminatı ödenecek kısımların tüm evraklarını Nezâret'e ibraz etme zorunluluğu vardır. Bu durumda bile tazminat ödenecek kısma ait geçen her sene için 1/15 nisbetinde bir indirim yapılacaktır. Devlet tazminatı 6 ay içinde şirkete ödeyecek, şayet bu süre geçer de ödeme yapılmaz ise, geçen süreye senelik % 4 faiz yürütecektir.

Durum bu iken yine de Hükümet herhalde, şirkete ait gayri menkullerden veya tesislerden münasip bir miktar satın almak isterse böyle bir hakkı vardır. Bu satın almada hükümet bilirkişi tayin edecek ve ilgili kişinin görüşleri doğrultusunda Devlet, şirkete 6 ay içinde gerekli ödemeyi gerçekleştirecektir.

İmtiyaz süresinin bitiminde Devlet, tesisi devralırken her türlü itınayı gösterecek hiçbir kesintiye mahal vermeyecektir. Ancak şirketin yıllık gelirinde herhangi bir problemin olması durumunda Hükümet, şirkete hiçbir ödemede bulunmayacaktır.

10. Hükümet'in, şirket tesislerini işletmeye açtığı tarihten itibaren 15 sene içinde, verdiği imtiyazı geri satın alma hakkı gizlidir. Şayet böyle bir karar alırsa, satın alma işlemi şu şekilde olacaktır.

a) İmtiyaz süresinin bitmesine ne kadar müddet kalmışsa, o müddet zarfında her sene satın alacağı seneden 7 sene öncesinin yıllık gelirlerinin yekününden en az verim alınmış iki senenin hasılatı çıkarıldıktan sonra, kalan 5 yılın gelirler yekünü toplanıp 5'e bölünecek ve imtiyaz süresinin her kalan yılı için çıkan rakam ödenecektir. Ancak bu durumda;

I- İmâlat ile alet ve edevatın amortismanı düşülecek, şirketin kendi sermayesi ve hissedarlarının haklarına hiçbir zarar gelmeyecektir.

II- Tahakkuk taksiminde, şartnamenin 35. maddesi dikkate alınacak ve Belediye hissesine düşen miktarda ayrılacaktır. Hattâ Hükümet, imtiyazın yeniden satışı da dahil, ödeyeceği senelik taksitler ve % 5 hesabı ile sermayeyi tekrar tahvil ile tesviye etme hakkını da muhafaza eder.

b) İmtiyazın satın alınacağı seneden önceki 15 yıllık müddette, 6. maddede gösterilen imâlâtın her birinin ikmali tarihinden itibaren geçen her bir seneye mukabil bedellerden 1/15 kadar düşüldükten sonra elde edilecek miktara eşit bir meblağ verilecektir. Bundan başka Hükümet, şirkete ait mağazalarda bulunan levazım ve eşyayı satma hakkına sahiptir. Böyle bir durumda eşyaların Hükümet'e tesliminin 6 ayı içinde tesviye edilecektir. Tesviye olayında bilirkişilerin görüşleri ön plânda tutulacaktır.

İmtiyazın tekrar satışı halinde, imtiyazın önceki sahibi olan şirket, yukarıdaki şekilde belirtilen meblağlarını aynen alacaktır. Böylesi bir durumda;

I- Tesisatta yapılmış yeni masraflar düşüldükten sonra kalan miktar yine eski imtiyaz sahibi şirkete verilecektir. Ancak Devlet yine de arzu ederse, imtiyaz süresinin bitimine kadar, her senenin bitiminde belirlenecek meblağı % 5 faizle re'sül malı imha için icab eden senelik taksite eşdeğer bir meblağı ödemek suretiyle tesviye hakkını muhafaza eder.

II- Satış tarihinde, şartnamenin 35. maddesinde belirtilen gelirlerin dağılımında bir açık meydana gelirse bu şirkete verilecek meblağdan veya mağazalarından satılacak eşya ücretlerinden karşılanacaktır.

11. İmtiyazın satın alınması durumunda, imtiyazı olan şirket bilumum alet, edevat ve tesisatı ile işletme hakkını teslim etmek zorundadır. Hükümet tesisleri daha iyi bir duruma getirmek için yapacağı masrafları, tekrar satacağı imtiyaz ücretinden karşılayacaktır.

12. İmtiyaz verilen şirket kendisine tanınan sürede tesisleri tamamlamaz ve işletmeye açamazsa imtiyazı otomatik olarak düşmüş sayılacak ve şirkete bu konuda resmi bir ihbarda bulunulacaktır. Bu durumda Hükümet bir zarar ziyan görmüşse bunun için her türlü tedbir alınacaktır.

13. Şirketin imtiyazı düşerse bu durumda tüm mal varlığı müzayede yoluyla satılacaktır.

14. Şirket, Konya Şehri'nin en büyük mülki amirine karşı her zaman sorumlu olacaktır³⁶³.

³⁶³ BOA., A. {DVNS. MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 114-115-116; BOA., DUİT. 34/35, lef.5, 4. varak.

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi yukarıdaki taahhüdün dışında bir de, “elektrik üretme, dağıtma ve işletme imtiyazı şartnamesi” vaat etmiştir. Bu şartnameye göre şirket;

a) Masrafı kendisine ait olmak üzere, Konya’da elektrikle ilgili her türlü fabrika ve imalâthaneler kurmayı,

b) Gücü 800 kilovattan aşağı olmamak kaydıyla bir merkez fabrikası oluşturmayı,

c) Mahallelerdeki caddelere bu tesisi yaymayı,

d) Belediye’nin göstereceği mahallerde bedava olarak 150 mum şiddetinde aydınlık veren 25 lâmba koymayı,

e) Kuracağı elektrik fabrikalarını, devlete ait resmi binaların yakınına tesis edeceğini ve kuracağı fabrikaların 1/10.000 ölçekli bir haritada gösterilmesini,

f) Elektrik dağıtımını yapacağı, hatların, şehir içinde yer altından, şehir dışında havai olarak inşa etmeyi,

g) Kullanacağı malzemelerin en kalitelisini kullanmayı ve bu konudaki fen kurallarına uymayı, tüm bunları gerçekleştirirken Hükümet ve Belediye ile işbirliği içerisinde olmayı,

h) Her türlü emniyeti almayı, yollar ve şoseler de meydana getirilecek zararı karşılamayı,

i) Abonelerden 400 kilovata kadar 8 kuruş, 400 kilovattan fazlası için kilovat başına 4 kuruş daha fazla ücret almayı,

Sanayide ise; 1-600 kilovata kadar 4 kuruş, 600-1200 kilovata kadar olandan her kilovata 2 kuruş daha ilave etmeyi 1200 kilovata geçenlere ise, diğer ücrete ek olarak 1 kuruş daha ilave etmeyi,

j) Resmi daireler için bu fiyatlarda % 40 indirim yapmayı,

k) 5 sene müddetle abone olmayı taahhüt eden hane sahiplerinin her birine veya apartmanlara bedava olarak 16 mum kudretinde ışık veren iki adet lâmba takmayı ancak bu lambaların bedeli olarak 125 para almayı,

m) Masrafı abonelere ait olmak üzere ceryan saatlerinin tedariki ile kurulmasını ve kurşunlanmasını,

n) Belediye'ye elde edilecek yıllık kazançtan pay vermeyi ve Belediye'ye ait kısımların kullanacağı elektrik tarifesinde tadilat yapmayı da taahhüt eder³⁶⁴. Şirketin vaatleri bununla da bitmez. Adı geçen şartnamede daha fazlasını bulmak mümkündür.

2.22.11. Şirketin Millî Mücadele Dönemi Faaliyetleri: Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin, bahse konu mukavele ve şartnamesi, 27 Ağustos 1335 (27 Ağustos 1919) tarihinde, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne takdim edildi³⁶⁵. 2 Eylül 1335 (2 Eylül 1919)'de, gerek mukavele gerekse şartnamede, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nin yaptığı düzenlemeleri, şirket adına Doktor Yusuf Ziya Paşa kabul etti³⁶⁶. Ardından Şura-yı Devlet genel kurulu ve 22 Eylül 1335 (22 Eylül 1919) tarihinde de Meclis-i Vükelâ onayı gerçekleşti³⁶⁷. Sadrazam tarafından Padişah Mehmet Vahidettin'e sunulan mukavele ve şartnamenin İrade-i Seniyyesi ise, 12 Teşrin-i Evvel 1335 (12 Ekim 1919)'de çıktı³⁶⁸.

Gerekli izni alan, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi yetkilileri, Alaaddin Tepesi'nin, Orduevi eteklerinde, ilk elektrik fabrikasını kurdu. Önceleri odun ve kömürle çalıştırılan elektrik fabrikasında, gayri müslim bir aile çalışıyordu. Üretilen elektrik ise, tepe civarındaki evlere verilirdi³⁶⁹.

1337 (1921) yılı, Genel Kurulu'nu olağan şekilde, 10 Mart 1338 (10 Mart 1922) tarihinde Cumartesi günü, saat 1'de, şirket merkezinde yapan, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin toplantısına 20 hisse senedi olan hissedarlar katılmıştır. Gündem olarak ise;

1. 1337 (1921) senesine ait İdare Meclisi ve Müfettiş raporlarının okunması,
2. 1337 (1921) senesine ait hesabın tetkik ve bilânçonun tasdiki,
3. 1337 (1921) senesinde hasıl olan temettünün dağıtılması
4. 1338 (1922) senesi için bir müfettiş tayini

5. İkrâz ve istikraz muamelâtı hakkında nizamnameye bir maddenin eklenmesinin görüşülmesini almıştır³⁷⁰.

³⁶⁴ BOA., A. {DVNS. MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 117-126 arası; BOA., ŞD. 513/1, lef.3; BOA., DUİT 34/35, lef.3; BOA., A. DVN MKL 71/11.

³⁶⁵ BOA., ŞD. 513/1, 32 vr.

³⁶⁶ BOA., DUİT. 34/35, lef.2.

³⁶⁷ BOA., MV. 253/34.

³⁶⁸ BOA., A. {DVNS. MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 113.

³⁶⁹ Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 130.

³⁷⁰ *Babalık*, 29 Kânûn-ı Sani 1338 (29 Ocak 1922) , S. 803, s. 2.

1338 (1922) yılı, yıllık olağan genel kurulunu ise 3 Mart 1339 (3 Mart 1923) Cumartesi günü saat 3'te şirket merkezinde yapmıştır³⁷¹. Genel kuruldan sonra fabrikanın elektrik üretimi, takviye edilen 2 dinamo ve 2 motorla 25.000 mumluk bir kuvvete çıkarılmıştır³⁷². Ancak aynı gazetenin belirttiğine göre; bazı abonelerin elektrik hırsızlığı yaptığı ve bunlar hakkında kanuni işlem başlatılacağı haberi de verilmektedir.

Elektrik üretiminde yeterince başarılı olamayan Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi yönetimi, tüzüğünde yer alan diğer konularla ilgili olarak da hiçbir faaliyet gösterememiştir. Şehrin aydınlatılması konusunda, sık sık Konya Belediyesi'yle ihtilafa düşen şirket idarecileri, 3 Nisan 1340 (3 Nisan 1924) hissedarlar genel kurulu toplantısında; "*Şirketin maksadının banka muamelâtı yürütmek üzere değiştirilmesi ve Konya Ahali Bankası ismini alması kabul edilerek, 19 Haziran 1340 (19 Haziran 1924) tarih ve Ticaret Müdürlüğü'nün 2889/3175 numaralı yazılarıyla yapılan müracaatı, TBMM'si Vekiller Heyeti (Bakanlar Kurulu)'nin 2.7.1340 (2 Temmuz 1924) tarihli toplantısında*"³⁷³ kabul edilmiştir. Böylece şirket faaliyet alanını bankacılığa yönlendirmiş ve belli bir süre daha Konya'ya hizmet etmeyi sürdürmüştür.

³⁷¹ *Babalık*, 2 Şubat 1339 (2 Şubat 1923), S. 1110, s. 2.

³⁷² *Babalık*, 23 Şubat 1339 (23 Şubat 1923), S. 1132, s. 2.

³⁷³ *BCA.*, 030.18.01.01 / 010.33.11 (Not: Şirketin Bankacılık alanındaki faaliyetleri 3. bölümde ele alınacaktır)

2.23. BEYŞEHİR İNKİŞAF-I MİLLÎ TİCARET VE SANAYİ OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

2.23.1. Şirketin İsmi: Beyşehir İnkışaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi'dir.

2.23.2. Şirketin Merkezi: Şirketin merkezi Beyşehir ilçesi olup, Konya'da bir şubesi vardı. Daha sonra İstanbul'da da bir şube açılmıştır.

2.23.3. Şirketin Kurucuları: Hacı Gavi Timurzâde Çeçen Süleyman Sırrı Bey, Hacı Numan Efendi-zâde Çeçen Osman Efendi, Bakkalbaşı-zâde Mehmet Tahir Efendi ve Haydar Rıfat Bey'dir³⁷⁴.

2.23.4. Kuruluş Amacı: *“Odun ağaç, tahta ticaretinde bulunmak, keşfedilmiş, veya keşfedilmemiş maden imtiyazı almak, çıkarılan madenleri satmak, arazi kurutmak, deniz ve kara nakliyatında bulunmak velhasıl Anadolu'da, her türlü ihracat ve ithalât ticaretini ifa edebilmek, yol inşaatı yapmak, elektrik ile şehri aydınlatmak ve sanayi faaliyetlerinde bulunmak, ikraz ve istikrazda bulunabilmek veya bu konuda faaliyet gösteren diğer bir şirketle birleşmek konusunu gerçekleştirmek”*³⁷⁵.

2.23.5. Kuruluş Tarihi: 14 Teşrîn-i Evvel 1334 (14 Ekim 1918)

2.23.6. İmtiyaz Müddeti: 25 sene

2.23.7. Şirketin İdare Meclisi: Şirketin yönetimi genel kurulun seçeceği 5'ten 11'e kadar azadan oluşur. Ancak ilk 5 yıl için şirket idare meclisini kurucular belirler. Kurucuların tayin ettiği 5 yılın sonunda, İdare Meclisi kura usulüyle tamamen yenilenecek, ondan sonraki yıllarda ise, kıdem itibarıyla 5 kişi çıkarılarak yerlerine başkaları seçilip tayin edilecektir. Ancak çıkarılan bir üye tekrar şirket yönetimine aday olabilecektir.

Şirket idari yönetimi ayda 1 defa şirket merkezinde, yarıdan bir fazla çoğunlukla toplanarak genel gidişatı değerlendirecektir. Yapılan bu toplantılar, zabıt defterine kaydedildiği gibi, katılımcılar tarafından da imzalanacaktır.

³⁷⁴ BOA., A. DVN MKL 65/34, m. 1; BOA., DUİT. 122/30, lef.3, m. 1; *Beyşehir İnkışaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, Dersaadet 1334, s. 2, m. 1.

³⁷⁵ BOA., A. DVN MKL 65/34, m. 1, BOA., DUİT. 122/30, lef.3, m. 1; *Beyşehir İnkışaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m. 1

Şirket İdare Meclisi'ne seçilebilmek için hissedarların en az 200 şirket hisse senedine sahip olması gerekir. Seçilenler göreve başladıkları an hisse senetleri, şirket sandığında saklanır ve bu senetleri alınıp satılamaz. Hattâ senetlerin üzerlerine “satılamaz” mührü vurulur.

Şirket idarecilerinden vefat eden veya istifa eden olursa, şirket idare meclisi boşalan bu yerleri geçici olarak yapacağı tayinle doldurur. Yalnız geçici olarak atanan bu üyelerin kesin tayinlerini şirket genel kurulu yapar³⁷⁶.

Genel kurulca seçilip tayin edilmiş olan şirket yöneticileri, şirketin her türlü tasarrufunu ellerinde bulundurlar. Bu görevlerinden dolayı da, masraflar düşüldükten sonra ortaya çıkan net kârdan kendilerine tahsis kılınacak hisselerden başka, genel kurulun kendilerine takdir ettiği ücreti de alacaklardır³⁷⁷.

2.23.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirketin sermayesi 100.000 lira olup, kıymeti 5 lira olan 20.000 hisseye ayrılmıştır. Bunun dışında isme kayıtlı, ancak kıymeti olmayan ve 5 yıl satılmamak üzere 2000 kurucu hisse senedi satılacaktır. Genel kurul bu sermayeyi 1 misli artırabilir. Şirketin ihraç edeceği senetlerin örnekleri Ticaret Nezâreti'nce tasdiklenecektir.

Şirket sermayesinin tamamı imza karşılığı ve % 10'u alındıktan sonra kurulmuş addedilecek ve hissedar kaydolanlara yatırdıkları aylık taksitlerine karşılık geçici senetler verilecektir. Sermayenin yarısı tamamlandıktan sonra geçici senetler, asıllarıyla değiştirilecektir.

Şirket hisse senetleri tamamen Türkçe olarak tanzim edilmiş olup, Şirket yönetimi yapacağı toplantıyla ve gazetelerde ilân edeceği şekliyle üyelerin ödeyecekleri miktarı belirleyecektir. Hissedarlara verilecek senetler isimlerine kayıtlı olacak ve % 10'unu ödemediği senetleri piyasada işlem görmeyecektir. Ayrıca şirket her hisse için bir sahip tanır. Hissedarların varisleri hiçbir şekilde şirket üzerinde herhangi bir yetkiye sahip olmayıp hiçbir işlem yaptırılmazlar.

³⁷⁶ BOA., A. DVN MKL 65/34, m. 11-18 arası; BOA., DÜİT 122/30, lef.3, m. 11-18 arası; *Beyşehir İnkişaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m. 11-18 arası

³⁷⁷ BOA., A. DVN MKL 65/34, m. 19-21 arası; BOA., DÜİT. 122/30, lef.3, m. 19-21 arası; *Şirket Nizamname-i Dahiliyesi*, m. 19-21 arası.

Üyelerden taksitlerini ödemeyenler olursa hiçbir haber verilmeksizin ödemedikleri senetler için yıllık % 9 faiz tahakkuk ettirilir³⁷⁸.

Şirketin yıllık kâr dağılımı ise; bedeli ödenmiş hisselerin tamamına % 6 verilecek, ihtiyat akçesi için de % 8'lik bir kesinti yapıldıktan sonra kalanı % hesabıyla, % 15 idare meclisine, % 8 kuruculara, % 5 müdür ve memurlara ve % 60 da hissedarlara taksim edilecektir³⁷⁹. Ancak genel kurulun hisse senetlerinden bir miktarını çekmek için % 5'lik bir payı yıllık gelirden ayırma yetkisi vardır. Şayet böyle bir karar alınırsa bu kura yöntemiyle belirlenecektir.

2.23.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Özel şirket mukavelesi imzalayarak, şirket ve şirketleşmede uzman hale gelen, Beyşehirli Çeçen Süleyman Sırrı Bey, ilk önce, 20 Mart 1329 (2 Nisan 1913)'da, orman yetiştirmek ve kereste tüccarlığı yapmak üzere, 10 sene müddetle kâr-zarar ortaklığına dayalı, 11 hisseden oluşan ve bu hisselerden 9'u kendisine, 2'si de Bursa'nın İnegöl Kazası'na tabi Karacakaya Köyü'nde oturan Arnavut İbrahimoglu Tahir Ağa'ya aittir. Bu şirketin mukavelesine 13 maddeden oluşmaktadır³⁸⁰. İkinci kurduğu özel şirket ise 3 ortaklı olup, 1 Ağustos 1333 (1 Ağustos 1917) tarihlidir. 9 maddelik şirket mukavelesine tabi ortaklığın sermayesi, 4000 liradır. Şirketin amacı, kereste ticaretinin yanı sıra, camız, davar ve sair işlerle iştigal etmektir. Ortaklardan biri, Adana Baydemir Mahallesi Hoca Baytu Arıtmış Efendi Hanı'ndaki Keresteci Simon Efendi, diğeri ise Silifkeli Mihalaki Efendi'dir. 4000 lira şirket sermayesinin 2000 lirası Simon Efendi'ye, 2000 lirası da Mihalaki Efendi'ye ait olup, Çeçen Süleyman Sırrı Bey de, yurt içi ve yurt dışı müşteri bağlantılarını yapmaktadır. Şirket sözleşmesine göre, her üç ortak her ay sonu hazırladıkları bilânçoları birbirlerine takdim edeceklerdir³⁸¹.

Beyşehirli Süleyman Sırrı Bey'in, en uzun ömürlü ve her yönüyle resmi olarak kurduğu şirket ise, Beyşehir İnkişaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi'dir.

³⁷⁸ BOA., A. DVN MKL 65/34, m. 5-10 arası; BOA., DUİT. 122/30, lef.3, m. 5-10 arası; *Şirket Nizamname-i Dahiliyesi*, m. 5-10 arası.

³⁷⁹ BOA., A. DVN MKL 65/34, m. 35; BOA., DUİT. 122/30, lef.3, m. 35, *Şirket Nizamname-i Dahiliyesi*, m. 35.

³⁸⁰ *Şirket Mukavelesi*, Numara: 51 (Belge: Necmi Uyanık'tan temin edildi).

³⁸¹ *Şirket Mukavelesi*, Numara: 48 (Belge: Necmi Uyanık'tan temin edildi).

Konya Valiliği'nin, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderdiği, Beyşehir İnkışaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi tüzüğü, burada yapılan tetkikin ardından 17 Haziran 1334 (17 Haziran 1918) tarih 102 sayılı tezkereyle Sadaret'e takdim edildi. 5 Ağustos 1334 (5 Ağustos 1918)'de, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne gelen şirket nizamnamesi burada incelemeye alındı. Yapılan incelemede şirket nizamnamesinin 1. maddesindeki, *“kereste ticaretinde bulunmak, keşfedilmiş ve keşfedilmemiş maden imtiyazı almak, satmak, sulak arazileri kurutmak, kara ve deniz nakliyatında bulunmak ve Anadolu'da her türlü ihracat ve ithalât ticaretini yapmak”* şirketin maksadı olduğu halde, neden 2. maddede şirketin ünvanı *“İnkışâf-ı Millî”* olarak kondu, tartışması yapıldı. Çünkü, anonim şirketlerin isimleri genelde yaptıkları işlerle uyuşurlar. Fakat bunda uyuşmamaktadır... dendi. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi memurlarından Celalettin Bey, Keşfi İhsan Bey, Şadan Bey ve İstefenaki Efendi bu duruma sert tepki gösterdiler ve bu türden isimlerin genelde kollektif ve komandit şirketlerde olabileceğini beyan ettiler. Sonuçta ise, *“ortakların şahısları mevzubahis olmamak şartıyla”* anonim şirketlerde de bu tür ünvanların kullanılabilmesi hükmüne vardılar.

Şirket nizamnamesinin 24. maddesindeki, *“Genel kurul üyelerinin, genel kurul toplantısına katılmaları için 50 hisse senedine sahip olmaları gerekir”* cümlesi tadil edilmiş ve hisse senedi adedi 50'den 20'ye düşürülmüştür³⁸². Şirket tüzüğündeki yapılan bu düzenlemeleri, şirket adına, Haydar Rıfat Bey onaylamış ve şirketin nizamname-i dahiliyesi 21 Ağustos 1334 (21 Ağustos 1918) tarihinde Maliye ve Nafia Dairesi'nden çıkmıştır. Şura-yı Devlet Genel Kurulu ve Meclis-i Vükelâ'nın 25 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918)'deki onayından sonra³⁸³ 4 Eylül 1334 (4 Eylül 1918)'de şirket tüzüğü Sadrazam tarafından İrade-i Seniyye için Padişah Vahidettin'e sunuldu. 14 Teşrîn-i Evvel 1334 (14 Ekim 1918)'de iradesi çıkan tüzük 28 Teşrîn-i Evvel 1334 (28 Ekim 1918)'te de mukavelât defterine kaydedildi.

Ticaret adamı ve Beyşehir İnkışaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Müdürü, Çeçen Süleyman Sırrı Bey 1918 ve 1919 yılı aşar vergilerini ödemedi. Konya Vilâyet Meclisi, 11 Mart 1336 (11 Mart 1920)'da aldığı kararı Maliye Nezâreti ile Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne bildirdi. Konya Valisi, Çeçen

³⁸² BOA., DUİT. 122/30, lef.2.

³⁸³ BOA., MV. 249/146.

Süleyman Sırrı Bey’i şikayet ettiği yazısına, adına kesilen aşar vergisi makbuzları ile Mülkiye Müfettişleri’nin tuttuğu raporu da ekleyip, ticari faaliyetlerinin durdurulmasını istedi³⁸⁴.

Bu arada şirketin Konya Şubesi ve Konya’daki Kösele Mağazası Müdürü, Bakkalbaşı-zâde Tahir Efendi görevinden istifa etti. Çeçen Süleyman sırrı Bey, gazeteye verdiği ilânda; “30 Haziran 1336 (30 Haziran 1920)’ya kadar, Konya Şubemizin ve Kösele Mağazamızın müdürlüğünü yapan Bakkalbaşı-zâde Tahir Efendi istifa ettiğinden şirketimizle hukuki bir bağı kalmamıştır. Kösele mağazamız, içindeki mallarıyla birlikte kendisine satılarak devredilmiştir. Şirketimiz alâkadarlarına duyurulur”³⁸⁵ demektedir.

10 Eylül 1920 tarihli gazete ilânında ise, “fevkalâde mühim ve faydalı bir haber; İnkişaf-ı Millî Osmanlı Anonim Şirketi’nin 1337 (1921) senesinde imâl ettireceği kaliteli miktardaki kerestesinin biçim işlerini ihale eleyecektir. İhale şartlarını öğrenmek isteyenlerin, şirketin Beyşehir’deki merkezine veya Konya Şubesi Müdürlüğü’ne müracaatları ilân olunur”³⁸⁶ demektedir.

Konya şubesinin yanı sıra, İstanbul’a ikinci şubesini açan, Beyşehir İnkişaf-ı Millî Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi’nin 1337 (1921) senesi yıllık olağan genel kurul toplantısı 18 Haziran 1338 (18 Haziran 1922) tarihinde Beyşehir’deki şirket genel merkezinde aşağıdaki gündemde yapıldı.

- 1) Müfettiş raporunun okunması
- 2) İdare Meclisi raporunun okunması ve tasdiki
- 3) Yıllık bilânçonun tasdiki
- 4) 1338 (1922) senesi için bir müfettiş tayini ile ücretinin tesbiti³⁸⁷.

Şirket yönetimi, 1337 (1921) senesi olağan genel kurul toplantısı zabıt metni ve yıllık bilânçosunu gazetede, Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan faydalanmak için ilân etti. Verilen ilâna göre;

³⁸⁴ BOA., Şura-yı Devlet Evrak-ı Hülâsa Kayıt Defteri, Konya 5. Kataloğu, Katalog No: 165/839, s. 42.

³⁸⁵ Öğüt, 31 Temmuz 1336 (31 Temmuz 1920), S. 424, s. 2.

³⁸⁶ Öğüt, 10 Eylül 1336 (10 Eylül 1920), S. 457, s. 2.

³⁸⁷ Babalık, 28 Mayıs 1338 (28 Mayıs 1922), S. 905, s. 2.

1. Şirketin İstanbul şubesine, hesapları tutacak bir memurun maaşı belirlenerek, yetkilendirip atanmasının yapılması
2. 1336 (1920) senesinde şirket çalışanlarının ağaç kesimi ve hızarlarda israf ettikleri zarar ve ziyan konusunda hukuki işlemlerin başlatılması
3. İşletme müddeti sona ermekte olan ormanların anlaşma sürelerinin uzatılması konusunda kanuni müracaatın başlanması
4. Müfettişliğe İkbâl Efendi'nin tayinine
5. Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanmak için lazım gelen kanuni işlemlerin yürütülmesine
6. Hisse senetlerine % 6 faiz verilmesi, bilânçonun tasdiki ve idare meclisinin isteğiyle, Genel Kurul'da ekseriyetle, Komiser İsmail Efendi'nin huzurunda Haziran 1338 (1922) tarihinde toplanarak, çoğunlukla kararlar alınmıştır. Şirketin 1337 senesi bilânçosu;

Mevcutat ve Matlubat			Mülâhazat
Santim	Kuruş	Lirayı Osmani	
	61	129	Nakd-i mevcudu
	50	28480	Kereste mevcudu
	92	599	Demirbaş eşya mevcudu
75	45	4799	Emval-i gayr-i menkule mevcudu
	97	10388	Değirmen, hızar, müştamilât
	22	1133	Orman depozite hesabından
25	56	1450	Konya şubesi hesabından
25	3	3410	Çeçen Süleyman sırrı Bey hesabından
	50	6856	Çeçen Abdülmecit Bey hesabından
75	2	1646	Hamza Bey hesabından
50	14	736	Sufyan Bey hesabından
	74	160	Çeçen İsmail Bey hesabından
50	47	814	Sufyan Bey ve biraderleri hesabından
	5	151	Hesabatı muvaffakate hesabından
75	3	2111	Tahsil senetleri hesabından
75	22	118	Hızarlar hesabından
	32	16813	Şubeler sermayesi hesabından
		10230	Hisse senedatı hesabından
		44885	Hissedarlar hesabından
50	79	124814	

Dûyunat			Mülâhazat
Santim	Kuruş	Lirayı Osmani	
50	72	36	Çeçen Efendi hesabına
50	50	973	Hızarcı Tahir Efe hesabına
		5000	Tediye senedatı hesabına
	56	603	Emanet hesabına
27	14	163	Umur-ı taciriye ve masraf itası hesabına
50	64	1074	İstanbul şubesi hesabına
	5	2500	Kavak ağacı almak için ihtiyat akçesi hesabına
50	27	6089	Hissedarlara temettü ve faiz hesabına
	17	1517	Müessis senedatına temettü hesabına
	7	2114	İhtiyat akçesi hesabına
		100.000	Sermaye hesabına
23	15	4743	Temettü safi hesabına
50	79	124814	

şeklinde gerçekleşmiştir³⁸⁸.

Şirket Cumhuriyet'in ilânından sonra uzun bir süre faaliyetlerine devam etmiştir.

³⁸⁸ Babalık, 16 Teşrin-i Evvel 1338 (16 Ekim 1922), S. 1018, s. 2.

2.24. AKŞEHİR OSMANLI ELEKTRİK HALI VE ŞAYAK ANONİM ŞİRKETİ

2.24.1. Şirketin İsmi: Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirkettidir.

2.24.2. Şirketin Merkezi: Akşehir kazası

2.24.3. Şirketin Kurucuları: Kurra-zâde Hacı Bekir Efendi, Kurra-zâde Hacı Mehmet Efendi, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi, Safiyeli-zâde Ahmet Rıfat Efendi, Şirvancı-zâde Hacı Mehmet Ağa, Hacı Rüştü Bey-zâde Mustafa Efendi, Haydar Bey-zâde Şükrü Efendi, Alişar-zâde Hacı Ömer Efendi, Köse Ahmet-zâde Mustafa Efendi, Halil Ağa-zâde Hacı Yunus Efendi, Çimili-zâde Abdullah Efendi, Gürünlü Avunduk-zâde Aziz Efendi, Hacı Rüştü Bey-zâde Halis Efendi, Mumcu-zâde Ali Ağa, Hacı Abdurrauf-zâde Hacı Halil Efendi, Mahmut Bey-zâde Ata Efendi, Hacı Halil-zâde Hacı Mustafa Ağa, Berber Hacı Halil-zâde Halil Efendi, Mahmut Bey-zâde Tevfik Efendi, Abdürreşit-zâde Abdullah Efendi, Esbak Mal Müdürü Mehmet İzzet Bey, Gürünlü Avunduk-zâde Şeyh Mehmet Efendi, Hacı Ali-zâde Mehmet Efendi ve oğlu Ali Recai Bey, Hacı Cafer-zâde Mustafa Ahmet Efendi ve oğlu Hacı İbrahim Efendi, Kolağası-zâde İsmail Efendi, Hacı Hızır-zâde Hasan Hüseyin Efendi, Mumcu-zâde Osman Ağa, Mumcu-zâde Mustafa Ağa, Hacı Yunus Efendi'nin mahdumu Mustafa Hilmi Bey, Haydar Bey-zâde Mahir Efendi ile Akşehir Nükud-u Mevkufe İdaresi ve Akşehir İktisadi Osmanlı Anonim Şirketi'dir³⁸⁹.

2.24.4. Kuruluş Amacı: Merkezi Akşehir Kazası'nda olmak üzere, şehir ve kasabalar dahilinde ilgili kanun ve nizamlara uyarak, elektrikle aydınlatmayı gerçekleştirmek, halı ve sair mensucat fabrikaları tesis etmek, işletmek ve bu hususa ait bilcümle ticari faaliyette bulunmaktır³⁹⁰.

2.24.5. Kuruluş Tarihi: Şirketin kuruluş tarihi Şura-yı Devlet ve Meclisi Vükelâ kararıyla verilen ruhsata göre, 10 Kânûn-ı Evvel 1335 (10 Aralık 1919)'dir³⁹¹.

2.24.6. İmtiyaz Müddeti: Süresi fesih veya uzatılmadıkça 50 senedir.

³⁸⁹ BOA., ŞD. 1264/32, lef.2, m. 1; BOA., DUİT. 123/20, lef.3, m. 1, BOA., A. DVN MKL 66/30, m. 1.

³⁹⁰ BOA., MV. 253/106; BOA., ŞD. 1264/32, lef.2, m. 1; BOA., DUİT. 123/20, lef.3, m. 1; BOA., A. DVN MKL 66/30, m. 1.

³⁹¹ BOA., A. {DVNS MKLT d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 134.

2.24.7. İdare Meclisi: Şirketin yönetimi Heyeti Umumiye (genel kurul)'nin seçerek tayin edeceği 5'ten 9'a kadar üyeye ihale edilir. Ancak, ilk üç seneki şirket idare meclisini kurucular belirler ve tayin eder. İlk 3 sene bittikten sonra yapılacak yeni bir seçimle idare meclisi yenilenirken, kura usulü, ondan sonraki yıllar için ise kıdem itibarıyla idare meclisi üyelerinin yarısı çıkarılarak, yerlerine, yenileri seçilip tayin olunacaktır. Ancak idare meclisi görevi biten bir aza, tekrar aday olabilecektir.

Seçilerek atanan şirket idare meclisi haftada bir kez, şirket idare merkezinde toplanarak, şirketin genel gidişatını gözden geçirecektir. Bu toplantılar ancak yarıdan bir fazla olarak toplanmışsa muteber addolunacaktır.

Şirket yönetimine talip olanlardan, en az 50 hisse senedi sahibi olma şartı aranır. Seçilmeleri halinde hisse senetleri şirket sandığında saklanacak ve görev süreleri içerisinde hiçbir şekilde alınıp satılamayacaktır. Hattâ bu senetlerin üzerlerine "satılamaz" damgası vurulacaktır.

Şirket idare meclisinde görevli üyelere istifa eden veya vefat eden olursa, idare meclisi yerlerine geçici üye atayacak, ancak bu üyelerin kesin atamalarını genel kurul yapacaktır³⁹².

Şirket idare meclisi, şirketle ilgili her türlü sorumluluğu üstlenmekte olup, bu görevleri için, yıllık gelirden kendilerine ayrılacak hisseden başka idare meclisi üyelikleri boyunca, genel kurulun kendilerine belirleyeceği maaşı da alacaklardır³⁹³.

2.24.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirketin sermayesi 50.000 lira olup, her biri 5 lira kıymetinde, 10.000 hisseye bölünmüştür. Genel kurulun bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Şayet sermayeyi artırma kararı alırsa hükümete bilgi verilecektir. Sermayenin 1 mislinden fazla artırılması gerekirse, bunun için şirket, hükümetten izin alacaktır. Şirketin hisseleri ihraç edilmezden önce, Ticaret Nezâreti'ne tasdiklettirilecektir.

Şirket sermayesinin tamamı imza karşılığı ve % 10'u istihsal olunduktan sonra, genel anlamda şirket kurulmuş addolunacak ve hissedar yazılanlara ödedikleri aidatlarının karşılığı geçici senetler verilecektir. Sermayenin yarısının alınması

³⁹² BOA., ŞD. 1264/32, lef.2, m. 11-16 arası; BOA., DÜİT. 123/20, lef.3, m. 11-16 arası; BOA., A. DVN MKL 66/30, m. 11-16 arası

³⁹³ BOA., ŞD. 1264/32, lef.2, m. 19-21; BOA., DÜİT. 123/20, lef.3, m. 19-21, BOA., A. DVN MK. 66/30, m. 19-21.

durumunda ise geçici verilen senetler asıllarıyla değiştirilecektir. Senetlerin tamamı Türkçe olarak düzenlenecektir.

Hisse bedellerinin yarısı alınmıncaya kadar üyelere verilen geçici senetler, isimlerine kayıtlı olacak ve bedelinin % 10'u ödenmedikçe alınıp satılamayacaktır.

Hisse senetleri şirket defterlerine de kaydedilecek ve şirket yönetimince imzalanacaktır. Bedelinin yarısı ödenmişse, asli senetler "hamiline" dönüştürülecek ve piyasada işleme tabi tutulabileceklerdir.

Genel anlamda karşılığı ödenmemiş hisse senedi olursa, sahibine ihtar çekilmeden, taksitin ödenmediği günden itibaren yıllık % 9 faiz yüklenecektir³⁹⁴.

Şirketin yıllık temettüat dağılımı ise, yıllık gelirden evvela bedeli ödenmiş hisse senetlerinin tamamına % 5 verilecek, % 5 ihtiyat akçesi için ayrılacak ve geri kalan miktarın % 5'i kuruculara, % 7'si şirket idare meclisine, % 3'ü memurlara, % 85'i de hissedarlara dağıtılacaktır³⁹⁵.

2.24.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: 1334 (1918) yılında hazırlanan, Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi'nin Nizamname-i Dahiliyesi, Konya Valiliği aracılığıyla, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne geldi. Burada yapılan incelemelerden sonra 15 Eylül 1334 (15 Eylül 1918)'de Şura-yı Devlete, Şura-yı Devlet'ten de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne incelenmek için havale edildi. Burada yapılan tetkikte, tüzüğün 1. maddesinde, kurucular arasında bulunan, Akşehir İktisadi Osmanlı Anonim Şirketi'nin kuruculuğu kabul görürken, Akşehir Nükud-u Mevkufe Dairesi'nin kuruculuğu tartışma yarattı. Çünkü bu kurum bir vakıf olup, hayır kurumuydu.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi Reisi Nazif Bey, Aza Şadan Bey, Aza Sevinç Bey, Aza Ahsar Bey ve Aza İstifnaki Beyler'in uzun mütalaalarından sonra, durumun mahallinden ve Evkaf Vekâleti'nden görüş alınması için 28 Eylül 1334 (28 Eylül 1918)'de Şura-yı Devlet Başkanı'na yazı yazıldı. İlgili yazıyı başkan cevaplandırılmak üzere Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderdi. Ticaret ve Ziraat Nezâreti de hem Konya Valiliği'ne hem de Evkaf Vekâleti'ne yazı göndererek durumla ilgili bilgi istedi.

³⁹⁴ BOA., ŞD. 1264/32, lef.2, m. 5-10 arası; BOA., DUİT. 123/20, lef.3, m. 5-10 arası; BOA., A. DVN MKL 66/30, m. 5-10 arası.

³⁹⁵ BOA., ŞD. 1264/32, lef.2, m. 35; BOA., DUİT. 123/20, lef.3, m. 35; BOA., A. DVN MKL 66/30, m. 35.

Konya Valiliği de Akşehir Kaymakamı'na bir yazı göndererek konu ile ilgili bilgi istedi. Akşehir Kaymakamı Nükud-u Mevkufe Dairesi'nden durumla ilgili bilgi isterken, diğer yandan da daireyi mahkemeye verdi.

Akşehir Nükud-u Mevkufe Dairesi Mütevelli Heyeti konu ile ilgili, 5 Haziran 1334 (5 Haziran 1918) tarihli ve 23 nolu kararını hem Akşehir Kaymakamı'na hem de Akşehir Mahkemesi'ne gönderdi. Mütevelli Heyeti kararında; Akşehir'de kurulan Elektrik Halı Ve Şayak Şirketi'nin 5 liralık hisselerinden 150 adet alındığı, karşılığında 750 lira verilerek ortaklığa iştirak edildiği, bundan maksadın gelecekte Vakfın menfaatlerinin ön plânda tutulduğu ve şirkete verilen paranın Vakıf Defteri'nin gider kısmına kaydedildiğinden bahsedilmektedir³⁹⁶.

Akşehir Mahkemesi'nin kararı ise tesis edilen ve kurucuları İlçenin en saygın tanınmış tüccarları olan, Elektrik Halı ve Şayak Şirketi hisselerinden Akşehir Nükud-u Mevkufesi adına Evkaf Komisyonu kararıyla Hücet-i Şer'iyye Mütevellisi 750 lira nakit ödeyerek 5 liralık hisselerden 150 adet almış ve bunu kayıtlarında göstermiştir. Mütevelli Heyeti bu kararı alırken şirketin anonim şirket olduğunu göz önünde bulundurmuş ve 5 sene içinde hisse için şirkete ödenen paranın temettü olarak geri dönüşümü verilen paradan daha fazla olacağını hesabı yapılmıştır. Bu da Vakfın hayrına ve menfaatinedir. Kayıtlardan bu anlaşılmaktadır şeklintedir³⁹⁷ Mahkeme tutanakları ve Vakıf Mütevelli Heyeti'nin karar örneklerini ek yapan Akşehir Kaymakamı'nın 20 Ağustos 1335 (20 Ağustos 1919) tarihli cevabi yazısında, "*kayıtlar vakfın hayrına olduğunu göstermiştir*" kaydı vardır.

Konya Valiliği 25 Ağustos 1335 (25 Ağustos 1919)'de, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne "*Akşehir'de kurulan Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi kurucuları arasında Nükud-u Mevkufe İdaresi'nin kurucu sıfatıyla, mütevellisinin iştiraki muvafık görülüp gerekli izni aldığı Akşehir Kaymakamlığı'ndan bildirilmiş ve bu konuda gönderilen muameleli evrak ile Mahalli Evkaf Komisyonu karar suretleri ekte taktim edilmiştir*"³⁹⁸ bilgisini gönderdi. Aynı konuda Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun'un 11 Mayıs 1335 (11 Mayıs 1919) tarihli Şura-yı Devlet Riyaseti'ne gönderdiği yazısında, "*Akşehir'de teşkil edilen Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve*

³⁹⁶ BOA., ŞD. 1264/32, lef.6.

³⁹⁷ BOA., ŞD. 1264/32, lef.7.

³⁹⁸ BOA., ŞD. 1264/32, lef.5.

*Şayak Anonim Şirketi'ne ait, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nden takdim olunan nizamnamede kurucular arasında Akşehir Nükud-u Mevkufe Dairesi de bulunduğu beyanı mütalaa olundu. Bu konuda konunun muhataplarıyla görüşüldü ve Şura-yı Evkaf'dan da bilgi edinildi. Mütevelliler, evkafta bu çeşit tasarrufları vakıf lehine düşündüklerinden, bahse konu şirkete adı geçen mütevellinin iştiraki konusunda bir sakınca yoktur. Burada vakfın menfaati düşünülmemekte olup başka bir niyet söz konusu değildir*³⁹⁹ denilmektedir.

Durumun netleşmesi üzerine Ticaret ve Ziraat Nezâreti, 2 Eylül 1335 (2 Eylül 1919)'de, Şura-yı Devlet'e, Akşehir Nükud İdaresi'nin şirkette kurucu olabileceğini bildirdi. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi de aynı yöndeki kararını 6 Teşrîn-i Evvel 1335 (6 Ekim 1919)'de Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na ilettiler. Tüzüğe 15 Teşrîn-i Sani 1335 (15 Kasım 1919)'de Şura-yı Devlet Genel Kurulu da onay verdi⁴⁰⁰. 9 Kânûn-ı Evvel 1335 (9 Aralık 1919)'de de Meclis-i Vükelâ onayladı. Aynı gün Sadrazam'ın Padişah Mehmet Vahidettin'e takdim ettiği tüzüğün 1 gün sonra 10 Kânûn-ı Evvel 1335 (10 Aralık 1919)'de İrade-i Seniyye kararı çıktı.

Şirketin kuruluşunu gerçekleştiren şirket yönetimi, elektrik üretimi ve dağıtımını için tesis kurma yolunda, devletten imtiyaz alma çalışmalarını başlattı. Bunun için, İstanbul Sirkeci'de Karamürsel Oteli 12 numarada bulunan, şirket vekili Ali Amil Bey, Nafia Nazırı ile ön protokolü (mukavele) imzaladı. 14 maddelik protokolün en dikkat çeken maddelerinden birisi 2.nci maddedir. 2.nci maddeye göre, Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi, imtiyaz hududu dahilinde bulunan veya imtiyaz müddeti zarfında inşa edilecek olan halka ait yollarda müştemilâtın gerek yol altından gerek yol üstünden elektrik enerjisinin çekilmesiyle ilgili cümle tesisatın mukavelenâmede belirtilen şartname hükümlerine ve Belediyeler Kanunu ile elektrik enerjisi dağıtımının teknik şartlarının belirtildiği Nafia Nezâreti'nin 14 Mart 1326 (27 Mart 1910) tarihli kararnameğine göre inşa etme hakkı vardır. Bu mukavele ile verilmiş olan haklar;

a) Telefon ve telgraf tesisatı yapımına

b) Teknik olarak her an harp koşullarına uygun devletçe yapılması lâzım gelen tesisata

³⁹⁹ BOA., ŞD. 1264/32, lef.11.

⁴⁰⁰ BOA., DUİT 123/20, lef.2.

c) Umumi yollardan istifade etmek ve sadece kendi ihtiyacına sarf olunması şartı ile alâkadarı tarafından hususi emlaklar içinde vücuda getirilecek elektrik üretim ve dağıtımına ait tesisata mani değildir.

d) Elektrik dağıtım işini başka firmaya vermez ve kendi ürettikleri elektriği yine kendileri dağıtmak isterlerse bunun için diğer nakil müesseselerini kuracaklardır. Ancak lâzım gelen elektrik enerjisini üretip de dağıtımını yapmak istemezlerse işletme hakkını başka bir firmaya devredebileceklerdir⁴⁰¹.

Nafia Nezâreti ile yapılan protokole göre şirket, teminat olarak İtibarı Millî Bankası'na 2400 lira teminat yatırarak, mukavele ve imtiyaz şartları Padişah'ın iradesinden çıktıktan sonra 8 ay içinde gerekli kroki, plân ve projelerini hazırlayarak, Nafia Nezâreti'ne tastik ettirecektir.

Projelerin tasdikinden sonraki 6 ay içinde tesislerin inşaatına başlanacak ve 2 yıl içinde de tamamen bitirilecektir. Şirkete tesisleri kullanma ve elektrik dağıtımını için 50 sene müddet tanınacak, 50 sene sonunda, sermayesi hariç, tüm mal varlığını Devlete hibe edecektir.

Şirketin elektrik üretim, dağıtım ve işletme imtiyazı şartnamesine göre; masrafı kendine ait olmak üzere dağıtımına uygun mahallerde, ikinci derecedeki merkezlerde ve uygun yerlerde elektrik üretim ve dağıtım şebekeleri kuracaktır. Ancak önce 500 kilovattan aşağı olmamak kaydı ile bir merkez fabrikası oluşturacaktır⁴⁰².

50 maddelik işletme şartnamesinin göze çarpan bir diğer maddesi de 17. maddedir. Bu maddeye göre, Hükümet veya Belediye tek başına veya ihale yoluyla umuma ait yollar, demiryolları, kanal inşaatları, telgraf ve telefon hatları gibi genel anlamda bayındırlık işlerine veya büyük çapta tadilâta karar verirse imtiyaz sahibi hiçbir şekilde buna muhalefet etmeyecektir. Buna karşılık tadilâtı yapacak Hükümet'ten bir Nezâret, elektrik dağıtımının sekteye uğramaması için gerekli tedbirleri alacaktır⁴⁰³.

⁴⁰¹ BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 26, s. 2; BOA., ŞD. 514/2, lef.2, imtiyaza dair mukavele: m. 2; BOA., DUİT 30/17, lef.4, imtiyaza dair mukavele: m. 2; BOA., A. DVN MKL. 68/19, imtiyaza dair mukavele, m. 2.

⁴⁰² BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 26, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesi imtiyazına dair şartname, s. 6, m. 1, BOA., ŞD. 514/2, lef.2, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesine dair şartname, m. 1; BOA., DUİT. 30/17, lef.4, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesine ait şartname, m. 1, BOA., A. DVN MKL. 68/19, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesine ait şartname, m. 1.

⁴⁰³ BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr.26, elektrik dağıtım ve işletilmesine ait imtiyaz şartnamesi, s. 8, m. 17; BOA., ŞD. 514/2, lef.2, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesine dair şartname, m. 17; BOA., DUİT. 30/17, lef.4, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesine ait şartname, m. 17; BOA., A. DVN MKL 68/19, elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesine ait imtiyaz şartnamesi, m. 17.

Elektrik satış ücretlerinin de belirlendiği işletme imtiyazı şartnamesinde, her türlü tedbirin alınması şartlarının yanı sıra, yollarda meydana gelecek bozuklukların tamiratının bile nasıl yapılacağı, Belediye'nin yıllık kârdan ne kadar pay alacağı ve iştiraki ile ücret tarifelerinde yapılacak tadilâta kadar her tür bilgi vardır.

Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi ile Nafia Nezâreti arasında imzalanan, mukavele ve elektrik üretim, dağıtım ve işletilmesi imtiyazına ait şartname, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nin incelemesinden sonra, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde tetkik edildi. Akabinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu onayladı. Mukavele ve imtiyaz şartnamesinin Meclis-i Vükelâ onayında; Akşehir deresinin sularından istifade edebilmek ve yeterli olmadığı zamanlarda Nacar makineleri kullanılmak suretiyle üretilecek elektrikle Akşehir'in aydınlatılmasının yanı sıra sanayide de kullanılmak üzere elektrik enerjisi üretme imtiyazının Akşehir Elektrik Halı ve Şayak Şirketi'ne verilmesi kararı alınmış olup, İrade-i Seniyye için arz edilebileceği belirtilmektedir⁴⁰⁴.

6 Eylül 1336 (6 Eylül 1920)'da çıkan Padişah Mehmet Vahidettin'in İrade-i Seniyyesi'nde de; aynı duruma işaret edildikten sonra adı geçen şirkete imtiyazın verilmesinde Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarının etkili olduğu bildirilmektedir⁴⁰⁵.

Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi, imtiyazı aldığı sırada, Akşehir Belediyesi kurduğu bir tesiste, mazotla çalışan dizel motorlarla, şehri aydınlatıyordu. Ancak bu Belediye'ye çok pahalıya maloluyordu. Belediye maddi olarak üstesinden gelemediği bu tesisin işletme ruhsatını yaptığı anlaşma karşılığında, Akşehir Bankası'na 30 yıllığına kiraladı.

Akşehir Bankası güdümündeki Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi Cumhuriyet'in ilânından sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür.

⁴⁰⁴ BOA., MV. 252/80.

⁴⁰⁵ BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 26, s. 1, BOA., MV. 252/80.

2.25. KONYA DAR'ÜL-FÜNÛN MEKTEBİ ANONİM ŞİRKETİ

2.25.1. Şirketin İsmi: Konya Dar'ül-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi

2.25.2. Şirketin Merkezi: Konya

2.25.3. Şirketin Kurucuları: Konya Mebus-u Esbak Şeyh-zâde Zeynel Abidin Efendi, Zeynel Abidin Efendi'nin Kardeşi Ziya Efendi, Hadimli Musa Kazım Efendi, Sıtkı Efendi-zâde Ali Bey, Kuddusi Efendi-zâde Ali Efendi, Termiyecî-zâde Hüseyin Efendi, Burhan-zâde Hacı Mustafa Efendi, Kalfa-zâde Hacı Sabit Efendi, Armağan-zâde Hacı Mehmet Efendi, Burhan-zâde Hacı Mehmet Efendi, Kovgun-zâde Ali Efendi, Kitabcı-zâde Kamil Efendi, Anka-zâde İbn-i Ali Efendi, Tenekeci-zâde Mehmet Efendi, Taşbaşı-zâde Nazif Efendi, Kadınhanlı Topbaş-zâde Hacı Ahmet Efendi ve Mahdumu Nuri Bey, Kalfa-zâde Hasan Efendi, Hidayet-zâde Mustafa Efendi, Havzanlı Hüseyin Efendi, Sarı Veli-zâde Hacı Mehmet Efendi, Hadimli Mehmet Efendi, Batumlu Hacı Emin Efendi, Armutlulu İsmail Efendi, Gazaz-zâde Nuri Efendi, Çıkrıkçı Mehmet Efendi, Takaüd-zâde Hacı Mustafa Efendi, Kilimci-zâde Hacı Halil Ağa, Hacı Mehmet Rüştü-zâde Ahmet Efendi, Ekmekci-zâde Hacı Hafız Efendi, Mazlum-zâde Hacı Osman Efendi, Muhyiddin-zâde Mustafa Efendi, Bozkırlı Mehmet Efendi, Taşbaşı-zâde Mehmet Lütfi Efendi, Kalfa-zâde Abdullah Efendiler'dir⁴⁰⁶.

2.25.4. Kuruluş Amacı: Konya civarında yaşayan erkekler, kadınlar için gündüzlü-yatısız, geceli-yatılı ilk okullar ile ilkokuldan sonra orta okuldan önceki ara dönemde eğitim-öğretim verecek mektepler ve cahillere yönelik okuma-yazma eğitimi verecek ücretli özel eğitim ve öğretim kurumları açmak, her türlü ticaretle uğraşmak, bu konularla ilgili binalar inşa etmektir⁴⁰⁷.

2.25.5. Kuruluş Tarihi: 27 Mart 1336 (27 Mart 1920)

2.25.6. İmtiyaz Müddeti: 40 sene

2.25.7. İdare Meclisi: Şirketin 2 gruptan oluşan idare meclisleri olacaktır.

1. Grup idare meclisinin sayısı 5 ile 15 kişi arasında olup, şirket üyeleri arasından, şirket genel kurulu seçip tayin edecektir. Bu gruptaki yöneticiler, şirketin

⁴⁰⁶ BOA., ŞD. 1267/3, lef.5, m. 1; BOA., DUİT. 123/36, lef.3, m. 1.

⁴⁰⁷ BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 166; BOA., ŞD. 1267/3, lef.5, m. 1; BOA., DUİT. 123/36, lef.3, m. 1, BOA., MV. 254/59.

ticaret işlerine bakacak, alış-verişe mesai harcayacak ve sürekli olarak ticaretle iştigal edeceklerdir⁴⁰⁸.

2. Grup idareciler ise, ilim, irfan görmüş, eğitim-öğretim almış kişilerden oluşacak ve “Mektepler Encümeni Heyet-i Umumiyesi” ismiyle adlandırılacaktır. Bu gruptaki yöneticilerin görevleri daimi olup, vefat ve istifa durumunda meydana gelen boşluklar giderilecektir. Görevleri ise; açılacak mekteplerin nerelerde, hangi mevkiye tesis edileceklerine, okulların idareleri ile ilgili hususlara, öğretmen alımları ve açılan okullarda okuyacak olan öğrencilerin yıllık ödeyecekleri ücretlerin belirlenmesi ile ilgileneceklerdir.

1. Grup idareciler, 15 günde bir şirket merkezinde, yarıdan bir fazla çoğunlukla toplanarak, genel durum hakkında, aralarında görüş alışverişinde bulunacaklardır. Bu grup idarecilerin belirlenmesinde, şirket genel kurulu yıllık toplantılarında 2/5'nin görevine son vererek, yerlerine yenilerini seçip tayin edecektir. Şu kadar ki, ilk 5 yıl için yöneticileri kurucu üyeler belirleyecektir⁴⁰⁹.

2.25.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Şirketin sermayesi 50.000 lira olup, her biri 10 lira kıymetinde 5000 hisseye bölünmüştür. Senetler Türkçe isme kayıtlı olarak düzenlenecek ve İslam olan insanlar bu senetlerden edinebileceklerdir.

Bunun dışında % 65 oranında kurucular senedi ihraç edilecek ancak bu senetler 9 sene müddetle alınıp satılamayacaktır. Hissedarlar ödedikleri miktar kadar geçici senetler alacaklar. Sermayenin tamamı teşekkül etmedikçe ve üyeler aidatlarının tamamını ödemedikçe geçici senetler asli senetlerle değiştirilmeyecektir. Geçici senetlerin aslına dönüştürülmediği süre içerisinde alınıp satılması işlemi ise, şirket yönetiminin iznine bağlıdır. Şirket yönetiminin alınıp satılmasına izin vermediği senetler yönetimce, piyasa değerinden şirket adına alınacaktır. Veraset yoluyla varislere kalan senetlerle ilgili kararlar ise, hukuki çerçevede verilecek mahkeme kararına göre muteberdir⁴¹⁰. Şirket sermayesini, şirket genel kurulu 1 misli artırabilir.

Şirketin ayrıca, şirket mekteplerinde okuyacak öğrenci ücretlerinden gelecek, miktarı belli olmayan belli bir sermayesi de olacaktır.

⁴⁰⁸ BOA., A. {DVNS MKLT.d. (mukavelât defteri), nr. 25, s. 166.

⁴⁰⁹ BOA., ŞD. 1267/3, lef.5, m. 11-25 arası; BOA., DUİT. 123/36, lef.3, m. 11-25 arası.

⁴¹⁰ BOA., ŞD. 1267/3, lef.5, m. 6-10 arası; BOA., DUİT. 123/36, lef.3, m. 5-10 arası.

2.25.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Nizamname maddelerinin defalarca değiştirildiği görülen Konya Dar'ül-Fünûn Mekteb-i Anonim Şirketi'nin tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nde incelendikten sonra, 4 Mayıs 1335 (4 Mayıs 1919) tarihinde Şura-yı Devlet'e takdim edildi⁴¹¹.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alınan şirketin nizamnamesinin 1. maddesinde yapacağı iş ile ilgili olarak, “*Kanun ve yönetmeliklere göre şehir, kasaba ve köylerdeki erkekler-kadınlar için gündüzlü-yatısız, geceli-yatılı ilkokullar, ilkokuldan sonra orta okuldan önceki ara dönemde eğitim verecek okullar ve okuma-yazma bilmeyenlere yönelik kurslar düzenleyen özel ücretli okullar açmak ve her türlü ticaretle uğraşmak, yapılacak bu faaliyetler için gerekli olan binaları inşa etmek*” tarzındadır. Burada “her nev’i” kelimesi mutlak ve mühim olarak belirtilmiş olup, bu durum “*hissedarlar dahil olacakları şirketler de, şirketlerin yapacakları işleri bilmeliler ki, şirketin sonradan olabilecek kâr ve zararına ortak olsunlar*” maddesiyle çelişmektedir. Çünkü anonim şirketlerde esas olan şirketin meşgul olacağı faaliyet alanının herkesce bilinmesidir. Ama bu madde de, “*şirket ne gibi bir ticaretle uğraşacak*” belli değildir, görüşü hakim oldu. Bu konu Ayan Azası'ndan şirket kurucusu Mebus Zeynel Abidin Efendi'ye iletildiğinde, ilgilinin cevabı, “*Ne demek yani!... her türlü ticaretin yapılmasını engelleyici bir kanun kaydı mı var?*” oldu. Şirkete hissedar kaydolanlar da bu durumu kabullendiklerinden bu madde de yapılması düşünülen düzenleme yapılmayıp olduğu gibi bırakıldı.

Nizamnamenin hisse senetleri kısmındaki “*başkalarına devir ve alış veriş serbestisi getiren*” maddesinde, şirket idare meclisinin, “*devredilmesini onayladığı veya onaylamadığını şirket isterse beyan edilen fiyat üzerinden satın alabilir*” diye belirlenen hisse senetlerinden veraset yoluyla intikal edeceklerin “*bu kayıttan çıkarılması ve bunlar hakkında mahkeme kararının dikkate alınması gerektiği*” tadilatı yapıldı.

11. maddedeki, şirket kurucuları “*ilk idare meclisini 9 yıl için belirleyeceklerdir*” cümlesindeki süre de, benzer şirketlerde olduğu gibi, 5 seneye düşürülerek düzenlendi.

⁴¹¹ BOA., ŞD. 1267/3, lef.7.

Konya Dar'ül-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi nizamnamesinin 18. maddesi de tadil edildi. Çünkü 18. madde şirketin sadece ticari faaliyeti ile ilgiliydi. Halbuki şirketin bir de “*Mektepler tesis*” işi olduğundan bu madde tüzükten tamamen çıkarıldı. Yerine, hem ticaret hem de mektep tesisini beyan eden 1. maddeye uygun hale dönüştürüldü. Nizamnamenin 34 maddesi de yeniden düzenlendi ve şirketin yapacağı masraf ve harcamalar konusuna denge kazandırıldı.

Yapılan tüzük değişiklikleri kuruculardan Zeynel Abidin Efendi'ye imzalatırılıp, 16 Eylül 1335 (16 Eylül 1919)'de müsveddesi tamamlandı. İncelemesini bitiren Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi tüzüğü 18 Eylül 1335 (18 Eylül 1919) tarihinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na gönderdi⁴¹².

Şura-yı Devlet Genel Kurulu şirketin isminin “Konya Dar'ül-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi” olmasından dolayı, nizamnamesinin 1. maddesindeki “*her nev'i ticaret*” fıkrasının çıkarılması gerektiğini belirtti. Çünkü; esas maksat memlekette pek mühim bir vazife olan mektep açmak ve okul binaları inşa etmektir. Hattâ, nizamnamenin 11-12 ve 19. maddeleri yeniden ele alınmalı ve ticaretle ilgili madde ve fıkraları atılarak, okullarla ilgili olanların tekrar düzenlenmesi ve “*Mektepler Encümeni Heyet-i Umumiyesi*” üyelerinin oluşumu, seçimi, miktarları detaylı şekilde açıklanmalı ve bu üyeler okulların kurucularından olacaklarsa, Maarif Nezâreti veya mahalli Maarif İdaresi'ne müracaatla usulü dairesinde açılacak her okul için ruhsatname alınması müdür ve öğretmenler ile ders programları konusunda malûmat verilerek yapılan işlemlerin tasdiklenmesi hususlarının yaptırılması ve yine bu okulların Maarif Nezâreti veya Mahalli Maarif Müdürüyeti'nce denetlenmesi konusuna açıklık getirilmesi konusu yeniden düzenlenerek nizamnameye konmalıdır. Yine 1. maddede, ücretle okuyacak öğrencilerin yanı sıra, ülkemizde fakir fukaranın bulunduğu göz önüne alınırsa bir %'de oran belirlenmeli, ona göre belli sayıda bedava (meccanen) okuyacak öğrenciler konusu netleştirilmelidir. Ayrıca şirketin müddeti tamamlandıktan sonra, bu okulların, Hükümet Maarif Nezâreti'ne devri konuları ile ilgili nizamnamenin 44. maddesinin de yeniden düzenlenmesi yapılmalıdır, kaydını düştü.

Şura-yı Devlet Genel Kurulu 16 Teşrîn-i Evvel 1335 (16 Ekim 1919) tarihinde tamamladığı görüş bildirisini 18 Teşrîn-i Evvel 1335 (18 Ekim 1919)'de, Meclis-i Vükelâ'ya takdim edilmek üzere Sadrazam'a gönderdi⁴¹³.

⁴¹² BOA., ŞD. 1267/3, lef.2

⁴¹³ BOA., ŞD. 1267/3, lef.2-3

Meclis-i Vükelâ bu konuda; Maarif Nezâreti'nden görüş alınmasının doğru olacağı kanaatiyle, Konya Dar'ül Fünûn Anonim Şirketi tüzüğünü Sadrazam'a iade etti. Sadrazam 25 Mart 1336 (25 Mart 1920)'da görüş alınmak üzere, Nizamnameyi Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne geri gönderdi.

Tüzük Maarif Nezâreti'nde incelendi. Sonuçta ayrı ayrı iki komisyondan oluşan iki idare heyetinin bulunması ve uğraş alanlarının farklı olmasından dolayı şirket, hem ticaret hem de eğitimle uğraşabilir dedi⁴¹⁴.

Maarif Nezâreti'nin görüşünü tüzüğe ekleyen Ticaret ve Ziraat Nezâreti nizamnameyi tekrar Şura-yı Devlet'e gönderdi. Tüzüğü 18 Kânûn-ı Sâni 1336 (18 Ocak 1920)'da Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi, ardından da Şura-yı Devlet Genel Kurulu onayladı. Konya Dar'ül-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi'nin Nizamnamesi Dahiliyesi 25 Mart 1336 (25 Mart 1920)'da ise Meclis-i Vükelâ tarafından onaylandı⁴¹⁵. Şirketin İrade-i Seniye kararı ise, iki gün sonra yani 27 Mart 1336 (27 Mart 1920)'da çıktı⁴¹⁶.

Amaç olarak cidden çok güzel düşüncelere sahip olan şirketin hem İstanbul hem de Konya'daki kurucularının kahir ekseriyeti 1919'da, Konya'nın Bozkır Kazası'nda meydana gelen I ve II. Bozkır Zeynelabidin isyanları ile 1920'de Konya'da meydana gelen, Delibaşı Mehmet İsyân Olayı'nda ön plânda oldular. Bundan dolayı bir kısım şirket kurucuları Konya İstiklâl Mahkemelerinde yargılanırlarken Zeynel Abidin Efendi de 150'likler listesinde olmasından dolayı ülkemizi terk etti. Çok hayırlı düşünceleri olan bu şirket kaos ortamında hiçbir faaliyette bulunamadan, bilinmezlik içerisinde yok olup gitti. Konya basınında, akıbeti hakkında hiçbir bilgiye rastlanmaz.

⁴¹⁴ BOA., ŞD. 1267/3, lef.3

⁴¹⁵ BOA., MV 254/59

⁴¹⁶ BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 166.

2.26. KONYA ANADOLU ALET-İ ZİRAİYYE VE SİNAİYYE ANONİM ŞİRKETİ

2.26.1. Şirketin İsmi: Konya Anadolu Alet-i Ziraiyye ve Sınaiyye Anonim Şirkettir.

2.26.2. Şirketin Merkezi: Konya

2.26.3. Şirketin Kurucuları: Cevdet Tahir Bey ve Mecidiye-zâde Mehmet Ramiz Bey ile Bakkalbaş-zâde Nuri Bey'dir.

2.26.4. Kuruluş Amacı: Konya ve civarında tarım ve ziraat alanında, insan kuvvetinden ziyade makine kuvvetiyle çalışmayı ön plâna çıkarmak ve bunun için yurt içi ve yurt dışından modern tarım aletleri getirterek satımını yapmak. Ayrıca çiftçilerin teknolojik aletlere ayak uydurmasını temin etmektir.

2.26.5. Kuruluş Tarihi: Cumhuriyetin ilânından az evvel.

2.26.6. İdare Meclisi: Şirketin tüzüğüne ulaşamadığı için İdare Meclisi ile ilgili bilgiye sahip olmasak da uzun yıllar, Bakkalbaş-zâde Nuri Bey, şirketin müdürlüğünü yapmıştır.

2.26.7. Şirketin Sermayesi: 200.000 Lira

2.26.8. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Kurucuları hem I. Dünya Savaşı, hem de İstiklâl Savaşı'na katılan ve İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilen Konyalı vatanseverlerdendirler.

Şirketin tesisiyle birlikte, muhite önemli miktarda pulluk, orak, ekremoz, pülverizator ve diğer ziraat aletleri temin edip satmıştır⁴¹⁷.

Ankara'da ülkedeki tüm şirket müdürlerinin yaptığı toplantıdan sonra; "Konya Anadolu Alet-i Ziraiyye ve Sınaiyye Türk Anonim Şirketi" ismini alan şirket⁴¹⁸, Cumhuriyet'in ilânı sonrasında da, Konya ve civarında var gücüyle faaliyetini sürdürmüştür. Çok iyi kâr etmek isteyenlere, garantili, ucuz ve denenmiş değirmen tesisleri kuran şirket bu konuda, saatte 45 kuruş masrafla, 2 Konya kilesi buğdaydan

⁴¹⁷ *Cumhuriyetin 15 Yılında Konya*, İstanbul 29 Teşrin-i Evvel 1938 (29 Ekim 1938), s. 101; Yaşar Semiz, "1923-1938 Döneminde Konya'nın İktisadi Durumu", *İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya 1 Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 1998, s. 77.

⁴¹⁸ *Halk*, 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3.

un veyahut 4 Konya kilesi bulgur imâl ettiği iddiasındadır. Ayrıca hem taşlar hem de makinelerle ilgili uzun yıllar garanti vermektedir⁴¹⁹.

Yeni şirket kanununa göre, şirketlerine murakıp atamak için olağanüstü genel kurul toplantısını 1 Kânûn-ı Sâni 1926 (1 Ocak 1926)'da şirket merkezinde yapan şirket, hissedarlarını bu konu için uyarmakta ve 20 Kânûn-ı Evvel 1926 (20 Aralık 1926)'ya kadar şirket müdüriyetine uğramalarını istemektedir⁴²⁰.

Hasılatını birkaç misli artırmak isteyenlere suni gübre satımı yapan, Konya Anadolu Alet-i Ziraiyye ve Sınaiyye Türk Anonim Şirketi⁴²¹, “*sahip olduğu itibardan dolayı, başka firmalarla rekabeti fazilet mücadelesi saymış ve bu yüzden Konyalı çiftçilere, harman veresiye, pulluk, tırmık, traktör vesair ziraat aletleri satmıştır*”⁴²².

27 Şubat 1927 tarihinde, “*1- İdare meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 2- Dağıtılacak yıllık kâr miktarı konusunda şirket idari yönetiminin teklifi, 3- Bilânçonun tasdiki, şirket yöneticilerinin ibrası... gündemiyle şirket merkezinde toplanan, olağan yıllık genel kurul toplantısında, 1926 yılı faaliyet raporları ve bilânço tasvip edilmiş, bilânçoda gösterilen 9187 lira 92 kuruş hissedarlara, hisseleri oranında dağıtılmıştır.*”⁴²³

1925-1930 dünya kıtlığının Türkiye'yi etkilediği 1928-1930 yılları arasında güç duruma düşen şirketin kesin fesih tarihi bilinmemektedir.

⁴¹⁹ *Babalık*, 10 Kânûn-ı Evvel 1926 (10 Aralık 1926), S. 2263, s. 4.

⁴²⁰ *Babalık*, 13 Kânûn-ı Evvel 1926 (13 Aralık 1926), S. 2264, s. 3.

⁴²¹ *Babalık*, 14 Kânûn-ı Evvel 1926 (14 Aralık 1926); S. 2265, s. 4.

⁴²² *Babalık*, 19 Kânûn-ı Evvel 1926 (19 Aralık 1926), S. 2267, s. 3.

⁴²³ *Babalık*, 9 Mart 1927, S. 2337, s. 4.

2.27. KONYA'DA KURULAN DİĞER ŞİRKETLER

Ele alınan dönem içerisinde isimleri olan veya haklarında az bilgi bulunan başka kollektif, komandit ve anonim şirketler de var. Bunlar;

2.27.1. Konya Nafia-i Şirketi Ticariyyesi: 14 Şubat 1324 (27 Şubat 1909)'de deri toptancılığı yapıp, ham deri ihracatı ile uğraşan 20 Konyalı Türk deri tüccarının birleşerek kurduğu bir şirkettir. Şirketin ilk amacı bu alanda bir deri fabrikası tesis etmektir. Böylece işlenmemiş vaziyette ham olarak ucuza satılan deriler kurulacak fabrikada terbiye edilecek ve işlenmiş sanayi ürünü olarak pazarlanıp daha çok kârla satılacaktır. İkinci amacı ayakkabı üretmek olan şirketin üçüncü amacı bu sektörde çalışanların çalışma ortamları ile ücret durumları daha iyi hale getirilecektir⁴²⁴.

2.27.2. Konya Kereste Şirketi Ticariyyesi: Konyalı kereste tüccarı Hacı Mehmet Ağa'nın müdürlüğünde kurulmuştur. Her bir hissesi 5 lira olan şirketin amacı ağaç sanayi ve mobilya alanında faaliyet göstermektir⁴²⁵.

2.27.3. Konya Otomobil Şirketi: 1909 yılında kurulmuştur. Şirketin amacı İtalya üretimi olan Fiat marka otomobillerin Konya'da satışını gerçekleştirmek ise de, ilk icraat olarak Meram-Konya hattında yolcu taşımacılığı yapmak için 20 kişilik bir otobüs siparişi olmuştur⁴²⁶.

2.27.4. Konya Kereste Şirketi: 1913'de kurulmuştur. Eski Buğday Pazarı'ndan İstasyon'a giden cadde üzerinde Sahip Ata Külliyesi'ni geçince sol tarafta bir marangoz fabrikası kurmuştur. Buhar gücü ile çalışan makineleri olan devasa bir tesistir. Bir hane inşaatı için gerekli olan pencereler, kapılar ve tahtalar üretmekte olup, bu şirkette çalışan işçi sayısı da bir hayli fazladır. Fabrikanın her köşesinde yığınla kalaslar, tomruklar olup her bir yerinden hayat fişkırmaktadır. Buhar gücüyle çalışan bir bıçağı vardır ki 20-25 cm kalınlığındaki bir tomruğu iki dakikada istenilen şekle sokmaktadır. Keza bir başka makinası daha vardır ki, o da tahtaları parlatmaktadır. Aynı şirkete ait marangoz fabrikasının yanında bir de dökümhane inşaatı vardır ve dökümhanenin makinelerinin kurulmasına çalışılmaktadır⁴²⁷.

⁴²⁴ *Hakem*, 14 Şubat 1324 (27 Şubat 1909), nr. 6, s.4.

⁴²⁵ *AODC*, l'ané: 1909, s.1987-1989; *Hakem*, 2 Mart 1325 (15 Mart 1909), nr.8, s.2.

⁴²⁶ *Hakem*, 12 Mart 1325 (25 Mart 1909), nr.10, s.3.

⁴²⁷ *Konya Rehberi*, 12 Temmuz 1329 (25 Temmuz 1913), nr. 1-3, s.17-18-19.

2.27.5. Konya Muammeriye Osmanlı Anonim Şirketi: Her çeşit ticaret malı ve bakkaliye işleriyle meşguldür. Her hissesi 5'er liradan 50.000 lira sermayesi olup, hisseleri 10.000'e bölünmüştür.

2.27.6. Konya İntibah-ı İslâm Osmanlı Komandit Şirketi: Konya'da 1917'de Hadimi-zâde Mehmet Emin ve ortakları tarafından kurulmuştur. Her hissesi 25 liradan 150.000 lira sermayesi vardır.

2.27.7. Konya Zıvarık Köylüleri Zürra Osmanlı Anonim Şirketi: Bu şirketin her türlü faaliyetini Maliye Müfettişlerinden Ali Hikmet Nahit yürütmüştür. Bu şirketle ilgili mahalli bir gazetede, 30 Temmuz 1917'de şunlar yazılıdır. *“Zıvarıklıların kurduğu şirket, birkaç bin lira sermayesi ile çok güzel işler yapıp, diğer köylülere örnek oldular. Zıvarıklılar, tarihi ticaretimizde köylü şirketine ilk örnektir. Bundan dolayı onları tebrik ediyoruz. Zıvarıklı kadınların da üye kaydedildiği bu şirket ve kurucularını, istek ve arzularından dolayı candan kutlarız”*⁴²⁸

2.27.8. Ereğlili Hacı Mavi ve Hüseyin Efendi Kollektif Şirketi: 50.000 lira sermayesi olup, her bir hissesi 5 lira idi. Manifatura üzerine çalışıyordu.

2.27.9. Ereğli Ziraat ve Ticaret Türk Anonim Şirketi: Her hissesi 25 liradan 20.000 lira sermayesi vardı. Tarım ve ziraat alanında çalışmaktaydı.

2.27.10. Konya Ayakkabıcılar Osmanlı Anonim Şirketi: 1918'de kurulmuş olup, toptan ve perakende ayakkabı, postal ve çizme satıyordu. Sermayesi 60.000 liraydı.

2.27.11. Beyşehir Keresteciler Cemiyeti Kollektif Şirketi: Kereste işleriyle uğraşırlardı. 150.000 lira sermayeleri vardır.

2.27.12. Konya Anadolu Millî Mahsulât Şirketi: 1918'de faaliyete geçti. Ancak 1920 yılında, Konya Buğday Pazarı civarındaki Medrese Ambarı'nda bulunan, 27.370 kile buğday, 13.234 kile arpa ve 11.207 kile nohutları, müzayede yoluyla, Konya Merkez İcra Dairesi tarafından satıldı⁴²⁹.

2.27.13. Hadim Ticaret ve Halıcılık Osmanlı Anonim Şirketi: 1918'de Hadim'in Pirlavganda Köyü'nde kuruldu. 10000 lira sermayesi vardır⁴³⁰.

⁴²⁸ Babalık, 21 Aralık 1948, S. 7068, s. 2

⁴²⁹ Öğüt, 1 Mart 1336 (1 Mart 1920), S.-, s. 1.

⁴³⁰ Babalık, 21 Aralık 1948, S. 7068, s. 2.

Yukarıda kısa açıklamaları olan şirketlerin dışında sadece isimleri bilinen şirketler ise; 1918’de kurulan Yurt Şirketi, Tekaüd-zâde Biraderler ve Şürekası Şirketi, Konya Demirciler Şirketi, Konya Eşya-yı Ticariye Osmanlı Şirketi, Tahralı-zâde ve Şürekası Kollektif Şirketi, Konya Kereste Teshilât Şirketi, Karaman Ziraat ve Ticaret Anonim Şirketi, Karaman Celeb Şirketi, Ereğli Ziraat Şirketi, Ereğlililer Köylüleri Şirketi, Ereğli Yeni Kollektif Şirketi, Karamanlı Hüseyin Efendi ve Rüfekası Şirketi, Karaman Emniyet Şirketi, Konya Şirket-i Ticariyesi, Konya İstikamet Kollektif Şirketi, Konya Şirket-i Mudârebe Şirketi, Konya Bakkaliye İtibâr Şirketi, Konya Haffafiye ve Debbagat Kollektif Şirketi⁴³¹,nin yanı sıra 1918 yılında tüm mal varlığına el konulan Konya Âlât-ı Zira’iyye Şirketi⁴³², 18 Eylül 1335 (18 Eylül 1919)’de kurulan ve 5 Mart 1336 (5 Mart 1920)’de fesh olan, şeker ve bakkaliye üzerine çalışan Çumralı-zâde Fevzi ve Çumralı Emir Mehmet-zâde oğlu Rıza Turgut ve Şürekası Şirketi⁴³³ daha sonra adını “Köseleci tezgâhı”na çeviren, Köseleci Kıbıçlı-zâde Seyit ile Postacı-zâde Mevlüt’ün Şirketi⁴³⁴ ile Mevlevî Çelebilerinin 1912’de teşekkül ettirdikleri her hissesi 5 lira olan Konya Bakkaliye Şirketi⁴³⁵ vardır.

⁴³¹ Toprak, *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi* s. 443.

⁴³² *BOA.*, DH. İUM. 59-2/1-16.

⁴³³ *Öğüt*, 1 Mart 1336 (1 Mart 1920), S.-, s. 1.

⁴³⁴ *Babalık*, 11 Mart 1339 (11 Mart 1923), S. 1141, s. 2.

⁴³⁵ *Babalık*, 10 Mart 1949, S. 7079, s. 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E BANKACILIK VE KONYA'DA FAALİYET GÖSTEREN MİLLÎ BANKALAR

Ticaret aracı olan paranın farklı devletlere ait olanlarının birbirine dönüştürülmesi Osmanlı'da da yapılırdı¹. Bu işle uğraşanlara sarraf denilirdi. Sarraflar aynı zamanda kıymetli madenler (altın, gümüş...vs) de alır satarlardı ki Osmanlı'da bu meslekte, I. Meşrutiyet öncesi ve sonrasındaki hakim unsur azınlıklardı.

Alış-veriş veya ülkeler arası ilişkilerde ticaret sahasının geniş yelpazeye yayıldığı 19.uncu yüzyılın 2.inci yarısından sonra sarraflardan çoğunluğu daha çok para ticareti yapmakla ön plâna çıktılar. Ondan sonra bu türden ticaret erbabına banker, para ticareti için kurulan müesseselere de banka dendi². Bu arada bankasız millet, parasız imar, iş ve ticaret hattâ siyasetin bile yapılamayacağı düşüncesi halkta yerleşti³.

Bu gayeden hareketle 1864 yılında Mithat Paşa'nın, Ziraat Bankası'nı kurmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin hemen hemen büyük vilâyetlerinin hepsinde bu bankanın şubeleri açılmıştır. Bankanın en önemli görevleri arasında, ülke ziraatini desteklemek ve çiftçiye kredi vermek vardır.

Padişah II. Abdülhamid'in emriyle Ziraat Bankası Konya Şubesi, 19 Haziran 1896 yılında açılmıştır. Açıldığı zaman ilk sermayesi 315 561 kuruş olup, H.1314 (M.1896) yılı sonuna kadar bu sermayeye 2.015 460 kuruş 39 para ilâve edilerek toplam sermaye 2.331.021 kuruş 39 paraya yükseltilmiştir⁴.

H. 1317 (M.1899) yılı, Konya Vilâyet Salnamesine göre, Ziraat Bankası Konya Şubesi Banka Meclisi'nde, 1 reis, 1 banka memuru, 1 muavin, 4 aza, 1 çiftlik müdürü görevlidir. 1 memur, 1 muavin, 1 birinci katip, 1 ikinci katip olmak üzere toplam 4 kişi de banka personeli vardır⁵.

¹ *İktisadiyât Mecmuası*, Yıl: 1, 8 Mart 1333 (8 Mart 1917), S. 44-48, s. 17.

² Mehmet Ziya, *Bankalar ve Muamelâtı*, İstanbul 1334 (M.1918), s. 15.

³ İstanbul Esham ve Tahvilat Kambiyo ve Nukud Borsası Meclis-i İdaresi tarafından tertip edilmiştir. *Borsa Rehberi 1928*, C.1, İstanbul 1928, s. 236.

⁴ *KVS.*, H.1317, s. 74

⁵ *KVS.*, H.1317, s. 75

1900'lü yıllarda ise Konya'da para ticaretinde Ziraat Bankası Konya Şubesi, Osmanlı Bankası Konya Şubesi ile çok sayıda sarraf ve banker bu alanda faaliyet göstermekteydiler.

II. Meşrutiyet'le birlikte millî ekonomi cereyanları filizlenmeye başlamıştı. Bu mânâda sarraf veya bankerlerden bazıları halktan topladıkları küçük miktarlardaki paralarla anonim şirketler kurdular⁶. Bu şirketlerden bazıları, milyonları bulan sermayeleriyle bankacılık faaliyetine başladılar. Böylece eski bankalara yenileri eklendi. İşte bu konuda Konya ve halkı Osmanlı şehirleri içinde, “*ilk olma özelliği*”ne sahiptirler⁷.

Millî bankacılığın gelişmesi yönünde iktidar partisi İttihat ve Terakki büyük çabalar harcadı. Bölgesel bankaların çoğalmasına çalıştı. Yeni kurulan bu bankalar, genellikle yöre tacirlerinin bankacılık hizmetlerini, özellikle de kredi gereksinimlerini karşıladılar⁸. Hatta bu bankalar sadece bankacılık yapmakla kalmamışlar. Aynı zamanda değişik ticari faaliyet kollarında, yeni teşebbüsler meydana getirmişlerdir. Bu bakımdan Konya'da kurulan vilâyet bankalarının mahallî ticaret ve sanayisi üzerinde büyük tesirleri vardır.

---

⁶ Hüseyin Avni Şanda, “Türkiye’de İlk Sermaye Şirketleri 1860-1918”, *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C. 84, Haziran-Temmuz 1967, No: 6-7, s. 73.

⁷ Mehmet Ziya, *Bankalar ve Muamelâtı*, s. 31.

⁸ Öztin Akgüç, *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul 1992, s. 28.

3.1. KONYA İLYAS ÇAHA-YUSUF ŞAR BANKASI

3.1.1. Bankanın İsmi: Konya İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası

3.1.2. Bankanın Kurucuları: İlyas Çaha, Yusuf Şar ve Fransız vatandaşı Abraham Haralamidis'tir⁹.

3.1.3. Kuruluş Amacı: Ticaret ve ziraat alanında çalışan Konyalı tüccar ve çiftçiye kredi sağlamanın yanı sıra, Konya'da sarraflık (altın, gümüş...vs) işiyle uğraşmaktır¹⁰.

3.1.4. Kuruluş Tarihi: İlyas Çaha tarafından ilk olarak sarrafiye ve banker bürosu olarak 1322 (1906)'de açılmış, 1326 (1910) yılında, Yusuf Şar'ın ortak olmasıyla genel anlamda faaliyetini bankacılık alanına kaydırmıştır.

3.1.5. İmtiyaz Müddeti: Belli değildir.

3.1.6. İdare Meclisi: İdare Meclisi'nin daimi yöneticileri, bankanın sahipleri olan İlyas Çaha, Yusuf Şar ve Abraham Haralamidis Efendiler'dir.

3.1.7. Bankanın Sermayesi: 1906 yılındaki bilinen ilk sermayesi 5000 liradır. Bankanın 1910 yılındaki sermayesi 50.000 lira, 1912 yılındaki sermayesi ise %130'luk artışla, 120.000 liraya yükselmiştir.

3.1.8. Banka İle İlgili Değerlendirmeler: Konyalı Marunilerden İlyas Çaha, Konya Hükümet Konağı önünden güneye doğru giden Tefikiye Caddesi üzerinde, Kapu Camii'ni geçince Vakıf Dükkânları'na bakan sağ köşe başında; bir maliye müessesesi açmıştır. Önceleri sarraflık ve bankerlik yaparken, sonraları müessesenin kapısının üzerine kocaman bir levha takılmış, üzerine de "İLYAS ÇAHA VE ŞİRKETİ" ibaresini yazdırmıştır¹¹.

Müessese çok önce açılmasına rağmen, 1322 (1910)'de iki kişinin katılımıyla ortaklığa dönüşmüştür. Ortaklardan biri yine Maruni olan ve Konya'da inşaatçılık ve otelcilikle uğraşan Yusuf Şar, diğeri Fransız olup Konya'da ikamet eden Abraham Haralamidis'tir.

Bunlar müteşebbis bir ruha sahip olup, bankacılık muamelâtı yapmaya başlamışlar "*sebatla çalışarak kısa sürede meblağlarını temkinli bir şekilde*

⁹ BOA., DH İUM 60/2, lef.1 ve lef.4

¹⁰ Anadolu, 6 Teşrin-i Sâni 1324 (19 Kasım 1908), nr. 20, s. 2.

¹¹ Konya Rehberi, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 4.

*yükseltmişlerdir*¹². Böylece Konya’da uzun süreden beri Ziraat Bankası Konya Şubesi ve Osmanlı Bankası Konya Şubesi varsa da sonradan bunlara “*servet sahiplerinden İlyas Çaha’nın bankası da katılmıştır.*”¹³

Bu şahısların kendi istifadeleri bir kenara bırakılacak olursa, Konya ahalisinden esnaf, tüccar, çiftçi, saban vs. almak isteyen köylü, orak, harman makinesi, motor almak istediği halde nakit parası bulunmadığından alamayan çiftlik sahiplerinden tutunuz da, orta halli dekar sahiplerine kadar pek çok kişi, bu müesseseye gelerek kredi ihtiyaçlarını temin etmişlerdir. Şahsi itibar üzerine kredi veren bu kuruluş, binlerce zevatın ihtiyacını karşılamıştır. Yapılacak tahmini bir hesaba göre 100 er liradan 1500 kişinin bir yılda ihtiyaç kredisi aldığı düşünülürse, bu senede 150.000 lira eder¹⁴. Ödedikleri faiz miktarı ise sadece %9’dur. Bunu da bırakınız İlyas Çaha ve arkadaşları, şehirdeki Osmanlı Bankası Konya Şubesi ne muamele yapıyorsa aynısını yapmakta ve daha az bir ücret almaktadırlar. Daha da ötesi, müşterilerine güleryüz göstermektedirler¹⁵.

Bu durum, I. Dünya Savaşı’nın başlamasına kadar devam etmiş ve İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası, Konya’nın en önemli mali kuruluşlarından birisi olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte bu bankanın yetkilileri, Konya’daki İngiltere ve Yunanistan elçilikleri ile İtilaf Devletleri yetkililerinin tesirinde kaldılar. Onlardan gördükleri destekle hem mali güçlerini artırdılar, hem de siyasi baskılarını diğer Konyalılar üzerinde gösterdiler. Yıllarca birlikte yaşadıkları komşularına karşı hoş olmayan tavırlar sergilediler.

Konya halkının susmayı tercihinden ve ahlakî yapısından da faydalanma yoluna giden bu bankanın yetkilileri, yaptıkları bir muamele için müşteriden biri banka adına, biri de İlyas Çaha adına iki senet alıp, her iki senede yüksek faiz oranı uyguladılar. Vatandaş, bankaya olan borcunu ödemiş ve senedini almışsa da, İlyas Çaha adına olan mükerrer senet sahibine iade edilmeyip “*ödenmediği*” gerekçesiyle, ayrı bir senetmiş gibi mahkemeye verildiler. Tabii ki mahkeme, İlyas Çaha lehine karar verdi. Çünkü mahkemede mükerrer senet başka bir borç olarak telaffuz edildi. Zamanla bu tür davaların sayısı çoğalınca, Konyalı esnaftan bazıları durumu resmi makamlara bildirme yoluna gitti¹⁶.

¹² *Konya Rehberi*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 5.

¹³ *Anadolu*, 6 Teşrin-i Sâni 1324 (19 Kasım 1908), nr. 20, s. 2.

¹⁴ *Konya Rehberi*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 5.

¹⁵ *Anadolu*, 6 Teşrin-i Sâni 1324 (19 Kasım 1908), nr. 20, s. 3.

¹⁶ *BOA.*, DH EUM 5. Şb. 46/16, lef.1

Attar Halil Ağa-zâde Mehmet Emin Efendi, Şaşar-zâde Osman Efendi, Tüccardan Kara Mahmut oğlu Hacı Aziz Efendi, Boşnak-zâde Hasan Efendi, Değirmenci oğlu Hacı Yorgi ve Hacı Hristo Yuvanaki Efendiler, 27 Mayıs 1331 (9 Haziran 1915) tarihinde Konya Valiliği'ne verdikleri dilekçelerinde, “*fahiş faiz oranının yanı sıra müşterilerden aynı para iki defa tahsil edilmektedir. Şu memlekette bu bir zulüm olup birçok halk mahvolmaya mahkumdur. Lütfen önü alınsın*” dediler¹⁷.

Konya Valiliği tahkikat için dilekçeyi 31 Mayıs 1331 (13 Haziran 1915)'de Konya İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti (Konya Emniyet Müdürlüğü)'ne gönderdi. Emniyet Müdürlüğü'nün yaptırdığı araştırma sonucuna göre, banka ile ilgili bir yıldan beri bu şekilde muamele ettiklerine yönelik şikayetler var ise de, son senelerde böyle bir uygulama yapmadıklarını, her yaptıkları muamelelerini usul ve kaidesi dairesinde yaptıklarını tetkik ettiklerini, şikâyetin hissi ve şahsi bir problemden kaynaklanmış olabileceğini 17 Haziran 1331 (30 Haziran 1915)'de Valiliğe göndermiştir¹⁸. Bu durumda bankanın Hükümet'le olan iyi ilişkilerinden olacak ki, Konya Vilâyet Makamı, vatandaşların şikayetlerini geçmişe yönelik olarak değerlendirip, mevcut durumda kötü bir uygulamanın olmadığına karar verdiği görülmektedir.

Valilik'ten olumlu bir sonuç çıkmayınca, Attar Halil Ağa-zâde Mehmet Emin Efendi ve arkadaşları benzer bir dilekçeyi Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiler. Yazılarında, memleketin iktisadiyesine bir kâbus gibi çöken ve iktisat hayatımızın damarlarını kemiren Yusuf Şar-İlyas Çaha Bankası %15-20 faizden aşağı olmamak kaydıyla verdikleri kredi karşılığında müşterilerinden, dağıttıkları birkaç yüz lira mukabilinde, ya İlyas Çaha adına ikinci bir senet ya da Yusuf Şar adına müşteri emlakine rehin hakkı almaktadırlar. Sonuçta borçlu halk, parasını ödemediği halde evinden olmakta veya aynı parayı ikinci bir defa daha ödemektedir. Mahkemede benzer kayıtlar çoktur. Konya'da bunların hile ve desiselerine düşen bir hayli vatandaş vardır. önüne geçilmesi için gerekli emrin verilerek, tedbir alınmasını istediler¹⁹.

Konu ile ilgili olarak Dahiliye Nezâreti, Konya Valiliği'ne 4 Kânûn-ı Evvel 1332 (17 Aralık 1916) ve 21 Ağustos 1333 (21 Ağustos 1917) tarihlerinde, iki adet

¹⁷ BOA., DH İUM 60-/2, lef.2

¹⁸ BOA., DH İUM 60-/2, lef.4

¹⁹ BOA., DH EUM 5. Şb 46/16, lef.1

telgraf göndererek durumun incelenmesini istedi²⁰. Konya Valiliği 24 Teşrîn-i Evvel 1333 (24 Ekim 1917)'deki cevabi yazısında, Konya'da Yusuf Şar ve İlyas Çaha ortakları ismiyle tesis edilmiş olan bankanın, muamelelerinde çalıp çırptığından bahisle şikayette bulunan Konya tüccarından Attar-zâde Mehmet Emin ve 6 arkadaşı tarafından takdim edilip, araştırılması istenen müracaat üzerine Konya Polis Dairesi'nce yapılan tahkikatta adı geçen bankanın istikraz muamelâtındaki geri dönüşümü 2 defa aldığı şeklinde, dava konusu edilen şikâyet tamamen tahakkuk ve tezahür etmemiştir. Mamafih müşteki durumundakiler borçlarını zamanında ödemediklerinden dolayı, banka tarafından adliyeye şikayet edilerek mesele mahkemeye taşınmış olduğundan tahakkuk edecek hale göre hareket edileceği bu konuda başka yapılacak bir şeyin olmadığı bildirilmiştir²¹.

İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası ile Attar-zâde Mehmet Emin Efendi ve arkadaşlarının mahkemesi devam ederken, Konya'da da tehcire tabi tutulanlar oldu. Göç ettirilenler içerisinde, kurdukları finans kuruluşu ile Konyalıyı soydukları, mahkeme kararıyla anlaşılan İlyas Çaha ve Yusuf Şar da vardır. Banka kurucularından Fransız vatandaşı Abraham Haralamidis ise çoktan sınır dışı edilmiştir.

Suriye'nin Halep kentine yerleştirilen Yusuf Şar ve İlyas Çaha, Mütâreke'den sonra Konya'ya geri döndüler. Millî Mücâdele'nin başlamasıyla tekrar Suriye'ye gittiler. Konya'daki işlerini ise vekâlet verdikleri Ermeni avukat Markaryan yürüttü. Bu arada mahkeme Konya'dan İzmir'e nakledildi. Belli bir süre de orada devam etti. Nihayetinde hiçbir karar çıkmayıp sonuçsuz kaldı. Banka zaman içinde unutulup gitti.

²⁰ BOA., DH EUM 5. Şb 46/16, lef.2

²¹ BOA., DH EUM 5. Şb 46/16, lef.3

3.2. KONYA OSMANLI İKTİSAD-İ MİLLÎ ANONİM ŞİRKETİ (Konya İktisadî Millî Bankası)

3.2.1. Şirketin İsmi: Konya Osmanlı İktisad-i Millî Anonim Şirketi.

3.2.2. Şirketin Merkezi: Konya'dır. Ancak şirketin gerekli görmesi halinde, ülkenin diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şubeler açma yetkisi vardır.

3.2.3. Şirketin Kurucuları: Nakipzâde Hacı İbrahim Efendi, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Kadı-zâde Hacı Etem Efendi, Attar Ağa-zâde Eyüp Efendi, Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi'dir²².

3.2.4. Kuruluş Amacı: Borç almak ve borç vermek, gerektiğinde malî, ticari, sınaî ve madenî menkul ve gayrimenkullere dair bütün ticari muamelelerle uğraşmaktır²³.

3.2.5. Kuruluş Tarihi: Bu şirket, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909)'de Konya'da, Şirketi İktisadiyye-i Medeniyye adıyla komandit bir şirket olarak kurulmuş²⁴, 7 Mart 1325 (20 Mart 1909)'de Uzun Bedesten'deki merkez binasının resmi açılışında ismi, Konya Şirketi İktisadiyye-i Milliyye olarak telaffuz edilmiştir. Daha sonra Sultan Mehmet Reşad'ın 27 Eylül 1327 (10 Ekim 1911) tarihli iradesiyle Anonim Şirkete dönüştürülmüş, bu düzenleme esnasında adı "Konya Osmanlı İktisad-i Millî Anonim Şirketi" olarak değiştirilmiştir. I. Dünya Savaşı esnasında ise, tekrar yapılan bir düzenlemeyle şirketin ismi "Konya İktisadî Millî Bankası"na çevrilmiştir²⁵.

3.2.6. İmtiyaz Müddeti: Yayınlanan ilk nizamnamesine göre şirketin imtiyaz müddeti 3 yıl olarak belirtilmiş²⁶, 1911'de yapılan yeni düzenlemeyle bu süre, herhangi bir nedenden dolayı feshedilmedikçe veya uzatılmadıkça 50 seneye çıkarılmıştır.

²² *Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilîsi*, 3 Kânûn-ı Evvel 1327 (16 Aralık 1911), m.1; *BOA.*, ŞD.1234/5, lef.6, m.1; *BOA.*, İ.MMS 142/1329L-26, lef.2, m. 1; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.1; *Borsa Rehberi 1928*, s. 269; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 153.

²³ *Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilîsi*, m. 1; *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m. 1; *BOA.*, İ.MMS 142/1329 L-26, lef.2, m. 1; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.1; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216.

²⁴ *Şems*, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4

²⁵ *Hakem*, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909), nr. 8, s. 2; *BOA.*, A. {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23, s. 90; *BOA.*, ŞD 1234/5, lef.6, m. 1; *BOA.*, İ.MMS 142/1329 L-26, lef.2, m. 1; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m. 1; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216; *Borsa Rehberi 1928*, s. 269; A.Gündüz Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler-Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ed. Osman Okyar, Ankara 1975, s. 472; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 153.

²⁶ "Talimat" m. 2; *Şems*, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8,s. 4.

3.2.7. İdare Meclisi: 20 maddelik ilk nizamnamesine göre, idare meclisi kurucular dahil 7 üyeden oluşacak ve sene sonunda toplanacak olan hissedarlar genel kurulu, bu 7 kişiye bir başkan bir de başkan yardımcısı seçecektir. Ancak hissedarlar, kurucular idare meclisine itimat eder ve ekseriyetle aynen devamını talep ederlerse, tekrar bir seçime hacet kalmayacaktır²⁷.

27 Eylül 1327 (10 Ekim 1911) tarihinde, şirket nizamnamesindeki yeni yapılanmadan sonra, şirketin iş ve muamelelerini Şirket genel kurulunun seçerek atayacağı 9 ve azami 24 üyeden oluşacak bir idare meclisi yürütecektir. Bu seçilecekler hissedarlardan olacaktır. Ancak genel kurulun idare meclisine atayacağı her azanın, şirketin 50 hisse senedine sahip olması şarttır. Şirket kurucularından idarede istisnasız her zaman bulunacak 4 kurucudan ise, her birinin 200 hisse senedi sahibi olması ve senetlerinin tamamının bedelini ödemiş olması zorunludur. Buna göre şirketin ilk idare heyeti şu zatlardan oluşmuştur. Nakip-zâde Hacı İbrahim Efendi, Kadızâde Ahmet Efendi, Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Attar Hacı Yusuf Efendi, Kalfa-zâde Hacı Sabit Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Hacı Osman Efendi-zâde Hacı Tahir Efendi, Alibeyhöyükü Hacı Süleyman Efendi²⁸.

Şirket idare meclisine seçilenler Osmanlı yurttaşlarından ve her sınıf ticaret erbabından seçilecek olup 6 yıl görevde bulunabileceklerdir. 6 yıl sonrasında idare meclisinin yenilenebilmesi için her iki yılda bir 3 üye kur'a usulüyle çıkarılacak ve yerlerine genel kurul, 3 yeni aday atayacaktır. Ancak çıkarılan üyelere isteyen tekrar idare meclisine seçilmek için aday olabilecektir. İdare meclisinden istifa veya vefat edenler olursa, yerlerine idare meclisi üyeleri geçici olmak kaydıyla aza tayin edecekler. Bu geçici tayin edilenlerin tasdikini genel kurul yapacaktır. Geçici tayin edilmiş olanlar ancak selefinin kalan müddeti kadar görevde bulunabileceklerdir.

Şirketin ilk tüzüğüne göre idare meclisi, her 10 günde bir, düzenleme yapıldıktan sonraki tüzüğüne göre 15 günde bir, yarıdan bir fazla olmak kaydıyla şirket idare merkezinde toplanarak genel gidişatı görüşecektir. Bu görüşmelerin uygulanabilmesi için çoğunluk şarttır. Çoğunluk sağlanamaz ve oylamada eşit oy çıkarsa, bu sefer idare meclisi başkanının oyunun bulunduğu tarafın kararı ne ise o

²⁷ "Talimat" m. 2; Şems, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

²⁸ *Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m:17-18, BOA., ŞD. 1234/5, lef.6, m:17-18; BOA., İ.MMS 142/1329 L-26, lef.2, m:17-18; BOA., A.DVN MKL 52/13, m.17-18

geçerli olacaktır. Şayet meclis başkanı, mazeretinden dolayı bu tip toplantılardan birine katılamamışsa, bu sefer toplantı meclis başkanı vekilinin huzurunda ve en yaşlı idare meclisi üyesinin başkanlığında gerçekleştirilecektir²⁹.

İdare meclisi, şirket adına yapılacak her türlü faaliyette tam yetkiye sahip olup, şirket menfaatine olan her kararı alır. Aldığı kararı yürütür. Yaptıkları tüm toplantı ve faaliyetlerini ise, şirket idaresinde bulundurdıkları defterlere kaydederler. Meclis başkanı ve katılımcılar, alınan bu kararları imzalarlar. İdare meclisi azaları, Genel Kurul'un kendilerine takdir ettiği maaşı alırlar³⁰.

3.2.8. Şirketin Sermayesi: 1 Mart 1325 (14 Mart 1909)'de komandit şirket olarak kurulan şirketin sermayesi kaydedilecek 4000 tane hissedarın 27 ay boyunca ödeyeceği 20 kuruşların toplamından oluşacak ve çok az bir süre içinde bankacılık faaliyetine geçecektir. O zaman kanunlarının belirlediği %6'dan faizle vadeli tasarruf hesabı kabul edip, %9'dan faizle kredi verecektir. Bu durum belirgin bir hale gelince hissedarlarına temettüat dağıtımına başlayacaktır³¹.

1325 (1909)-1326 (1910) yılında, imtiyaz resmi alındığından sermayesinin yekünü birden bire 40.000 liraya, 6 ay sonra da 50.000 liraya yükseltilmiştir. Bu sermaye şirketin, anonim şirkete dönüşümünden az öncesinde ise, 63.722 liraya çıkmıştır. Satılan hisse senedi sayısı 5200'e, yıllık elde edilen kâr ise 8484 Osmanlı lirasına ulaşmıştır. Hal böyle olunca şirket yönetimi, farklı Osmanlı şehirlerinde hattâ yabancı ülkelerde bile şubeler açarak, hariçten sermaye transfer etmeyi ve dünya çapında şirket olmayı hedeflemiş, istikraz ve ikrazatın dışında, sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösterecek yeni şirketler oluşturmayı, hem Konya hem de diğer şehirlerde, elektrikli tramvaylar tesisi, otomobil fabrikaları kurmayı ve her türlü mal ve eşyayı almak, satmak alanında söz sahibi olmayı ve ülke genelinde var olan küçük sermayeleri toplayarak, denetim altına almayı düşünmüştür³².

Şirket 27 Eylül 1327 (10 Ekim 1911)'de anonim şirkete dönüştüğü zaman sermayesini, her biri 2,5 lira kıymetinde ve 40.000 hisseye bölünmüş olarak 100.000

²⁹ *Şirket Nizamname-i Dahiliyesi*, m.19-20-21-22; *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m. 19-20-21-22; *BOA.*, İ.MMS 142/1329 L-26, lef.2, m. 19-20-21-22; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.19-20-21-22

³⁰ *Şirket Nizamname-i Dahiliyesi*, m.22-29 arası; *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m. 22-29 arası; *BOA.*, İ.MMS 142/1329 L-26, lef.2, m.22-29 arası; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.22-29 arası.

³¹ *Hakem*, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909), nr. 8, s. 2; "Talimat", m. 1-2, *Şems*, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8; s. 4.

³² *Konya Rehberi*, 23 Haziran 1329 (6 Temmuz 1913), nr. 2, s. 10.

Osmanlı lirasına çıkarmıştır. Şirket sermayesinin %10'u ödendikten ve kayıt ile imza edildikten sonra teşekkül etmiş sayılacaktır.

Şirketin sermayesi aylık çıkarılan hisse bedelleri tamamen alındıktan sonra, genel kurulun bu sermayeyi %50 oranında artırma yetkisi vardır. Bu oranın üzerindeki bir artış, Hükümet'in iznine bağlıdır. Şayet şirket sermaye artırımına gitmiş ve hisse senedi satacak ise, önceki üyelerin bu senetlerden alma hakkı ancak ellerindeki senet miktarı kadar olacaktır. Şirket idare meclisi, bu hak ile şartlarını ve müddetini belirleyecektir³³.

Şirketin sermayesinin 1911 yılında 10.000 lirası, 1914 yılında 76.497 lirası ve 1917 yılında ise tamamı ödenmiştir. 1912 yılı ihtiyat akçesi de 10.372 liradır³⁴.

Şirket 1918 senesinde sermayesini tekrar %50 oranında artırmıştır. 1927 yılı Genel Kurul toplantısında, 150.000 lira olan sermayenin 300.000 liraya artırılması konuşulmuştur. Yine 1927 senesi ihtiyat akçesi 15.000 lira olup, fevkalâde ihtiyat akçesi de 2.290 liradır³⁵.

3.2.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte, iktisadi gücü giderek artan Konya eşrafı ve tüccarı, Konyalı büyük çiftlik sahiplerinden zenginleri de yanlarına alarak, yörenin kredi sorununu çözmek için, İttihat ve Terakki Fırkası yönetiminden de gördükleri teşvik sonucu kısa sürede, millî taşra bankalarının ilki olan, Konya İktisadiyye-i Şirket-i Medeniyye'yi 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) yılında kurdular³⁶.

4000 hissedar kaydetmeyi hedefleyen şirketin kuruluşundan bir gün sonraki üye sayısı 2000 hisseyi bulmuş³⁷, 7 Mart 1325 (20 Mart 1909) Pazar günü ise ilk faaliyete başladığı Tevfikiye Caddesi Kebapçılar girişinde, köşedeki merkez binasının açılışını, görkemli bir törenle gerçekleştirmiştir.

³³ *Konya Osmanlı İktisadi Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m.4-5; Ticaret ve Ziraat Nezareti. *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 83; *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m.4-5; *BOA.*, İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.4-5; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.4-5; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216.

³⁴ Mustafa Atalay, *Türk Millî Bankacılığı (Bankacılık ve Tarihçesi)*, Ankara 1954, s. 202; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 153; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216.

³⁵ *Borsa Rehberi 1928*, s. 269.

³⁶ Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 459; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 153.

³⁷ *Hakem*, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909), nr.8, s. 2.

İlk genel kurul toplantısını, nizamnamesinin 11 maddesi gereği, tüm hissedarların katılımıyla, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911) Cuma günü, saat 8’de Konya Vilâyeti İttihat ve Terakki Partisi Şubesi Salonu’nda, Şirket İdare Yönetimi’nin isteği üzerine gerçekleştirdi³⁸. Yapılan Genel Kurul toplantısında, şirketin %10 nisbetinde kâr elde ettiği görülmüşse de; *“hissedarlardan bazıları asılsız konuşmalar sonucu şirketten hisselerini alarak çekilmişlerdir”*³⁹

20 maddelik ilk nizamnamesine göre, bir hisse senedi bedeli 1 lira olup, 1 mecdiye (20 kuruş) taksitle ödenecektir. Bu ödemeler, şirket müdürü, yardımcısı ve şirket muhasebecisinin imzalarını taşıyan defterlere kaydedilecek, hissedarlara ise, ödedikleri taksitlerin miktarını gösteren bir cüzdan verilecektir. Hisse taksitleri tamamen ödenince de, cüzdanlar alınacak yerine hisse senetleri verilecektir. Yapılan tüm bu muamelelerde Türkçe kullanılacaktır⁴⁰.

Hissedar yazılanlardan birisi, her ay bitiminde, yatırmaya mecbur olduğu taksitini, o ayın 30’uncu günü akşamına kadar getirmez ise, geçen her gün için, hisse başına 30 para faiz ödemekle yükümlüdür.

Şirket idare meclisi, şirkete ait sermayeden; şirket sandığında ancak 500 lirasını tutabilecek, diğer miktarı ise Bank-ı Osmaniye’ye usulü dairesinde teslim edecektir. Hissedarlardan isteyenler hisselerini İdare Meclisi’nden onay alarak başkalarına satabilecektir⁴¹.

Her ne sebeple olursa olsun hissedarlardan birisi, vaktinden önce şirket üyeliğinden ayrılmak isterse, bu durumda şirkete yatırdığı toplam meblağın ilk olarak %20’sini peşin olarak alacak, o ana kadar şirketin yaptığı masraflardan hissesine düşen “masraf payı” hesap edilip tahsil olunduktan sonra, *“ki bu masraf kesintisi aldığı toplam temettüat miktarından da kesilecek, ancak temettüattan kesilen oran şirkete ayrı irad kaydedilecektir”* hissesi başka bir vatandaşa satıldıktan sonra, o vatandaştan alınan paradan kalan miktar kendisine iade edilecektir. Şayet memur olup da şirkete üye kaydolmuş ve tayini çıkmış ise, bu durumda kendisine düşen masraf payı düşüldükten sonra, o ana kadar ödemiş olduğu toplam parası ve alacağı

³⁸ *Meşrik-i İrfan*, 11 Mart 1326 (24 Mart.1910), nr. 102, s. 4.

³⁹ *Meşrik-i İrfan*, 15 Mart 1326 (28 Mart 1910), nr. 103, s. 2.

⁴⁰ “Talimat”, m.3-4, *Şems*, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

⁴¹ “Talimat”, m.5-7, *aynı gazete*, s. 4.

temettüat hesaplanarak, hissesi başkasına satılmak kaydıyla şirket idaresi tarafından alınacak ve para kendisine peşin ödenecektir. 3 yıl boyu aidatlarını düzenli ödemiş hissedarlar ise, her an ticareti ve temettüatıyla birlikte, masraf payı da düşülmeksizin, paralarının tamamını tek taksitte peşin olarak alabileceklerdir⁴².

Hissedarlar, şirket Genel Kurulu'nda, hisseleri oranında oy hakkına sahip olmayıp, hisseleri ne kadar olursa olsun 1 oy hakkına sahiptirler. Şayet hisse sahiplerinden biri vefat etmişse, hissesi temettüatıyla birlikte hesap edilip “*şirket masraf payı*” düşüldükten sonra hisse, varislere verilmek üzere mahkemeye takdim edilecektir. Varislerden birisi veya hepsi ayrı ayrı hissedar olmayı ve hisselerini sürdürmeyi, mahkemeye beyan ederlerse, o durumda her biri kendi adlarına düşen, şirket masraf payı ile paralarının eksikliğini, yatmış ana paraya tamamlamak kaydıyla üyelikleri tekrar kabul olunacaktır⁴³.

Şirket 27 Eylül 1327 (12 Ekim 1911) yılında Anonim Şirkete dönüştürüldükten sonra; aylık yatırılan aidatların karşılığı olarak hissedarlara geçici senetler verilmiş, son teslimatın yapılmasının akabinde ise geçici senetler, asli senetlerle değiştirilerek isme kayıtlı hale getirilmiştir⁴⁴.

Vadesi geçtiği halde ödenmeyen hisse senetleri olursa şirket, bu senetleri gazetelerde ilân edecek, açık artırma yoluyla satabilecektir. Bu durumda satılan hisse senetlerinde şirket zarara uğramışsa zarar, senedin önceki sahibinden mahkeme yoluyla alınacaktır. Yok satış sonucunda hisse senedi, fazla bir ücretle satılmışsa, fazlası da yine kendisine iade edilecektir. Böylesi satılan senetlerin devir tesliminde, önceki sahibinin üzerinden düşülürken yine eski senet numaraları geçerli olacak şekilde düzenlenip, yeni sahibine verilecek, ancak meydana gelen masraflar yeni müşteriye ait olacaktır.

Vaktinde ödenmeyen hisse senedi aidatları için hiçbir adli muameleye başvurulmaksızın %9 oranında faiz uygulanacak olup, bedeli ödenmiş ve piyasada alım satımı yapılan şirket senetlerinden hamiline olanlar alelade alınıp satılabilirken, isme kayıtlı olanların alım satımlarından şirket idaresi haberdar edilecektir. Bu tür senetlerin devir teslim işlerinden meydana gelecek masraflar yeni

⁴² “Talimat”, m.9, *aynı gazete*, s. 4.

⁴³ “Şirketi İktisadiye'nin Mâ ba'di”, m.15-19 arası; *Şems*, 1 Nisan 1325 (14 Nisan 1909), nr. 10, s. 4.

⁴⁴ *Konya Osmanlı İktisadi Milli Şirketi'nin Nizamname-i Dahiliyesi*, m.8

müşteriye ait olacaktır⁴⁵. Yine Türkçe olarak düzenlenecek hisse senetlerinden hamiline veya isme kayıtlı olanlarına usulü gereği temettüat verilir. Ancak 15 yıl boyunca alınmayan temettüatlar şirket menfaatine şirket sandığına kaydedilir⁴⁶. Ayrıca şirket hisse senetleri, şirket nezdinde genel kabul görmeyip özeldir ve her hisse senedi için bir şahıs tanır. Senetler hangi ele geçerse geçsin senedin tabi olduğu hukuk geçerlidir⁴⁷ ve hissedar varisleri sebep ne olursa olsun, şirketle ilgili olarak hukuksal bir yetkiye sahip değillerdir. Haciz ve rehin ve şirket malını taksim veya müzayede yoluyla sattıramazlar. Şirket idaresine müdahale edemezler. Hukuksal hakları, şirket muhasebe kayıtlarındaki durumları ile ilgili ve şirket genel kurulunun kendileri için alacağı kararı kabule mecburdurlar⁴⁸.

Yeni düzenlemeye göre, Şirket Genel Kurulu'nun aldığı kararlar her hissedarı bağlar. Şirket Genel Kurulu her sene Mart ayında, şirketin genel merkezinde adi surette toplanır. Ancak idare meclisinin lüzum görmesi halinde olağanüstü bir şekilde de toplanır. Şirket genel kurullarına Hükümet'ten bir de komiser tayin ettirilir.

Şirket genel kurul toplantısı, toplantının iki gazetede ayrı ayrı bir ay öncesinden ilân edilmesi üzerine, üyelerden 10 hisse sahibi olanların katılımıyla yapılacaktır. Bu toplantıda çoğunluk sağlanmışsa toplantı gerçekleşecek, çoğunluk sağlanamamış ise, yine bir ay sonra ama bu sefer çoğunluk aranmaksızın toplantı yapılacaktır. İkinci yapılacak toplantı için davet ilânı en az 10 gün önceden ilân edilecektir. Hissedarlar için toplantıya katılım şartlarından bir diğeri de, şirket merkezine uğrayarak toplantıya iştirak belgesi almalarıdır⁴⁹.

Genel kurul gündem maddelerini şirket idare meclisi belirler. Ancak hissedarların görüşülmesini istediği bir konu varsa, bunun bir ay öncesinden, şirket idare merkezine bildirilme zorunluluğu vardır. Hissedarlar genel kuruluna, mazereti

⁴⁵ *Konya Osmanlı İktisadî Milli Şirketi'nin Nizamname-i Dahiliyesi*, m.9-10-12; *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m.9-10-12; *BOA.*, İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.9-10-12; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.9-10-12.

⁴⁶ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 83; *Konya Osmanlı İktisadî Milli Şirketi'nin Nizamname-i Dahiliyesi*, m.13.

⁴⁷ *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m.14-15; *BOA.*, İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.14-15; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.14-15.

⁴⁸ *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m.16; *BOA.*, İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.16; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.16, *Konya Osmanlı İktisadî Milli Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m.16.

⁴⁹ *BOA.*, ŞD. 1234/5, lef.6, m.30-34 arası; *BOA.*, İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.30-34 arası; *BOA.*, A.DVN MKL 52/13, m.30-34 arası, *Konya Osmanlı İktisadî Milli Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m.30-34 arası.

sebebiyle asil olarak katılamayacaklar, diğer ortaklardan birine vekâlet vererek haklarını kullanabilirler. Genel kurulun şirketle ilgili her türlü konuyu ele alması ve gerekirse nizamnamesinde değişiklik yapması hakkı gizlidir. Kurulda yapılan her konuşma, zabıt defterlerine kaydedilir ve tasdiklenir⁵⁰.

27 Eylül 1327 (12 Ekim 1911)'de şirket nizamnamesinde yapılan yeni düzenlemeye göre; şirketin elde ettiği yıllık kazançtan, önce şirket giderleri düşülecek, sonra “*şirketin sermayesi sermayenin 1/10'una denk oluncaya kadar olağanüstü masraflar ve düşünülen diğer harcamalar karşılığı*” olarak %5 ihtiyat akçesi kesilecek. Geriye kalan miktarın ise, %5'i şirket kurucularına, %2,5'ü idare meclisine, kalanı da hissedarlara temettü olarak dağıtılacaktır⁵¹.

1911 yılında hazırlanan Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi'nin yeni nizamnamesi Konya Valiliği aracılığıyla Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderildi. Burada yapılan tetkikten sonra Ticaret ve Ziraat Nezâreti, 1 Haziran 1327 (14 Haziran 1911) tarihinde Şura-yı Devlet'e takdim etti⁵².

2 Haziran 1327 (15 Haziran 1911)'de Şura-yı Devlet Reisi, nizamnâmeyi incelenmek üzere Şura-yı Devlet Nafia, Maliye ve Maarif Dairesi'ne havale etti⁵³. Dairede yapılan inceleme sonucunda, şirket nizamnamesi usulen kurucular tarafından imza edilmesi lâzım gelirken, henüz resmen teşekkül etmemiş şirket mühürüyle mühürlenmiş olduğundan, bu kabul edilemez bulunmuş ve emsallerindeki gibi şirket kurucularına imza ettirilerek gönderilmesi yönünde, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne iadesi için, 4 Haziran 1327 (17 Haziran 1911)'de Şura-yı Devlet Reisi'ne geri gönderilmiştir⁵⁴. 18 Haziran 1327 (1 Temmuz 1911)'de de, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nden Konya'ya geri gelen şirket tüzüğü, kurucuların imzalarını atmasıyla birlikte tekrar Nezârete gönderilmiştir.

Şura-yı Devlet'ten, Şura-yı Devlet Maliye Nafia ve Maarif Dairesi'ne tekrar gelen imzalanmış tüzük, 9 Temmuz 1327 (22 Temmuz 1911)'de tekrar incelemeye

⁵⁰ BOA., ŞD. 1234/5, lef.6, m.35-41 arası; BOA., İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.35-41 arası; BOA., A.DVN MKL 52/13, m.35-41 arası, *Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m.35-41 arası.

⁵¹ BOA., ŞD. 1234/5, lef.6, m.44-45-46; BOA., İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.2, m.44-45-46; BOA., A.DVN MKL 52/13, m.44-45-46, *Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m.44-45-46; Ticaret ve Ziraat Nezâreti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 84.

⁵² BOA., ŞD. 1234/5, lef.1; BOA., İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.3.

⁵³ BOA., ŞD. 1234/5, lef.4

⁵⁴ BOA., ŞD. 1234/5, lef.5

alındı⁵⁵. Yapılan incelemede şirket tüzüğü'nün 1. maddesindeki “*her türlü emlak ve akar ile ilgili olarak emlak ve arazi alıp satacağı, gayri menkulün teminatı mukabilinde akçe ikrazında bulunabileceği gibi tahvilât dahi ihraç edecektir*” fıkrasından, “*tahvilât ihracı yapacağı*” anlaşılmış ve şirketin “*Emlâk Bankası mahiyeti*” taşıdığı intibai hasıl olmuştur. Halbuki şirket nizamnamesinin başka hiçbir maddesinde “*Emlâk Bankası hüviyeti*” göstereceği izine rastlanmaz. Dolayısıyla şirket ileride, bu türden işler yapacaksa, buna lüzum görürse, genel kurul kararı olarak, nizamnamesinde tekrar değişiklik yapma hakkı tanınarak, bu maddedeki “*tahvilât ihracı*” çıkarılmış ve 1. madde, emsal şirketlerde olduğu gibi düzenlenmiştir. Sermaye artırımı hakkındaki 5. madde ise; “*şirket sermayesi ilk çıkarılan hisseler bedeli tamamen alındıktan sonra artırılabilir, ancak bu artırım için Hükümet'ten izin alınacaktır*” şeklinde değiştirilmiştir.

6. maddedeki, “*şirket kurucusunun vefatı halinde, yıllık kârdan alacağı meblâğı vefat ettiği sene sonunda yapılacak hesapla tayin edilerek vereselerine, gelecek yıllardaki oluşacak temettü ise şirket hissedarlarına dağıtılacaktır*” cümlesi, veresenin bu suretle hukuken mahrum edilmesi, genel statüye ve emsallerine aykırı bulunmuş ve madde, “*söz konusu meblağ, kurucunun vefatı halinde eskisi gibi vereselerine dağıtılacaktır*” şekline dönüştürülmüştür.

Şirket tüzüğü'nün 8. maddesindeki, “*ilk teslimatla birlikte isme yazılmış bir ilmuhaber düzenlenecek. Bu ilmuhaberler şirketin kesin kuruluşuyla birlikte geçici hisse senedine değiştirilip isme kayıtlı hisse senedine dönüştürülecektir. Yapılan teslimatlar geçici hisse senetlerinin üzerine kaydedilecek ve son teslimatla birlikte geçici senetler alınacak yerine hamiline yazılmış hisse senetleri verilecektir*” cümlesi değiştirilerek emsallerine uygun hale getirilmiştir. Çünkü bu maddeye göre bir kişiye, hem asli hisse senedi hem de hamiline senet diye iki işlem birden yapılamazdı⁵⁶.

Şirketin nizamnamesinde yapılan bu değişiklikleri, şirket kurucularından şirket adına vekâleti olan Mustafa Efendi kabul ve tasdik etmiş ve Şura-yı Devlet Nafia, Maliye ve Maarif Dairesi, 17 Eylül 1327 (30 Eylül 1911)'de nizamnameyi, Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda görüşülmesi için Şura-yı Devlet Başkanı'na onaylayarak takdim etmiştir.

⁵⁵ BOA., ŞD. 1234/5, lef.5; BOA., İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.3

⁵⁶ BOA., İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.3

Şura-yı Devlet Genel Kurulu ve Meclis-i Vükelâ'nın da onayladığı, Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi'nin tüzüğü, 26 Eylül 1327 (9 Ekim 1911)'de Sadrazam tarafından İrade-i Seniyye için Padişah'a sunulmuş ve 27 Eylül 1327 (10 Ekim 1911)'de Padişah'tan kuruluş izni çıkmıştır⁵⁷.

Kuruluşu tamamlanan şirketin bir çırpıda her biri 2,5 lira kıymetinde ve 1 numaradan 40.000 numaraya kadar olan şirket hisse senedi ihraç edilmiş ve tamamının damga resmi ödenerek bu durum hisse sahiplerine ilân edilmiştir⁵⁸.

Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi'nin 1330 (1914) yılı gelir ve gider hesapları tetkik edilirse, sermayesinin 72.497 lira 50 kuruşunun tahsil edilmiş olduğu görülür. Aynı yıl banka, 1626 lira 50 kuruş banka muamelâtı gerçekleştirmiş ve gerçekleştirdiği bu cirodan toplamda net 9100 lira 30 kuruş kâr elde etmiştir. 1914 senesi bilânçosunda, bankanın ihtiyat akçesi, 1063 lira 47 kuruş olarak görünmektedir. Yine aynı yılda 18 Nisan 1914'de kendisine bağlı olarak mensucat imali yapmak ve satmak üzere, Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi'ni kurmuştur.

1331 (1915) senesi hesabında ise, tahsil edilmiş sermayesi 76.500 liraya çıkmış, yıllık net kârı (temettüat) da 15.725 lira 44 kuruş olmuştur. 1915'de kanun gereği %9'dan kredi veren bankanın bilânçosundaki ihtiyat akçesi 1556 lira ve yine aynı bilânçoda 617 lira 20 kuruş da bakiye temettüatı görünmektedir. Bu hesaba göre, tüm yaptığı masraflar için yıllık kârının %10'unu ayıran banka, hissedarlarına da %18 oranında temettüat dağıtmıştır. Bankanın bu dönem temettüatının fazla gerçekleşmesinin bir nedeni de, bir yıl önceki kurduğu anonim şirketin ticaretten elde ettiği aşırı kârdan dolayıdır.

Şirketin 1332 (1916) yılı bilânçosuna göre, sermayesinin tamamı olan 100.000 lirayı tahsil ettiği gibi, yıllık net kârı (temettüatı) 29.595 liradır. Ayrıca hisse senetleri satış farkından (bakiye-i esham), 7700 lira ek kazanç sağlamıştır.

Şirketin bankacılık alanındaki yaptığı faaliyet ve hissedarlarını dağıttığı kâr marjı olarak, ülkede yankı yaratıp ses getirmesi, öteden beri destekçisi olan İttihat ve Terakki yönetiminin gözünden kaçmaz. Bunca başarı elde eden, ülke ekonomisine

⁵⁷ BOA., İ.MMS, 142/1329 L-26, lef.5

⁵⁸ *Takvim-i Vekâyi*, 9 Nisan 1328 (22 Nisan 1912), S. 1157, s. 4.

olduğu kadar hissedar olan vatandaşlarımıza da büyük katkı sağlayan bankanın, 1916 yılı genel kurul toplantısı, İttihat ve Terakki Fırkası'nın gövde gösterisine dönüşmüştür⁵⁹.

1332 (1916) yılı hissedarlar genel kurulunda yapılan düzenlemeyle, isim değişikliğine gidilerek “Konya İktisadi Millî Bankası” ünvanı benimsenmiş olup, şirket idarecilerinin kurmayı düşündükleri ikinci şirket olan “Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi” konusunda sert tartışmalar meydana gelmiştir. Hatta ikinci şirketin kurulmasını istemeyenler, daha sonraları bu muhalifliklerini artırarak sürdürmüşlerse de, kurulan şirketin kantariye ticareti alanındaki olumlu faaliyet seyri bu kızgınları memnun etmiştir.

Bankanın 1332 (1916) yılı genel kurul toplantısına katılan Ticaret Müdürü İttihatçı Münir Bey, genel kurulda meydana gelen ufak tefek pürüzleri gidermiş ve akabinde bir de konuşma yapmıştır. Konuşmasında; *“Türklüğün merkezi olan Konya’da ‘Hilal-i Osmani’ nasıl tecelli etmişse medeniyetin gereği olan şahsi teşebbüs ve hızla gelişen müşterek fikirlerde bu mübarek iklimde çok güçlü olarak zuhur edecek ve Osmanlı memleketinin diğer taraflarına da örnek bir davranış şekli olduğunu gösterecektir. Türklüğün ve Türk mefkuresinin her yerde her vakit ulviyetini gösterip, sanayide, ticarete pek mühim bir ilerleme kaydettiğini ve zamanla yüzlerce gemilerden mürekkep donanmalarını kendi tersanelerinde, milyonlara varan askerini kendi tophanelerinde yetiştirecek derecede ileri sanayihaneler kurduğu bilinmektedir”* demiştir⁶⁰.

Bankanın 1332 (1916) yılı genel kurulunda okunan, idaresinin faaliyet raporu da dikkat çekicidir. Rapora göre, büyük bir demir yolu inşaatına başlanacağı, ancak harpten dolayı ara verildiği beyan edilmiş, keşif yaptıracak bir mühendis bile bulunamadığı vurgulanmıştır. Yine de bu faaliyetten vazgeçilmediği ve programlarında olduğu belirtilmiştir⁶¹.

Bankanın 1333 (1917) yılı bilânçosuna göre yekün matlubatı 212.000 lira, düyunatı 166 lira 507 kuruş olduğuna göre, yıllık net karı (temettüat) 45.492 lira 90

⁵⁹ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 84; Tekin Alp, “Konya Milli İktisat Bankası”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, 28 Temmuz 1332 (10 Ağustos 1916), S. 24, s. 5; Ökçün, “1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”, s. 420; Toprak, *Türkiye’de ‘Millî İktisat’*, s. 153; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri* s. 216.

⁶⁰ *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, 28 Temmuz 1332 (10 Ağustos 1916), S. 24, s. 5.

⁶¹ *Aynı mecmua*, s. 5

kuruştur. Nizamnamesine göre bunun 2.274 lirası ihtiyat akçesi olarak alınmış, kalan miktardan 2160 lirası kuruculara, 1.026 lirası idare meclisine ve 40.030 lirası, ki bu yaklaşık %40 gibi bir oran ifade eder hissedarlara dağıtılmıştır⁶².

Şirketin 1334 (1918) yılındaki hissedarlar genel kurulunda alınan kararlar sermayesi %50 oranında artırılmış ve böylece tamamı ödenmiş olarak sermayesi 150.000 liraya ulaşmıştır⁶³.

Sermaye artırımını karşılamak için tedavüle çıkardığı her biri 250 kuruş kıymetindeki 20.000 hisse senedinin damga resmini tamamen ödeyerek alâkadarlarına duyuran⁶⁴, Konya İktisadî Millî Bankası'nın yöneticileri, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkınca Konya'da kendisini destekleyen bir politika izlemişlerdir. Hatta yönetici ve hissedarlarının çoğunluğu, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularındandır. O dönemdeki banka Müdürü Mümtaz Bahri (Koru) Bey'dir. Mümtaz Bahri Bey, uzun yıllar bu görevini sürdürmüş ve onun zamanında banka *"her türlü nakit muamelesi ve mevduat kabulünün yanı sıra ikrazat yapmakta ve her tarafa havale muamelesi de gerçekleştirerek, ülkede yegâne ve emin bir kuruluş olduğunu"* göstermiştir⁶⁵.

1337 (1921) yılına ait yapılan faaliyetlerin ve yıllık hesabın değerlendirilmesi için, 3 Mart 1338 (3 Mart 1922) Çarşamba günü sabah saat 8'de olağan hissedarlar genel kurulu toplantısının yapılacağını ilân eden banka yönetimi, 10 hisse sahibi hissedarların toplantı gününden 10 gün önce, banka müdürlüğüne başvurarak, toplantıya iştirak belgesi almaları gerektiğini belirtir. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Genel Merkezi'ndeki salonda yapılacak olan genel kurulun gündeminde; *"İdare meclisi faaliyetleriyle müfettiş raporlarının okunması, yıllık bilançonun tasdiğiyle idare meclisinin ibrası, temettü dağılımı hakkında idare meclisinin teklifinin görüşülmesi 1338 senesi için 1 veya 2 müfettiş seçilmesi ve ücretlerinin belirlenmesi ile açığa çıkan 4 üyenin yerine yenilerinin seçimi"* vardır⁶⁶. Ancak çoğunluk sağlanamadığından olağan genel kurul, 13 Nisan 1338 (13 Nisan

⁶² Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 84.

⁶³ Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 420; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"* s. 153; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri* s. 216.

⁶⁴ *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 35, 1 Şubat 1335 (1 Şubat 1919), nr. 1758, s. 22; *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 35, 1 Mart 1335 (1 Mart 1919), nr. 1759, s. 22.

⁶⁵ Ferid vd., *Konya Rehberi*, s. ilanlar kısmı

⁶⁶ *Babalık*, 13 Şubat 1338 (13 Şubat 1922), S. 840, s. 2

1922) tarihine ertelendi. Fakat bu tarihe kadar bankanın bilânçosundaki dengesiz hesaplar giderilemedi. Genel kurul ikinci olarak banka yönetimi tarafından 13 Mayıs 1338 (13 Mayıs 1922) Cumartesi günü saat 7'ye ertelendi. Bu sefer genel kurul banka merkezinde toplanacaktı⁶⁷.

Ülke şirketlerinin Ankara toplantısında aldığı kararlar ismini “*Konya İktisadî Millî Bankası Türk Anonim Şirketi*”ne dönüştüren Konya İktisadî Millî Bankası'nın müşterileriyle problem yaşamaya başladığı yıl 1922'dir. Çünkü üst üste yaşanan savaşlar, Konya'daki ekonomik bozukluğu da beraberinde getirdi. Hal böyle olunca, bankadan kredi alanlar geri ödeme taahhütlerini yapamadılar. Onlardan ilki, Baltayan Hacı Begos'un Hanımı Hacı Bahar Hanımefendi'dir. Hacı Bahar Hanım, aldığı kredi karşılığında ipotek ettiği evini, İktisadî Millî Bankası'nın haczinden kurtaramamış ve evi açık artırma ile satışa çıkarılmıştır⁶⁸.

Bahar Hanım'ın evinin satışını müzayedeye koyan banka, bu sefer müteveffa Abdülvahit Çelebi'nin Hanımı Adile Hanım ve kızı Sakine Hanım'ın, aldıkları kredi karşılığı bankaya rehin gösterdikleri Meram'daki tarlalarına 200.000 kuruş geçici bedel gösterip ihalesi için askıya çıkardı. 15 günlük askı süresi dolan tarlanın kesin satışına katılacak talipliler bu sefer %5 geçici teminat yatırıp müzayedeye iştirak için İktisadî Millî Bankası Müdürlüğü'ne başvurular⁶⁹.

Bir yandan alacaklarını tahsile yönelen banka diğer yandan da Ankara, İzmir, İstanbul, Bursa üzerine gayet ucuz şartlarla çek, poliçe, avans ve her nevi havale muamelesi yürüttü. Avrupa, Amerika ve diğer ecnebi memleketlerine kambiyo muamelâtı yaptı. Yerli mevduat sahiplerine iyi ve faydalı faiz verdi. Müracaat edenlere ise ikrazatta bulundu. Müşterilerine her türlü kolaylığı gösterdi. Millî bir Türk kuruluşu olduğunu asla unutmadı⁷⁰. Konyalılara ise, şu çağrıda bulundu: “*Yatırdığınızı istediğiniz zaman geri alabilirsiniz. Biz emniyetli bankayız. Paralarınızı iyi saklar, iyi faiz veririz. Elinizdekini elinizde tutmakla faide değil, zarar görürsünüz. Belki sarfeder, belki de çaldırabilirsiniz. Asgari bir liranızı bile mevduat kabul ederiz*”⁷¹. Bankanın müşterilere yönelik diğer bir çağrısı da şöyledir:

⁶⁷ *Babalık*, 2 Mayıs 1338 (2 Mayıs 1922), S. 883, s. 2

⁶⁸ *Babalık*, 3 Teşrin-i Evvel 1338 (3 Ekim 1922), S. 1007, s. 2

⁶⁹ *Babalık*, 5 Temmuz 1339 (5 Temmuz 1923), S. 1238, s. 2

⁷⁰ *Halk*, 23 Temmuz 1339 (23 Temmuz 1923), s. S. 36, 4

⁷¹ *Halk*, 30 Temmuz 1339 (30 Temmuz 1923), S. 38, s. 4

“Bankamız her türlü nakit muamelesi ile iştigal eder. İstanbul, Bursa, İzmir, Eskişehir üzerine gayet müsait şartlarda havale muamelâtı yapar. Havalelerimiz bilâ müşkilât derhal tesviye olur. Emvâli menkuleler tezyinatıyla ve itibarla akçe ifraz eylemektedir. Cari hesap ve aile cüzdanları ile oluşan mevduata faiz verdiği gibi günü gününe iadesini de yapmaktadır. Bankamızla bir defa ilişkiye girenler, müşterilerine ne derecede kolaylık sağladığını gözleriyle göreceklerdir.”⁷² Banka Cumhuriyet’in ilânından sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür.

---

⁷² *Babalık*, 8 Kânûn-ı Sâni 1339 (8 Ocak 1923), S. 1088, s. 2

3.3. AKŞEHİR OSMANLI İKTİSAT ANONİM ŞİRKETİ (Akşehir Bankası)

3.3.1. Şirketin İsmi: Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi (Akşehir Bankası)'dir.

3.3.2. Şirketin Merkezi: Merkezi Akşehir olup daha sonra Afyon, Dinar, Bolvadin, İzmir ve İstanbul'da şubeler açmıştır.

3.3.3. Şirketin Kurucuları: Akşehirli Kurrazâde Hacı Bekir Efendi, Ak Ağazâde Abdullah Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi, Vartanyan Hacı İhsan Efendi, Köse Ahmet-zâde Hacı Rüştü Efendi, Yargamiyan Hacı Rasim Efendi, Esdoryan Hacı Mesrob Efendi ve İbrahimiyan Arakli Efendiler'dir⁷³.

3.3.4. Kuruluş Amacı: İlk kurulduğunda amacı ülke ekonomisinin ilerleme ve kalkınması adına çaba sarfederek belli bir zaman içinde büyük sermaye meydana getirmek, sarraflık üzerine kanunlar çerçevesinde kefalet karşılığı para ifraz ve istikraz etmekten başka bakkaliye üzerine çalışmaktır⁷⁴. Bunun dışında Meşrutiyet İdaresi'nin tanıdığı esaslar içinde tüccar, esnaf ve belde ahalisinin çok zayıf olan bütçelerine talepleri doğrultusunda, belirlenen faiz oranında ihtiyaçları kadar katkıda bulunmanın yanı sıra Akşehir'in önemli coğrafi konumu ve büyüklüğü ile uyuşacak iktisadi kalkınmaya ön ayak olup yönlendirmektir⁷⁵.

24 Temmuz 1332 (6 Ağustos 1916) tarihli mazbataya göre ise bankanın amacı; Akşehir kazası ve civarında para ikrazı ile her türlü teminat, tahvilât, mal ticareti, gayr-i menkul teminatı karşılığı ile altın ve gümüş mukabilinde avans ve ikrazatında bulunmak, kredi vermek, her türlü çek, kambiyo, iskonto muamelesi gerçekleştirmek ve bilumum banka muamelâtıyla uğraşmak⁷⁶ ve ülke dahilinde ve icab eden mahallerde komisyon muamelâtı yapmak, ecnebi memleketlere mal ve eşya ticareti sevk ederek satmak, esham ve tahvilât alıp satmak, komisyon şubelerine sevkedilecek

⁷³ *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4.

⁷⁴ *Meşrik-i İrfan*, 22 Haziran 1325 (5 Temmuz 1909), nr. 31, s. 2; *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4; *Cumhuriyet'in 15. Yılında Konya*, İstanbul 1938, s. 135-143.

⁷⁵ *BOA.*, ŞD. 1776/33, lef.2

⁷⁶ *BOA.*, A. DVN MKLT d. (mukavelat defteri), nr. 24, s. 191; *BOA.*, MV. 245/6; *BOA.*, ŞD. 1255/6, lef.3; *BOA.*, DUİT 120/12, lef.4; *BOA.*, DUİT 120/11, lef.1; *BOA.*, A.DVN MKL 62/1, m.1; *Ticaret ve Ziraat Nezareti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 28.

mal mukabili sahiplerine avans vermek, icabında ticari şirketler tesisi ve hakiki veya hükmi şahsiyeti haiz müessese veya şirketlere ve millî sanayi işlerine iştirak etmek, su, maden, elektrik tesisatı ve işletme imtiyazlarını almak, işletme işlerini gerekirse teşkil edeceği bir anonim şirket vasıtasıyla yaptırmak, bankaya lazım olan emvali gayri menkuleyi temin etmek ve banka alacaklarının sağlamaştırılması için banka tarafından her türlü gayri menkul emvali ek teminat olarak ipotek almak ve bankalar kanunu hükümlerine göre sahiplenmek mecburiyetinde kalınan gayr-i menkul emvali sahiplenerek müzayede yoluyla başkalarına devredebilmektir⁷⁷.

3.3.5. Kuruluş Tarihi: İlk kuruluş tarihi 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) olup şirketin o zamanki ismi “Akşehir’de Osmanlı İktisadî Şirketi”dir⁷⁸. İkinci tescil tarihi ise, 5 Eylül 1332 (18 Eylül 1916) olup, ismi “Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi”dir⁷⁹.

3.3.6. İmtiyaz Müddeti: İlk kurulduğu zamanki imtiyaz müddeti 3 yıl⁸⁰, ismi; Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi olarak tescil edildiği zamanki müddeti de, herhangi bir sebepten dolayı feshedilmez veya uzatılmazsa 50 yıldır⁸¹.

3.3.7. İdare Meclisi: 1 Mart 1325 (14 Mart 1909)’da ilk kurulduğunda şirketin idare heyetinde, İbrahimiyan Araklı Efendi Müdür, Akağazâde Abdullah Efendi Müdür Yardımcısı, Kurrâzâde Hacı Mehmet Efendi kabzımalıdır. Azaları ise diğer kuruculardır⁸².

Anonim şirket olduktan sonraki idare meclisi, şirket genel kurulunun seçtiği 5’ten 7’ye kadar azadan oluşmaktadır. Ancak ilk 5 yıl için idare meclisi azalarını, kurucular tayin edecektir. İdare meclisinin de görev süresi 3 yıl olup, 3 yıl sonraki ilk genel kurulda kur’a yöntemi uygulanacak ondan sonraki yıllar için her sene 2 aza

⁷⁷ *Akşehir Bankası Nizamnamesi*, Konya 1950, s. 3, m. 1; *Akşehir Bankası Nizamnamesi*, Afyon 1931, s. 3, m.1.

⁷⁸ *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4

⁷⁹ *BOA.*, A. {DVNS MKLT d. (mukavelat defteri), nr. 24, s. 191; *Borsa Rehberi 1928*, s. 267; Ökçün, “1909-1920 yılları arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”, s. 428.

⁸⁰ *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4

⁸¹ Ziraat ve Ticaret Nezareti, *Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 28.

⁸² *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4

çıkarılarak yerlerine kıdem itibariyle yenileri tayin edilecektir. Görevi son bulan bir üye tekrar aday olabilecektir.

İdare meclisi üyeleri, ayda bir kez şirket merkezinde toplanmak mecburiyetindedirler. Bu toplantılarda yarıdan 1 fazla çoğunluk aranmakta ve alınan kararlar katılımcılar tarafından imzalanmak zorundadır⁸³.

Şirketin yönetimine aday olacakların en az 50 hisse senedi sahibi olmaları şarttır. Yönetime seçilen azaların senetleri, memuriyetleri boyunca şirket sandığında saklanacak ve alınıp satılamayacaktır. Yöneticilerden istifa eden veya vefat durumu olursa yerlerine geçici aza tayin edilebilecek, ancak geçici atanan bu üyelerin kesin tayinlerini genel kurul yapacaktır.

Şirket yönetimine atananlar, şirket faaliyetlerinde tam yetkilidirler. Bu görevde bulunanlar, yıllık net kârdan kendilerine verilecek hisselerden başka hissedarlar genel kurulunun kendileri için belirleyeceği ücreti de alacaklardır⁸⁴.

3.3.8. Şirketin Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Kuruluşunda azalar üye olabilmek için yarım lira peşinat verip, ayda 1 mecdiye ödemek kaydıyla, 3 yıl müddet ve 20.000 lira sermaye hedeflenerek kuruldu⁸⁵. Ancak ilk resmi kuruluşunun gerçekleştirildiği 1.3.1325 (14 Mart 1909) günü sermayesi 3.500 lira, 3 yıl sonra yani 1912'de 12.000 liraya ulaşacağı tahmin edilmiştir⁸⁶. Fakat hedefte sapma olmuş ve şirketin sermayesi, 28 Şubat 1327 (11 Mart 1911)'de 21.610 liraya ulaşmıştır. Aynı yıl toplanan şirket genel kurulu şirketin müddetini bir yıl daha uzatarak 4 yıla çıkarmıştır⁸⁷.

1328 (1912)'de temettü ile beraber sermayesi, 23.435 liraya çıkmış olan şirketin bu sermayesi olduğu gibi 1329 (1913) yılına, genel kurulca devredilmiştir. 1329 yılı hissedarlar genel kurulu şirketin müddetini 7 yıl daha uzatmıştır⁸⁸.

5 Eylül 1332 (18 Eylül 1916)'da şirket, şirket genel kurulunun kararıyla "Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi" ismini alınca, müddeti 50 seneye,

⁸³ BOA., ŞD. 1255/6, lef.3, m.11-14 arası; BOA., DUİT 120/11, lef.3, m.11-14 arası; BOA., A.DVN MKL 62/1, m.11-14 arası.

⁸⁴ BOA., ŞD. 1255/6, lef.3, m.14-22 arası; BOA., DUİT 120/11, lef.3, m.14-22 arası; BOA., A. DVN MKL 62/1, m.14-22 arası.

⁸⁵ *Meşrik-i İrfan*, 22 Haziran 1325 (5 Temmuz 1909), nr. 31, s. 2; *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4; Yaşar Semiz, "Konya Akşehir İlçesi'nin İktisadi Durumuna Genel Bir Bakış 1900-1960", *1. Akşehir Sempozyumu Bildirisi*, 16-18 Ekim 2003, s. 7.

⁸⁶ *Meşrik-i İrfan*, 7 Kânûn-ı Sâni 1325 (20 Ocak 1910), nr. 84, s. 4

⁸⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasrettin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Klavuz*, İstanbul 1945, s. 206.

⁸⁸ Konyalı, *Nasrettin Hoca'nın Şehri*, s. 208

sermayesi de 10 lira kıymetinde 5000 hisseye bölünmüş olarak 50.000 liraya çıkarılmıştır⁸⁹.

Şirket, sermayesini 15 Ağustos 1334 (15 Ağustos 1918)'de 100.000 liraya, 24 Mayıs 1337 (27 Mayıs 1921) tarihinde de 200.000 liraya çıkarıp adını da "Akşehir Bankası" olarak değiştirmiştir. 21 Nisan 1340 (21 Nisan 1924) senesinde ise tekrar sermaye artırımına giderek sermayesini 1.000.000 liraya çıkardı ve ismini "Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi" olarak tekrar değiştirdi. Bu sermayeyi taksitler halinde 4 yılda tamamen tahsil etti⁹⁰.

Bankanın kâr dağıtım biçimi ise, yapılan tüm harcamalar düşüldükten sonra önceden ödenmiş olan hisselerle %5 faiz, ihtiyat akçesi olarak %10 ayrılarak geriye kalandan %3 kuruculara, %5 yönetim kuruluna, %2 memur ve hizmetlilere, %80'i de ikinci kâr payı olarak %5 faizle birlikte ortaklara dağıtılacaktır⁹¹.

Bankanın 24 Mayıs 1337 (24 Mayıs 1921) yılına kadar birikmiş 41.012 lira ihtiyat akçesi olup, bu tarihte ismi Akşehir Bankası olunca birikmiş olan ihtiyat akçesi sermayeye çevrilmiştir⁹².

Bankanın nizamnamesinin 5. maddesine göre, hisse senetleri isme yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına ayrılmıştır. Ayrıca genel kurul şayet karar alırsa, sermayesini 1 misli olarak artıracaktır.

3.3.9. Şirket İle İlgili Değerlendirmeler: Akşehir kaymakamı Bereketzâde İsmail Hakkı Bey zamanında, Akşehir'deki azınlıklardan Yordan ve Andon Osmanlı Bankası Akşehir Şubesi'ni alet ederek halkı soyuyorlardı⁹³.

Durum böyle olunca Akşehirliler tüccarlar Kurrâzâde Hacı Bekir Efendi'nin öncülüğünde 22 Haziran 1325 (5 Temmuz 1909) Pazartesi tarihinden 4-5 ay önce gayri resmi toplanarak Akşehir'de banka işlevini görececek bir iktisat şirketi kurmayı kararlaştırdılar.

⁸⁹ BOA., DÜİT 120/11; lef.3, m.4-5; BOA., ŞD. 1255/6, lef.3, m.4-5; BOA., A.DVN MKL 62/1, m.4-5; Ziraat ve Ticaret Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 28; *Borsa Rehberi 1928*, s. 267.

⁹⁰ BCA., 030.01.01 / 010.38.17; *Borsa Rehberi 1928*, s. 267.

⁹¹ BOA., DÜİT 120/11, lef.3, m.35; BOA., ŞD. 1255/6, lef.3, m.35; BOA., A.DVN MKL 62/1, m. 35; Ziraat ve Ticaret Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 29; *Borsa Rehberi 1928*, s. 267.

⁹² *Borsa Rehberi 1928*, s. 267.

⁹³ Konyalı, *Nasrettin Hoca'nın Şehri*, s. 205.

Kurulacak şirketin önemini kavrayan Akşehirli'lerden çoğu ziynet eşyalarını memlekete hizmette bulunmak için kurulacak şirkete teslim ettiler. Şirketin kurulduğu 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) günkü nakiti 3500 lira idi⁹⁴. Şirketin kurulduğunu gören Akşehirli'ler arasında hisse senedi alma yarışı başladı. İhtiyarlar, gençler paralarını, kadınlar, yeni gelinler boğazlarındaki, başlarındaki, saçlarındaki beşibirlikleri ile kollarındaki bilezikleri ve diğer altınlarını sermaye olması için şirkete yatırdılar. İlk genel kurulunu nizamnamesinin 12 ve 13. maddelerine göre, “14 Mart 1326 (27 Mart 1910)’da Cumartesi günü saat 5’de, müdür adına Hacı Bekir Efendi’nin çağrısı üzerine yapan şirketin”⁹⁵ kısa zaman içinde sermayesi oldukça yükseldi. Yerli tüccar ve çiftçiye kredi verdi. Böylece Akşehirli ticaret erbabı kendi şirketinden para ve itibar gördü. Şirket Anonim Şirkete dönünceye kadar 11 personelle çalıştı⁹⁶.

Şirketin birden bire Akşehirli'ler arasında rağbet görmesinin bir sebebi de, nizamnamesindeki amaçladığı faaliyet alanlarında olağanüstü başarı göstermesiydi. Özellikle de afyon yetiştiriciliği ile hem yurt içi hem de yurt dışına ihraç etmesi çok kâr getiriyordu. Hattâ şirket yönetimi, şirket adına binlerce dönüm arazide afyon yetiştiriciliği yapmaktaydı.

Şirket 1327 (1911), 1328 (1912) ve 1329 (1913) yıllarında yetiştirilen afyonlarını Türk-İtalya savaşı nedeniyle satamadı. Yüksek fiyattan öşürlerini yatırıp, mahsulleri şirket tarlasında muhafaza etti. Bu durumu Maliye Nezâreti’ne de bildirdi⁹⁷.

Bu arada Maliye Nezâreti, 25 Şubat 1329 (10 Mart 1914) tarihli tebliği yayınladı. Tebliğe göre: “*Vergisi yatırılıp da nakliye tezkeresi alınması gerekirken, vergisi yatırılmış ancak nakliye tezkeresi alınmadan kaçırılan afyonların kanun gereği, iki kat vergisi alınması gerekirken ahalinin elinde bulunan ve vergisi yatırılmış olanların hem vergileri hem de nakliye tezkereleri için ‘mal kalemlerince’ muameleleri yapılarak hukuk çerçevesinde muhafaza edilmesi lazım gelir*” deniyordu⁹⁸. Buna göre şirket yöneticileri, vatandaşın elinde kalan vergileri yatırılmış

⁹⁴ *Meşrik-i İrfan*, 22 Haziran 1325 (5 Temmuz 1909), nr. 31, s. 2.

⁹⁵ *Meşrik-i İrfan*, 11 Mart 1326 (24 Mart 1910), nr. 102, s. 4

⁹⁶ Semiz, “Konya Akşehir İlçesi’nin İktisadi Durumuna Genel Bir Bakış 1900-1960”, s. 5.

⁹⁷ *BOA.*, ŞD 1255/6, lef.1-2

⁹⁸ *BOA.*, ŞD 1255/6, lef.4

fakat satılmadığından nakliye tezkereleri alınmamış afyonları da, hatır-gönül işi bazılarını ucuz fiyattan satın alarak, bazılarını da emaneten şirket tarlasında koruma altına aldı.

Bu durum, Akşehir Mal Müdürü'nün incelemesi sonucu ortaya çıkınca, Öşür Vergisi Kanununun 10.ncu maddesindeki; *“tarladan ve bahçeden kaldırılan mahsuller her ne şekilde olursa olsun vergi kaçırmak için saklanırsa, kaçırılmış sayılır. O durumda vergisi iki katlı alınır”* fıkrasına göre afyonları şirket arazisinden kaldırdı⁹⁹.

Şirketin muhasebecisi, Akşehir Mal Müdürlüğü'ne vergilerinin yatırıldığına dair, Maliye Bakanlığı'na verilen kayıtları ve alınan makbuzları beyan ettiyse de, Akşehir Kaymakamı'nın Başkanlığı'ndaki Kaza İdare Meclisi, *“iki kat vergiye tabi tutulması”* yönünde görüş bildirip karar çıkardı.

Bunun üzerine şirket, Mal Müdürü'nü, Konya Vilâyet Muhasebesi'ne şikayet ederek kararı temyiz etti. Temyiz dilekçesinde; *“Şirket 1327 (1911), 1328 (1912) ve 1329 (1913) senelerine ait vergiyi son alım tarihinde en yüksek rakamdan Maliyeye yatırdı. Kayıtları da mevcuttur. Ayrıca şirket afyon alımında emanet de kabul eder ve bunları zamanı gelince satar. 1330 (1914) senesinde de mizan kapandıktan sonra vergiler yatırılmış olup, Maliye Nezâreti'nin makbuzları mevcuttur.*

*Afyon hem yurt içi, hem de yurt dışında değerlendirilen bir ürün olduğundan harp dolayısıyla satılmamış ve piyasası durgun gitmiştir. Hattâ çok yüksek fiyattan vergisi yatırılmış ancak ihraç mevsiminde satılmadığı gibi fiyatı da ucuzlamıştır. Böylece tarladaki mal elde kalmıştır. Emanet mahsulâtın durumu da aynıdır. Şimdi, vergileri yatırılmış iken ikinci defa vergi istenmesi fakir olan halkımızı ve bizi düşündürmektedir. Durumun düzeltilerek mallarımızın geri iadesi yapılmalıdır”*¹⁰⁰ notunu düştü.

Konya Valiliği'nin bu konudaki tavrı ise, durumu Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne iletmek oldu. Ticaret ve Ziraat Nezâreti 17 Teşrîn-i Evvel 1331 (30 Ekim 1915) tarihli tezkereyle; *“Akşehir İktisat Şirketi'ne ait afyonların kaçak diye iki kat vergi alınması hususunda, Konya Vilâyeti'nin tebliğ ettiği karar ile ilgili adı geçen şirketin*

⁹⁹ BOA., ŞD 1255/6, lef.2

¹⁰⁰ BOA., ŞD 1255/6, lef.2

muhasebecisinin temyiz başvurusu takdim kılındı”¹⁰¹ diyerek durumu Şura-yı Devlet’e iletti.

Maliye Nezâreti’nin görüşünü alan Şura-yı Devlet de karar tartışıldı ve; “*Her ne surette olursa olsun afyonların mizandan geçmeksizin nakliye tezkereleri alınmamış ise de, iki kat vergiye tabi tutulması konusu mahkemeye halledilmesi gereken bir durumdur. Bunun için davanın mahalli mahkemeye taşınması oldu*”¹⁰² Bu konuda Vilâyet’e gelen yukarıdaki bilgi 20 Eylül 1331 (3 Ekim 1915)’de, şirket yetkililerine iletildi.

Mahkeme sonucunda şirket, Akşehir Mal Müdürlüğü’nün el koyduğu afyonlarını geri almış mıdır, almamış mıdır bilgimiz yok. Ancak şirket 1332 (1916) yılında yeni bir nizamname tanzim ederek “*Anonim Şirket*” olmak için müracaatta bulunmuştur.

El yazısı ile yazılan yeni nizamname, Konya Vilâyeti tarafından Ticaret ve Ziraat Nezâreti’ne takdim edildiyse de, Nezâret’ce matbu olmadığı gerekçesiyle geri iade edilmiştir¹⁰³.

29 Mayıs 1332 (11 Haziran 1916)’de matbu olarak doldurulan nizamname, Ticaret ve Ziraat Nezâreti’nde incelenmiş, burada 1. maddedeki “*şirketce gayrimenkul satın alınması ve tasarrufuna*” dair olan fıkra çıkarılarak emsallerine uygun hale getirilerek, Şura-yı Devlet’e gönderilmiştir.

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’nde incelemeye alınan Akşehir İktisat Şirketi’nin yeni tüzüğünün ilk maddesindeki “*şirketce masraf addolunan mevad*” cümlesi de tartışılarak yeniden yazılmıştır.

Maliye ve Nafia Dairesi azalarından Sevinç ve İhsan Beyler; temettüat dağılımından, kurucu hisse senetlerinin çıkarılarak kuruculara takdir edilmekte olan hisselerin vefat durumunda vereseye intikalinin deftere kayıtlarıyla ilgili durumunu emsal şirketlerdeki gibi ise de, Anonim Şirketlerce kurucu hisse senetleri ihraç edilmeksizin temettüattan kuruculara verilmekte olan hisselerin, kuruculara yalnız yaşamları boyunca verilmesine devam edilerek vefatları halinde vereseye verilmekte

¹⁰¹ BOA., ŞD 1255/6, lef.3

¹⁰² BOA., ŞD 1255/6, lef.5

¹⁰³ BOA., DUİT 120/11, lef.3

ve emsal şirketlerde bu surette muamele edilmekte olduğundan bu şekildeki kaydı ilâve etmişler ve bu yapılan değişiklikler Hacı Bekir Efendi tarafından kabul ve imza edildikten sonra onaylanan Şirket nizamnamesi 24 Temmuz 1332 (6 Ağustos 1916) tarihinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na takdim edilmiştir¹⁰⁴. Tüzük Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda 22 Ağustos 1332 (4 Eylül 1916)'de onaylanmıştır¹⁰⁵.

Meclis-i Vükelâ'dan da onay alan şirketin yeni tüzüğü, Sadrazam tarafından 4 Eylül 1332 (17 Eylül 1916)'de İrade-i Seniyye için Padişah'a sunuldu¹⁰⁶. 5 Eylül 1332 (18 Eylül 1916)'de de; “*Akşehir'deki her şahsa kredi açmanın yanı sıra her türlü teminat ve tahvilât, ticaret, gayrimenkul teminatı ve ziynet eşyası mukabilinde avans ve ikrazatta bulunmak, her türlü çek, kambiyo, iskonto muamelesi yapmak, bilumum banka muamelâtı ile işigal etmek, meclisinin ittifakı ile ticari muamelede bulunmak üzere 'Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi' adında bir şirket teşkili için Kurrazâde Hacı Bekir Efendi ile ortaklarına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verilmiştir*”¹⁰⁷ denilmektedir. Padişah Mehmet Reşat'tan çıkan iradenin sicil kaydı, 19 Teşrîn-i Evvel 1332 (1 Kasım 1916) tarihinde yapılmış ve şirket, anonim şirket olarak yeni bir hüviyet kazanmıştır¹⁰⁸.

Yeni tüzüğüne göre şirketin müddeti 50 seneye çıkarılmış, sermayesi de 10 lira kıymetinde 5000 hisseye bölünmüş olarak 50.000 liraya yükseltilmiştir. İhraç edeceği hisse senetlerinin örneklerini Ticaret Nezâreti'ne tasdiklettirecek olan Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi, senetlerini Türkçe tanzim edip, hisse senetlerini koçanlı defter halinde bastırarak ve tescil ettirecektir. İlân edip duruma göre satıldıkça koçanlarından ayrılan senetler sahibine verilecektir. Ayrıca hisse senetlerine birer sıra numarası verilerek, üzerlerine şirketin resmi mühürü basılacak ve şirket meclis başkanı ile birlikte iki idare meclisi üyesi de imzalayacaktır. Yapılan bu muamele için senet sahibinden hisse başına 5 kuruş masraf alınacaktır¹⁰⁹.

¹⁰⁴ BOA., DÜİT 120/11, b.2, Lef. 1

¹⁰⁵ BOA., DÜİT 120/11, b.2, Lef. 2

¹⁰⁶ BOA., DÜİT 120/11, b.2

¹⁰⁷ BOA., A {DVNS MKLT.d. (mukavelat defteri), nr. 24, s. 191; BOA., MV 245/6; BOA., DÜİT, 120/11, lef.1

¹⁰⁸ *Akşehir Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi (ATSOA)*, Dosya No: 3; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 28.

¹⁰⁹ BOA., A. DVN MKL 62/1, m.5-6-7; BOA., ŞD 1255/6, lef.3, m.5-6-7; BOA., DÜİT 120/11, lef.3, m.5-6-7

Yeni tüzüğüne göre temettüat dağılımı da şu şekilde yapılacaktır: Yıllık kârdan tüm masraflar çıktıktan sonra evvela bedeli ödenmiş hisse sahiplerine %5'i verilecek, ihtiyat akçesi için %10'u alındıktan sonra kalanın %3'ü kuruculara, %5'i idare meclisine, %2'si şirket memurlarına %90'ı da ortaklara dağıtılacaktır¹¹⁰.

Nizamnamesine göre bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra, her alanda ticaret yapma ve farklı şirketler kurarak sanayinin değişik iş kollarında boy göstermeyi hedef edinen, Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi'nin ticaret sahasında en çok uğraştığı, ilçede her ferdin ekimini yaptığı afyon ve alım satımıdır.

Devletin sıkı takibi altında bulunan bu sahada şirket, 1333 (1917)'de binlerce ton afyon satıp milyarlarca lira kazanırken vergi kaçakçılığı da yapmıştır. Vergide yapılan usulsüzlüğü itiraf eden banka müdürlüğü, Konya Vilâyeti Meclis-i İdaresi tarafından mahkemeye verildi. Vilâyet Makamı ayrıca bu durumu Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne de bildirdi. Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nin Şura-yı Devlet'e taşıdığı afyon ticaretinde vergi kaçakçılığı olayı ile ilgili olarak, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi 19 Nisan 1333 (19 Nisan 1917) tarihli kararıyla mahkemeye verilme olayını onayladı¹¹¹.

Mahkeme sürecindeyken her biri 10 lira kıymetinde bulunan 5000 adet hisse senedine ait resmi damganın tamamen ödendiğini alâkadarlarına ilan eden¹¹² Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi, 1333 (1917) yılı mali genel kurul toplantısını 1334 (1918) senesi Mart ayında yaptı. Bu toplantısında nizamnamesinin 1 ve 12. maddelerini tekrar değiştirme kararı aldı. Yapılan değişikliği Konya Valiliği Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne bildirdi. Yapılan yeni düzenlemeye göre 1. madde "*Akşehir'de yaşayan herkese her türlü teminat ile tahvilât, mal ticareti, gayrimenkul teminatı mukabilinde avans ve ikrazatta bulunmak, kredi vermek, cari hesap açmak, her türlü çek, kambiyo, iskonto muamelesi icra etmek, her türlü ithalât ve ihracat ile komisyonculuk yapmak, velhasıl tüm banka muamelâtı ve sair ticaretle tek başına veya ortaklığa giderek iştigal edebilmek üzere*" şekline dönüştürürken 12. maddeyi ise; "*ilk defasında kur'a ile 4 ve ondan sonra kıdem itibarıyla her sene 3'ü çıkarılarak yerlerine başkaları seçilip tayin kılınacaktır*" şekline dönüştürmüştür¹¹³.

¹¹⁰ BOA., A. DVN MKL 62/1, m.35; BOA., ŞD. 1255/6, lef.3, m.35; BOA., DUİT 120/11, lef.3, m.35; Ticaret ve Ziraat Nezâreti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 29.

¹¹¹ BOA., DH. İUM 71/33

¹¹² *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 33 sene, 7 Nisan 1333 (7 Nisan 1917), nr. 1683, s. 95.

¹¹³ BOA., ŞD, 1255/6, lef.3; BOA., DUİT 120/12, lef.4; BOA., A. {DVNS.MKLT. d. (mukavelat defteri), nr. 25, s. 90

Yapılan yeni düzenlemeler 15 Ağustos 1334 (15 Ağustos 1918) tarihli tezkereyle Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne incelenmek üzere gönderildi¹¹⁴. Tüzük değişikliği ilgili yerlerde gerekli onayı aldıktan sonra Sadrazam tarafından 10 Nisan 1335 (10 Nisan 1919)'de irade için Padişah'a gönderildi¹¹⁵. Padişah Mehmet Vahidettin de 12 Nisan 1335 (12 Nisan 1919)'de yapılan değişiklikleri onayladı¹¹⁶.

1334 (1918) yılı Genel kurul toplantısı sonucunda hissedarlarına toplamda 750 lira net kâr dağıtan Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi, aynı toplantısında İdare meclisinin teklifi üzerine, civar şehir ve kazalarda şube açmayı kabul etti¹¹⁷. Genel kurul kararının akabinde, Bolvadin, Dinar, Afyon, daha sonra da İzmir ve İstanbul'da şubeler açan Akşehir Bankası'nın 200.000 liraya çıkarılmış sermayesinin kabul edildiği Bankalar Kurulu'nun tasdikinden sonra İktisat Vekâleti'nce bankaya iletildi¹¹⁸. Yeni mali durumuyla merkez ve şubelerinde çek, poliçe, avans, komisyonculuk yapıp, sipariş kabul etmiş ve bu alanda sürat, suhulet ve emniyetli çalışmalarıyla bir adım önde olduğunu göstermiştir¹¹⁹. Akşehir'de sanayi alanına da el atan banka, ilk plânda daha önce destek vererek kurdurduğu Akşehir Elektrik Halı ve Şayak Şirketi'nin Akşehir'in aydınlatılması konusunda harekete geçmesini sağlamıştır¹²⁰.

İç Anadolu'lu Müslümanların meydana getirdiği ve yetkilileri arasında Kurrazâde Hacı Bekir (Sümer) Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet (Sümer) Efendi, Ak Ağazâde Abdullah Efendi, Berber-zâde Halil Efendi, Abdürreşid-zâde Abdullah Efendi, Kâtipzâde Mehmet Efendilerin bulunduğu¹²¹ bu kurum ve kurucuları hem I. Dünya Savaşı boyunca hem de İstiklâl Savaşı'nda millî sermaye ve vatan savunmasında hep ön plânda yer almışlar, var güçleriyle çalışarak, Türk bankacılık tarihinde örnek bir müessese olduklarını göstermişlerdir. Bankanın en önemli simalarından Kurrazâde Hacı Bekir Efendi, son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Konya milletvekili olarak katılmış, akabinde TBMM'ne iltihak etmiştir¹²².

¹¹⁴ BOA., ŞD. 1255/6, lef.1; BOA., DUİT, 120/12, lef.3

¹¹⁵ BOA., DUİT 120/12, lef.2

¹¹⁶ BOA., A. {DVNS. MKLT.d. (mukavelat defteri), nr. 25, s. 90; BOA., MV. 250/115; BOA., DUİT 120/12, lef.1

¹¹⁷ Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 29.

¹¹⁸ *Öğüt*, 18 Temmuz 1338 (18 Temmuz 1922), S. 903, s. 2

¹¹⁹ *Halk*, 16 Temmuz 1339 (16 Temmuz 1923), S. 30, s. 4

¹²⁰ *Halk*, 17 Haziran 1339 (17 Temmuz 1923), S. 5, s. 2

¹²¹ "Akşehir", *Annuaire Commercial Turc 1924-1925*, s. 57

¹²² Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri*, C.1, s. 126; Ahmet Atalay, "Millî Mücadele Kahramanlarından Akşehirli Hacı Bekir (Sümer) Efendi, Hayatı, Milletvekilliği ve Meclis Çalışmalarından Örnekler", *1. Akşehir Sempozyumu Bildirisi*, 16-18 Ekim 2003, s. 3

Akşehir’de, elektrik tesisi kurma ve işletmesini yapma konusuyla ilgili yapılan müzayedeye, yan kuruluşu olan Akşehir Elektrik Halı ve Şayak Şirketi ile birlikte katılan Akşehir Bankası 800 lira teminat akçesi yatırarak girdi. Açık artırmada imtiyazı kazanan Banka-Şayak Şirketi ikilisi, Nâfia Nezâreti’nden ilgili yetki belgesini de çıkardılar¹²³.

Akşehir’in imarı noktasında her alanda katkı sağlayabileceğini ortaya koyan Banka, 1922 yılı genel kurul toplantısını, divan başkanı Konya Ziraat Müdürü Hamdi Bey’in yönetiminde yapmıştır¹²⁴.

1923 senesi genel kurulunu ise, 21 Nisan 1340 (21 Nisan 1924) tarihinde yapan Akşehir Bankası, bu toplantıda ismini “Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi”ne dönüştürerek tüzüğünün 1, 2 ve 5. maddelerini tekrar değiştirmiş, sermayesini de 200.000 liradan 1.000.000 liraya çıkarmıştır¹²⁵.

Banka, Cumhuriyet’in ilânından sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür.

¹²³ *Babalık*, 29 Kânûn-ı Sâni 1339 (29 Ocak 1923), S. 1106, s. 2

¹²⁴ *Annuaire Commercial Turc 1924-1925*, s. 57; *Babalık*, 11 Mart 1339 (11 Mart 1923), S. 1141, s. 2

¹²⁵ *BCA.*, 030 18.01.01/010.38.17; *ATSOA*, Dn: 3; 1340-1341 *Türk Ticaret Salnamesi*, s. 405

3.4. KONYA AHALİ BANKASI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

3.4.1. Bankanın İsmi: Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketidir.

3.4.2. Bankanın Merkezi: Konya'dır.

3.4.3. Bankanın Kurucuları: Hacı Mendizâde Yusuf Ziya Paşa, Konya Mevlâna Dergâhı Postnişini Mehmet Veled Çelebi Efendi, Hz. Mevlânâ sertariki Adil çelebi, Hüsnü Efendizâde Kâzım Bey, Maytapzâde Rıfat Efendi, Kadızâde Ahmet Efendi, Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mecidiyezâde Akif Bey, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Burhanzâde Hacı Mehmet Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi, Halimzâde İhsan Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi, Kalfazâde Hacı Sabit Efendi, Tokatzâde Hacı Mustafa Efendi, Aksaraylı Vehbi Efendi, Tımraşlı Etem Bey, Taşbaşlızâde Hüseyin Efendi, Nuri Efendizâde Muhittin Paşa, Nuri Efendizâde Rıfat Efendi, Nuri Efendizâde Mehmet Emin Bey, Tahir Paşazâde Cevdet Efendi, Karahafızzâde Mustafa Efendi, Haydarzâde Süleyman Asaf Bey, Nuri Efendizâde Hüsamettin Bey, Ahi Babazâde Yusuf Efendi, Aşçızâde Mustafa Efendi, Hacı Mendizâde Süleyman Efendi, Hacı Mendizâde Nuri Efendi, Gaznezâde Nuri Efendi, Hacı Vehbizâde Niyazi Efendi, Nalbantzâde Abdurrahman Efendi, Hacı Cerizâde Seyit Efendi, Kitapcızâde Kemal Efendi, Kadızâde Mehmet Efendi, Tokatzâde Mehmet Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Hacı Mendizâde Kaşif Efendi, Hadimli Abdi Azmi Efendi, Termiyecizâde Mehmet Efendi, Termiyecizâde Mevlüt Efendi, Tokatlızâde Nuri Efendi, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Derviş Mehmetzâde Cevri Efendi, Hüseyin Efendizâde Niyazi Efendi, Hamamcızâde Recep Efendi, Afakizâde Mehmet Efendi, Keleşzâde Ümit Efendi, Şamilzâde Mehmet Efendi, Hacı Osmanzâde Hacı Mehmet Rüştü Efendi, İsmail Çavuşzâde İsmail Efendi, Kışıkçızâde Tahir Efendi, Ehvinzâde Nuri Efendi, Ereğlili Hacı Rüştü Efendi, Mehmet Rüştü Efendi Mahdumu Ahmet Hamdi Efendi, Hidayetzâde Mustafa Efendi, Abdurrahmanzâde Memiş Efendi, Çaycı Köylüzâde Recep Efendi, Alibeyhöyükü Hacı Süleyman Efendi, Kellecizâde Hacı Halil Efendi, Botsalizâde Hacı Emin Efendi, Serdarizâde Cemil Efendi, İbaoğluzâde Ali Efendi, Gilisralızâde Hacı Ali Efendi, Hacı Kaymakzzâdede Kasım Efendi, İbaoğluzâde Tevfik Efendi, Keleşzâde Mehmet Efendi, Doğrucanzâde Hacı Tahir Efendi, Dava Vekili Musa Kazım Bey, Halimzâde İzzet Efendi, Karahafızzâde Ali Efendi, Keleşzâde Nuri Efendi, Türkmenzâde Hacı Osman Efendi, Atikzâde İsmail

Efendi, Hamzazâde Hakkı Efendi, Koygunzâde Ali Efendi, Kalfazâde Hüseyin Efendi, Abdülkerimzâde Numan Efendi, Kişnişcizâde Ahmet Efendi, Gilisralizâde Hacı Tahir Efendi, Hacı Dedezâde Selahattin Efendi, Aksaraylı Ali Bıçakcızâde Etem Efendi, Aksaraylı Hacı Ahmet Efendi Mahdumu Gani Efendi, Aksaraylı Ali Bıçakcızâde Mehmet Efendi, Aksaraylı Ali Bıçakcızâde Halil Efendi, Hacızâde Mehmet Ali Efendi, Aksekili Hacı Hasan Efendizâde Mehmet Nuri Efendi, Veysel Efendizâde Hafız Hüseyin Efendi, Tayip Efendizâde Mehmet Tahir Efendi, Armutluzâde İsmail Efendi, Kaşıkçızâde Mehmet Efendi, Kadir Çavuşzâde Hafız Ahmet Efendi, Sıraçzâde İsmail Efendi, Armağanzâde Mehmet Efendi, Lefkelizâde Abdülkadir Efendi, Gözlüklüzâde Ali Rıza Efendi, Kartalzâde Hüseyin Efendi, Hotamışlı Hacı Himmet Ağa ve Gediklizâde Mustafa Efendi'dir¹²⁶.

3.4.4. Kuruluş Amacı: İlk amacı, usul ve kanunlara göre şehir ve kasabalarda, elektrikle aydınlanma ve bu kuvvetle tramvay tesisleri kurma, sanayi müesseselerinin elektrik ihtiyacını karşılayacak elektrik üretim tesisleri, dekovil hatları tesisi, ziraat aletleri ithalâtı ve satımı, tuğla ve kiremit fabrikaları tesisi, soğuk hava depoları inşası ve bataklık arazileri kurutma işi ile birlikte her tür ticaretle uğraşmak¹²⁷ iken ismini değiştirip Ahali Bankası olduğu zamanki amacı ise, bilcümle bankacılık muameleleriyle iştiğal etmekle beraber bilhassa mevduat kabul etme, teminat mektupları verme, çek, senet ve poliçe muameleleri yürütme, halka ve küçük sanat erbabına kredi açma, bilhassa Konya ve civarındaki vatandaşların krediye olan taleplerini karşılamaktır¹²⁸.

3.4.5. Kuruluş Tarihi: Konya Osmanlı Elektrik Şirketi olarak, 26 Mart 1334 (26 Mart 1918)'de kurulmuş olup¹²⁹, 3 Nisan 1340 (3 Nisan 1924)'da, Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi ünvanını almıştır¹³⁰.

3.4.6. İmtiyaz Müddeti: Herhangi bir sebepten dolayı kapatılmayıp veya uzatılmadıkça 99 senedir.

3.4.7. İdare Meclisi: İdare meclisi genel kurulun seçeceği 9'dan 15'e kadar azadan oluşur. Ancak ilk 5 sene için idare meclisi azalarını kurucular seçecektir. 5

¹²⁶ *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, İstanbul 1334 (m.1918), m:1.

¹²⁷ *Aynı nizamname-i dahiliye*, m.1.

¹²⁸ *İktisadi Yürüyüş*, C. 5, 18 Şubat 1942, S. 51-52-53, s. 69.

¹²⁹ *BOA.*, A. {DVNS MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 41

¹³⁰ *BCA.*, 030. 18.01.01/010.33.11

sene sonrasında idare meclisine seçilecek azalar kur'a yöntemine göre belirlenecek, ondan sonraki yıllarda ise, kıdem itibariyle her sene 5'i çıkarılarak yerlerine yenileri seçilecektir. İdare meclisinde görev yapıp da müddeti sona eren bir aza, isterse tekrar aday olup seçilebilecektir.

İdare meclisinin her 15 günde bir, şirketin merkezinde toplanma zorunluluğu olup, bu toplantılarda yarıdan bir fazla çoğunluk aranmaktadır. Fakat ani durumlarda idare meclisi azalarından 5'inin talebi olursa idare meclisi hemen zaruri olarak toplanacaktır. Alınan kararların geçerli olabilmesi için katılımcıların imzalaması gerekir. Aksi taktirde görüşülecek karar ne ise geçersiz sayılır.

İdare meclisine seçileceklerde, şirketin 50 hisse senedine sahip olma şartı aranır. Seçildikleri taktirde bu senetleri şirket sandığında, görevleri boyunca saklanır ve üzerlerine "satılmaz" damgası vurulur.

İdare meclisi üyelerinden ölen veya istifa eden olursa, bu durumda idare meclisi yerlerine geçici üyeler tayin eder. Ancak bu geçici üyelerin kesin tayinlerini genel kurul gerçekleştirir. İdare meclisi azalarından yurtdışına çıkanlar ise yerlerine üyelerden birini vekil tayin edeceklerdir. Şirket idare meclisi şirket adına yapılacak her türlü faaliyette tam yetkilidirler.

İdare meclisi azaları, yıllık kazançtan kendilerine ayrılacak hisseden başka genel kurulun çalışmalarına karşılık kendilerine taktir edecekleri bir ücreti de alacaklardır¹³¹.

3.4.8. Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Sermayesi 500.000 lira olup, her biri 10 lira kıymetinde 50.000 adettir. Senetler isme yazılı ve Osmanlı tebaasından olan vatandaşlara aittir. Bundan başka 500 tane kurucu senedi de satılacaktır. İşbu kurucu hisse senetleri isme yazılı olup, şirketin kuruluş tarihinden sonraki 5 yıl içinde satılamayacaktır. Genel kurulun bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi olup, daha fazla artırıma gidilecekse hükümetten onay alınacaktır¹³².

3.4.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler: Mütareke döneminde 100 kadar Konyalı tüccar ve esnaf kurmuştur. Kurucularının çok kalabalık ve hatırı sayılır Konyalılar'dan oluşması, şirkette zamanla sıkıntı yaratmıştır. Hele hele İbradılı

¹³¹ *Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*, m.11-21 arası.

¹³² *Aynı nizamname*, m.5

Cemal Bey'in Konya'ya Vali tayin edilmesi ile Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a çıkararak Millî Mücadele'yi başlatması şirketin kaderini belirleyen iki önemli olaydır. Çünkü kurucularının çoğunluğu Mustafa Kemal Paşa ve Kuvâ-yı Milliye yanlısı olurken bir kısmı da, Vali Cemal, Konya Mebusu Şeyh Zeynelabidin Efendi ve Padişah yanlısı olup, Konya Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesi'nin kurucusu ve bu partinin destekleyicilerinden olmuşlardır.

Konya adına çok güzel düşüncelerle kurulmuş olan şirket, meydana gelen bu ikilikten dolayı, basit bir elektrik fabrikası tesisi ve küçük çapta ticaretin dışında hiçbir faaliyet yapamamıştır. Kurucularından, Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı olanlarının çoğunun, "*Konya Delibaşı Mehmet İsyanı'nda dahli olması nedeniyle*"¹³³ şirketin 3 Mart 1339 (3 Mart 1923) Cumartesi günü saat 3'te yapılan toplantısı bu yüzden bir hayli hararetli tartışmalara neden olmuştur.

Şirketin 20 hisse senedine sahip olan ortaklarının katıldığı genel kurul toplantısında, "*1-1338 (1922) senesine ait idare meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 2- 1338 (1922) senesi bilânçosunun tasdiki, 3- 1338 (1922) senesinde hasıl olan temettün dağıtım şeklinin kararının alınması, 4- 1339 (1923) senesi için bir müfettiş tayini, 5- Nizamnamede bazı maddenin tadil ve ilavesi hakkında müzakerat, 6- Nizamnameye göre müddetleri dolan azaların yerlerine geçici üye seçimi*"¹³⁴ maddeleri görüşülmüştür.

Yapılan gürültülü genel kurul toplantısının sonunda, İstiklâl Savaşı karşıtı olanların baskın çıkması sonucu, Postnişin Abdülhalim Çelebi Efendi de dahil, Millî Mücadele taraftarı olanların çoğunluğu toplantıyı terk etmiştir.

Cumhuriyet'in ilânından sonraki ilk genel kurul toplantısında, 3 Nisan 1340 (3 Nisan 1924)'da etkili olmayı başaran, Ankara ile ilişkisi olan grup, şirketin ismini, Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi olarak değiştirerek, yeni bir örgütlenme ve yeni bir amaçla çalışmalarını devam ettirdiler.

Şirketin tüzüğünde yapılan değişikliklerle, Konya Ahali Bankası olarak ortaya konulan yeni amacı çerçevesindeki bu yenilenmesi, Ticaret Vekâleti'nin 19 Haziran 1340 (19 Haziran 1924) tarih ve Ticaret Müdüriyeti Umumiyesi'nin 2888/2175 numaralı tezkeresiyle adı geçen şirkete ait tasarımı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar

¹³³ Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar" s. 58.

¹³⁴ *Babalık*, 2 Şubat 1339 (2 Şubat 1923), S. 1110, s. 2.

Kurulu) 2.7.1340 (2 Temmuz 1924) tarihli toplantısında kabul etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Kalemî Mahsus Müdüriyeti'nin 674 numaralı bu yazısını Türkiye Cumhuriyeti Cumhur Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa da tasdik edip onaylamıştır¹³⁵.

Böylece, şahitliklerini Kebapçı Ömer ustanın ortağı Alioğlu Mehmet ve Baş muallimlerden Arif Efendiler'in yaptığı, Konyalı Hüseyin Efendi'nin, Konyalı Hacı Mahmut Ağa Kerimesi Atiye Hanım'dan % 40 oranında faizle para aldığı¹³⁶ yıllarda, Konya'da yeni bir banka daha faaliyete geçmiştir. Banka Cumhuriyet'ten sonra da faaliyetlerine devam etmiştir.

---

¹³⁵ *BCA.*, 030.18.01.01/010.33.11

¹³⁶ *Belge*; Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden alındı.

3.5. KONYA KÖYLÜ BANKASI

3.5.1. Bankanın İsmi: Konya Köylü Bankası'dır.

3.5.2. Bankanın Merkezi: Konya'dır.

3.5.3. Bankanın Kurucuları: Bankanın kuruluşunu Konya Valisi Azmi Bey başlatmış, Vali Muammer Bey tamamlamıştır.

3.5.4. Kuruluş Amacı: Konya Vilâyeti dahilinde geliştirilen tarıma katkı ve bu işle uğraşanların kredi sorunlarını çözmektir.

3.5.5. Kuruluş Tarihi: 1331 (1915)

3.5.6. İmtiyaz Müddeti: Belli değil (süresiz)'dir.

3.5.7. İdare Meclisi: Merkezde Konya Valisi, İl Ziraat Müdürü, Ziraat Muallimleri, İlçelerde Kaymakamlar, İlçe Ziraat Müdürleri, Ziraat muallimleri ve Ziraat Memurları, köylerde ise muhtar ve köy ihtiyar heyetleridir.

3.5.8. Bankanın Sermayesi: 200.000 lira¹³⁷ olup çift başına köylülerden alınacak ürünün satılması ile sağlanacaktır.

3.5.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler: Meşrutiyet yıllarında Orta Anadolu'da özellikle de Konya Vilâyeti'nde tarımsal gelişmeye paralel olarak kredi sorunu sürekli gündemdedi. Bu alanda Ziraat Bankası Konya Şubesi'nin önemli katkıları olmuşsa da, bölgenin kredi ihtiyacı yeterince karşılanamıyordu¹³⁸.

İttihat ve Terakki Hükümeti çare olarak valilere ve özellikle de kaymakamlara doğrudan doğruya kredi işlemleriyle uğraşmak amacıyla köylü veya çiftçi bankaları kurmaları yönünde talimatlar verdi¹³⁹. Bu yöndeki ilk çalışma 1915'de Konya'da Vali Azmi Bey'in girişimiyle "Köy Bankaları" adı altında başladı. Vali Muammer Bey'in gelmesiyle hız kazandı.

1915 yılının ortalarına doğru faaliyete geçen Konya Köylü Bankası'nın sermayesi 200.000 lira olup, ilk plânda 5526 lira mevcudu bulunup 21.383 lirası da

¹³⁷ *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, 19 Kânûn-i Sâni 1332 (1 Şubat 1917), S. 40, s. 7

¹³⁸ Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat*, s. 156

¹³⁹ Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 465

Konya ilçeleri ve köylerinden gönderildiği belirtilmiştir¹⁴⁰. Sermayenin geri kalanı çift başına Konyalı çiftçilerden alınacak ürünün satılması ile sağlanacaktır¹⁴¹.

Köylü Bankası'nın hazırlanan tüzüğü'nün 1. maddesine göre; 50 haneye kadar nüfusu olan her köyün ihtiyar heyeti, en elverişli 3 dönümlük miri araziyi, köy sakinlerinin ortak çabasıyla ekimini sağlayacak, hasat sonu kaldırılan ürünlerin satışından elde edilen gelir Köylü Bankası'na aktarılacak, karşılığında üretici köylüye, bankanın hisse senedi verilecektir¹⁴². Nitekim 1915 yılı hasat mevsimi sonunda Konya Köylü Bankası'na 35.000 ile 50.000 lira dolaylarında bir sermaye girdisi sağlanmıştı. Dönemin gazeteleri Konya'da oluşturulan bu girişimi; “*Konya köylülerini itibar (kredi) içinde yüzdürebilecek bir teşebbüs*” olarak nitelemişlerdir¹⁴³.

Kurucularının herhangi bir sermaye taahhüdünde bulunmamaları çok ilgi çekiciyse de, 1331 (1915) ve 1332 (1916) yıllarında Konyalı çiftçiler, kanun ve nizamlarla belirlenen her vergiyi verdiği gibi, Vilâyet İdare Meclisi veya İlçe İdare Meclisleri'nin Konya Köylü Bankası'na sermaye tedariki için de elinden geleni yapmışlardır.

Ancak 1333 (1917) yılında, seferberliğin tüm yükünün köylüyü acıyacak bir duruma getirmesi, Konya çiftçi ve köylüsünün asla düşlemediği bir olgudur. Hal böyle olunca banka için sermaye oluşturulması yönündeki baskı ve çabalar tahammül sınırını aşmıştır¹⁴⁴.

Vali Muammer Bey'in önemseddiği ve banka nizamnamesine göre her köy halkının 3 dönümlük bir arazi ekip hasılatını bankaya göndermesi Vilâyet emriyken, Kaza İdare Meclisleri'nin, Vilâyet'in bu uygulamasını, “*çok önemli hüküm ve kanun kuvvetinde telâkki ederek, köy halkı adına değil de, her çiftçinin çifti başına 1 dönüm arazi ekin ekmesi olarak yorumlayıp uygulamaları, çiftçilikle uğraşmayanlardan ise ekilecek 1 dönüm karşılığı olarak 1 İstanbul kilesi oranında buğdayının zorla*

¹⁴⁰ *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, 19 Kânûn-i Sâni 1332 (1 Şubat 1917), S. 40, s. 7

¹⁴¹ *BOA.*, DH.UMVM 158/14; Ökçün, “1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”, s. 465

¹⁴² Toprak, *Türkiye’de Milli İktisat*, s. 156; Ökçün, “1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”, s. 465

¹⁴³ Toprak, *Türkiye’de Milli İktisat*, s. 156

¹⁴⁴ *BOA.*, DH. UMVM 158/14

alınması ve çiftçilerin buna her sene için mecbur ve mükellef tutulmaları, Vilâyet İdare Meclisi kararına uymadığı gibi, Kaza İdare Meclisleri'nin yaptıkları başka bir yanlışları da 10 çiftçisi olan bir köye 50 çift, 50 çiftçisi olan başka bir köye de 10 çift yazılması” infiale yol açmıştır.

Savaştan dolayı herkes de biliyor ki; “Konyalı kadınların çoğunun kocaları şehit düşmüş, çocukları yetim kalmıştır. Bu çaresiz kadınlar ve yetim çocuklar hem gözyaşı dökmekte, hem de yaz aylarının yakıcı sıcakları altında tarlalarda, başı açık, yalın ayak türlü zahmet ve meşakkatler içinde Temmuz ve Ağustos aylarındaki çalışmalarında ancak kendi nafakalarını çıkarabilmektedirler. Söylemek gerekirse bu durumda bu köylüler kendilerine yetecek kadar ürün kaldıramazken, zora koşup Konya Köylü Bankası'na ellerindeki mallarını zorla almak hangi insaf ve vicdan ehlinin kabul edebileceği bir olaydır?”¹⁴⁵

Aslına bakılırsa, Konya Vilâyet Makamı'nın, köy ve köylü adına yaptığı bu güzel faaliyetini baltalamış olan İlçe İdare Meclisleri'nin, gayri ahlâki ve gayri vicdanı uygulaması, Konyalı çiftçi ailelerini derinden yaralamıştır.

Halk bununla da kalmamış, Dahiliye Nezâreti'ne yazdıkları şikâyetnamede; “kazamıza tabi 100 küsur köy vardır. Bunlardan 8-10 köyün durumu iyidir. Bunların dışında kalan köylerin hemen hemen hepsinin ahalisi, her gün tohumluk alabilmek için kaymakamlığa dilekçe üzerine dilekçe vermektedirler. Hattâ dilekçelerinde aç, sefil, perişan, çaresiz olduklarını belirten kadınlar ve yetim çocuklarının ciğerlerinden kopup da iki gözlerinden katre katre kanlı yaşlar akıtırlarken, bunu bilen mahalli yönetimimizin hâlâ Köylü Bankası'na sermaye teminine çalışmasına bizler ne diyebiliriz ki? Bu kötü ve acınacak durumumuza rağmen hükümetimizin köy gelirlerini sattığı mültezimler ve bazı memurlar da ikide bir köylerimize gelerek bizleri aciz ve taciz ediyorlar. Hiç bilmezler ki meydanda ne malımız ne mülkümüz vardır. Bu durumda bari, Konya Köylü Bankası'na alınan mallarımız geri verilsin ki, bizler diğer yükümlülüklerimizi bir nebze olsun giderebilelim. Bu konuda kemali inayet buyurulmasını arz ve istirham eyleriz.”¹⁴⁶ demektedirler.

¹⁴⁵ BOA., DH. UMVM 158/14

¹⁴⁶ BOA., DH. UMVM 158/14

Dahiliye Nezâreti'ne, Konyalı köylülerin gönderdikleri bu şikâyetnameleri etkili olmuş olacak ki, daha sonraları Konya Köylü Bankası adına yapılan bir çalışmaya rastlanmaz. Hattâ Vali Muammer Bey'in Konya'dan ayrılması ve siyasal iktidarın da değişmesi üzerine, bu tür bir örgütlenme de önemini kaybetmiş ve kolayca dağılmış olmalıdır.

Konyalılar I. Dünya Savaşı'nın Konya'daki insan kaynakları ve Konya köylüsüne verdiği sıkıntı ve ızdıraptan dolayı kendileri adına kurulmuş ve yıllarca kredi ihtiyaçlarını karşılayacak olan Konya Köylü Bankası ile bankaya sermaye oluşturma çabasından şikayetçi olmuşlarsa da, zamanla bankanın kendileri açısından çok faydalı olacağı kanaatine varmışlardır. Çünkü Ziraat Bankası Konya Şubesi'nden aldıkları kredileri ödeyemeyip, kredileri ödemek için Konya'daki karaborsa faizciler ve bankerlerin ellerine düşüp daha fazla oranda borç para alarak batağa saplandıklarında bu pişmanlıklarını dile getirmişlerdir.

Konya Köylü Bankası daha sermayesini oluştururken, Konya çiftçisine verdiği krediyi harmandan harmana çok düşük faizle, üstelik ürün olarak o günün piyasa değerinden alarak, köylülerin zarar etmelerinin önüne geçiyordu. Halbuki Konya Ziraat Bankası şubesi, ekim için verdiği tohumlukların bile geri dönüşümünü ay ay tahsil ettiğinden çiftçi sıkıntıya düşüyordu. Ödenmeyen aylara ait bileşik faiz uygulaması ise, köylüyü çıkmaza sokuyordu. Bu duruma düşmüş Konyalı çiftçiler hayvanlarını satarak borçlarını ödüyorlar, yetmediği anda da yüksek faizle borç bulup Ziraat Bankası'na olan borçlarını ödemeye çalışıyorlardı. Ödeyemediği durumda, banka tarlalarına el koyuyordu. O dönemde bu şekilde banka tekeline geçmiş Konya'da binlerce dönüm arazi oldu. Bu durumda Konya Köylü Bankası işlevini sürdürseydi, çiftçiye maddi ve manevi güç ve itibar verecek, isteyenlere cins boğalar, asil aygırlar, traktörler, değirmenler, harman ve orak makineleri, istediği kadar tohumluklar verilecek, karşılığında da köylü çok cüz'i bir faiz ödeyecekti. Bunun çok geç farkına varan Konya köylüsü ve çiftçisi, "*Çiftçiler Köy Bankası hemen tekrardan kurulmalı, kredi vermeye başlamalı ki, ihtiyaçlarımızı giderebilelim. Halk olarak köylünün imdadına yetişmesi için köy bankalarının pek yakın zamanda teşkil edilmesine dua ediyoruz.*" dediler.¹⁴⁷ Böylece Köy Bankası oluşturma girişimleri yeniden başlatılmak istenmiştir.

¹⁴⁷ "Köy Bankaları Hakkında", *Öğüt*, 10 Teşrin-i Evvel 1338 (10 Ekim 1922), S. 971, s.1

İzmir İktisat Kongresi'nde de tartışılan köy bankaları kurma düşüncesi, Konya'daki örneği verilerek gündeme taşınmıştır. Hattâ Ankara Hükümeti'nin İktisat Vekili, il valilerine gönderdiği genelgesinde, bu yönde araştırma yapma talimatı bile vermiştir.

Öğüt gazetesi yazarı L.Ç. bu durum ile ilgili yazdığı yazısında milletvekillerine şöyle seslenir; *“Büyük Millet Meclisi'ndeki muhterem arkadaşlar!.. Köy bankaları ile ilgili yazıları makaleleri ve konuşmaları, köylülerin söylediklerini işittiniz, isteklerini duydunuz mu bilmem. Artık Hükümet bütün kudret ve maharetini halkın iktisadi gelişmesini temin hususuna eğilmelidir. Köylüye efendi dedik. Fakat bunu söylemek kafi değildir. Cidden köylüyü efendi yapabilmek için memleketin istiklâli uğruna çektiği felâketin acısını ona unutturmak, hulâsa mazi-i umumiyesiyle bu mübarek merayı zengin etmek lâzımdır. Bizim gibi iktisadi durumları çok kötü olan memleketler hakkında kısa zamanda büyük işler başarmayı ümid etmek serap arkasından koşmak demektir. Bunun için Hükümet halkın iktisadi hayatı ile ilgilenmelidir.*

Biz Konyalı Türk gençleri ve köylüleri İktisat Vekili Muhteremimiz Mahmut Esat Bey Efendi'nin, Köylü Bankası teşkilâtına müteallik bir proje hazırladığını duyduk. İnşallah meclisten de bu yönde olumlu adımlar çıkacaktır. Sizleri Türk gençleri olarak selâmlıyoruz. Bu çalışmanız memlekete yapılacak en önemli hizmettir. Bizlere kuvvet ve destek verecektir. Çünkü bin küsur senedir bu devletin maddi ve manevi yükünü omuzunda taşıyan köylüdür. Ve ilk defa bu meclisten 'efendi' payesini almıştır. Binaenaleyh artık bu efendiliğin kabul sahası başlamalıdır. Çünkü bunca zaman gelmiş ve geçmek üzeredir. Bizim meclisimiz ve muhterem vekillerimizden asla endişe edeceğimiz bir durumumuz yoktur. Bu konuda da pek yakından alâkadar olacaklarından eminiz. Fikrimizce Meclis bu öneriyi tasdik ettiği günden itibaren köylü, korsan faizcilerin elinden kurtulmuş olacak ve Hükümeti'ne başka bir samimi hisle daha da sıkı bağlanacaktır. Çünkü Anadolu'da köylü hayatını tetkik edenler göreceklerdir ki, zavallı köylü, kasaba ve nahiye merkezlerinde attırılan bir imza ile birtakım faizcilerin elinde esirdir.

Bizler Konyalılar olarak bu konuda elimize geçen ilk fırsatı değerlendiremedik, bu ikincisini ise asla heba etmeyeceğiz. Şüphesiz köylü ürettiği buğday ve saireyi daha iyi değerlendirme konusunda bilgi ve yardıma muhtaçtır”¹⁴⁸ demektedir.

Cumhuriyet’in ilânından sonra Konya’da, Konya Köylü Bankası veya Konya Çiftçi Bankası adı altında bir ikinci banka kurulmamışsa da, onun yerini alacak, değişik isimlerde birkaç millî banka kurulmuştur. Kurulan bu bankalar daha sonra Konya’da da şubelerini açmış ve Konyalıya hizmet etmişlerdir. Bugün de etmektedirler.

---

¹⁴⁸ “Köylü Bankası”, *Öğüt*, 17 Eylül 1338 (17 Eylül 1922), S. 951, s. 1

3.6. KONYA TÜRK TİCARET BANKASI

3.6.1. Bankanın İsmi: Konya Türk Ticaret Bankası'dır.

3.6.2. Bankanın Merkezi: Konya'dır.

3.6.3. Bankanın Kurucuları: Hacı Musa-zâde Hacı Nafiz Efendi, Nuri Efendi-zâde Rifat Efendi, Tahralı-zâde Ali Efendi, Yüzbaşı-zâde Hacı Halil Efendi, İbrahim Hüsnü Efendi-zâde Ahmet Efendi, Hozatlı Ali Dede-zâde Hasan Efendi. Ali Efendi-zâde Hüseyin Efendi, Eğinli-zâde Mehmet Efendi, Güllü-zâde Ali Efendi, Ali Efendi-zâde Mustafa Sabri Bey'dir¹⁴⁹.

3.6.4. Kuruluş Amacı: Bilumum banka muamelâtıyla iştigal etmektir¹⁵⁰.

3.6.5. Kuruluş Tarihi: İstanbul Hükümeti'nin ve Padişah Vahidettin'in iradesine göre kuruluş tarihi 28 Ağustos 1336 (28 Ağustos 1920)¹⁵¹, Ankara, TBMM'si Hükümeti'nin onayına göre ise kuruluş tarihi 23 Eylül 1336 (23 Eylül 1920)'dir¹⁵².

3.6.6. İmtiyaz Müddeti: 50 senedir.

3.6.7. İdare Meclisi: İdare meclisi, Genel Kurulun seçeceği 10 ile 12 kişi arasında olacak ve üyeleri arasından seçilecektir. Ancak ilk 5 yıl için idare meclisi üyelerini kurucular seçeceklerdir. Ondan sonraki her yıl, görevleri biten 2 idare meclisi üyesinin yerine yeni 2'si kıdem itibariyle seçilerek genel kurul tarafından tayin edileceklerdir. Ayrıca banka müdürü de idare meclisinin tabii azasından sayılmaktadır.

İdare meclisi, bankanın tüm iş ve faaliyetlerinden sorumlu olup, her 15 günde bir banka idare merkezinde toplanacaklar ve gündeme ilişkin banka muamelâtını kontrol edeceklerdir. Bu toplantılarda yarıdan bir fazla çoğunluk aranacak ve konuşulan mevzular katılımcılarca da imzalanarak ilgili deftere kaydedilecektir.

İdare meclisi azaları yıllık kârdan alacakları hisselerin yanı sıra, genel kurulun kendilerine takdir ettiği ücreti de alacaklardır¹⁵³.

¹⁴⁹ BOA., ŞD. 1271/6, lef.3, m.1; BOA., DUİT 124/27, lef.3, m.1

¹⁵⁰ BOA., A{DVNS MKLT.d. (mukavelat defteri), nr. 25, s. 237; BOA., MV 252/63; BOA., ŞD. 1271/6, lef.1-2-3; BOA., DUİT 124/27, lef.1-2-3; BCA., 30.18.01.01/01.12.17

¹⁵¹ BOA., A. {DVNS MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 237

¹⁵² BCA., 30.18.01.01/01.12.17

¹⁵³ Konya Türk Ticaret Bankası Nizamname-i Dahiliyesi, İstanbul 1333 (m.1917), s. 6, m.22-23-24-25

3.6.8. Bankanın Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Bankanın sermayesi 500.000 liradan ibaret olup, her biri 10’ar Osmanlı Lirası kıymetinde 50.000 hisseye bölünmüştür. Hisse senetleri şu şekilde tertip edilecektir:

1.nci tertip birer hisse,

2.nci tertip ikişer hisse

3.ncü tertip beşer hisse

4.ncü tertip onar hisse

5.nci tertip yirmibeşer hisse... Bu şekilde tertip edilen senetlerin her biri için tasdik olunacak hisse senetlerinin miktarlarını idare meclisi belirleyecektir. Gerek iptidai sermayeye gerek bilahare usulü dairesinde yapılacak artırımlara ait olarak şirketin tedavülde bulunan hisse senetleri bedelleri tamamen tahsil edilmiş olmadıkça hiçbir surette sermaye artırımına gidilemeyecektir.

Banka hissedarlar genel kurulunun bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi olacaktır. Şayet bu artırmaya karar verilirse hükümete haber verilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırılması ise hükümetin iznine bağlıdır¹⁵⁴.

3.6.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler: Düzeltme ve eklemeleriyle birlikte 62 madde olarak hazırlanıp Konya Valiliği aracılığıyla Ticaret ve Ziraat Nezaret’ne gönderilen banka tüzüğü burada yapılan incelemeden sonra, 15 Nisan 1336 (15 Nisan 1920) tarih ve 53 numaralı tezkere ile Şura-yı Devlet’e gönderildi. Oradan Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi’ne ekleri ile birlikte gelen banka tüzüğünün 19,20,21’nci maddelerinde birbirini tamamlayan değişiklikler yapıldı. Yapılan bu değişikliklere göre “*tahvilât ihraç etmeksizin gayrimenkul emval üzerine akçe ikraz keyfiyeti, emlâk şirketi mahiyetini alacağından, emsallerine göre düzeltildi. Yapılan tadilâtları banka adına Osman ve Münir Beyler kabul edip imzaladılar.*”¹⁵⁵

14 Temmuz 1336 (14 Temmuz 1920)’de incelemesini tamamlayan Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi dosyayı Şura-yı Devlet genel kuruluna havale etti¹⁵⁶. Çok titiz bir şekilde hazırlanmış olan Konya Türk Ticaret Bankası tüzüğü Şura-yı

¹⁵⁴ BOA., ŞD. 1271/6, lef.3, m.5-6; BOA., DUİT 124/27 lef.3, m.5-6, *Konya Türk Ticaret Bankası Nizamname-i Dahiliyesi*, s. 4, m.5-6

¹⁵⁵ BOA., DUİT 124/27, lef.3; BOA., ŞD. 1271/6, lef.3

¹⁵⁶ BOA., DUİT 124/27, lef.3; BOA., ŞD. 1271/6, lef.1

Devlet genel kurulu ve Meclis-i Vükelâ'dan da onaylandıktan sonra 1 Ağustos 1336 (1 Ağustos 1920)'da Sadrazam tarafından İrade-i Seniyye için Padişah'a takdim edildi. “*Merkezi Konya’da olarak bilumum banka işlemleriyle iştigal etmek üzere 500.000 lira sermaye ve 50 sene müddetle, Konya Türk Ticaret Bankası namı altında, Konyalı Hacı Musa-zâde Hacı Nafiz Efendi ve ortakları tarafından bir şirket teşkiline Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararı ile ruhsat verilmiştir*” denilerek 28 Ağustos 1336 (28 Ağustos 1920)'de kuruluş izni Padişah'tan çıkmıştır¹⁵⁷.

Bankanın kuruluşu Ankara'daki TBMM'si Hükümeti'ne de bilgi verildiğinden Ankara'da çıkan kuruluş izninde ise, “*Merkezi Konya’da olarak banka muamelâtıyla iştigal etmek üzere 50 sene müddet ve 500.000 lira sermaye ile ‘Türk Ticaret Bankası’ namı altında bir Osmanlı Anonim Şirketi teşkili hakkında Konya Vilâyeti'nin yazısına atfen İmdadı Bakanlar Kurulu'nun 23.09.1336 (23 Eylül 1920) tarih ve 1838/7 numaralı tezkeresi Heyet-i Vekile'nin 23.09.1336 (23 Eylül 1920) tarihindeki toplantısında kabul edilerek bankanın teşkili muvafık görülmüş ve keyfiyet Maliye ve İktisat Vekâletleri'ne tebliği kararlaştırılmıştır*”¹⁵⁸ denilmektedir.

Çalışma iznini hem İstanbul Hükümeti'nden hem de Ankara Hükümeti'nden alan Konya Türk Ticaret Bankası kurucuları ve yönetimi Millî Mücadele yanlısı bir politikayı açık açık yürüttüler. Yetkililerinin hemen hemen hepsi Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içinde yer aldılar¹⁵⁹.

1336 (1920) yılındaki İdare Meclisi, Reis Nuri Efendi-zâde Rifat Efendi, Reis Vekili H.Vehbi Bey, azaları Yüzbaşı-zâde Halil Efendi, Ali Efendi-zâde Mustafa Sabri Bey, Tahralı-zâde Ali Efendi, Ali Rıza Bey ve Emin Bey'lerden oluşuyordu¹⁶⁰. Bankanın aynı yıl murakıbbı ise Nuri Bey'dir.

500.000 lira olan sermayesinin 1336 (1920)'de 200.315 lirasını tahsil eden banka, 10 liralık olan 50.000 adet hamiline yazılı hisse senetlerini satışa koyduğu gibi, bunun yanında 100 tane de kurucu hisse senedi satışa çıkarmıştır.

Adi ihtiyat akçesi 2085 lirayı, fevkalâde ihtiyat akçesi ise 588 lirayı bulan, Konya Türk Ticaret Bankası, temettünün %10 ihtiyata, %5'ini tediye olunmuş

¹⁵⁷ BOA., A. {DVNS MKLT.d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 237; BOA., MV. 252/53

¹⁵⁸ BCA., 30.18.01.01/01.12.17

¹⁵⁹ Mehmet Önder, “Millî Mücadele’de Konya ve Tarihi Bir Vesika”, *Yeni Konya*, 23 Ağustos 1954, S. 1859, s. 2

¹⁶⁰ Hamit Tahsin-Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 301

sermayeye, birinci temettü hissesi olarak %12'sini kuruculara, %6'sını idare meclisine %3'ünü memurlara, %3'ünü hayır işlerine, %6'sını fevkalâde ihtiyat akçesine ve kalan %70'ini de ikinci temettü hissesi olarak ortaklara dağıtacaktır. 1336 (1920) yılında bu çerçevede, 30 Aralık 1336 (30 Aralık 1920) tarihi itibarıyla şekillendirilen bilânçosuna göre, 2501 lira faiz hesabının yanı sıra, ihtiyat akçesinin 833 lira olduğu ve kurucularına 600 lira, İdare Meclisine 300 lira ikinci temettü olarak da hissedarlara 3501 lira dağıttığı görülür¹⁶¹.

1336 (1920) mali yılında okunan idare meclisi raporunda; ülke olarak bol ve bereketli servet sahibi olunduğu halde iktisaden diğer ülkelere oranla geri kaldığı vurgulanmaktadır. Bunun telafisi, Konya'da olduğu gibi ziraî, sınaî ve ticari müesseseler kurmakla mümkün olacağı belirtilen raporda zamanla bu müesseselerin gelişmek ve büyümek isteyecekleri anlatılmaktadır. Bunu yaparken bu müesseselerin krediye ihtiyaç duyabilecekleri açıklanan raporda 500.000 lira sermayeyle kurulan Konya Türk Ticaret Bankası'nın bu türden gereksinimlere cevap vermek üzere kurulduğu belirtilmektedir¹⁶².

Yıllık gelirinin %3'lük kısmını hayır işlerine ayıran ilk kuruluş olan Konya Türk Ticaret Bankası, içinde bulunulan olağanüstü dönem ve verilen Millî Mücadele'ye rağmen, Konyalılar'dan ilgi ve rağbet görmüştür. 1337 (1921)'de, ihtiyat akçesini 646 liraya çıkararak banka, aynı yıl 2733 lira net kâr elde etmiştir. Elde edilen bu hasılatın 363 lirası kuruculara, 183 lirası idare meclisine ve geriye kalan 2187 lirası ikinci temettü olarak hissedarlara dağıtılmıştır¹⁶³.

Mersin ve Adana civarında Fransa-Suriye Bankası adı altında faaliyet gösteren, Fransızlara ait Sosyete Jeneral'in yetkilileri 1338 (1922)'de Konya'ya gelmiş ve Konya Türk Ticaret Bankası yetkilileriyle görüşmüşlerdir. Görüşmelerinde, bankanın hızlı yükselişi ve ciddiyetinden dolayı müsait şartlarda birlikte hareket etmeyi önermişlerdir. Yapılan müzakere sonucunda her iki kurum şubelerinde kendi adlarına çalışacak birer murakıp bulundurmaya kabul ettiler¹⁶⁴.

Ticari faaliyetlerini emin adımlarla sürdüren Konya Türk Ticaret Bankası idare meclisi, 1338 (1922)'de hissedarlarına %9 oranında kâr dağıtacağını duyurmuştur.

¹⁶¹ Hamit Tahsin-Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 302.

¹⁶² Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 465-466

¹⁶³ Hamit Tahsin-Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 302.

¹⁶⁴ *Babalık*, 2 Nisan 1338 (2 Nisan 1922), S. 857, s. 2

Ticari faaliyetlerin ve sarrafiyenin durgun sayılabileceği böyle bir zamanda bankanın %9 oranında kâr dağıtması, Konya iktisadiyatı üzerine hasıl ettiği tesirin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

1338 (1922) mali yılına ait genel kurul toplantısını “1- Bankanın senelik muamelâtı hakkında meclis-i idare raporunun okunması, 2- Senelik faaliyeti hakkında müfettiş raporunun okunması, 3- Yıllık temettünün dağıtılması, meclis azalarının ibrası, 4- Yeni bir müfettiş tayini, 5- Müfettişe ve hissedarlara dağıtılacak temettü ile ilgili teklifatın belirlenmesi” gündemiyle 20 Nisan 1339 (20 Nisan 1923)’da Cuma günü banka binasında yapacaktır. Toplantıya katılmak isteyen üyeler, toplantı gününden 10 gün öncesine kadar hisse senetlerini bankaya vererek, toplantı katılım varakası almak zorundadırlar¹⁶⁵.

30 Aralık 1339 (30 Aralık 1923) yılı mali bilânçosuna göre Konya Türk Ticaret Bankası’nın matlubatı (aktif), düyünatı (pasif) ve kâr-zarar hesapları şu şekilde gerçekleşmiştir¹⁶⁶.

MATLUBAT-Aktif	TL	Krş	DUYÛNAT-Pasif	TL	Krş
Hissedarlar	535.135	-	Sermaye	500.000	-
Kasa ve bankalarda	22.276	-	İhtiyat akçesi	4.877	-
Esham ve tahvilat	100	-	Vadeli tevdiat	-	-
Tüccar senetleri	500	-	Vadesiz tevdiat	54.822	-
İkrazat	74.811	-	Alacaklı cari hesap	4.612	-
Borçlular hesabı	8.112	-	Muhtelif alacaklılar	-	-
Muhtelif borçlular	32.564	-	Kâr hesapları	10.812	-
Demirbaş eşya	1.635	-			
YEKÛN	575.123	-	YEKÛN	575.123	-

¹⁶⁵ Babalık, 22 Mart 1339 (22 Mart 1923), S. 1151, s. 2; Babalık, 27 Mart 1339 (27 Mart 1923), S. 1155, s. 2

¹⁶⁶ T. C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü İstatistik Yıllığı, C. 3, Ankara 1930, s. 286-287

Kâr ve zarar hesabı:

MATLUBAT-Aktif	TL	Krş	DUYÛNAT-Pasif	TL	Krş
Faiz	9.585	-	Maşat	3.641	-
Komisyon	5.165	-	Tevdiat faizleri	647	-
Sair muamelat	4.013	-	Sair masraflar	3.662	-
			Safi kâr	10.813	-
YEKÛN	18.763	-	YEKÛN	18.763	-

Banka Cumhuriyet'ten sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür.

3.7. EREĞLİ ÇİFTÇİ BANKASI

3.7.1. Bankanın İsmi: Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi'dir.

3.7.2. Bankanın Merkezi: Ereğli Kasabası'dır.

3.7.3. Bankanın Kurucuları: Saki-zâde Hacı Ahmet Efendi, Hacı Nabi-zâde Arif Efendi, Piri Paşa oğlu Hacı Emin Efendi, Veli Yusuf Oğlu Hacı Ali Ağa, Ağa-zâde Cemil Efendi, Hacı Emin-zâde Sıraç Hacı Emin Efendi, Hadim-zâde Hacı Hüseyin Efendi, Muhittin-zâde Şükrü Efendi, Müftü-zâde Kazım Efendi, Ağa-zâde Mustafa Efendi, Esat-zâde Ethem Efendi, Hüseyin Ağa-zâde Said Efendi, Kadir Ağa-zâde Süleyman Sırrı Efendi ve Hacı Derviş-zâde Mustafa Ağa'dır¹⁶⁷.

3.7.4. Kuruluş Amacı: Kefalet ve itibar üzerine öncelikli olarak Ereğlili çiftçilere ve tüccarlara kredi vermektir.

3.7.5. Kuruluş Tarihi: 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919)

3.7.6. İmtiyaz Müddeti: Herhangi bir problemden dolayı kapatılmaz veya uzatılmazsa 66 yıldır¹⁶⁸.

3.7.7. İdare Meclisi: Bankanın yönetim kadrosu ortaklar genel kurulunun seçeceği 5'ten 10'a kadar seçilen üyelerden oluşacaktır. Ancak ilk 3 yıl için idare meclisi azalarını kurucular belirleyecek, ondan sonraki yıllarda oluşturulacak ilk idare meclisi kur'a yöntemiyle, diğer seneler için ise, kıdem itibariyle her sene 3'ü çıkarılarak yerlerine yenileri seçilerek tayin edilecektir. Ancak çıkarılan azalar tekrar aday olup seçilebileceklerdir.

İdare meclisi üyeleri haftada bir defa toplanarak bankanın genel durumunu görüşeceklerdir. Yapılacak bu toplantılarda yarıdan bir fazla çoğunluk aranacak ve alınan kararlar katılanlarca imzalanarak toplantı kayıt defterine kaydedilecektir.

İdare meclisine seçilecek üyelerin her birinin bankanın 100 hisse senedine sahip olması gerekir. Seçilenlerin senetleri şirket sandığında görev süreleri boyunca saklanır ve satılmaz. Hattâ senetlerin üzerlerine "*satılmaz*" damgası vurulur.

¹⁶⁷ Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi, İstanbul 1333 (m.1917), s. 3, m.1.

¹⁶⁸ Ereğli Çiftçi Bankası Nizamname-i Dahiliyesi, s. 4, m. 4.

İdare meclisinden istifa eden veya ölen olursa, diğer üyeler onların yerlerine geçici üye tayin ederler. Fakat bu geçici üyeleri, genel kurul tasdik ederek kesin tayinlerini yapar. İdare meclisi üyeleri her sene içlerinden birini reis ve bir diğerini de reis vekili seçerler. Reis veya vekilinin olmadığı zamanlar için, bir başka üyeye de yetki verir.

İdare meclisi üyeleri şirketin bütün faaliyeti konusunda tam yetkilidirler. Bu üyeler kazanacakları yıllık kârdan genel kurulun kendilerine ayıracağı temettüden başka yine genel kurulun kendilerine vereceği bir ücreti de alacaklardır¹⁶⁹.

3.7.8. Bankanın Sermayesi ve Sermaye Artırımı: Bankanın sermayesi 50.000 Osmanlı lirasından ibaret olup, her biri 2 lira kıymetinde 25.000 hisseye bölünmüştür. Banka genel kurulu sermayeyi bir misli artırabilir. Sermaye artırımına gidilirse hükümete haber verilecektir. Bankanın ihraç edeceği senetlerin numaralı örnekleri Ticaret Nezâreti'ne tasdik ettirilecektir.

Hisse bedellerinin yarısı tahsil edilinceye kadar senetler sahibinin ismine kaydedilecek ve % 10 bedeli alınmadıkça alınıp satılması mümkün olmayacaktır. Alınıp satılan hisse senetleri olursa bu şirketin defterine kaydedilecek ayrıca senetleri alan satan ve banka müdürü bu keyfiyeti onaylayacaklardır. Geçici senetlerin yarısının tahsili gerçekleşmiş ise, nama ait olmaktan çıkarılıp hamiline dönüştürülerek, geçici senetlerin yerine asıl senetler verilecektir.

Banka hisse senetleri şirket nazarında kabul edilir olmayıp, şirket her hisse için bir sahip tanır. Bir hissedarın varis veya alacaklıları hiçbir vesile ile bankanın emvâl ve emlâkinin hacize verilmesini talep edemeyeceği gibi bankanın idaresine de müdahalesi söz konusu olamaz. Hisselerine ait senetler için hukuk çerçevesinde ve bankanın muhasebe defterleri ve genel kurul kararlarını kabul etmek zorundadır.

Karşılıkları ödenmemiş olan hisse senetlerinin sahipleri, kendilerine herhangi bir ihbar yapılmaksızın, hissenin ödenmediği günden itibaren yıllık % 9 hesabı ile faiz ödemek zorundadırlar. Bankanın, taksitleri vaktinde ödenmeyen senetlerin sahipleri aleyhine dava açmaya ve hattâ hisselerini satmaya salahiyeti vardır. Bu türden bir vakıa olursa satılacak senetler gazetelerde numaraları ile birlikte

¹⁶⁹ Ereğli Çiftçi Bankası Nizamname-i Dahiliyesi, s. 6-7-8-9, m. 11 ile 22 arası

neşredilecektir. Bu tür senetlerden banka zarar ve ziyana uğramışsa bu zarar senet sahibinden tahsil edilecektir¹⁷⁰.

3.7.9. Banka İle İlgili Değerlendirmeler: Hazırlanan Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi'nin nizamnamesi, Konya Valiliği tarafından Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderildi.

Burada yapılan incelemelerden sonra, Ticaret ve Ziraat Nezâreti tüzüğü ekleriyle birlikte 12 Ağustos 1334 (12 Ağustos 1918) tarihinde Sadrazam'a gönderdi¹⁷¹. Sadrazamın Şura-yı Devlet Reisi'ne, oradan da Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne gelen, Ereğli Çiftçi Bankası Tüzüğü burada incelemeye alındı. Yapılan incelemede tüzüğün 35. maddesindeki yıllık temettünün dağılımına dair kısımdaki % 3'lük rakam emsal kuruluşlardaki % 10 değerine çıkarılarak değiştirildi. Şirket tüzüğünde yapılan bu değişiklik, şirket kurucularının vekâlet verdiği, kuruculardan Mehmet Saim Bey'e imzalatıldı. Yapılan bu değişiklikten sonra Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi, nizamnameyi ve eklerini Şura-yı Devlet Reisi'ne, oradan da Şura-yı Devlet genel kurulunda değerlendirilmek üzere 10 Mayıs 1335 (10 Mayıs 1919) tarihli mazbata ile gönderildi.

10 Ağustos 1335 (10 Ağustos 1919)'de, Şura-yı Devlet genel kuruluna gelen tüzük, burada yapılan değerlendirmeden sonra 17 Eylül 1335 (17 Eylül 1919)'de, onaylanarak Sadrazam'a gönderildi¹⁷².

Meclisi Vükelâ'da “*Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi ünvanı adı altında Saki-zâde Hacı Ahmet Efendi ve rüfekası tarafından teşkili istida kılınan şirket nizamname-i dahili münderecatı münasip ve Şura-yı müşarün ileyhaca icra edilen tadilât ve tashihat muvafık görüldüğünden şirket-i mezkûrenin teşkiline ait muamelenin ifası hususu*” kabul görüp onaylandı¹⁷³.

12 Teşrîn-i Evvel 1335 (12 Ekim 1919) tarihinde Sadrazam'ın, Padişah Mehmet Vahidettin'e sunduğu bankanın kuruluş İrade-i Seniyyesi, 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919)'da çıktı¹⁷⁴. İrade-i Seniyyesi'nde, “*Bu şirketin teşkiline Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verilmiştir*” denilir¹⁷⁵.

¹⁷⁰ Ereğli Çiftçi Bankası Nizamname-i Dahiliyesi, s. 4-5-6, m. 5-12 arası.

¹⁷¹ BOA., DUİT 123/23, lef.3

¹⁷² BOA., DUİT 123/23, lef.3.

¹⁷³ BOA., MV. 253/29.

¹⁷⁴ BOA., DUİT, 123/23, lef.1-2.

¹⁷⁵ BOA., MV. 253/29.

Kuruluşu tamamlanan Ereğli Çiftçi Bankası Nizamname-i Dahiliyesi'ne göre, bankanın yıllık mali faaliyetlerini denetleyecek olan müfettiş veya müfettişler, kurucular tarafından seçilip tayin edileceklerdir¹⁷⁶.

Yıllık temettünün dağılımı ise; bedeli ödenmiş sermayeye % 5, ihtiyat akçesine % 10 kesildikten sonra kalan meblağın % 2'si kuruculara, % 8'i İdare Meclisine ve % 90'ı da hissedarlara dağıtılacaktır¹⁷⁷.

Ereğli Çiftçi Bankası'nın, Millî Mücadele döneminde ne yaptığı, çalışmışsa nasıl çalıştığı ve feshi konusunda, araştırmamıza rağmen net bilgilere ulaşılamadı. Fakat Ereğlililer'in gelişmelere ayak uydurma ve iktisadi alanda böyle bir şirket kurmuş olmaları, o günün şartlarında takdire şayandır.

---

¹⁷⁶ *Ereğli Çiftçi Bankası Nizamname-i Dahiliyesi*, s. 9, m.29.

¹⁷⁷ *Ereğli Çiftçi Bankası Nizamname-i Dahiliyesi*, s. 13, m.35.

3.8. AKŞEHİR ÇİFTÇİ BANKASI

3.8.1. Bankanın İsmi: İlk kurulduğunda ismi, Akşehir Çiftçi Osmanlı Anonim Şirketi iken, nizamnamesinin 1. maddesinde yapılan değişiklik ve Türkiye’deki şirketlerin müdürlerinin Ankara’da 1922’de yaptıkları, “*şirketlerin yapılarının ve durumlarının nasıl işleyeceği*” konusu ile ilgili toplantıda, tüm şirketlerin “*Türk*” kelimesini isim olarak almalarının benimsenmesiyle¹⁷⁸ birlikteki yeni adı, “*Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi*”ne dönüştürülmüştür.¹⁷⁹

3.8.2. Bankanın Merkezi: Akşehir’dir.

3.8.3. Bankanın Kurucuları: Mustafa Efendi-zâde İbrahim Ağa, Yalvaçlı Hacı İbrahim-zâde Tevfik Efendi, Akşehir Bank-ı Osmanî Kavası (Kapıcısı) Niğdeli Ahmet Efendi, Akşehir Kaymakamı Fuad Bey, Hacı Nâfi-zâde Hacı Ali Efendi, Kurrazâde Hacı Bekir Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi ve Halim Efendi-zâde Mustafa Efendi’dir¹⁸⁰.

3.8.4. Kuruluş Amacı: İlk amacı Akşehir’de, tarım makineleri ve tarım ürünlerinin yaygınlaştırılması, tarımla uğraşanların desteklenerek üretimlerinin değerlendirilmesi ve örnek tarım çiftlikleri oluşturularak, modern tarım tekniklerinin uygulanmasını sağlamak iken, 1922’den sonra, bankacılık faaliyetlerine başlayarak önceki amacına çek, kambiyo, senetsel çalışmalar ile tüccarlara kredi vermenin yanı sıra mevduat hesapları açma ve kapama alanında ticari faaliyette bulunmayı da eklemiştir. Ayrıca her türlü gayrimenkul edinmede uğraşı alanı arasındadır.

3.8.5. Kuruluş Tarihi: 1332 (1916)

3.8.6. İmtiyaz Müddeti: Belli değildir.

3.8.7. İdare Meclisi: Şirketi yönetecek olan idare meclisi azaları, genel kurulun seçeceği 5 ile 11 kişiden oluşacak ve bu azalar şirket üyeleri arasından seçilerek tayin edileceklerdir. Ancak ilk 3 sene için oluşturulacak idare meclisi üyelerini kurucular belirleyeceklerdir. İlk 3 senenin bitiminden sonra oluşturulacak idare meclisi kur’a ile belirlenecek ve ondan sonra kıdem itibariyle her sene 2 üye

¹⁷⁸ *Halk*, 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3.

¹⁷⁹ *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 1109.

¹⁸⁰ *Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi Hissedarlar Defteri*, 1340 (M.1924), s. 1.

çıkarılarak yerlerine başkaları seçilerek tayin edilecektir. Şu kadar ki, çıkan bir aza tekrar seçilebilecektir.

İdare meclisi azaları, şirketin her türlü faaliyetinden yetkili ve sorumludurlar. Şirket kurucularının ilk belirlediği idare meclisi üyeleri, Kurrazâde Hacı Bekir Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi, Mustafa Efendi-zâde İbrahim Ağa, Yalvaçlı İbrahim-zâde Tefvik Efendi'lerdir.

3.8.8. Bankanın Sermayesi ve Sermaye Artırımı: 200.000 lira sermaye hedefleyen bankanın, kurucu hissedar ortaklarının ilk verdikleri sermaye ile birlikte, sonradan kaydedilecek üyeler ve üye olmayan Akşehirli'lerin tarımsal üretimlerinin değerlendirilmesinden sonra alınacak kârdan oluşacaktır.

1922'den sonra ise, tarımsal faaliyetlerden elde edilmiş sermayenin yanı sıra bankacılık faaliyetlerinden kazanılan kârlar da hissedarların hisse oranlarına göre sermayeye dahil edilmiştir¹⁸¹.

3.8.9. Banka ile İlgili Değerlendirmeler: 1332 (1916) yılında kurucuların yanı sıra, şirket hissedarlar kayıt defterinde, Yalvaçlı Hacı Ali Oğlu Emin Efendi, Altunî-zâde Sami Bey, Akşehir Reji Müdürü Besim Bey Zevcesi Memnûne Hanım, Kurrazâde Hacı Bekir Efendi'nin mahdumu Mehmet Reşit Efendi, Eğinli Karyesi (Köyü)'nden Hatıp Mehmet Efendi, Aşiret Bekir Efendi-zâde Mehmet Efendi, Bolvadinli Hacı Hızır-zâde Hasan Hüseyin Efendilerin kayıtları vardır. Cumhuriyet'in ilânından sonra ise, bu üyelere ek olarak Pazarkaya Çiftliği Çiftlik İdare Müdürü Kenan Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi Muhasebe Müdürü Necmeddin Bey, Halim Efendi-zâde Naim Efendi ve Kâtip-zâde Raif Bey üye kaydedildiler. Kurucu üyelere bazılarının ölümü dolayısıyla veraset yoluyla kaydolanlar veya kurucu üye yakınlarından olup da ortak kaydedilenler de Kurrazâde Mehmet Rafet Efendi, Hacı Bekir Efendi'nin Mahdumu Kurrazâde Ali Haydar Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi'nin Mahdumu Bekir İsmet Bey, Kurrazâde Hacı Mehmet Mahdumu İsmail Bey, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi Mahdumu Osman Bey, Kurrazâde Hacı Mehmet Torunu Ali Cafer Bey, Kurrazâde Hacı Bekir Efendi Zevcesi Ayşe Hanım, Kurrazâde Hacı Bekir Efendi Kızı Zehra Hanım,

¹⁸¹ *Akşehir Çiftçi Bankası Defteri Kebiri*, 1332 (M.1916), s. 1-136. sayfalar arasındaki hissedarların bilanço kayıtlarından; *Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi Hissedarlar Defteri*, 1340 (M.1924), s. 1-21 arası kayıtlı hissedarların matlup ve zimmet kayıtlarından.

Kurrazâde Hacı Bekir Efendi Kızı Afife Hanım, Bekir Küçük Kızı Tuncay Küçük Hanım, Bekir Küçük Kızı Vedia Hanım, Bekir Küçük oğlu Nihat Küçük, Bekir Küçük oğlu Cavit Küçük, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi'nin Hafidi (oğlu-kızı) İsmail Mumcu, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi'nin Hafidesi Şükran Hanım, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi'nin Kızı İkbâl Hanım'ın Hafidi İhsan Mumcu, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi'nin Kızı Maksude Küçük, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi'nin Karısı Kamile Aksoy, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi'nin Oğlu Halit Aksoy, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi Kerimesi Raziye Gömeç, Hacı Mehmet Efendi'nin Eşi Veda Küçük, Hacı Mehmet Efendi Eşi Hatice Küçük, Hacı Mehmet Efendi Kızı ve Halit Aksoy'un Eşi Muzehher Aksoy, Kurrazâde Hacı Cafer'in Kızı Asiye Sümer'dir¹⁸².

Akşehir Çiftçi Bankası defteri Kebirinde, kayıtlı tüm ortaklarının matlup ve zimmetleri detaylı bir şekilde verilmiştir. Defterde en kalabalık hesap kaydı, 1. sırada kayıtlı Hacı Bekir Efendi'ye ait olup, defterin 1, 20 ve 28. sayfelerinde yer almaktadır. Diğer kabarık hesabı olanlar ise sırayla, 2 ve 50 sayfalarda kayıtlı Köse Ahmet-zâde Ata Efendi Hesabı, 12. sayfede Emin Ağa-zâde Hacı ahmed Efendi Hesabı, 19, 21 ve 40. sayfelerinde kayıtlı Köse Ahmet-zâde Hacı Rıza Efendi Hesabı, 35. sayfede kayıtlı Halil Bey-zâde Bedreddin Bey hesabı ile 58. sayfede kayıtlı Hacı Lütüfî Hesabıdır. Bunun dışında, mağaza hesabı carisi, Argıthanı Kasabası a'şarı hesabı carisi, Mübayaa edilen afyon hesabı carisi, Akşehir İktisadi Osmani Anonim Şirketi Hesabı Carisi, Avunduk-zâde biraderler hesabı carisi, Cafer-zâde biraderler hesabı carisi, Akşehir Kaymakamlığı ile levazımat-ı satış hesabı carisi, mübayaa edilen şair (arpa) hesabı carisi, mübayaa edilen hinta (buğday) hesabı carisi, mübayaa edilen bulgur hesabı carisi, Dersaadet (İstanbul) Ziraat Nezâreti hesabı carisi, Dersaadet Tüccarlarından Nehâri Pazrantı Efendi Hesabı carisi, Ağa Baba-zâde Mehmet Ali Efendi hesabı carisi, Tuzlukçulu Hacı İbrahim Ağa hesabı carisi, Turgutlulu İbrahim Efendi Hesabı carisi, Arıcı-zâde Abdurrahman Efendi hesabı carisi, Avunduk-zâde Aziz Efendi hesabı carisi, Mübayaa edilen yonca tohumu hesabı carisi, Tüfenk mübayaa hesabı carisi, şair (arpa) tüccarlarından

¹⁸² *Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi Hissedarlar Defteri*, 1340 (M.1924), s. Kayıt sırasına göre ilgili sayfalar (Not: İlgili defterde, ilk kayıtlar defterin sağından başlanarak Osmanlı Türkçesiyle, son kayıtlar ise Türkçe olarak defterin solundan başlanarak sıra takibine göre verilmiş, bazen iki kişi bazen de dört kişi olarak aynı sayfaya kaydedilenler de vardır. Hisse oranları ise, Türk Lirası olarak belirtilmiştir.)

Abdurrahman ve Mahdumu Necip Efendi hesabı carileri ve Tüzmeke Bacı hesabı carisi ile daha birçok küçük mevduat hesapları mevcuttur.

Dönemine göre bunca hesabı bulunmasına rağmen, Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi'nin gölgesinde kalan, Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi'nin, faal olarak en çok çalıştığı zaman dilimi, 1922 ile 1934 yılları arasındır. Banka 1934'de fesih kararı almasına rağmen bir türlü kapanışını gerçekleştirememiş ve bu durum 1968 yılına kadar devam etmiştir.

SONUÇ

Araştırmada ele alınan dönem içerisinde, ulaşılamayanların dışında tespit edilen toplamda 65 şirket vardır. Şirketlerden kooperatif şirket statüsünde olanlar varsa da komandit ve kolektif usulde kurulanlar da vardır. Kurulan şirketlerin geneli ise anonim tarz şirketlerdir.

Bu şirketlerden 33 adedi hakkında yeterli bilgi mevcuttur. Çünkü devletin ilgili birimlerinde dosyaları ile faaliyet gösterdikleri yılların gazetelerinde haklarında, az da olsa bilgiler mevcuttur. Şirketlerden 12'si ile ilgili yine zamanın basın yayınından kısa kısa bilgiler edinilebilmektedir. Ancak edinilen bilgiler şirketleri tam olarak tanımak için yeterli değildir. Bu şirketlerden 20 tanesi ile ilgili ise isimleri dışında yeterli bilgiye rastlanamamaktadır. Kanaatimizce bunun nedeni, savaş ortamının belirsizliği ile aile şirketi olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü şirketin kurulduğu veya kurulacağı basında yer almasına rağmen, kuruluşundan birkaç gün sonra ya kapatılmış veya isim değiştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Buna örnekler mevcuttur. Bakkaliye üzerine çalışan Çumralı-zâde Fevzi ve Çumralı Emir Mehmet-zâde oğlu Rıza Turgut ve Şürekası Şirketi ile daha sonra adını "Köseleci Tezgahı"na çeviren Köseleci Kıbıcı-zâde Seyit ile Postalcı-zâde Seyit'in şirketi örnektir.

Araştırması yapılan dönem içerisinde, II. Meşrutiyet'ten önce Konya'da şirket olarak kurulmuş kurumların sayısı sadece iki tanedir. Bunlardan birincisi 1906'da kurulan Konya Belediyesi Atlı Tramvay Şirketi, diğeri de 1907'de kurulmuş olan Meşrik-i İrfan Şirketi'dir. Diğer şirketlerin tamamı 1908'den sonra yani II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kurulmuşlardır.

Kurulan bu şirketlerden 19'unun kuruluş tarihleri, 37'sinin de imtiyaz müddetleri belli değildir. Diğerlerinden ise 5'i 1909'da, 2'si 1912'de, 1'i 1914'de, 2'si 1915'de, 3'ü 1916'da, 8'i 1917'de, 15'i 1918'de, 3'ü 1919'da, 2'si 1920'de ve 1 tanesi de 1923'de Cumhuriyet ilân edilmezden az önce kurulmuşlardır.

Bu tabloya göre en çok şirket 1918'de kurulmuştur. Bunun değişik nedenleri varsa da en önemli sebebi Konyalılardan bazılarının ticarete yönelmeleri ve savaş ortamında mal ve eşya fiyatlarındaki artışlar olup getirisinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Kurulan bu şirketlerden imtiyaz müddetleri belirsiz olanların sayısı 14, imtiyaz müddetleri süresiz olanların sayısı 5 tanedir. Diğerlerinden 1 tanesinin imtiyaz süresi 10 yıldır. Sırasıyla 1 adet 15 yıl imtiyaz süresi olan, 5 tane imtiyaz süresi 20 yıl olan, 4 adet 25 yıl olan, 3 adet 40 yıl olan, 1 tane 45 yıl olan, 6 tane 50 yıl, 1 adet 66 yıl, 1 tane 72 yıl ve 2 tane de 99 yıl imtiyaz süresi olanlar vardır.

Şirketlerin sermayelerine bakılacak olursa, sermayeleri belli olmayanların sayısı 31 tanedir. Sermayelerini üyelerinin aylık ödeyeceği aidatlardan temin edeceklerin sayısı 2'dir. Diğerlerinden ise sermayesi 10 000 lira olan 1 tane, 20 000 lira olan 3 adet, 30 000 lira olan 1 tane, 40 000 lira olan 1 adet, 50 000 lira olanlar 8 tane, 60 000 olan 2 tane, 70 000 lira 1 tane, 100 000 lira 5 adet, 120 000 lira 1 tane, 150 000 lira 3 tane, 200 000 lira olan 5 adet, 500 000 lira olan 3 tane ve en son sermayesi 1 000 000 lira olan 1 tanedir. Bu şirketlerden bankacılıkla uğraşanlar zaman içerisinde sermaye artırımına veya sermaye eksiltmeye gidenler olmuştur.

Şirketlerin geneli birçok iş yapmayı amaç olarak belirlemişlerse de, tramvay işleten 1 tane, basın-yayınçılık yapan 1 tane, sarraflık bankerlik bankacılıkla uğraşanlar 11 tane ise de bunlardan 3'ünün bankacılık faaliyetleri kayda değer değildir. Ticaret yapan, ithalat ve ihracatla uğraşanlar 15 tane, fabrika ve imalathâneler tesis edecekler 13 tane, sanayi tesisi kuracaklar 3 tane, ziraatın her türlüleriyle uğraşanlar 5 tane, ziraat makinesi alet ve edevatı satımı yapanlar 6 tane, zahire ticareti yapanlar 4 tane, hayvan besiciliği, canlı hayvan alım satımı ve hayvan ürünleri alım satımı yapanlar 3 tane, yün tiftik deri ticareti, ayakkabı postal üretecekler 4 tane, seracılık yapacaklar 1 tane, meyve bahçeleri kuracaklar 1 tane, orman tesis edecek 1 tane, emval ve gayrimenkul alım satımı yapacaklar 5 tane, kantariye işi ile uğraşacak 1 tane, komisyonculuk yapacak 1 tane, elektrik enerjisi tesisi kurup şehir aydınlatması için kurulanlar 3 tane, tuğla kiremit fabrikası tesisi yapacak 1 tane, soğuk hava depoları tesisi gerçekleştirecek 1 tane, bataklık arazileri kurutacaklar 2 tane, araç (otomobil kamyon) ithalatı ile alım ve satımını yapacak 1 tane, nakliyatçılık yapmak üzere 1 tane, karayolu ve demiryolu inşa edecekler 1 tane, tramvay ve dekovil hattı tesisi yapacaklar 1 tane, dökümcülük ile uğraşacak olan 1 tane, özel okullar açarak eğitim-öğretim alanında çalışacak 1 tane, ağaç işleri kereste ve mobilyacılık ile uğraşacaklar ise 4 adettir.

Konyalıların kurdukları bu şirketler uğraşı alanlarına ticaretin her türlüünü dahil ederek farklı konularda faaliyet göstermişlerse de, o günün şartlarında ülkenin ihtiyaçlarını karşılama noktasından bakılırsa olağanüstü çalıştıkları ortadadır. İçlerinden kural dışı davranan, durum fırsatçılığı ve suistimalleri olanlar olmuştur. Fakat bu durum şirketlerin hepsi için söz konusu değildir. Geneli vatanperverane çalışmışlar, ticaret, para kazanma, tasarruf etme noktasında ciddi yol katetmişlerdir.

Milli sermayenin Türkler lehine döndüğü 1912'den 1922'ye kadar aralıksız devam eden harpler, yine yabancılar lehine avantajlar sağlamışlarsa da, aynı dönemde Konyalılar, bunu lehlerine çevirmeyi bilmişlerdir. Şirketlerden özellikle bankacılık sektöründe çalışanlar bu sektöre Cumhuriyet devri için çalışacak hazır eleman kazandırmışlardır. Bugün bu sektörlerde çalışanların deneyimleri ve başarıları varsa, kuşkusuz o dönemden bugüne kadar geldiği ortadadır.

Araştırmada ele alınan 48 yıllık dönem içerisinde, Konya'nın sosyal ve iktisadî hayatında hızlı bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Bu değişim sonucunda Konya Ovası'nın verimliliği, yetişen ürün bolluğu ve çeşitliliği, Türk tüccarların olduğu kadar dış ülke ticaret ve sermaye sahiplerinin de buraya yönelmelerine neden olmuştur. Hatta ilgilendikleri sektörlerde tesisler vücuda getirmelerini sağlamıştır. Bu da çoğunluğu ziraatle uğraşan Konyalı'nın, ticari ve sınaî hareketlere endişe bakmak şöyle dursun, bu hareketleri mevcut Konya sanayisinin gelişmesi ve mahsullerinin kıymetlenmesi için çare olarak düşünmüşlerdir.

Şüphesiz Osmanlı, I. Dünya Savaşı'ndan en çok zarar gören memlekettir. Bu durum içerisinde Konyalı tacirler dağınık sermaye birikimini derlemek, toparlamak adına özellikle 1917-1918 yıllarında, şirketleşmede yoğun bir hareketlilik içerisindeydiler. Bundan maksat merkezi hükümetin de desteği ile millî iktisadî güç kurabilmek ise de Türk tacirlerin ticaret sermayesi ile harbin finansmanının ve halkın iâşesi meselesini halletmektir. Ayrıca buna Konyalı tacirlerin ortakları hesabına ticaretteki kâr paylarını artırmak istemeleri de eklenebilir. Bundan bir diğer maksat da Konya'da tarım ve sanayinin bütünleştirildiği bir ortam oluşturmaktır. Ziraat mi? Sanayi mi? ikilemi birlikte düşünülürse, sınaî hareketlerini zirai hareketlerden ayırmak mümkün değildir. Bunlar ileri toplumlarda birbirlerini tamamlayan millî hareketlerdir.

Ekonomide büyük düşünmek birliktelik ve sermayeye bağlıdır. Şehirlerinin kalkındırılması adına Konyalılar, oluşturdukları gruplaşmalar sayesinde bunu başarmışlardır. Çünkü çok şirketin kurulması demek şehirde olabilecek işsizliğin önüne geçmek, daha çok iş ve daha çok çalışmak demektir. Savaş yorgunluğu içerisinde şartlar zor da olsa Konyalılar bunun üstesinden gelmekte olağanüstü gayret göstermişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

A- ARŞİV VESİKALARI

I- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (*)

a) Şura-yı Devlet Tasnifi (ŞD)

Dosya no/Gömlek no: 513/1, 514/2, 1229/6, 1234/5, 1252/30, 1255/6, 1255/41, 1257/12, 1257/34, 1258/31, 1258/32, 1258/37, 1259/16, 1260/32, 1261/23, 1262/1, 1262/33, 1263/9, 1263/17, 1264/32, 1267/3, 1271/6, 1776/33

1) Şura-yı Devlet Evrak-ı Hülasa Kayıt Defteri Ticaret ve Ziraat II. Kataloğu no: 126(801), s. 127

2) Şura-yı Devlet Evrak-ı Hülasa Kayıt Defteri Konya 5. Kataloğu, Katalog no: 165(839), s. 42

b) Dosya Usulü İradeler Tasnifi (DUİT)

Dosya no/Gömlek no: 30/17, 34/35, 119/112, 120/11, 120/12, 120/33, 120/34, 120/40, 120/42, 120/45, 120/48, 121/1, 122/9, 122/10, 122/21, 122/30, 122/36, 122/39, 123/20, 123/23, 123/36, 124/27

c) Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

Dosya no/Gömlek no: 203/114, 227/14, 238/98, 242/84, 244/59, 245/6, 247/13, 247/19, 247/30, 247/70, 247/71, 249/3, 249/52, 249/56, 249/59, 249/99, 249/146, 249/199, 249/202, 250/115, 252/53, 252/63, 252/80, 253/29, 253/34, 253/106, 254/59

d) Yıldız Divân-ı Hümayûn Kalemî Mukavele Tasnifi (A. DVN MKL)

Dosya no/Gömlek no: 52/13, 60/29, 62/1, 62/5, 63/1, 63/12, 63/16, 64/5, 64/22, 65/4, 65/34, 65/37, 66/8, 66/17, 66/30, 68/19, 71/10

e) Yıldız Divân-ı Hümayûn Kalemî Mukavelât Muharrirliği Kayıt Defteri (A. {DVNS MKLT.d.})

A. {DVNS MKLT.d. Numara: 23, A. {DVNS MKLT.d. Numara: 24, A. {DVNS MKLT.d. Numara: 25, A. {DVNS MKLT.d. Numara: 26

f) İrade-i Meclisi Mahsus Tasnifi (İ.MMS)

Dosya no/Gömlek no: 142/1329 L-26, 192/1333 R-26, 1330/Ra-7, 3123/7

(*) Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

g) Dahiliye Nezâreti Kalemi Mahsusa Kataloğu (DH.KMS)**Dosya no/Gömlek no: 25/46****h) Dahiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye-i Vilâyet Müdüriyeti Belgeleri (DH.UMVM)****Dosya no/Gömlek no: 72/10, 118/5, 158/14****i) Dahiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Kataloğu (DH.İ.UM)****Dosya no/Gömlek no: E-42/52, 59-2/1-16, 60/2, 62/2-13, 71/33****j) Dahiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi Kataloğu (DH.MUI)****Dosya no/Gömlek no: 4-1/5****k) Dahiliye Nezâreti Emniyeti Umumiye 2. Şube Tasnifi (DH.EUM 2. Şb.)****Dosya no/Gömlek no: 2 Şb. 19/36****l) Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye 5. Şube Tasnifi (DH. EUM 5. Şb.)****Dosya no/Gömlek no: 46/14****m) Sadaret Hususi Maruzat Evrakı Tasnifi (YA.HUS)****Dosya no/Gömlek no: 272/67****n) Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y.PRK AZJ)****Dosya no/Gömlek no: 23/102, 41/2****II-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri^(*)**

Dosya no/Sıra no: 030 01 01 / 010 38 17, 030 18 01 01/04 49 05, 030 18 01 01/06 49 12, 030 18 01 01/010 33 11, 030 18 01 01/011 52 16, 030 18 01 01/027 85 05, 030 18 12/78 79 02, 030 18 01 01/010 38 17, 030 18 01 02/16 82 10, 030 18 01 02/31 68 04, 030 18 01 01/48 63 01, 030 18 01 02/78 79 04, 030 10 171/187 02, 030 18 01 01/01 12 17, 030 19 01 01/14 38 17, 030 10/154 87 08, 030 11 01/75 01 17, 030 11 01/118 03 07, 080 18 01 01/25 52 16, 080 18 01 02/08 01 02, 080 18 01 02/16 82 06, 080 18 01 02/12 47 14, 230/141 15 01, 230 01/138 07 02, 230/138 07 03, 230/138 07 05, 230/138 07 06, 830 10 01/010 38 05; 030 10/151 69 3

---

^(*) Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

III- Mevlânâ Müzesi Arşivi

- a- Dosya no:** 48 (dosya içinde bulunan 30'a yakın belge dipnotlarda gösterilmiştir),
- b- Kayıt No:** 2706, bir adet Konya İktisadi Millî Bankası'na ait hisse senedi örneği vardır.

IV- Akşehir Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi

- Dosya no:** 3 (Dosyadaki belgelerden alınanlar referans olarak dipnotlarda gösterilmiştir)

V- Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi:

- a- Kadastro Varakası Dosyası:** Adanın parsel numarası: 4, Ada Numarası: 345, Pafta Numarası: 6 (Belge dipnotta verilmiştir)

V- Özel Arşivler

a) Arif Nusret Turgut Arşivi^(*)

- 1) 11 Mart 1909 tarihli Konya Çarşısı'nda satılan bazı mal ve eşyaların fiyat endeksi ile ilgili vesika
- 2) 1914-1915 ve 1916-1917 yıllarına ait Konya'daki bazı malların fiyat endekslerini gösteren levhalar
- 3) 9 Ağustos 1331 tarihli Konya Sungur Mahallesi Muhtarına ait 1067 sayılı vesika
- 4) Mütareke döneminde Konya'da korsan faizcilik yapanlara ait liste, bilgiler ve bunların yaptıkları senet örneklerini içeren vesikalar.
- 5) Konya'daki bankalar ve şirketlere ait çeşitli tahvil ve hisse senetlerinden örnekler
- 6) 1922'de Konya'da "Orduya Yardım" uygulamasına ait "Konya Sungur Mahallesi"nde oturan ailelerin zenginlik durumlarını gösteren vesika
- 7) Konyalı Hacı Mahmut Ağa Kerimesi Atiye Hanım'ın fahiş fiyattan korsan faizcilik yaptığı ile ilgili vesika
- 8) Konya atlı tramvayına ait biletlerden örnekler

---

^(*) Belgeler dipnotlarda gösterilmiştir.

b) Akşehirli Yılmaz Sümer Arşivi^(*)

Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi'ne ait;

a) *Akşehir Çiftçi Bankası Defteri Kebiri*, 1332

b) *Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi Hissedarlar Defteri*, 1340

B- SÜRELİ YAYINLAR, SALNAMELER, ŞİRKET NİZAMNAMESİ VE ZABIT CERİDELERİ**1- Salnameler**

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1285

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1286

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1287

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1288

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1289

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1290

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1291

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1292

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1303

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1305

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1310

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1314

Konya Vilâyet Salnamesi H. 1317

Konya Vilâyet Salnamesi R. 1322

Konya Vilâyet Salnamesi R. 1330

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1890

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1900

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1909

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1913

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1921

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1932

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1933

Annuaire Oriental Du Commerce l'ané: 1934

1340-1341 Türk Ticaret Salnamesi

Annuaire Commercial Turc 1924-1925

T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928

2- Şirket Nizamnameleri

- a) Akşehir Bankası Nizamnamesi, Doğan Matbaası, Afyon 1931
- b) Akşehir Bankası Nizamnamesi, Ülkü Basımevi, Konya 1950
- c) Akşehir Osmanlı Elektrik Halı ve Şayak Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- d) Beyşehir İnkışaf-ı Milli Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1337
- e) Beyşehir İnkışaf-ı Milli Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Ahmediye Matbaacılık Şirketi, Dersaadet 1334
- f) Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333
- g) Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333
- h) Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333
- ı) Konya Dar'ül Fünun Mektebi Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333
- i) Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334
- j) Konya Emtia-i Umumiye İkbaliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- k) Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333
- l) Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330

- m) Konya Köylü Ticaret Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333
- n) Konya Levazım-ı İrkabiye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- o) Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Şirketi, İstanbul 1331.
- ö) Konya Milli Köylü Ticaret Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- p) Konya Milli Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- r) Konya Osmanlı İktisadi Milli Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Konya Vilâyet Matbaasında tab olunmuştur, Konya 3 Kânûn-ı Evvel 1327
- s) Konya Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Babalık Matbaasında tab olunmuştur. Konya 1333
- ş) Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dahilisi, (Tarihsiz)
- t) Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- u) Konya Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330
- ü) Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Amire 1330
- v) Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1332
- y) Konya Türk Ticaret Bankası Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333

3- Zabıt Cerideleri

TBMM ZC, Cilt: 1

TBMM ZC, Cilt: 7

4- Gazeteler

Anadolu

Babalık

Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi

Ekekon
 Hakem
 Halk
 İstiklâl Harbi Gazetesi (Hazırlayan: Ömer Sami Coşar)
 Merhaba
 Meşrik-i İrfan
 Öğüt
 Selçuk
 Şems
 Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi
 Yeni Gazete
 Yeni Konya
 Yeni Meram

5- Dergiler-Mecmualar

Anıt Dergisi (Konya)
 İktisadi Yürüyüş
 İktisadiyat Mecmuası
 İstanbul Şehremaneti Mecmuası
 İstanbul Ticaret Odası Mecmuası
 Konya Çalı Kültür Sanat Dergisi
 Konya Rehberi
 ODTÜ Geliştirme Dergisi
 Sanatsal Mozaik
 T.C. Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi
 Takvim-i Vekayi
 Tarih ve Toplum
 Türk Yurdu
 Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası
 Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi
 Yeni Mecmua

C- RESMÎ YAYINLAR

GÜRAN, Mehmet Tevfik; *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı*, Cilt: 5, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 1997.

GÜRAN, Tevfik; *Osmanlı Malî İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*, Cilt: 7, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2003.

Karayolları Tarihi, Koordinasyon: Nursen Aydın, Düzenleme: Figen Aydoğdu-Gülçin Manka-Aynur Türk Kalbak, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2007.

ÖKÇÜN, A. Gündüz; *Osmanlı Sanayi 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistikleri*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 1997.

T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü İstatistik Yıllığı, Cilt:3, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, Ankara 1930.

Ticaret ve Ziraat Nezâreti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, Hukuk Matbaası, İstanbul 1334.

TÜMER, Fehmi; *Osmanlı Bütçeleri 1909-1918*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara 2000.

VARCAN, Nezih; *Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları 1861-1914*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara 2000.

D- BASILMAMIŞ YÜKSEK LİSANS-DOKTORA TEZLERİ

ASLIM, Fatma; *Cavit Bey Hayatı ve Felâket Günleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1996.

ÖZGÖKMEN, Ali; *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Müslim-Gayri Müslim Münasebetleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1996.

SÖNMEZ, Osman; *1923-1938 Döneminde Konya*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1987.

E- KİTAPLAR VE MAKALELER

1- KİTAPLAR

AKGÜÇ, Öztin; *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992.

AKYILDIZ, Ali; *Anka’nın Son Baharı Osmanlı’da İktisadi Modernleşme ve Uluslararası Sermaye*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2005.

_____ ; *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri “Ottoman Securites”*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları ve Türkiye Ekonomi Bankası Yayını, İstanbul 2001.

_____ ; *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

_____ ; *Para Pul Oldu “Osmanlı’da Kağıt Para, Maliye ve Toplum”*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

ALTAN, Mithat Şakir; *Konya’nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış*, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1940.

ALTAY, Fahrettin; *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul 1970.

ARABACI, Caner; *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 1999.

ARALOV, S.I.; *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Çev.Hasan Ali Ediz, Birey Toplum Yayınları, Ankara 1985.

ARIBURNU, Kemal; *Atatürk’ün Millî Ekonomi Üzerindeki Düşünceleri*, T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1973.

ATALAY, Ahmet; *Milli Mücadele’de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (ilk Meclise Girenler)*, C.1, Damla Matbaası, Konya 1997.

ATALAY, Mustafa; *Türk Millî Bankacılığı (Bankacılık ve Tarihçesi)*, Yıldız Matbaası, Ankara 1954, s. 202.

Atatürk ve Konya, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Konya (tarihsiz).

ATATÜRK, Mustafa Kemal; *Nutuk 1919-1927*, Yay. Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004.

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.2, Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989.
- AUGUSTINOS, Gerasimos; *Küçük Asya Rumları*, Çev.Devrim Evcı, Ayrak Yayınevi, Ankara 1997.
- AVANAS, Ahmet; *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998.
- AYTEKİN, Hanefi; *100 Ünlü Konya Valisi*, Ülkü Basımevi, Konya 1994.
- _____; *2003'ten Kuruluşuna Konya Belediye Başkanları*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2003.
- BIYIKOĞLU, Tevfik; *İstiklal Harbi-I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, M.S.B. Gn.Kur.Bşk. Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara 1962.
- BİREN, Mehmet Tevfik; *Mehmet Tevfik Biren'in II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi Hatıraları*, Yay. Haz. Fatma Rezan Hürmen, C.1, Arma Yayınları, İstanbul 1993.
- BLAISDELL, Donald C.; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi "Düyun-u Umumiye"*, Çev.Ali İhsan Dalgıç, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1979.
- Borsa Rehberi 1928*, İstanbul Esham ve Tahvilat Kambiyo ve Nukud Borsası Meclisi İdaresi Tarafından tertip edilmiştir, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1928.
- BRUMMETT, Palmira; *II. Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908*, Çev.Ayşen Anadolu, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- COLLAS, Bernard Camile; *1864'de Türkiye "Tanzimat Sonrası Düzenlemeler ve Kapitülasyonların Tam Metni*, Çev.Teoman Tunçdoğan, Bilişim Yayınevi, İstanbul 2005.
- Cumhuriyetin 15. Yılında Konya*, İstanbul, 29 Teşrin-i Evvel 1938.
- ÇAKIR, Coşkun; *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, Küre Yayınları, İstanbul 2001.
- ÇAVDAR, Tevfik; *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla "...Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğuş Ltd.Şti. Matbaası, Ankara 1970.

- Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhî İçtimaî Coğrafyası Konya Vilayeti*, Öğüt Matbaası, Ankara 1338.
- DÜNDAR, Tevfik; *Konya'nın Zirai Durumu ve Gelişme İmkânları*, Ülkü Basımevi, Konya 1949.
- EARLE, Edward Mead; *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev.Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.
- ELDEM, Vedat; *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994.
- _____ ; *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994.
- ERDOĞAN, Muzaffer; *İzahlı Konya Bibliyografyası*, Anıl Matbaası, İstanbul 1952.
- EROL, Mine; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kağıt Para "Kâime"*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970.
- _____ ; *Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD İle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, Damla Matbaası, Konya (tarihsiz).
- EVREN, Afif; *Konya İçin*, Babalık Basımevi, Konya 1944.
- Ferid Bey - Mehmet Muhlis Bey - Mümtaz Bahri Bey - Faik Bey, *Konya Rehberi*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339.
- GÜRAN, Tevfik; *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.
- GÜREL, Kazım; *1923-1927 Konya Belediyesi (Hatıralarım)*, Gavsî Ozansoy Basımevi, İstanbul 1946.
- Hamit Tahsin, - Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, Amedi Matbaası, İstanbul 1930.
- HORVÁTH, Béla; *Anadolu 1913*, Çev.Tarık Demirkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul 1951.
- İNAN, Ayşe Afet; *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1972.

- _____ ; *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Plânu 1936*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1973.
- _____ ; *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1989.
- İRTEM, Süleyman Kâni; *Şark Meselesi Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi*, (Haz: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 1999.
- ISSAWİ, Charles; *The Economic History of Turkey 1800-1914*, The University of Chicago Pres, Chicago and London 1980.
- JACKH, Ernest; *Yükselen Hilal "Bir milletin Yeniden Doğuşu Türkiye'nin Dünü, Bugünü, Yarını"*, Çev.Perihan Kuturman, Temel Yayınları, İstanbul 1999.
- KARACA, Hasan-KOÇ, Mehmet; *Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları*, Edit: Ahmet Atalay, Damla Matbaası, Konya 2000.
- KARPAT, H. Kemal; *Osmanlı Nüfusu 1830-1914 Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- KAZGAN, Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, Vakıfbank Yayınları, İstanbul 1999.
- _____ ; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul 1997.
- _____ ; *Tarih Boyunca İstanbul Borsası*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, İstanbul 1995.
- KEPENEK, Yakup; *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Teori Yayınları, Ankara 1987.
- KEPENEK, Yakup - YENTÜRK, Nurten; *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.
- KIRAY, Emine; *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- KİLİ, Suna-GÖZÜBÜYÜK, Şeref; *Türk Anayasa Metinleri "Sened-i İttifak'tan Günümüze"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara 1985.

Konya İl Turizm Envanteri 1997, T.C. Konya Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayını, Konya 1997.

Konya Vilayeti Harita-i Umumisi, 1909.

Konya Vilayeti Memurin-i Ziraiyyesi Talimatnamesi, Konya Vilâyet Matbaasında tab olunmuştur. Konya 1329.

KONYALI, İbrahim Hakkı; *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.

_____; *Nasrettin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Kılavuz*, Numune Matbaası, İstanbul 1945.

KUYUCAK, Hâzım Âtîf; *Para ve Banka*, C.2, 2. Baskı, İstanbul İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1948.

Mehmet Zeki, *Türkiye Teracimi Ahval Ansiklopedisi "Encyclopedie Biographique De Turquie"*, İstanbul 1929.

Mehmet Zeynel Abidin Efendi, *İslamiyet ve Meşrutiyet*, Sad.Ahmet Atalay, Damla Matbaası, Konya 1999.

Mehmet Ziya; *Bankalar ve Muamelâtı*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1334.

_____; *Konya Seyahati Hatıratından*, Dersaadet Erakıs Matbaası, İstanbul 1328.

MOREL, Eugène; *Türkiye ve Reformları "La Turquie et ses Reformes"* Çev. S.Belli, Ütopya Yayınları, Ankara 2000.

M.S.B.; *Şehitlerimiz*, C. 4, Ankara 1998.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin; *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1990.

_____; *Yoksulların Zaferi Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı'nın Maddi ve Mali Kaynakları*, Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri, Eskişehir (tarihsiz).

NAKRACAS, Georgios; *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni*, Çev.İbrahim Onsunuğlu, Kitabevi Yayını, İstanbul 2005.

NOVİÇEV, A.D.; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Çev.Nabi Dinçer, Onur Yayınları, Ankara 1979.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Konya 1998.

_____ ; *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayını, Konya 1999.

ÖKÇÜN, Ahmet Gündüz; *Türkiye İktisat Kongresi 1923 Haberler, Belgeler Yorumlar*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1981

_____ ; *Osmanlı Sanayi 1913-1915 İstatistikleri*, Hil Yayınları, İstanbul 1984.

ÖNDER, Mehmet; *Atatürk Konya'da*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989.

_____ ; *Konya Matbuat Tarihi*, Konya Halkevi Yayını, Konya 1949.

_____ ; *Mevlânâ Şehri Konya*, 2. Baskı, Konya Turizm Derneği Yayını, Ankara 1971.

ÖNSOY, Rifat; *Mali Tutsaklığa Giden Yol Osmanlı Borçları 1854-1914*, Turhan Kitabevi, Ankara 1999.

_____ ; *Tanzimat Döneminde Osmanlı Sanayî ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara 1988.

_____ ; *Türk Alman İktisadi Münasebetleri 1871-1914*, Enderun Yayınları, İstanbul 1982.

ÖZÖNDER, Hasan; *Dünden Bugüne Konya*, Ed.Mehmet Birekul, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Konya 2005.

PAMUK, Şevket; *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1930*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

_____ ; *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

PAMUK, Şevket - TOPRAK, Zafer; *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Yurt Yayınları, Ankara 1988.

PARUŞEV, Paraşkev; *Atatürk*, Türkçesi: Naime Yılmaz, Cem Yayınevi, İstanbul 1981.

- PARVUS Efendi; *Türkiye'nin Malı Tutsaklığı*, Yay.Haz.Muammer Sencer, May Yayınları, İstanbul 1977.
- QUATAERT, Donald; *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908*, Çev. Nilay Özok Gündoğan Azatzana, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, İstanbul 2008.
- _____ ; *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev.Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- _____ ; *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, Çev.Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- RAMSEY, W.M.; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev.Mihri Pektaş, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1960.
- Remzi Saka; *Türkiye'de Sermaye ve Kredi Hareketi*, Tecelli Matbaası, İstanbul 1933.
- Salahiyettar İmzalar*, Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi, Akşehir 1938.
- SARICAOĞLU, Mehmet Esat; *Osmanlı Arşiv Vesikaları Ders Notu*, Baskı Yeri: Yok, Kırıkkale 2000.
- SARIÇELİK, Kerim; *Konya'da Modern Eğitim Kurumları "1869-1919"*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.
- SEMİZ, Yaşar; *Atatürk Döneminin İktisadi Politikası Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*, Saray Kitabevi, Konya 1996.
- _____ ; *Türk Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Demiryolu Projesi*, Saray Kitabevi, Ankara 1995.
- STEİNHAUS, Kurt; *Osmanlı Dönemi Sosyolojisi*, Türkçesi: M.Akkaş, Sander Yayınları, İstanbul 1973.
- ŞANDA, Hüseyin Avni; *Reaya ve Köylü*, 2. Baskı, Habora Kitabevi Yayını, İstanbul 1975.
- ŞENYUVA, Ayhan; *Sermayenin Oluşumu*, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara 2005.
- TABAKOĞLU, Ahmet; *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1986.
- TBMM Albümü 1920-1991*, TBMM Genel Sekreterliği Yayını, Ankara 1994
- TOPRAK, Zafer; *Türkiye'de "Millî İktisat" 1908-1918*, Yurt Yayınları, Ankara 1982.
- _____ ; *İttihat Terakki ve Cihan Harbi "Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918"*, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

- _____; *İttihat Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- TURGUT, Arif Nüzhet; *Eski Konya Evleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2003.
- Türk Yurdu*, Cilt: 1 (1-2) 1911-1912, Tutibay Yayınları, Ankara 1998.
- Türk Yurdu*, Cilt: 3 (5-6) 1913-1914, Tutibay Yayınları, Ankara 1999.
- TOYNBEE, Arnold J.; *Türkiye ve Avrupa*, Çev.Kasım Yargıcı-M.Ali Yalman, Örgün yayınevi, İstanbul 2002.
- TUŞ, Muhittin; *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 2001.
- UBUCINI, M.A; *Türkiye 1850 "Maliye-Ordu-Millet"*, Çev: Cemal Karaağaçlı, 2. Cilt, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (tarihsiz).
- UĞURLU, Kamil; *Konya'nın Batısı Takkeli Bir Dağ "Konya Şehrengizi"*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2005.
- Umur-ı Naftaya Ait Mecmua-i Mukavelât, Cüz'i: I, Konya Atlı Tramvayına Ait Ruhsatname ile Talimat-ı Fenniye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1328.
- WALLACH, Janet; *Çöl Kraliçesi "Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı"*, Çev. Püren Özgören, Can Yayınları, İstanbul 2004.
- YALÇINKAYA, Ekrem; *Coğrafya'da Tarihte ve Bugünkü Konya "İktisadi ve Turistik"*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1943.
- YALMAN, Ahmet Emin; *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C.1, Yay. Haz. Erol Şadi Erdiñç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayını, İstanbul 1997.
- YILMAZ, Faruk; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Borçlar (Düyûn-u Umumiye)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2003.
- Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayıncılık A.Ş., C. 7, İstanbul 1982.

2- MAKALELER

- ATALAY, Ahmet; "Milli Mücadele Kahramanlarından Akşehirli Hacı Bekir (Sümer) Efendi, Hayatı, Milletvekilliği ve Meclis Çalışmalarından Örnekler", *1. Akşehir Sempozyumu Bildirisi*, 16-18 Ekim 2003, s. P/1-16.

_____ ; “Millî Mücadele’de Türk’ü Türk’e Kırdıran Adam, İngiliz Rahib Dr. Robert Rew Frew’nun Anadolu ve Konya Delibaş Mehmet İsyanı’ndaki Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkulâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ATA Dergisi*, S. 8, Konya 1999, s. 179-217.

BAŞ, Ali; “Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Kervansarayları”, *Sanatsal Mozaik*, Yıl: 3, Temmuz/Ağustos 1998. S.33, s.60-69.

BOLAY, Mehmet Emin Hatıratı’ndan, “İade-i Emval Komisyonu ve Müslümanların Mallarını Müsaderesi ve Tevkifleri”, *Yeni Meram*, 13 Mart 1953, S.925, s.2.

ÇAVDAR, Tevfik; “Cumhuriyet Dönemi Başlarken Türkiye Ekonomisi’nin Görünümü ve Yapısal Kökenleri”, *Türkiye Ekonomisi’nin 50. Yılı Semineri*, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, İstanbul 1973, s. 72-76.

DALKILIÇ, Bayram; “Lui Lamber’in Gizli Notlarında Konya”, *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı 6*, Ed.Caner Arabacı, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 2003, s.39-51.

DOĞAN, M. Sabri; “Cumhuriyetin İlk Konya Belediye Başkanı Kazım Güzel ve Belediye Faaliyetleri”, *Yeni İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı*, XI. Özel sayı, Ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar, Konya Ticaret Odası Yayını, Aralık 2008, s.233-246.

_____ ; “Alaaddin Tepesi Sineması’nın Millî Mücadele Günlerindeki Önemi”, *Merhaba*, Akademik Sayfalar, 7 Aralık 2005, s.253-254.

DÜLGERLER, Osman Nuri; “Konya’nın Dünü Bugünü”, *Konya*, Haz. Fevzi Halıcı, Güven Matbaası, Ankara 1984, s.9-14.

GİDE, André; “Konya Gezisi ve İzlenimleri”, Çev.Fuat Boyacıoğlu, *Konya Çalı Kültür Sanat Dergisi*, Konya 1998, S.19, s.3-5.

İNALCIK, Halil; “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü”, *ODTÜ Geliştirme Dergisi “Türkiye İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar II” 1979-1980 Özel Sayı*, Der.Selim İlkin, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara 1981, s.1-65.

KAPLAN, Rasih; “Konya’nın İktisadi Durumu”, *Yeni Konya*, 10 Ağustos 1950, S.425, s.2.

KAZGAN, Haydar; “Türkiye’de Sermaye Şirketleri ve Sermaye Piyasası Konusunda Bir Deneme”, *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, Mayıs-Haziran 1963, İstanbul 1963, s.20-27.

KORALTAN, Refik; “Gönül Verdiğim Konya”, *Konya*, Yazan: Feridun Kandemir, Ekicigil Matbaası, Ankara 1957, s.3-4.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf- ARABACI, Caner; “Konya Vilayeti 1915 Yılı Bütçesi”, *Konya Şehri’nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, “Makaleler-I”, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayını, Konya 2004, s.489-508.

Mehmet Sabit; “Bizde Şirketler niçin İleri Gidemiyor?”, *Babalık*, 26 Mart 1923, S.2154, s.1.

Mühendis Asaf; “İktisata Doğru”, *Babalık*, 3 Haziran 1923, S.1211, s.1.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; “Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri”, *Gönüllerin Başkenti Konya*, Ed. Ahmet Köseoğlu, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998, s.74-78.

_____ ; “Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri”, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Yay.Haz. Salih Sedat Ersöz, Konya 2003, s. 183-190.

_____ ; “Konya’da Farklı Tarihlerde Kurulmuş İki Osmanlı Mensucat Anonim Şirketi”, *İpek Yolu Dergisi Konya Özel Sayısı II*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 1995, s.31-34.

_____ ; “Konya’da Nalbantlık ve Konya Nalbant Okulu Diploma Dağıtım Töreni”, *Yeni Gazete*, 24 Mayıs 1999, s.2.

ÖKÇÜN, A.Gündüz; “1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ed.Osman Okyar, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, s.409-484.

ÖNDER, Mehmet; “Cumhuriyet Döneminde Konya’da Kültür Hayatı” *Gönüllerin Başkenti Konya*, Ed.Ahmet Köseoğlu, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul 1998, s.66-70.

_____ ; “Konya Halıcılığı Üzerine İki Vesika”, *Anıt Dergisi*, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını, Konya 1958, S.31, s.12-17

- _____ ; “Millî Mücadele’de Konya ve Tarihi Bir Vesika”, *Yeni Meram*, 23 Ağustos 1954 S.1859, s.2.
- ÖZKAYA, Yücel; “Atatürk Döneminde Sanayileşme”, *Uluslararası Atatürk Konferansları 9-13 Kasım 1981*, C.3, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul 1981, s.1-19.
- ÖZÖNDER, Hasan; “Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde Konya’da Sanat Hayatı”, *Dünden Bugüne Konya’nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Haz.Haşim Karpuz, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1999, s.170-178.
- Reşad Ekrem, “Hakiki Kuvvet İktisat Kuvvetidir”, *Babalık*, 11 Mart 1338, S.1141, s.1.
- SEMİZ, Yaşar - KUŞ, Recai; “Konya Sanayi Mektebi 1901-1960”, *Yeni İpek Yolu Dergisi Konya Kitabı 5*, Ed.Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 2002, s.103-142.
- SEMİZ, Yaşar; “1920-1938 Döneminde Türkiye’de Demiryolu Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1992, S.2, s.49-57.
- _____ ; “1923-1938 Döneminde Konya’nın İktisadi Durumu”, *İpekyolu Ticaret Odası Dergisi*, “Özel Sayı”, Konya 1, Ed.Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 1998, s.77-98.
- _____ ; “Cumhuriyet Döneminde Konya’nın İktisadî Durumu 1923-1960”, *Millî Mücadele’den Günümüze Konya 1915-1965*, C.1, Yayın ve Düzenleme Komisyonu: Saim Sakaoğlu, Yaşar Semiz, Osman Akandere, Osman Siviloğlu, TC. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Konya 1999, s.141-168.
- _____ ; “Konya Akşehir İlçesi’nin İktisadi Durumuna Genel Bir Bakış 1900-1960”, *I. Akşehir Sempozyum Bildirisi*, 16-18 Ekim 2003, s.1-15.
- SÖNMEZ, Osman; “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Konya’da Ticari Şirketler”, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ATA Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya, 1991, S.1, s.107-113.
- ŞANDA, Hüseyin Avni; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Para Problemleri”, *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C.85, Eylül-Ekim 1968, No: 9-10, s.80-88.

_____ ; “Türkiye’de İlk Sermaye Şirketleri 1860-1918”, *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C.84, Haziran-Temmuz 1967, No: 6-7, İstanbul 1967, s.65-80.

Tevfik, Nurettin; “Türk Esnafının Halî” C.1, Yıl: 1, *Türk Yurdu*, 19 Nisan 1328, S.12, s.7-9.

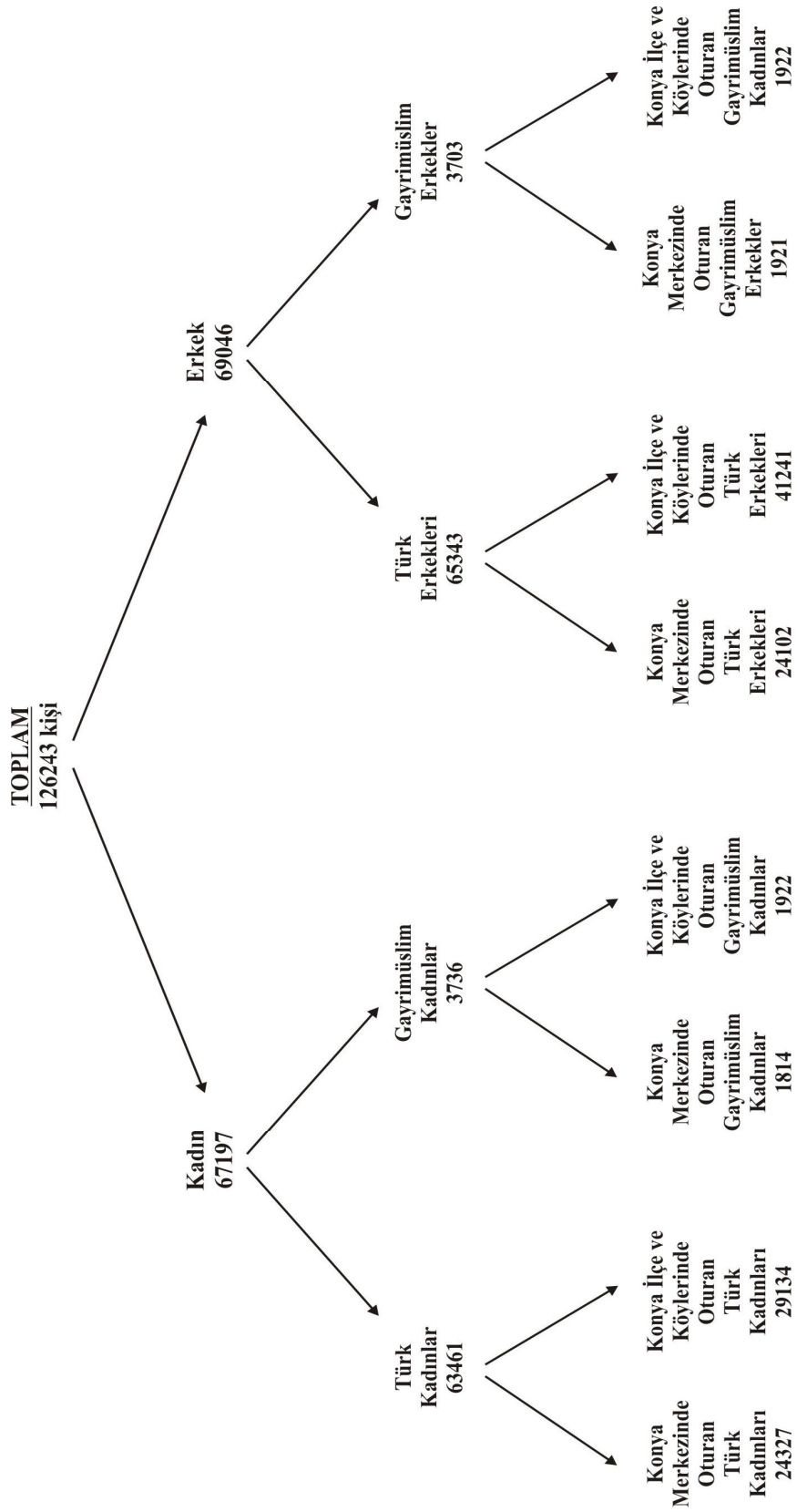
TÜRK, İsmail; “Atatürk ve Türk Malî Sistemi”, *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1982, s.7-21.

TÜRKHAN, M.Sait; “Osmanlı Döneminde Konya”, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Yay.Haz. Salih Sedat Ersöz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Konya 2003, s.57-75.

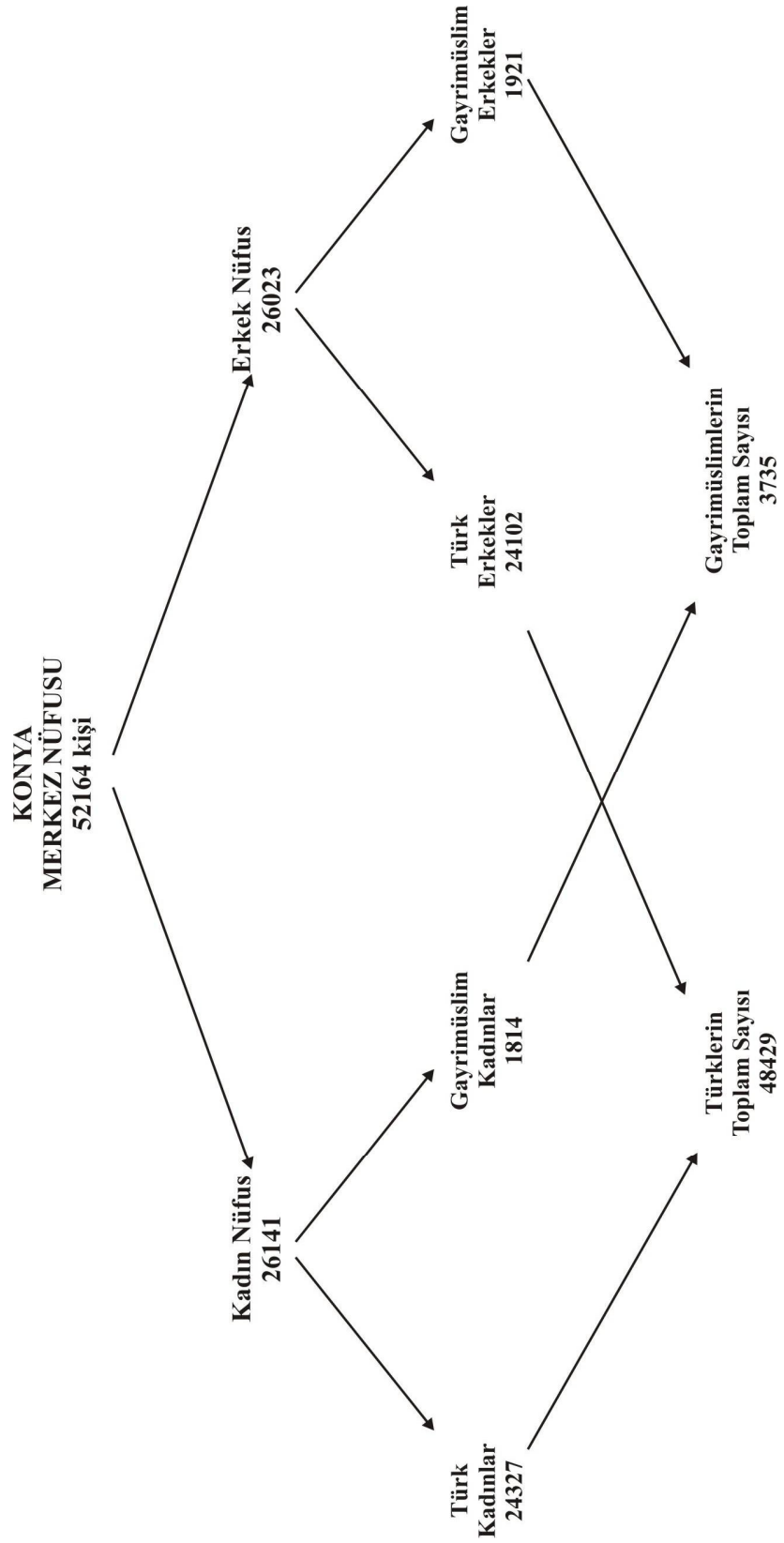
ZARAKOLU, Avni; “1929/1930 Dünya Ekonomik Krizi Karşısında Türk Ekonomisi ve Alman Krizle Mücadele Tedbirleri”, *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1988, s.89-103.

EKLER

Tablo 1: R.1322 (m.1906) Konya Vilayet Salnamesi'ne Göre Konya Vilayeti'nin Genel Nüfusu

Tablo 2: R. 1322 (m.1906) Konya Vilayet Salnamesi'ne Göre Konya Merkez Nüfusu

Tablo 3: Kemal H.Karpat'a göre Konya Merkez ve ilçelerinin 1906 Yılı Genel Nüfusu

ŞEHİR		Erkek	Kadın
KONYA	Müslümanlar	247943	236671
	Kazaklar	105	101
	Rumlar	5348	4650
	Ermeniler	4785	4276
	Rum Katolikler	48	31
	Ermeni Katolikler	3	3
	Protestanlar	126	84
	Latinler	1	-
	Süryaniler	3	3
	Yahudiler	20	19
	Çingenerler	2	4
Toplam		258363	247822
GENEL TOPLAM		506190	

- 1- Kadınların ve erkeklerin toplamı yapılırsa 506 230 kişidir.
- 2- Genel toplam 506 190 kişi verilmişse de ayrı ayrı verilen nüfus rakamları toplanırsa genel toplam 504 124 kişi çıkar.
- 3- Kadın ve erkeklerin toplamı ile genel toplamda uyumsuzluk vardır.

Ek: 3 - Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 202-203

Tablo 4: Kemal H. Karpat'a göre Konya, Niğde, Burdur, Isparta, Antalya'ya ait 1906 yılı Nüfus icmali

Şehir Adı		Erkek	Kadın
Konya, Niğde, Isparta, Burdur, Antalya	Müslümanlar	582749	562964
	Kazaklar	105	101
	Rumlar	44768	41793
	Ermeniler	8188	7349
	Bulgarlar	5	-
	Rum Katolikler	49	31
	Ermeni Katolikler	27	21
	Protestanlar	463	364
	Latinler	1	-
	Süryaniler	1	-
	Keldaniler	3	2
	Yahudiler	143	119
	Çingeneler	264	235
Yabancılar	30	-	
Toplam		636798	612979
GENEL TOPLAM		1.249.777	

Ek : 4 - Kemal H.Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 202-203.

Tablo 5: 1890 yılında etkili olan Konyalı esnaf ve ticaretçiler

Esnaf Grupları	Türk Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccarlar	Toplam Türk Esnaf ve Tüccarlar	Toplam Gayrimüslim Tüccar ve Eснаflar	Toplam Konyalı Tüccar ve Eснаflar
Tüccarlar	Türkmenoğlu Abdullah Ef. Türkmenoğlu Hacı Osman Ef. Türkmenoğlu Hacı Süleyman Ağa Türkmenoğlu Said Ef. Termiyeci-zâde Hacı Abdullah Ef. Hacıbey-zâde Hacı Osman Ağa Hacı Musa-zâde Mehmet Ağa Hacı-zâde Mustafa Efendi Yakup Ağa İssibzâde Ahmet Ef. Kalfazâde Hacı Mustafa Ef. Kelelcizâde Hacı Hasan Ağa Ömer Efendi Sabit Diap Ağa ve kar.	Nicolas Elektoridis Atikeroğlu Lovanaki Atikeroğlu Simon Ohannes Danelin Değirmencioğlu İsak Ef. Değirmencioğlu Simonaki ve kardeşleri Diyamal Efendi Frederic Guys Hacı Fotaki Efendi Haydar Antoni Bey Kalburoğlu Kriko Kasapoğlu Simon Nomosoğlu Lovanaki ve kar. Avramaki Efendi Tehivoğlu Philip Terkennioğlu Hacı Kristo	14	16	30
Kuyumcular	-	Küçü Adıgüzel Bedros Büyük Adıgüzel Asadur	-	2	2
Dövizciler	Karakaş Efendi	Avramaki Efendi Dimitri Efendi	1	2	3
Komisyoncular	-	Dilsizyan Hacı Agop	0	1	1
Ayakka bicilar	-	Ketho Efendi Lazari Efendi	-	2	2
Dericiler	-	Kalburoğlu Panotaki	0	1	1
Saat Satticiları	Hacı Mustafa Efendi Kurşunlu-zâde Hacı Mehmet Bey	Lahia Efendi Simon Diamontidis Efendi Stilianos Efendi	2	3	5
Otelciler	Kasabalı Esat	-	1	-	1
Terziler	-	Anastasyas Efendi Stepan Efendi	-	2	2
	YEKÜN		18	29	47

Ek : 5 - *Annuaire Oriental Du Commerce*, l'ané 1890, s. 706-707

Tablo 6: 1900 yılında Konya’da bulunan esnaf, tüccar ve eşraflar

Esnaf Grupları	Türk Esnaf ,Tüccar ve Eşraflar	Gayrimüslim Esnaf,Tüccar ve Eşraflar	Toplam Türk Esnaf, Tüccar ve Eşraflar	Toplam Gayrimüslim Tüccar ve Eşraflar	Toplam Konyalı Tüccar, Esnaf ve Eşraflar
Tüccarlar	Abuklu Hacı Mustafa, Hacı Beyzâde Hacı Mustafa, Termiyecizâde Hacı Mustafa, İssib-zâde Ahmet Efendi, Kalfazâde Hacı Mustafa, Hacı Nazif Telliöğü, Türkmenoğu Hacı Süleyman Ağa	Yorgi Değirmencioğu, R.Dilsizyan, G.Dirassuyan, Philips Diyivoğu, Kosti Ferkinöğü, Kirillos Ferkinöğü, Kiristo Ferkinlioğu, Hacı Kosti Haydakoğu, N.Kasaboğu, Luvanaki Nomosoğu, N.Nomosoğu, P.Nomosoğu, Hazarabetyan Sayabalan, Georgaki Sitaloğu	7	14	21
Avukatlar	Bekir Efendi, Süleyman Efendi	Arapoğu Kosti, Eftimoğu Abraham Bey, Petro Geha (Osmanlı Bankasında görevli), Evakım Efendi, S.Paraskevidis Efendi	2	5	7
Doktorlar	Tevfik Bey	S.Diamantidis, M.Mallis, Sitalyo Konstandilakis	1	3	4
Eczacılar	-	Yorgi Diamantidis, Basile Peraskevidis	-	2	2
Dövizciler	-	Ayanoğu Yuvan, Agop Bakdeyyan, Alexandre Doyanhisoğu, Dimitri Bakdeyyan, Panos Dayanhisoğu, İlyas Çağa, Yusuf Şar	-	7	7
Saatçiler	Hacı Mustafa Efendi	Lahia Efendi, Papazoğu Sava	1	2	3
Komisyon-cular	-	Dilsizin Hacı Agop, Hacı S.Korhadyan	-	2	2
Kuyum-cular	-	Büyük Adıgüzel Asadur, Küçük Adıgüzel Bedros	-	2	2
Manifaturacı	-	Ateşoğu Kiristo	-	1	1

Yünlü Kumaş Tüccarı	-	Moiz Levyi	-	1	1
Bakkallar	Hacı Mustafa Efendi, Hacı Tevhid-zâde Haşim Efendi	Bacal Bachi, Abuklu Avengelepulos	2	2	4
Kunduracılar	-	Yuvan Ağlayan, Panos Borlyan, P.Avengelepulos, Mesrop Korpet, Lazo Mimniatis	-	5	5
Deri Satıcıları	Hacı Ahmetoğlu Hacı Davut	G.Arabyan, G.Bakdeyyan, İhmalyan Yalandiloğlu	1	3	4
Demirciler	Kaymakzâde Ahmet Efendi, Hacı Ahmet-zâde Hacı Mehmet Efendi, Türkmenoğlu Osmanzâde Hacı Mustafa	A.Maksutyen Efendi	3	1	4
Otelciler	Kasabalı İzzet (Mecidiye Handa), Terkenlioğlu Hacı Mustafa (Zincirli Handa)	Simon Kastorides	2	1	3
Taş Oymacısı	Kasaboğlu Bekir	-	1	-	1
Makine Satıcısı ve Tamircisi	-	Dionis Knalowitz, A.D.Mimicopulos	-	2	2
Endüstri ve Tarım Makineleri Satıcısı	-	A.D.Mimicopulos	-	1	1
Camcı ve Hırdavatçıları	-	Abraham Haralamidis, Fr.Kayandiyen, Simon Pekmezian, Ohannes Sayabalan, Samuel Sayabalan, Agop Topezian	-	6	6
Fabrika ve İmalathanesi Olanlar	İssib-zâde Mustafa Selim, Hacı Emin-zâde Hacı Mehmet, Kelleci-zâde Hacı Hasan Ağa, Kızıl Hacı Hasan Efendi, Çavdaroğlu Sabit ile kızkardeşi ve kızı	Serci Elektoridis, Atakoğlu Begos Balda, N.G.Keun ve kızı, Ohannes Danelyan, Çeri Diab, Hacı Sarkis Aktanyan, Asf.Merdinyan, Rızkullah Hayat ve kardeşi Diyemal	5	8	13
Şarap İmalatçıları	Türkmen Hacı Abdullah	P.Evangelepulos, Hacı Kalburoğlu Kriko	1	2	3
	YEKÜN		26	70	96

Ek : 6 - *Annuaire Oriental Du Commerce*, l'ané: 1900, s. 1061-1062-1063

Tablo 7: Konya Vilâyeti'nin 1899 yılı gelirleri ve masrafları

1899 yılı gelirleri (kuruş)		1899 yılı masrafı (kuruş)	
9.870.000	Emlâk ve varidat vergisi	1.570.000	Dahiliye memurları tahsisatı
2.800.000	Temettü vergisi	547.000	Şer'iyye memurları “
1.600.000	Bedeli askeriye	120.000	Adliye “ “
1.500.000	Ağnam resmi	200.000	Maliye “ “
2.750.000	Âşar bedelâtı	42.000	Orman “ “
500.000	Varidat-ı müteferrika-i saire	1.435.000	Esham-ı mütenevvi ve evkaf-ı kurra bedelâtı
1.200.000	Düyûn-ı Umumiye-i Osmaniye	3.733.000	Jandarma tahsisatı
800.000	Duhan (tütün) varidatı	41.000	Polis tahsisatı
100.000	Rüsumat	1.452.000	Düyûn-ı Umumiye memurları
100.200	Posta ve telgraf	5.895.571	Posta ve telgraf memurları
92.772.000	YEKÜN	13.279.579	YEKÜN

Ek : 7 - KVS, H.1317 (m.1899), s. 72

Tablo 8 : Konya'dan ABD'ye satılan mallar ve kıymetleri

Malın cinsi	Miktarı	Kıymeti		Gümrüğü	
		Krş	Para	Krş	Para
1- Alacehre-i Konya (sarı renk veren boya)	1 kıyye	2	9	-	23
2- Tiftik ve fenek (beyaz tilki derisi)	1 kıyye	20	50	1	64
3- Sahtiyan (boyanmış ve cilalanmış deri)	1 tanesi 1 top	82	50	6	92
4- Siyah sahtiyan	Beheri	11	10	-	88
5- Kök boya	1 kantar	197	-	15	76
6- Kaba gömlek-i Konya (kaba manifatura-kaput)	Beheri	6	50	-	56

Ek: 8 - Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD ile Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, s.32-43.

Tablo 9 : Tevfik Paşa'ya göre Konya Vilayeti'nin karşılaştırmalı istatistiki bilgileri şöyledir:

1.nci mıntıkadaki gelir karşılaştırması:

<u>Seneler</u>	<u>Ağnam</u>	<u>Âşâr</u>	<u>Sair varid</u>	<u>Yekün</u>
1312 (1894)	3.486.044	2.147.317	3.027.808	8.661.169
1318 (1902)	4.982.563	4.969.950	2.813.801	12.766.314
% Çoğalış	49,9	131,5	7	47,8

2.nci mıntıkadaki artış:

<u>Seneler</u>	<u>Ağnâm</u>	<u>Âşâr</u>	<u>Sair varid</u>	<u>Yekün</u>
1312 (1894)	2.747.956	3.431.198	3.331.218	9.490.372
1318 (1902)	3.545.861	5.277.323	2.740.463	11.562.647
% Çoğalış	29	53,8	17,7	21,8

Ek: 9 - Mehmet Tefvik Biren, *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri*

Hatıraları, C.1, s.222

قونیا ایلی

— مأمورین زراعیه سی —

— تعلیماتنامه سی —

سنة
۱۳۲۹

ولایت مطبوعاتسندھ طبع اولمشدر

1967A102

تجارت و زراعت نظارت جلیله سی طرفندن تنظیم اولنان زراعت

مفتشلی مدیر و معلملرینک وظائفنه دائر تعلیماتنامه در .

زراعت مفتش و مدیر و مأمور و معلملری بولندقلری محیطک احوال و احتیاجات زراعیه و اقتصادیه سنی تحقیق و تدقیقه و ترقیات زراعیه بی تأمین ایدمک تداویری اتخاذ و الحاصل ممالک عثمانیه ده امر مهم زراعتک بر آن اول ترقی و تعالی ایلمسی ایچون بذل مساعی ایلدکمک وظیفه دار اولدقلرندن بولنه جقلری موافقه کی خط حرکتلری آتیده بیان اولنور شویله که :

زراعت معلملری

اولاً :

- ۱ — مأمور اولدقلری محکم اقلیم و تشکیلات ارضیه سی نهدن عبارت اولدینی .
- ۲ — مزروعاتک انواع و اهمیت نسبی سی و اراضینک قوه انباتیه سی و نه کی محصول بشدیرمکک مستعد بولدینی .
- ۳ — زرع اولنان تخمک اوصافله اصول زراعتلری .
- ۴ — استعمال اولنان کوبره لک انواع و مقادیر و صورت و زمان استعماللری و بوبابده نواقص موجود ایسه بونلرک نهدن عبارت اولدینی و اصلاحلری نه به متوقف بولندینی .
- ۵ — حصاد و حرمن اصوللری و بونلرکده محاذیری وار ایسه اصلاحی نه صورتله ممکن اولدینی .
- ۶ — سنوی هر بر محصولدن اده ایدیلان حاصلات ایلد زرع اولنان تخم مقداری .
- ۷ — اصول مناوبه تطبیق ایدیلوب ایدیلورسه نه کی بر اصول تطبیق ایدیلدیکی .
- ۸ — چفتک اداره لری ایچون هانکی اصولک تطبیق اولندینی و بونلرک تبدیلی موجب محسنات اولوب اولیه جنی .
- ۹ — ایوم نه کی آلات استعمال ایدلمکده اولدینی و محتاج اصلاح اولنلرینک یرینه آلات جدیده زراعیه دن هانکی نوعلرینک احتیاجات محلیه به کوره تعمیمی جهتته کیدلسی اقتضا ایلدیکی .
- ۱۰ — مصارف استحصالیه ایلد عمله یومیه لریک مقدارلری .
- ۱۱ — موجود حیوانلرک اوصاف ژوئولوژی و ژوئوتکنیکه و احوال حاضرله ایلد اصول تکشیرلری و بونلرک اصلاحی اسبابی نه به متوقف اولدینی .
- ۱۲ — طاوقچیلق و سودجیلک و ایلکجیلک و آریجیلق و بوکا ممالک صنعتلردن هانکیسینک دهازیاده تطبیق ایدلمکده اولدینی و اوموقعک احوال اقلیمیه و اقتصادیه سی نظر دفته آلتلر ق صنایع مذکوره دن هانکیسینک تعمیم و تشویق موجب محسنات اولدینی .
- ۱۳ — مرعا و چایرلرک احوال عمومی و خصوصیه لری و طرز اصلاح و تکشیرلری .
- ۱۴ — باغچوانلق و اشجار مشرهنک او حوالیده تطبیق ایدیلوب ایدلکلری و ایدیلورلر ایسه محتاج اصلاح نواقصک نه کی خصوصانندن عبارت بولندینی و ایدلمدیکی حالده اقلیم و اراضی و مخرجلر نظر دفته

— ۳ —

آله رقی نه کی اشجار مثره نك تعمیمی فائده بخش اوله جغنیك تدقیق ویتشد برلگده اولوب تعمیمی مناسب اولان مشهور اشجار نوعی موجود ایسه بونلرک انواع واسامینك تعریفات ویه لر یله موصفاً مرکز اشعاری .
۱۵ — اشجار غیر مثره نك غرس و تکثیر سی اسبابنك استکمالی .

۱۶ — محصولات زراعیه و حیوانیه نك صورت استهلاك واستعمال حقنده معلومات اعطاسیله برابر یکی مخرجلر تدارکنه صرف همت اولمسی .

۱۷ — زراعتک محتاج اولدقلری سرمایه نك نه صورتله تدارک ایدلدیکی واوراده زراعت بانقده سنك شبهه سی اولوب اولدیقی و موجود دکلسه زراعتن استیفا ایدیلان حصه منافع اوراده برشعبه تأسیسه کفایت ایدوب ایتیه جکی .

۱۸ — تخمک طرز انتخاب و اصلاحی لزوم نك اهالی به تعلم و تفهیمی ایله زرع اولنان تخمکک اصلاحی ایچون اول حوالده نیشن تخمکک ایولرینک (سهله قسون) اصولله انتخاب جهننه کیدلی و شاید خارجدن یکی تخم جابله لزوم کوریلورسه بالتجربه مجانبه حسن نتیجه وبردیکی تبین ایدنلرک توصیه و تعمیمی و تخمکک علاج دلمسی اصوللرینک تعلیمی .

۱۹ — حیوانات کوبره سیله کیم یوی کوبره لر و مواد مصلحه نك تطبیقده کی فوائده ایله طرز تطبیق و بهر دوغه استعمال اولمسی لازم کلن مقدارلرک زراعه تعلیمی .

۲۰ — آلات جدیده زراعه دن تعمیمی لازم کلنلرک سهیل بر صورتده تدارکی نه به متوقف اولدیقی .
۲۱ — تطهیرات اراضی ، سقی و اروار و تقجیر حقنده لازم کلن تدا بیرک انخادی .

۲۲ — نباتات نافه نك احداث و تعمیمی ضمننده اوافق مقیاسده تجر به لر اجرا سیله نتیجه سنك اهالی به تفهیمی .
۲۳ — باغبانق خصوصنده معلومات عمومیله ایله باغاره عارض اولان باشلوجه خسته لقلرک تدقیق و اصول تداویلرینک ارا نه و تحریق .

۲۴ — صنایع قدیمه زراعه نك اصول جدیده به افزای و یکیدن احداثی .

خصوصلرینده صرف مساعی و بازاره جقلری راپورلرله خصوصات مسروده به دائر آبرو آبرو مطالعه علاوه ایده جکلری کی بونلردن ممکن الاجرا اولانلری محله نك یا بالذات و یا حکومت محلیه نك معاوتیله تطبیق و اجرا و محتاج استیذان اولنلرینی زراعت مأمور و یا مدیردن استیذان ایده جکلردر .

ثانیاً : زراعت ممللری مأمور اولدقلری قضا لرده مزروعاتک انواعی و اراضینک مقداری و اتیلان تخم و الفان حاصلاتک محصولات زراعیه نك مقادیرله اخراجی و سرعا رچا لرک و سمی و بالاده بکان بکان در میان اولنان خصوصات سائره زراعه حقنده ایستاتستیق حقنده کی معلوماتک تکمیل ایچون زراعت ممللری حکومت محلیه نك قیودات رسمیه سنه ده صراحتمله استحصال معلومات ایده بیله جکلردر .

ثالثاً — امراض نباتیه و حشرات مضره ظهورنده تدابیر لازمه اتخاذ ایدنک اوزره حکومت محلیه به زراعت مدیرنه اخبار کیفیت و لازم کلن تخصیصاتی طلب ایله جکلر و محلی حکومتدن آله جقلری امر اوزرینه همان محله بالمرجه خسته اتق و حشراتک دفع و ازاله سنه چالیشه جقلر و امراض ساریه نك منع سرایتنه فوق العاده دقت و اعتنا ایله برابر اهالی به بونک مضرتی و توقی ایتلری لزومنی تفهیم ایده جکلردر و کذلک حیوان خسته لملی ظهورنده قضا بیطرینه معلومات ویره جکلردر .

— ۴ —

رابعا : معامل احوال جریبه حقیقه کی شهوداتی قیدایدنک هراچ آیدہ بر تنظیم ایدہ جگری جداولی
 زراعت مأمورینہ ومأمور دخی زراعت مدیرینہ ارسال ایدہ جک وبونلرک جلیہ سی مدبر طرفندن مرکزہ
 کوندریلہ حک ومعلمر تنظیم ایدہ جگری مذکور جداول اجالرینی سنہنہایتندہ کذلک مرکزہ ارسال
 ایدہ حکردر (معلمر سیار اولدقلری زمانلرده اشوبہ ماملہ قیدیہ کفضا سیطری ویا اورمان مأموری
 وبونلرده بولمدینی زمان بلدیہ طیبی ویا خود معامک تنسیب ایدہ جکی ساثر بر ذات طرفندن مومتہ ایفا سنہ
 بذل همت ومعاونت اولنمیدر)

خامساً : معلمر بولندقلری محللرده زراعت اوطه لری وزراعت قومیسینلری وزراعت منافع تامین
 ایچون سند بقلر تشکیله غیرت ودالات ایدہ جگردر .

سادساً : معلمر بولندقلری محللرده وکشت وکذار ایلدکلری واقعه اورالک احوال زراعیہ سبلہ
 تطبیق لازم کلان اصول زراعتہ وکوردکلری نقصانلرک نہ صورتلہ اصلاحی ممکن اولہ بیلہ جکنہ خلاصہ
 ترقی زراعتہ دائر اہالیئک آکلایہ بیلہ جکی برافادہ ایلہ قونفرانس وبرہ جکار وارزو ایدنلرک ترلازلندہ
 زراعتک ترقیسنہ خادم تجربہ لر تطبیق ایدہ جگردر . اشوب قونفرانسلرک هانکی بحث اوزرینہ اولہ جفی
 زراعت مأموریلہ بالخایرہ قرارلشدیرہ جگردر .

سابعاً : معلمر مأمور اولدقلری منطقہ دہ سنہ دہ لاقول یوزکری کون دوراً ابغای وظیفہ بہ مجبوردرلر .
 ثامناً : معلمر مکلف اولدقلری وظائفہ وبونلرک اجر اسندن حاصل اولان نتایجہ دائر زراعت مأمورینہ
 هرآی موضع بررپور ارسال ایتمک مجبوردر .

تایماً : مناسب کوزہ جگری محللرده محصولات زراعیہ وصناعیہ وکوبرہ تجربہ لری اجرا ایلدک
 اوزرہ معلمرہ هر سنہ مقنن بر تخصیصات اعطا ایدیلہ جک وبالکتر اشوبو تجربہ لریک نتایجی زراعت مدبری
 واسطہ سبلہ مرکزہ با راپور بیلدیریلہ جکی کبی اہالی بہ دہ تفہیم واعلان وحسن نتیجہ ویرن محصولات
 نمونہ لری نظارتہ ارسال ایلہ جکار ومفتشلرک . دین تفیشلرندہ تجربہ ایدقلری محللری معلمر مفتشلرہ ارادہ
 ایدہ جکار وکندیلرینہ ویرانش اولان تخصیصاتک آلتی آیدہ برکرہ حسابی کذلک زراعت مدبری واسطہ سبلہ
 مرکزہ وبرہ جگردر .

حاشراً : معلمر بولندقلری محللرده موجود مختلف نباتات زراعیہ وصناعیہ تخم لرندن بر مقدار نمونہ لر
 ترتیب ایدرک زراعت مدبری واسطہ سبلہ مرکزہ ارسال ایلہ جگردر .

زراعت مأمورلری

زراعت مأمورلری : زراعت معلمرینک وظائفہ مکلف اولدقلری کبی هرآی بالادہ بیان اولنان
 خصوصاتہ دائر معلمرلرن کلن راپورلری توحید وتنسیق وقید ایشدکلن سوکرہ لوایہ طاند معلومات
 عمومیہ ایلہ بلشدیرہ رک مطالعہ لریلہ برابر بررپور تنظیم ایدرک زراعت مدبرلینہ کوندرہ جگردر .
 کذلک زراعت مأمورلری معلمرلرن ورود ایدن راپورلرن موافق اولیائلری اعادہ ایلہ تصحیح
 ایشدیرہ جگردر .

- ۵ -

قونیه ولایتی زراعت مدیریتته مربوط قضا زراعت معلملرینک صورت تعیین ووظائفنه دائر اولوب انجمن ولایتجه ۱۲ کانون ثانی سنه ۳۲۹ تاریخلی

قرار موجبجه بالتصدیق موقع اجرایه وضع اولنان تعلیمیه ماده در.

ماده ۱ - زراعت معلملری زراعت عملیات مکتبلرله حلقلی زراعت مکتب طالبسندن مأذون اولان اقدیلردن ولایت زراعت مدیریتنک انجمنی اوزرینه طرف عالی ولایتناهدین تعیین ایدیلورلر . حسن حال وحرکتلری و عملیات زراعییه ده اختصاصلری بالتحقیق اگلاشیلان اقدیلر ترجیحاً تعیین ایدیلورلر .

ماده ۲ - زراعت معلملرینک معاشی التیوزغروشدور . آتییه ذکر ایدیله جک وظیفه ایله توظیف ایدلک اوزره سکرآی سیار اوله جق ودرت ای ده مرکز قضا ده ایشای وظیفه ایده جکلردر سیار اولدقلری مدتیجه مصارف ضروریه لری ایچون یدی بچق فروش یومیه و بر قریه دن دیگر قریه به کیتدیکی زمان قطع ایشدیکی مسافه ایچون بشقه جه خرجراه نظامنامه سنه توفیقاً خرجراه و بریله جکلدر .

ماده ۳ - زراعت معلمی بولدیبی قضا لک ای بیوک ملکیه مأمورینک نظارتی وولایت زراعت مدیریتنک اداره سی آلتنده بولنه جق و طوغریدن طوغری به مدیریتله مخبره ایده جکلدر .

ماده ۴ - دمیرباش اوله رق تسلیم ایدیله جک الات زراعییه قولکسیوننده بولنان الاتی زراعت معلملری موسسه کوره استعمال ایتمک اوزره برابرنده بولندیره جق و هر کیتدیکی کوبده تطبیقات و محارب زراعییه ده بولتیق اوزره فولانه جق و صورت استمه ماللرینی قریه اهالیسنه کوستره جکلدر .

ماده ۵ - هر قریه ده لک زیاده هم ناس اولان و قریه نلک اساس بولی اوزرنده بولنان و اون دوندن فضلله اولوب ایشای اولیان و طوغراغی هر طرفنده متجانس بولنان عملی نمونه ترلاسی اولاق اوزره انتخاب ایشدکن صوکره ایکی مساری قسمه آبییره جق و بولردن بریبی ترلا صاحبنک حیواناتی و انضام سمیله او طوغراقدن ایشلیه بیله جک بولقله طوغراغک احتیاج ونحمل فنیسنه کوره مناسب درینلکده سوریله جک و بونک قابل زرع برحاله کلمی ایچون قاچ دفعه سورمک و طرمیقلاق عملیاتنه لزوم کوریلورسه سوریلوب طرمیقلاق جق فقط طوغراغک هوالندیرلمسی لازم اولدیفندن برقاچ کوبده برنجی حفریات یا بلدقدن صوکره جره سیله تکرار ایکنجی و حتی اوچنجی سورملری ایچون تکرار کیدیله جک و امریفات فنیه دائره سنده حاضر لاتیق ایچون نه قدر زمان لازم ایسه او قدر وقتنده اکیال ایشدکن صوکره او قریه ده زراعت ایدلکده اولان مزروعاتک هر بریبسندن مناسب مقدارده تخم ماروقالبورما کنه سنده تمیزلندکن و کوک طاش و کیرج محلولیله علاجلاندقدن صوکره میندرما کنه سیله زرع ایدیله جکلدر تیمار و چپایه احتیاجی اولیان حیوانات زرع ایدلش ایسه اوراق زماننده کلوب اوراق ماکنه سیله یچمک و تیمار محتاج ایسه وقتنده کلوب ایچایی اجرا ایله مک اوزره دیگر قریه زرعیانی یا ییله جق و بوسورتله تطبیقات و محارب زراعییه ده دوام اولنه جکلدر .

ماده ۶ - بر قریه ده زراعت ایدیلان تخم بوزولمش اولدیبی کوریلورسه نمونه ترلاسنه زرعی ایجاب ایدن مقدار تخم نباتات مفیده تخصیصاتیله تدارک ایدلک اوزره معلملر وقت و زمانیه ولایت زراعت مدیریتنه معلومات ویره جک و ایلر و رودنده زرع ایده جکلدر .

— ۹ —

ماده ۷ — بشنخی ماده ده ایکی به تفریق ایدیلان ترلانک اینکنجی پارچه سی دخی عین زمانده صاحبک ایکی الات حفریه سبله دیلدکری اصول اوزره معلمک نظارتی آلتندم سوردر بریله چک و اوراده جاری اولان اصول دائره سنده زرع ایشد بریله چک و هرابکی پارچه نك قاج کونده وحقی قاج ساعده سوریلوب احضار ایدلدیکی و هر برسنه قاجز قیه تخیم آتیلدی بی او عملیات ایزه سی و او غوردیم طوبیله حق دفترک صاغ صحیفه سنه اصول جدیده زراعت عملیاتی وصول صحیفه سنده اصول حقیقه زراعتی قید و ترلارک مقبولدی و کافیه معاملات بر تفصیل ذکر و تحریر ایدیله چک و ایلروده هر برسنه ک حاصلاتی دخی عیناً تحریر و ایزه لر نوده کی فاشده و مضرت مینانه چیقازیلر قی اعلان اولنه چقدر .

ماده ۸ — اصول جدید و حقیق اوزره زرع ایدیلان ترلادین ماعدا بالمله حوبات و مزرعواتی بعده اورلق نماکنه سبله بیچلمه سنده مشکلات چکامامک اوزره طوبراهک تسویه سی ایچون اوزر لر ندن هر حالده طباق منحنه سی چکدر لمسی حقنده نشو هانده بولنه حق اوزراق زمانده اک اول احضار و زرع ایددیکی ترلا بیچلدکن صوکره وقتک مساعده سنه و علامک تقدیرینه کوره اهلیدن اک زیاده اصول جدیده زراعتی قبول و تقدیر ایدن لر دن بر ویا بر قاجنک اکینی بجاناً بیچله چکدر .

ماده ۹ — زراعتی مجهول اولان نباتات مفیده نك تعمیم زراعتی ایچون برای تجربه بر مقدار محل زرع ایدیله چک و گلستان و قندقلق و میوه باغچلری اولیان برلده بونلر بتشدیر لک اوزره تجربه لر یاییله چقدر .

ماده ۱۰ — چایا عملیاته محتاج اولان نباتاتی چایا ماکنه سی ایشلیه بیله چک در جهده موازی و کنیش چیز کیره زرع و موسمنده چایا ماکنه سی عملیاتی بالفعل اجرا و اراه ایده چکدر .

۱۱ — زراعت معلمری دیپر باش اوله رق آلتندم بولنان آلتنک بصورت استعمال و فوائدینی زراعه اکلانه حق و د بوده فروخت اولنا آلتنک فیاتلرینی مشر یدنده بر جدول بولنه حق و مذکور فیاتلرله زراعت باقه سنه کوستریله چک تأمین ایله اهلیدن الت ایدن لر بنه توسط و تشویق ایده چک و طالب ظهورنده بلا افانته زمان میان ولایت زراعت مدیریننه سپارش ایده چکدر .

۱۲ — معلم هر قوبده بولندینی مدتیجه برابرنده بولندیره جنی الات ترصدیه ایله اورانک منتظماً تبدلات هواشیه سی دفتر مخصوصه قید و املا و تشکلات ارضیه سی نه دن فبارت اولدینی دخی تحقیق ایده چک و هر آی ظاهر سنده بایندینی عملیات و تطبیقات زراعیه ایله ترصدات هواشیه و معلومات محلیه زراعیه یی حاوی بر جدول و برده راپورله ولایت زراعت مدیریننه معلومات و بره چکدر .

۱۳ — زراعت معلمری هر قریه نك تشکلات ارضیه سنه نظراً قاج نوع طوبراخی اولدینی بالتدقیق اکلادقدن صکره هر نوعک طبقه فوقانی و محتایسندن اصول دائره سنده الهجینی نمونه لری آیری آیری طور بر لر دروننده و هر برسنک قریه نك نه قدر محلی یعنی دونی اشغال ایددیکنی بیله بره رنک برای تحلیل ولایت زراعت مدیریننه کوندره چک و تحلیلات نتیجه سی کندیسنه بیله بردیکی زمان اصحاب علاقه یی تبلیغ و اکا کوره اجرای زراع ایدلسنی اخطار ایده چکدر .

۱۴ — هر قریه نك اقلیم ، طوبراق و احوال اقتصادیه زراعیه سنه کوره برر مناوبه زراعیه ترتیب و ولایت زراعت مدیریننه تصدیق ایددی بر دکن صوکره اکا کوره اجرای زراعت ایدلسنی او قریه

- ۷ -

اهالیسنه توصیه ومدکور مناوبه جدولنك برا. خه سنی باهلم وخبر هیئت اختیاریه به وپردکدن صکره برنسخه سنی ده جامع ویا کلیسا حولیسندده مناسب برحمله تطبیق ایلیه جکدر .

۱۵ — زراعت معلی کندیسنه عائد دمیر باش آلات زراعیه بی مرکز قضا دن ایلك کوندره جکی قریه به قدر اولان مصارف نقلیه بی قضا بلدییه صدیفندن الهجق واو قریه ده اكال وظیفه ایله دیگر قریه به کیدیله جکی زمان او قریه اهالیسی الات زراعیه مذکور بی ایکنجی قریه به قدر مجاناً نقل ایده جک وبویله جه قریه به کتوریله جکدر قضا بلدییه دائره لری بوبایده کی مصارف نقلیه بی نادیه وبرقریه اهالیسی ده دیگر قریه به قدر کندی ارابه وجوانلریله نقلی تههد ایتمکله مکلفدر لری .

۱۶ — اشبو تعلیقاتنامه نك باش طرفنده محرر ومجارت وزراعت نظارت جلیله سی طرفندن موقع اجرایه وضع ایدلش اولان تعلیقاتنامه نك سیار حالنده تطبیق اولنه میان اقسام واحکامی درت آی مرکز قضا ده بولندیی زمانده اجرا ایدیله جکدر معلم قریه لرده بولند قجه هر قریه نك حیوانات وزراعت مخصوص ایستانتیق تنظیمنه متعلق خصوصات ومعلوماتی درج وحفظ ایتمکله وولایت زراعت مدیریندن تبلیغ ایدیله جک اوامرك احکامی ایفایه مجبور اوله جقدر .

۱۷ — هر قریه ده ویا خود ر قضا داخلنده بولان بر قاج قریه اهالیسنك اشتراکیله اعتبار زراعی ویا محصولات فروختی ویا خود زراعت احتیاجات سائره سنك نامینی حننده شرکتلر تأسیسنه چالیشیله جق ومجلس عمومیه قبول بیورلش اولان بوکبی زراعی شرکتلر نظامنامه سی نمونه انخا ذیله اكا کوزه نظامنامه تنظیم وبری تدقیق وتصدیق زراعت مدیریته ارساله غیرت ایدیله جکدر .

۱۸ — بحق ایفای وظیفه ایدن زراعت معلمینه زراعت مدیریتنك تکلیفی ومجلس عمومی ولایت قراریله مکافات نقدی اعطا ایده جکی کی وظیفه سنده تکامل ایدلر وهیچ بر موفقیت ابراز ایده میانلر دخی تکدیر وتوییح وقطع معاش وترقیق قید جزایله تجزیه ایدیله جکدر .

۱۹ — اشبو تعلیقاتنامه نك احکامنه مخالفت ایدلر حنندن اداره عمومی ولایات قانوننك یتش دردیجی ماده سی موجبجه معامله اوله جقدر .

۷۴ نجی ماده — مجلس عمومی ومجلس اداره ویا رؤسای مأمورین ملکیه طرفندن اشبو قانونه توفیقاً انخا ذ اولان مقررات وتدابیرك تطبیق واجرا سنه ایقاع مشکلات ویا مخالفت ایدلر حننده محلری مجالس اداره سنجه قابل استیفاف وتمییز اولماق اوزره بر ایرادن بش ایرابه قدر جزای نقدی حکم اولنور حکم ایدیلان مجازات نقدیه بی وبرمکدن امتناع ایدلر دن جزانك تحصیل حننده مجالس اداره جه تنظیم اولنه جق مذکره اک بیوک ملکیه مأمورینك اشارت تحریریه سبله لاجل التفیذ مدعی عمومیلکله تودیع وبدایت محکمه سنجه محاکمه به حاجت قالمسزین جزا قانوننك اوتوز یدنجی ماده معدله سنه توفیقاً مجازات نقدیه مدعی عمومیلکجه حبس جزا سنه بالتحویل در حال اجرا اولنور .

ماده ۲۰ — اشبو تعلیقاتنامه احکامنك تطبیقنه ولایت زراعت مدیریته ولایت مأمورین ملکیه سی رؤسای مأموردر .

Tablo 10: Sermayelerine göre Konya’da Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu’na Göre ekim yapan şirketler

Şirketler	Merkezi	Dönüm olarak ekeceği miktar
Rençber ve Ticaret Osmanlı Anonim Şirketi	Konya	100
Anadolu Sanayi ve Ticaret Şirketi	“	50
Osmanlı İktisadi Millî Anonim Şirketi	“	250
Takaüdzâde Biraderler ve Şürekası Şirketi	“	50
Demirciler Şirketi	“	50
Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi	“	100
Eşya-yı Ticariye Osmanlı Şirketi	“	50
Mensucat Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi	“	250
Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi	“	50
Emtia-i Umumiye İkbaliye Osmanlı Anonim Şirketi	“	50
Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi	“	100
Emtia-i Umumiye Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi	“	100
Emtia-i Ticariye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi	“	150
Sadırlar Ticaret Osmanlı Anonim Şirketi	“	50
Tahralzâde ve Şürekası Kollektif Şirketi	“	50
Levâzım-ı İrkâbiyye Osmanlı Anonim Şirketi	“	50
Osmanlı Kereste Teshilât Şirketi	“	750
İlyas Çaha ve Şürekası Bankası	“	100
Şirketi Ticariye	“	50
İstikamet Kollektif Şirketi	“	50
Saadet Kollektif Şirketi	“	50
Şirket-i Mudârebe Şirketi	“	50
Haffafiye Debâgat Kollektif Şirketi	“	50
İntibâh-ı İslâm Komandit Şirketi	“	50
Osmanlı İktisad Şirketi	Akşehir	100
Millî Mahsulat Şirketi	“	50
Karaman Millî Bankası	Karaman	50
Ziraat ve Ticaret Anonim Şirketi	“	50
Ziraat ve Ticaret Anonim Şirketi	“	50
Ziraat ve Ticaret Anonim Şirketi	“	50
Karaman Anonim Şirketi	“	50
Karaman Celeb Şirketi	“	50
Hüseyin Efendi ve Şürekası Şirketi	“	50
Karaman Emniyet Şirketi	“	50
Yeni Kollektif Şirketi	Ereğli	100
Ziraat ve Ticaret Anonim Şirketi	“	50
Köylü Şirketi	“	50
Ziraat Şirketi	“	50
Kereste Şirketi	Beyşehir	50
Uyanık Köylüler Şirketi	Ilgın	50

Ek: 11 - Zafer Toprak, *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, s. 442-443-444

Tablo 11: 1909 Yılına Ait Esnaf ve Tüccar Grupları

Esnaf Grupları	Türk Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccar sayısı	Türk esnaf ve tüccar sayısı	Konyalı esnaf ve tüccarların toplamı
Avukatlar	Bekir Efendi, Fehmi Bey, Akşehirli Kurrazâde Ferit Efendi	Maruni Arapoğlu Kosti Efendi, Abraham Eftimoğlu, Mihalaki Efendi, Agop Sirmayan Bey, Leon Tamzarian Efendi, Maruni Yağmur Ünkiyanos Efendi	6	3	9
Doktorlar	Mehmet Efendi	Sitilo Konstandilakis Efendi, G.Gorgiades Efendi	2	1	3
Eczacılar	Hüsâmettin Bey, Süleyman Asaf Bey, N.Türkmen Bey	T.Diamantidis Efendi, T.Piretoridis Efendi, Emma Kalamış	3	3	6
Dişçiler	-	Abadyan Efendi, Anasti Efendi, Yovanaki Efendi	3	-	3
Banker	-	İlyas Çaha	1	-	1
Mücevherciler	-	Penos Adıgüzelyan, Artin Dirilyan, K.Sarafyan	3	-	3
Kuyumcular	-	Büyükadıgüzel Asadur, Küçük Adıgüzel Bedros, Hacı İvedik Bey	3	-	3
Dövizciler	-	Bedros Adıgüzelyan, Panos Bağcedyan, Artin Dimitri Dirilyan, Garabet Mazayan, M.Papazyan, K.Sarafyan, Tomayan Efendi	7	-	7
Kunduracılar	-	Anastasyas Bedros Bermendali, Hambi Hacı Agop, J.Nikolas Mamas, Uşaklı Yordan Oniphi, Sapiro Silviya Purodromos, Zenop Yorghı	6	-	6
Demirciler	Aşıroğlu Hacı Mehmet Efendi, Ahmet Efendi, Kaymakzâde Hacı Ahmet Efendi, Hacı Kadirzâde Hacı Mehmet Efendi, Türkmenoğlu Osmanzâde Hacı Mustafa	Y.Ağlayan, Artin Andonyan, Panos Borlyan, G.Bintiyatides, M.Hatichadoryan, Artin Baltayan, İlyasoğlu H.Maksutyan	7	5	12
Bakırcılar	Hacı Nuri Efendi, Nurizâde Mustafa Efendi	G.Arapsyan, Yılandayoğlu Hacı Tavıt Efendi	2	2	4
Konfeksiyoncular	-	Panos ve Agop Boyacıoğlu Kardeşler, Bursalı Mathiye Pandelis Efendi	2	-	2

Saat Satıcıları		Agop Abadyan, Papazoğlu Sava Efendi	2	-	2
Kitapçılar	Hacı Sofu Efendi	Yusuf D.Yağmuryan	1	1	2
Cilçiler	Kasabalı Hacı Mehmet Ağa, Çekirdekçi Hacı Mehmet Efendi, Hacı Alizâde Parlak Osman Efendi	Ohannes Santordiyen	1	3	4
Hırdavat ve Camcılar		Beyleryan ve Oğulları, Bagdasaryan Efendi, Artin Bizdikyan, Hacı Molla Diyidi, Artin Diyirliyan, Evcizâde Abraham Baralambides, Hacı Kevork İsmidliyan, A.Karakin Kazandiyen, H.Kazandiyen, E.Kazandiyen, Simon Pekmezian, Ohannes Sayabalyan, D. Serafimoğlu	13	-	13
Lamba (Fener) Satıcısı		A.Dirilyan Efendi	1	-	1
Komisyonerler		S.Dayansizyan Efendi, Parsek Gudelyan, O.Haladyan, V.Hazarabedian, D.Kazandiyen Efendi, J.Lutfullayan, İ.Mimaryan, Agop Sağhıryan	8	-	8
Tahıl Tüccarları	Haydar Efendi, Hamdi Efendi, Hasan Hüseyin Efendi, Patakoğlu Sadık Bey, Çorapçızâde İsmail Ağa	Arşiloğlu M.Dirilyan, Panos Gudenyen, Vasilaki Gülverli, V.Hazarbedyan, Hidroğlu B.Mimaryan, K.T.Nomosoğlu, Terkenlioğlu Hacı Kiristo, K.Sarafyan Efendi	8	5	13
Yüncüler	Hacı Alizâde Mehmet Efendi	P.Gudenyen, D.Kirizos Mimaryan	2	1	3
Otelciler		Yani Dimitriadis, Yusuf Şar	2	-	2
İnşaat Malzemecisi, Dülgerler	Hacı Derviş Efendi, Hadimli Mehmet Efendi, Kazazzâde Nuri Efendi, Külâhçı Mehmet Efendi, Kör Hafız Efendi		-	5	5
Tarım Makineleri Satanlar		D.Kazandiyen, J.Lutfallah, Paul Balladur, M.Nomidis Efendi, Ohannes Tanilyan	5	-	5
2.El Eşya Satıcısı		A.Bodossiyan Efendi	1	-	5

Tüccarlar ve Tacirler	Şabcızâde Hacı Ali, Hattat Selim Efendi, Hacı Ermanzâde Hacı Mehmet Ağa, Harun Kardeşler Dükkânı, Kızıl Hacı Hasan Ağa, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Sadık Bey	Sergie Alektoridis, Lovanaki Atakaroglu, B.Baltayan ve kızı Nazar Batlayan, Artin Bedyan, Maruni Yusuf Şar, N.G.Koha, A.Edjidiyan, Hacı Sarkis Aslanyan, İpranasyon Kardeşler Mağazası, Hacı Seva Mumeledoğlu, Antoni Polatoğlu, Ruskallah Hayat ve kardeşi, Ruskallah Diyamal, Sabet Kardeşler Dükkanı, G.Setrakyan, S.Setrakyan, Çavdaroglu Stepan ve kızları, C.Elektorides, M.Bakdeyyan, G.Değirmencioğlu, A.Körhadyan, A.Lazos, K.Nomosoglu, Voyani Vayanasoglu	25	8	33
Halı İhracatçıları	Kasabalızâde Mehmet Efendi, Galatalı Ömer Ağa, Nuh Efendi, Piroğlu Süleyman Ağa, Sülli-zâde Hacı Ahmet Efendi		-	5	5
Tiftik İhracatçıları	Hacı Ali Efendi	A.Bodosyan, P.Gudenyan, B.Mimaryan	3	1	4
Haşhaş, Keten tohum ve Boya Satıcıları		S.Aslanyan, M.Bahçedyan, M.Dirilyan	3	-	3
Fabrikatörler	Hamamcı Ali Ağa (yünden iplik imal eden fabrika sahibi), Karahafizzâde Hacı Ahmet Efendi ile Tenekeciizâde Osman Efendi (hidrolikle çalışan un fabrikaları var), İsmail Paşa (su buharı ile çalışan un fabrikası var)	S.Pekmezciyan (su buharı ile işleyen un fabrikası var), A.D.Keun (halı fabrikası var)	2	4	6
Şarap imal edenler ve satanlar		Kalburoğlu Hacı Kriko ve kardeşleri, A.D.Mimicopulos, Yuvanaki Efendi, Agop Bodos Konstantinidis	4	-	4
Fotoğrafçıları		Garabet Solakyan Efendi, D.Yağmuryan Efendi	2	-	2
GENEL TOPLAM			128	47	175

Ek : 12 - *Annuaire Oriental Du Commerce*, l'ané : 1909, s.1989-1990-1991

Tablo 12: 1913 Yılına Ait Konya Esnaf ve Tüccarları

Esnaf Grupları	Türk Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccar sayısı	Türk esnaf ve tüccar sayısı	Konyalı esnaf ve tüccarların toplamı
Tahlil tüccarları	Başaralı Hamdi Bey, Hasan Hüseyin Efendi, Başaralı Mustafa Ağa, Kadızâde Ahmet Efendi, Küçük Abdullah Ağa, Silleli Emin Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Yaşar Nuri Bey	Pavlaki Abazoğlu, Serafen Elektoridis, Vahan Hazarabetyan, Dimitri Leontiadis, Vasilaki Lukidis, S.Memeryan Efendi, Momidis Kardeşler, Sarafyan Kardeşler, Ohannes Tanelan	9	8	14
Demirciler	Aşıroğlu Hacı Mehmet Efendi	Eghia Ağlayan, Panos Borlyan, A.Andonyan ve kardeşleri	3	1	4
Ayakkabıcılar		Anastasyas Bedros Bermandali, Sipiro Çivli, Hacı Agop Hambi, Uşaklı Yordan Mamas, Aliko Tokalidis, Yorgi Prodrimos, Nikolas Zeis ve Zenop Zeis	8	-	8
Mimarlar	Mimar Muzaffey Bey	Artin Anastas, Dizdar Anastas, Petraki Anastas, Th.Rizo Anastas, Yuvan Suvadi, Vasili Suvadi	6	1	7
Sigortacılar		H.Bidjimenyan (Allience Vie'nin ortağı), J.Colmfoglov (Allience Vie'nin 2.nci ortağı), A.Polatoğlu (Anatolia Vie'nin sahibi olup ayrıca Consolited Vie'nin de temsilcisidir)	3	-	3
Bankerler		Jean Binnatoğlu, İlyas Çaha, Yusuf Şar, Rızkullah Hayat, A.N.Elektoridis	5	-	5
Dövizeiler		Bedros Adıgüzelyan, Bedros Baltacıyan, Dic.Haninyan, M.Dimitri Papazyan, K.Tomayan Sarafyan	5	-	5
Bakırcılar	Hacı Nuri Efendi, Nurizâde Mustafa Efendi	G.Arabyan, Yılandayoğlu Hacı Tavit, Bağtecyan Kardeşler	3	2	5

Tüccarlar	Memişzâde Abdurrahman Efendi, Abuklu Hacı Mustafa Ağa, Armağanzade Hacı Mehmet Ağa, Botsalızâde Hacı Emin Efendi, Cepcizâde Hacı Ali Rıza, Eğilmez-zâde Hacı Mehmet, Gülcüzâde Hacı Halil, Hattat Selim Efendi, Hacı Seyit Dede-zâde Selahattin, Hacı Veyselzâde Hacı Ali, İsmilli Mustafa Efendi, Kalfazâde Mustafa Efendi, Arabacızâde İbrahim Efendi, Kazazzâde Nuri Efendi, Ketencizâde Kamil Efendi, Külükzâde Hacı Hasan Efendi, Külükzâde Hacı Süleyman, Koyun-zâde İzzet Efendi, Mehdizâde Hacı Ahmet Efendi, Mürekkebcı Hacı Mustafa, Semercizâde Hacı Mehmet, Zeydanlı-zâde Hacı Mehmet, Taşbaşı Hacı Hüseyin Efendi, Tahralı-zâde Ali Efendi, Çorbacızâde İsmail Efendi, Eğinlizâde Hacı Mehmet Efendi, Burzâde Kardeşler	Leonaki Avramidis Efendi, Simon Badyoklu, Artin Baltayan, Begos Baltayan, Nazar Baltayan, Kosti Goşha, Agop Mihran Edidyan, Kurtcu Thedose, Sine Kerim Kuranliyan, Şükruallah Hayat, Rızkullah Hayat, Antoni Saccaloğlu, A.Semerciyan, Garabet Setrakyan, Sarkis Setrakyan, Benjamin Stombolyan, Yusuf Şar, Yağsızyan ve kardeşleri, Papadopulos kardeşler, Eftimos Oğurluoğlu ve kardeşleri, Sava Muameleci kardeşler, İpranosyan kardeşler, Arboyan kardeşler	23	27	50
Hırdavatçılar ve Camelar	Evcizâde Hacı Yusuf	E.Kazandıyan, H.Kazandıyan, Molla Djidji, Georges Gariboğlu, Artin Bizdikyan, Kirkos Ahdiyan, Cambro D.Lambridis Efendi, Simon Pekmezıyan, Ohannes Sayabalyan, Dimitri Seraphimidis, Papazoğlu Kardeşler, Beyleryan ve Oğulları	12	1	13
Yüncüler	Kasabalı Hacı Mehmet Efendi, Dutlu Mustafa Efendi, Hacı Ali-zâde Hacı Haydar, Hacı Hamza-zâde Hakkı, Çekirdekçi Hacı Mehmet Efendi	H.Nazar Baltayan, Sava Muameleci Hacı Pertev ve oğulları	2	5	7
Beyaz Tiftik (yün) İhracatçıları	Batmanoğlu Hacı Ali Efendi, Dutçu-zâde Vahdettin Efendi, Dede-zâde Hacı Halil Efendi, Kalfazâde Sadettin Efendi	P.Gudenyan, B.Memeryan, Sava Muameleci ve oğulları	3	4	7
Şarap Üretenler		Mihalaki Artopulos, Kalburoğlu Kardeşler	2	-	2
Halı Fabrikası Sahipleri		Bodossaki Annidis Efendi, Mme Keun	2	-	2
Not: Ayrıca 30'a yakın un değirmeni, Debbağhaneler, Haşhaş ve Susam yağları çıkaran imalathaneler, değişik renk boya üreten kimya tesisleri ve kumaş üreten tezgahlar ve bunların sahipleri vardır.					
GENEL TOPLAM			86	49	135

Ek: 13 - *Annuaire Oriental Du Commerce*, l'ané : 1913, s.1600-1601-1602-1604

Tablo 13 : 11 Mart 1909 Konya arşısı'nda satılan bazı mal ve eşyanın fiyat endeksi

Miktarı	İsmi	11 Mart 1909 Fiyatı (Kuruş)	
		Kuruş	Santim
1 uval	Şeker	2	21
1 Teneke	Gazyağı	42	-
1 Okka	Makarna	2	20
1 Okka	Sabun	7	-
1 Okka	Sadeyağ	11	-
1 batman 1. sınıf	Un	2	18
1 batman 2. sınıf	Un	2	11
1 batman 3. sınıf	Un	2	6
1 okka	Fasulye	1	10
1 okka	Ankara pirinci	2	-
1. sınıf	Sert buğday	195	-
2. sınıf	Sert buğday	185	-
1. sınıf	Beyaz buğday	185	-
2. sınıf	Beyaz buğday	175	-
-	Çavdar	130	-
-	Arpa	110	-

Ek: 14 - *Belge*, Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edildi

Tablo 14: 1914-1915-1916-1917 Yıllarına Ait Mal ve Eşya Fiyat Endeksi

Miktarı	İsmi	1914-1915 Fiyatı (Kuruş)	1916-1917 Fiyatı (Kuruş)	1918 Fiyatı (Kuruş)
1 adet	Altın lira	108	108	475
1 adet	Gümüş mecdiye	20	20	
1 okka	Sade yağ	11	14	
“	Toz şeker	6	18	
“	Elvan şeker	8	24	
“	Et	10	20	
“	Zeytin	4	5	
“	Kuru siyah üzüm	5	6	
“	Pekmez	11	11	
“	Bal	15	15	
“	Yoğurt	7	7	
“	Kuru fasulye	2	3	
“	Nohut	4	4	
2 okka	Patates	3	3	
“	Soğan	1	1	
“	Karpuz	1	1	
1 okka	Pastırma	11	11	
1 adet	Erkek koyun	90	90	
“	Çebiç	25	25	
1 okka	Susam yağı	21	21	
Bin	Ceviz	15	15	
1 okka	Tuz	1	1	
1 deste	Kibrit	5	5	
1 batman	Un	10	17	
1 havayı	Bulgur	105	105	
“	Kepek	15	15	
1 teneke	Gaz yağı	25	25	
1 çuval	Meşe kömürü	25	25	
1 adet	İstanbul süpürgesi	2	2	
1 deste	Tahta kaşık	3	3	
1 adet	Pertev küçük teneke kutu	3	5	
32 adet	Sıtma hapyı	10	10	
1 şişe	Sulfata	10	10	
1 adet	Mektup zarfı	1	1	

“	Fotoğraf 9x12	10	10	
1 yıllık	Babalık Gazetesi aboneliği	100	100	
1 adet	Kamusu Turkî	80	80	
“	Kamusu Osmani	70	70	
“	Siyah Makarna	8	8	
1 arşın	Basma	8	19	
1 çift	Mest	60	60	
“	Mest lastik	40	40	
“	Potin	50	50	
“	Terlik	7	7	
1 tane	Palan	20	20	
1 adet	Merkep (eşek)	180	180	
“	At	500	541	
	Konya-Kadınhamı tren ücreti	20	20	
	Fitre	5	5	
	Hekim ücreti	15	15	
	Hamam hakkı	5	5	

Ek: 15 - *Belge* Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edilmiştir.

Tablo 15: 1922’de Mevcut Un Fabrikaları

Un Fabrikasının İsmi	Mevkii	Makinenin Kuvveti	Taşları	Yevmiye İstihsalatı	Mülahazat
İsmail Paşa Un Fabrikası	Istasyon Civarında	110 beygir kuvvetinde	6 taşlı	27.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır
Zaferiye Un Fabrikası	Feridiye Karakolu Civarı	60 beygir kuvvetinde	4 taşlı	10.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır
Fethiye Un Fabrikası	Larende Civarında	70 beygir kuvvetinde	3 taşlı	12.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır
İstikamet Un Fabrikası	Larende Civarında	25 beygir kuvvetinde	2 taşlı	3.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır
Kazım Hüsnü Bey Un Fabrikası	Guraba Hastanesi Civarında	60 beygir kuvvetinde	4 taşlı	9.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır
Mehmet Emin Bey Un Fabrikası	Feridiye Karakolu Civarında	40 beygir kuvvetinde	2 taşlı	7.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır
Gülbalı Un Fabrikası	Şihalaman Mahallesi’nde	40 beygir kuvvetinde	2 taşlı	7.000 kilo un öğütülür	Antirasit ile çalışır

Ek: 16 - T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 1101-1102

Tablo 16: Araba ve Koşum Hayvanlarının Sayıları

İsimleri	Adet
4 tekerlekli araba	441
2 tekerlekli yaylı araba	31
4 tekerlekli öküz ve manda arabası	478
2 tekerlekli kağrı arabası	3.206
Öküz ve manda sayısı	28.306
Binek ve koşum hayvanı	3.500
At ve katır hayvanı	1.366
Eşek	8.838
Deve	553

Ek: 17 - Ferid vd, Konya Rehberi, s. 36

Tablo 17: 1921 Yılına Ait Esnaf ve Tüccar Grupları

Esnaflar Grupları	Türk Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccarlar	Gayrimüslim Esnaf ve Tüccar sayısı	Türk esnaf ve tüccar sayısı	Konyalı esnaf ve tüccarların toplamı
Bankerler ve Bankalar	Konya İktisadi Milli Bankası, Konya Ahali Bankası (Konya Osmanlı Elektrik Şirketi), Konya Türk Ticaret Bankası	A.N.Acltoridis Efendi, İlyas Çaha, Muamelecioğlu Sava ve Oğulları, A.Polatoğlu ve Oğulları, Rızkullah Hayat, Şükruallah Hayat	6	3	9
Dövizciler		Bedros Adıgüzelyan, Bedros Bağtehedyan, Dic. Kahiniu, M.Papazyan, Dimitri Papadopulos, K.Sarafyan, Thomas Tomayan	7	-	7
Sarraflar		Bedros Adıgüzelyan, Hacı İvedik	2	-	2
Tahıl Tüccarları	Ahcızâde Mustafa Efendi, Başaralı Mustafa Efendi, Konsoloğlu Kardeşler, Hacı Alizâde Yahya Efendi, Hamamcızâde Recep Efendi, Hamdi Beyzâde Hasan Hüseyin Efendi, Kadızâde Ahmet Efendi, Körükzâde Hacı Mehmet Efendi, Kutcalı Abdullah Ağa, Uzunoğlu Kardeşler, Silleli Emin Efendi, Takavitzâde Mehmet Efendi, Termyecizâde Hüseyin Efendi, Yesarizâde Nuri Bey	Serafin Alectoridis Efendi, Bodossaki Kırstidis, Vahan Hazarabetyan Efendi, Dimitri Leontidis, Vasilaki Lukidis, S.Memeryan Efendi, Muameleci Sava ve Oğulları, Nomidisogulları, Sarafyan Kardeşler, Ohannes Tanelyan, Torosyan Kardeşler	11	14	25
Komisyoncular		Hacı Mamas Aslanyan, Hampartzum Bidjeminyan, Dayansizyan Kardeşler, O.Kazandiyani, Yuvanaki Nomosoğlu, Agop Saghiryan	6	-	6
Bakkallar	Kadızâde Ahmet Efendi, Ekmekçi-zâde Hacı Mehmet Efendi, Burhanzâde Hacı Mustafa Bey, Hacı Seyit Mehmet Efendi, Hayrettin Efendi, Hacı Hakkı Bey, Kara Yusufoglu, Takavitzâde Mehmet Efendi, Yağcızâde Hacı Mehmet Efendi	C.Konstantopulos, Panos Konsoloğlu Kardeşler, Nemidis'in oğlu Lambridis	3	9	12
Kunduracılar	Kahveci-zâde Hüsamettin Efendi, Uzun Osman Efendi	Eghia Oğlakhanyan, Panos Borlyan, Yusuf Kanseledji, Jean Minidis	4	2	6
Dericiler	Ahmet Dede-zâde Nuri Bey, Hacı Gümüş-zâde Hacı Mustafa	Garabet Arapyan, Namas Arapyan, Kevork Bağtehedyan, Mamas Bağtehedyan, Yilandayoğlu Hacı Tavit	5	2	7

Demirciler	Çakmak-zâde Ahmet Efendi, İlyasoğlu Kardeşler, Hacı Ahmet-zâde Hacı Mehmet Rüştü, Tenekeci-zâde Hacı Kadir Efendi	Panos Agalidis, Th.Nomidis, H.Maksudyan	3	4	7
Yüncüler	Batmanoğlu Hacı Ali Efendi, Dede-zâde Hacı Ali Efendi, Silleli Alaaddin-zâde Emin Efendi	Stepan Mameryan, Muameleci Sava ve oğulları	2	3	5
Şehir dışı ve yurt dışına yün ihracatçıları	Hacı Ali Dede-zâde Hacı Haydar, Hacı Hamza-zâde Hakkı Bey, Çekirdekçi Hacı Mehmet Efendi	H.Nazar Baltayan, Hacı Pertev	2	3	5
Beyaz Tiftik ihracatçıları	Batmanoğlu Hacı Ali Efendi, Dutcu-zâde Vahdettin Efendi, Hacı Ali Dede-zâde Sadettin, Silleli Alaaddin-zâde Emin Efendi	P.Gudenyanyan, Ç.Memaryan, Bodos Meledoğlu, Muameleci Sava ve oğulları	4	4	8
İnşaat Malzemesi Satanlar	Abdurrahman-zâde Memiş Efendi, Hacı Derviş Efendi, Hadimli Mehmet Efendi, Hotamışlı Osman Usta, Kazaz-zâde Nuri Efendi, Külahçı Mehmet Efendi, Kör Hafız Efendi, Mehmet Rüştü Efendi, Nuri Efendi-zâde İsmail Bey, Termiyeci Hüseyin Efendi	Kirkor Ahdayan, Milt. Nomidis	2	10	12
Hırdavatçılar ve Camcılar	Dutluoğlu Molla-zâde Ali ve Bahri, Evcizâde Hacı Yusuf Efendi	Kirkor Ahadyan, Beyleryan ve Oğlu, Artin Bizdikyan, Georges Gariboğlu, E.Kazandiyan, H.Kazandiyan, Lambro D.Lambridis, Papazoğlu Kardeşler, Simon Pekmezian, Ohannes Sayabalyan, Dimitraki Seraphinidis	11	2	13
Afyon ihracatçıları		Dimitri Leontiadis, Stepan Memeryan, Muameleci Sava ve oğulları, Simon Yazedi	4	-	4
Tarım Makineleri Satıcıları		N.Kazandiyan, L.Kazandiyan, M.Nomidis, Sociêtè Endüstri et Comemrciale d'Anadolu (Anadolu Ticaret ve Endüstri Şirketi), Hovhannes Tanelyan	5	-	5
Hidrolik Değirmen Sahipleri	Karahafız-zâde Hacı Ahmet Efendi, Boşnak-zâde Hasan Hüseyin, Maarif Değirmeni		-	3	3

Su buharı ile çalışan değirmen sahipleri	Piriştineli Hamdi Bey, İsmail Paşa, Mazlumzâdeler Değirmeni, Termiyecizâdeler Değirmeni	Alexandré Gülbaloğlu	1	4	5
Şarap İmalatçıları ve Satıcıları	Kalburoğlu Kardeşler	Mihalaki Artopulos, Konstantin Konstantopulos, Zora Kardeşler, Garabet Mazarakis	4	1	5
D'Orient Halı Fabrikası Temsilcileri		Bodossaki Ananiadis, Vayonnos Kardeşler	2	-	2
Uluslar arası Çalışan (ruhsatlı olan) Konyalı tüccarlar	Abuloğlu Hacı Mustafa, Alibeyhüyükü Hacı Mevlüt, Alibeyhüyükü Hacı Süleyman, Armağanzâde Hacı Mehmet, Botsalizâde Hacı Emin Efendi, Cebcizâde Hacı Ali Rıza, Derviş Mehmet-zâde Derviş, Gülmezzâde Hacı Mehmet, Gülcüzâde Hacı Halil, Hattat Selim Efendi, Hacı Bekirzâde Kadir, Hacı Efendizâde Hacı Nebi, Hacı Kadirzâde Haydar, Hacı Musazâde Hacı Mehmet, Hacı Rahimzâde Hakkı Efendi, Hacı Seyit Dedezâde Selahattin, Hacı-Veyiszâde Hacı Ali, Hidayetzâde Mustafa Efendi, İsmilli Mustafa Efendi, Kalfazâdeler, Burhanzâdeler, Kapancı Hasan Efendi, Arabacı-zâde Hacı İbrahim, Kazaz-zâde Nuri Efendi, Keleş-zâde Hacı Ahmet Efendi, Kitapçı Hacı Rüştü, Ketencizâde Kamil Efendi, Külükzâde Hacı Hasan, Külükzâde Hacı Süleyman, Külükzâde Hacı Osman, Koyun-zâde Mehmet Efendi, Koyun-zâde Ali Efendi, Mangırcı-zâde Vahit, Mazlumzâde Hacı Osman, Mehdizâde Hacı Salih, Mehmet Salihzâde Ali Efendi, Meyrelizâde Hacı Hüsamettin, Meyreli-zâde Hacı Ethem, Meyreli-zâde İskender Ağa, Mahrukatçı-zâde Mehmet Halit, Seyit-zade Tilki Ahmet'in Hacı Mehmet, Semerci-zâde Hacı Mehmet, Sincanlı-zâde Hacı Mehmet, Sinan-zâde Ahmet Efendi, Seyithanlı-zâde Hacı Mehmet ve Oğlu, Taşbaşı Hacı Hüseyin Efendi, Tahralı-zâde Ali Efendi, Sepetçizâde Yahya, Termiyeci-zâde Hacı İbrahim ve oğlu, Çorabcızâde İsmail, Tıgıcı-zâde Hacı Mehmet	Abdurrahman-zâde Pertev ve Filipossan, Strati Andrioğlu, Arboyan kardeşler, Leonaki Avramidis, Simon Badoğlu, Boghos Baltayan, Nazar Baltayan, Artin Baltayan, Setrak Baltayan, Kosti Koha, G.Davutyan, Edidyan Kardeşler, Mihran Edidyan, S.Burunliyan, Avedis Hakemyan, İpranosyan Kardeşler, Sine Kerim Kurinliyan, Bedros Lussararyan, Ohannes Manudedyan, Hacı T.Manukyan Efendi, Muameleci Sava Oğulları, Eftimis Ogoroğlu ve Oğulları, Ohannes Kardeşler, Anastase Uzunoğlu, Rızkullah-Şükrullah Hayat, Antimidis Saccaloğlu, Artin Semerdiyan, K.Semerdiyan, Garabet Setrakyan, Sarkis Setrakyan, Veniamin Stambolyan, Avedis Tanelyan, Çorabcı Apet, Yazıdyan ve Oğlu, Djana Yalarmandayan, Yusuf Şar	36	51	87
GENEL TOPLAM			120	115	235

Tablo 18: Konya'ya ait 1921-1922 yılları aşar vergisi yekünü

Ait Olduğu Sene	Beher Kilosunun Bedeli (Kuruş)	Arpa (Kilo)	Beher Kilosunun Bedeli (Kuruş)	Buğday (Kilo)	Bedeli (Kuruş)	Kevgiri (Kuruş)
1337 (1921) senesinde aynen tahsil olunan hububat	$6\frac{1}{2}$	2646248	5	4351068	28370960	1075645
1338 (1922) senesinde aynen tahsil olunan aşâr	$6\frac{1}{2}$	936666	$9\frac{1}{2}$	1663040	21470449	16 / 195
1338 (1922) senesinde bedelen tahsil olunan aşâr	$6\frac{1}{2}$	704581	$9\frac{1}{2}$	1098330	14739333	
1338 senesi yekünü		1641247		2761370	36210782	286195

1. 1337'de aşâr vergisi ihale edilmiş olup yukarıdaki hesap ona göre gösterilmiştir.
2. 1338 yılında ise kısmen ayniyat ile kısmen de bedelen ihale olunmuştur. Ayniyat edilen rayice göre bedeli tahvil olunduğu gibi, bedelat da indel tahmin buğday arpaya göre ve rayice nazaran kilo olarak tayin kılınmıştır.

Ek: 19 - Ferit vd, *Konya Rehberi*, s. 33

Tablo 19: Konya Sungur Mahallesi yardımları

Yardım Eden Aileler	15 Mart 1338 At Bedeli (Kuruş)	7 Nisan 1338 Merkep Bedeli (Kuruş)
I. Derecede Zengin Olan Aileler		
Detselizâde Tüccar Hacı Mehmet Efendi	1200	300
Kalfazâde Tüccar Hasan Efendi	1000	300
Bektaşizâde Hancı Nuri Ağa	1000	300
Ahmet Efendizâde Tahir Efendi	900	300
Tayip Efendizâde Tahir Efendi	800	300
Ateş İmâmzâde Hacı Mehmet Efendi	800	300
II. Derecede Zengin Olan Aileler		
Cemal Efendi damadı Atar Niyazi Efendi	500	200
Kişnişçizâde Mustafa Efendi	400	200
Kadızâde Kunduracı Kamil Usta	400	200
Ahmet Efendizâde Hacı Seyit Ağa	400	200
Hacı Seyit Ağa'nın biraderi Muhtar Niyazi Ağa	300	200
Kuşakçızâde Halil Efendi	400	200
Zaptiye Hacı Osman Ağa	400	200
Bahri Efendizâde Rüştü Efendi	400	200
Hacı Mustafa Efendizâde Ragıp Efendi	300	150
III. Derecede Zengin Olan Aileler		
Bozkırlı Mehmet Efendi	200	100
Terzi Hacı Ahmet Usta	200	100
Hacı Halil-zâde Ali Efendi	200	100
Uncu Osman Ağa	200	100
Atar İsmail Ağa	150	100
Mındığın Mustafa'nın oğlu Niyazi	100	50
Mındığın Süleyman Çavuş	50	50
Toplam	10.200	4.150

Ek: 20 - Belge : Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edilmiştir.

مفوضه سدی ویریه جلد -

البحرینه
اوینجی ماده ده قوی مجاز اولونه عذر و نه عذر اعتدال و بران ابر شرکت سراسری و توزیع بک لیریه بالغ اولوق آهونه مجاز
بصح بر فرزند یا تنی بالاسر داد شرکت نه هفتمه صدیقی جان اولوبه عقد - . سده بوزده ای قاضیه حکومیه دواز
یکه سنده دساز طرفینده شرکت اقرافانده بولنم اولوبه قول اولوبه عقد - . بونتر هر وقت المود ویریه کساد
ایله جک بر حساب جاریه تابع اولوبه عقد -

بیخنده
سرمایه بک مقدار یا توزیع بک لیریه اصل اولوبه قده شرکت امور هر قدر عذر انبای تجاری المود و هانم اولوبه التزام
ایستنده بولوبه عقد -

سازنده
آهونه افرادی بویزه تابع اولوبه قده شرکت اداره فانی اولوبه اولوبه و معن ساسیده بر مفاد اینجمله ایله جک در سرمایه
ایچ بک لیریه ورنجه قده شمد بک فربا خدمت بک اولوبه برسد بر سه نفر اعضاء مرکب بر اولوبه معینه جرایده مالک
ایله جک فقط اجرت و مسخره مقدر لیک کاتب و طیفی رسمی ایضا بک اولوبه اولوبه و بر حسابی و بر حتم
انتخاب نوزده ایکی اناختاری حریفه تحمل بر تیمور قاضیه بایع اولوبه اناختاری برسی برسی سدر بری ایکی سدر بر
بولنم اولوبه شرکت نفوذ موجود و سنات و اولوبه ماموری قاضیه بولنم ستر ملکه قاضیه و ستر لیریه بویزه
لیریه قده نفوذ بولنم بر بویزه بویزه لیریه اولوبه اولوبه حالده بایع عثمانی بولنم شرکت حساب جاریه
قده ایله بریم جلد - سدر و اعضا سونمدر لیریه سدر بر فلدهی زاده حاجی حسنه قاضیه بویزه باله اولوبه حاجی بویزه
مفسره بواناکی اندی اولوبه اندی اعضاری ابو اولوبه حاجی صطفی لاسره بلی حاجی سده و زولده حیات و ستر لیریه
نوسیده و کیرتور - صد فایده قده لیریه

طفوز مجله
شرکت سرمایه ای و توزیع بک لیریه اولوبه قده جکره آهونه امکانده لیریه اولوبه شهریه بر بجه بر تقصیر عدم استیفاء
لیریه کوی سوسه اولوبه و جلد ویریه جک قرار اعتدال اولوبه اولوبه اولوبه وقت آهونه امکانده شرکت تنظیمه سده بولنم
تاد بایته بولنم اولوبه مرکب بر جمعیت عمومی بالشکل شرکت اسراده سه منطوقه مذکوره بولنم انعامه و اکثریت
ویریه جک قرار بوزم اولوبه اولوبه عقد - جمعیت مذکوره ده اعضا صنفیه بولنم بک اولوبه ایسی شرکت دفتر
اساسیده جعفر بر ده اهدوده اولوبه و اجتماع بوم مقبده بولنم میاثر اعضاء حقوقی ایضا ایسی اولوبه عقد -
شرکت سراسری ایچ بک لیریه اولوبه قده جکره لیریه ای ماده ده محرر اهل داره سده عقد اولوبه بولنم سدر بک شرکت
سدر بری درها لیریه کور بک جک سنده ایسی کاتب و دفتر لیریه مؤلفاً و قطعاً انتخاب و تعیین قده جعی کوی لیریه داره
اعضاری دهی بکیده انتخاب قده عقد -

اود مجله
اچور قده صورت کافیهی طبع ایله بولنم آهونه اولوبه اولوبه بر عذر ایچ اولوبه و لیریه آله ویریه دار شرکت
و ستر بر غیره و اعضا ایله جک و بوز قده ایله لیریه اولوبه سده جعی قول ایله کلرینه سند و بجهت هدایه جلد
سرمایه او توزیع بک لیریه و بوز بولنم شرکت سراسری سنده داره توزیع ایچ جک و او توزیع بک لیریه اولوبه قده جکره جعی
عمومیت قرار بولنم بعد لیریه تمنا ده جک بولنم بوزده بر سراسری بولنم ایچ بولنم سکانی عذر دارانک سدر لیریه یعنی
تاد بایته بولنم توزیع ایله جلد -

اود مجله
سدر شرکت معاصره عمومی سندر محرر مطایره جرایده بولنم سنده و قیودانک بولنم لیریه لیریه سنده ایچ شرکت

موقوفه و منافعی منقول آید. چک بولسز و قانونسر معا مدتک جملد بندد سؤلد .

اولددر تجیاده معا مدت شرکت عاقد معارفه شعیلا مجریه اکی بوز اللی غروشه قد۔ اولد معقداری سؤلسنی کندیسه عاقد اولددر اولددر مدبر
صرفه مأدونه اولوب معقدار مذکورده ده فصلدیگیومه بملک قرار یی صرف اید و بملد بکدر .

اولددر تجیاده منفسه هر اوج آید بر دفعه شرکت لافذا معا مدت قیدیه و سایر شئی تیغیه و نقیسه ایتک و تیغیه نقیسات و تعقیقاتی بلان
تذکره بر ایوب تنظیم ایدرک برکوسی شرکتک مجلس اداره بند و بریکه دگر سؤلسنی مجلس عمومیک اجتماعه و قرانت اولددر اولددر
نارنده حفظ ایتکد مجبور و مجلس عمومیک اجتماعده مفتلا خدمتی مقابلده مناسبه کرامه اعمه سه قرار دیرلر بکده

اولددر تجیاده منفسه اوج مالده بر دفعه با بعضی نقیسات تحت مجبور قیده اولوب معا مدت اداره ده کدیجه شهره ایتدیگی و لزوم کویدیگی
وقت لدر زمانه ایچون شرکت اداره بملک معا مدت تیغیه و نقیسه صد جتار در .

اولددر تجیاده اعضا شرکت و نفیسی شرکت صد وقتده استقرارده به چک کیسه لرن طلب ایتدیگی بیانی تأدییه اقتدار لری اولوب اولدیگی
دستقرار لرن بملد بر لرن شرکت لری بولوب بولدیگی اظالم و قوه مجریه اقرار عاقدده هلاک و استیضالاً قدرت جملا اولوب
اولددر منعی تیغیه و نقد بقده و هلاک ایتدیسه تنظیم ایدر چک شهره ایچون بی و صرف سؤلسنی کذلک تیغیه و نقد بقده عبارت
اولد جفده .

اولددر تجیاده شرکتک مدبری بیاجنی لافذا معا مدت تحت ریاستده بر لانه هیئت اعضا ک آید و نقد بقده وضع ایتکد مجبور و در هیئتک
دیره جبی قرار اکثریت حاصل اولدیسه ایچا اولولور .

